3 1761 08116673 8

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

21

10246

ČESKÁ REVUE

VYCHÁZÍ PÉČÍ

KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ

POSLEDNÍHO DNE KAŽDÉHO MĚSÍCE

MIMO SRPEN A ZÁŘÍ.

REDAKTOR: JUDr. KAREL VIŠKOVSKÝ.

VYDAVATEL: EDVARD BEAUFORT.

ROČNÍKU VI. DRUHÉ PŮLLETÍ.

FI.

AP
52
C38
roč. 6
pt 2

OBSAH

II. půlletí ročníku VI. (březen až červenec).

(Stati * označené jsou články úvodní.)

Strana

—a. *Billance soukromých drah za rok 1902 a akce postátňovací 865
B.: Přehled hospodářství světového 610, 832
B.: Rozluka statu soudcovského a státní zastupitelství 830
B. B.: Václav Hladík: »Vášeň a síla« 846
Marie z Ebner-Eschenbachů: »Na zámku a ve vsi« 847
L. Jakobowski: »A Satan se smál« 848
B. B. Dr.: Spor o bibli (Bible či Babel?) 670
Baxa Bohumil Dr.: Nejstarší zákonník světa 568, 664
*Macedonská otázka 708
Z Čenkova Emanuel, ryt. (E. z Č.): Ohlasy z Francie 570, 764
Dvořák Jan MUDr.: *Ochrana dítěte v Uhrách 769, 870
Fiedler Fr. Dr.: *Hospodářský spolek s Uhry či rozluka? (Dokonč.) . 489
– fs –: Školství střední a vysoké 563
H. Dr.: Osobní daň z příjmu v Rakousku a Prusku 606
Ant. Menger: »Nová nauka o státě« 825
Hácha Emil Dr.: *Školská reforma v Anglii (Dokonč.) 506
Hilbert Jarosl. (Ht): Maurice Maeterlinck: »Monna Vanna«; C. Haddon Chambers: »Tyranství slz« 546
Nejrozšířenější novinka saisony: ministerský výnos o censuře 638
Poznámka ku pohostinským hrám. Odchod paní O. Sklenářové-Malé. Jiří Bittner. Shakespeare: Zimní pohádka 752
Hoffmeister Karel: *Opera*: Charpentierova »Louisa« 551
Váša Suk: »Lesův pán« 642
Nové nastudování Mayerbeerových Hugenotů 755
Smetanův cyklus 852
Hudba: Vítězslava Nováka trio v tónu balladovém, op 27. U Simrocka v Berlíně. Oskara Nedbala »Z dětského života«. Arne Prausa »Dětské sceny«. Karla Moora »Písně« 556
Koncerty: Richard Strauss. II. koncert konservatoře 554
Filharmonie v komorním spolku. Beethovenova devátá. Dvořákovo »Stabat Mater«. Koncert konservatorní. Grieg 644
Čtvrtý večer české jednoty pro orchestrální hudbu. Koncert spolku pro podporování domácích chudých. Plzeňský kruh pěvců »Smetana« . . . 756
J. V. B.: *Proti souboji 498
Kramář Karel: *Za doktorem Riegrem 481
Krejčí Dobroslav Dr.: Z dat o našich ztrátách vystěhovalectvím . . 535
Naše ztráty stěhováním uvnitř země 625
Krejčí Rudolf JUDr.: *Podpora meliorací 582
L.: Otázka socialní 620, 742
—lan: Předměstská divadla 550, 641, 754, 921
List Vladimír: *Elektrická doprava 577, 723, 806, 882
M.: J. Arbes: Sebrané spisy VI. 538
Alfred de Vigny: »Osudy« 628
Jiří Meredith: »Zkouška Richarda Fewerella« 838

Strana
Marten Miloš: Kunt Hamsun: »Hlad« 536
Nesý Petr C. Dr.: *K opravě zákona o výrobních a hospodářských družstvech 783
Novák Arne: B. Viková Kunětická: »Macecha a jiné novelly« a »Švýcarské scenerie« 541
J. S. Machar: »Stará prosa« 544
Stanislav K. Neumann: »Sen o zástupu zoufajících a jiné básně« . . . 631
Alois Škampa: »Poslední květ« 634
Jan Rokyta: »Za Kristem« 746
Slezské číslo: »Verše Petra Bezruče« 749
Karolina Světlá: »Romanetta z Ještědu« 842
P.: Politika vnitřní 511, 594, 727, 813, 889
Peřinka Frant. Vácsl.: Ze Slovenska 659
O československé vzájemnosti literární 944
Polák K. JUDr: Komisaři společenstev živnostenských 523
Obligatorní mistrovské nemocenské pokladny 902
Prusík Bořivoj Dr.: Národopisné museum československé v nové budově 767
Dvoustoletí založení Petrohradu 862
Radič Štěpán: *Slované a moderní kolonisace 673
S.: Obchod a průmysl 532, 738
—s—: Vojtěch Hynais 757
Sekanina František: *Umění ve výchově 588, 715
Sova A.: Stanislav K. Neumann: »Sen o zástupu zoufajících a jiné básně« 630
Šikl Heřmann Dr.: Městské divadlo v Plzni 909
Šmíd O.: K akci pro postátnění železnic 608
Tejřov Xaver (ρ): Politika zahraniční 516, 600, 732, 819, 896
Umění reprodukční 853
Výtvarnické glossy 933
Theer Otakar: Hilbertův »Falkenštejn«. Ljerka šl. Šramová 849
Jiráskův »Jan Žižka«. Paullův »Nový clown« 906
Pařížská divadla 911
Tichý František L.: Výstava uměleckých výšivek a krajků v Plzni . 857
V.: Moderní galerie ve Vídni 671
Vý.: *Národní berně 699
Kapitola o Umělecké besedě 923
—ý—: Zdravotnictví 557, 650, 759, 936
—ý: Slavnosti Husovy 953
—: Anketa o školách měšťanských 657
Školská politika v království Českém 859
—: Zemědělství 616
⊕: Výstava »Manesa« 647
⊙: *Válka budoucnosti se stanoviska národohospodářského 796
Kalendář kulturních událostí 576, 768, 954

ZA DOKTOREM RIEGREM.

V posvátnou půdu Vyšehradu uložili jsme veliký kus nové české historie. Horoucí nadšení buditelů, hrdé politické sny probuzeného národa, trpká sklamání, a přec zase tu neochvějnou skalopevnou víru v právo a spravedlnosť, v budoucnosť našeho národa — všecko to stělesňoval v sobě Rieger. Byl víc, než politickým vůdcem své strany. Strana padla, a Rieger zůstal — Riegrem. Přestal být cílem útoků, předmětem sporů a bojů, vedení politiky musil přenechati novým generacím, zaplatil onu daň věčně měnivému životu, které nikdo neunikne, a stal se — patriarchou českého národa. Ani nový život, nové myšlenky, nové snahy — ani osobní malichernosť a závisť nepodrývaly více jeho postavení v národě — stál povýšen nad denním bojem, a v každém, kdo toho vůbec je schopen, vzbuzoval Rieger, jako živý pomník padesátileté historie české jenom vděčný obdiv a neobmezenou úctu. Nejen nad hrobem, který se vším smiřuje, nýbrž dokud ještě Rieger žil a s námi byl, nemyslil nikdo víc na chyby české politiky, a viděl jen tu velkou, mohutnou, historickou postavu muže, který po tolik desítiletí byl lidu svému jediným vůdcem a rádcem. Politické chyby vidí se jasně a určitě — po létech, a viděli jsme je všichni, a nejlépe Rieger sám. A jestli nevzpomínáme jich, ba víc, jestli snažíme se, abychom příčiny jich hledali ne ve vůdci české politiky, nýbrž v sobě samých, v chybách celého českého národa, které měl i Rieger, poněvadž byl typickým představitelem českého člověka, pak činíme tak proto, poněvadž všichni stojíme a stáli jsme pod neodolatelným kouzlem většího, co v člověku je než

talent, řečnické nadání, politický bystrozrak — pod kouzlem Riegrova srdce a charakteru, nad něž šlechetnějšího nebylo. A nikdy nebyl Rieger větším, než v době, kdy vzal mu lid český vedení politiky. Jak neskonale povznešen byl nad malicherností uraženou osobní ješitnosť, pod kterou tolik my všichni trpíme! Trpkosť nad porážkou, nad tím, co nazýváme nevděkem, a co je jen výsledkem nezměnitelného processu lidských bojů a zápasu, přemohl dřív, než všichni ostatní. Byl poražen a první zapomněl a odpustil. A v té velké, čisté jeho duši nebylo jiného přání, než aby ti, kteří jej svrhli s vůdcovství národa, mohli a dovedli národ ten vésti k lepší budoucnosti... Znal obtíže české politiky, povznesen byl nad malicherné kritikářství, miloval ten svůj drahý, český lid láskou velkého srdce, a lidu svému přál štěstí a lepší účasť — ať vůdcem jeho je on nebo kdo jiný... Tato mravní velikosť Riegrova, tato nezměrná láska k svému národu, neznající ani uražené marnivosti, ani rozhořčení nad nevděkem lidu, kterému všecek svůj život posvětil, toto odpouštění protivníkům, ba víc, žehnání jim v boji, který bez něho dál vedli — to je odkaz Riegrův národu, který by míti měl každý z nás ve svém nitru, jako nejdražší a největší, co mohl mu zanechati jeho dlouholetý vůdce... Pak v Čechách nebylo by tak zoufale smutno, jako je nyní...

Před tím velikým srdcem velikého člověka s nelíčeným smutkem a s opravdovou úctou a vděčností skláněl hlavu veskerý lid český, když provázel jej na cestě poslední. A bylo to opravdu jeho velké, šlechetné srdce, tak zanícené pro všecko, co je dobré a krásné, které v Čechách divy tvořilo. Tak teplá a žhavá byla láska jeho k lidu českému, že vyzařovala do posledni, zapadlé horské chaty, že plnila duše těžce zkoušeného národa vírou a nadějí v budoucnosť. V jeho unášející výmluvnosti, v teplém zvuku jeho nesrovnatelného hlasu, bylo tolik opravdové srdečnosti, tolik živé víry, že není divu, že pod tím kouzlem tály ledy, které tak dlouho pokrývaly české lány.

Ale láska Riegrova k národu nebyla nikdy romantickým vzdycháním, plamenem, který na prázdno hořel. Narodil se v drsném Podkrkonoší, kde není času na vzdychání a plané mluvení, kde skoupá příroda chce celé lidi, práci a neustálý zápas o existenci, kde nelze zněžniti teplým sluncem a bohatou půdou. V něm zůstala drsná upřímnosť našich horských lidí,

kteří nedovedou lichotiti, ani když s celou duší milují. Nikdo nedovedl svému lidu říci tolik trpkých pravd jako Rieger. Žel, že hlas jeho tak často přehlušen byl pustými, škodnými frázemi mělkých lichotníku, kteří dovedou každý lid zkaziti, a tím více lid český, tak vznětlivý a přístupný lichocení. Ani sám Rieger, který tak vysoko stál nad svým okolím, neušel někdy vlivu často úmyslného lichotnictví, což nezůstalo bez následku na naši politiku, která má vždycky tolik osobního. Za to Riegrova láska k národu nebyla nikdy pustým slovem, krásnou, unášející frází. Jemu byla láska k lidu prací a neochabujícím snažením, povznésti lid český kulturně a hospodářsky. Přišel v době, kde nutno bylo organisovati, buditi k práci, hledati nové cesty mocně se probouzející touze po uplatnění se ve všech oborech duševní práce. Kouzlo jeho osoby působilo přímo zázračně. Nebylo kulturního podniku v českém národě, aby nebyl Rieger jeho duší.

Ovšem to nemohlo trvati dlouho. Literatura, umění i věda musily se vymaniti z opatrování, kterého jim tak bylo zapotřebí v dětství. Šly svou cestou, cestou každé literatury a vědy, každého umění, a přirozeně neobešlo se to bez konfliktů s těmi, kteří nedovedli zapomenouti toho, co minulo, a co nedalo se udržeti. A jako všude, tak i zde to byl Rieger, který nejdříve přemohl v sobě jisté trpkosti, a pak už se jen z plna srdce radoval nad rozkvětem české duševní práce, a často bral pod ochranná svá křídla nejrozkřičenější kacíře naší literatury a vědy. A česká literatura i věda i české umění nikdy nezapomenou, čím byl jim Rieger ve chvílích prvních počátků, kdy potřebovaly shovívavé lásky a péče kruhů, jichž vůdcem byl dr. Rieger.

Škoda, že takých, jakým Rieger byl, je a bylo tak málo . . .

Nejlepší snahy rozbíjí se ovšem o sílu přirozených poměrů. Rieger sám chtěl se věnovati národnímu hospodářství, postihl veliký politický význam hospodářského sesílení českého národa. Viděl v horách, kde se zrodil, jak Němci sílí a bohatnou svým průmyslem. Ovšem sám asi viděl, že chybí nám Čechům v hospodářském ohledu dvě velké vlastnosti Němců: podnikavosť a vytrvalosť v krisi. Jsme vznětliví a v neštěstí malomyslní. Nemáme methodické, houževnaté vytrvalosti Němců. Vzpomeňme jen, jak prodávaly se u nás cukrovary, akcie drah, když

přišly krise, bez kterých není hospodářského života. První zásady hospodářského podnikání, uskrovniti se z počátku, a upevňovati především finanční základy podniku na případ vždy možné delší krise, šetří se u nás jen ve výminečných případech. Všecko je u nás horečné, vše děláme v záchvatech uvlečení, které zrovna v hospodářském životě je příčinou krísí a dlouhého zmalátnění. Nejlepší vule Riegrova nedovedla zde ničeho změniti. Jen v trpké škole života učí se jednotlivec a učí se také národy býti jinými a lepšími.

To vidíme i v politice. Bylo by zlehčováním velikosti Riegrovy nemluviti upřímně, a z pohrobní piety nemluviti o věcech, které všichni cítíme.

Po velikém náběhu — passivní odpor a zmalátnělosť. Jsme my Češi všichni takoví. A prorocká velikosť testamentu 80letého Riegra je v tom, že hluboce cítil tuto vadu svou, nás všech, celého českého národa. Všecka moudrosť dlouhého života v službě národa, trpkých zkušeností a zklamaných naději je v těch velikých slovech, která by se vštěpovati měla ve školách už v mladé duše našich dětí: „Národu mému pak přeji z té duše, aby sebe sama nikdy neopustil v malomyslnosti, ani nezpýchal v domýšlivosti; radím jemu, aby sice trval na svém právě jasně a nestranně poznaném, ale aby se nikdy nedal svésti vášní ke křivdění komu jinému; radím mu, aby důvěřoval hlavně vlastní síle — ovšem správně oceněné, aby nepřeceňoval sil svých a nepouštěl se do podniků pošetilých, samo bytí jeho ohrožujících, jsa toho vždy pamětliv, že jen poctivou prací duchovní i hmotnou, a i tu jen postupně sice, ale bezpečně, založí si lepší budoucnosť". Krví velkého srdce Riegrova jsou slova ta psána, a kdo četl je bez pohnutí, nemyslil nikdy o osudech českého národa v posledních desítiletích.

Jak vysoko chtěla česká politika! A v Riegrovi našla muže velikých koncepcí, skalopevné víry a žhavého nadšení, muže, který dovedl celý národ do posledního postaviti v jeden šik, oživený jedinou vůlí, jedinou myšlenkou, muže, který ze samého počátku dovedl vystihnouti důležitosť české otázky pro evropskou rovnováhu a zainteressovati pro ni cizinu, který ve chvílích, kdy rozhodovalo se o osudech říše a Evropy, o otázku italskou a německou, dovedl českou otázku udržeti na výši osudné té doby: velká doba našla velikého muže — a přece jsme boj ten

prohráli! Kde je vina, o tom dnes není na čase rozhodovati, na každý způsob to, co Rieger chtěl a co chtěla česká politika, daleko více by bylo prospělo říši než dualismus a prosincovka. To poznávají i odpurci české politiky — ovšem že pozdě. Konečně doba let šedesátých byla tak bouřná, tak plna náhod, nepochopitelných událostí, v ní povaleno tolik trůnů, a rázem utvořeny dvě tak veliké říše, že nespravedlivo bylo by od nás, epigonů veliké doby, určovati s lehkým srdcem zodpovědnosti. Prohráli jsme. Ale ne v tom je naše neštěstí — nýbrž v tom, jak jsme prohru tu nesli. V malomocném odporu seděli jsme doma, ač viděli jsme, jak nepřítel opevňoval své posice, a doufali v zázraky...

Jakoby po katastrofě s fundamentálkami a s přímými volbami Riegra opustila vzácná vlastnost našich horalů, kteří nikdy nesloží ruce v klín, a v nejhorších chvílích do úpadu pracují a lopotí se, až přemohou nepřízeň přírody. Ale povaze většiny českého lidu po napjetí všech sil ta politika malomocného vzdoru dojista odpovídala. Musilo přijíti něco nového. Šlechta nesplnila veliké naděje v ni kladené. Nebyla poslední, která zavinila naše porážky státoprávní, a první dala znamení k ústupu. Lidové hnutí sílilo a mohutnělo, zdemokratisováním volebního řádu přišly nové vrstvy lidu k právu volebnímu, a patriarchální charakter všeho našeho národního života vzal za své i v politice, jako v umění a v literatuře i ve vědě. Všichni cítíme, že stalo se to snad příliš náhle, rázem, bez přechodu.

Bouřné, vášnivé zápasy let devadesátých vyvířily český život víc, než mohlo mu prospěti. V boji užíváno zbraní, které se nyní těžce mstí, a s vírou v autoritu vudce národa zničena víra v každé vedení politiky. Za nejvyšší autoritu jsme postavili neodpovědné, nevypočitatelné massy lidu, a proti staročeské politice, která chtěla objímati celý život českého národa, uvedeny v boj instinkty stavovské. A ty nyní ohrožují politiku nejen strany svobodomyslné, nýbrž celého národa. Německá národní myšlenka spojuje Němce táborů nejrůznějších. Němci jsou proti nám v mohutném postupu — a u nás se rozpadáme v stavovské prvky.

Je smutno, truchlo v Čechách, a když nesli jsme k hrobu svého velikého Riegra, cítili jsme tíhu těžké nálady dvojnásob. Velicí lidé nežijí, ale také neumírají nadarmo. Smrť Riegrova

ochvěla každou českou duší — a snad přiměla nás všechny k přemýšlení: o Riegrovi, o sobě a o budoucnosti... Zemřel největší český politik, jemuž příroda dala všecko, čeho bylo potřebí, aby byl vůdcem svého lidu. A svému národu Rieger věnoval celý svůj život, každou myšlenku, každé chtění a celou lásku svého velikého srdce. Politiku českou vedl v dobách, kdy poměry byly nehotové, kdy stát rozerván byl politicky i finančně, kdy spěl od porážky vojenské k finančnímu bankrotu, kdy otázka středoevropská nebyla vyřízena a kdy říše potřebovala oporu věrného národa a pevné historické fundamenty. S Riegrem v předních řadách bojovala hrdá a mocná šlechta česká, předstihující sám národ ve svém státoprávním radikalismu. A za Riegrem jako nerozborná hradba stál národ celý, do posledního člověka, nerozervaný hospodářskou bídou a stavovskými zájmy, nadšený pro historická práva zemí koruny české do sebeobětování. Persekuce ani žalářování nepomáhalo. A přece zůstala Vídeň vítěznou. Vídeňská centralistická bureaukracie, po staletí vždy hloub a hloub zapouštějící své kořeny do státního ústrojí, takže se zdá, jako by stát byl pro ni a ne ona pro stát, okázala se silnější. Po deset let, co česká delegace byla za Taaffa ve vládní straně, nestalo se skoro ničeho k nápravě těchto nám nepříznivých poměrů. A když po dlouhém boji vymohli jsme vnitřní řeč úřední, byla to zase vídeňská bureaukracie a kruhy vojenské, které nejvíce přispěly k zrušení jazykových nařízení.

Trpké zkušenosti padesátiletého boje za práva národa vedly Riegra k tomu, že stal se naprostým nepřítelem každé politiky katastrofální a ve svém testamentu tak velkém vírou v budoucnost českého národa, varuje nás způsobem tak důtklivým před každou politikou nerozvážnou, že slova patriarchy české politiky, pronesená v okamžiku, kdy uzavíral své účty se světem a s životem, nemohou minouti se účinkem na politiky české. Jako každý z nás, cítil Rieger všecku nespravedlivost, nevděčnost a nemoudrost vídeňské politiky k nám, a přece jen viděl budoucnost našeho národa nejlépe pojištěnou v lepším, k svým národům spravedlivém Rakousku, a víra v historická práva naše a v ideje spravedlnosti a rovného práva, kterým abychom vždycky věrni zůstali, nás tak dojemně a prorocky napomíná, je tak neochvějná, že nepřízeň poměrů dnešních nedovedla zviklati pevnou jeho naději, že věrností sobě,

politikou opravdovou a rozumnou dobudeme tolik vlivu na záležitosti státní, abychom tímto způsobem na konec přece jen odstranili centralistického a nepřátelského nám ducha ze státní správy. To byl by počátek nové, lepší doby pro český národ a země české. Několik měsíců před svou smrtí řekl mně: „Náš osud je tak divný! Rakousko bylo a je k nám tak nespravedlivo a my přece je musíme podpírati všemi svými silami!" Co nevděku, co osočování, co bídného podezřívání zakusil Rieger od vídeňských kruhů, a nedal se zmásti ve svém politickém přesvědčení — jako vždy a všude nad osobní roztrpčenost byl mu prospěch národa a víra ve vítězství pravdy ho ani na okamžik neopouštěla. Kéž dovedli bychom si zachovati tu jeho velkou víru v právo a spravedlnost!

Riegrovi nebylo dopřáno, aby vedl českou politiku až do své smrti. Musila přijíti strana nová, svěžejší, demokratičtější, neopotřebovaná politickými neúspěchy. A nepřišla nadarmo. Hrabě Taaffe Riegrovi odpíral vnitřní řeč úřední i v nejmenším rozsahu, ač mohl tím zachrániti stranu staročeskou. Když jednáno o její zavedení za hraběte Badena, s rozhořčením ptal se jeden z ministrů, má-li na budoucně Rakousko chodit po hlavě, a to bylo míněním kruhů velmi mocných. Česká vnitřní řeč úřední byla přes to přese všecko po dvě léta v platnosti, a ač nám vzata, právo naše na ni a možnost, zavésti ji opět bez domnělé a tak úsilovně hlásané škody pro státní správu nepopírá nikdo více. A my ji opět budeme míti a postoupíme tím veliký krok ku předu v osamostatnění našeho národa. Pro význam úspěchu české politiky bylo v Čechách dost málo smyslu i mezi přívrženci strany svobodomyslné. Ale Rieger, poražený Mladočechy v boji, který musil jej roztrpčiti, uznával dosah toho, co Vídni zase urváno, a kde mohl, podporoval stranu, která mu odňala vedení českého lidu. Jaká je v tom mravní velikost, jak opravdová láska k národu!

Ale jako miloval vše dobré a krásné, odpouštěl svým nepřátelům, jen když dobře a poctivě sloužili národu, tak nenáviděl celou silou svého žhavého temperamentu všecko zlé a špatné. Nedovedl býti shovívavým ke zlu, ani z pohodlnosti ani z opatrnictví. Přímo plamennými slovy bičuje ve své závěti všecky ty chyby našeho lidu, které se ukázaly jasněji než kdy dříve ve vášnivých bojích stranických po-

sledních desítiletí, a také tato slova měl by si vštípiti v paměť každý Čech. „Přeji mu (národu), aby dbaje vždy jen rady mužů ve všem čestných a skutky vlasteneckými osvědčených, nedbal na slova zvučná a hesla jalová, jeho samolibosti lichotící, jakáž pronášejí často lidé nezralí, mravnosti pochybné, anebo sobcové, zisku, popularnosti a moci politické žádostiví.“ „Konečně si přeji, aby národ můj dusil v sobě všemožně hřích závisti, u nás bohužel dosti častý. Tento ohavný hřích, jenž ani samému hříšníku neprospívá, nýbrž jej otravuje, hřích, jenž dusí vznět a vzlet člověka, jenž pokálí každou zásluhu, podezřívá každou nezištnou práci, strhá v bláto každou velikost, ano potlačuje ji v samém zárodku, nedopouští skutkům šlechetným, aby povzbudily jiných.“

Ještě jednou opakuji, slova ta psal Rieger, když už při každé příležitosti přál s celou upřímností, jen sobě vlastní, plného úspěchu nám, kteří jsme proti němu vedli boj let devadesátých. Jak dobře znal Rieger nejslabší stránky povahy českého lidu! Nebál se vložiti prst v ránu, a louče se se svým národem, nelichotil mu, nebál se mu říci trpkou, bezohlednou pravdu. I ve své závěti vykonal Rieger celou, plnou svou povinnost k národu. Kéž dovedli bychom také my býti stejně bezohledni ke zlu a špatnosti! Na českých rolích nerostlo by tolik koukole!

*

V posvátné půdě Vyšehradu Rieger spí svůj věčný sen... Na poslední cestě provázeli jsme ho s těžkým smutkem v srdci — ale také s jistou hrdostí a nadějí v duších. Vzpomínali jsme prorocké jeho závěti. Ta byla jeho posledním velikým činem. Všecku svou velkou lásku k svému lidu, všecku víru v jeho budoucnost vdechl v ta nezapomenutelná slova, s kterými se s námi loučil. Jen jednomu z nich nevěříme. Praví-li Rieger s bolnou vzpomínkou na neúspěchy politické, že jméno jeho „by nebylo nectihodné, kdyby se úspěchy snah mých rovnaly ceně úmyslů mých“, pak obdivujeme se jeho skromnosti — ale pro nás neplatí. Pokud žíti bude, zůstane jméno Riegrovo národu našemu jedním z největších. Politické neúspěchy prvních náběhů za uskutečněním našich cílů nás nezničily. Naopak, žijeme plným životem národa života schopného a sebevědomého. V trpkých chvílích sklamání učíme se ponenáhlu správně odhadovati své síly a nezoufati. Ta víra v budoucnost, jestli s a m i ukážeme se

jí hodnými, je velké, nejvlastnější dílo Riegrovo. On vzbudil a upevnil ji v duších lidu českého svou plamennou výmluvností, tak účinnou, poněvadž Rieger sám byl mezi námi první a největší svou láskou k národu, svou vírou v jeho životnost a historické poslání a neochvějnou nadějí v budoucnost. A budeme-li vždy říditi se moudrými a ušlechtilými radami jeho závěti, aby národ náš nikdy sebe sama neopouštěl v malomyslnosti, ani nezpýchal v domýšlivosti, aby nepřeceňoval sil svých, ale hlavně vlastní síle aby důvěřoval, aby spoléhal jen na svou poctivou práci duchovní i hmotnou, a nechtěl nikdy nic nespravedlivého: pak půjdeme pevně a bezpečně ku předu a dojdeme svých velkých cílů, kterých rázem dojíti nepodařilo se Riegrovi. Zapomene se na politické neúspěchy a Riegrovi zůstane neocenitelná zásluha, která pojišťuje mu na vždy jedno z nejpřednějších míst v dějinách našeho národa: že dovedl ve chvílích nejkritičtějších pro nový rozvoj národů evropských zorganisovati český lid v mohutný celek, vědomý sobě historických svých práv i svého poslání, mezi národy této říše býti předním a nejmohutnějším hlasatelem idei práva a spravedlnosti. Za to mu žehnati bude povždy český národ i celé Slovanstvo. Sláva jeho jména poroste, čím blíže budeme vyplnění všeho to, čemu posvětil dlouhý, požehnaný svůj život. A my cíle toho dojdeme! Jen dvojího je potřebí: abychom milovali svůj národ tak, jak miloval jej Rieger svým velkým, šlechetným srdcem, a abychom věřili v konečné vítězství práva a spravedlnosti, jak věřil v ně přes všecky trpké zkušenosti svého života Rieger. A jméno Riegrovo přecházeti bude v lidu českém s vděčným žehnáním z pokolení na pokolení.

Karel Kramář.

HOSPODÁŘSKÝ SPOLEK S UHRY ČI ROZLUKA?

Dr. Frant. Fiedler.

(Dokončení.)

Stanovisko průmyslu a obchodu musí býti ponejvíce — potud totiž, pokud jde o odvětví vývozní — opáčné než stanovisko zemědělské. I kdyby bilance obchodu s Uherskem byla pasivní, musí průmyslovým odvětvím, vyvážejícím od nás do Uher cukr, bavlněné, lněné, vlněné, hedbávné látky, konfekci, prádlo, kožené, skleněné, hliněné, železné zboží, záležeti na tom, aby

možnost vývozu byla zachována; jednotlivý průmyslník, který vyváží, nepociťuje následky passivní bilance. Ale ve státě nemohou rozhodovati výlučně zájmy jediného výrobního stavu. Příslušníci téhož stavu mohou ovšem klásti své zájmy bez ohledu nad zájmy ostatních stavů, aniž by jim to bylo lze zazlívati. Státní moc musí však ovládána býti snahou, aby odchylné zájmy různých stavů byly vyrovnávány. Musí tedy přihlíženo býti také k zájmům průmyslu, obchodu i k zájmům širokých vrstev konsumujícího obyvatelstva zkrátka k zájmům celku, jde-li o otázku vyrovnání či rozluky s Uhry. Třeba pak se stanoviska celkových zájmů našich zaujmouti určité stanovisko, byť by nebylo to zrovna snadné, hledíc k rozporům zájmů zemědělských a průmyslových.

Nejdříve nutno, abychom správně ocenili bilanci vzájemných obchodů mezi Rakouskem a Uherskem.

Klesło-li bilanční aktivum naše v době 1890—1899, sluší uznati to za následek přirozených poměrů. Politická samostatnosť šla Uhersku i v ohledu hospodářském nad míru k duhu. Teprve když sledujeme urychlený vývoj uherské polovice na poli hospodářském, rádi věříme, když v poselstvích uherské kvotové deputace dočítáme se výčitky, jak před vyrovnáním uherské zájmy byly zanedbávány; rozumíme stesku tomu tím lépe, že my sami těžce pociťujeme, jak nedostatek politické volnosti překáží mnohému rozmachu našemu na poli osvětovém a hospodářském. Uhersko snaží se zanedbané dohoniti; matematickým téměř důkazem o úspěšných výsledcích těchto snah jsou m. j. čísla znázorňující vzájemný obchod obou polovic. Naivní bylo by, kdyby vykládáno to mělo býti Uhrům ve zlé. Jen nevzdělaný národ dovede na delší dobu strpěti, aby cizinci těžili volně z přírodního bohatství jeho. Ctižádostivý národ, který chce dle vzoru svých sousedů kráčeti ku předu, pracovati bude úsilovně k svému hospodářskému osamostatnění, využitkuje k tomu cíli i politických prostředků. My, jako příslušníci národa, který ve svých snahách k témuž cílům postrádati musí prostředku tak účinného, jakým jest politická samostatnost, nejméně máme příčiny, abychom vyčítali Uhrům, že dovedou hospodářsky kráčeti ku předu.

Jestli na poli hospodářském soutěží mezi sebou na jedné straně národ nacházející se již na jistém stupni hospodářské

vyspělosti, na druhé straně národ počínající teprve budovati svoji hospodářskou stavbu, musí pokrok zřetelněji jeviti se u národa posledněj šího. Proto stoupající rozmach ve vývozu z Uher k nám a poměrná stabilita vývozu od nás do Uher. Ač vysvětliti lze takto změny v bilanci rakousko-uherské v době 1890 až 1899, přece převrat bilanční v letech 1900 a 1901 jest tak náhlý, že přímo zaráží, nutkaje k podrobnější úvaze.

Nápadným jest přímo, že bilanční passivum v náš neprospěch objevuje se ve statistických výkazech zrovna v tom roku, ve kterém rakouská statistika započala zaznamenávati čísla o vzájemných obchodech. Rozdíl ve výpočtech této statistiky z r. 1900 oproti záznamům uherským z roku 1899 jest neobyčejný. Přívoz z Uher stoupl nápadně z 884'723 mil. korun na 921'680 mil., vývoz do Uher klesl z 921'448 mil. na 885'236 mil. korun během jediného roku. Kleslať dle toho cena rakouského vývozu do Uher o 36,212.000 K, cena přívozu z Uher k nám zase stoupla o 76,957.000 K, dohromady tedy zhoršena naše bilance během jediného roku o 113,169.000 korun! Při vší úctě před úřední statistikou těžko lze v tak náhlý převrat věřiti a číselnému obrazu plně důvěřovati. Vysvětlení toho — i když připustí se jisté bilanční zhoršení pro nás z některých mimořádných příčin (ku př. zvýšený přívoz uhlí, otrub, sena, slámy a pod) — hledati sluší zajisté i v postupu statistiky samé; buď zaznamenávala uherská statistika obchodní poměry před r. 1900 ne zcela správně,*) nebo tak činila od roku 1900 statistika rakouská, anebo obojí statistika. A toto poslednější zdá se býti pravdě nejpodobnějším. Známoť, že rakouská a uherské orgány statistické nemohly se shodnouti o jednotných pravidlech pro oceňování předmětů přes hranice zasýlaných. Mohl bych dokonce uvésti doklady o statistických záznamech, jež se neshodují; při některých druzích předmětů stoupl v roce 1900 náš vývoz do Uher oproti r. 1899, ale cena vývozu zaznamenána nižší, anebo zase naopak, aniž by bylo lze odůvodniti to změnou ceny předmětu. Jen jako jediný příklad nesrovnalosti uvádím, že vývoz bavlněných látek klesl v r. 1900 oproti r. 1899 jen o 6.344 metr. centů, že však nepatrné klesnutí to má znamenati úbytek 12,035.000 K. (!).

*) I obchodní komora Pražská pronesla pochybnosti o správnosti uherské statistiky v r. 1896.

Z toho dovoditi lze aspoň tolik, že čísla uvedená statistikou o vzájemných obchodních poměrech nejsou tak spolehlivá, aby bylo lze jedině na jich základě rozhodovati o poměru tak důležitém, jakým je společný svazek říše.

Nehledíc k této nespolehlivosti statistických pomůcek, nesmí přehlíženy býti jisté momenty, které seslabují hrozivou tvárnost změněné bilance pro nás — pakli totiž i po přiměřených opravách bilance ta by byla pro nás nepříznivější než druhdy. Mezi předměty, jež působily k zvýšenému přívozu z Uher k nám, nacházejí se i takové, jež měly vyplniti náhlé mezery mimořádné u nás nastalé; budiž uvedeno uhlí (hlavně hnědé), dále píce, sláma, otruby. Dále dlužno bráti v úvahu, že u některých přívozních předmětů počíná se jeviti klesající tendence (železné rudy, surové železo, stroje, aparáty a pod.). Přívoz jiných předmětů zase závislým jest na stoupající neb klesající potřebě u nás (obilí, dobytek, mouka). Ovšem nelze nepozorovati u některých druhů zboží stoupající přívozní tendenci (sádlo, dřevěné, železné, hliněné zboží, chemické přípravky a pod.). Mezi předměty, jež vyváží se od nás do Uher, vyskytují se takové, jež ztrácí odbyt (dřevěné, koštěné, kovové zboží). Vývoz jiných předmětů klesá sice co do ceny, nikoliv však co do množství (textilní, kožené, hedbávné zboží). Naproti tomu ale zřejmá jest stoupající tendence vývozní při mnohých výrobcích (konfekce, petrolej, svíčky, mýdla, chemické výrobky, skláŕské, kamenné, hliněné zboží, stroje, nástroje, drobné zboží).

Nemusí býti zrovna optimistou, soudí-li někdo, že na rozvoj obchodních styků našich s Uherskem netřeba nazírati tak černě, jak se namnoze činí. Kdo by očekával, že náš vývoz do Uher vystupovati může tak výbojně, jako přívoz z Uher k nám, přehlíží rozdíl v hospodářském vývoji státu již hospodářsky pokročilého a státu, který, probudiv se nedávno, spěje prudkým náběhem k tomuto cíli. Úkoly rakouského průmyslu a obchodu v Uhrách nebudou již moci býti povahy útočné, nýbrž spíše obranné, aby chráněna byla država jednou získaná. Nebude snad odvážné proroctví, že na tento úkol průmysl předlitavský dostačí ještě po dobu, na jakou obchodní spolek s Uhry má býti uzavřen. Vyslovovati proroctví na dobu ještě vzdálenější, bylo by příliš odvážné.

Lze tedy, bude-li obchodní spolek s Uherskem obnoven, činiti na příští desítiletí takovouto prognosu: Budeme dále od-

bírati z Uher potraviny (obilí, mouku, dobytek) a suroviny pro průmysl a to v množství stoupajícím neb klesajícím dle toho, bude-li náš vývoj průmyslový míti tendenci vzestupnou či sestupnou. Uhři navzájem odbírati budou od nás průmyslové výrobky, ovšem s pevným úmyslem, že činiti tak budou jen potud, pokud nepodaří se jim vyrobiti výrobky ty doma. A na hranicích každý metrický cent zboží, přecházejícího z Cis do Trans neb naopak, bude zaznamenáván žárlivým zrakem, jen aby na té či oné straně nezvýšilo neb nesnížilo se plus nebo minus bilanční. Vemluvili jsme se — my Češi můžeme lépe říci: byli jsme vemluveni — do vzájemného nepřátelství a sočení s Uherskem tak, že nedovedeme sobě — jak svárliví manželé — ani jinak společný poměr představiti.

Ale Uhři prováděti budou během nového desítiletí věc, kterou jim zdejší vysoké kruhy průmyslové — my Češi jsme, bohužel, v nich velmi skrovně zastoupeni — nemohou odpustiti; budou totiž pracovati k tomu, aby zřídili si vlastní průmysl, aby hospodářsky postavili se na vlastní nohy v tomto směru. A proto najednou heslo rozluky od Uher. Dříve hlásali zemědělci rozluku a bylo to pochopitelno, ježto to mělo účel sebeobrany. Jestli začali totéž heslo hlásati tentokráte některé kruhy průmyslové, má to účel nejen sebeobrany, nýbrž spíše hrozby proti Uhersku. Francie uzavřela se vysokým svým celním tarifem před uherskými zemědělskými výrobky, i byl marně prokopán Arlberk, který měl otevříti Uhrům do Francie přímou cestu. Německo svým novým tarifem vypudí Uhersko ze svých trhů, nehledíc ani k ruské konkurenci na tamních trzích. Uzavře-li se uherským zemědělským výrobkům nejpohodlnější a nejvolnější tržiště předlitavské, kam budu se moci vlastně s hlavním svým tržním zbožím obrátiti? Hrozbou touto míří zdejší průmysl do Uher ještě dříve, než bude pozdě. Až Uhersko rozvine vlastní průmysl, nebude pro zemědělské své výrobky potřebovati tak rozsáhlého trhu mimo svůj obvod, jako dnes, ježto stoupne vnitřní konsumpce.

Heslo rozluky nadhazuje se u nás — i v Uhrách — hravě sice, ale málokdo přemýšlí podrobněji o tom, jak vlastně poměry mezi Předlitavím a Zalitavím po rozluce by se vyvinuly. Na jedné straně čeká od rozluky každý splnění i nejsmělejších svých nadějí. Agrárníci v Rakousku očekávají zvýšené ceny

svých plodin. Průmysl zdejší doufá v takové pokoření a oslabení Uher, že vrátí se staré zlaté časy, ve kterých provozovala se odtud pravá kolonisační politika v „provincii“ uherské. Na druhé straně jest rozluka pravým strašákem, který prý rozruší všechny hospodářské poměry v Předlitaví i Zalitaví až ku katastrofě. Tyto krajně opáčné názory vznikají z mimoděčné představy, že rozlukou postavena bude mezi Rakouskem a Uherskem nepřekročitelná zeď, před a za níž nahroadí se zásoby zboží, jež nebudou moci býti navzájem vyměněny.

Tato představa jest ovšem klamná. Rozlukou nebyly by obchodní styky s Uherskem přerušeny, jako nebyly přerušeny svého času obchodní styky této říše s Německem, když (1878 a 1879) zahájena byla na obou stranách autonomní obchodní a celní politika. Na hranicích mezi Rakouskem a Uherskem zřízena by byla ovšem celní čára, ale ta by nezabraňovala přístupu zboží z jedné strany na druhou, jako nezabraňují tomu celní tarify v jednotlivých státech platné. Také musila by pro obchodní styky mezi Předlitavím a Zalitavím smluvena býti jistá pravidla. Pravidla ta nebyla by sice tak obsáhlá jako dnes, ale nikterak neznamenala by rozluka stav bez jakýchkoliv úmluv mezi oběma polovicemi. Vzájemné styky i po rozluce by nadále trvaly, ovšem se změnami, jež závisely by na úmluvách, rozluku připravujících.

Jedné okolnosti nutno však blíže se dotknouti, totiž toho, jaký význam by měla rozluka pro zemědělství.

Zemědělství očekává, že po rozluce měla by tato polovice plnou moc regulovati cenu zemědělských výrobků, hlavně obilí, pomocí celní sazby. Byl by to úkol jen jaksi matematický. Je-li světová cena pšenice na př. 7 zl., stačilo by stanoviti clo 5 zl. — a snad pro jistotu ještě o něco výše — aby dosaženo bylo ideálu každého rolníka, dvanáctizlatové pšenice. Bylo by to opravdu možné?

Nelze zde pouštěti se v úvahy o vlivu obilních cel na ceny obilí. Jisto jest tolik, že naše polovice i po rozluce musila by přivážeti obilí z Uherska, ježto nejsme s to zásobiti domácí potřebu domácí výrobou. Clo by tedy mělo účinek na obilní ceny u nás. Jde ovšem o to, kdo by vlastně těžil z této výhody. Otázka tato není zbytečnou, ježto v Německu cla zemědělská opětovně byla zvýšována (v r. 1879, 1885, 1887), aniž by z toho

rolnictvo mělo znatelných prospěchu. Celní ochrany může využitkovati ten vyrábitel, který má obchod s výrobkem ve svých rukách. Jakmile však vyrábitel jest při odbytu svých výrobku odkázán na sprostředkovatele, nemůže již těžiti z celní ochrany sám, a čím více sprostředkovatelů sprostředkuje obchod, tím menší část celní ochrany zbývá na vyrábitele. Za dnešních poměrů nemá rolník obilní obchod ve svých rukách, nýbrž je odkázán na sprostředkovatele. Nebyl by to proto rolník, který by samojediný těžil z celé celní ochrany. Snad by obilní cla zvýšla obilní ceny u nás, ale střední a malý rolník by brał na výhodě té jen skrovný podíl. Jinak bylo by, kdyby rolnictvo mohlo ovládnouti obilní obchod, t. j. kdyby nějakou organisací — ať dobrovolnou svépomocí (soustavná síť obilních skladišť po celém celním území) nebo nucenou veřejnou organisací (státní neb zemský monopol prodeje obilního navrhuje Šťastný dle německého návrhu Kanitzova) — vzalo odbyt všeho, aneb aspoň největší části obilní do svých rukou, pokud se týče, kdyby ujala se toho veřejná organisace (stát, země). Lze v blízké uskutečnění takové odbytové organisace zemědělské doufati? *)

Rozluka s Uhry snad by prospěla zemědělství; střednímu a malému rolnictvu — o které v Čechách musí přece hlavně jíti — prospěla by znatelně jen tehdy, kdyby toto dovedlo provésti ve svých řadách organisaci odbytovou (politická neb stavovská organisace není ovšem s touto obchodnickou organisací nijak totožnou).

Pro průmysl neznamenala by rozluka snad úplnou ztrátu uherských tržišť. Tak daleko netřeba jíti v obavách. Ale rozhodně by přístup na uherské trhy byl průmyslu stížen. Namítá-li se proti tomu, že by náš průmysl našel si jiná tržiště, třeba jen se otázati, kdeže na světě čeká se tak toužebně na naše výrobky? Snad v Německu? Vzpomeňme si jen na osud našeho režného plátna. Snad v Italii? Zapomněli jsme již na naše lněné zboží? Snad v ochranářsky zladěné Francii, snad ve Švýcarsku? Kde jinde? Nová tržiště za dnešních konkurenčních bojů získati lze jen po urputných zápasech. Máme dosti času a prostředků, abychom mohli čekati na konečné výsledky těchto zápasů?

O výhodnosti neb nevýhodnosti hospodářského spolku

*) Rozumí se, že na tomto místě nemohu se pouštěti do rozboru těchto problémů.

s Uhry či rozluky nelze však souditi jen s hledisek dosud uvedených, nýbrž i se stanoviska našich specificky českých hospodářských potřeb a snah.

Ve všech svých osvětových i politických zápasech pociťujeme zvláště těžce jeden nedostatek: schází nám pevná opora ve velkém majetku. Nikoliv učený národní hospodář, nýbrž prakticky vyškolený obchodník světového rozhledu odpověděl na otázku: ve kterých hospodářských odvětvích shromážditi možno velký majetek? že to možno jen v průmyslu pěstujícím vývoz. Vyciťujeme to instinktivně i snažíme se proto vypěstiti na české své půdě samostatný svůj průmysl. Lze pochybovati, podařilo-li by se nám to jen pod celní ochranou hesla „svůj k svému". Uvádíme sice rádi za příklad maďarskou šlechtu, oblékající se do hrubých sice, ale doma vyrobených látek; ale zapomínáme podívati se na skutečný výsledek, který v statistice zaznamenán stoupajícími čísly látek všeho druhu do Uher dovážených. Ne tedy výhradně na heslo „svůj k svému" má nynější a bohda i budoucí český průmysl počítati, nýbrž též na možnost vývozu za hranice. Bude lze doufati v možnost vývozu, když v našich počátcích průmyslových budou před námi zavírány brány tržiště průmyslovým výrobkům ještě přístupného? A dále nebudiž přehlíženo, že přes Uhry vede jediná pro naše výrobky cesta na Balkán, který za rozumné slovanské politiky, získávající nám tamní národy, mohl by připoután býti hospodářsky k naší říši. Rozlukou od Uher taraseny nám budou nejen uherská tržiště, nýbrž i cesty na Balkán.

Jen nerad připojuji k těmto hospodářským úvahám úvahy rázu politického. Nelze se však tomu vyhnouti, aby aspoň zběžně politických momentů nebylo se dotknuto. Netřeba odůvodňovati, že národu, domáhajícímu se v této říši jisté míry legislativní a administrativní samostatnosti, málo by slušelo, aby bojoval proti uherské samostatnosti v jedné řadě s t. zv. staorakouskými vlastenci, jichž ideálem by byla tuhá jednotnosť celé říše, jak snil o tom Josef II. Ale politickým zájmům našim neprospívala by také hospodářská rozluka. Jest sice možno, aby zachována byla ústavní celistvost říše i za plné celní samostatnosti obou polovin, jak tomu bylo až do roku 1851 — nechci šířiti se o tom, že návrat k tomuto poměru byl by zrovna tak málo žádoucím jako návrat k celním šraňkům mezi jednotlivými

státy uvnitř Německa — ale při proudech veřejného mínění za Litavou hospodářská rozluka vedla by nutně k rozluce ústavní, t. j. k personální unii. Jak by tento vývoj působil na vývoj poměrů v této polovici, cítí každý. Dnes ještě v tomto státě má náš politický program povahu útočnou; chceme vymoci národu příslušející míry práv. V Předlitavsku úplně osamostatněném musil by program náš scvrknouti se na pouhou defensivu proti německému směru, toužícímu po připojení k Německu. Za nynějších poměrů má tento směr jistou brzdu v poměru k Uhrám. Kdyby brzda ta byla uvolněna, kdož ví, budeme-li dost silni, abychom směr ten zastavili.

Jiný ještě politický moment mluví proti rozluce. Mezi vnitřními poměry před a za Litavou nelze neznamenati velký rozdíl. Dlouhá doba vlády absolutistické není v naší polovici ještě zcela překonána. Exekutiva státní ještě dnes proniknuta jest duchem, že přísluší jí vedení ve všech veřejných záležitostech; dle toho také zařizuje svůj postup vůči hnutím v jednotlivých vrstvách lidových proudícím. Vůči silné, tuhé, jednotné, o své všemoci přesvědčené organisaci exekutivy jest parlament, rozpoltěný na množství politických, národních, hospodářských i sociálních stran, slabým. Z takovýchto poměrů nemůže vzrůsti zlidovění veřejných institucí, rozšíření občanských svobod, rozšíření vlivu občanstva nejen na zákonodárství, nýbrž i na veřejnou správu. Jestli za těchto neutěšených poměrů nekráčíme nazpět, v jistém ohledu děkovati to máme poměrům za Litavou. Tam vyzuli se ze starých forem absolutismu. Parlament jest skutečným orgánem konstitučním, a státní správa není poručnicí nad občanstvem. Blahodárné účinky toho pociťujeme i my zde v Předlitavsku, kdvž jde o nějakou záležitost, kde třeba mezi oběma polovicemi dohody. Konstituční zřízení zde děkujeme vlastně uherské polovici; a kdož ví, jestli bez tlaku této polovice po známých událostech nebyl by otevřený absolutismus slavil návrat k nám? V otázkách vojenských ku př. má jen uherská polovice páteř proti vojenské správě. V Uhrách dovedli z honvedů zříditi si vlastně národní vojsko, kdežto v naší polovici je zemská obrana částí společné armády. V Uhrách dovedli při poslední branné předloze (r. 1888) vystoupiti energicky na ochranu práv parlamentu a proti nadpráví němčiny, kdežto u nás odbylo se vše hladce atd. atd.

Jest to smutné, že v zbědovaných poměrech politických a národních v této polovici musíme spoléhati na druhou polovici; ale takový povzdech málo co platen.

Zakončuji. Snad rozluka mohla by v jisté míře býti příznivou pro zemědělství. Ale se stanoviska celku, se stanoviska českých našich snah zdá se mi býti prospěšnější, bude-li hospodářský spolek s Uherskem obnoven.

Tím nebudiž řečeno, že na obnově té záležeti nám musí za každou cenu. Nikoliv. Znamená to jen tolik, že nemáme příčiny stavěti se do řad proti té míře samostatnosti, již si Uhři vymohli pokud nezasahuje se tím nespravedlivě do našich poměrů. Pokud tedy Uhři z dualismu dovozují příslušných státoprávních a ústavních důsledku, jako státoprávní parity, paritního vlivu ve společných institucích, nemáme my Češi příčiny se tomu vzpírati. Pokud jde však o hospodářské a finanční důsledky musíme i my ve vlastním zájmu působiti k tomu, aby ze společného poměru nevznikla nám břemena spravedlivou míru převyšující.

Jaké stanovisko měli bychom dle tohoto hlediska zaujmouti k nynějšímu vyrovnání rakousko-uherskému, o tom bude lze uvažovati ještě při pozdější příležitosti.

PROTI SOUBOJI.

V posledních dvou letech hnutí protisoubojové proběhlo celou Evropou. V ě c n ě ovšem nepřineslo v celku mnoho nového. Bylot přesvědčení, že souboj jest skvrnou lidské kultury, prohlášeno veřejně již i v dobách minulých, v přátelském hovoru pak a v dopisech soukromých odsuzována instituce ta ještě častěji.

Budiž zde v tomto směru uveden jen výrok c í s a ř e J o s e f a, který přímo prohlásil, že „opovrhuje zásadami těch, kdož obhajují souboj, jehož duellant není ničím jiným nežli římským gladiatorem"; dále často citovaný list polního maršálka a r c i v é v o d y K a r l a, zaslaný v únoru 1829 saskému princi Bedřichovi, v němž praví mezi jiným: „Pokládám souboj za zbytek oné surové doby, kdy bylo shledáváno přípustným, aby si každý zjednal právo násilím. Souboj příčí se všemu pořádku a je tudíž povinností správy státní, zamezovati souboje". Konečně lze v této příčině poukázati k projevům četných jiných kapacit vo-

jenských, jako vévody Karla Lotrinského, prince Eugena, maršálka Radeckého, Blüchera, Wellingtona atd.*)

V pravdě tedy nescházelo již dávno odpůrců souboje, a to i vynikajících. Novou je toliko forma, jakéž hnutí protisoubojové nabylo v letech posledních. Poznání, že snahy jednotlivců jsou příliš malomocné, aby dovedly přivoditi žádoucí obrat, dále faktum, že souboj jest chorobou mezinárodní, kterou stížena jest společnost všech zemí, samo sebou vedlo k přesvědčení, že jen svorným postupem všech rozvážných mužu, ať kdekoli jsou domovem, lze konečně dospěti k řešení otázky soubojů ve smyslu rozumu, lidskosti a spravedlnosti . . .

Prostředkem k dosažení tohoto cíle má býti — vedle soustavného potírání horečky soubojové jak živým slovem tak i vhodnými publikacemi — řádná organisace celého hnutí zakládáním spolků (lig) protisoubojových pro celé říše s odbočkami pro jednotlivé země nebo jen pro určitá místa, kteréž pak starati se mají vhodným způsobem o to, aby nalezena byla cesta, po níž by konečně i nynější zastanci souboje převésti se dali do tábora jeho odpůrců.

Bude to i při očekávaném všestranném účastenství kruhů vyšších práce nesnadná a zdlouhavá. A přece by se zdálo, že nemůže býti o podstatě souboje vážného sporu.

Uvažujme jen klidně a logicky: Byl-li jsem uražen, co může býti pro mne zadostučiněním krásnějším, nežli když ten, kdo mne urazil, podlehnuv snad okamžitému rozčílení nebo jednaje pod dojmem nějakého nedorozumění či omylu nebo konečně zašed v bujné náladě za meze slušnosti, zkrátka když viník uzná svoji chybu, požádá mne důstojným způsobem za prominutí a vůbec dle možnosti křivdu mně učiněnou hledí napraviti?

Jaký se v tom tají rozum, nestojím-li o takovéto vskutku čestné a vnitřní cenou svoji spáchanou urážku nejlépe vyvažující zadostučinění, nýbrž trvám-li na tom, aby mi protivník dal satisfakci se zbraní v ruce, satisfakci, pro jejíž výsledek není rozhodným dobré moje právo, nýbrž pouhá, slepá náhoda, podporovaná jedině osobní zručností a chladnokrevností toho kte-

*) Viz o tom ve spisku Dra. Zikm. svob. p. Bischoffshausena-Neuenrode: **Der Fall Tacoli-Ledóchovski.**

rého zápasníka?! Je to pro mne vůbec nějakým, nercí-li lepším, zadostiučiněním, když ten, kdo mne urazil, dobře mířenou ranou pistole zprovodí mne se světa, nebo mi v „příznivějším" případě — dejme tomu šavlí ochromí na tři neděle rámě?! Je tím čest moje restaurována? Čím odpykal hanobitel mé cti svůj čin? Smyl soubojem svoji vinu?...

Ano, řeknou snad zastanci souboje — váha a těžiště vyzvání spočívá právě ve vědomí, že jsem viníka donutil, aby za urážku mi způsobenou postavil se před zející hlaveň mé pistole, aby zíral tváří v tvář smrti a takto život svůj vydal v šanc třeba za jediné jen neprozřetelné slovo. A nebezpečí hrozící mně samému, třebas bylo stejně veliké, dokazuje pouze, jak vysoce cením si svoji čest, když neváhám ani, po případě svoji krev za ni vyceditі...

Zní to, pravda, hezky, ba přímo dramaticky, ale je to zvuk strojený, je to tón falešný. Slyšíme prostě zvěst, ale víry se nám nedostává. Čest prý toho neúprosně vyžaduje. Dobrá! Ale což nevíme všichni, že tak mnohý, kdo Vám okamžitě pošle své svědky, prohlásíte-li na př. ve společnosti d l e p r a v d y, že to, co tvrdí, je nesprávné — v jiných, daleko vážnějších a pro čest člověka daleko choulostivějších případech neostýchá se třebas před tváří téže veřejnosti prováděti věci, kterými sám sebe snižuje v očích všech soudných lidí na stupeň nejnižší?!... Kde tu, ptáme se, zůstalo hnutí cti? Či je čest naše méně citliva, urážíme-li ji sami, až se za nás rdíti musí jiní, než dotkne-li se jí osoba třetí?

Nechceme generalisovati, nýbrž uvádíme jen k vůli kontrastu, že jsou i t a k o v é t o případy, ale právě toto poznání bylo by mělo již dávno vésti k odstranění instituce souboje, aspoň jako j e d i n é h o prostředku vyrovnávacího pro v š e c h n y případy — nepatrné i závažné — a pro muže opravdu šlechetné stejně jako dobrodruhy...

Pozorujeme-li pak, jak mnohdy pro příhodu zcela malichernou se lidé biji, neubráníme se přesvědčení, že není to ve většině případů č e s t, která soubojem chráněna býti má, nýbrž že je to pouhá f i k c e, k vůli které i mužové jinak rozvážní volí tuto cestu božským i lidským zákonem zakázanou, aby se domohli „zadostiučinění" — že je to zkrátka otrocké podrobení

se z v y k l o s t i, kterou mnohý z těch, kdož jí hoví, sám v nitru svém pokládá za nesmyslnou . . .

Tak, jak horují dnes ještě někteří zastanci souboje, tak mluviti se mohlo jen za dob, kdy kvetla ještě sláva rytířská a kdy síla a obratnost t ě l e s n á nad jiné byla ceněna; ale dnes —? Dnes díváme se na věc poněkud s jiného hlediska. Tyto zbytky romantiky připadají nám za dnešních poměrů něčím brutálním, dnešní doba spěje vždy účinněji k pěstění sil d u š e v n í c h a synové této doby musí také o cti člověka souditi jinak, nežli se o ní soudilo kdysi a nežli ji posuzují dosud přívrženci souboje.

Pravá čest nedbá malicherných okázalostí a nedává se proto u vědomí vlastní vnitřní ceny z klidu svého vyrušovati ani pošklebkem duchaprázdného hejska ani nerozvážným výpadem podrážděného cholerika — nýbrž pokrčí nejvýš útrpně rameny nad ubohostí onoho a shovívavou rozvahou odpoví na ukvapenost tohoto . . .

My nevidíme v souboji, této „zušlechtěné vraždě", jak byl kýmsi případně nazván, žádný „boží soud", ba my nemůžeme ani s umírněnější definicí souhlasiti, že by totiž byl souboj „nutným zlem". Z l e m je dozajista, nikoli však nutným, neboť toho, čeho soubojem má býti docíleno, nedosáhne se jím, lze však toho dosáhnouti jinými prostředky daleko bezpečněji. Kdyby na př. stávající čestné soudy vojenské nenutily uraženého (a často jen domněle uraženého) důstojníka, aby viníka vyzval na souboj a zadostučinění svoje očekával od vratké přízně zvolených zbraní, nýbrž přihlédli raději k samému j á d r u s p o r u — nemohly by se takové politování hodné úkazy objevovati. Co však se zatím děje? Místo aby se postaraly o to, by pravý viník v případech zvláště těžkých a příkladného trestu zasluhujících vyloučen byl jako nehodný člen ze sboru důstojnického, obracejí čestné soudy přísnost svoji proti u r a ž e n é m u soudruhu, který v rozumném pojímání věci uzná urážejícího za hodna — nikoli souboje, nýbrž svého opovržení, a vypovídají jej ze svých řad, jakoby se byl o n dopustil čehosi nečestného, kdežto utrhač na cti zůstává aspoň na venek v očích svých soudruhů i na dále mužem počestným!

Ale nedosti na tom! Zvrácenost jde ještě dále. Neboť ačkoli souboj nejen civilním, nýbrž i vojenským zákonníkem trestním co nejpřísněji jest zapovězen a trestce se jako z l o č i n (§ 158

civ. tr. zák. a § 437 voj. tr. zák.) a ačkoli velitel vojenský, který mohl souboji zabrániti a neučinil tak, rovněž jako příslušný vojenský „pán soudu", který opomene stíhati oznámený mu zločin souboje, sám se stává trestným (§ 447 voj. tr. zák.) — přece dočítáme se každé chvíle, že se v těch či oněch kasárnách se svolením velitele bez závady konal souboj X. s Y. a rovněž slýcháme, že důstojník N. N. proto, že nepřistoupil na souboj, byl čestným soudem vojenským prohlášen za zbavena hodnosti důstojnické a že vojenské úřady a posléz i ministr války nález ten potvrdili . . .

Občan jen poněkud dbalý zákonů s úžasem ptá se při takovýchto zprávách: Je to možno? Ale úžas jeho vzroste ještě, doložíme-li, že podle vojenského zákoníka trestního (§§ 516 a 517) trestati se mají u r á ž k y m e z i d ů s t o j n í k y, když jeden druhého viní veřejně z opovržlivých vlastností nebo z opovržlivého smýšlení, jako z l o č i n žalářem až p ě t i l e t ý m, tedy velice přísně, takže nelze snad tvrditi, že by čest důstojníka nebyla jinak zákonem dosti chráněna*). — —

Opakujeme proto, že souboj jest jen zděděnou z v y k l o s t í, že je zakořeněným mravem nebo spíše nemravem, kterému bohužel i rozvážnější část lidstva propadá proti svému lepšímu přesvědčení.

Že zejména i mezi důstojnictvem naleznou se odpůrci souboje, o tom svědčí citované již výroky nejvyšších náčelníků vojenských. Pro seznání zásad čestných soudů vojenských charakteristickým byl případ Tacoli—Ledóchowski, nazvaný tak dle hlavních osob v něm zúčastněných, kterýž svého času právem tolik ruchu způsobil. Stalo se totiž**), že poručík husarský sdělil v kasíně důstojnickém svým soudruhům jakousi urážlivou zprávu, týkající se člena císařského domu, kterou prý slyšel od jisté šlechtičny. Jeden z posluchačů, poručík téhož pluku a c. a k. komoří markýz Tacoli, setkal se brzy na to s onou dámou a za hovoru dozvěděl se, že ona nic takového nevypra-

*) Stejná urážka na cti dle civilního zák. trestního podléhá jako p ř e s t u p e k, po případě p ř e č i n trestu vězení nejvýš do 1 r o k u (§§ 491 a 493 tr. z.).

**) Dle vylíčení, které podal Dr. Z. svob. p. Bischoffshausen-Neuenrode ve své zmíněné brožuře. Autor ten jest vůbec jedním z nejhorlivějších fedrovatelů myšlénky protisoubojové, jíž věnoval několik spisků agitačních. Jest jednatelem »Všeobecné rakouské ligy proti souboji«.

vovala a že historka sama vůbec je smyšlena. Dáma požádala markýza, aby to sdělil ostatním pánům. Markýz tak učinil, upozornil na to klidně též onoho poručíka a žádal ho, aby věc dále nevypravoval. Místo aby se nějak omluvil, nadal dustojník markýzovi . . . Tento byl nepřítelem souboju a proto nevyzval poručíka na souboj, v čemž utvrzen byl také dopisem hejtmana jehož pluku hr. Ledóchowskiho, kterého požádal o radu a který schvaloval jeho počínání s doložením, že pokládá onoho poručíka vubec za nezpusobilého k satisfakci, jelikož urazil člena císařské rodiny, a radil Tacolimu, aby žádal u čestného soudu za zavedení řízení proti sobě i proti poručíkovi.

To se také stalo a výsledek byl ten, že markýz Antonín Tacoli byl nálezem čestného soudu, který prošel rukama ministra války — zbaven dustojnické šarže a jako prostý vojín zařadén do zálohy. Po čase byla mu úřadem nejvyššího komořího i hodnost komořího odňata. Hejtman hrabě Ledóchowski byl pro udělení řečené rady rovněž ku zodpovědnosti pohnán a taktéž hodnosti důstojnické a později i titulu komořího zbaven.

To vše za to, že oba tito dustojníci zdráhali se prohřešiti proti trestnímu zákonu! Skutečný vinník byl sice také postaven před čestnou radu, ale vyklouzl z celé afféry s pouhým napomenutím! — — —

Zdálo by se, že takovéto nepochopitelné zásady nemohou ani na dlouho obstáti. A přec tomu tak.

Má se to se soubojem jako s každým po staletí trvajícím zjevem. Pouhé faktum, že tak dlouho trvá, dostačuje, aby ho většina účastníků pokládala za instituci oprávněnou. A marny jsou a budou hlasy o j e d i n ě l é, dokazující nerozumnost, nezákonost a nemravnost souboje, dokud názor správný mocným p r o u d e m všeobecného hnutí nezahladí nemoderní ten předsudek, dle něhož urážka jen soubojem může býti smyta.

Nejlepší cesta k tomu byla již nastoupena zmíněným zřizováním lig protisoubojových po celé Evropě. Ligy ty akcentují přirozeně ve svých enunciacích horlivě též stanovisko náboženské, poukazujíce k tomu, že souboj příčí se jednak pátému přikázání božímu, jednak i zásadám církve, především katolické, která účastníky souboje stihá přísnou exkomunikací. Dnes již ve všech skoro státech evropských existují ligy protisoubojové, pokud poměry samy nečiní zřízení ligy zbytečným, jako na př.

v Anglii, kdež vojenskými články byl souboj zakázán nejen na papíře, nýbrž i ve skutečnosti — s odůvodněním, že se „s povahou čestných mužů úplně srovnává, aby se za spáchané bezpráví nebo urážku omluvili a svou ochotu prohlásili, bezpráví, jehož se dopustili, napraviti, a rovněž tak že sluší straně urážené, aby přímé a srdečné prohlášení a omluvu přijala . . .“

Co se specielně Rakouska týče, vešla tu dnem 4. prosince 1902 v život „Všeobecná liga proti souboji“, když jí před tím po delší dobu pilně připravována byla půda nejhorlivějšími pracovníky. Pro ustavující valnou hromadu přichystali zejména obsažné referáty sekční chef v ministeriu spravedlnosti Dr. Klein a professor Lammasch. Prvnější pojednal o otázce, podle jakých zásad měly by organisovány býti zvláštní čestné soudy (čestné rady), které by měly za úlohu, aby k dobrovolné žádosti strany rozhodovaly o urážce jí způsobené nebo, kdyby se odpůrce čestné radě nepodrobil, aby podaly soud o čestnosti počínání si strany. Dle výroků řečníkových bylo by lze domáhati se nálezu čestné rady nejen pro přečiny a přestupky proti bezpečnosti cti v zákoně specielně uvedené, nýbrž pro každé jiné zlehčení cti. Uzná-li čestná rada, že čest byla porušena, může též pokárati urážku tu nebo uznati, že má dáno býti čestné prohlášení. Nález rady může na žádost obou stran nebo k návrhu jedné z nich býti uveřejněn. Způsob a obsah toho určí čestná rada.

Co do organisace rad čestných, představuje si je navrhovatel jako svobodnou, soukromou a naskrze samostatnou instituci, která by nestála v žádném organickém spojení ani s řádnými soudy ani s jiným odvětvím státních úřadů, a skládala by se čestná rada v konkretním případě výhradně z osob, do listiny členů čestné rady zapsaných. Sestavení listiny a čestné rady pro jednotlivý případ určovalo by se stanovami. Členové účinkující při čestné radě nebyli by za obsah výroku svého ani civilněprávně ani trestně zodpovědni. Vyloučení zodpovědnosti té musilo by prve stanoveno býti zákonem. —

Professor Lammasch probral platná ustanovení trestního zákona a trestního řádu, aby demonstroval nedostatky, kterými trpí dnes ochrana cti, a navrhl některé vhodné prostředky k nápravě. Poukázal k tomu, že pokuta pe-

něžitá za těžší urážky není trestem dostatečným, uvedl, že je nejvýš žádoucno, aby tresty na svobodě, za urážky uložené vykonávány byly v samovazbě, ale dokud toho docíleno nebude, nelze ovšem peněžité tresty vylučovati a dlužno trest na svobodě omeziti jen na těžší případy zlomyslných urážek.

Odporučil dále, aby zákonem trestním stíhano bylo nadávání a zlé nakládání i tehdy, když nestalo se veřejně nebo před více lidmi, a aby trestu podlehala i veřejně pronesená výtka, že někdo vyzvání k souboji neučinil nebo nepřijal.

Prof. Lammasch navrhuje také vyloučení urážek na cti tiskem spáchaných z kompetence soudu porotních a přikázání jich výše kvalifikovaným samosoudcům u sborových soudů nebo soudů okresních v sídle sborových soudů zřízených a přeje si posléz, aby veřejnost z průvodního řízení v urážkových sporech soudem — vyjma případy, kde se urážka stala veřejně — také na návrh žalobce samotného mohla býti vyloučena.

„Snad se budou mnohému zdáti tyto reformní návrhy" — pravil řečník — „malichernými u porovnání se zlem, proti němuž bojujeme, ale návrhy ty mají jednu přednost — tu totiž, že je lze snadno prakticky provésti."

Valné shromáždění vyslovilo svůj plný souhlas s vývody obou řečníků a schváliv také stanovy čestné rady položilo tak základ k další práci. Za své skutečné zásluhy o hnutí protisoubojové zvolen byl infant španělský, Don Alfonso z Bourbonu a Oesterreich-Este čestným členem „Všeobecné rakouské ligy proti souboji". Do výboru, jehož presidentem jest hrabě Jaroslav Thun-Hohenstein a jehož náměstky jsou baron Chlumecký a rytíř Biliński, zvoleni mimo jiné též Dr. Karel Kramář, hrabata Vojtěch a Bedřich Schönbornové a hrabě Arnošt Silva-Tarouca.

Dnem 1. ledna 1903 čítala liga tato již 608 členů, z nichž nejvíce bydlí v Dolních Rakousích (242). Z Čech přistoupilo dosud 56 členů.

Je ovšem pravda, že výše členstva není nikterak rozhodnou pro konečný úspěch činnosti ligy, kteréž s tolikerými zjevnými i tajnými překážkami bude zápoliti, nicméně podceňovati ji nelze, zvlášť proto, že nalézá se v řadách ligy též množství údů vlivných ze všech stavů, mimo aktivní kruhy vojenské.

Co však se těchto týče, klade se velká váha na odpověď, kterou dal dne 12. března 1901 ministr zeměbrany hrabě Welsersheimb v poslanecké sněmovně na podané interpellace a v níž výslovně nazval souboje „zlořádem“ (Duellunwesen), prohlásiv mimo jiné: „Dovolávám se všech, aby kráčeli se mnou na cestě za odstraněním souboje ... Resoluce nic nepomohou, je třeba skutků ... Kéž jen stát a společnost svorně přiloží ruku k dílu, armáda jistě se nepostaví na odpor, nýbrž mohla by jen krok takový vítati a podporovati ...“*)

J. V. B.

ŠKOLSKÁ REFORMA V ANGLII.

Dr. Emil Hácha.

(Dokončení.)

Pravomoc a břímě nákladu jsou dle fundamentální zásady anglického local governmentu líc a rub téže věci. Rozumí se tedy, že s tak značným přesunutím pravomoci jest těsně spiato i přesunutí břemen. Kapitola tato i jinak je zajímava, poněvadž z dotčené maximy, dle níž ten, kdo platí, má míti také veřejný vliv, kula opposice své nejbřitší zbraně proti reformě, obviňujíc vládní většinu, že reformou uvaluje sice na poplatnictvo břímě, že však neposkytuje zároveň jeho představitelum přiměřenou míru vlivu, a že tedy podlamuje onen stěžejní ústavní princip. Nelze proto pominouti mlčením finančních důsledků reformy.

Souběžně se zrušením school boardu, se současným zrušením school districtu a s přesunutím pravomoci school boardu na radu hrabskou (resp. organismy obdobné) přesunuje školská akta r. 1902 důsledně i náklad na veřejnou školu elementární z dosavadní school rate (vlastně z daně chudinské, k níž ona byla přirážkou) na fond hrabství, napájený daní hrabskou (county rate) a vedle toho hojnými podporami z pokladny státní. Obdobně uvaluje nová akta školská náklad na školství vyšší na finanční zdroje onoho svazu selfgovernmentního, jehož reprac-

*) Ovšem jest ujištění toto vzhledem k posledním zprávám časopiseckým o tajném výnosu, vydaném prý nynějším ministrem války Pittreichem, kterým se důstojníkům aktivním i neaktivním zapovídá býti členy protisoubojové ligy, prozatím povahy dosti problématické.

sentaci správa škol těchto jest svěřena, s tím však podstatným rozdílem, že stanoví zároveň mez, nad kterou není přípustno lokální daň pro účely tohoto školství zvýšiti. Zákon rozlišuje v té příčině mezi obligatorními a dobrovolně konkurrujícími úřady školskými, stanoviv pro tyto maximum daňové o polovici níže než pro ony. Rady hrabské a rady měst s ústavou hraboskou jsou povinny užiti k účelům vyššího školství státních údělu z daně kořaleční. Poněkud jinak má se věc s dosavadní školou voluntární. Břímě nákladu na tuto školu, alimentovanou dosud jen ze zdrojů soukromých a z údělu státních, uvalila reforma také na kommunální daň místního svazu, jemuž přísluší pravomoc ve věcech školství elementárního. Ze zdrojů soukromých má býti poskytnuta toliko školní budova a náklad na udržování její v dobrém stavu. Bylo vypočítáno, že náklad na budovu a její udržování činí z průměrného nákladu na jedno školní dítko školy voluntární méně než $^1/_{15}$, a že z daně lokální se bude uhražovati nákladová kvota nepoměrně větší. Na druhé straně však pravomoc školského úřadu, poplatnictvo repraesentujícího, jest — jak již svrchu vylíčeno — značně oklesténa ve prospěch sboru správců školy voluntární a v tomto sboru jsou soukromé ony zdroje repraesentovány dvoutřetinovou majoritou, kdežto poplatnictvo repraesentuje jen jedna třetina všech členů sboru. Je patrno, že onen líc a onen rub se zde nekryjí, a že voluntární škola byla nepopíratelně favorisována. Poněvadž však $^3/_4$ všech voluntárních škol jsou v rukou anglikánské církve, je patrno, že byla favorisována tato církev. To je punctum saliens této reformy. Proto také přezdělí odpůrci osnové „Voluntary Schools Relief Bill"*) Bez výsledku nasazovali liberálové a nonkonformisti v této slabině všecky opposiční páky, marně poukazujíce k tomu, že veřejná moc má býti korrelátem veřejných břemen.

Na konec této stati dlužno poznámkou podotknouti, že státní úděly podpůrné budou nejen jako dosud uděleny, nýbrž že akta školská z r. 1902 podpory tyto ještě rozhojnila a zevrubně upravila.

Dotknu-li se ještě otázky zřizování nových škol elementárních, jež upravena jest tak, že jednak sice i úřad školský sám, i jiné osoby mohou školy tyto zřizovati, jednak však že poskyt-

*) Osnova zákona ku podporování školy voluntární.

nuta jest interessentum možnost vziti zamýšlené zřízení nové školy v odpor s tím účinkem, že věc předloží se ústřednímu úřadu, aby rozhodl, zdali projektovaná škola je potřebnou čili nic, ve kterémžto posléz dotčeném případě nedostane se jí podpory z peněz veřejných — vyčerpal jsem nejpodstatnější obsah reformy.

Obsah totiž, který slovem zákona jest vyjádřen. Kromě toho skryt je v reformě zmíněný již moment, který ve spojitosti s úpravou nákladu na dosavadní školu voluntární, s přistřižením pravomoci školského úřadu na prospěch „sboru správců“ této školy a se zabezpečením vlivu církví v education committee je hlavní osou reformy. Je to moment konfessní. Dosavadní škola voluntární, ohromnou většinou konfessní, zůstane konfessní i nyní, kdy bude alimentována z největší části penězi veřejnými. Pokud vydržovali si konfessní školu činitelé soukromí, nebylo lze proti konfessní výchově, čili jak nonkonformisté želivají „proti konfessní atmosféře“ ve školách těchto pěstované, ničeho namítati. Ano kompromisem vtěleným ve Forsterovu aktu z r. 1870 srovnali se odpurci konfessní školy i s tím, že polovice nákladu na tyto školy má býti hražena z peněz státních, jen když druhou polovici uhradí si interessenti ze zdrojů soukromých a jen když aspoň škola, která je ú p l n ě z peněz veřejných vydržována, bude spravována představitely poplatnictva přímo volenými, a když nebude v ní vyučováno náboženství ve smyslu určité konfesse. Akta školská r. 1902 uvalila však náklad na školu voluntární skoro úplně na zdroje veřejné, ale zároveň zachovala obsáhlou měrou správu školy složenou z osob jiných než z představitelu poplatnictva a zachovala konfessní charakter školy této nedotčen. Není mým úkolem hájiti neb odsuzovati tuto politiku školskou, která snad má jakési odůvodnění v poměrech, ze kterých vyrostla, a v církevním smyslu velké části národa; bez odvahy lze však tvrditi, že aspoň v t. zv. single school districtech t. j. v obcích s jedinou školou, kde škola ta je konfessní, děje se jinokonfessním poplatníkům systémem tímto zjevná křivda. Konfessní poměry na školách vyšších jsou upraveny obdobně. Na školy, úřadem školským zřízené a vydržované, applikuje zákon známou Cowper-Temple clause z akty Forsterovy, na školy úřadem školským jen vydržované neb podporované starou Conscience clause, která vylučuje všeliký ná-

tlak v ohledu náboženském na jinokonfessní žáky školy konfessní.

Podaný zde rozbor školské akty r. 1902 potvrzuje snad s dostatek charakteristiku reformy, hned z počátku vyslovenou, že totiž Balfourova reforma školská není ničím více než organisací správy školské. Materielní úpravy vyučování neobsahuje. Neobsahuje plánu vyučovacího, ani sebe schematičtěji načrtnutého, ba neroztřiďuje ani vyšší školství dle určitých typů. Když během parlamentního jednání učinil kdosi návrh, aby uloženo bylo zákonem vyučování určitému předmětu, nepřipustil předseda návrh tento, prohlásiv, že ustanovení takové spadá mimo cíl a dosah osnovy, jež nechce obírati se tím, co bylo by lze nazvati „curriculum of Education". Nicméně nemůže býti pochybnosti, že reforma přivodí po stránce výchovné velmi závažné následky, jichž ovšem nelze s bezpečností ani přibližně odhadovati. Podstatný a ihned zjevný převrat přivodí však reforma v konstrukci local governmentu anglického. Změna, která nastane, zajímá po dvojí stránce.

Anglický local government, čili — jak více na pevnině než od Angličanů samých jest nazýván — selfgovernment, jenž po reformách minulého století jest repraesentativní samosprávou, vyhránil se během řečeného reformního století v síť užších a širších lokálních svazů s volenou repraesentací, která opatřuje veškerou správu, přikázanou tomu kterému lokálnímu okrsku zákony ústavními. Svazy ty jsou, postupujíc od užšího k širšímu, farnostní obec (parish), venkovský okres a městský okres, municipální město a hrabství. Vedle těchto svazů kommunálních vyskytují se však ještě dva rovněž repraesentativně zřízené orgány správy lokální pro opatřování speciálních úkolů správních t. j. chudinství (Board of Guardians) a školství (School Boards). Byla doba ve vývoji moderní anglické samosprávy, a byla to doba počátečná, kdy dle ereda Benthamova pokládalo se za prospěšné zřizovati pro určité správní úkoly zvláštní správní orgány. V té době ustanovena byla správa chudinská. Když J. S. Mill nauku Benthamovu prohloubil a vytříbil, stanovil pro organisaci správy lokální programaticky zásadu o „consolidation of powers", o konsolidaci pravomocí v rukou jednotného orgánu správního. Od té doby bral se vývoj samosprávy tímto směrem a v tomto směru také se zakončil, „s jedinou jen ana-

chronistickou odchylkou, a tou byl School board se svou speciální pravomocí školskou. Odstraňuje-li tedy reforma školská School board, přivtělujíc jeho pravomoc jednomu ze svazů kommunálních, dovršuje provedení zásady o konsolidaci pravomocí, z níž jako jediná výjimka zbude úřad chudinský. To jest jeden moment zajímavý pro vývoj anglické samosprávy.

Druhý záleží v tom, že úřadem školským stala se právě rada hrabská. I odpůrci Bill přiznali, že poměry toho žádají, aby okrsky školské správy byly zvětšeny, avšak že právě hrabství bude territoriálním základem školské správy a rada hrabská orgánem jejím, způsobilo mnoho hořkosti. Jednak proto, že mnohá i menší města vynaložila veliké sumy na školství národní a nyní tato menší města mají býti zbavena všeho podstatného vlivu na další osud škol jimi zřízených, jednak proto, že přesunuje se kompetence ve věcech školských ze school boardů, které v městech z velké části náležely politicky ke straně liberální, na radu hrabskou, která sice nominelně stejně demokraticky je zřízena, jako kterýkoliv lokální svaz jiný, fakticky však spočívá ponejvíce v rukou konservativně smýšlející a officielní církvi oddané aristokracie. Pro vývoj samosprávy anglické jest rozšíření pravomocí rady hrabské na záležitosti školské proto zajímavé, poněvadž administrativa hrabská jest až dosud obmezena na záležitosti správní, které nedovedly vzbuditi živějšího veřejného zájmu. Jsou to kromě bezpečnostní policie hlavně záležitosti správy silniční, mostní, z části též zdravotní, jakož i jakýsi úkol sociálně-politický (koupě pozemků a prodej dílců osobám nemajetným za příznivých pro ně podmínek za účelem založení hospodářských existencí zemědělských). Rozšíření pravomocí hrabské o správu školskou posune však administrativu hrabskou rázem do ohniska veřejné pozornosti, neboť otázky správy školské a hlavně otázka konfessního rázu školy s jedné a šetření kautel zabezpečujících konfessní svobodu minorit s druhé strany jsou otázky velmi vzrušující. Proto také pominula přijetím školské akty idyllická doba administrativních hrabství, kdy volby do rad hrabských skoro všeobecně prováděly se bez volebního boje, a kdy vliv v radách hrabských byl ponechávám bez rozpaků starousedlým šlechtickým velkostatkářům.

Nejedna stránka parlamentního boje o Balfourovu Bill a nejeden bod opposiční, též mimoparlamentní kritiky i vládní apo-

logie reformy stál by za zmínku, než rozsah, jehož článek nabyl, velí obmeziti se.

Shrnuji jen ještě nejvniternější jádro reformy v tato hesla: správa školství národního i vyššího slučuje se v rukou jediného samosprávného orgánu, jehož obvod správní jest v zásadě širší než byly dosavadní okrsky správy školské; péče o školství vyšší, včetně seminářů učitelských, jest řečenému svazu samosprávnému uložena imperativně; škola voluntární (vůbec konfessní) stává se veřejnou potud, že náklad na ni valnou měrou uhražován bude z peněz veřejných, a že pravomoc nad ní — avšak daleko menší měrou — přejde do rukou samosprávného úřadu školského; konečně poskytnuta reformou možnost, aby správní orgán doplnil se odborníky, kteří nejsou volenými členy samosprávného sboru, správou školskou pověřeného.

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

(15. února — 15. března.)

(*První čtení zákona tiskového. — Druhé a třetí čtení branné předlohy. — Obrat německých stran při projednávání tohoto předmětu. — Hlasování poslanců českých. — Rokování o pilném návrhu českého klubu na zavedení nucené revise společenstev a návrhu sociálních demokratů na vyšetření zlořádů panujících v 10. armádním sboru. — Přijetí zákona prodlužujícího lhůtu výhod Praze z důvodu assanace poskytnutých. — První čtení rozpočtu pro r. 1903. — Důvody pro vypuštění prvního čtení budžetu a vyrovnacích předloh z české obstrukce. — Osnova zákona o zákazu rayonu. — Postup prací za účelem reformy jednacího řádu sněmovního.*)

Po stručné debatě, která byla odbyta za dosti nepatrného interessu sněmovny, ukončeno *prvé čtení zákona tiskového*, jež se k nalehání českých poslanců dostalo před ostatními předlohami vládními na denní pořádek. Osnova dotčená, které dána byla českým klubem přednost před podanými a ještě nevyřízenými pilnými návrhy, odkázána výboru tiskovému, jenž ve smyslu usnesení sněmovního na sbor 48-členný byl rozšířen.

Po tomto předmětu dospěla počátkem druhé polovice února b. r. *k druhému čtení* ve sněmovně poslanecké *předloha branná*. S velikým napjetím bylo očekáváno, jak se k předmětu tomuto zachovají všecky ony frakce a strany německé, zejména svaz křesťanských sociálů i německá strana lidovců a pokroková, které hlásaly svůj nejtužší odpor proti novým břemenům vojenským a dlouho již napřed chystaly se předlohu tuto přivésti k pádu.

Však ejhle! Co se dávno v kruzích zasvěcených předpokládalo, stalo se skutkem.

Při druhém čtení vystoupily všecky tyto strany *jako hájitelé a podporovatelé vlády*, nové břímě na národy rakouské uvalující, novou „daň z krve“ — jak se samy vyjadřovaly — žádající.

Co způsobilo tento jejich obrat? Zajisté nikoliv to, co chtěl mluvčí a vůdce křesťanských sociálů Dr. Lueger ve své řeči sněmovní světu namluviti, že totiž spokojují se sliby a důvěřují ujištěním ministra zeměbrany, jenž připověděl vyhověti některým přáním a požadavkům jejím, týkajícím se propouštění branců, živitelů rodin na dovolenou a úlev v příčině posledních cvičení ve zbraní a vztahujícím se na dodávky vojenské.

Cena kupní za jejich hlasy byla as vládou jinak, než laciným a bezvýznamným prohlášením pana ministra zeměbrany zaplacena. Indiskretní pověsti zákulisní ujišťovaly, že křesťanští sociálové dali vládě pro branou předlohu své hlasy k disposici za jisté koncesse a vymoženosti v otázce dolnorakouských drah i v záležitostech školských.

Rovněž nedozvěděla se officielně ničeho veřejnost o tom, zač prodali své hlasy členové *německé strany lidové* a *němečtí pokrokovci*. Že obrat ve smýšlení jejich nebyl způsoben jen lepším poznáním, nýbrž že jiné as důvody na váhu padly, jest více než pravdě podobno.

Táž indiskretní pověst vypravovala o slibech vlády, zavazující se splniti jisté národní požadavky těchto německých stran.

Na stranách slovanských, najmě na národu českém a Slovincích jest toho dbáti, aby kupní cenu vládou poskytnutou za hlasy remitentních stran německých ze svých statků národních splatiti nemusili.

Na debatě o branné předloze súčastnili se poslanci čeští, jednak aby tlumočili požadavky naše vůči vojenské správě a vyslovili své stesky zejména o tendence ve vojště systematicky pěstované národnosti naši málo přátelské, jednak aby dali náležitého výrazu opposičnímu svému stanovisku vůči nynější vládě, a jí ukázali, že nikoli ohled na ni nebo důvěra k ní, nýbrž ohled na říši a na potřebu, síly její zachovati neztenčené, byly pohnutkou, že poslancové čeští — ačkoli vzhledem k svému vůči vládě stanovisku pro branou předlohu onu hlasovati nemohlu — přec alespoň projednání její obstrukcí překážeti nechtějí.

Při hlasování, které jednak po návrhu sociálních demokratů, jednak po návrhu českém dálo se o zásadním ustanovení rozmnožení kontingentu nováčků o 21.000 mužů ročně žádajícím jmenovitě, se ukázalo, že Slovinci — jak se vypravovalo — podlehnuvše hrozbám vlády, opustili před hlasováním sněmovnu; taktéž zachovali se i moravští čeští klerikálové, tak že *contra* hlasovali jen ostatní lidoví poslanci čeští, zejména celý český klub, pak Rusíni, Italové, Všeněmci a sociální demokraté. Všecky ostatní strany parlamentární obzvláště i Poláci a konservativní náš velkostatek hlasovali ve spojení s německou levicí *pro* vládní předlohu, tak že tato 213 proti 109 hlasům byla ve čtení druhém a hned potom dvoutřetinovou většinou ve čtení třetím přijata.

Němci, kteří — jak vylíčeno — dali se pro hlasování toto získati vládními sliby různých prospěchů hospodářských, kulturních i národních, vystupovali a chovali se pak jako obětaví a nezištní ochránci státu.

Tímto spusobem přišla dne 19. února v Rakousku k místu předloha vojenská zvyšující tak značně kontingent nováčku, kdežto v Uhrách ještě stále vede se o předmět tento urputný zápas, jehož konec se nikterak nedá předvídati.

Dobře ještě, že v zákon rakouský byl pojat dodatek, dle něhož má býti zákon tento uveden v život v Rakousku jen tenkráte, když i v druhé polovici říše bude přijat, tak že odvod v Rakousku podle tohoto zákona jen tenkráte a jen potud zvýšený počet nováčků do vojska přivésti má, když příslušný kontingent na Uhry vypadající tam bude odveden.

Po projednání branné předlohy nastala v práci parlamentární týdenní pausa masopustní. V sezení potom nejbližším na den 27. února b. r. připadlém přišly na řadu opět pilné návrhy české demínu pořádku bránící.

Byl to zejména návrh na zavedení nucené revise společenstev, obzvláště záložen, k němuž vhodný materiál poskytovaly aktuelní události ve Svatováclavské záložně v Praze.

Debaty této použily strany německé, aby přivedly na přetřes nedávný run týkající se české spořitelny Pražské, z čehož vzešla mohutná půtka, která daleko vybočila z rámce věcného projednání hospodářské a právní otázky nucené revise společenstev a vůbec ustavů peněžních a přešla na pole boje národnostního a politického.

Veřejnosti české zajisté nemile se dotklo prohlášení, které na podané interpellace ve sněmovně panské a poslanecké v záležitosti české spořitelny učinil p. předseda ministerstva, prohlášení, které dokazovalo, jak tento funkcionář, řídě se jen zpravami z Prahy obdrženými, málo samostatně a objektivně může a dovede posouditi otázky, v nichž se obě národnosti utkávají v boji vzájemném.

Po pilném návrhu na revisi společenstev, příslušnou většinou sněmovní jako „pilný" předmět uznaném a projednaném přišel na pořad pilný návrh sociálních demokratů vyzývající vládu, aby vyšetřila žaloby a stížnosti na zlořády panující v 10. armádním sboru (v Przemyslu) a sdělila, jak se chce postarati o nápravu.

Když záležitost tato projednána, a přijaty některé menší návrhy vládní, mezi nimi zejména návrh na prodloužení lhůty assanačního zákona pro Prahu a s ním souvislého zákona o řízení vyvazovacím, přišlo dne 10. března na denní pořádek *první čtení řádného rozpočtu pro rok 1903*.

Poslanci čeští rozhodli se připustiti tento předmět, jakož i předlohy vztahující se na vyrovnání rakousko-uherské *k prvému čtení*. Důvody pro toto rozhodnutí jejich byly s dostatek řečníky českými, kteří v budžetní debatě jménem klubu ujali se slova, vyloženy.

Pokud jde o rozpočet, rozhodovala úvaha, že obstruování rozpočtu za nynějších poměrů v parlamentě vládnoucích i za povšechné nálady klonící se k použití co možno rozsáhlému §u. 14. z. z. st. neměla by nijakého významu a účelu ani praktického, ani taktického, kdežto s druhé strany potřeby kulturní a hospodářské národa našeho i jednotlivých jeho vrstev nezbytně toho vyhledávají, aby parlamentárním projednáním rozpočtu zjednána byla možnost a příležitost přání a potřeby naše přivésti k projevu i k uplatnění.

V úvaze této, jakož i v přesvědčení, že projednání rozpočtu delegaci české v jejím postupu dalším i v jejím boji za dosažením účelů nejbližších, jakými jsou stále ještě *zavedení českého jazyka ve vnitřní úřadování soudů i jiných státních orgánů a zřízení druhé české university*, nikterak neprejudikuje, nýbrž naopak, že zejména v otázce posléz uvedené lze při meritorním projednání budžetu nějakých nových úspěchů se domoci a nový krok ku předu na cestě k uskutečnění tohoto našeho požadavku učiniti, nebyly prvému čtení rozpočtovému nižádné kladeny překážky.

Jiné důvody padly na váhu, *pokud šlo o připuštění prvého čtení předloh rakousko-uherského vyrovnání*. V příčině té neopustila nikterak delegace česká původní svůj plán v dřívějších enunciacích klubovních vyhlášený svésti proti nynějšímu systému vládnímu, i proti nynějšímu regimu splnění národních našich práv vůbec a jazykových zvláště nám stále odpírajícímu hlavní bitvu při parlamentárním projednání rakousko-uherského vyrovnání.

Při myšlence této trvá, jak ústy českého generálního řečníka v debatě rozpočtové bylo prohlášeno, delegace česká i na dále, ovšem ale nepokládala za vhodné vpustiti se v bitvu tuto dříve, než vyrovnávací předlohy v projednání byly vzaty, nepokládala za opportunní a účelné, *vůbec nepřipustiti nižádného jednání* o předlohách těchto, vědouc velmi dobře, že by vláda mohla snadno útok tento učiniti

illusorním tím, že by říšskou radu odročila nebo rozpustila a pak předlohy ony uzákonila pohodlnou cestou §u. 14.

Že by vláda neváhala tuto cestu nastoupiti, ba že by i s radostí uvítala každý podnět a příležitost poskytující jí omluvu pro použití § 14. při předlohách vyrovnávacích, jest zajisté nepochybno. Vždyť vyhnula by se tím nepříjemnostem a obtížím, které projednávání předloh těchto a obrana jednotlivých ustanovení jejich jí způsobí, zbavila by tím své spojence a přátely ve stranách německých nutnosti převzíti na se nevděčný úkol a exponovati se v zájmu vlády pro předlohy tyto voličstvu málo příznivé a příjemné a mohla by bez obtíží i bez koncessí uvésti předlohy ony pod střechu §em 14. a svaliti odium, kterým by uzákonění jednotlivých nepříznivých předpisů bylo provázeno, na obstruující delegaci českou.

Delegace česká nechtěla vládě tuto službu prokázati a doufajíc, že četné slabiny předloh vyrovnávacích jí s dostatek poskytnou příležitosti proti vládě nynější, nepřátelský směr proti našemu národu representující účinně vystoupiti, rozhodla se připustiti předlohy tyto k prvému čtení a tím zahájení meritorního jich projednání umožniti.

Krokem tím nebyl proveden v taktice českého klubu obrat zásadný a tím méně změněno bylo postavení jeho vůči vládě. Usnesením připustiti první čtení vyrovnávacích předloh nebyla vubec odložena nebo odvržena zbraň obstrukční, nýbrž rozhodnuto, zbraně této, *pokud jde o prvé čtení předloh vyrovnávacích a to jen o toto*, prozatím nepoužíti.

Jak se dále zástupci naši při projednání předloh těchto zachovají, zejména zda chopí se opět obstrukce či užijí-li jako účinnější a účelnější rozhodné opposice, bude záležeti na poměrech budoucích a bude záviseti na tom, jak se vláda k oprávněným požadavkům našim zachová.

Prvé čtení rozpočtu, které odbyto bylo ve dnech 9 až 13. března, ukázalo rozháranost a neutěšenost našich politických poměrů rakouských. Ze všech skoro řečí za příležitosti této od stran nenémeckých pronešených, vyznívaly stížnosti na nynější směr vlády, vyznívala nespokojenost se stavem dosavadním. Řečníci německých stran dokázali na nové známou již skutečnost o nekonečném sebevědomí německém, vládou hýčkaném a podporovaném, i o tom, že Němci rakouští k nižádnému smíru na podkladu rovnoprávnosti národnostní ochotni nejsou.

Divně a nápadně od těchto řečí odražel se projev vlády ministerským předsedou učiněný, z něhož netoliko bylo lze vyčísti vnitřní uspokojenost nad nynějším chodem událostí, nýbrž i velmi optimisticky navržený plán budoucnosti.

Pokud jde ještě o jednotlivé záležitosti, na poli života politického sběhlé, třeba k vůli úplnosti zmíniti se o dvém, a to o *nové osnově*

zákona týkajícího se zákazu rayonování nákupu cukrovky a prací vztahujících se na změnu jednacího řádu.

Usnesením klubu českého předložila vláda, plníc svůj slib předsednictvu klubu daný, říšské radě dne 10. března t. r. *osnovu zákona*, kterou se úmluvy mezi cukrovary *o rayonech*, jak už i některé úmluvy mezi řepaři proti cukrovarům směřující, obzvláště bojkot cukrovarů prohlašují za právně neplatné a hrozí se trestem tomu, kdo by jakýmkoli nátlakem o vznik, rozšíření nebo dodržení smluv takových usiloval.

Vedle toho prohlašuje osnova tato mnohá, tu a tam obvyklá ustanovení smlouvy o dodání řepy, kterými byli doposud řepaři zkracováni, nebo jež zavdávali podnět k různým vexacím, za neplatné.

Osnova tato, která nevyhovuje ani požadavkům řepařů, aby uzavření kartelu rayonového bylo vůbec prohlášeno za trestné, ani nezamlouvá se cukrovarníkům, poněvadž v ní spatřují nemístné obmezování smluvní svobody, byla po žádosti českého klubu bez prvního čtení přikázána výboru cukernímu.

Pokud jde o řepaře, jest osnova tato důležitým krokem k splnění jejich přání, i bude na nich, aby se o žádoucí jim snad doplnění nebo opravu této osnovy postarali. Český klub zajisté že splnil své slovo, které řepařům dal, že o brzkou zákonnou úpravu těchto poměrů se vynasnaží.

Jednání *o změně jednacího řádu* postoupilo tak daleko, že návrhy komitétu redakčního byly přijaty subkomitétem výborovým a mají přijíti ve dnech nejbližších do plena výboru.

Podstata návrhů těchto jest, že má obstrukce t. zv. formální jimi býti znemožněna, naproti tomu však obstrukce věcná, t. j. možnost protahovati zahájené jednání délkou *věcného* rokování, (dlouhými řečmi) valného obmezení doznati nemá.

Však i osud této kusé změny jedn. ř. není ještě nepochybným. Staví se proti němu strany německé i sociální demokratě, jež chtějí míti zachovanou obstrukci v plném dosavadním rozsahu, zejména však brání reformě této Všeněmci, kteří za conditio sine qua non každé změny jednacího řádu prohlašují zákonné kodifikování němčiny jako řeči parlamentární. *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Únor—Březen.)

(Právo a moc. — V Evropě: Z Balkánu: Reformní návrhy. Porta bez vůle. Albánský odpor. Hlasy veřejnosti. Z historie komitův. Spojené protesty proti Bulharům. Přípravy k povstání Řeků. — Srbsko: Názor králův o rozřešení otázky makedonské. Pařížská půjčka. — Bulharsko: Spell na cizinu. Sympatie Pařížanů. — Řecko: Refor-

my armádní. — Rusko: Mobilisace. Stanovisko neválečné. Dar caru Srbsku. Liberální manifest. Z Witteho cesty. — Anglie: Návrat Chamberlainův. Rozmnožení moci námořní. Touha po pravidelné armádě. Konflikt s Tureckem. Vládní porážka. Trunní řeč. — Německo: Americké odmítnutí. Císař proti Delitzschovi. Římský klerikalismus. Proti Jesuitům. Němci v Elsass-Lotrinsku. Protipolská politika. — Francie: Nepromlčitelný nárok. Vinařská opposice. „Au bon Pasteur". Demonstrace v Brestu. Dvouletá služba vojenská. Emisse obligací nových. Stanovisko k otázce balkánské. — Italie: Proti Rakousku. Finanční poměry. — Vatikán: Papežské jubileum. Ústupky. Proti coelibatu. — Španěly: Bouře studentské a republikánské. Anarchisté. — Portugaly: Otázky finanční. Krise. — Mimo Evropu: Marokko ve vzpouře. — Venezuela: Občanská válka trvá. Dohoda s mocnostmi o náhradě. Vyzdvižení blokády. — Spojené Státy: Potřeba řádné armády. Pro rovnost lidskou. Proti anarchistům. — Čína: Nová povstání.)

— — — My všichni právo máme; kdo největší moc bude míti, je vyvolen je podržet! Ať vlají vzduchem zjařeným prapory touhy, ať hlasové voláním po něm rozrážejí nebesa: Od silných odvisló jest, touha-li dojde naplnění, hlasy-li budou vyslyšány, a — jak. Purpurný ten sen o čarovném Míru všesvětovém v Moci sokyni má, v Moci, jejíž kořen hluboko zakotven jest v sobectví. Majestáty, s pozlacených trůnu přehlédající všechno to hemžení a usilování lidových zástupů bez rozdílu jazyka a krve, jsou taky jen bytostmi o vášních a pudech člověka, a volejte národové, zoufejte, bijte na vrata jejich paláců: Otevře se Vám a právo podá, až vědomí Moci dovolí. Mír všesvětový! Slavná slova na retech a — úsilné vyzbrojování na stranách všech nejskvostnější folií k slov těch pravdivosti. Příležitost v hustých mlhách zítřka kdesi jen tušená dnešku příčiny zavdává chystat čin — proti míru, a v něm Moc cele uplatnit, Právo — sotva.

Tam dole na sopečné půdě *balkánské* chystá se pole, na němž důkaz toho podán bude znova nezkrácený. Do nedávna — nebylo ještě jisto, bude-li třeba zakročit — klidně na oko dopouštěno, aby Rusko a Rakousko-Uhersko měly péči o „churavého muže" v Cařihradě a přivedly rozumu jeho chápavost, že povinen, by činu ujal se a zavedl pořádek. Reformní jejich návrhy za výborné uznány a Tureckem nadšeně přijaty, tak nadšeně, že se již předem soudit dalo, že návrhy — zustanou. Je příliš slaba Porta na jich prosazení, a každý krok k němu směřující má vyhlídku na odpor u její vlastních a nejmilejších, a takými že jsou, Albánci dobře vědí, a v povědomí tom záruka pro ně, že Porta k činu se neodhodlá bez — donucení, v povědomí tom pro ně bezpečí, že mohou konat vuli svou a zvuli, že mohou zabíjet, loupit a vybíjet bez potrestání. A budou zabíjet, a budou loupit a budou vybíjet jako do dneška i nadále, nadále, až hodina padne, kdy dosud „beze zájmů" k vývoji věcí přihlížející Evropě

také vedle Ruska a Rakousko-Uherska v hlubinách počítavých mozků se ozve přesvědčení, že přece taky tam na východě cos mají k pohledávání. Ostýchavé projevy již dnes je slyšet z kruhu politických hned v Německu, hned ve Francii, hned z Anglie a — rozumí se samo sebou — z Italie. Prozatím sevšad jen jako hlasy rozhořčení nad stavy, jež na Balkáně, v Makedonii vládnou, hlasy nesobecké humanity a soucitu; prospěch se ozve později. Makedonci zatím jdou cestami svými v přesvědčení, že svépomoc nad každou pomoc. Organisaci komitétů přiskočila na pomoc dumyslně vláda bulharská, davši zatknouti celou řadu předáků směru toho i onoho, mezi nimi Tončeva, Michajlovského a Daničeva, a umožnivši tak úlohu vrchnímu vůdci komitův, Borisi Sarafovu. Ten v přesvědčení, že bez povstání k rozluštění otázky nedojde, engagoval již ve Vídni pro pole válečné potřebné chirurgy, a jistě dobře zpraven jest, že zbraně lidu se rozdávají, a ty zná, kdož rozdávají.

Otázkou jen jest, proti komu zbraně ty sloužit budou. S dobou a vývojem poměrů akce povstalecká nabývá nové tvářnosti. Bulhaři nalézají soky: Řecko, Rumunsko a Srbsko najednou shledávají, že se jim naddržuje, a protestují u Porty ji k libosti; neboť nevraživost taková a závist možného úspěchu příštího jednéch z interessovaných ostatními z nich jen v zájmu její jsou, a přijme jistě s vděkem upřímným zvěst, že také Řekové — jak z příprav souditi se dá — pod Andukou povstávají svůj zájem obhájit. Hle: Jaká to znamení jasná do budoucna! Kdo věřit ještě chceš, že rusko-rakouské reformní návrhy poklidně a bez krve budou provedeny na upokojení všech?! Kdo věřiti chceš, že purpurný sen o světovém míru náhle nebude zaměněn skutečností, v níž děla hřmí a obzor stísněně se chvěje pod mraky válečného dýmu?!

Nedovede zkonejšit a uklidnit projev krále *srbského* o nekrvavém rozluštění otázky té zavedením autonomie, jsou příliš hladovy sanice „interessovaných" a kořist nutna. Po ní touží i Srbsko samo, jak dukaz skytá náhlá realisace zápůjčky šedesáti miliionů franků v Paříži, zápůjčky dokumentující nejen zlepšení hospodářských poměrů království, ale i účel nevyslovený: Potřebuje peněz pro příští válku.

A stejně nejen nevysloveným, ale i výmluvným jako tento fakt ze Srbska volání bulharských politikův a vojenských hodnostářův k cizině, do Francie k tamní demokracii o podporu věci makedonské recte bulharské, a obrovské shromáždění lidu pařížského, manifestujícího sympatie své k volání tomu, vážným dokladem vážné situace.

Řecko, soused sporu tak blízký, a na něm vlastní krví účastný, nemůže ovšem rovněž zůstat státi se založenýma rukama. Význam situace dobře uvážen, a pod jeho tíhou korunní princ obětuje hodnost vrchního velitele řeckých vojsk a spokojuje se pouhým velitelstvím

armádního sboru o třech divisích. V době tak hrozivé nic nemá státi reorganisaci řecké moci válečné v cestě!

A mobilisace vojska v Rusku, vojska, jež se účastnilo na manévrech u Kurska, odpírání dovolené stálému důstojnictvu jeho, rozkaz býti pohotovu, daný 280.000 mužův zálohy? . . . Ach ne, Rusko nechce války s Tureckem; všechny tyto přípravy se činí jen pro náhodu. Nechce se Rusku dáti velmat v boj s Tureckem a v něm vysíliti, vysílené pak si dáti — jako v r. 1878 — Německem a Anglií diktovat! Ví, kde jsou jeho praví soupeři, a zná, že nejsou od těchto dvou daleko. A půjde-li do boje, toť bude ten boj veden na fronty — tři! Ovšem nevidí se mu, proč by mělo odpírat sympatie věci balkánské, a proč by nemělo z milosti cara hostudara Srbsko obdarovat 10 miliony patron do pušek, jež mu darem poslalo před desíti lety. Nemusí to střelivo býti zrovna upotřebeno v boji po boku jeho, ale — muže. V Srbsku nechť posílnění jsou v přesvědčení o dobrotivosti bařuška cara, té dobrotivosti, o níž v těch dnech se rozhlaholila nejen jeho Rus, ale všecek svět, dobrotivosti, jež značí porážku reakčního systému Pobědonosceva liberálním, pokrokovým regimem Wittovým. Té povahy manifest caruv z 11. března k národům říše jeho, manifest, znamenající nebo znamenati se snažící počátek nových útvarů ústavních, snad konstituce, snad samosprávy zemstva. Sleduje nutnost upevniti požadavky národního života, manifest zabývá se všemi nejvýznačnějšími úkoly vnitřní správy státní a káže jich provádění způsobem pokrokovým. Snášelivost náboženská a volnost rozvoje ruského člověka, vylučované neb obmezované v životě ruském všemohoucím Pobědonoscevem, vedle manifestu carova stávají se příkazem myslím i srdcím. Witte zvítězil a s ním nová éra. Jistě v zájmu Ruska sama. Však péče Witteho i jinam se nese: K reformě na půdě asijské. Východní cesta jej přesvědčila, že, nemá-li Rusko v blízké budoucnosti shledati se s odcizením Sibiře, nezbytně nutno, aby podél sibiřské dráhy žŕídilo kolonie evropských Rusů a tak paralysovalo odnárodňovací vlivy přistěhovalců jinorodých, vlivy, jichž důsledky by přijaty byly s vyjasněnou tváří leckde a zejména — v Anglii . . .

I jí se vrací z cesty domů velký jednatel, Chamberlain, vítán jako triumphator, dobyvší nejskvělejších vítězství, třeba ne krvavých. Britští kupci dobře dovedou rozeznávat a odhadovat, a cestu Chamberlainovu do osad afrických a úspěchy její důvodně cení výše všech vítězství, za krvavého potu žoldnéři jejich dobytých; neboť cesta jeho korunována jest celým úspěchem. Chamberlain dovedl pokořených myslí nakloniti Anglii, z nevraživých učiniti ne-li přátely a spojence aspoň činitely indifferentní, nasadiv osobní vlivy a dojmy přímých a bezprostředních styků, aby Britanie získala. Nedá se ovšem ani myšliti, že by návštěva jeho byla dovedla z paměti a srdcí pokořených vyžehnouti na vždy všechny vzpomínky na nedávnou samostatnost a těžké chvíle utrpení, jež ztrátě její předcházely, ale čas rány hojí,

a třeba jednota Afrikanderů stále proti Anglii a anglofilům brojila, pacifikace je — dík Chamberlainovi! — takou, že mohou v Londýně klidně tančit svůj cake-walk. Snad by tančili, ale mimo afrických osad jsou i jiné kraje, bližší, jež jim kazí klidné zažívání a veselou zábavu: Německo příliš rychle mohutní na moři, a Anglie musí znáti povinnosti sesílení vlastního vojenského loďstva v severním moři, a Forster také zcela vhodně přichází s návrhem na rozmnožení mužstva lodní zálohy. Dobře by také bylo zřídit pravidelnou armádu! Nač třeba ji, když dosud žoldnéři nám postačili? Ne k obraně zdejšího souostroví, k té loďstvo máme, ale mohou nastati operace pozemní jinde, snad v Asii. Nemáme sice Němce rádi, ale kdyby osud kázal nezbytnost spolku s nimi proti — Rusku... Dobře býti v čas připraven! Mrzutosti turecké, že dva sudanské prapory naše se usadily v Jemeně na turecké hranici, všímat si netřeba. Nemá Turecko té branné moci, aby dokázalo, že jsme v neprávu! Spíš za povšimnutí a úvahu stojí nová vládní porážka při doplňovací volbě ve Woolwichu, kde zvítězil dělnický kandidát, Will Crooks, v nový důkaz, že tím poměrem, kterým vládě půdy pod nohama ubývá, ji přibývá živlům liberálním a pokrokovým, jež stigmatisují hospodářství vládní jako špatné a sebe krásnějšími trůnními řečmi krále Eduarda se nedají přesvědčiti, že v Německu sluší spatřovati poctivého Albionu přítele.

V Německu zatím neustávají se přičiňovati o důkaz, že nemají přátel — nikde. Posledně se jim podařil u Spojených Států, jež nepřímo a šetrně naznačily císaři Vilémovi, že o projevy přízně jeho, třeba měly podobu sochy Bedřicha Velikého, nestojí, což ovšem nevadilo, aby jim Berlín tuto sochu znovu vnucoval. Je to již taková methoda pruského veličenstva: Nelze-li jinak, vnutit, ať to věc či názor; zejména jde-li o názor, musí již původem svým býti správnější a důvodnější než kteréhokoli z učenců, a tudíž i než assyrologa Delitzsche, jehož vědecké výzkumy, valně pošramocující věrohodnost bible, pruské veličenstvo znehodnotit a podcenit uznalo za povinnost listem k admirálu Hallmannovi. Tedy nejen všeho druhu umění, ale také vědě berlínský caesar už poroučí, jakou má či musí býti, aby s ní byl spokojen. Nad názory a předpisy tohoto druhu ovšem se Německo v říši své nepozastavuje a neznepokojuje, za to však nad jeho názory a projevy, dotýkajícími se zájmů státního celku, a důsledky, z nich plynoucími. Hra na zakladatele světského panství papežského a koketování s Vatikánem vyneslo affairu Korumovu, biskupa trýrského, jenž zákazem, týkajícím se škol simultanních, porušil náboženskou snášelivost a vsáhl ve práva státu. Klerikalismus římský tu příliš zdvihl hlavu, a Vatikánu nebylo příjemno, že musil přiměti Koruma ke kapitulaci a odvolání zákazu toho, potlačil však nelibost; neboť nadeje jej prochvívá, že v brzku dojde — dík císaři! — ke zrušení § 2. zákona o Jesuitech a tito slavně do Německa zase

vtálmou. S ohledem na to také pochlebně arcibiskup kolínský Fischer při přísaze věrnosti císaři holdoval. Venku zatím lid se bouří, schůze stihá schůzi, a na všech protesty se zlvihají proti zrušení uvedeného článku zákona; vědomí jest tu celé a neoslabené, že s Jesuity v říši vejde zlo. Bouření takové ovšem neoslabuje vědomí o státním příslušenství, naopak prusáctví pokračuje a roste. Nově založená „Zemská strana elsasko-lotrinská" toho dokladem; žádá „stejné postavení Elsas-Lotrinska v říši s ostatními státy spolkovými". Tak pracuje myšlenka velkoněmectví na západě, co ohledně východu — Poznaňska — státní správa i pruská i říšská sama pečuje, aby myšlenka ta se všeobecně vžila. Všechny stesky, pronesené zástupci Polákův na sněmu říšském i sněmu pruském, stesky a žaloby, doložené krvavými fakty násilnosti, bezpráví a protizákonnosti, hrubě správou státní odmítnuty s tvrdým a posupným vyzdvihováním činu takových na skutky, provedené podle zákona a v jeho mezích. Ne, v Prusku, Spravedlnosti, není domov Tvůj!

Jak posuzováno bude hnutí Němců elsasko-lotrinských za dosažením cíle, výš uvedeného, tamními Francouzi a jakým zorným úhlem je měřiti budou ve Francii samé, o tom nemůže býti sporu. Třeba třicet let zapadlo v minulost, na ztrátu porýnských krajů ve Francii se nezapomíná. Čas od času a v nedlouhých intervallech hlas ozve se důtklivě připomínající. Nejposléze tak učinil poslanec Millevoye, proklamuje ve sněmovně zdatnost armády a allianci s Ruskem za nejsilnější záruky míru a akcentuje s celým důrazem, že „právo na Elsasko-Lotrinsko jest nepromlčitelným," a nemůže býti pochyby, že myšlenka ta ovládá všechny kruhy — vládu Combesovu nevyjímajíc — třeba se nedalo vysloviti ono stále čekané „Kdy?" již dnes. Proto opposiční dorážení na vládu z tohoto důvodu sotva má sílu působiti účinně a s výsledkem. Vládě nedovedl podkopati půdu ani tento ani který jiný důvod, a i po útocích vinařských u příležitosti reformy lihové, od nichž opposice mnoho očekávala, vláda tu stojí pevně dále, a nezměněně jako dříve provádí očistu od klerikalismu a kongregací, při čemž novou silnou zbraň k urychlenému postupu jí dodal kláštor „Au bon Pasteur", jehož řeholnice po odkrytí pravé podoby stigmatisovány býti musí za ženy povah dravčích; nebo jen takové schopny jsou, necitně zardousiti v myslících bytostech duši a z otupených takto nadělati mechanických strojův, jež za hanebný byt a hnusnou stravu pro dobro a zisk jejich pracovati musí. Objev toho, co pod pláštěm lásky Kristovy a milosrdenství božího v klášteře „Au bon Pasteur" se dálo a všechnu veřejnost zhnusilo, přirozeně vanutí větrů protiklerikálních sesílil: v Brestu dokonce vypukly protiklerikální demonstrace. Ztrativši takto jeden z nejsilnějších motivů útoků na vládu, opposice chytá se jiných, zejména affaira Humbertových látku skytá pro výpad, ale ne pro — úspěch. Za takových potyček však netrpí stroj státní ve svém chodu nic. Pracuje o zave-

dení dvouleté služby vojenské, o docílení rovnováhy v rozpočtu na rok 1903 emissí obligací za 20 millionů franků, proklamuje nutnost zakročení u Porty ve věcech makedonských zařídíti po vzoru Rakouska a Italie.

Vlašští politikové jsou přichystanosti Rakouska a společným postupem jeho po boku Ruska proti Portě zle znepokojeni. Vždyť Albanii čítají právě jako Terst za své, čekajíce chvíle, v níž země ty, nominative sousedům náležející, jako zralý plod jim spadnou v moc skutečnou. Každé sesílení posice rakouské na jihu znamenalo by oddálení této chvíle. Odtud ten resolutní tón, zazněvší o otázce balkánské ve sněmovně italské a činivší „každé rozšíření území rakouského odvislým od přiměřených kompensací ve prospěch Italie.“ Lze ovšem počítati, že by kompensací takových Italie se domáhala v cestě dohody nikoli mečem; neboť poměry její tou dobou sotva by jí dovolovaly vejíti pode jho válečné. Dokazuje to nejlépe Mirabelliho návrh na zavedení nákladů vojenských v soulad s hospodářskou potencí země, jež jako všechny státy ostatní pod vyhlídkou na trvalý mír — vyzbrojena těžce dýše.

Stavy takové příjemny býti musí Vatikánu; neboť blahobyt jeho, opatřovaný věrnými ovečkami celého světa prostředkem haléře Petrova, živě kontrastuje s tísní státu, a kontrast mezi tím dvojím životem římským zvýšen byl slavnostmi, konanými u příležitosti 25. výročí dne, v němž papež Lev XIII. místo náměstka Kristova zaujal. Deputace přišly a dary donesly, dary drahocenné, toho nejtoužebnějšího však přece ne: Nejvyšší poslušnosti, a tak papež nucen diplomaticky autoritu chránit před porážkami ústupem. Poddal se ve sporu s Francií o slovo „mobis“ v bulle o ustanovování biskupův, pokynul německému Korumovi, aby ustoupil. Poddá-li se pak také útoku sicilského kněžstva na coelibát? Spis pamětní, třikráte kněžstvem tím mu podaný, přešel mlčením, a kněžstvo volá k soudu veřejnost světa, aby nalezla, zda požadavek jeho, kotvící v zákoně Kristově a berouci se za důvody mravní čistoty a přirozené lidskosti, oprávněným, a sluší-li mu vyhověti. „Summa oboedientia“ nejvlastnějšími je v odpor brána revoltou.

V obci církevní-li tak, jakž by v obci světské mohlo býti jináče?! Španělsko příklad dobrý dává, že státové jsou, v nichž beze vzpour a bouří život možný by nebyl. Zas Valencie a zas Barcelona zahořely ohněm nepokojův, a mladá studentská krev pustila všechnu zvůli s řetězu, až v Barceloně školy zavřeli. Však nejsou studenti jen sami ve sporu s řádem veřejným; ve Valencii též republikáni mezi sebou se dostali v potržku, a Barcelona navzájem honosit se může, že sídlem svým ji zvolily tři tajné společnosti anarchistů, jichž programem jest výhradní práce — dynamitem.

Za dunění španělských nepokojů bez hlubšího zájmu přešla ministerská krise v Portugalech. Odstraněna příčina: finanční

projekty, vyvolavší odpor opposice, a slunce míru usmívá se znovu na ministerstvo vyměněné, v jehož čele president právě resignovavšího, Hince Riberio, zas se postavil. —

A mimo Evropu?

Marokko stále v ohni války občanské. Co zprávy donášejí, nespolehlivo a těžko posoudit, kdo víc utrhl vítězství a kdo víc utrží porážek, sultán-li, či Bu Hamara. — Stejně ve Venezuele štěstí válečné různé stranám zápasícím přeje; dnes Castro vítězem a zítra vzbouřenci. Jsou Evropou již sobě ponechání; neb o náhradách Anglii, Německu a Italii došlo k dohodě a blokáda vyzdvižena. — Spojené Státy zatím chystají se zříditi si trvalou armádu, jež by stála na úrovni armád ostatního světa. Roosevelt znova proklamuje zásadu: „Barva a vyznání náboženské nemohou býti nikomu překážkou v dosažení veřejných hodností a úřadů" ve prospěch černochův, a washingtonská sněmovna usnáší se na ostrém zákoně proti anarchistům. — To dovídá se Evropa z nejzazšího západu; nejzazší východ, Čína, jinak se ozývá. Evropské zakročení a pokoření říše Slunce a Draka nezanechalo hlubokých stop. Nepokoj se hlásí s různých stran a jiskry vzpoury, zbyvší v popeli, znova zapalují. Oděje se válečných dobrodružství chtivá Evropa opět v brnění, aby zavedla pořádek?...

ρ

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Komisaři společenstev živnostenských.

JUDr. K. Polák.

Život ve společenstvech živnostenských nebyl by životem zdánlivým ve značné části těchto korporací, nebyl by považován ze mnohých stran za zbytečnou přítěž, ukládající pouze hmotné oběti a nepřinášející žádných výhod, příslušná kapitola řádu živnostenského přestala by býti mrtvou literou právní, kdyby organisace tyto bývaly v době svého vytvoření a zreformování byly hned z počátku správně zařízeny a dále podobným způsobem vedeny.

Není tu nedostatek snah, není tu zásadního odporu proti združování, je tu třeba jenom stále přítomného rádce s dostatečnou autoritou. Nechceme nikterak vychvalovati příslušnou hlavu řádu živnostenského, přiznáváme, že potřebuje opravy a doplnění, ale ustanovení zákonná posud využitkována nebyla a sebe lepší nový zákon nepřinese změny, nebude-li pochopen a příslušníky stavu prováděn.

Je velmi zajímavým, kterak referent v pracovní radě o zájmových společenstvech rolnických pan universitní professor JUDr. A. Bráf, čerpaje patrně zkušenost ze společenstev živnostenských a znaje dobře život ve spolcích hospodářských a vida, kdo tu byl hlavním representantem činnosti, hned od počátku duraz kladl na to, aby společenstva nová hned při zřízení opříti se mohla o činitele jiné.

V podobných organisacích stavovských je také dle mého soudu nutno získat součinnost inteligence vubec.

Ve společenstvech živnostenských učiněno bylo pred nedávnem nové opatření nařízením ministra obchodu, ve shodě s ministrem vnitra ze dne 31. května 1899 č. 98. ř. z., jímž zřízeni byli pro společenstva živnostenská instruktoři jako přímé orgány obchodního ministeria. Bude účelným zmíniti se o povaze této nové instituce, která první čas narážela na mnohé obtíže a jak posud na Moravě vidíme, zejména v oboru jmenování příslušníku stavovských způsobila i mezi jednotlivými korporacemi roztrpčenost. (Srv. článek prof. Homanna v Národohospodářském Obzoru.)

Podobne názory jevily se u nás v přítomné době v příčině jmenování komisařu společenstevních a bylo tudíž k posouzení celkových proudů upozorniti na případ obdobný.

Předpisy pro úřadovám instruktorů vydané nazývají nové tyto orgány vzhledem na ustanovení § 2. a § 3. citovaného nařízení autoritativními rádci společenstev živnostenských. Vždyť orgánové tito nemají býti, byť i měli také konati inspekce, především orgány inspekčními, nýbrž poradními, mají napomáhati společenstvum a jich funkcionářům, aby zákonným svým povinnostem v zájmu svém i členstva dostáti mohli a mají přirozeně podávati zprávy i o snahách jiných organisovaného živnostnictva ve společenstvech a společenstevních jednotách.

Jsa sám funkcemi instruktora společenstevního pověřen, pozoroval jsem hned od počátku, že nestačí tu vzhledem na teritorium přikázané jedině možná práce extensivní, ale že tu bude třeba činnosti intesivní v jednotlivých společenstvech. Že na to síly instruktorovy, i kdyby instituce došla velmi intensivního prohloubení a vybudování, nestačí, rozumí se samo sebou; práce tato vedoucí, bude celkem extensivní a může býti jenom sporadicky intensivní.

Že také přetížené úřady živnostenské nebudou moci plně věnovati pozornost svoji společenstvum živnostenským, která přes sebe hlučnější protesty cizí pomoci nevyhnutelně potřebují, jest na bílednì a není pochybnosti, že bylo vážnou věcí starati se o rozřešení otázky, jakým způsobem tuto nutnou pomoc opatřiti.

Důrazně připomínám, že význam organisace společenstevní nesmí býti posuzován podle dnešních poměru a dle výsledku jich téměř dvacetiletého trvání, poněvadž organisace tato zákonem závazná nebyla opatřena živou krví a nebyla vlastně organisací faktickou.

Tuto oporu po oživení hledal jsem jednak ve sborech samosprávných, jednak v jednotlivých inteligentech a mohu s díkem konstatovati, že na přemnohých místech s vážným porozuměním jsem se potkal a podporu účinnou získal.

Zdálo se mi, že tímto způsobem věc bude řešena, ale přehlížel jsem těžkou přístupnost živnostnictva a nemístnou žárlivost na jich

namnoze ne úplně správně pochopenou samosprávu. Úžasem naplňovalo mne, když na příklad odmítla organisace společenstevní velmi vydatnou pomoc morální i hmotnou se strany okresního výboru, „jehož poručníkování si jako živnostnictva nedůstojného“ nepřála.

Věděl jsem, kterak velmi dobře míněné snahy mnohých jednotlivců stavu učených a to zejména ze řad učitelstva potírány byly jenom z důvodu stavovské nepříslušnosti a také pozoroval, kterak jedním dechem brojilo se proti příslušníkům vlastního stavu, kteří vlastními schopnostmi svými dovedli se vyšinouti a mohli býti nejplatnějšími činiteli v organisaci společenstevní, kdyby byli voleni. Vice versa z toho opět resultovala nechuť přemnohých velmi pokročilých inteligentních a zámožných živnostníků k celým snahám maloživnostenským.

Z těchto rozpaků vidíme vyváznutí ve provedení starého ustanovení živnostenského řádu ohledně společenstevních komisařů, na kteroužto okolnost mne upozornil u příležitosti informačního kursu pražskou obchodní a živnostenskou komorou konaného, obchodník pan G. Havelský ze Žamberka, který si trpce na to stěžoval, že se mu při dobré vůli dává znáti, že vlastně nemá práva ve valné hromadě jiného společenstva jednati.

Dle jeho mínění se odporučovalo účastníky kursu jmenovati komisary společenstevními a tím jim autority poskytnouti.

Po rozumu § 127. živ. řádu podléhají společenstva dozoru úřadu živnostenského, který k dohledu nad zákonným jednáním u společenstev zřídí zvláštní komisaře.

Toto velmi stručné ustanovení zákonné, doplněné pouze v příčině valných hromad, připouští vzhledem na povahu živnostenského řádu vybudování instituce komisařů, jako skutečné opory společenstevního života a bude věcí faktického provedení, co pro budoucnost z instituce této se vyvine. Připomínám, že dle doslovu zákona jest to povinnost a ne snad jenom právo úřadu, aby komisaře společenstevní jmenoval.

Úřad není nikterak vázán, koho má jmenovati společenstevním komisařem a v zájmu dalšího rozvoje autonomního společenstevního života sluší jenom dle mého soudu vítati, že úřady živnostenské sáhly v tomto směru na dožádání instruktorovo až na dvě výjimky po živlu laickém.

Jest přece všeobecně uznávanou zásadou, že úřednický živel při rychlém vývoji dnešním nemá možnost všestranně spolupůsobiti a že jest třeba po příkladu za hranicemi na součinnost laiků ve správě státní v určitých směrech intensivněji než posud pomýšleti, poněvadž také jiné opatření často ani fysicky není možným a vede tím velmi často na značnou škodu věci dotčené k nevykonávání určitých oprávnění úřadu, která mohou býti ve mnohých případech nejen účinným prostředkem preventivním, ale dokonce i vzpružinou pokroku. Skoro

bych řekl, že u nás vubec význam správy státní oceněn není dostatečně. (Důkladné ocenění její na př. v přednášce prof. dra svob. pána Riegra v Č. K. o zřízeních krajských.) Že samospráva jistě také není úplně pochopována, nepotřebuje zmínky.

Tím bylo lze vysvětliti, že v některých krajinách království Českého bylo posuzováno velmi křivě ustanovování komisařů ze řad vždy ochotného učitelstva pokračovacích škol. Byť i tento odpor jevil se jenom v několika málo okresích, jest přece dokladem k poznání toho, kterak ještě u nás nesprávně na život veřejný a autonomní se díváme.

Tento odpor jevil se hlavně v jižních Čechách, byl patrným na Čáslavsku, Rychnovsku, Česko-Brodsku. Na jiných místech bylo pochopení okamžité. Velmi rázovitě jednáno bylo na příklad na Německo-Brodsku, kde se ve funkci komisaře osvědčuje také tamní mladý advokát, vynikající representant rolnictva.

Vydané heslo znělo, aby nikdo jiný nebyl jmenován, než jenom některý živnostník a to ještě ze členstva příslušného společenstva. Připomínám, že na součinnost živnostnictva také počítám, ale ne výhradně, poněvadž úřad jest povahy jiné, než jak si kruhy živnostenské vykládaly leckde.

Bezprostřední podnět ke jmenování společenstevních komisařů v české části království Českého zavdal cirkulář instruktorův ze dne 15. října č. 4215 ai 1902, kterým byly upozorněny úřady živnostenské, že při přemnohých českých společenstvech živnostenských v království Českém posud není provedeno ustanovení § 127. živ. řádu ohledně zřízení komisařů. Jmenování komisařů jest také tím odůvodněno, že společenstva živnostenská nemají ani povinnosti ohlašovati úřadům živnostenským valné hromady, nýbrž pouze komisařům. (Opáčné ustanovení u hromady pomocnické.) Jsem toho soudu, že trvale zřízený komisař zejména při častých změnách představenstev může nejplatněji působiti pro rozvoj společenstevního života, předpokládaje, že se mu nebude nedostávati potřebných k tomu vlastností. Vzhledem na ustanovení § 119 a § 127 živ. řádu slušelo by ovšem dáti přednost osobnostem s kvalifikací právnickou.

Hledě na dané poměry a potřebnou ochotu odporučil instruktor úřadům živnostenským hleděti především na kruhy intelligentního živnostnictva a učitelstva pokračovacích škol.

Pokud se zejména týče učitelstva odůvodněno jest toto moje opatření jednak velikým porozuměním tohoto stavu, jednak tím, že jsem viděl, kterak součinnost místního učitelstva již vzhledem na školu pokračovací jest potřebou a také vzor daný v organisaci raiffeisenské, již jsem měl příležitost v ústřední jednotě poznati. Konečně i činnost jednotlivých učitelů na příklad pana učitele Busse na Křivoklátě ve společenstvech živnostenských upozorňovala mne na zvláštní pochopení a ochotu stavu učitelského.

Úmysl můj nesměřoval ovšem snad jenom ku jmenování příslušného určitého stavu komisaří společenstevními, nýbrž především k použití také živlu laického.

Mnohé úřady živnostenské vyhradily společenstvům svého obvodu právo návrhu. Lituji, že ve mnohých případech nebyly navrhovány právě nejschopnější osobnosti a že leckde návrhy ani se nestaly.

Zcela nesprávný jest v části živnostnictva rozšířený názor, že komisařem má býti živnostník dotčeného oboru a úplně pochybené bylo stanovisko těch korporací, které navrhovaly dokonce svého starostu za komisaře společenstevního.

Společenstevní komisař nemá býti rádcem při provozování živnosti dotčené, nýbrž má býti ochráncem zákona a rádcem ve věcech života společenstevního, posud málo pochopeného.

Komisaři společenstevní vzhledem právě na nastalé obtíže osobní posud v některých okresích jmenováni nebyli a bude opatrno, aby pokud vybíráni jsou ze řad živnostenských, nebyli bráni z řad členstva dotčeného společenstva, kde mohou býti osobně interressováni.

Posaváde pro činnost společenstevních komisařů mimo vlastní kruhy živnostenské a učitelstvo škol pokračovacích získáni byli v jednotlivých okresích správních také příslušníci stavu advokátského, lékařského, duchovního, samosprávného úřednictva, ředitelé odborných škol, ředitelé velkostatků a továren, vynikající průmyslníci atd.

Rovněž neshledávám správným, kumuluje-li se funkce společenstevního komisaře ve více společenstvech, maje starost, že by se státi mohla instituce komisařů mrtvou institucí, kdežto dle mých intencí přinésti má do společenstev novou vzpruhu.

K tomuto soudu vedla mne hlavně ta okolnost, že v některých okresích, kde společenstevní komisaři ode dávna jmenováni byli, pražádné činnosti nevyvíjeli, považujíce ji patrně za prostý titul. Já ovšem věc představuji si jinak a hodlám s komisaři udržovati styk a opatřovati jim evidenci všech důležitých věcí.

Bude také nutno, aby právě společenstevní komisaři byli podělováni publikacemi, které zejména poslední dobou péčí zemského výboru království Českého bývají vydávány a o jichž další opatření poslední schůze zemské komise živnostenské jednala.

Instruktor svého času dal cirkulář svůj na vědomí obchodním a živnostenským komorám, výboru zemskému království Českého a Zemské jednotě řemeslných a živnostenských společenstev v království Českém i Jednotě obchodních gremií v království Českém.

Přípisy dotčenými upozorňoval instruktor některé činitele na potřebu informačních kursů pro společenstevní komisaře v podobné formě, jak svého času učinila pražská obchodní a živnostenská komora pro starosty a funkcionáře společenstev živnostenských.

V jistém přípise zvláště vytýkáno bylo přesvědčení, že do života společenstevního třeba je uvésti způsobilé a nevolitelné osoby, jakož

i naděje, že by ustanovením komisařů řádně informovaných tak státi se mohlo.

Instruktor podal o věci zprávu c. k. místodržitelství a dvěma cirkuláři upozornil přímo veškerá společenstva svého obvodu na akci zamýšlenou, radě jim, aby se sama o jmenování komisařů ucházela.

Instruktor vyžádal si od úřadů živnostenských, aby učinily sdělení o výsledku akce a aby mu zejména sdělily jména nově jmenovaných komisařů za účelem navázání přímého styku.

Rozumí se samo sebou, že bude třeba po vykonaném jmenování a po nějaké zkušenosti vypracovati instrukci nebo poučení o povaze této funkce společenstevní.

Naznačme příkladně, v čem asi význam budoucí činnosti komisařů společenstevních spočívá.

Jak jsem již shora naznačil, ačkoli nepodceňuji význam komisaři vykonávaného dohledu ke společenstvům, hledám hlavní význam obrozené instituce v radách a přátelských poučeních a snad i přímé osobní pomoci funkcionářům společenstevním. Jak této pomoci nevyhnutelně, zejména na venkově třeba jest, nepotřebuje výkladu.

Funkci komisaře společenstevního představuji si jako činnost na určité společenstvo omezeného instruktora, rádce a podporovatele, aby společenstvo skutečně o svých účelech informované také povinnostem svým dostáti dovedlo. Komisař společenstevní bude učitelem živnostenské samosprávy, která přece neznamená, že si každý může dělati, co sám chce, na př. používati inkorporačních poplatků a poplatků za přípověď a vyučenou jako krytí pro účely se životem společenstevním často vůbec nesouvisícími a v míře zákonem nepřípustné. (Srovnej popud p. dra Grubera o Národohospodářské společnosti), nýbrž v mezích zákona obstarati má část správy veřejné a sloužiti ku blahu stavu, jehož má býti skutečnou organisací.

Komisař společenstevní poukáže na hospodářské poslání společenstev živnostenských, na význam § 114 a 115a a 119b. lit. g. živ. řádu a jsa sám správně informován, aneb potřebnou informaci u příslušné instance na př. instruktora obchodního ministeria, neb obchodní a živnostenské komory, úřadu živnostenského atd. si opatřiv, působiti bude, aby dotyčné usnesení na př. na valné hromadě stalo se formálně správně a nebylo příčinou průtahu, nebo často i úplného udolání snad slibných záměrů.

Opětně jsem se přesvědčil, kterak úplně vypracovaná a jenom k opisu a podpisu určená vyhotovení byla úplně nepotřebně obstarána.

Komisař neopomene upozorňovati na humanitní poslání společenstev živnostenských, na zakládání pokladen a fondů, učednických útulků, sprostředkování práce atd. Komisař vyloží na příklad cíl dnešní akce pojišťovací.

Nepotřebuje výkladu, že inteligentní komisař položí důraz na účely osvětové, které ještě nyní všude nemají příslušných sympatií.

Komisař společenstevní bude nositelem pořádku ve správě společenstevní, poradí na př., aby staré nepotřebné knihy byly uzavřeny, aby zařízeny byly knihy nové správně založené, aby zařízeny byly, kde toho třeba, zejména také nové seznamy členů, pomocníků a učňů, aby vedení pokladny, rozhodčího soudu a zprávy, jež společenstva úřadům živnostenským předkládají, také svému účelu dostály.

Poněvadž skutečné vybudování organisace společenstevní jenom jednotami dovršeno býti může, objasní komisař význam organisací jednotních a jejich poslání.

Při veškeré činnosti svojí vystříhá se moudrý komisař zbytečného docirování a nebude klásti přední důraz na svoje právo dohlédací, kterého užije ve formě přátelské třeba někdy důrazné, kde běží o kriklavé nezákonnosti.

Jako komisaři náleží novému funkcionáři práva úřadu živnostenského při schůzích a bude míti právo nahlédnouti vždy do záznamu a pokladen společenstevních a ústavu annexních; bude míti příležitost sprostředkovati mezi úřadem a společenstvem a zprávami svými působiti pro rozvoj a ochranu společenstevního života. Společenstvo živnostenské má dle zákona povinnost svému komisaři svolání valné hromady ohlásiti.

Komisař společenstevní nasbírá záhy řadu vzácných zkušeností a sbor komisařů v určitém okresu může se státi průběhem doby důležitým činitelem poradním také pro úřad živnostenský.

Že komisař společenstevní bude důležitou oporou instruktora obchodního ministeria, nepotřebuje býti vykládáno.

Prvním úkolem komisaře společenstevního bude, aby se sám o poměrech dotčeného společenstva co nejdokonaleji informoval, aby podle výsledku svojí informace další svoje kroky správně zařídíti mohl. Tyto předchozí práce komisařovy budou jistě vítaným a poprvé správným základem společenstevní statistiky, bez níž sestavení jakéhosi postupu beztoho jest nemožným. Posavadní základy statistické jsou dle mých zkušeností naprosto nespolehlivy. Komisař společenstevní ve formě přednášky, debatního nebo předčítatelného večera snažiti se bude, aby potřebné znalosti staly se členům známými a zejména, aby státní, zemská a komorní akce maloživnostenská byla správně oceněna a využitkována.

Pozoroval jsem, že brožury péčí zemského výboru království Českého jednotlivým společenstvům zaslané zůstávají nepročteny. Viděl jsem, že poučení zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. namnoze ani nebyla správně pochopena.

Jaký bude konečný výsledek přítomné akce, to ovšem předem zaručiti nelze, ale již posavadními můj styk s některými nově jmenovanými komisaři ukazuje, že tam, kde je na straně komisařů skutečná znalost věci a ochota, bude výborným.

Jsem toho soudu, že kdyby při zřízení společenstev o vybudování

instituce jednak skutečným provedením, jednak postupnou, nutnou zákonnou její úpravou bývalo bylo pečováno, že by život ve společenstvech živnostenských dnes docela jinak vypadal. Ze vzdálenějších středisek může býti jenom činnost podněcována, skutečný výsledek záležeti bude vždy na činitelech místních. (Kterak tento názor je odůvodněn, ukazuji na příklad výsledky obětavé činnosti pana vrchního ingenieura J. Sedláčka na Hluboké.)

Lituji, že snahy po zřízení komisařů byly posuzovány také se hledisek politických a že zejména část živnostnictva ne úplně správně na poslání komisařů pohlížela.

Hlavní snahou všech súčastněných činitelů, kterým na povznesu organisace společenstevní záleží, musí býti ovšem to, aby komisaři společenstevními byly jmenovány jenom osoby nejzpusobilejší, neboť jenom ty nám dávají záruky, že svoje poslání pochopí.

Jakého tyto osoby jsou stavu, na tom naprosto nic nezáleží. Naskytnou se zajisté také poměry místní, které odůvodní i upuštění od živlu laického, jakožto pravidla a výjimečně odůvodní jmenování úředníků správních komisaři živnostenskými.

Kdo zná život ve společenstvech, ten jistě přizná, že největším nepřítelem jejich autonomního života jest právě jejich neživot a ten jistě ocení každou snahu po povznesu a povzbuzení skutečně pravého života společenstevního. Kdo pohlíží na autonomii společenstevní jako na právo na nepořádek, tam ovšem bude třeba tuto autonomii změniti v autonomii pravou, která v mezích zákonů platných obstarává část veřejné správy živnostenské.

Přivedení živlů nových do společenstev je jistě posavadními zkušenostmi více než dosti odůvodněno a bude naší snahou, aby se dále rozvíjelo.

Při této příležitosti připomínám, že před nedávnem přiznáno bylo společenstvum, aby na základě příslušné změny stanov volila sobě členy čestné. (Přiznání toho práva stalo se výnosem c. k. ministeria obchodu ze dne 7. ledna 1901 č. 795.)

Tito členové čestní nemají dle dnešního stavu ovšem nejmenšího vlivu na život společenstevní, ale snad by de lege ferenda bylo lze pomýšleti na to, aby jim aspoň nějakým zpusobem a třeba jenom poradním hlasem součinnost byla zaručena. (Novella zabezpečuje kvalifikaci tajemníku.)

Pokud se komisařů společenstevních týče, podotýkám, že úprava de lege ferenda byla by velmi žádoucí, že ale předem praktické jejich osvědčení musí ukázati správnou cestu úpravy.

S touto otázkou souvisí také požadavek eventuelního honorování této funkce, který zejména v jižních Čechách vystupuje. Zkušenost s fondovními konsulenty nabytá bude tu ovšem přirozeně ukládati zvláštní opatrnosti.

Stručnost zákona dnešního při správném porozumění poskytuje hojnou příležitost rozvoje.

Konečně podotýkám, že činnost po jmenování komisařů společenstevních zahájena byla jenom v české části království Českého a že ani v německé části Čech, ani v ostatních královstvích a zemích na říšské radě zastoupených podobná akce vyvolána nebyla.

Jsem toho soudu, že jest věcí inteligence, aby této dle nynějšího zákona a povahy věci jediné přípustné formy součinnosti v životě společenstevním se ujala a nemůže býti nejmenší pochybnosti, že pomůže tím stavu, který skutečně, byť i toho sám neuznával, pomoci nevyhnutelně potřebuje.

Uvážíme-li, co vykonala inteligence ve spolcích hospodářských, kterak nový zákon o zájmových společenstvech rolnických tuto součinnost, byť i ne dosti proveditelně, zabezpečiti se snaží, nedáme se míliti jednotlivými hlasy, které vážnost otázky nechápou a potírajíce věc nepochopenou, chytají se dle našich posavadních náhledu méně sympatické formy, které zneužívají za nedostatku věcných důvodu.

Článek tento má poukázati na intence, které byly při zahájení akce rozhodujícími a jejichž váha také jistě bude v krátkém čase uznána tam, kde při navrhování a jmenování komisařů bylo hleděno na ty momenty, které dle předchozího vylíčení považujeme za rozhodné. Musí to býti inteligenti ať ze stavu živnostenského, ať jiného, mají to býti pravidelně osoby laické s příslušným pochopením věci.

Jestli v jednotlivých případech mluvilo se o novém dohledu a novém sešněrování společenstev živnostenských, pak se patrně přehlížely zákonné předpisy, právo úřadu živnostenského v příčině dohledu, který zejména v dobách přítomnost právě předcházejících beztoho měl býti v zájmu samé organisace společenstevní intensivnějším.

Dohledem vykonávaným se autonomie zákonem zaručená neruší a nepořádek, se kterým se tu i tam setkáváme, musí býti odstraněn v zájmu autonomie a celkové organisace, jejíž jest jako otec nedůvěry největším a nejnebezpečnějším škůdcem.

Ke konci důrazně podotýkám, že posledně vyznačený směr činnosti komisařovy nepokládám za hlavní, že tento směr nebyl důvodem akce přítomné, vždyť konečně při intensivnějším životě mohl by dohled sám vykonán býti a někde snad i důrazněji přímo úřady živnostenskými, ale že hlavní těžiště činnosti komisařů dle moji intence spočívati má ve přátelské radě a přístupné pomoci, které se má úřadem dodati autority.

Zdá se mi také, že obrozená instituce vzbudí také větší pozornost úřadů živnostenských, které jest si v oboru působnosti společenstev živnostenských jenom přáti.

Zavedení společenstevního komisaře-rádce znamená dle mého přesvědčení jistý krok k lepšímu a snad přivede také do života spo-

lečenstevního ony příslušníky stavu, kteří namnoze z důvodů uvážení hodných posaváde nebrali účasti na organisaci, která jest po rozumu zákona a dle přání živnostnictva povinnou.

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

OBCHOD A PRŮMYSL.

(Osnova zákona, upravujícího lékárnictví. — Rozhodnutí správního soudu ze dne 17. listopadu 1902. — Požadavky stavu lékárnického. — K zamýšlené reformě obchodních akademií.)

Palčivou otázku lékárnickou hodlá vláda rozřešiti zvláštním, *lékárnictví upravujícím zákonem* a učiniti tak konec zmatku, zaviněnému starobylou praxí správních úřadů, kteráž odporuje rozhodnutí správního dvoru soudního ze dne 17. listopadu 1902 č. 9081. Na základě nařízení státního ministerstva ze dne 11. ledna 1861, spočívajícího na Nejvyšším rozhodnutí ze dne 5. ledna 1861, bylo totiž po více než 40 let správními úřady státními uznáváno, že uprázdněná koncesse tomu se má uděliti, kdo lékárny dědictvím, legátem nebo jednáním právním mezi živými (z pravidla koupí) nabyl, aniž by byl vypsán konkurs, jenž se pouze při příležitosti zřizování nových lékáren vypisoval. *Správní soudní dvůr* však dne 17. listopadu m. r. rozhodl, že nařízení státního ministerstva ze dne 11. ledna 1861, má pouze pokud se týče prvého odstavce svého, jímž ustanovení §§ 58. a 59. (nyní §§ 55. a 56.) živnostenského řádu i na lékárny (jinak z živn. řádu vyňaté) se vztahuje, platnost zákona, poněvadž pouze tento prvý odstavec v říš. zákoníku byl publikován, že však druhý díl, jímž se nařizuje, aby pro případ nabytí lékárny dědictvím, legátem nebo koupí bylo od vypisování konkursu upuštěno, nebyv publikován v říšském zákoníku, platnosti zákona postrádá a starší ustanovení dekretu dvorské kanceláře z 31. května 1845 č. 18077, že konkurs má býti vždy vypisován a lékárna nejvhodnějšímu uchazeči zadána, že zrušeno nebylo a posud v plné platnosti jest.

Není pochyby, že rozhodnutím správního soudu jsou dotčena majetková práva bona fide nabytá. V Rakousku jest bezmála 1100 lékáren na osobní koncessi spočívajících (ostatní jsou radikované). Ceníme-li přibližně průměrně hodnotu jedné koncessované lékárny na 80.000 korun, zboží a zařízení její na 20.000 korun, vyplývá průměrná ztráta 60.000 korun, jež činí u všech dotyčných lékáren rakouských okrouhlý obnos 66 milionu korun. Vedle této hromadné konfiskace majetku byly by považlivě otřeseny různorodé vztahy úvěrní, zejména však úvěr poskytovaný lékárnám velkoobchodníky s lékárnickými potřebami všeho druhu, jdoucí do mnoha milionů. Kdyby přes nabytá práva lékárníků přešlo se jednoduše k dennímu pořádku, byl by to považlivý otřes samých základů platného právního a hos-

podářského řádu, odporující pojmu státu právního, tím nebezpečnější, poněvadž by vycházel — s hury. Vláda tudíž přirozené hledala východisko a domnívá se, že je šťastně našla v osnově počátkem března interessovaným korporacím, zejména lékárnickým gremiím a obchodním komorám předložené a těmito v stanovené kratičké lhůtě jednomyslně odmítavě posouzené. Osnova nemění ničeho na právních poměrech lékáren radikovaných, (s vlastnictvím domu spojených,) a u lékáren na osobní koncessi spočívajících hledí nalézti střední cestu mezi osobní povahou koncesse a stránkou věcnou, zakládající se na momentech komerčních a na tom, že jest lékárna institucí veřejnému zdravotnictví sloužící a z toho důvodu přísným omezením podrobená. Princip osobní koncesse přivádí k platnosti tím, že jen majitel koncesse nebo v mezích zákona provisor může lékárnictví vykonávati, a že t a k é ten, kdo nabyl lékárny právním jednáním mezi živými nebo cestou dědictví (odkazu), musí si koncessi znovu vymoci. Při tom se opětně výslovně přejímá ustanovení ž. ř. o t. zv. právu vdovském a právu dětí nezletilých. Reální povahu lékárnictví hledí osnova tím uplatniti, že — odstraňujíc konkursní řízení při udělování koncessí (i nových), obmezujíc však možnost zříditi n o v o u lékárnu různ. podmínkami všeobecně stylisovanými, jimiž má býti chráněna existenční schopnost lékáren stávajících — klade důraz na k o m e r č n í c e n u lékárny a tím uznává p ř e n o s i t e l n o s t (prodejnost) koncessovaných lékáren, staví však — při jednáních mezi živými, tedy při prodeji — stanovení komerční ceny pod státní kontrolu, a spolu ustanovuje, že komerční cena smí se čítati jen tehdy, trvá-li lékárna alespoň 10 let a že za koncessi samotnou nelze žádati úplaty. Komerční cena vyšetří se na základě nařízení, které bude po vyslechnutí obch. komor vydáno. Za každou novou koncessi — ať už jde o lékárnu čistě novou neb o převod stávající — předpisuje osnova taxy (§ 54.) ve prospěch starobního zaopatření assistentů lékárnických, jich vdov a sirotků. Vedle toho obsahuje osnova předpisy o lékárnách ústavních, domácích atd.

Proti osnově vyslovili se rozhodně lékárníci ba (z části) i assistenti lékárnictví. Zejména místy nejasná stylisace osnovy, ponechávající prováděcím nařízením příliš neomezené pole, způsob, jakým má býti vyšetřena komerční cena postoupené lékárny, způsob, jakým mají býti zadávány lékárny nově zřizované, podmínky, za nichž je lze zříditi, ustanovení o taxách za koncesse a četné předpisy další vzbudily nejrozhodnější odpor, jemuž — vedle jiných projevů — dal ostrý výraz sjezd lékárnických gremií a spolků, konaný dne 4. března ve Vídni, jakož i konference lékárníků, svolaná obchodní a živn. komorou pražskou, kteráž v zájmu ochrany bona fide nabytých práv lékárníků zdůvodněným podáním ihned počátkem března u příslušných ministerstev zakročila. Z á v ě r e č n é p o ž a d a v k y dotyčné lze shrnouti takto: Osnova vládní *nemá* býti v nynějším svém

znění vůbec parlamentu předložena, nýbrž vypracována osnova nová, veškeré lékárnictví upravující a třídící lékárny na osobní koncessi se zakládající na dvě kategorie, a to na lékárny přenositelné (prodejné), do 17. listopadu 1902 zřízené, při nichž by byl potud platný právní stav plně zachován, a na lékárny po 17. listopadu zřízené, jichž poměry by byly právně upraveny ve smyslu zásad vládou předložené, avšak opravené osnovy. Zavedení této nové úpravy právní pro lékárny nově zřizované mělo by pravděpodobně na utváření se cen veškerých lékáren pozvolný a nenásilný účinek, jenž by zamezil přeceňování lékáren a zřizování nových na spekulaci. Posléze se požaduje, aby na základě zvl. zákona byla utvořena nová gremiální stavovská organisace celého stavu lékárnického, zaměstnavatelů i zaměstnaných, na místě posavadních gremií s organisací kusou a zastaralou (připomínáme opětně, že lékárny jsou z platnosti živn. řádu vyňaty), jíž by byl přikázán rozsáhlejší obor působnosti. Mírnému postupnému rozmnožování lékáren nemají býti kladeny překážky. Jiná jest ovšem otázka, jsou-li i lékárničtí assistenti s řečenými požadavky úplně spokojeni.

*

Učební osnova, kterou ministerstvo kultu a vyučování již příštím rokem zavésti chce pro „zreformované" čtyřtřídní *obchodní akademie* „s možností bezprostředního přijetí v II. ročník", vykazuje několik velice charakteristických rysů, přesněji mezer. Tak na př. odpadla učební technologie a neuvádí se ani mezi nepovinnými předměty ruština, za to však španělština. V zeměpis zařazuje se ústava a správa rakouská, v dějepis sociální otázka!! Hodiny, věnované v témdni národnímu hospodářství restringují se na dvě v posledním ročníku, v nichž vedle základův theorie národohospodářské má býti probrána politika agrární, živnostenská, obchodní, dopravní, sociální, mají býti zejména též vyloženy soustavy měny, organisace úvěru, banky a bankovní obchody, státní hospodářství, rozpočty a dluhy, posléze i literatura národohospodářská, poučení o hospodářských stranách přítomnosti atd. Jak to všechno, byť i ve stručných výtazích, přednese professor ve 2 hodinách týdenních v posledním ročníku, ví jen sám bůh. A přece znalost základů národního hospodářství náleží dnes nezbytně k všeobecnému vzdělání obchodníka, jest potřebna již k tomu, aby dobře porozuměl hospodářské části časopisů. Vždyť samo ministerstvo rozmnožením ročníků akademie (o prvou) třídu přípravnou položilo, zajisté právem, silný důraz na v š e o b e c n é vzdělání, kteréž, je-li zanedbáno ve škole, lze v praxi již jen stěží dohoniti, zatím co po stránce ryze odborné jest praxe sama učitelkou nejlepší. Jest tu stěží vysvětlitelný rozpor mezi intencemi vlády a jich provedením. *S.*

*

OTÁZKA SOCIALNÍ.

Z dat o našich ztrátách vystěhovalectvím.

Bylo by zajisté zbytečno vykládati, jak váženým, hospodářsky i národně považlivým zjevem je vystěhovalectví. Zejména pro malý národ, jako jest náš. Tu se dvojnásob těžce cítí způsobené jím ztráty na pracovnicích i na kapitále. Ztráty nejen přítomné, ale stupňující se v budoucnu, zejména v ušlém nám potomstvu vystěhovalcu.

Ale nejen ú č i n e k vystěhovalectví je považlivý, ale i zjev ten sám jakožto p ř í z n a k. Vystěhovalectví, rozumí se ovšem vystěhovalectví ne ojedinělých osob, ale značnějších mass, je vždy příznakem nepříznivých poměru hospodářských, po případě i politických nebo národních. Jeho vzrust značí zpravidla zhoršení těchto poměru, úbytek jeho jest obyčejně znamením, že se zlepšily.

Proto přirozeně zajímají data o vystěhovalectví každého, komu hospodářské a národní poměry lidu vlastního i sousedů nejsou lhostejny. Bohužel, naše statistika jest ve směru tom dosud hodně kusá. Dosud nedovede nám p ř e s n ě vypočítati naše ztráty vystěhovalectvím vzniklé. Ale aspoň p ř i b l i ž n ý a částečný obraz o nich můžeme si s její pomocí přece sestaviti. A poučný je i ten.

Prohlédněme si dnes na př. data o p ř i s t ě h o v a l c í c h do S p o j e n ý c h S t á t ů S e v e r o a m e r i c k ý c h. Dle úředních záznamů tamního generálního komisariátu přistěhovaleckého přistěhovalo se tam v posledním fiskálním roce, jenž skončil dnem 30. června 1902, celkem 730.798 osob, o 167.030 čili asi o 33 procent více než v roce předcházejícím; a největší podíl na přírůstku tom jeví, bohužel, — naše R a k o u s k o - U h e r s k o. Vystěhovalo se z něho do Spoj. Státu v období od 1. července 1901 do 30. června 1902 o 58.599 osob více než v období předešlém.*) Svědectví to, že se u nás poměry hospodářské horší.

Vůbec připadá ze 648.743 osob, do Spoj. Států v mezipalubí připlavších, na Rakousko-Uhersko plných 171.989, na Německo jen 28.304, na Italii 178.375, na Rusko 107.347, na Norsko 17.484, na Švédsko 30.804, na Irsko 20.138, na Anglii 13.575 osob atd. Pouze zbědovaná hospodářsky Italie jeví tu tedy ještě více vystěhovalců než naše „felix Austria“; relativně však přibylo vystěhovalců z Italie proti předešlému roku jen o 31 procent, z Rakousko-Uherska však o 55 procent, tedy ještě značně více.

D l e n á r o d n o s t i bylo z oněch vystěhovalců od nás nejvíce ubohých našich Slováků (36.000), po té Poláků (32.420), Srbo-

*) Při tom počítají se — tak jako ve všech dalších vývodech — za vlastní vystěhovalce jen ti, kdo připluli do Spoj. států v m e z i p a l u b í, ne tedy cestující v kajutách; vystěhovalců v tomto smyslu slova bylo v uvedené sumě (730.798) celkem 648.743 osob, o 160.825 více než v předešlém období, kdežto na cestující v kajutách zbývá 82.055 osob, o 7.105 více než roku předchozího.

Chorvatů (30.223), Maďaru (23.609), Němců (16.249), Židů (12.800), Rusínů (7.533) a pak teprve Čechů (5.589). Dle toho dá se souditi, že i tu má naše druhá polovice říše lví podíl, — zde jí ho ovšem nezávidíme. Ale ani pro nás Čechy, ač jsme v uvedené řadě až na místě posledním, není tato statistika nijak potěšitelna: V našich malých poměrech znamená i těch 5589 Čechů bolestnou ztrátu za jediný rok.

Dle jiné úřední zprávy (Census-office) bylo r. 1900 ve Spojených Státech mimo Aljašku a Hawai napočtěno osob jinde narozených celkem 10.356.064; z toho bylo nejvíce osob z Německa (2,666.990). V Rakousku narozených napočtěno tam 276.249, o 152.978 více než r. 1890, v Čechách narozených 156.991, o 38.885 více než před desetiléty.

Uvážíme-li, kolik osob z Čech se vystěhovavších ve Spojených Státech již zemřelo, a počítáme-li také všechno potomstvo osob z Čech pocházejících, dosud tam žijících i již zemřelých, vidíme, že naše ztráty vystěhovalectvím jen do Spojených Států jdou do ohromných sum, a to většinou osob tělesně nebo duševně zdatných, práce schopných, a také i nějakým kapitálem zde vládnuvších!

Při tom pak nesmíme zapomínati, že proud vystěhovalecký od nás už se dávno neobrací jen do Ameriky, tím méně jen do jejích Spojených Států. Dle počtu vystěhovalců do těchto Států můžeme si však aspoň přibližně učiniti pojem o tom, co se nám ztrácí našich lidí vůbec! A ztraceno je pro nás zpravidla vše, i co se vystěhuje do nejbližšího okolí, do Saska.**) Německa vůbec, do Chorvatska, na Rus, nebo i jen do Vídně. Ne-li hned v první generaci, v druhé již ohromnou většinou, a v dalších jistě!

Braňme se dle sil svých vystěhovalectví, hlavně arci poučováním a hospodářským povznášením našeho lidu! Dr. *Dobroslav Krejčí.*

*

LITERATURA.

Knut Hamsun: **Hlad.** Překlad Huga Kosterky. Naše knihy XIV. Praha, Hejda a Tuček.

Kniha analysy jemné a žíravé, jakou umožňuje jen zcela výjimečná citlivost nervů a napjatá pozornost mozku, zachycujícího i nej-

*) Dle úředních zpráv král. Saské statistické kanceláře (Zeitschrift, 1902, seš. 1. a 2.) přibývá v Sasku přistěhovalců z Čech měrou velikou. Přesná čísla sice uvésti nelze, ježto se v prameni tom příslušníci z Čech neuvádějí zvlášť, nýbrž spolu s ostatními příslušníky Rakouska (Předlitavska); ale sám pramen ten naznačuje že v počtu tom vystěhovalci z jiných korunních zemí mimo Čechy téměř mizí, — a je to také vzhledem k bezprostřednímu sousedství Čech se Saskem přirozeno a denní zkušeností potvrzeno. Rakouských příslušníků napočteno však v Sasku r. 1880 30.060, r. 1885 43.314, r. 1890 66.470, r. 1895 68.895 a r. 1900 již 113.437 osob! Vzrůst to, zejména v posledním pětiletí, zajisté nápadný.

prchavější vzrušení smyslová přesně a jistě. Hlad a jeho mučivé křeče, myšlenky intellektu, nemocné podrážděného a sváděného horečkou, pýcha, která se vysiluje, aby před světem maskovala drama bídy a utrpení intelligentního proletáře, — toť niterní vlny, jež se v románě Hamsunově chvějí, setkávají a skládají, kříží a interferují, a vytvořují ke zmatení složité a měnivé obrazce světlých i tmavých skvrn na šedě stonovaném základě sociálního dramatu, v němž jest hrdina *Hladu* první a jedinou osobou. *Hlad* je z nejsilnějších knih zajímavé etappy skandinavských literatur, v níž z revolty nových generací vzešla důležitá a bohatá žeň realistické tvorby románové. To je genese Hamsunovy prosy, jež znamená zvláštní, originelní typ umění *sociální malby a kritiky a analytické drobnokresby lidského nitra*, živé, smíšené a těkavé psychologie individualit odlišného vzrustu, nad průměr prostředí vyčnělých a žijících s ním ve sporu. Ty dva směry, karakteristické pro skandinavský román, se složily a ustálily u Hamsuna ve zcela individuelním poměru. Hamsun ukazuje a soudí společenské porušení v přelomu do života a nitra jedince, jenž mu jest vysazen a na jeho účinky reaguje. Jeho prvním prostředkem je *subjektivně-psychologická analysa*, v níž jeho talent uplatňuje nejlepší potence. Vzpomínám na větu z románu *Redaktor Lynge*, v níž vyslovil svůj nejdůležitější psychologický předpoklad: „Lidská duše dá se tak těžko myslit v hotové číselné veličině; *záleží z nuancí, zlomků, a čím modernější je duše, tím více ji tvoří odstínů.*“ Zde je Hamsun-psycholog typicky vysloven. Jeho próza není než zrcadlením těch nesčetných nuancí, těch přeletavých stavů, rychlých akcí a reakcí v lidském já, z nichž jest jeho žití složeno. Sleduje kaleidoskopické divadlo proměn, jimiž nitro prochází s neuvěřitelnou rychlostí. A odráží jeho proměnlivý, z podoby do podoby přecházející obraz s neseslabenou chutí pocitu, nesetřenou barvou myšlenek, s původním svěžím kolorítem.

Živá citivost, schopnost rozechvěti se rychle a věrně každým dojmem, podmiňuje tuto *nervnost* Hamsunovy prosy. Hamsun má vzácný dar přecitlivělých moderních umělců, dar intensivně citěného postřehu, smyslnosti nadobyčejně jemné a chvivé; je *sensitiv*, slovem. A jeho methoda má ráz a styl *psychologického impressionismu*, nejvyšší nahé upřímnosti a bezprostřednosti analytické. Proto přece není jeho prosa bez ideového pozadí a filosofického prohloubení. Ale její kritický smysl a ideový akcent dává se z prosté a neodvozené *associace prvků citových a intellektuálných v autorově duši* při samé genesi obrazu; nejsou vloženy ani vykonstruovány logicky, nýbrž vyplývají spontanně z typických osobních sklonů individuality. Odtud *smíšený dojem primitivnosti a raffinementu* z četby Hamsuna, něčeho, co vystihl asi nejlépe Jacobsen: „eine tadellose Mischung von Natur und Kultur“. Je primitivism v tom zcela nepředpojatém, oddaném poměru Hamsunově k přírodě a životu, ale v rychlosti a roz-

chvělosti subjektivní reakce na každý impuls, v šíři a kapacitě vnímavosti je cos hyperkulturního, haut-goût, jakého nemá naivní smyslnost primitivních lidí. V tom se uplatňuje vliv dlouhého zjemňování sensibility, přípravy nervu kulturou a dědičností, jež naučily podrobnějšímu, složitějšímu vychutnávání pocitu, vyssávání dojmů z přírody a života v samé essenci.

Radost bohatší a živější, smutek plný rozechvění a prostupující duši do nejhlubších skrytů, vyšší mocnost pocitu a dojmu, jednoduše: život co nejintensivnější stává se pak prvním a vlastním zákonem individuality Hamsunovy. V tom tkví kouzlo všech jeho prací a kořen jeho stylu. Život — ne jak jej omezeně a jednostranně chtějí vidět některé plebejské esthetiky dnešní, reprodukován sujety a anekdotami uměleckých děl, ale život jako hra sil v pohybu, drama neustále se přeměňujících hmot, vždy nových kombinací prvků, život nevyčerpatelných a nevypočitatelných změn a dějů v tělech a duších, hraje a zpívá, jiskří a svítí, opojně voní na stránkách Hamsunových. Je tu procítěn stejně intensivně, když se nebezpečně nakloní nad svahy bolestí, nehod a trýzní, jež zdají se jej ničit a přece nejsou než jedna z jeho formací a možností (*Hlad*), jako když vzroste ve složitý obraz společenských sporů a zápletek (*Nová země*, *Redaktor Lynge*), nebo (zde nejryzeji a s opojeným lyrismem), když se vybíjí střídavými proudy elektrickými v duších cele a prostě se dávajících jeho tajemným, svůdným a nebezpečným hrám (*Pan*, *Mysterie*). A v tom je nejvyšší klad Hamsunův a radost i opojení jeho díla: v hallucinované lásce k životu, zachycovanému *srdcem* jako déšť, v tom, co vám u Hamsuna připomíná *Emersona* a jeho filosofii bohaté, proměnivé přirozenosti lidského já, a čemu je stejně radostno, vytěžit bohatství dojmů a pohnutí z utrpení, jako z darů štěstí. Jemu světla i stíny života stejně jsou zdroji pohnutí a zrychleného tlukotu srdce..

Miloš Marten.

*

J. Arbes: **Sebrané spisy, VI. Romanetta,** díl III., Sborcené harfy ton . . . Praha, J. Otto.

Základní rozeklanost p. Arbesovy prosy, kterou naznačily poznámky k jeho povídkám v t. l. předešle, nikde se tak jasně neznačí, jako v genru specificky jeho, jejž sám pojmenoval *romanettem* v pocitu různorodosti a neshody se všemi ustálenými formacemi novellistiky. *Zborcené harfy ton...* je z nejšíře založených romanett p. Arbesových — ale nutno říci předem, také z umělecky nejslabších, nejvíce stigmatisovaných osudem nevypracovanosti, vratkého a nejednotného základu, stylové anorganičnosti; jen s tou výhradou a jen podle typických vlastností genru lze na něm studovati některé hlavní rysy autorovy osobnosti.

V čem tuším jest základ a karakteristická skladba romanetta, toť koexistence a vzájemný vztah tří podstatných složek. Romanetto p.

Arbesovo jeví především zajímavé a nebezpečné smísení motivu sociálních, společenských pozorování a společenské kritiky s jedné, a romanticky vybouřené, pessimisticky přitemnělé a zoufale vyznívající *fantastiky* s druhé strany. P. Arbes béře hrdiny svých prací ze zvláštní společnosti vyřazených a osudem poznamenaných. Míjejí tu smísené postavy pariů se zábleskem geniality, talentu, jež se nerozvinuly, nebo byly ušlapány hned při prvních pokusech, mužů a žen chorobně zatížených nebo skloněných k šílenství, bytosti postavených z dosahu štěstí a všech světlých možností života — duše vždy ponuré a plné zoufalství, živé doklady pessimismu. Na první pohled je to tradicionelní svět romantické povídky, jehož psychologie souhlasí s temným a pobouřeným životním názorem doby a stvrzuje jej, ale v tom, jak p. Arbes své figury z prostředí vyzdvihuje, v jakých situacích životních je pozoruje a co mu pro mechanismus života i společnosti znamenají, jest jeho nota zvláštní a nová, *moderní* ve striktním významu slova. Jsou mu zjevy *sociálního* porušení a motivy *sociální* kritiky. Hledá v nich utracené a ztracené síly, nucené zmařené potence, staví je proti normálním typům společenského prostředí jako živé, volající výčitky. Jeho karakteristika vyzní zpravidla v tomto tonu, a v tom je zřejmá odchylka od romantismu, pozorného na výjimky bez sociálních rekriminací, jen pro jejich výjimečnost, zkomolení, bizarerii. A zde je první dissonance v komposici romanetta p. Arbesova. Kritika sociální, úže: ethická a kulturně psychologická v něm nemá dosti širokého a pevného základu, nestaví na vyšetřování společenského organismu, jeho existenčních podmínek a hybných sil, nýbrž jest připjata s jistou nervosní logikou na polo reální, polo chimérické postřehy, které jí dosti neopírají. Nevíte na konec, co obviňuje autor: v tragice jeho postav je příliš mnoho téměř mysticky (v romantickém smyslu slova) *osudového*, životem a společností nezaviněného, než aby dala temný a vyčítavý obraz sociálního porušení. Srovnejte v přítomném romanettu na př. historii harfenníkovu (str. 153 a násl.) nebo vypravování slepé harfenistky (str. 206 a násl.), které tvoří hlavní kusy novelly — tragedie je tu vždy rázu subjektivního, osobního, nadhozený sociální smysl se ztrácí a čekáte řešení výkladem subjektivně-psychologickým a pathologickým. A najdete vskutku pokus o něj v romanettu. Kniha má zcela zřetelný náběh k analytické psychologii, ale zase, i tento náběh staví hned při prvních krocích. P. Arbes — a v tom je cele *romantikem* — omezuje se na *fakt* psychologického zjevu a na něm zakládá svou meditací a reflexi. Jeho filosofická a ethická spekulace nesnazí se prohloubiti a doložiti analysou, nejde do hloubi a k jádru; kombinuje konstatované zjevy jako nerozložitelné jednotky, místo aby je rozkládala v prvky a empiricky hledala kořen záhady (srov. karakteristiku zámeckého pána na str. 37 a četné psychologisující stránky v knize). Proto jest jeho psychologie při své exaltovanosti a pathetičnosti obsahově jednotvárná a chudá

— neboť bohatství a mnohotvárné víření, svůdná závratnost vnitřního žití začíná teprve, když se differencuje a nuancuje, ukazuje ostrému pohledu stejnou různost zdrojů, z nichž vyvěrá, a směrů, kterými se roztéká. V prose p. Arbesově hrají vášeň a smrt ve svých nejpomurejších podobách, vybíjejí se exaltace smutku a hrůzy, ale je to spíše autorovo osobní pobouření, než sopečné prověření vlastních niter jeho hrdin. Zjev sám, psychologický fakt, tu působí jen jako moment autorova vzrušení, jen jako náraz na temnou a vytřeštěnou obrazotvornost, jeho specialisace a zpodrobnění není než fantastika, divoký, zmatený sen. A v tom je právě nesouhlas složek p. Arbesovy prosy: že pro svůj sklon k reprodukci a kritice života nechce se vzdáti živlu fantasknímu a vysněnému, a nechá je navzájem se krátit a rušit. —

Zbývá třetí složka p. Arbesovy prosy a hlavní činitel jeho vypravovatelské methody. Myslím *náklonnost k logické a mathematické hře*, blízkou Poeovskému typu. Zde, myslím, byl p. Arbes na cestě k umělecké krystallisaci nejzajímavějších pozdních možností romantismu, k appartní a svůdné esthetice fantasie, ovládnuté logikou, fikce, dokonale napodobující skutečnost přesnou a jistou souvislostí a sečleněností svých prvků. Ale i tato možnost zašla v zárodku, a zase nerozhodnutým sporem p. Arbesových tíhnutí, nesouladem, v němž vidím uměleckou nemoc jeho. Zůstala v zárodečném stavu, na primitivním stupni hry, místo aby se vyvinula v methodický zákon a vládnoucí technický moment tvorby. Nedává u p. Arbesa dílu pevné struktury a koncisnosti; inspiruje některé zvlášť zajímavé a svůdné vložky a episody jeho novel, ale nemá dost moci, aby zhustila a sorganisovala změť postřehů a dějových kusů, učinila kombinovanou zápletku prostou a jasnou, dala prose tu diagramatickou stavbu, jakou mají práce na př. Poeovy. *Zbor cené harfy ton . , ,* trpí nedostatkem členitosti a stavby více než většina ostatních prací autorových; ten zde podlamuje a ruší celou knihu. Dává se prvnímu pohledu, že je rozdvojena, rozložena na dvou základnách, jež se jen těžce a násilně nechají spojiti. Rozvíjí se v ní rovnoběžně dva řetězy logické a psychologické: první, upravený v jakýsi rámec jednotlivých kusů vypravování autorova, je něco jako autorovo confiteor a protest umělce drceného poměry (s nejvýš zajímavými detaily k psychopathii tvorby p. Arbesovy, ostatně); druhý teprve, přetržitý a ztrácející se, tvoří vlastní nexus povídky. Vím, je jistá analogie mezi oběma; analogie hotového zániku jednoho umění, jímž jest filosoficky nadnesen sujet romanetta, a připravujícího se, tušeného zániku vlastního autorova umění. Ale tato analogie není přece dost pevným základem pro uměleckou jednotnost knihy? Ta se tím rozpadá ve dvě, a p. Arbes je nucen k řadě primitivních úskoků, k nuceným vypravovatelským tricům, aby dal aspoň zdání celku, kde vnitřní celistvosti není. — Ale jeho úsilí jest příliš primitivní, příliš viditelno, místy dokonce

selhává, ztrácí souvislost a zaplétá se v labyrinthických chodbách vypravování, jako by chodil v kruhu (čtete na př. celý začátek knihy, str. 10—90, kde se autor bezděčně dvakráte vrací k detailům už odbytým . . .).

A tak, v souhrnu, je *Zborcené harfy ton* . . . z nejslabších romanett p. Arbesových. Ukazuje, kolik je už z předu porušeného a nebezpečného v genru, jemuž jinak patří nejlepší autorova díla, a jehož původ sám je stigmatisován osudností, příznačnou pro p. Arbesovu literární osobnost: osudnosti talentu bohatých možností, ale bez vývinu a krystalisace. *M.*

*

B. Viková-Kunětická: **Macecha a jiné novelly.** „Libuše" roč. XXXII. č. 4. Praha 1902. F. Šimáček;

táž: **Švýcarské scenerie.** Praha 1902. F. Šimáček.

Paní B. Viková-Kunětická vydává v posledních létech s nápadnou zálibou dvojice belletristických prací, sloučené poutem kontrastu a antithese: vždy jeden paběrkující svazek staršího novellistického zboží v etihodně konvenčním a pensionátním duchu a bezprostředně vedle něho výbojnou knihu, hlásící se ideovým pojetím i literární formou k onomu trudnému sociálnímu a uměleckému typu, který si říká s velikou hrdostí a větším ještě nepochopením „nová žena". Když byla přede dvěma léty uvedla v pohnutou diskussi a rozrušený obdiv „nové ženy" trojdílným románovým traktátem „Vzpoura", vydala rychle své literární mřížkované vzory pletené v knize „Staří mládenci a jiné povídky"; a loni zaujal soucitné čtenářky retrospektivní svazek jejích novellistických črt v „Libuši", takměř v tutéž dobu, kdy obdivovala se literární kritika feuilletonistické rhetorice a krajinářskému hymnismu „Švýcarských scenerií". Obě krajní meze, v nichž průměrná spisovatelka jinde i u nás dnes se pohybuje, jsou tu v svrchované jasnosti pohromadě: nejmělčejší a nejkalnější literární konvence vedle bezohledného literárního radikalismu; nejsladší sentimentalism vedle slepě útočné thesovosti; planě lyrisující referování vedle moderně zbarvených passáží hymnických a deskriptivních.

Kontrasty ty z prvu frappují: jest snad skutečně oběma krajními hranicemi vymezen ideový i stylový vývoj, neobyčejně bohatý a složitý? Pečlivá četba různosměrných knih paní B. Vikové-Kunětické, přesné utřídění jejích pathetických námětů, studium jejích přeplněných obrazů a jejího pleonastického slovníka ukazují však příliš určitě, že tu není nikde stopy po těžké interní práci ideologické a umělecké, kterou by onen vývoj byl podložen; že jest tu spíše jen vytrvale opakován lstně odvážný skok od krajnosti ku krajnosti, dnes pohodlné ulpění na všednosti denních banalit a zítra udýchaný shon za modním heslem a časovým programmem; nikoliv komplikovanému uměleckému vývinu, nýbrž důslednému diletantismu jsme na stopě. Není

snad zcela nezajímavo na posledních dvou publikacích paní B. Vikové-Kunětické demonstrovati tyto všeobecné věty, poněkud odlišné od dosavadní, většinou obdivné interpretace její literární práce.

Nasládlý sentimentalism — toť timbre všech pěti črt shrnutých do svazku „Libuše"; rozbíhavá, nepokojná povídavost, důvěrná až do vtíravosti, zevrubná až do titěrnosti — toť jejich styl. Autorka jest stále dojata, rozrušena, rozechvělá, tu sujetem a jeho banální pointou, tu čtenářem a jeho citovým zájmem; vysvětluje neunavně, upozorňuje trpělivě, hromadí vytrvale mdle reflexivní vložky, horoucné sentimentální odstavce. Jediný z malých dějů knihy — a jsou tu sujety, jež by právě stačily na dvoustránkovou anekdotu, na př. „Macecha", „Bábka", „Kapitál paní Zuzejkové" — není vyprávěn zhuštěně a klidně; všude důvěrná sdělení laskavému čtenáři, všude zbytečné úvahy v intermezzech a všude nekonečné, pusté délky. Autorka umí se vlídně baviti, umí rozličné lhostejné příhody se zbytečnými digressemi vypravovati, umí snad vše, co vyžaduji konversace při kávových společnostech v životě a literatuře, ale neumí vůbec nic z toho, co jest základem všeho umění: neumí *pozorovat a vidět*. Smysl pro rázovité a pitoreskní chybí jí naprosto; dovede na čtyřiceti stranách („Návštěva v jiné vsi") mluviti o podkrkonošské dědině zalidněné oživenými tradicemi a ethnickými typy, zachovávající přísně a mocně raçové rysy a ostré značky primitivní kultury, aniž by vypozorovala jediný charakteristický znak, jedinou výraznou linii. Vypravuje-li na jiném místě nicotný příběh zapadlé ulice pražské, znepokojí-li k vůli němu všecky ztracené obyvatele toho zapomenutého světa, vypočte-li starostlivě všecky denní chodce jeho vyšlapaných dlažebních kamenů, opíše-li úzkostlivě všecky vývěsní štíty, vyhne se přece všemu malebnému, barvitému, vůbec všemu, čím by zájem skutečného umělce pro toto dějiště začínal („Kapitál paní Zuzejkové"). Paní B. Viková-Kunětická adressuje svou sbírku „těm, kdož jsou shovívavi a dovedou vše vysvětliti přirozeným způsobem", a nechápe tedy sama, že jediný přirozený způsob, jímž lze vysvětliti, vydávají-li se podobné bezcennosti znovu po létech, jest výklad *diletantismem* a *ochotnictvím literárním*.

Vedle těchto paradigmatických vzorců dámské konvenčnosti, překvapují „Švýcarské scenerie" ovšem krajním literárním radikalismem, jenž není méně smělý a velkoústý, než byl před léty v autorčiných románech „Medřické" a „Vzpouře". Hnala-li tam prudkým útokem na nejsložitější ideologické problémy v umění, chce teď v opojené odvaze dobýti samých vrcholků umělecké sensibility. V obou románech chtěla rozřešiti *pouze* problém ženina mateřství a osvobození; v přítomných feuilletonistních črtách chce fixovati *pouze* dojem moderního jednotlivce ze strašně slavného divadla alpských jezer a ledovců, srázů a vodopádů, sněhů a oblaků. Soudí se všemi diletanty, že velikost v umění začíná ohromností sujetů, síla poesie pathetickým thematem,

krása obrazu krajinou heroickou. Ale ani velehorské výše alpských hřbetu a vrchu nestačí jejímu literárnímu radikalismu, švýcarská čára sněžní leží mu příliš nízko: autorka chce Alpy prodloužiti v nekonečno, chce podávati ruku věčnosti, popírá začátek i konec dění i prostoru, vrhá se střemhlav z propastí horských do propastí metafysických, mluví bez ustání o nevyslovitelném, obrací pohledy k neviditelnému.

Toť emfatický pathos reflexivních odstavců namíchaných neorganicky do feuilletonistické žvatlavosti a banální duchaplnosti skládající knihu. S barvotiskovou křiklavostí, jež nezná nuance, jež nemá pochopení pro světelný přísvit, vzduchový odstín slohový, mluví autorka v těchto passážích o samých „pohádkách o krásе", „mramorových městech", „ledových zámcích", „majestátních divadlech", „zkamenělých výkřicích dávnověké tragedie", „nádherných básních s refrainem chorálu", „epopeji stvoření", „chrámu modlitby" a jiných rekvisitách stylistických úkolů vyšších dívčích škol; na těchto stranách jest vše „hymnické", „nejsubtilnější", „nejúchvatnější", „nejgrandiosnější", „neobyčejné"; tu proměněny jsou věty, jindy u autorky tak šedivé a vleklé, v podivnou soustavu zajíkavých interjekcí, žasnoucích aposiopesí, výbušných exklamací a rozčilených ellips. Jsme v ovzduší slohové posy, favorisované dnešní literární modou, v světě, kde vládnou ona „verba sesquipedalia" starým básníkem ironisovaná, v atmosféře prázdných a dutých abstrakcí, vyjádřených prázdnými a dutými slovy, epithety nekontrollovatelného dosahu; a přece kdo z kritiků odvážil se říci, že tento slovní emfatism jest neméně snadný a pohodlný než žvatlavá konversační konvence předchozích knih, kdo poctivě vyznal, že ni stopy ducha nezří — vše jest cvik?"

Svoji krajinářskou nemohoucnost, úplný nedostatek smyslu pro charakteristické a pitoreskní, jejž jsme konstatovali v knize předešlé, odhaluje paní B. Viková-Kunětická okamžitě, jak sestoupí s ledovců v údolí, se srázu do švýcarských měst: nezachytí jediné typické linie krajové, nefixuje nikdy historickou neb malířskou náladu města, uniká ji naprosto příznačné životní gesto lidu. O Bernu a Ženevě napsala příkladně bezduché a pusté strany vyplněné planou anekdotičností a malicherností tlachavostí; tyto feuilletony jsou jen maloměstský klep, který znechucuje a uráží neméně svými sympathiemi, než svými výtkami. Paní B. Viková-Kunětická, jež nedovede nikdy potlačiti nadšených projevů obdivu „sympathické vlajce Švýcarska", „politickému rozvoji a volnosti Švýcaru", jde sladkou zemí uměleckých tradicí Boecklinových a Kellerových, stojí na půdě, kde s hrdinskou vytrvalostí Burckhardt s C. F. Meyerem formulovali slavnou a složitou krásu národní a dobové kultury, a nepostřehuje nic, než banální budíček, jest zaujata nedbalkami dívek nahnutých z oken, myslí s dojemnou vytrvalostí na „fein praeparirte Hähneli", vysvětluje si charakter Ženevy s filosofickou hloubkou velikým konsumem absinthu. Paní B. Viková-Kunětická jest tu skoro bez posy a velmi upřímná: tak di-

vají se průměrní čeští turisté v životě a literatuře na cizinu, tak píší se „causerie z cest" v Čechách od pana M. Z. Poláka po pana Jiřího Gutha; což jest jinak možno v zemi, jejíž spisovatelé nepočali posud přemýšleti o složité kultuře a těžké esthetice cestování? Paní B. Viková-Kunětická přináší do alpského světa nížinový svět svých zájmů, od kuchařských a zahradnických instinktů starostlivé hospodyně až po ruské a burské sympathie a bezdůvodné, plebejské antipathie k Angličanům čtenářky českých deníků, jede po trati položené mezi oblaky a ledy a cítí stále, jako by konala cestu z Pardubic do Prahy.

Nechápe vůbec jako většina literátů a malířů zpodobujících vzdušnou a světelnou oblast světů vržených do výše dvou tisíců metrů nad moře, že tu jest jiná hustota vzduchu, jiná perspektiva než v údolích a nížinách; neuvědomuje si vůbec, že „specielní alpská atmosféra čirá jako křišťal vyžaduje specielní umělecký styl a specielní novou techniku", nemá-li slavná krása velehor býti proměněna v přívětivý půvab rovinných pahorků; nechce věděti to, čeho ve výtvarném umění před Segantinim neznali malíři: že pro grandiositu poznání a podání Alp dlužno vychovati nejen zrak a ruku, nýbrž i srdce a vůli. A tak v celém svazku „Švýcarských scenerií" vládne vzduch a světlo bažinatých nížin, nudných rovin, a čtenář přečta tu velebenou knihu vzpomíná se sladkou bolestí na Turgeněvův vzdušný hovor Panny a Finsternaahornu, na nichž nebylo ještě lidské nohy a opakuje si se zadostiučiněním tragicky klidná slova Finsteraahornova:

„A teď vidím; tam dole je vše stále stejné: pestré a malé. Vody se modrají, lesy černají; šedají se hromady svalených kamenů. Okolo nich stále ještě hemží se slunéčka, víš, ony dvounožky, jimž se ještě ani jednou nepodařilo poskvrniti ni tebe ni mně." *Arne Novák.*

*

J. S. Machar: Stará prosa. *V Praze, náklad. F. Šimáčka. 1902. Str. 190.*

Dvaceti drobným skizzám, novellistickým náčrtkům, belletristickým anekdotám, roztříštěným před patnácti a deseti léty v časopisech a shrnutým dnes pod široký titul „Staré prosy", připisuje pan J. S. Machar sám podřadné místo v řadě svých knih: jsou mu dle dedikačního slova „prosaické paralipomenon prvních sbírek veršů". S filosofickým byzantinismem, známým již příliš z obou „Knih feuilletonů" a „Konfessí literáta", jenž nedopouští, aby kterýkoliv zvetšelý útržek potištěného papíru tiše zapadl a byl spravedlivě a milosrdně zapomenut, jenž neumí a nechce pochopiti, že nejen v životě, nýbrž i v literatuře jsou věci efemerní, zbytečné, marné, zachránit tentokráte nikoliv drzý Sosius, nýbrž básník sám své „vyčesané, ustřihané vlasy, staré kabátce, vyšlapané střevíce" a žádá výslovně o pozornost pro tato mdlá a nicotná parerga. Staví neorganickou

sbírku prosaických drobností, jež pohřešuje úplné vnitřní, úměrné komposice, vzájemné symmetrie skládajících ji částic, pevné ideové osy, přímo k prvním třem svazkům svých poesií, k týmž svazkům které v nových, pronikavě revidovaných vydáních prozrazují vzácný u nás smysl pro harmonickou jednotu knihového celku, korrelativního přesně vyhraněné periodě vývojové; věří, že kniha prosy bude čítána týmž jedním dechem a jedním čtenářstvem jako jeho knihy veršů, z kterých však přece na ni bude padati pouze dlouhý a studený stín.

Není ovšem nesnadno nalézti v oněch třech svěžích svazcích poesie a této vybledlé, vychrtlé „Staré prose" mnohem více společného než časové a biografické pozadí: vracejí se tu tytéž motivy, tytéž sujety i tytéž životní modely; opakují se tu analogické situace, analogické zápletky i analogická rozuzlení; autor volí totéž společenské ústředí a nalézá v něm týž omezený počet typických postav s typickými sentimentními krisemi. Seřaďte novellistické kresby „Staré prosy" dle zachyceného jimi milieu a líčených jimi scén a srovnejte s nimi epicky podložené piecy knih „Confiteor" a „Bez názvu": jest to svět identický: prázdný a nudný měšťanský salon s mělkou a hluchou svou erotikou, venkovské malé město maskující pustou hrůzu své fadessy průhlednou hrou velikosti a slávy, hladové a zoufalé kouty bídy prolétařů ironisujících posupnými pohledy svého bezejmenného utrpení svůdnou nádheru a klamavou krásu velkého města — vším byl sentiment páně J. S. Macharův brzy dražděn, brzy nuděn, hned rozjitřován, hned degoûtován, chvílemi mučen, chvílemi odpuzován již právě tak v cyklu „Dissonance" první knihy jako v oddělení „Lidé" druhého svazku básní. Shledávají se v „Staré prose" čísla, jež nejsou než původními nevyhraněnými skizzami k básním oněch knih, než nahými prosaickými schematy, z kterých vznikly účelnou kondensací, pronikavou abbreviaturou některé nezapomenutelné strofy páně J. S. Macharovy; jen tím zajímavy jsou belletristické parafrase velmi banální reality nadepsané „Sňatek", „Po létech", „Prostá historie".

A přece není dostatečně signifikujícího epitheta, jež by vyjádřilo trpkost zklamání, zmocňujícího se čtenáře po srovnání „Staré prosy" s jmenovanými knihami lyriky. V nich jest sentiment básníkův oním malicherným, úzkým a prázdným vnějším světem, rozvířen a rozbouřen až k samému temnému dnu bytosti, v nich jest každé náhodné a nepředvídané shlédnutí lidské bídy a lidského hoře těžkým a hrůzným dobrodružstvím krajně vypěstované osobnosti básníkovy, v nich má pan J. S. Machar přímý, bezprostřední vztah ke všemu divadlu jednotlivců i mass; jest jistě krásná a přímo hrdinská odvaha tohoto mohutně upřílišeného lyrického subjektivismu autorova, byť i se projevoval dvěma nejméně složitými a nejméně hlubokými slohy života: soucitícím humanitismem a lehce bodavou ironií.

„Stará prosa" naopak, podávající vnější svět — viděný tentokráte šedivě, zakaleně, bezvýrazně — v malicherných útržcích, genrovitých úlomcích, fragmentárních anekdotách jest takřka bez osobního poměru ku kresleným figurám a scénám. S tísnivou důkladností, jež brzy blíží se nudnému coppéeismu debutujících veršovců devadesátých let a brzy prostoduchému kukátkářství průměrných feuilletonistů našich denníků, okresluje tu pan J. S. Machar povrch věcí a lidí, postav z ulice, plesu, hostince, kasáren, staveniště, kavárny a podává pouze okoralý, zaprášený povrch života. Nehledá moci ženoucí děsivý a nemilosrdný stroj společnosti, netáže se po dynamických vzpruhách života a proto neuctívá ve světě strašnou a krásnou hru sil, jejíž fanatickými a pokornými vyznavači byli všickni umělci. „Stará prosa" jest bláhový kult prachu ulice, úzkoprsá služba kalné nahodilosti všedního dne: s těmito uctívanými fetiši sdílí se nejen o vnitřní hodnotu, nýbrž i o budoucí sudbu. *Arne Novák.*

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA.

(*Monna Vanna* od *Maurice Maeterlincka*, *Tyranství slz* od *C. Haddona Chamberse.*)

V prvním dějství dobře a účinně založená tragedie poručené mravní oběti jedince-ženy za celek-obležené město: vyvolá prudkou bolest žárlícího manžela, jenž obětí ztrácí výlučné panství nad tělem choti a to za okolností podezřelých. V druhém dějství objeví se ten, jenž diktoval a zdál se býti všemocným, v trapném postavení člověka bez půdy; následuje příchod ženy a horký, nádherný výbuch lásky, vysvětlující zdánlivé barbarství diktátu; pak ale již *selanka*, čím dál tím hlušší přes všechnu očividnou snahu autorovu vysloviti právě to nejhlubší a nejpodstatnější při přechodu srdce. V třetím dějství konečně již jen divadlo a starý francouzský trojúhelník trochu příliš trhající přeponou; manžel, renaissanční šlechtic a velitel posádky se hanebně kompromituje, dávaje davu hlasovati o pravdomluvnosti své ženy, a mlčící milenec přirozeně vyhraje. Dostane se mu sice žaláře, ale k tomu vyhlídky, že jej milovaná a nyní již milující žena bude navštěvovati. „Krásný sen začíná," praví si tato; „krásně založená tragedie končí," pravíme my, „od půle sklamání pro nás." Opona zatím spadne. Hle, *Monna Vanna* od *Maurice Maeterlincka*, tolik již okritisovaná.

Básník osudu a ticha, zprvu vnímaných jen nervy, později protínaných světlem intelektu, vpustil krev do svého zduševnělého umění, leč cévy mu někde popraskaly a duše se zplošily. Autor, jemuž vždy scházelo umění stvořiti muže, načrtl prvními vrypy dláta ostré profily

mužské, — (tak Prinzivalla z počátku 2. aktu) — leč brzy se mu muž roztekl a vyhoupla se . . lyrika. Tvůrce tak kouzelných a hlubokých žen, jaké stvořil v periodě svého intelektuelného psychismu, vztýčil v první části druhého dějství světlý ideál původní své krásy, leč pokazil jej na konec čachrem. Dramatik, jehož každé slovo, (vzpomeňte třeba jen V n i t r a) zařezávalo se až do srdce předmětu, smeká se od půle po jádře tak, že byste mu do toho i křikli. A tak *Monna Vanna*, toto dílo v mnohé a po mnohé stránce tak krásné, chytí z počátku, uchvátí dále, rozhoří na vrcholu, ale náhle povolí a konečně sklame.

Jsme tu však v soudu tak přísni právě jen proto, že mluvíme o Maeterlinckovi. My všickni, kteří jej tak nemilostivě soudíme, (a byl souzen i posměšně) *mohli bychom děkovati bohu, kdybychom takovou hru dovedli napsati. Na Maeterlincka jest málo . . .* či, jak bych to řekl? — *na Maeterlincka jest nedovršením, leč jinému spisovateli by jistě stačila k důkladnému významu. A tak tedy nechť příliš nejásají písaři kusů, že přistihli nepohodlnou velikost při malé škodě. Nemají její minulosti, nemají její jisté budoucnosti a nemají hlavně ani přítomné hry.* Co mne se týče, poděkoval bych se uctivě dobrému geniu dramatického básnictví, kdyby, místo Maeterlinckovi, byl toto dílo dal mně.

Hra má vedle hlavních tří postav: *Vanny*, pisánského velitele posádky *Guida Colonny*, jejího muže, a *Prinzivalla*, vojevůdce v žoldu florentském, ještě dvě jiné postavy: vyslance florentinské republiky *Trivulzia* a otce Guida Colonny *Marka*. První jest dobrá figura italského vlastence a diplomata z doby Machiavelliho, druhá nás zajímala svou širokou tlachavostí estetisujícího starce, dokud nebyla zmelodramatisována.

Přicházeje nyní k posudku představitelů, předesílám něco podobného, čemu dal jsem následovati posudku Maeterlincka. Jelikož tu jde o nejlepší herce naší činohry, odložím dobráctví, jinde místné, a budu přísný. Jejich talenty mají právo na neslevné měřítko a zajisté by je jen uráželo, kdyby měli býti obsluhováni bonbony. Přikročme k jednotlivcům.

V popředí výkonů stál p. *Vojan* svým *Prinzivallem*. Chvílemi skoro připadalo, jakoby gastýroval kdesi v cizině a vlekl si svůj ensemble sebou. Přinesl opět to, čeho nejvíce třeba ceniti v umění a co také, nechť jest ujištěn, dozná vždycky ocenění: nenapodobenost a nález. Stával již výš: nejvýše v Měšťácích, v Emigrantu, v Romeu a Julii, v Juliu Cesaru, (jest více těch rolí, ale jmenuji tu jen některé namátkou), kde jeho výkon byl pevnosti a čistoty absolutní. Leč třeba poznamenati, že netrpěl tentokráte selháním vlohy, nýbrž vinou autorovou, který dal se roztéci své postavě. Viděli jsme, jak se p. Vojan snažil, Prinzivalla-vojáka první části slíti s Prinzivallem-zamilovaným gymnasistou části druhé. V dal tomu horoucímu mladému

Italu všecku žhavost a všecku vervu svého temperamentu, jenž, je-li na scéně, nezná slev, a, myslím, kdyby tu měla téci pravá krev, cítil by v ohni hry sečnou ránu tak málo, jako cítí onu šminkovanou, kterou si odnáší na čele ze zápasu s Trivulziem. Jeho první propuk lásky a to horké vylití tak dávno sestrádaného obsahu bylo prostě nádherné. Byl mladý, byl Ital a dovedl nás uchvátiti.

Macterlinckova Vanna, jak vynořila se mi při četbě, zdá se mi býti světlejší, lehčí a naivnější nežli jest v pojetí *paní Kvapilové*. Jest cosi dívčího v té cudné vdané ženě, dívčího, co v celé své naivitě objeví se i v posledku hry: v tom žaláři, k němuž ona má klíč a od něhož si slibuje „krásný sen". Tato dívčí postava jest ale zle protržena vpádem dramatické lvice, jež v třetím dějství s tak neuvěřitelnou prudkostí hájí Prinzivalla. A myslím, že pí. Kvapilová, zatíživši od počátku Vannu, *přísněji*: přetíživši ji, pracovala na svém pojetí postavy z těchto míst zpět. Jest však třeba slyšeti to náhlé vynoření se dětství v jejím: „Ty's Gianello?...", a jest třeba slyšeti i jiné šťastné tóny večera, abyste poznali, v čí rukou Vanna byla. (V kostýmu pí. Kvapilová chybila na úkor své postavy a *divadelně* estetického dojmu. Plášť byl příliš těžký, a chvílemi ji halil, jakoby vyšla z koupele. Vím, co pí. Kvapilová chtěla tím nekoketním úborem říci; leč jsme na divadle, a tu v podobných hrách, jako je přítomná, jest příkazem pro ženy, aby neubližovaly své kráse.)

Pan *Sajfrt*, třeba to říci, nebyl na vrcholu. V prvním dějství měl jeho Guido Colonna pevnost a později i vášeň, leč v třetím zarážel všechen tok tragedie a své nevyvinul. Bylo příliš patrno, že představitel neznal role a že chytal slova z budky. Porušení podkladu hercova výkonu — nazpaměť roli! — porušilo výkon.

Pan *Želenský* z jediné pošklebné poznámky Prinzivallovy usoudil, že *Trivulzio* má býti tělesně roztřesený muž a vytvořil jej dle toho. Myslím, že by bylo stačilo oproti vojákovi postaviti muže sice vyschlého duševním životem, leč přece pevného, ale jinak byla ve výkonu p. Želenského snaha po svérázném pojetí a ta jest vždy čestna.

Pan *Šteinsberk* v úloze Marka Colonny se nám někde líbil, na konec však již zcela ne. Povídavost Guidova otce nesmí býti vykládavá; jest jen tlachavostí starce, který neumí mlčet.

Vnější režie šla za mez divadelní ekonomie. V prvním aktu rozestaveno příliš ozdob a skříní, což činilo dojem čehosi skládaného. Ve druhém, ve stanu, bylo zase příliš mnoho těžké nádhery, než aby se nám byl do ní hodil ten světlý Prinzivall. Dobytek, který táhl proviant, bučel věrně; leč, jak se mi zdá, tyto zvuky nedodělají se nikdy na scéně náladového dojmu. „Dav" v třetím aktu byl titěrný; měl se rozlíti do šíře.

Cudná censura, nevím, jest-li divadelní nebo policejní, škrtla, kde mluví se o cestě Vanny do tábora, slovo „naha" a nahradila je

opisem; na škodu věci. Toto slovo bylo nejúčinnější ze slov celé hry a vyvolávalo krásnou představu, jíž žádný opis nevyčaruje.

Přejděmež nyní k veselohře, která v repertoiru Národního divadla šla po Vamné a zlehčeměž vzhledem k předmětu svůj tón i své požadavky přijímajícího.

C. *Haddon Chambers*, Angličan, a, jak se praví, scestovalý a života znalý muž, dal nám svým *Tyranstvím slz* hru dobré pohody. Nic neobyčejného, nic zvláště originelního, snad ani ne nový tón, leč zdravou veselost. Křivdilo se mu, když se u nás vidělo v jeho hře nakažení se od Sardoua. Mezi Cypriennou a Mrs. Parbury leží celý Kanál la Manche, či lépe celý svět. Neboť tak, jak je Cyprienna výlučně francouzská, jest zamilovaná choť Mr. Clementa Parbury ve svém nechápání významu ticha pro spisovatele přímo všelidská. Neberte toto slovo, jako bychom mluvili o Prometheovi; v drobných měrách veselohry však vyslovuje, co chci říci.

Mrs. Clement Parbury, spisovatel, se před pěti lety a šesti nedělemi oženil. Jeho choť ho miluje a souží láskou, jeho sekretářka . . . neví dobře, na čem je, ale obstarává mu s patrnou láskou podružné práce. První jest paní domu a majitelka srdce Mr. Parburyho, druhá jest „z třinácti dcer pastora" a pod platem. V nestřežené chvíli změkne před námi tato pevná mladá dáma a políbí fotografii svého chlebodárce. Mrs. Parbury to zahlédla — sekretářka musí z domu. Leč spisovatel, popuzen přítelem, jenž dvakráte objel svět a viděl všude to stejné divadlo: „kočku s psem v jedné domácnosti", se opře. Jde tedy paní. Jelikož ale odchází se svým papá, plukovníkem ve výslužbě a nijak tragickým pánem, doufáte, že rozluka skončí dobře.

A stane se. Přítel George Gunning vezme si miss Woodwardovou („z třinácti dcer pastora") a mrs. Parburyová se vrátí k manželu. Slibuje, že již jej nebude soužiti slzami a láskou, která jen chce štěstí, aniž by čekala, až samo přijde a v čekání dávala je sama; leč tomu všemu dobře nevěříte. Neznali byste žen, pravíte si, abyste měli uvěřiti, že jsou do určitých let vyléčitelny z tyranství i menších odrud než jest láska a její dolézavost. Leč, hra jest veselohrou, paní Benoniová nejlepší v tónech nemoudré kočky a tak vás vaše nevíra nijak netíží.

Znamenití svými výkony byli p. Šmaha a sl. Grégrová. Této dámy miss Woodwardová měla ostrost i půvab broušené ocele. A co se plukovníka p. Šmahy týče, tu pochutnáte si prostě na tom starém, patrně neškodném hříšníku, otci mrs. Parburyové, kterému jest nemožností bez cizí pomoci vystoupiti na židli, ale který při tom těší nepochopené chudší paní hostěním v ložích menších divadel. Pan Šmaha stojí tu nad svým výkonem a formuje sebe sama ve figuru, jakoby si hrál s pouhým zdibcem vosku. Zralost činí jeho výkon lehkým a vzbuzuje v diváku pocit snadnosti, který se ho příjemně dotýká. *Hr.*

*

PŘEDMĚSTSKÁ DIVADLA.

(*Lidové divadlo „Urania" v VII. části Prahy.**) — *Švandova divadla na Smíchově.*)

Urania jest nyní bez odporu nejsympatičtější z našich předměstských scén. Příčinou toho jest zajisté především pečlivé umělecké vedení, které se jeví jak ve vybírání repertoiru, tak i v uhlazeném, ucelením a starostlivě vypilovaném provedení; na druhém místě však neméně důležitým činitelem jest značně vysoká celková umělecká úroveň hereckého souboru divadla tohoto, která umožňuje důstojné provedení i prací prvního řádu. Tak zdá se na první pohled dosti odvážným pro malé divadlo zařaditi do svého repertoiru tragedii, jakou je na př. *Sardouova „Vlast"*. Ale Urania obstála v pokusu tom čestně. Provedení „Vlasti" svojí ucelenosti a dobrou souhrou překvapovalo v uvážení poměrně malých poměrů holešovického divadélka.

Ovšem nejlépe se vede na prknech Uranie veselohře, jak jest ostatně u lidového divadla přirozeno. Díky intelligenci p. ředitele Slukova vybírány jsou jen věci, které majíce skutečnou uměleckou cenu jsou zároveň výbornými, neb aspoň dobrými veselohrami. Za příklad možno uvésti dvě aktovky: *Bilibinovu „To se nesluší"* (z ruštiny přeložil Dr. B. Prusík a *Distlův* charakteristický obrázek *„Na bytě"*. Provedení jejich bylo velmi svěží. Pan Fencl, ochotník, který v nich vystoupil pohostinsky, osvědčil značnou routinu i schopnost hereckou. Rovněž *Horova fraška*: *„Krejčí kavalír"*, která jest velmi obratně sestavena, propletena časovými narážkami a vtipy a má dobré, komické scény (ač ne všude původní), dobře pobaví obecenstvo lidového divadla.

Nejčestnějšího úspěchu dobylo si arci uvedení *Štechovy* rozmarné veselohry *„Třetí zvonění"*. Rychlý spád děje, který jest ovšem již znám z Národního divadla — do spěchu příprav svatebních v den sňatku dra Hudce vpadne v poslední chvíli omylem způsobené domnění o nevěrnosti ženichově a způsobí na chvíli rozvrat — vyžaduje neobyčejně svěžího, neváznoucího podání. Umělci ve hře zaměstnaní vystihli dobře tuto potřebu a nakreslili rozmarné Štechovy figurky s hojností humoru. Škoda jen, že pěkný soulad celého večera kažen byl hrou hosta, p. Faltyse, který svou affektovanou hrou i hlasem, lišil se od ostatních herců na neprospěch svůj i celého představení. Premiera měla zasloužený úspěch a je s podivem, že veselohra neobjevuje se od té doby na programu. —

Přehlédneme-li tedy retrospektivně dosavadní sklizeň repertoiru Uranie, musíme uznati, že vykonán zde značný kus práce a že divadlo postupuje zdatně k cíli, který si vytknulo. Že pak s druhé strany do-

*) Jelikož zpráva o úmrtí ředitele »Uranie« J. V. Slukova rozlétla se teprvé, když referát tento nalézal se v tisku, nemohl býti dle toho zařízen. **O zesnulém umělci přineseme zprávu v čísle příštím.**

cházejí snahy jeho porozmění u obecenstva, toho důkazem jest slušná ba dosti hojná návštěva, která se stále udržuje přes vzdálenost divadla a přes do nedávna nepříznivé počasí.

O zásluhu i práci dělí se rovnoměrně ředitel p. Slukov s pilným členstvem, z něhož svými cele uměleckými výkony vynikají dámy Košnerová, Bittrmannová a Vejvodová, a páni Šípek, Kovář, Viesner, Čekanský, Pražský a Spurný; rovněž i menší úlohy nalezají se v dobrých rukou. —

Repertoir *Švandových divadel na Smíchově* nepřinesl v posledním období nic zvláště zajímavého, neboť dvě činoherní novinky: *Lukavského*: „*Kamenný ideál*“ a *Zásmuckého*: *Veseloherní firma* nemají valné ceny. Jinak opakuje se většinou repertoir loňské letní saisony k vůli pí. Zieglerové, která po svém krátkém pobytu ve svazku Národního divadla vystupuje zase v divadlech smíchovských.

Důležitějším jeví se krok správy k zdokonalení operetty, zejména doplněním sborů. Bylo by divadlu jistě ku prospěchu, kdyby operetta ujala se na jeho scéně na úkor fraškovitého repertoiru často pochybné jakosti. Že by se tím zavděčilo i svému obecenstvu, o tom svědčí úspěch, zajisté zasloužený, jakému se těší *Offenbachovi Bandité* a *Mamzelle Nitouche*.

Celkem odporučovalo by se divadlům smíchovským více seriosnosti a snahy po skutečném umění. Výborných sil mají k tomu s dostatek (pp. Charvát, Lier, Kubíkové a Jiřikovský) a rovněž celková souhra jejich hereckého ensemblu byla by s to s úspěchem odvážiti se na cennější práce než jsou frašky. —*lan.*

*

OPERA.

(*Charpentièrova Louisa.*)

Nebylo mi nikdy tak za těžko vytvořit, formulovat jednotně a prostě úsudek o scénickém díle, jako tentokrát. Dávno nebylo o díle již tolik řeči, co o *Charpetièrově* hudebním románu. Co scéna, to zajímavá podrobnost: v idei, ve stavbě, v práci. Tolik součinitelů skládá libretto! Prostý příběh Louisiny a Julienovy lásky sám o sobě daleko by byl nestačil, i kdyby byla bývala skladateli-librettistovi psychologická kresba postav i reliefní prohloubení z povahy jich vyplývajícího děje daleko líp se zdařily, než se opravdu zdařily. Proto volán celý Montmartre na pomoc. Dlouhé, zcela neorganické, popisné scény nejrůznějšího druhu seznamují nás s prostředím: v něm mají hlavní osoby teprve v plné plastice a životnosti vystoupiti, jim má nám být dán výklad, pokud nitro jich jinak není zcela jasným. A duši Paříže máme zřít splývat nad tím světem, jako jeho fatum; černé a démonickým leskem zas v barvách hrající perutě jejího božství mají svět ten obestírat . . .

Úkol, jejž skladatel si vytkl, byl, jak vidíme, veliký: celou bohému, její slávu a bídu v jediném díle rázem chtěl zahrnout. Byl tím těžší, že úkolem tím stanul, zejména co hudební stránky se týče, na půdě zcela dosud neznámé, nevzdělávané. Nový svět vstupoval tu v hudbu, svět, jehož hudební fraseologii, jeho popěvky a taneční písničky vnést v umění bylo i odvážné i málo vydatné. A nové fraseologie bylo tu třeba nezbytně pro lidi, kteří jsou zde tak z tohoto světa, jak dosud na scéně jsme zřeli jen v dílech vlaského verismu, ostatně přece jen heroicky zabarvujícího. Mnohá nová nálada měla najít nového případného výrazu. A hudební práce musila se podříditi nezvyklým požadavkům scény, libretta. Charpentiér v řešení jednotlivých těchto problémů vedl si v partituře své s velikou duchaplností. Duchaplnostmi, raffinovanostmi a vtipnými nápady dílo jeho oplývá, až se v nich ztrácíte. Se vkusem čerpal, co myšlenky se tkne, z lidu. Nezabřednul při tom v triviálnost ani v karrikatuře pouliční hudby, ba z lidového valčíku vyrůstá mu Louisina závěrečná, nesmírně silná scéna, plná ohně a vervy. Vlastní invence ovšem mnoho rázovitého nedala. Bez zápůjček u myšlenkových kapitalistů se odvážný dobyvatel neobešel. Půjčil bohatý Wagner i míň bohatí veristé i dobrý učitel Massenet. Ten také leckde žáku ukázal, jak s nevelikým fondem se krásná suggestivní nálada vyvolá. V náladovosti své hudby jest Charpentiér bez odporu velikým poetou. Intimitu prostého domova, jeho hřející teplo, jeho světlo i šeř maluje se zdánlivou prostotou v plné přesvědčivosti. A reje montmartreských nočních sýčků a slávu bohémy chytá v obrazech nahozených s lehkostí a smělostí velikého virtuosa v divoce strakatých skvrnách. Nálada scény mu neselže nikdy, třeba vykoupena za cenu hudebnosti. Jinde zase verva románské krve vás chytne, že se neubráníte, třeba měli pochybnosti o naprosté hudební ceně a obsažnosti té které partie. Scéna, v níž snoubí se Louisa s Julienem, co Paříž milionem očí svých osvětlených oken svědkem na ně zírá, jest z nejsilnějších dramatu. A scéna ve krejčovské dílně jest, při svých slabých absolutně hudebních vlastnostech i při úplné jinak zbytečnosti, přec též z velmi účinných. Smysl pro divadlo, pro divadelně účinné jest vůbec u Charpentiéra velice vyvinut. A rovněž smysl pro případnou techniku. Pracuje své dílo opravdu technikou novou, svojí. Orchestr místy kommentuje dialog na scéně do nejsubtilnějších podrobností příznačnými motivy, odlišně od způsobu Wagnerova, ne kontrapunkticky, thematicky, ale především melodicky a koloristicky zpracovanými.

A orchestrace traktována v kombinacích svých způsobem technice Wagnerově zhusta zcela opačným. Lehké tony tu převládají; zvuk není zatížen drženými tony harmonie či dokonce nástrojů žesťových; po mnoha oktávách jsou v tenké větě rozhozeny jednotlivé barvy, skládající se v odstíny co nejjemněji odlišované. Leckde přílišná subtilnost odstínů posluchači nezahloubanému v dílo až mizí. Umělci

z orchestru vypravovali mi o veliké barvitosti instrumentace Charpentièrovy. Postřehl jsem dobře její raffinovanost. Ale ponenáhlu se mi polotóny příliš jemné slévaly v monotonní nadvládu dřevěné, lehce držené harmonie. Někde zas novost látky vedla i zde za meze krásna. V některých orchestrálních kombinacích Charpentièrových neuslyší ni nejcvičenější znalec orchestru, než šumy či svist neb hukot. Jsou místa, kde opravdu, jak kdosi vtipně řekl, nedoprovází zpěv na scéně hudba, ale jen hudební nástroje, vyluzující podivné zvuky v nezvykle vysokých či zas nízkých polohách.

Stal bych se příliš obšírným, kdybych zašel do dalších, hlubších podrobností novinky. Přiznejme, že v podrobnostech těch Charpentièr úkolu, jejž si byl librettem vytknul, z valné části dostává. Ale síla jeho stačí právě jen po tu mez. Dovedl vyvolat všechny složky, jež považoval za nezbytné součástky světa, který chtěl z nich stvořit. Dále síla jeho nešla. Celé ty řady scén ze života vyňatých neslévají se v jednolitý celek. Přes to, že duchaplně a virtuosně hudba líčí jednotlivé zjevy, neskládají se, nezapadají v sebe, jediný, živoucí organismus. A hudbou tak raffinovaně zachycované vibrace duší jednajících osob nejeví výslední čarou svého neklidného pohybu ladnou, dlouhou, přehlednou, vlnivou křivku určitého a pevného směru. Soustředění všech složek se nedaří. Střed vidíme sic vytýčen, k němuž vše má tíhnouti; ale není síly, jež by právě vše v něm soustřeďovala. Zříme snahu vytvořit bohaté, komplexní, umělecké dílo. Ale bezprostřední velce koncipující tvořivost naivního genia k realisaci snu o opeře budoucnosti Charpentièrovi chybí. A mám z mnohého i dojem, že chybí mu k řešení úlohy také i hloubka vážného, ryze uměleckého nazírání. Cítím z Louisy mnoho tendencí sensačních i jakýsi dech dilettantismu, hrajícího si s alchymií, hledající nové umění. Jest příliš mnoho úmyslnosti v tom novotářství. Skutečný pokrok v umění šel nanmoze od mistrů, kteří o něm nejméně reflektovali. Výjimka, ovšem že veliká, Richard Wagner, jen potvrzuje pravidlo.

Celkový význam Louisy zřel bych v tom, že ní volá, poprvé od let Wagnerových, umělec, že třeba jít v opeře dále, za Wagnera a mimo Wagnera; že třeba zpodobňovati v ní jiné, nové, dosud nevyužité světy; že třeba jíti ještě blíže skutečnosti, ze světa hrdin a bohů, než šli veristé ve svých pokusech. Zřel bych význam její dále ve snaze vytvoření díla, jež by bylo zároveň realistickým i symbolií. Ale všeho toho jest Louisa pouhým pokusem, předzvěstí, napovídající, snad dokonce klamně, další budoucnost.

Divadlu můžeme být za zajímavý výhled do nejnovější produkce povděčni. Nebyl otevřen snadno. Nebude mnoho děl té obtížné choulostivosti, jak Charpentièrova opera. Pile a jemný takt Kovařovicův zmohly vše ovšem tou měrou, že jste právě vnímali dílo ve zdánlivé jeho filigranní a jemné lehkosti. Této bylo za to méně na scéně: sl. *Slavíkova* jest Louisa přec jen poněkud těžká a vážná; třeba

umění její požadavky úlohy dokonalou měrou jinak splňovalo, přirozené povaze hlasu a temperamentu partie není případnou. A ve stejný rozpor se svým nadáním přiveden požadavky úlohy měrou daleko větší p. *Figar*. Výborný byl p. *Kliment* v úloze otce, vedle něho pí. Klánová případně menší svoji úlohu řešila. Zcela pěkně sestudovány byly drobné dialogické úlohy episodní, obyčejně kámen úrazu. Též režie přičinila mnoho k plnému uplatnění novinky. — Ale přes to dílo u nás, myslím, že nechytlo. *K. Hoffmeister.*

*

KONCERTY.

(*Richard Strauss. — II. koncert konservatoře.*)

Po Felixi Weingartnerovi tedy druhý z novoněmeckých virtuosů orchestru. Přišel, jako předchůdce, se svým orchestrem, v jednotlivých silách rovněž ne nejlepším, ale výborně sehraným a ve zvukových poměrech dokonale zladěným. Podivuhodně jednotně slévaly se veškeré nástroje orchestru v jediný souzvuk. Ani jste složek jeho, jednotlivců v orchestru, nevzpomněli. Tím méně, poněvadž pořad vykazoval vesměs skladby, jichž orchestrace, v hutných, bohatých a pastosně nanášených barvách pracovaná, výkon jednotlivce úplně v plnozvukém celku pohružuje. V čele byla *Brucknerova* třetí symfonie, dílo v Praze ostatně známé, třeba že za provedení daleko ne tak skvělého a živého, jaké bylo Straussovo. Jinak bych tu měl opakovat, co jsem o Brucknerovi a divné jeho tvorbě nedávno v téže rubrice psal. Snad vyjadřoval bych se, se zřením ke příliš patrným slabším stránkám díla, méně vřele, než o mistrovské symfonii z E-dur. Ale velikou duší, ve veliké lásce svět radostně chápající, jeví se starý vídeňský varhaník i zde. Tak vesele a dobrácky neohrabaně rozveselil se německý Michl před scherzi Brucknerovými, jen tu a tam —: jemněji u Schuberta a míň dupavou, rokokově umírněnou veselostí u Haydna. Až dojme vás ta prostota šťastné duše, týmiž ústy jako ve finální větě symfonie té — boží velikost v přírodě slavící i v bodré kupletní písničce při číšce „letošního" se z darů božích těšící! — Ostatní tři německá čísla koncertu ukazovala, jak zvláště těsný okruh vymezuje moderní německá tvorba svému náladovému a citovému obsahu. Milostná scéna ze Straussovy zpěvní básně „Feuersnot", jeho skvělé dílo mladšího období, symbolie *Don Juan*, a *Wagnerova* předehra k *Tristanu* mezi nimi: svět horké vášně, smyslné, chorobně vášnivé emoce v atmosféře dusné, parné letní noci, či sklenníku, prosyceného nejtěžšími, opojnými, narkotickými vůněmi. Ovšem: v hudbě Wagnerově nádherné, ohnivě rudé květy vás spíjí v závrať těžkým, sladkým dechem, co Richard Strauss ze všech krajů světa snesenými kadidly vás omamuje. Ale nehledě k nestejnosti jeho různorodé invence: jeho Don Juan hraje v barvách od bílého, oslnivého žáru do hluboké černi;

a jeho milostné intermezzo jest v té sytosti, planoucích, jásavých barev as vrcholem bravurního orchestrálního kolorismu vůbec. A vůči jeho plnosti thematické veliké dílo Wagnerovo připadalo mi křišťálově průhledným, anticky prostým. V okolí tom ovšem *Smetanův* přísný, mračný, husitsky prostý *Tábor* byl v nevalné výhodě. Jadrné, vážné rythmy jeho chorálu Strauss krásně vystihl; Smetanova bouře husitská ale zněla proti milostnému bouření Straussových milenců z Feuersnot velmi krotce.

Pořad *koncertu konservativního* složen, pravým opakem k pořadu Straussovu, ze samé až subtilní umírněnosti. *Rubinstein* zůstal umírněným stylistou i při psaní stránek nejvášnivějšího, nejživějšího obsahu. Předehra k Shakespearovu *Antoniu a Kleopatře* má velikou celkovou linii, hlavní věta, myšlenka Antoniova, jest vzrušená a pevná ve své energii, věta vedlejší, thema Kleopatřino, zpívá exotickým tonem orientu, provedení prosto jest rubinsteinovských písčitých pouští, instrumentace prostá, ale barvy větších partií pěkně odlišující a zvučná: účinné, dobré dílo. — Výtky činěné *Johanesu Brahmse* variacím na *Haydnovo thema* chápu. Není tu ohně a patrného vzletu, není tu živěji planoucích barev, není tu kořennosti harmonické a thematika tváří se právě tak nevinně, prostě v tom šerém rouše, jako rhytmika, stínu pikanterie prostá. Jest mi přec drahým dílo německého mistra. Mluví z něho poctivé, zdravé, přímé umění a poctivý, zdravý a prostý cit jest ztajen v těch mužných, trochu neohebných a monotonních větách. Poslouchejte jemně, a postřehnete konečně, že hlas ten moduluje zvuk svůj v milých, sympatických, nenápadných odstínech, že dovede ne pouze přesvědčovat, ale i hřát a že v něm mnohý úsměv se zachvěje a mnohý ztlumený vzdech se zatřese. — *César Franck*, od něhož poznali jsme čirou novinku, zlomky ze symfonické ody „*Psyche*", jeví se tu více Francouzem, než jakým jej z jiných děl známe. Konservatoří provedené úryvky psány sice důkladnější, vážnější a prohloubenější technikou, v níž vliv německé školy se nezapře: než vystižení nálad tak velice jemných, jen nadýchaných, úplná převaha poesie nad stránkou ryze hudební, poesie, vyvolané mimo to prostředky s hlediska absolutní hudby nanejvýš prostými — toť vesměs znaky ryzího umění francouzského. — Návrat z těch krajů exotiky, německé hloubavé snivosti a románského blouznění o Apulejových růžových pohádkách do drastické, čiré skutečnosti byl konečně milý. Obhroublý humor *Smetanova „Valdštýnova tábora"* se znamenitě líčeným kázáním kapucína ve středu rozveselené žoldnéřské chasy i s ostatními svými rázovitými rysy jal vás zdvojenou silou. Jal vás tím spíše, poněvadž podání ostatních skladeb bylo velice delikátní, vybroušené a povaze jich případně umírněné, co zde řiditel *Knittl* dal mladistvému orchestru rozbouřit se i rozveselit se plnou jarostí mládí.

K. Hoffmeister.

*

HUDBA.

(*Nové skladby*: *Vítězslava Nováka Trio v tonu balladovém, Op. 27. — U Simrocka v Berlíně. — Oskara Nedbala „Z dětského života". Op. 15, Arne Prausa „Dětské scény". Nákladem Mojmíra Urbánka. — Karla Moora „Písně" 1. sešit. Nákladem H. Kosterky.*)

Nov kovo druhé klavírní Trio jest z oněch skladeb, které zaujmou posluchače zcela a které vynutí si jeho obdiv, ať již stanovisko jeho vůči dílu hudebnímu jest jakékoliv. Vše jest tu nové a poutavé. Obvyklá sonatová forma přetvořena, obsahu myšlenkovému přizpůsobena, že tak mnohý moderní esthet nad ní zajásá, jako nad formou plnosti obsahu zdánlivě roztříštěnou. A přec zas stejně a větším právem ovšem rozradostní se zastance formální plastiky, pozná-li, že tu není než sonata, ale podivuhodnou silou a vzácným uměním tektonickým soustředěná, zhuštěná, sonata, jež, jako malířská díla z let vrcholu vlaské renaissance, shrnuje obsah co nejbohatší v nejvýraznějších a nejumělejších a nejsevřenějších zároveň liniích na nejmenší ploše. Ze dvou myšlenek vyrůstá celá skladba: dvě slovácká themata a jich přebohaté obměny jsou jejím základem. Velmi široce exponovaná a zároveň prováděná věta hlavní a stejně traktovaná věta vedlejší tvoří prvý díl. Na místě provedení přímo připojuje se Scherzo, Zkreslující a karrikující obě myšlenky v nervosních grimassách. A na místě obvyklého opakování ve hlavní tonině, opakování zprvu změněnou náladou a dále variací themat tou měrou překvapující, že sotva je na prvý poslech opakováním označíte. Jednovětě trio Novákovo jest tedy jednak velmi rozšířenou první sonatovou větou i zároveň celou třívětou, chceme-li, čtyřvětou sonatou, zhuštěnou ve větu jedinou. Raffinovaná tato práce celková vyžadovala ovšem přiměřeně raffinované práce detailní. Skoro si starých Nizozemců někdy vzpomenete při těch diminucích a augmentacích, v nichž themata ve stálých imitacích a kanonických útvarech se smršťují a zase rozpínají.

Překvapí-li vás zevnější stránka díla, její novost i novost některých zvukových effektů, částečně též Slovači a cymbálu jejích hudců odposlouchaných, překvapí vás dvojnásob zcela nová stránka obsahová. Nálady, jež básnický kruh Moderní Revue ve svých dílech snažil se zachycovat, stavy choré duše moderního člověka, jež pokoušel se dle cizích vzorů vyjadřovat, došly zde hudebního, plného a velice silného a ryze původního výrazu. O velikém boji se tu zpívá, o zoufalé revoltě rozjitřeného nitra, o kletbách a rouháních a o veliké porážce. Mraky úzkosti a hrůzy se kupí nad hasnoucími žárovišti. Až smrt přejde dlouhým, těžkým krokem. Jako by sloky Baudelairovy či našeho Hlaváčka Mstivá kantiléna tu v hudbu dokonalé krásy a nejvybranější umělosti se byly obrátily!

Nedbalovy obrázky *Z dětského života* jsou psány dětem. Svěží, zdravé a průhledné skladbičky lehkou svojí, veselou povahou i svým

milým půvabem blízky jsou mnohému číslu z Nedbalovy pantomimy o Honzovi. Melodie krásně plynoucí, pevný, jadrný rhythmus, harmonická noblessa a neaucenost a plný, široký zvuk, jsou znaky Nedbalovy tvorby vůbec: jsou příznakem i všem číslům cyklu tohoto. — *Arno Praus* polává nejmladším, nejméně pokročilým kandidátům stolce Lisztova své čtyrruční drobotiny. Druhá tato řada „*Dětských scén*“ stejně jako předchozí pohybuje se v rozsahu pěti tonů, s tím pouze rozdílem, že zde skladatel, kde příležitost se skýtá, přechází již z polohy do polohy, i že polohu pětiprstovou rozšiřuje až na oktávu. Hudebně jsou oba sešity rovnocenny. Paedagogicky byl prvý lepší. S každým postupem skladatelovým a s každým jeho označením prstů bych ze stanoviska přísnější klavírní techniky bezpodmínečně nesouhlasil. Ale dobrý materiál pro prvý rok elementární tu naleznete v celku přec.

Písně Karla Moora psány na slova Jiřího Karmína, Karla Hlaváčka a Karáska ze Lvovic. Verše básníků nejjemnějších nálad, aristokratů naší poesie, byly by vyžadovaly po mém zdání přiměřeně raffinovaného, subtilního a aristokraticky vybroušeného traktování hudebního. Měl bych na mysli Hugona Wolfa či Richarda Strausse jako vzory zde přiměřené práce. Skladatel spokojil se zatím s nejprostším: s pouhou recitací, nepříliš výraznou a hudebně, melodicky žebrácky chudou; klavíru pak, který při takových textech přec rovnocenně by měl sloučit se se zpěvem, přidělil chudý akkordický doprovod, harmonicky rovněž nezajímavý. Jen veliká neznalost nástroje mohla svésti někoho k napsání těch dlouhých ojedinělých not či dlouze držených akkordů. Pamatuji se dobře, že spolužáci varhaníci ve svých pokusech komposičních tak pustě deklamovali, tak klavírní sloh s varhaním zaměňovali, takové frázovité varhanické imitace vplétali v chudý čtyrhlas doprovodu, jako p. Moor hned v písni prvé i druhé. Ale pokusy ty zůstaly netištěny. Písním p. Moorovým by bylo také tak lépe bývalo. Škoda té vkusné obálky s poetickou kresbou na ně!

K. Hoffmeister.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(Dokončení.)

IV. *mezinárodní konference proti tuberkulose* odbývala se 22 až 26. listop. v Berlíně. Ačkoli při jednání tomto málo co přísně vědě nového se vynořilo na obzoru, přece nepokládáme za neprospěšné o konferenci té širším kruhům intelligence podati zprávu hlavně proto, že morová tato rána, která nikdy nevyhasíná a jak statistikové dokázali, více obětí udolá, nežli kterákoli z nejobávanějších chorob epidemických, dosud nedošla u lidu takového povšímnutí, jak by v zájmu obrany proti ní bylo vhodno. Není to dávno, co proniklo do lidu vědomí, že tuberkulosa je nemoc nakažlivá; ostatně netřeba si

libovati, že by přesvědčení to bylo už dostatečně proniklo. Stále setkáváme se dosti v praksi s rodinami, kde nejsou si vědomi nakažlivosti tuberkulosy, neb aspoň nedovedou z fakta toho vyvoditi příslušné důsledky. Proto nutno předváděti na oči obecenstvu vždy znova a znova, jaká to nemoc a jaké vyžaduje pozornosti.

Účelem poslední konference bylo hlavně utvořiti a skonstituovati mezinárodní ústřední komitét k potírání tuberkulosy, jehož stanovy byly již vypracovány. Slavnostní zasedání na uvítanou odbývalo se v budově parlamentu dne 22. XI. večer za účasti delegátů z Rakouska, Anglie, Belgie, Brasilie, Dánska, Francie, Španělska, Norska, Německa, Ruska, Švédska, Uher, Italie a jiných zemí. Vlastní porady počaly 23. listopadu přednáškou B. Fraenkela o rozvoji boje s tuberkulosou jakožto chorobou obecnou. Po té vyličili delegáti jednotlivých zemí přítomný stav boje proti tuberkulose v těch kterých zemích. Prof. Schrotter upozornil, že státy jsou povinny ujati se péče o tuberkulosní. Pak počato s referáty o jednotlivých otázkách speciálních. Landouzy přednášel o výchově dětí k boji proti tuberkulose, doporučuje šířiti správné pojmy o té chorobě skrze školu a navrhoval zavésti výklady o tom předmětě pro učitelstvo. Blumenthal (z Moskvy) přimlouval se za zřizování výstav o tuberkulose a přednášek pro lid.

Na druhém sezení Baumgarten pojednával o boji s tuberkulosou s hlediska bakteriologického. Nesmíme přestati na tom, abychom jen hledali specifický lék proti tuberkulose, ale nesmíme také ztrácet se zřetele jiné činitele, kteří mají význam v šíření tuberkulosy t. j. nutno ničiti bacilly, které nemocní s chrchly svými vydávají, a bojovati proti dědičné náchylnosti.

Dewez hájil povinné ohlašování případů tuberkulosy. V Novém Yorku klesla po zavedení povinného ohlašování případů tuberkulosy úmrtnost na tuberkulosu za několik let o 30 pct. Jiní řečníci přimlouvali se za to, aby toto povinné ohlašování zavedeno bylo nenáhle.

Pak přešlo se k diskussi o t. zv. dispensatoriích, jakýchsi poliklinikách, která se zabývají nejen lékařskou stránkou léčby tuberkulosy, leč i sociálně-hygienickou. Vzorem takového ústavu jest institut nesoucí jméno Emila Rouxe v Lille. Poskytuje nemocným porady ve svých ambulatoriích a doma, obrací pozornost na čistotu a zachovávání hygienických požadavků v obydlích souchotinářů, všímá si, pere-li se a desinfikuje-li se prádlo a stará se o vhodné provádění těchto požadavků i uděluje materielní pomoc v případu neschopnosti k práci. Denně věnuje své přispění průměrně 120 osobám. Instituce toho druhu byly zřízeny v čelných městech francouzských a některých italských.

Savoire (z Paříže) mluvil o nutnosti povinného dozoru lékařského v dílnách a všech místnostech, kde se hromadí větší množství osob (ve školách, kancelářích atd.) s ohledem na časté přenášení choroby v těch poměrech a nezbytnost včasného poznání choroby, má-li býti úspěšně léčena. Následovaly ještě úrady o úkole školy v boji proti tuberkolose. Oberbuschen (z Wiesbaden) žádá, aby se všecky tuberkulosní děti ze škol odstranily a umístily v sanatoriích pro děti. Učitelé souchotináři mají býti posláni do sanatoria, nemají však přijíti o pensi. V sanatoriu mají býti tak dlouho, jak to lékař uzná za potřebné. Škola může dbáti toliko o vychování zdravého, silného pokolení a vysvětliti žákům význam a podstatu tuberkulosy, jakož i ukázati, jak lze ujíti chorobám nakažlivým.

Třetí den porad věnován otázce sanatorií. Celá řada řečníků obracela pozornost na to, jak důležito je zabrániti nákaze tuberkulosou u dětí a léčiti je. Leube přimlouval se za to, aby zřizovány byly zvláštní nemocnice pro osoby tuberkulosní neb aspoň zvláštní pavillony v nemocnicích, aby se nemocným stiženým pokročilejší tuberkulosou umožnilo těžiti ze současných pokroků v léčbě té choroby.

Jedno sezení věnováno výhradně řešení otázky o poměru tuberkulosy lidské ke zvířecí. Hlavní referát přednesl president císařského zdravotního úřadu Koehler, který mluvil o současném stavu otázky, přenáší-li si tuberkulosa hovězího dobytka na lidi. Koch na základě svých výzkumů konaných se Schützem, vyslovil se na poslední konferenci v Berlíně v ten smysl, že obě choroby nejsou totožny. Nová řada pokusů tim směrem konaných z iniciativy císařského úřadu zdravotního není ještě skončena. Pokud možno souditi z výsledků dosud uveřejněných, nasvědčují tomu, že se aspoň přenášejí na zvířata bacilly tuberkulosy lidské mnohem tíže nežli bacilly tuberkulosy hovězího dobytka (perloviny). Důležitější je však otázka opačná, přenáší-li se tuberkulosa hovězího dobytka na člověka. Pokusné řešení otázky této je nemožné. Že je možno nakaziti opice obojí tuberkulosou (lidskou i hovězí) není ještě dosti přesvědčivým důkazem totožnosti obou těchto nemocí jako zase nedostačují ani vlastnosti, kterými se od sebe liší uměle vypěstované kultury obou těchto tuberkulos.

Statistické výzkumy, které hledají souvislost tuberkulosy hovězí a lidské v jedné a téže krajině, jakož i zprávy lékařů chorob kožních o hojnosti tuberkulosy kožní (lupus) u osob, které pracují v jatkách, nevedly k jednomyslným resultátům. (Byla uveřejněna celá řada případů důkladně prozkoumaných, u nichž vývoj tuberkulosy místní byl v přímé souvislosti s nákazou místa onoho tuberkulosním materiálem zvířecím). Tato fakta vysvětlují však jak obhájci tak odpůrci totožnosti obou tuberkulos ve prospěch svého učení.

Aby se otázka tato vysvětlila, upozorňováno na to, že prvotní (nikoli odjinud v organismu přenešená) tuberkulosa zažívacího ústrojí musila by býti častá při totožnosti obou tuberkulos, uvážíme-li, jak často vyskytují se zárodky perloviny (tuberkulosy hovězího dobytka) v mase, mléku atd. Proto v tom bodu statistika různých autorů poskytuje velmi různá dáta a vedle toho Dieudonnée upozornil, že u dětí může tuberkulosa tato povstati polykáním prachu a špíny, která se z podlahy dostane na vlhké ruce dětí, z nich do zažívacího ústrojí, a která často obsahuje zárodky tuberkulosy. Třeba také počítati s možností nákazy dýchadel skrze mandle a mizní dráhy zárodkem, který přišel do ústrojí s potravou. (To dokázaly pokusy Ostertaga u prasat.)

Také byly uveřejněny případy prvotní tuberkulosy zaživadel, při nichž se podařilo přenésti zárodky ty na telata. Baumgarten uveřejnil dokonce řadu sekcí (již před 20 lety v Královci), při nichž nemocným, stiženým rakovinou za účelem léčivým vstříknuty pod kůži zárodky perloviny (v důsledcích učení Rokytanského o vzájemném se vylučování rakoviny a tuberkulosy); v žádném případu při pitvě nebyly nalezeny zárodky tuberkulosy. Těmto výzkumům bylo vytýkáno, že organismus osob rakovinou sešlých může se chovati zcela jinak, nežli zdravý a že vstříknutí pod kůži není směrodatné, když kůže a podkožní tkaň je proti tuberkulose velmi resistentní.

Po mínění *Kochlera* není otázka tato dosud rozluštěna ani v jednom ani ve druhém směru.

Dosavádní nařízení, jež mají zabrániti přenesení tuberkolosy mohou zůstati v platnosti, ačkoli může se změniti jich odůvodnění. Mléko nutno vařiti před upotřebením, neboť může přenášeti i jiné choroby nákažlivé, týf, spálu, slintavku a kulhavku. Co se týče tuberkulosy, nutno míti, chceme-li proti ní úspěšně vystupovati, na zřeteli, jak se šíří, tedy nemocné osoby, které jsou hlavní zdroj nákazy.

Nocard, k němuž se přidružili *Hueppe*, *Wolff* a *Bang*, vystoupil kategoricky proti tvrzení Kocha, *Moeller však* hájil různost tuberkulosy zvířecí i lidské.

Konečně ujal se slova *Rob. Koch*. Především zajímá ho jen otázka, přenáší-li se perlovina na člověka, nikoli naopak. Doposud publikované případy, kde onemocněli lidé požívše mléka krav, stižených perlovinou, nesnesou kritického nože, protože nebyl vzat zřetel k tomu, že jsou tu i jiná zřídla nákazy možna. Kdyby mléko tuberkulosních krav skutečně mělo vlastnosti, které se mu připisují, musila by se u dětí častěji vyskytovat prvotná tuberkulosa střev. Přes to byl mu ohlášen za několik měsíců jediný takový případ, ačkoli vyzval kliniky a anatomické ústavy, aby mu byly případy takové ohlašovány. Zasluhuje dále povšimnutí, že neslyšíme ničeho o hromadných onemocněních následkem požití nakaženého mléka,

neboť mnoho osob pije takové mléko a ne jen jediný. Byla sice popsána jednotlivá pozorování takových hromadných nákaz. Ale při kritickém rozboru případu nasvědčují případy ony spíše tomu, že nákaza přenesla se z člověka na člověka.

Koch vybízel dále k tomu, aby nepředpojaté prováděny byly další výzkumy a materiál aby kriticky byl pozorován. Dosud nebyla po jeho mínění dokázána nákažlivost mléka a masa zvířat stižených tuberkulosou. Boj proti perlovině má dle něho význam výhradně pro veterinářskou policii. Ochrany před tuberkulosou lidskou po té cestě dosáhnouti nelze. Nepoměrně větší význam mají prostředky, které směřují k polepšení obecných poměru hygienických (obydlí, výživa atd.).

Po ukončení těchto sezení odbylo se zasedání užší rady, skládající se výhradně z officielních delegátů různých vlád za předsednictví Brouardela. Ministr osvěty *Studt* skončil práce prohlášením, že vláda bude považovati za svůj úkol, dle možnosti podporovati a v život uváděti návrhy a usnešení konference.

S konferencí byla spojena výstava předmětů souvisejících s bojem proti tuberkulose.

Po té odebrala se část účastníků na vyzvání Behringovo do Mariboru, aby si prohlédli zařízení k výzkumům tuberkulosy hovězí. Nejdůležitější fakt je Behringovo tvrzení, že možné jest immunisování proti tuberkulose, které uskutečněno u hovězího dobytka, a že tuberkulosa lidská jen ztěžka dá se přenášeti na voly, ale naopak tuberkulosu hovězí třeba pokládati za nebezpečnou pro člověka.

Po mínění referentově nebylo na sjezdu akcentováno, že velmi důležitým činitelem při šíření tuberkolosy jest i n d i v i d u á l n i d i s p o s i c e, či abych mluvil ústy lidu: náchylnost ke chorobě. Na takové konferenci, ke které jest obrácen zřetel celého vzdělaného světa, nemá se zapomínati ani na faktory, které jsou s to obecné obavy upokojiti. Námitka, že by se tím ochranná opatření proti tuberkulose mařila a jednou šťastně už zburcovaná netečnost obecenstva opět uspala, nemůže míti místa, neboť nevíme dosud blíže, jaká je tato disposice, na čem záleží a jak ji lze získati.

V předminulých rozhledech zdravotnických v tomto časopise zařaděných byla podána zpráva o důležitém jednání mezinárodní konference k potírání chorob pohlavních. Jediný národ, v jehož lůně hned se počalo ve smyslu těchto konferencí pracovati, dosud jsou Němci. Jich vůdčí intelligence je tak duševně disciplinována, že přes všecku nechuť k tomuto panovačnému národu dlužno jim přiznati především důslednost v boji proti chorobám. Řekli li A, řeknou též B. Neminulo mnoho neděl a Německo má již *společnost k potírání chorob pohlavních* „Deutsche Gesellschaft zur Bekaempfung der Geschlechtskrankheiten". A tato společnost hned si založila časopis. Věstník ten sluje: Mittheilungen der Deutschen Ge-

sellschaft zur Bekaempfung der Geschlechtskrankheiten. Je to měsíčník malého sice rozměru — vždyť je věc teprve v počátku — ale nalézá se v rukou nejpovolanějších německých odborníků. Jak z nepatrného ročního předplatného 3 M (= 1.80 zl.) lze souditi, jsou v Německu také nakladatelé, kteří pro dobrou věc vydávají list, z něhož jim ani nemůže nějaký zisk plynouti. Nakladatelem je známý lipský kněhkupec Johann Ambrosius Barth, jehož nákladem vyšla již celá řada důležitých děl o pudu pohlavním jednajících, jakož i řada archivů mezinárodních („Lepra", „Tuberculosis" a j.). Tedy také nakladatel časopisu je jaksi odborníkem.

První číslo časopisu toho, redigovaného dr. A. *Blaschkem,* známým berlínským lékařem, který napsal pěkné práce o prostituci a chorobách pohlavních, dr. E. *Lessercm,* professorem chorob kožních na universitě berlínské a dr. A. *Neisserem,* professorem téhož oboru na universitě vratislavské leží před námi. Přináší vedle provolání (aby spolek takový byl zaražen), podepsaného přípravným výborem a komitetem, v němž čteme jména příslušníků všech kruhů intelligence německé, mužů i žen (u nás by se na ten čas jistě nejedna veličina styděla podepsati na takové provolání, jak poměry známe, neboť u nás posud straší t. zv. pštrosí politika v otázce pohlavní), protokoll konstituujícího shromáždění, z něhož vyjímáme: V několika dnech přistoupilo ke spolku na 600 členů. Předsedou zvolen prof. *Neisser,* místopředsedou prof. *Lesser* a generalním sekretářem dr. *Blaschko.* Do výboru povoláni ministeriální direktor dr. Bälz ze Stuttgartu, spisovatel dr. H. Braun z Berlína, tajný dvorní rada prof. dr. Lujo Brentano z Mnichova, tajný medicinální rada prof. dr. Doutrelepont z Bonnu, prof. dr. K. Fraenkel z Halle, dr. Freund, předseda představenstva zemského pojišťovacího ústavu v Berlíně, slečna A. Pappritzova z Berlína, tajný medicinální rada prof. Renk z Drážďan, kommerční rada Schwabe z Lipska, vrchní rada zemského soudu Schmölder z Hammu, šefredaktor K. Vollrath z Berlína a prof. dr. A. Wolff ze Strassburku — tedy příslušníci všech kruhů intelligence s jistou, ovšem pochopitelnou praeponderancí stavu lékařského. Za čestné členy zvoleni někteří příslušníci nejvyšší šlechty, z nichž sluší jmenovati známého očního lékaře mnichovského a bratra císařovny Alžběty, dra. med., vévodu Karla Theodora.

Časopis spolkový přináší zahajovací řeč prof. dra. Neissera, dále přednášku dra. A. Blaschka „O šíření chorob pohlavních", stať prof. Lessera „O nebezpečích chorob pohlavních" a prof. dra. Kirchnera „Sociální význam chorob pohlavních"*). O úkolech německé společnosti k potírání chorob pohlavních pojednal prof. A. *Neisser,* stilisovav je takto: *Nutno pořádati veřejná shromáždění ve velkých městech, na nichž se o předmětech do kompetence spolku padajících*

*) Tyto dvě přinešeme v některém z příštích čísel Č. Revue u výtahu.

bude pojednávati. Třeba dále vysílati kočující řečníky, kteří budou opatřeni statistickým materiálem, do schůzí spolkových, svolaných v různých městech spolkem samým i do schůzí spolku jiných. Také se budou zakládati odbory v různých místech Německa. Denním listům budou podávány zprávy atd. Autor volá ku společné práci muže i ženy.

Stanovy spolku v 1. sešitu časopisu uvedené mohou sloužiti za vzor při zakládání obdobných spolků jinde. Konečně přináší sešit ten znění listu říšského kancleře, ukazující, jak rychle a svědomitě vláda béře účast na filantropických a hygienických krocích soukromých v Německu.

Ani my v Čechách nedáme už důležitému proudu usnouti.

—*y*—.

*

ŠKOLSTVÍ.

Školství střední a vysoké.

(*Svépomoc středoškolského studentstva italského. — První zpráva o činnosti školních lékařů v Berlíně. — Přípravky pro žáky přirozeně zatížené. — Sebevraždy žáků. — Reformní názory Marcela Prévosta. — Schůze o připuštění realistů na universitu. — Zavedení sociologie v program středoškolské osnovy vyučovací. — Petice spolku německých professorů z Moravy. — Chystaná reforma v Haliči. — Lvovská škola věd politických. — Veřejná universita pro vědy společenské v Paříži.*)

Žijeme v době stávek a všeobecné nespokojenosti, která ostatně jest přirozeně diktována vzrustajícími požadavky duševními i hmotnými a která zhusta bývá intellektuelním podkladem pokroku i vzrůstu. Mohutný proud reformní rozvíjí se v poslední době i na poli školství středního, jak již bylo všeobecně naznačeno v příslušných dopisech minulých. V nejnovější době však už i studentstvo středoškolské samo se chápe obranných prostředků a sestupuje se v officielní kluby i spolky, jež by měly za úkol hájiti jejich zájmy. Tak ustaveno bylo před nedávnem *sdružení všeho gymnasiálního studentstva italského*, jež má bdíti nad potřením příliš přísné klassifikace a nad odstraněním některých paedagogických požadavku, jež na sobě nesou ráz přílišné zastaralosti. Gymnasisté římští míní dokonce vydávati samostatný svůj časopis, jenž veden řádně a prozíravě, jistě by přinesl dobré ovoce a možná i uváděl studující mládež ke hlubšímu pojímání stavovských povinností a ke prohloubení života vůbec. Ministerstvo kultu zcela vážně se obírá také těmito požadavky, ač určitě se dosud o nich nevyslovilo, poněvadž někteří členové jeho zaujímají vůči nim stanovisko odmítavé.

Jinak však panuje u úřadu všude příznivá nálada ke všeobecné nápravě. Vymezili jsme minule (Č. Revue č. 4.) povšechný stav *škol-*

ního zdravotnictví a pronesli svůj soud o tomto důležitém hnutí. Dnes můžeme sděliti se svým čtenářstvem zajímavá data o původních pokusech, konaných v Německu již od dubna 1900. Začátkem školního roku vydalo město Berlín první zprávu o činnosti školních lékařů za rok 1901—2, kdy jich fungovalo celkem deset. Ti prohlédli úhrnem 2547 žáku, z nichž nebylo více než 12 proc. vůbec připuštěno ke školnímu vyučování, jednak z obavy, aby zdraví svoje nepodryli dokonale, jednak aby svojí přítomností nenakazili ostatních. V ně počítány jsou děti vůbec slaboučké tělesné konstituce neb ony, které byly před prohlídkou těžce nemocny, dále děti trpící rhachitidou, skrofulosou, chudokrevností neb souchotinami. Při prohlídce shledáno bylo, že téměř polovina žáků vůbec trpí srdečními chorobami a to takovými, že z 90 proc. to nebylo před tím rodičům známo. Už v tom vězí neskonalý význam prohlídek, že děti mohly býti takto předem chráněny od namáhavých cvičení v tělocviku a jinde, jimiž se choroba stále zvyšuje. Upozorněním rodičů na defekty dítek docíleno i jemnějšího jich ošetření se strany domácnosti, což je rozhodně nesmírné důležitosti.

Na základě prohlídek těchto založeny byly i zvláštní *pobočné kursy vyučovací* pro ty, již trpí nedoslýchavostí, nepřirozeně malým nadáním neb jinými nedostatky vrozenými. Do nich přijato bylo asi půl třetího sta prohlédnutých žáků, u nichž činěny pravidelné záznamy o duševním pokroku. I to se velmi osvědčilo, neboť z hromadně nabytých zkušeností možno správné dedukce odvozovati pro ojedinělé případy škol ostatních, kde dosud se děje vyučování pospolité a kde často bylo těžko hledati příčiny náhlého váznutí neb jiného zjevu. Věda paedagogická i didaktická tím tudíž nesmírně získává různých postřehů, pro rozvoj svůj důležitých. Ministerstvo kultu v Prusku taktéž plně ocenilo význam školních lékařů, prozatím ve zmíněné době na zkoušku zavedených a z desíti provisorních zvýšilo jich počet na 30 definitivně ustanovených s ročním platem 2000 marek (místo dřívějších 1000). Tím ovšem dána slibná direktiva další příslušným činitelům jiných zemí a států.

Není pochyby, že jsme takto na zdravé cestě čeliti velmi častým poruchám školní mládeže, které se jeví zejména velkou úmrtností středoškolského i universitního studentstva a jeho *nervosním zatížením*, jímž vysvětlují se z velké části sebevraždy, hypochondrie a j. Počet sebevražd přímo uvádí v úžas. Pro čtenáře novin je dnes opravdu týdenním zjevem tato hrozná nemoc mládeže, přivozovaná mnohdy nejnepatrnějšími pohnutkami (špatné vysvědčení, censura poslaná rodičům, ba mnohdy ojedinělá známka nedostatečná). Zjev ten nabádá k vážnému přemýšlení a přímo volá k zakládání zmíněných už v minulém dopise časopisů pro studentstvo, jimiž by se mládež odkloňovala od čtení nejrozmanitějších spisů fantastických, krvavých a dobrodružných, které jsou tu konečně i neposlední příčinou a jimiž

nervový systém žáků, mnohdy již dědičně valně otřesený, dospívá vážných poruch. —

*

Zajímavý soud — a současně i zdravý návrh — podává nám ve příčině moderní úpravy učiva středoškolského známý francouzský romanopisec a publicista *Marcel Prévost* v nejnovější své knize *Lettres pour Françoise*, která se těší v paedagogických kruzích valné účasti. Hlavní těžiště zdravé reformy posunuje Prévost už do rodiny, která má býti vůbec v úzkém kontaktu se školou, podporujíc ji a doplňujíc. Dále praví reformátor: Nejde o to, *kolik* se mládež naučí, nýbrž *jak* vše prožije a pochopí, aby na základě toho upravila svůj soud a duševní vývoj. Hlavní věcí budiž poznati přírodu, její taje a síly a to — pokud možno — z vlastního názoru. V osnovu vyučovací vsunuty buďtež moderní jazyky, latina jen částečně. Žáci a žákyně učtež se denně 3 hodiny — nic více, neboť doba tato stačí úplně, neubíjejíc ani tělesně ani neutlumujíc poznatků. Hoši ať vedle toho provádějí některé řemeslo nebo ať se věnují sportu, dívky ať se baví hrou, domácími pracemi nebo hospodářstvím. Všeobecný dějepis dá se směstnati pro žáka na 300 stran, základy aritmetiky na poměrně tolik, přírodopis i zeměpis rovněž. Moderním jazykům budiž vyučováno konversační metodou a tu stačí rozhodně 2—3 roky, aby bylo docíleno značných výsledků. Heslem budiž: Zjednodušte učivo, zbavte je přítěží! Zničte posavadní učebnice a nahraďte je novými, jichž spisovatelé byli by nejen učenci a odborníky, ale hlavně vzácnými učiteli a metodiky. Kniha nebudiž pomůckou učitelovou, ale sytou essencí, která by zaujala žáka. Učitelé buďtež jen sprostředkovateli vědy a jejími zpříjemňovateli i vykladateli.

Že se o těchto reformách stále uvažuje, toho dobrým důkazem je u nás nejen několikráte už dotčený loňský sjezd českých professorů, nýbrž i závažné kroky, které podniká samo studentstvo vysokoškolské za četných sympatií vyšších úřadů. Tak na příklad stává se už u nás opravdovým anachronismem široce rozeklaná propast mezi právy gymnasistů a absolventů reálek, jimž ztížen jest přístup na universitu neobyčejnou měrou. Nedávno rokováno bylo o tomto předmětu v budově university vídeňské na schůzi, kterou svolala „Jednota novofilologů“ a spolek „Škola reálná“. Professor Seeger mluvil velmi nadšeně pro rovnocennost obou ústavů, snaživ se dokázati, že vzdělání nabyté ze studia moderních jazyků je zcela rovnocenné onomu, jež skytá klassicism. Maturitní vysvědčení realisty má míti tudíž tutéž platnost pro návštěvu university jako vysvědčení gymnasistovo. Zdá se však, že ještě mnoho vody uteče, než bude tento stav v Rakousku přijatelný po způsobu Ruska a Francie, kde je rovnoprávnost provedena úplně, nebo alespoň Německa, kde na popud císaře Viléma alespoň theoreticky je jí nakloněno už smýšlení velké většiny. Odpor ministra Hartla, zapřísáhlého klassika, jest jednou z akutních překážek; tím se dá také vysvětliti konečný nesouhlas účastníků schůze,

která byla za tím účelem svolána, jakož i odročení dalších kroků na dobu neurčitou.

V souvislosti s otázkou reformy projednává se v poslední době i *zavedení sociologie do učebné osnovy středních škol.* Francouzsky psaná revue sociologická „Revue internacionale de Sociologie" uspořádala zvláštní anketu o této věci, která vyzněla ve všeobecný souhlas. Prof. dr. B. Foustka, opíraje se o tento fakt, vydal ve výroční zprávě smíchovského reálného gymnasia (1901/2) rozpravu o tomto předmětu, v níž se vřele přimlouvá o zavedení sociologie, jakožto stěžejní vědy pro pochopení celé řady konkrétních disciplin společenských (státověda, historie, národní hospodářství) i praktických věd sociologických (politika a právověda), souvisící mimo to konečně i s etikou, psychologií a j. Není pochyby, že i tato otázka dojde časem bližšího povšimnutí a že tímto způsobem bude se pozvolna dnešní, dosti nepraktický směr středoškolské výchovy odkláněti k aktuálnějším metám denních potřeb a praktického života vůbec.

*

Chystaný veliký sjezd rakouských středních škol, spojený s výstavou učebných pomůcek, jenž bude ve Vídni o letnicích, bude rozhodovati o celé řadě návrhů a dobrozdání. Vedle bohaté petice českých professorů byla mu poslána tyto dny také objemná *petice ze spolku německého professorstva moravského*, kterou domáhají se příslušní činitelé celé řady materielních výhod a zlepšení. V požadavcích svých staví se na zcela správné stanovisko ostatních státních úředníků, před nimiž je středoškolské učitelstvo v jisté nevýhodě jak v otázce postupu a konečné výše služného, tak i v ohledu jiných výhod (vedlejších příjmů, diet, honorářů a pod.). Závažným dokumentem tu jest ona okolnost, že jest celá řada společných bodů, kde se obojí petice stýká (zařadění supplentů do 10. třídy hodnostní, přidělování tříd služebních po určité době s přesnou pravidelností, honorování třídnictví a správcovství sbírek, honorování delších supplovaček a pod.). Celkem jsou však požadavky německých professorů daleko vyšší, než ony českého Ústředního spolku (konečná výše pro 6. třídu 6800 K, u ředitelů ještě 1000 K přídavku). Ač tudíž v této formě nedojdou asi sankce v celém rozsahu, budou jistě zdravě působiti jako pobídka ke zlepšení jakémukoliv.

V ohledu paedagogickém šíří se reforma utěšeně na všech stranách. V lednu b. r. měli jsme příležitost vyslechnouti zajímavou *přednášku polského professora Karla Kunze z Krakova*, jenž na pobídku obou středoškolských spolků haličských uvolil se přednášeti na četných místech Předlitavska, aby hlavní zásady zamýšlených oprav sdělil a připravil pro ně náladu na kompetentních místech. Není tu místa rozhovořiti se šíře o zajímavých detailech přednášky, konané na podnět Ústředního spolku pražského, vymezíme stručně jen několik závažných myšlenek, jichž realisace byla by pro paedagogické cíle opravdovým dobrodiním. Je to v prvé řadě nepřetěžování tříd

žactvem (maximum 40) a žactva hodinami (týdně max. 30), zavedení školních lékařů a úprava pokud možno jednotné střední školy, které by ovšem předcházela 8letá organisace reálek. Dle přání polských kolegů má býti zaveden prozatím jeden podobný ústav reformní na zkoušku, kde by se po 7 roků vyučovalo a celý 8. rok opakovalo. Cílem bylo by ovšem konečné připuštění žactva na universitu i techniku dle seznaných schopností a tužeb žákových...

Přednáška zavdala podnět k čilému rozhovoru, při němž proneseny byly některé závažné idee prof. drem Drtinou, ředitelem Bílým, inspektorem drem Kastnerem a j., navázané na známé myšlenky sjezdu. S návrh prof. Kunze, přiměřeně akkomodovanými projeven souhlas, jenž je hlavně důležitým pro konečné rozhodnutí výboru, že v pracích a snahách o realisaci jich bude pokračovati ruku v ruce s výbory spolků haličských.

*

Zajímavým symptomem doby jest v poslední době nápadný vzrůst *vysokého školství odborného* jakožto nutného doplňku universit, jakým se v otázce školství středního jeví na příklad instituce analogických vyšších učilišť obchodních, řemeslnických a průmyslových. Je to zase ovšem v prvé řadě cizina, jež kráčí podobné osvětě vstříc: jediný zcela soukromý podnik t. zv. *školy věd politických*, založené ve Lvově před nedávnem, spadal by na vrub Rakouska. Je to škola rázu universitního, jejíž výchova směřuje k prohloubení znalostí i zásad politických po stránce teoretické i praktické, založená dle slov „Vaterlandu" proto, že lvovská universita podává studentstvu zásady pro národní zájem nepřijatelné a špatné. Ústav je vlastně majetkem nejmladší polské strany národně-demokratické, pro niž vychovává dorost. Je přirozeno, že myšlenka je zdravá; jediná pouze okolnost ji staví pro tento případ do poněkud podivného světla: ono diktatorství určité strany, které při nejlepší vůli nevychová karakterních politiků, nýbrž předpojaté stranníky a vyznavače koterie.

Na širokých, moderních a zcela neodvislých základech vybudována byla však v Paříži t. zv. *veřejná universita pro vědy společenské*, „Ecole des Hautes Etudes Sociales", jak hlásá nápis na hrdé a krásné budově v blízkosti palácu nové Sorbony. Moderní toto učiliště rozděleno je ve tři samostatné odbory, řízené vesměs professory universitními a podporované nejlepšími silami odbornými z řad paedagogů, umělců, politiků a filosofů. Je tu odbor pro *morálku*, pro *vědu sociální* a pro *žurnalismus*. V posledních dnech přidružila se k těmto třem odborům ještě *Škola pro umění*, z níž se má brzy vyvinouti *Škola pro historii uměleckou*. V ní vyučuje se ve dvojím oddělení: totiž výtvarnictví a hudbě. Středem ústavu je škola pro studium sociální, z níž vychází hlavně poučení do nejširších vrstev pomocí přednášek a extensí. Ústavu podařilo se získati do správy muže z nejčelnějších v jednotlivých otázkách, jež míní škola prohlubovati, jako jsou Emile Boutroux, znamenitý znatel antického umění, lite-

ratury a vynikající filosof, Emile Duclaux, ředitel Institutu Pasteurova, Alfred Croiset, děkan ústavu Faculté des Lettres a j. Ze známějších jmen ostatních uvedeme pouze Ferdinanda Buissona, Léona Bourgeoise, velkého propagatora myšlenky míru Frédérica Passyho a jiné.

Budoucnost ústavu toho má velkolepý význam jakožto doplňovatele povšechného vzdělání universitního. Jistě že prohloubí nazírání na praktické potřeby přítomnosti a přispěje takto k poctivějšímu chápání jejich významu. —*fs*—

*

DĚJEPIS A NÁRODOPIS.

Nejstarší zákonník světa.[1])

(*Zákonník babylonského krále Hammurabi kol r. 2250 př. Kr.*)

Napsal Dr. Bohumil Baxa.

Již více než půl století uplynulo od té doby, kdy první rýč dotkl se půdy mesopotamské, aby odtud na světlo přinesl památky starých národů po tisíciletí v zemi skryté; a bylo to Ninive, které první se všech staroslavných měst předasijských v podobě, jež dosti jasně tušiti dala dřívější jeho velikolepost a rozsáhlost, neunavným výkopníkům se objevilo.

Francouzskému národu sluší přičísti iniciativu v těchto obtížných, avšak uznání hodných pracích,[2]) a po začátku takto učiněném společnosti francouzská, anglická, americká a nejnověji (od r. 1898) také německá o závod dobývají si vavřínů vědy na této půdě, „kde lidé mlčí, ale kameny křičí". Po Ninive objeveno Nippur, dále starochaldejské město Ur, odkud dle biblického podání praotec Abraham vyšel do země zaslíbené, dále Babylon a Karkemiš, kde r. 605 př. Kr. Nebukadnezar II. porazil egyptského krále Nechona II., nehledíc k tomu, že současně téměř v Egyptě, v Malé Asii, v Palestině a v jiných zemích starověkého orientu život národů před několika tisícitiletími zde usazených pilnými výkopy ve věrné podobě před oči naše se staví.

Babylon od nepamětných časů platil za zřídlo vší kultury, zde celá antická vzdělanost měla stálé sídlo své, a odtud poznání světa šířilo se po celé přední Asii. Stálé styky mezi jednotlivými národy předoasijskými způsobily, že názory babylonské byly ochotně přejímány od národů okolních, a že tudíž téměř celá přední Asie jakožto svět tehdy známý, stála ve znamení a pod vlivem kultury babylonské. Společenské i právní řády v Babylonii platné šmahem byly přijímány od sousedů, a kodifikace práva

[1]) Srov. Dr. Hugo Winckler: Die Gesetze Hammurabis, Königs von Babylon um 2250 v. Chr.

[2]) Byl to francouzský konsul Emile Botta, který započal svoje výkopy r. 1843. v Chorsabadu. Pozn. ref.

babylonského nemalý měly vliv na právo okolních národů a to jak soukromé tak i veřejné.[3])

Na jaké výši již tehdy (kol r. 2500—2000 př. Kr.) stálo právo babylonské, lze posouditi z nesčetného počtu soukromých smluv nalezených v bibliotéce známého krále assyrského Assurbanipala-Sardanapala (668—626 př. Kr.) v Ninive, kteréž pocházejí z doby daleko před tímto králem a vesměs na babylonském právu spočívají. Avšak všechny nálezy tyto táhly se pouze k jednomu oboru práva, totiž k právu soukromému a to ještě jen k smlouvám a dovolovaly nanejvýš více méně nejistý úsudek o ostatním právu babylonském — na jednotnou kodifikaci práva, na jakýsi zákoník babylonský se nepřišlo, a teprve nejnovější výkopy na půdě klassického starověkého východu přinesly v tomto ohledu žádoucí světlo.

Francouzskými výkopy totiž, předsevzatými v létech 1897 až 1899 v Susách, starodávném městě elamitském, řízením J. de Morgana, objevena byla mezi jinými cennými památkami stéla z dioritu 2.25 m. zvýší — stéla babylonského krále Hammurabi. — kde na přední straně nejprve jest obraz, jak král Hammurabi[4]) přijímá zákony od boha slunce v Sipparu, a pod tímto vyobrazením v 16 řádcích na přední straně, a v 28 na druhé straně jest sbírka zákonů, které tento král po osvobození Babylonie od panství elamského a po sjednocení celé říše jako zakladatel nové říše vyhlásil a zavedl.

Zákoník tento jest nejstarší listinou svého druhu ve vývoji lidstva, a obsah jeho dovoluje utvořiti si dosti jasný názor o celém státě tehdejším, tudíž nejen o politickém a právním zřízení jeho, nýbrž také o útvarech soukromého života. Obsahově není rozdělen na jednotlivé stati, a také přechod z jednoho oboru práva do druhého proveden jest bez náležitého vnitřního spojení a systematiky jest v něm dosti poskrovnu. Přece však jednotlivá ustanovení jeho — počtem 282, jež začínají až na 7 ustanovení vesměs spojkou „jestliže“ — obsahují předpisy o právu veřejném, o řízení soudním, o právu trestním a o právu soukromém, jež všechny svědčí o vysokém stupni vzdělanosti babylonské, ba mnohé z nich přímo po bok moderním předpisům právním řaděny býti mohou; všude však převládá kasuistika. —

Úvod zákoníka, tudíž jaksi uvozovací zákon náš, tvoří předmluva krále Hammurabi, kde mezi jiným vypočtena jsou všechna

[3]) Na př. na zákon Mojžíšův; v dalším bude čtenáři samému lze utvořiti si svůj soud o tom, jak daleko vykazuje zákon Mojžíšův příbuzenství se zákoníkem babylonským. Pozn ref

[4]) Hammurabi, jinak také Chammurabi, jest pátý a nejslavnější král z dynastie kananejské a vládl (55 let) kol roku 2250 př. Kr.; týž sjednotil celou říši a Babylon přivedl k nevídané výši a slávě. Bible uvádí jej jako vrstevníka mythického praotce Abrahama a nazývá jej Amrafel (Genesis XIV). Pozn ref.

čelnější místa říše se svými bohy a chrámy, a která končí slovy: „Ježto Marduk[5]) vyslal mě, abych lidstvu kraloval a zemi právní ochranu poskytoval, utvořil jsem právo a spravedlnost v . . . . . a zabezpečil jsem blahobyt poddaných.“ Na to následují vlastní předpisy právní, jichž přehledný a souhrnný obsah zde uvádím:

Pokud zřízení veřejného se týče, Babylonie byla státem vojenským a spočívala na soustavě lenní. Prostí vojínové i vyšší hodnostáři vojenští — v zákoníku se praví: setník aneb muž měli údělem určitý podíl pole neb i zahrady, po případě i dům, se závazkem vzdělávati půdu svěřenou; úděl tento byl naprosto nezcizitelný. Přecházel na syny a vůbec potomky mužského pohlaví, a, byl-li syn při smrti otcově nezletilý, zachovával se mu až do jeho zletilosti. Ba i když lenník na výpravě válečné upadl v zajetí, a léno jeho (v nedostatku mužských dědiců) jinému uděleno bylo, tedy v tom případě, když lenník ze zajetí se navrátil, léno opětně jemu jakožto prvotnímu držiteli vráceno býti musilo; a byl-li snad ze zajetí někým vykoupen, a neměl-li vlastního (nevázaného) jmění, kterým by výkupné zaň položené splatil, musila svatyně domovské obce jeho, a neměla-li ani tato dostatečných prostředků, dvůr královský výkupné splatiti; léna jeho k tomuto účelu použito býti nesmělo.

Za toto léno měl lenník povinnost na každé vyzvání královo s tímto bez odkladu a osobně do pole táhnouti, a, neučinil-li tak, nýbrž zjednal-li za sebe zástupce, propadl smrti, a léno jeho připadlo tomuto zástupci. Nevázaným (tudíž abychom užili výrazu středověkého: allodním) majetkem mohl ovšem každý lenník volně nakládati.

(Dokončení.)

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Ohlasy z Francie.

(Listy českofrancouzské.)

II.

V rámci tohoto článku, v němž podati jest za poslední měsíc obraz názorův a úsudků francouzské veřejnosti o našem životě českém, vynikají dvě znamenitá jména: *F. L. Rieger* a *Jaroslav Vrchlický*.

Nemohu vylíčiti ani trapný dojem, jaký byl mne pojal, když před několika léty seznal jsem v pařížských literárních kruzích, že jméno Jaroslava Vrchlického jest ve Francii téměř zcela neznámo. Vyjímáme ovšem těch několik málo hlav, zabývajících se specielně studiem Slo-

[5]) Marduk byl nejmocnější bůh babylonský a obzvláště národní bůh města Ba' ylonu; biblicky sluje Merodach. Pozn. ref.

vanstva.*) Po hovoru s jistým členem Akademie, jenž patřil mezi informovanější a o Jaroslavu Vrchlickém věděl asi tolik, že „Vrchlický" jest básník a že psal kdysi i články týkající se autorů francouzských, ptal jsem se zdrceně sama sebe: „Kam jen až dochází nyní ta česká naše sláva?" A přece šlo o muže, jenž z našich literátů byl „nejsvětovější". Uvažoval jsem o kormutlivých příčinách tohoto stavu našeho, zatím co Björnson, Sienkiewicz, Jókai a jiní těšili se v Paříži — ač příslušníci malých národů — úspěchu velkolepému. Nabyl jsem přesvědčení, že jest několikerá toho příčina. Jednak, že národ náš neměl řádné národní agencie, jež by pravidelně, nestranně a svědomitě vysílala do Paříže zprávy z českého světa, dále, že v Paříži není dostatečně silná společenská česká opora, jež by pomáhala propagovati naše umění,**) a konečně, že mužové našeho literárního světa dosud málo jsou proniknuti duchem evropským, tak, aby hnala je touha i za hranice vlasti (jak tomu na př. bylo u Adama Mickiewicze a jiných literátů polských, jimž Paříž a i jiná hlavní města Evropy byla druhým domovem.) K tomu přistupuje též idylické nezasahování našich básníků do proudů veřejného, zejména politického života, ač právě oni přinášeti by mohli v něj živel zušlechťující a vzněcující.) Nyní nastává zvolna malé zlepšení. Bude snad trvati ještě dosti dlouho, než nějaký český román, neb české drama, bude široce znám v krásné Lutecii, prozatím však české lesy přestávají býti ve Francii neznámou pevninou. Jasní se mezi námi . . . Pracujme, aby bylo zcela jasno! . . .

Stručné zmínky o dnu padesátých narozenin Jaroslava Vrchlického přinesly listy:

Le Rappel, La Fronde, Le Temps, Le Journal des Débats, La Liberté, Aurore, Le Petit Bleu de Paris, La Patrie, L'Evenement, Le Radical, L'Autorité, L'Echo de Paris, La Libre Parole, LXIXe Siècle, *Le Siècle, L'Attaque, Journal de Monaco, L'Européen, Le Drapeau.*

Obšírnější články vyskytly se až dosud o Vrchlickém pouze dva — v *La Libre Parole* dne 16. února a v listě *Le Voltaire* dne 18. února. První článek podepsán jest značkou Un Tchèque a jest tudíž čistě českého pramene; význam Vrchlického snaží se vystihnouti pisatel vysvětluje čtenáři francouzskému, že Vrchlický „jest prvním českým básníkem, jenž následoval mistry románské a kdežto před ním veškerá literatura česká čerpala inspirace své z mistrů německých, Vrchlický vyvolil svými mistry Victora Huga, Leconta de Lisle, Carducci-ho"; druhou pak jeho zásluhou jest, že „seznámil Čechy s veške-

*) Srv. spis Ernesta Denise: La Bohême, II. díl, str. 576—580. o S. Čechovi a J. Vrchlickém (Ernest Leroux, 1903, vyd v Paříži.)

**) Neboť zkušenost učí, že dobré i obratné překladatele literárních děl zrodí a vytvoří obvčejně »pařížská kolonie« toho kterého národa. My dosud literární kolonie v Paříži nemáme. Vždyť ani pražské denní listy nemají v Paříži nemalí svého společného korespondenta!

rými veledíly literatury evropské a konečně že vyzdvihl literaturu českou na úroveň všech velkých literatur evropských, obdařiv ji bohatstvím forem a básnických výrazů, pružností vět a sladkým libozvukem rýmů."

Nadšený článeček věnuje mistru české poesie p. *J. V. Sers* v listě *Le Voltaire* dne 18. února, ale přese všechno nadšení doznává pisatel, že ve Francii jest známo *jméno* Vrchlického, ale že „překlady jeho děl, ve všech jazycích již existující, jsou v jazyce francouzském, bohužel, nejméně četné." Oceňuje činnost Vrchlického vykládá pisatel, že „vlastní dílo mistrovo záleží ve více než osmdesáti knihách všech oborů, poesie, *románů*, divadla a že nejproslulejší díla jsou: Duch a svět, Sonety samotáře, Mythy, Smrť Hipodamie, Noc na Karlštejně a j." Právem oceňuje p. J. V. Sers zásluhu J. Vrchlického o rozšíření kulturního vlivu Francie v cizině překladem nesčetných poetů francouzských a sestavením anthologií.

16. února (jak sděluje *La Patrie*, *Le Soleil* a *La Presse*) sešli se večer u Ledoyena „vlastenci čeští a francouzští" a odeslali dva pozdravné telegramy do Prahy p. dru *Srbovi*, starostovi, a Jaroslavu *Vrchlickému* do Národního divadla. Telegramy zejména podepsali pp.: bývalý předseda municipální rady *L. Dausset*; *Emil Massard*, redaktor listu La Patrie; *Galli*, člen obecní rady; *Ch. Normand*, propagator hnutí pro zachování Staré Paříže, (všichni účastníci cesty pařížského poselstva do Prahy r. 1901); *R. Henry*, mladý publicista, známý ze svých cest po Čechách, Uhrách a Balkáně; architekt *Ch. Dupuy* a z Čechů pp. *Mucha* a *Hladík*.

Českým věcem ztěžka přístupný *Le Figaro*, jenž ani řádkou se nezmínil o významu velikého muže, jakým jest Vrchlický, uveřejnil aspoň sedm vlídných řádek o „velikém úspěchu slavného českého kvarteta" (Hofman, Suk, Nedbal, Vihan) ve Španělích a u dvora madridského, kde členové jeho byli vyznamenáni řádem Isabelly Katolické. Rovněž tak málo přístupen bývá znamenitý francouzský list *Le Matin*, bohatě jinak informovaný, avšak události české téměř zúplna pomíjející. Figaro zmiňuje se i o zasnoubení „proslulého českého houslisty*) s uherskou komtesou".

V úterý 17. února (jak sděluje *Journal des Débats*,) bylo připraveno „velice zajímavé hudební a poetické soirée u *paní Loliée*, choti spolupracovníka" řečeného listu. „Zejména úspěchu došly hra a skladby virtuosa Pantzera a české písně p. *Thera*..." I v tom jeví se pokrok! O nějakém soirée neb slavnostním dîner za dob Nerudových v Paříži nebylo ani řeči. — Neúnavný p. *René Henry* přednáší v Havru o Probuzení České vlasti v XIX. století a osvětluje snahy české před obecenstvem mimopařížským.

Strasti a svízele našeho denního politického boje docházejí stále bedlivého povšimnutí:

*) p. Kubelíka.

Le Temps v čísle ze dne 18. února zmiňuje se v depeši svého vídeňského dopisovatele o české taktice na říšské radě:

„Čechové, kteří prohlašují, že se zavázali pouze k propuštění zákona branného a předlohy o konversi společného dluhu, hrozí nyní, že se uchopí opět své bývalé taktiky obstrukční, avšak až dosud hrozby jejich nejsou pojímány vážně; hrozby tyto považují se zejména za nátlak na vládu, aby vynutili na ní jisté ústupky."

Budapešťský dopisovatel listu

La Liberté připomíná, že obstrukční úlohy v monarchii Rakousko-Uherské se změnily, že „minul již čas, kdy strany hájící v rakouském Reichsrathu pořádek a zápasící s rejdy revolučního radikalismu mohly závistivě popatřiti na Parlament uherský, kde většina konečně vždycky nabyla převahy nad živly více méně zjevně podvratnými. Úlohy se změnily. Kdežto ve Vídni Mladočeši konečně prohlašují, že zříkají se obstrukce, sněm uherský jest jevištěm zuřivého boje;..." (Následuje chvalozpěv o hraběti Juliu Andrassyovi a p. Szellovi.)

Le Journal des Débats:

„Události ukázaly, že Němci v obstrukční taktice byli šťastnějšími Čechů. Neboť vzavše útočiště k obstrukcionismu dosáhli Němci na ministerstvu Clary-ově odvolání jazykových nařízení Badeni-Gautschových, jež poskytla Čechům počátek uspokojení. Kdežto Čechové nadarmo užili téhož prostředku, aby vymohli změnu ve svůj prospěch nynějšího stavu. A to již jedna příčina, pro kterou Němci jeví se shovívavými vůči obstrukcionismu, jakkoliv proti nim jest dnes uveden na scénu." Hlavní však příčinou chování se Němců jest jejich obava, vykládá J. des Débats, že budou sami v minoritě vůči slovanskému živlu ve státech rakouských. „A tak každý pochopuje, že strany slovanské a strany katolické, jež s nimi jdou, rády by se zřekly pochybných výhod obstrukcionismu, aby si připravily, pro budoucnost, výhody reelnější."

Le Temps ze dne 8. února nazývá *„zajímavou* poznámkou" ostrý šleh p. dra *Kramáře* na říšské radě vmetnutý Němcům, že devět milionů jejich soukmenovců má v Rakousku 206 poslanců, kdežto půlsedmnácta milonů národů neněmeckých jest zastoupeno pouze 219 říšskými delegáty. S veškerou vřelostí přistoupil k výkladům p. dra Kramáře o privilegovaném postavení Němců v rakouských státech *Messager de Paris* v čísle ze dne 11. února v listě z Vídně, v němž nazván jest p. ministrpresident Koerber „nevolníkem Němců".

P. Ach. Plista v *Liberté* výtečně osvětluje význam slavného zapřísáhání nového vyslance německého generála Wedela, „že hosti nenáleží mísiti se do domácích záležitostí, jež týkají se pouze členů rodiny" a správně podotýká, že prohlášení vyslancovo jest nicméně přiznáním, že se dosud tak dělo a zakrytím dalších úmyslů — pokračovati na dráze starých německých tradic jako dosud.

Antisemitská *La Tribune Française*, dobře informovaná i o drobných příhodách a nehodách, s kterými neustále jest zápasiti nám v této říši, jde-li o sebe menší pokrok české věci, zmiňuje se o pověstných obecních volbách v moravském městě *Hranici*, ale pisatel článku: Čechové a Němci, p. *Le Brenn*, srovnává, snad ne právě způsobem nejvhodnějším, tuto machinaci germánskou vůči Čechům s politikou „věrných stoupenců francouzské Obrany republikánské".

Zjevně nepříznivým k českým postulátům, jichž oprávněnost ostatně téměř všeobecně ve Francii se uznává, objevil se v posledním měsíci jediný list francouzský: *La Réforme sociale*, jenž praví v článku podepsaném p. *Georgesem Blondelem*: „Požadavky Čechů ruší nejvíce mír sociální. Domáhajíce se svých práv spočívajících na zašlých dějinných vzpomínkách, značně stěžují smíření. Nicméně česká obstrukce propustila dvě předlohy zákonů..." Výborný a vysokou úrovní se nesoucí článek dobrého a pilného pracovníka v oboru styků českofrancouzských, p. *Jindřicha Hanticha*, „Bilance ústavního života v Rakousku" uveřejněný v 62. čísle mezinárodního věstníku *„L'Européen"*, tvoří sám sebou důstojnou odpověď na neodůvodněný výrok p. Blondelův o českém kazimírství. P. Hantich jasný podává obraz t. zv. sporu jazykového, zbytečně jej nekomplikuje, a končí přáním po uskutečnění národní federace Rakouska.

Le Radical z 25. února 1903 v článku „Jejich Čeští přátelé" přináší na adresu českých denních listů některé trpké výtky: „Pozorujeme nyní, že přátelé čeští, tak velice slavení našimi dobrými vlastenci, projevují, pokud o nás jde, podivné city. Lze to dobře posouditi z několika výňatků z hlavních listů vycházejících v Praze... President ministerstva nazýván jest „našimi přátely" českými „Combes, pater Vyklouz"..., „republikáni, podporující ministerstvo, zváni jsou „sektáři a svobodnými zednáři". „Jako presidentství Republiky, tak i tato vláda vyznačuje se rázem protivlasteneckým a mezinárodním"... ano, mluví se i v českém tisku o „morální dekadenci a hmotném úpadku Francie." Jací přátelé! A jak by psali, jen považte, kdyby byli našimi nepřátely!" Předkládáme i tuto hořkou pilulku na stůl našich novinářů, pokud se zabývají Francií a jejími snahami osvětovými a pokrokovými a odsuzujeme takové novinářské výstřelky, nechť se objeví u nás kdekoli.

Tento vyčítavý článek Radicalu byl v plném znění otisknut také v žurnále *Le Signal* a komu z Francouzů dostalo by se do rukou náhodou číslo toho neb onoho žurnálu, domnívati by se musil, že české politické kruhy vůdčí, proniknuty snad duchem zpátečnictví, naplněny jsou nenávistí vůči Republice Francouzské a vůči její svobodně zvoleným představitelům. Tomu tak není. Tou měrou, jakou budou rozšiřovány osobní styky našich politiků, žurnalistů, literátův a umělců s vynikajícími osobami Francie, tou měrou bude se i rozjasňovati názor našeho tisku na rozvoj politický a sociální ve Francii, o němž ne vždy nestranně jsme zpraveni. Naproti tomu i francouzské listy,

tak dobře zpravované, přinesou leckdy článek pochybený, nesprávné a ostře posuzující české poměry a požadavky, a přece nelze z toho souditi, že by Francie nám byla nepřátelskou. Jen bližším stykem lépe se poznáme a oceníme!...

O politickém tisku v Čechách, na Moravě a Slezsku napsal důkladnou a upřímnou studii, byť leckde se mýlící, p. *Gabriel Louis-Jaray* v *„Questions diplomatiques et Coloniales"*, v mladé revui zasluhující co největšího povšimnutí u nás. „I ti mužové," píše p. Jaray, „kdož ve Francii sdílejí ideje jejich (totiž některých žurnálu našich o vnitřní politice Francie), byli by nemile dotčeni, kdyby mohli čísti výrazy, jež z přepjatého způsobu psaní dostanou se do listů hlásajících sblížení francouzko-české... V samém zájmu věci, kterou hájí, ti, kdož se vyhlašují v Čechách za naše přátele, měli by cítiti, jak nemilý dojem takové články ve Francii vyvolávají, a zejména, jaký dojem by vyvolaly, kdyby tam byly známy, u rozumných mužů všech stran: nepřátelé Čechů mohli by jim nejvíce a nejsnadněji uškoditi, kdyby prostě přeložili a u nás uveřejnili..." *) atd. Také právem se podivuje p. Jaray, že není v Paříži řádného českého korespondenta.

Tak tiše zesnul *Rieger* ve svém ústraní. Ale ohromným hledištěm evropského a zejména francouzského tisku zachvěl výkřik jakoby z arény zápasů odešel náhle lev... Podle dunivého táhlého ohlasu, jejž vzbuzuje pád, můžeme posouditi velikost padlého stromu. A ohlas Riegrova skonu jest mohutný. Strom velikán se skácel. Větve jednotlivé a listy prosýchaly a vadly již dávno, ale kmen stále ještě čněl. Nyní padl i kmen... President městské rady pařížské p. *Paul Escudier* zasílá jménem municipální rady Paříže soustrastný projev p. starostovi pražskému a syndik municipální p. *Ernest Gay* objednává telegraficky jménem Paříže věnec s příkazem, „aby byl položen na mrtvé tělo Ladislava Riegra", tak že *„Le Petit Bleu de Paris"* v čísle ze dne 6. března 1903 právem se zmiňuje o poctě městských radů pařížských Ladislavu Riegrovi. Členové ministerstva s p. *Combesem*, presidentem rady v čele, připojují se k smutku Čechie.

Jak dojaly mne ty zprávy z Paříže. Konečně tedy i ta Francie, jež tak často s frygickou čapkou na hrdé hlavě své kráčí v čele národův a u níž porozumění, laskavý pohled a stisk ruky hledal i náš Rieger, konečně i ta Francie a Paříž poznala, kdo ji miloval. Rieger zemřel a Paříž si vzpomněla. Snad jedna z ulic v městě nad Sekvanou bude pojmenována ulicí Riegrovou... Že tu i tam proskočilo malé nedorozumění, na celkovém tónu pranic nemění. (*La Croix* domnívá se, že Rieger byl též pražským mairem a *La Verité française* přidává k jeho jménu korunu hraběcí.) Z Petit Bleu se dovídáme, že Rieger byl v roce 1860 spolupracovníkem pařížského listu *Nord*.

---

*) A vskutku některé žurnály (Rappel n. p.) užili těchto přehmatů novinářského psaní k agitaci proti návrhu v příčině označení jedné z pařížských ulic jménem Riegrovým.

A jako zvěst o úmrtí Riegrově rozlehla se z Prahy do krajů slovanských, tak z Paříže ohlas jeho jména roznesen byl po celé Francii a Evropě. (Srovnej *Le Sémaphore*, list marseillský ze dne 7. března, *Indépendant Auxerrois* ze dne 6. března, *Le Patriote de l'Ouest* z Angersu ze dne 5. března, *Le Patriote* bruselský ze dne 7. března.)

Le Français ze dne 7. března přinášeje zdařilý portrét Riegrův (rovněž *Le Matin* ze dne 8. března ve článku vřele psaném), tu tvář s temným, přemýšlivým, ale energickým zrakem vůdců, praví o něm: „Rieger byl z mužů představujících svou raçu a svůj národ, byl mohutným tvůrcem probuzení svého lidu, zosobňoval jeho tužby, pomáhal je uskutečňovati a lze bez přepínání říci, že zosobňoval téměř století dějin Českých.“ Za to *La Petite République Socialiste* oznámila 9. března suše, že „Čechy ztratily jednoho z nejstarších zápasníků svého národa, zakladatele strany staročeské, Riegra, a že rozvoj strany Mladočeské zatlačil ho do pozadí, tak že byl Rieger od několika let tak trochu zapomenut.“

Velice obšírnou úvodní studii na základě pečlivých informací přináší o F. L. Riegrovi redakce listu *Le Temps* v čísle ze dne 5. března. „Palacký vrátil lidu českému vědomí raçy, známosti dějin a lásku k jazyku. Rieger zavedl tyto národní síly, probuzené z dlouhého spánku do říše skutečností.“ Článek Tempsu podává pěkný a jasný obraz v malém celého našeho národního probuzení a těžké cesty drobných úspěchů a velkých sklamání, k nimž odsouzen jest národ český. Nemůžeme si stěžovati, že Francie při smrti Riegrově zůstala k Čechům netečna. Francouzský tisk má plné právo na naši vděčnost. Nebylo žurnálu, kde by o Riegrovi a o snahách českých nebylo v tyto dny zmínky.

A mezitím dochází nás ohromné dílo p. *Ernesta Denise* o martyriu a probuzení Čech od dob bělohorských až na naše dny. O té velkolepé práci francouzského učence, jež jest pádným důkazem, jak důkladným dovede býti Francouz, pojednáme příště. Dílo p. Denise jest monumentální odpovědí těm, kdož s nápadnou horlivostí opakují českému liu frási, že u Francie marně hledáme porozumění.

E. z Č.

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTI.

Dr. František Ladislav sv. pán Rieger zesnul dne 3. t. m. (Viz nekrolog.)

Tomáš Bílek, c. k. gymnasijní ředitel ve výslužbě, dějepisec české persekuce, zemřel dne 6. t. m.

J. V. Slukov, vynikající herec český, bývalý člen činohry a regisseur Národního divadla zemřel dne 17. t. m.

MUDr. Karel Maydl, professor lékařské fakulty české university Karlo-Ferdinandovy, slavil tento měsíc své 50. narozeniny.

ELEKTRICKÁ DOPRAVA.

Napsal Ing. Vladimír List.

Zamýšlím podati v tomto článku přehled po stávajícím užití elektřiny pro dopravu, naznačuje při tom historický vývoj a přihlížeje co nejvíce k našim poměrům. Mimo to uvedu i nejdůležitější novější pokusy, chtěje tak seznámiti čtenáře s aktuelními problémy technickými a příštím vývojem.

Podstatnou částí elektrické dopravy jsou elektrické stroje: generátory čili stroje primérní a elektromotory čili stroje sekundérní. Oněmi se přeměňuje pomocí elektromagnetické indukce mechanická energie vyrobená jinými stroji, parními, plynovými neb vodními, na energii elektrickou, elektrický proud, který opět elektromotory elektrodynamicky promění v mechanickou energii, otáčení. První generator byl skonstruován r. 1831 Pixiim, v letech šedesátých zdokonalen Pacinottim, Wernerem Siemensem a Grammem tak, že se vystavuje r. 1873 na vídeňské výstavě již co průmyslový stroj. Obrovský vývoj generatoru nastal však až po pařížské elektrotechnické výstavě r. 1883 a kráčel za to tak rychle, že dnes objednává pražská elektrárna generátor o 3000 a Canadian Niagara Power Co. o 10.000 HP.[1])

Dosud užívá se v dopravnictví většinou elektromotoru na proud stejnosměrný,[2]) nazývaných krátce stejnosměrné motory.

---

[1]) HP z anglického horse power = koňská síla.

[2]) Stejnosměrný proud proudí vodičem, podobně jako voda potrubím, pouze jedním směrem.

Sestávají z pevné soustavy elektromagnetu čili induktorů, vytvořujících silné magnetické pole, v němž se otáčí soustava měděných vodičů, induktu. Otáčení induktu a s ním spojené osy vznikne elektromagnetickým přitahováním a odpuzováním polů induktoru a vodičů induktu, čímž se provede přeměna elektrické energie v mechanickou. Princip tento objeven teprve r. 1867 Pacinottim. Prvé motory v letech třicátých nebyly ještě založeny na tomto principu.

Pro dopravnictví jsou význačné vlastnosti elektromotorů: vysoký počet obratů (400—1600 za minutu) a bezprostřední vyvinování točivého pohybu.[3])

Typickým příkladem užití elektřiny pro dopravu jest tramwayový motorový vůz, na př. pražský. Proud o 500 V[4]) napjetí, vyrobený generatory v elektrárně, rozvádí se sítí trolleyového drátu po trati a svádí se pomocí kladkového přívodného ústrojí do wagonu, který osvětluje a jeho motory pohání; po té vrací se koly po jedné straně a kolejnicí zpět do elektrárny. Vnější osy čtyřosého pražského vozu nesou po jednom čtyřpolovém stejnosměrném motoru a jsou poháněny jeho induktem pomocí jednoduchého ozubeného soukolí. Motory pracují normálně[5]) 10 HP při 500 obratech za minutu, osa wagonu otáčí se pak jen 101kráte, což odpovídá asi 15 km za hodinu. Při zabírání vyvinou však oba motory při 70 HP tah až 2000 kg.

Motory se řídí na plošinách umístěnými kontrolery; jimi se proud vypíná a vepíná, směr jízdy převrací, její rychlost řídí a konečně i elektricky brzdí. Směr jízdy přemění se obrácením proudu, rychlost jízdy řídí se napětím užitým k napájení motorů. Proud vede se totiž kovovými odpory, které se zahřívají a tím napětí zmenšují; čím jest toto menší, tím pomaleji se otáčí stejnosměrný motor. Mimo tento způsob užívá se současně při pražských dvoumotorových vozech spojení seriově-paralelního t. j. proud prochází oběma motory za sebou aneb vedle sebe. Při prvém spojení připadá na jeden motor

[3]) U parního stroje přeměňuje se původní posuvný pohyb pístu na otáčení.

[4]) V volt, jednotka elektrického napětí, podobně jako je atmosféra jednotka tlaku. Vyššího napětí užívá se pro dodávání elektřiny na větší vzdálenosti; napětí 500 V se pro elektrické tramwaye ustálilo.

[5]) Motory jsou však pro 35 HP, které síly třeba při jízdě do vrchu, v zatáčkách a při rozjíždění.

pouze 250 V, odpovídajících poloviční rychlosti, při druhém pracuji plným napjetím i rychlostí. Kombinací obou způsobu utvořeno v Praze šest stupňu jízdy. Elektrické brzdění pražských vozu jest elektrodynamické neboli spojením na krátko. Motor rozjetého vozu připojí se tak, že jako generátor vyrábí proud, který se ničí odpory. Tím se mění elektřinou živá síla v teplo a ubývá jí velmi rychle, čímž se vůz zastavuje. Popsaná spojení provádějí se v kontroleru otáčením dvou svislých válců z isolační hmoty, nesoucích řadu vodivých proužků, na které doléhá řada doteků (prstů).

Mimo signální zařízení náleží ještě k plné výstroji wagonu ruční a vzduchotlačná brzda, poháněná malým kompressorem, otáčeným jednou wagonovou osou.

Poznavše nyní typ vozu elektrické tramwaye můžeme se rozhlédnouti po celém vývoji elektrického dopravnictví. Již od let třicátých snažili se četní badatelé užíti elektřiny k dopravě, správné řešení bylo však možné až po Pacinottim a Grammeovi. Toto řešení předvedl, uživ nynějšího stejnosměrného motoru, klassický berlínský závod Siemens & Halske na tamější průmyslové výstavě r. 1879. Malá elektrická lokomotivka vlekla tři primitivní vozíčky pro 6 osob rychlostí 12 km za hodinu. Dvě léta po té otevřena týmž závodem v Gross-Lichterfeldě u Berlína prvá elektrická tramway o 2·5 km délky.

Oběma tratím přiváděl i odváděl se proud kolejemi. Tím počíná perná doba zkoušek, praktického přizpusobení a propracování nového vynálezu. Cílem prací v dalších letech je — vypracování dokonalého typu motorového vozu pro tramway.

Roku 1883. otevřena prvá trať v Rakousku v Mödlingu u Vídně s vrchním vedením, roku následujícího užito ve Frankfurtě n. M. poprvé 500 V napjetí — vše provedeno mateřským závodem elektrické tramwaye. Tím časem počíná se v severní Americe s pokusy a studiem této nové dopravy. Američtí konstruktéři poznali četné nedostatky stávajícího provedení, choulostivost otevřených motoru a jiné. Řeší přívod proudu kladkovým přívodným ústrojím, znamenitý konstruktér F. J. Sprague zavěsí motor dnes užívaným způsobem na osu i pružně na rám wagonu a užije k převodu jednoduchého ozubeného soukolí. Týž konstruktér provede s těmito zdokonaleními první významnou tramway Unie v Richmondu r. 1888. Tato jest vlastně

základem obrovského rozmachu nové dopravy vůbec. Technicky jsouc dokonalá a finančně znamenitě prosperujíc povzbudí americké bohaté strojírny Thomson-Houston Co., Edison Co. a Westinghouse Co. k úsilovné činnosti.[6]) Tramwayový materiál zdokonalen, konstruovány nové kolejnice, rychle běžící dosavadní dvoupolové motory (1200—1500 T. obratů za minutu) nahraženy pomalu se točícími čtyřpolovými o 400—600 T. motory úplně uzavřeny rozšířenou kostrou induktorů a ochráněny tak dokonale proti vlhku a prachu, kostra však rozdělena a opatřena čepy k rozvírání pro snadné prohlédnutí vnitřku motorů, indukt zdokonalen zapuštěním vodičů do železné armatury, konečně užito za konstruktivní material pro induktory lité oceli. Do té doby výkonnosti motorů stále rostly: Gross-Lichterfelde 5·5 HP, Richmond 7 HP, Sprague r. 1888 15 HP a Thomson-Houston r. 1891 25 HP. Poslední velikost se pro tramwaye ustálila.

Američtí konstruktéři neučinili žádných theoretických pokroků, ale propracovali s neobyčejným praktickým porozuměním stávající a zavedli již r. 1892 tramwayový motor úplně v dnešním provedení; vše co dále se s ním dělo jest již podřízeného významu.

Tak vytvořen dokonalý typ elektrické tramwaye, k jehož ustálení znamenitě přispělo roku 1892 splynutí Edison Co. s Thomson-Houston Co. v jedinou General Eletric Co. ovládající kapitál 1000 mil. K.[7])

Tramwayový motor v dnešním provedení jest mistrným kouskem technické dovednosti, neboť přizpůsobila tím nejchoulostivější stroj s neobyčejnou spolehlivostí a jistotou práce nejtěžším pracovním podmínkám: vlhku, ostrému prachu, špatnému dozoru, stálým a hrozným otřesům, nejrůznějším a rychle se měnícím zatížením. Motor spojuje lehkost se sílou,[8]) dá se snadno a čistě říditi, nehřmotí, nepáchne, při zabírání vyvine tah až pateronásobný normálního, jeho plná rychlost se pružně a samočinně přizpůsobuje stoupání a zatížení.

---

[6]) Současně vznikla Walker Co., která se věnovala výhradně elektrickým tramvayím a zaujímá dnes svými výrobky vynikající místo.

[7]) Vyrobila asi 35000 tramwayových motorů.

[8]) Motor General Elect. Co o 27 H P váží 660 kg.

Elektrické tramwaye pracují proti jiným s vyšší rychlostí a výkonností, s kratšími zastávkami, vyhoví pomocí přívozků i náhlým návalum, jsou ekonomičtější, nepodléhají různým nákazám jako tramwaye koňské a překonají značná stoupání.

Američané poznavše v Richmondu tyto výhody, užili jich plnou měrou; jsouť rozlehlá severoamerická města s bídnými, nedlážděnými, přímými ulicemi v rovném terrainu, s poměrně řídkou populací, bydlící v rodinných domcích daleko od středu, jako stvořena pro elektrické tramwaye.

Rozvoj tramwayí v Unii vyjádří nejlépe tento přehled:

R. 1887 provozuje se vozba na	47 km[9])	81 motor. vozy	
R. 1888 „ „ „ „	257 „	346 „	„
R. 1889 „ „ „ „	1242 „	1230 „	„
R. 1890 „ „ „ „	5160 „	3090 „	„
R. 1892[10]) „ „ „ „	9556 „	13415 „	„
R. 1894 „ „ „ „	14494 „	22849 „	„
R. 1896 „ „ „ „	22949 „	39748 „	„

V Evropě zatím po prvém slibném náběhu nastal klid — byloť r. 1890 pouze 71 km se 140 motorovými vozy. V roce následujícím zřízena první elektrická tramway v Čechách na Letné firmou F. Křižík.

Tou dobou počíná však rozvoj v Unii zpětně působiti na Evropu. Vznikají společnosti na využitkování amerických vynálezu: ve Francii Co. française Thomson-Houston, v Anglii British Thomson-Houston Co., v Německu a Rakousku Union Elektricitäts-Gesellschaft, těžící ze zkušeností General El. C., nebo zakupují stávající společnosti šmahem americké patenty jako Allgemeine Elektiricitäts-Gesellschaft v Berlíně. Ostatní závody konstruují dle amerických vzoru své vlastní modely hodící se lépe evropským poměrum;[11]) mezi těmito závody sluší uvésti: Maschinenfabrik Oerlikon ve Švýcařích, Elekt.-Act.-Ges. vorm. Schuckert et Cie. v Norimberce, Ganz et Cie. v Pešti a F. Křižík v Praze; mateřský závod Siemens et Halske ztrácí

[9]) Pokusné trati.

[10]) R. 1891 hledalo 27000 koní v Unii »nové působiště!«

[11]) Americké motory jsou pro velké rychlosti nemožné ve stísněných evropských městech.

tou dobou v oboru elektrických tramwayí i v Evropě primat, počav příliš pozdě modernisovati své motory. I stojí tak Evropa motorem úplně ve znamení amerických konstrukcí. Za to však doznala elektrická tramway v Evropě jiných změn.

(Dokončení.)

PODPORA MELIORACÍ.

(Několik slov k zákonu říšskému ze dne 30. června 1884 č. 116 ř. z. pokud se týče podporování melioračních projektů.)

V poslední době nabyl meliorační ruch v naší zemi značných rozměrů. Celá řada družstevních projektů, namnoze velice rozsáhlých byla vypracována a projekty nové se připravují. Zákon říšský ze dne 11. června 1902. č. 66 ř. z. o vodních cestách netýče se sice v podstatě své melioračních podniků ve vlastním smyslu slova. Vzhledem k ustanovení §u 5-ho odst. 2. tohoto zákona o úpravě vodních toků za přispění státního fondu melioračního, dá se však dojista očekávati, že zmíněný zákon bude míti příznivý vliv také na rozvoj melioračních snah v naší zemi. Proto jest potřebí, aby v č a s bylo učiněno opatření, by dotyčné snahy interessentů nezůstaly obmezeny na vypracování melioračních projektů, nýbrž aby projekty hotové byly co nejdříve a co nejúčelněji provedeny. Byloť nejednou i při jednání sněmu království Českého trpce na to stěžováno, že provádění melioračních projektů trpí těžkopádností správního řízení a že jest potřebí, aby řízení to bylo zbaveno všech bezúčelných formalit, jež znesnadňují rychlejší postup prací melioračních.

Pomíjejíce otázky, týkající se řízení vodoprávního dle vodního zákona ze dne 28. srpna 1870. č. 71. ž. z., na jehož změnu v dohledné době nelze pomýšleti, chceme pojednati o způsobu, jakým jest dle zákona ze dne 30. června 1884. č. 116. ř. z. upraveno podporování melioračních projektů z prostředků státních a zemských, a ukázati, kterak by bylo lze dosavadní namnoze velice zdlouhavý postup řízení zjednodušiti a zkrátiti.

Říšský zákon ze dne 30. června 1884. č. 116. ř. z. o podporování projektů melioračních, kterýž jest jaksi východištěm

melioračních snah v naší zemi, jest zajisté velikého dosahu pro naše zemědělství a nelze význam jeho nikterak podceňovati. Nicméně obsahuje některá ustanovení naprosto bezúčelná a nepraktická.

To platí především o ustanovení §u 4-ho, dle kterého lze povoliti na provedení melioračního projektu subvenci ze státního fondu melioračního jen tenkrát, jestliže projekt ten prohlásí se zemským zákonem za podnik, který buď se má provésti jako podnik zemský, za přispění interessentů, aneb který se má z peněz zemských podporovati.

Dle §u 12-ho zákona ze dne 30. čna 1884. č. 116. ř. z. netýče se zákon tento podporování menších melioračních projektu z běžných dotací, jež k tomu účeli jsou do státního rozpočtu zvlášť zařaděny. Zákon ten stanoví tedy dvojí způsob subvencionování melioračních projektu z prostředků státních: jednak jest povolení subvence zůstaveno administrativě, jednak jest podmíněno vydáním zákona zemského.

Které podniky meliorační sluší považovati za menší, t. j. za takové, jichž subvencionování jest zůstaveno administrativě, zákon blíže neustanovuje, nýbrž ponechává rozhodnouti o tom volnému uvážení ministerstva orby; proto jest také volnému uvážení tohoto ministerstva ponecháno ustanoviti, jakým z naznačených dvou způsobů má býti v daném případě subvence státní povolena.

Ustanoví-li ministerstvo orby, že subvence státní má se povoliti ze státního fondu melioračního, vyžaduje zákon dále, aby v zákoně zemském, jímž se dotyčný projekt upravuje, bylo též rozhodnuto o udržování hotového podniku a aby zemská správa zřekla se nároku na pozemky, získané úpravou.

Zkoumáme-li podstatu ustanovení §u 14-ho cit. zákona, dle něhož lze povoliti subvenci ze státního fondu melioračního jen zemským zákonem, dospějeme k výsledku, že ustanovení to jest jednak věcně neodůvodněno, jednak pak neúčelné, jelikož ve svých důsledcích působí i nepříznivě na projednání melioračních projektů úřady správními a následkem toho i na postup melioračních prací vůbec.

V ohledu věcném sluší nejprvé vytknouti, že dle §u 4-ho citov. zákona jest vydání zemského zákona toliko podmínkou pro povolení subvence ze státního fondu melioračního. Povolení subvence zemské podmínkou tou vázáno není a může proto subvence zemská býti povolena buď zemským výborem aneb sněmem i tenkrát, kdyby dotyčná osnova zemského zákona nebyla z jakýchkoliv příčin schválena.

Avšak i když se nehledí k této nesrovnalosti, dle které zákon činí povolení subvence ze státního fondu melioračního odvislým na zákonodárství zemském, kdežto subvence zemská může býti povolena cestou administrativní, sluší s důrazem vytknouti, že povolení subvence k účelům melioračním jest jedině dispositičním aktem veřejné správy o upotřebení dotace povolené pro určité účele, kterýž akt však nedotýká se v podstatě své ani jediné otázky právní aneb i správní, jejíž upravení by vyžadovalo zvláštního zemského zákona.

Základem a podmínkou zdaru každého melioračního podniku jest správný projekt, který musí býti schválen příslušnými úřady správními dříve než se předloží sněmu příslušná osnova zemského zákona. Jednotlivé otázky právní, vyvolané tím kterým podnikem melioračním jsou předmětem zvláštního řízení dle zákona vodního a musí býti taktéž vyřízeny dříve, než se začne projekt prováděti. Jednotlivá pak ustanovení, která dle vyvinuvší se praxe tvoří obsah zemských zákonů, vydávaných o podporování melioračních podniků, zejména ustanovení o tom, za jakých podmínek a v jakých lhůtách jsou povolené subvence splatny, v kterém období má býti projekt proveden, dále ustanovení o zadávání prací, o kollaudaci, o dozoru správy státní i zemské na provádění projektu a pod., týkají se vesměs takových opatření, která mohou býti beze vší pochybnosti prostě dekretována dohodou mezi správou státní a zemskou — bez jakéhokoliv zákona — pouhým nařízením, jakožto podmínky, za kterých se povoluje subvence státní a zemská na provedení dotčeného projektu a sice týmž způsobem, jakým se povolují subvence k účelům jiným ku př. k stavbě místních drah,

které rozsahem prací a významem svým dojista v nejednom případě převyšují tak mnohý meliorační projekt, jehož podpora musila býti upravena zemských zákonem.

Avšak i pokud jde o požadavek zákona ze dne 30. června 1884 č. 116. ř. z., aby v zákoně zemském, jímž se povoluje subvence ze státního fondu melioračního bylo rozhodnuto o udržování dotčeného podniku, jakož i aby bylo vysloveno, že správa zemská se vzdává nároku na pozemky získané úpravou, nelze nikterak uznati, že by upravení těchto otázek vyžadovalo, aby povolení subvence ze státního fondu melioračního mohlo se státi jen zemským zákonem.

Udržování hotových prací melioračních a regulačních jest zajisté velké důležitosti pro zdárný výsledek celého podniku. Avšak podklad pro rozhodnutí otázky té, jest v každém jednotlivém případě jednak již dán ustanoveními §§ 45. a 60. zákona vodního ze dne 28. srpna 1870. č. 71. z. z. jednak jest věcí interessentů, aby dobrovolným dohodnutím upravili vzájemnou povinnost svou přispívati na udržování hotových melioračních podniku. Dohodnutí toho se zajisté docílí, jestliže správa státní i zemská učiní povolení subvence závislým na tomto dohodnutí. Aby bylo však vyvarováno všem možným eventualitám, jež by stěžovaly uplatnění závazku interessentů, udržovati hotové práce meliorační, doporučovalo by se, aby otázka udržování melioračních projektů, podporovaných z prostředků státních a zemských byla upravena všeobecně zvláštním zemským zákonem. Takovýmto zákonem všeobecným bylo by také lze otázku tu upraviti daleko zevrubněji a dokonaleji, než jak jest tomu za nynější praxe a odpadla by potřeba, upravovati otázku tu v každém jednotlivém zemském zákonu, kterým se povoluje subvence ze státního fondu melioračního na ten který podnik meliorační.

Že pak zřeknutí se zemské správy nároku na pozemky úpravou získané nevyžaduje zvláštního zákona zemského o tom zajisté nelze vzhledem k předpisum §u 20-ho zemského zřízení vážně pochybovati; v ohledu tom sluší však i jinak podotknouti, že při velkém počtu melioračních projektu zemská správa vůbec žádných pozemků nezískává a že proto zmíněný požadavek, aby správa zemská v každém případě nároku toho se zřekla, jest z pravidla illusorním.

V ohledu věcném není tedy žádného důvodu, aby subvence ze státního fondu melioračního byla povolována zemským zákonem.

Vezmeme-li pak v úvahu vhodnost a účelnost ustanovení §u 4-ho zákona z 30. června 1884 č. 116. ř. z. docházíme i tu k úsudku jen negativnímu. Pověděli jsme již, že podmínkou zdaru každého melioračního projektu jest správný projekt a správné jeho provedení: těžiště prací melioračních spočívá tedy v technické jich stránce. Správnost projektu ani nezíská ani neutrpí, je-li povolení subvence podmíněno vydáním zemského zákona a zkušenosti ukázaly, že mnohé meliorační podniky, jež byly upraveny zemským zákonem, musely býti po ukončení projektovaných prací buď doplněny neb změněny, poněvadž „dodatečně" vyšlo na jevo, že projekt původní nebyl úplně správným: zemský zákon není tedy ani v nejmenším podmínkou aneb zárukou správnosti a účelnosti melioračních projektů, nýbrž jest naopak neúčelnou a tudíž i zbytečnou formalitou.

Uvážíme-li však dále, že projednání a konečné schválení jednotlivých melioračních předloh cestou zemského zákonodárství vyžaduje již za poměrů zcela normálních delší doby a že obtíže sněmovního projednání melioračních projektů mohou býti při nynější spletitosti a nejistotě poměrů politických každou chvíli stupňovány a že následkem toho může i provedení hotových projektů melioračních býti na dlouhou dobu znemožněno, musíme doznati, že projednávání melioračních projektů zemským zákonodárstvím má ve svých důsledcích i nepříznivý vliv na postup prací melioračních v naší zemi.

Okolnost tato je tím důležitější, jelikož — jak taktéž svrchu bylo již podotčeno — zákon ze dne 30. června 1884. č. 116. ponechává úplnému volnému uvážení c. k. vlády, má-li býti subvence pro ten který podnik meliorační povolena ze státního fondu melioračního, tedy cestou zemského zákonodárství, aneb jen cestou administrativní z dotace, povolené na dotyčný správní rok pro účele meliorační. Čteme-li pak, že na př. zemským zákonem ze dne 9. listopadu 1895. č. 87. z. z. byla povolena na meliorační projekt v Hradišti ze státního fondu melioračního nepatrná subvence 3200 zl., kdežto v nesčetných případech byla povolena mnohem větší subvence státní

cestou administrativní, svědčí to o tom, že „volné uvážení" příslušných činitelu velice často jest až příliš podobno pouhé libovuli a že ustanovení §u 4-ho cit. zákona jest spíše brzdou nežhybným prostředkem pro rozvoj meliorační vubec.

Nepříznivé dusledky projednávání melioračních projektů zemským zákonodárstvím jeví se dále i v tom směru, že každá změna původních disposic stran provádění toho kterého projektu, jenž byl „upraven" zemským zákonem, tak zejména změna projektu, aneb stavebního období, dále jakákoli změna týkající se zvýšení aneb splácení subvencí povolených a p. může býti provedena jen zemským zákonem.

Tak byl na př. zákon o úpravě řeky Mrliny měněn dvakráte, zákon o úpravě Loučné dokonce čtyrykráte. Tím se zajisté zdlouhavá procedura, jaké podlehá již původní projednání melioračního projektu jen stupňuje a kdo by také pochyboval o tom, že jest až směšně absurdní, vydá-li se zvláštní zákon zemský — jako se stalo ohledně Mrliny — o tom, že stavbou může se započíti nikoliv roku 1889, nýbrž roku 1891.?! — Ze všech těchto příčin jest ustanovení §u 4-ho zákona ze dne 30. června 1884. č. 116. ř. z. naprosto bezúčelno a v nejednom směru pro postup melioračních snah v naší zemi přímo škodlivo.

Bylo by proto na čase, aby zmíněný zákon byl změněn v ten smysl, že povolování subvencí státních i zemských k účelům melioračním se ponechává úplně administrativě. Pokud jde o subvenci zemskou, bylo by nejvhodnější, aby po zpusobu státního fondu melioračního byl sněmem povolen zvláštní zemský fond meliorační, z něhož by zemský výbor povoloval subvence dle zásad, o nichž by se s c. k. vládou dohodl a o jehož použití by podával sněmu každoročně zprávu.

JUDr. *Rudolf Krejčí.*

UMĚNÍ VE VÝCHOVĚ.

(Časová studie.)

Napsal Fr. Sekanina.

I.

Je to otázka z nejmodernějších, o které se dnes mnoho hovoří, píše i disputuje při nahodilém rozhovoru i v odborných sdruženích a rozhodujících centrech. Vším právem zajisté. Umělecké otázky zjednaly si průběhem právě uplynulého století svojí pronikavou akutností tolik půdy, že studium umění a jeho historie stalo se ne snad mocnou větví dějepisu všeobecného, nýbrž docela samostatným problémem historickým, jehož vážné řešení zaujímá řady nejlepších pracovníků na poli humanity. Je tudíž zcela přirozeno, že snaha zavésti historii umění do škol veřejných, hlavně však už na školu střední, nabývá — alespoň za hranicemi — stále pronikavějšího zájmu. Přední paedagogové francouzští a mnozí němečtí, podporováni uměleckým světem své vlasti, bojují, prozatím theoreticky, o ztělesnění tohoto krásného snu. I v našich časopisech odborných proklouzly poslední dobou sporé poznámky o vlivuplném působení Lichtmarkově, pod jehož aegidou četné spolky paedagogů německých usilují zdatně o probuzení i pěstování umění v útlém srdci dětském. Jedná se dosud hlavně o vkusnou a účelnou výzdobu učebných síní, budov i školních příbytků, o úpravu knih a vnějšího zařízení některých interieurů, ale podle zpráv některých odborných časopisů chystají se i v učebném řádu některé pronikavé změny. Určitější obraz poskytuje nám Francie. Tam již roku 1891. zapsána byla historie umění officielně v programu moderního vyučování a od r. 1897. poskytly jí střední ústavy dívčí velmi čestného místa ve čtvrtém a pátém ročníku, kde dějiny umění byly zařaděny mezi všeobecnou historii civilisace. Tu omezuje se poněkud vyučování klassické, udržované dosud hlavně starými tradicemi a reservuje se dějinám umění více méně patřičné místo, jež horlivostí professorů je tu i tam ještě rozšiřováno. Z programmů některých škol pařížských dozvídáme se, že i v tomto případě omezuje se však vyučování většinou jen na věci nejnutnější, diktované praktickými potřebami — a to buď pro nedostatek času, hlavně však pro obtíže, které jdou v zápětí tomuto přece jen podřízenému stavu věcí.

Aby se poměrům ulehčilo, podal G. Perrot se soudruhy petici nejvyšším úřadům školským (v lednu 1899), aby zcela definitivně a na samotných základech byl povolen vstup historii umění na francouzská lycea. Tentýž učenec uveřejnil v lednovém čísle Revue des Deux-Mondes článek, jenž vyšel později i v samostatném otisku a v němž rozvinoval i hájil své duchaplné myšlenky. Článek má titul: L'Histoire de l'art dans l'enseignement secondaire; jím položen byl základ k širší a účelné práci v tomto směru, kterou zcela úředně se teď dle občanských zpráv pařížského tisku zabývají příslušné kruhy. Této zajímavé a vzácně hluboké otázce esthetické i mravní výchovy mládeže prokázal konečně v poslední době mnoho dobrodiní svými články a brožurami člen „Akademie pro studium klassických jazyků", Alfred Croiset.

Tak, zhruba načrtnut, vypadá asi stav této věci ve Francii. Celá otázka je ovšem dosud ve stadiu více méně pokusném, ale nebude zajisté trvati dlouho, a bude zavedena v officielní užití v naprostém a celém rozsahu, jak je o ní přemýšleno. Při tom dlužno se dorozuměti o její podstatě. Nejedná se zde — jak některé osoby žádaly — o to, aby prakticky vyučováno bylo na př. kreslení i malbě: je to sice zájem příliš důležitý, ale neobyčejně široký a zároveň i riskantní příliš, jenž by jádru snah byl nemalou obtíží. Otázkou historie umění rozumí se pouze účelné studium velikých děl minulosti i přítomnosti, a to jak v oboru výtvarném a slovesném, tak i v hudebním a snad i hereckém, pokud by se toto odvětví umělecké přímo vnucovalo jednotlivými slavnými výkony. Ovšem že dějiny umění výtvarných i slovesných nabízejí se tu v prvé řadě: svou šíří, tradicionelním zájmem a konečně i všestranným a nejhlubším propracováním. Také methodické obtíže naskytají se v tomto směru poměrně nejmenší, nehledě ani k tomu, že v mnohém ohledu by sloužily poznatky získané v oboru malířství, poesie i architektury za podklad k porozumění obtížnějším zásadám krásna hudebního.

Čím důležitější je však tento problém, tím delikátnější jest jeho řešení. Až dosud v žádném případě nebylo při pokusech docíleno všech výsledků, jež byly předem theoreticky naznačovány. Opírám se v tomto bodě o fakta Croisetova, sdělená na základě pozorování ve školství francouzském, kde i v nejsnáze

provoditelné organisaci historie literární po desítiletém vyučování odnášelo si velké procento žactva přímo mrzuté výsledky. Po dlouholetém čtení i vysvětlování textů nedospělo se k onomu prosycení mladých duší ideálem krásy a vznešené velikosti, jakým na nás má působiti umění. Žáci dovedli překládati nejčetnější partie básníků řeckých i latinských anebo citovati význačné passy domácí tvorby, aniž však vtiskli si do duší dobu, kdy básníci žili, ani onv principielní způsoby, kterými se připoutala jejich díla ke všeobecnému rozvoji lidské myšlenky. Nevyšli ze svých lyceí, uvědomivše si souvislosti velikých jmén a velikých děl s pokrokem doby. Paedagogové poukázali tudíž na nutnost podati mládeži pouze jisté výslednice uměleckých snah všech dob, v četných, zcela jednoduše koncipovaných cvičeních, bez jakýchkoli učených poznámek a zbytečných detailů. Však i tu nadešlo jisté zklamání. Zajisté i zde nebylo uhozeno na pravou strunu a drobná cvičení právě svojí snahou po obsažnosti a zkondensovanosti látky stala se tvrdými oříšky. Mimo to mladí chovanci, stále majíce na mysli den výslední zkoušky maturitní, zahrnuli svou paměť jmény i formulkami, které neodpovídaly nižádné určité idei a které byly pro ně prosty vnitřní spojitosti. Toť jest zajisté na uváženou. Neboť přirozeně — a tím spíše snad — zvrhlo by se i široké studium historie umění jako poměrně užší studium literární, kdyby se neslo tímto směrem. Nicméně nesmí se zoufati: naopak s tím větším úsilím nutno přikročiti k dalším plodným zkouškám, které by zabezpečily zdar nevyhnutelného pro budoucnost odvětví našich moderních školských programmů.

* * *

O této nevyhnutelnosti — alespoň v základě — nebude snad už dnešního dne sporu. Studium velikých děl minulosti a historické studium všeobecného umění je neocenitelným prvkem pro výchovu esthetickou i pro formaci charakteru a duševní ušlechtilosti.

Výchova esthetická zůstává stále jaksi stranou v ušlechtilém zápalu našich paedagogů — alespoň nebývá jí přikládáno plného významu a tudíž ani ne dostatečné péče. Přirozeně zlákáni velkými rozmachy moderních věd, jsme poněkud zaujati proti myšlence rovnováhy mezi duší i mozkem, příliš straníce tomuto. Je to zajisté zjev nezdravý; kriteriem

toho budiž nám sama příroda, od níž se dopátráme vždy nejsprávnějších vodítek a která jen rovnováhou žije. Zde rozhodně vzácná a pro životní soutěž nutná snaha je stále na úkor snaze po duševním rozpětí, ačkoliv oběma je nutno kráčeti ruku v ruce, navzájem se podporujíce. Dnes všeobecně se naříká na úpadek nadšení a ideálních vznětů u mládeže. Příčiny toho různě se uvádějí: jedni obviňují tuhé zápasy existenční a z toho pochodící hamižnost, jejíž zárodky již krví kojence cirkulují; jiní svalují vše na pochybenou výchovu mládeže, která málo pokračujíc v duchu doby, stává se nejen nedostatečnou, nýbrž přímo škodlivou. Vytýká se klassické výchově, že je příliš formální a nanejvýš omezená, úzká i jednostranná; že nutí k rhetoričnosti a dilletantismu, vedouc k nemístnému, přímo mandarinskému sebevědomí; že sama už ve svém jádře je strojená a bez upřímnosti, nestýkajíc se s prouděním dne i duchů; že zabírá nepoměrně mnoho času i sil vzhledem ke svojí klesající důležitosti... Těžko určovati spravedlnost i dosah těchto námitek. Možno však logicky dedukovati z nich základní požadavek paedagogický: p o k r o k i z m ě n a ž i v o t a v y ž a d u j e p o k r o k ů v y c h o v a t e l s k ý c h, p ř i z p ů s o b e n ý c h d o b ě i j e j í d u c h u. A dále: z d r a v ý a o p r a v d u s i l n ý ž i v o t v y ž a d u j e n a p r o s t é r o v n o v á h y m e z i m o z k e m i d u š í, n e b o ť ú p l n á v ý c h o v a z á l e ž í v s o u č a s n é m z k y p ř e n í r o z u m o v é m, m r a v n í m i e s t h e t i c k é m. Bez rozumu je morálka bezmocnou, tak jako rozumu schází vůdce, není-li zdravé vůle. A konečně nesmíme zapomínati oné vznešené pravdy, že v každé lidské duši dřímá snaha milovat krásu, že jako motýl v kukli je v ní spoutána vůle obdivovati se a nadchnout velebou duševních prospektů a že tato mohutnost není pouze privilegiem vypěstované aristokracie ducha, schopna jsouc ozvat se v každém okamžiku radostné příležitosti.

Věřu, že všeobecně dosud je nedoceněn obrovský význam tohoto obdivu a vznešené radosti ze života: radosti, která učí schopnosti ochutnat krásy v každé formě a státi se účastníkem důsledků plynoucích z toho pro celý život. Zdravá radost je celé bytosti odpočinkem; osvěžuje síly a zvyšuje moc aktivnosti. Nic není žádoucnějším nad pramen radosti, ze kterého by každý mohl čerpati bez obavy, že brzy dojde

dna . . . A tak je tomu s chutnáním krásy slovesné a vůbec umělecké. Opravdovým majetníkem krásného díla je ten, kdo mu opravdu rozumí, doveda ho pro sebe využitkovati. Při každém novém pohledu se množí jeho radost. Chuďas i boháč se vznítí a zachvěje, pohledna na sochu Rodinovu nebo Antokolskiho. Ballada Erbenova ho naplní svojí vzácnou prostotou, Maroldův obraz graciésním půvabem. Tak člověk si rozšíří život, neboť otevřel duši novým ideám a srdce novým dojmum: splynul s duší umělce a sblížil se s těmi, kteří jsou s to rozdávat obdiv. A k přerušené své brázdě vrátí se veseleji a vždy s novým zájmem zajisté . . . —

Zde ovšem není řeči o jakémsi naprostém i absolutním vsáknutí uměleckých zákonů, které ať v podstatě jsou vlastně jednou pro vždy danými a nezměnitelnými principy boha, jsou nanejvýš evolučními ve svých nuancích, závislých na době. Život je zvlněný a nekonečně plynulý útvar se stálými novotami, nikdy absolutně stejnými ve svojí podstatě. A jak člověku jest nutností přiblížiti se životním zásadám, uměti s nimi počítat a opříti se o ně — právě tak parallelně chápati útvary umělecké musí se státi kdys základem lidského bytí: zpracovati svůj život po stránce existenční se zásadami uměleckými, prosytiti ho jejich krásou a podepříti silou vůle, vypěstovanou z jejich blahodárného semene; snažit se pochopiti pravý ideál doby, zrovna tak plynulý jako už zmíněná doba sama, určiti vztahy jeho k umělci i k jeho době; procítiti onen ideál, sblížiti se s ním vlastní inteligencí, uvědomiti si upřímně dojmy, jimiž působí na duši, prvky pomíjející, kterými je připoután ještě k minulosti, jakož i ony, v nichž věží opravdová síla humanity pravé i vroucí, jakožto základu moderního života. Jedná se tudíž především o charakterisaci díla uměleckého, o ocenění jeho provedení, hlavně však o pochopení stylu a procítění svazků, jimiž spoutáno je s dobou a především s námi.

Zde ovšem je možná i obvyklá dvojí cesta: buď posudek jednotlivého díla uměleckého, který záleží dle moderních kritiků v analysi historických jeho značek, pokud jsou na zření, totiž

v určení jeho samostatných prvků zcela originelních a jejich vztahu ke všeobecné evoluci umění a myšlenek; — anebo posudek celé doby či větší menší skupiny uměleckých děl, ve kterémž případě záleží hlavně na určení vývojovém, na přirozené spojitosti a evoluci uměleckých výkonů.

A z těchto závěru je už snad dosti zřetelný účinek esthetické výchovy: je dvojí.

Je předně rázu čistě intellektualního. Neboť takto chápaná historie umění je závažnou větví historie všeobecné. I ona šíří tudíž naši positivní vědomost o lidské minulosti, ale ona též přispívá přesností svojí methody k pevné formaci našeho ducha, uvykajíc chápati a vyhledávati nevyhnutelné podmínky pravdy. A tímto právem je výborným prostředkem vychovávacím.

A všimněme si specielně duší vynikajících. Je známo, jak láska k tomu či onomu předmětu se šíří prohlubováním vědomostí a jak téměř až ve vášeň se mění při určitém stupni pronikavějších poznatků. Pozorujeme to často na širším poli všeobecného vzdělání a ještě častěji ve zcela nahodilých případech drobných, časových, při studování toho či onoho spisovatele, malíře neb filosofa. Čím více už víme o něm, tím je pro nás interessantnější jeho relief a s tím větším zápalem o něm víc chceme vědět. Je to přirozené: vždyť vnikajíce do jeho duševní dílny, přibližujeme svou duši jeho cítění; odkrýváme v něm prvky blízké našim elementům povahovým, po případě nacházíme zájem v obapolném jich rozporu. A dostoupí-li míra našich poznatků určitého stupně, nepřestaneme bádati tak dlouho, dokud neodkryjeme celou duši našeho idolu. Tak vzrustají řady našich opravdových vědců, hlubokých badatelů a vynálezců, kteří vždycky přistupují ke své práci s nadšením a posvátným zápalem, s duší rozšířenou tužbami i láskou. Proto myslím, že duše opravdového učence tak jako umělce nemůže býti bez lásky a zápalu pro určitou věc a bude-li provanuta pro příště širokými záchvaty všeobecných i všelidských ideálu humanitních, čerpaných z povšechné historie duševních plamenu různých dob i národů, myslím, že nikterak nebude na škodu jakékoli práci speciální, jejíž intellektuální snaha vždy bude čistší a hlubší. Zdá se mi, že jen tímto způsobem se dá odstranit nářek na povahu našich nejlepších učenců, kteří čím hlouběji

se noří v tajemné šachty své vědy, tím indifferentnějšími se stávají všeobecnému cítění. Vždyť je jich skutečně dosud málo, kteří založili svá bádání na širokém podkladu humanitním. Dnešní doba se vzpírá sice neoprávněnosti svých předsudků podobným snahám — nicméně takoví učenci bez újmy své vědecké reputace jsou, jak bych příklady mohl doložiti, nejpopulárnější.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

15. března — 15. dubna.

(*Znepokojení veřejnosti naší v Čechách. — Důvody rozháranosti veřejného mínění. — Nedostatek vědomí a citu solidárnosti i disciplíny mezi poslanci. — Nesprávnost i neúplnost zpráv časopiseckých o poměrech politických. — Manifest české delegace na radě říšské ze dne 22. března t. r. — Usnesení výkonného výboru o svolání zemského sjezdu důvěrníků ke dni 26. dubna. — Přípravné práce. — Úkol sjezdu. — Veřejněný elaborát jazykový české delegace. — Politické poměry ve Vídni. — První čtení vyrovnávacích předloh. — Práce výborů parlamentních: vyrovnávacího, celního, ústavního, v němž jednáno o zrušení § 14. z. z. st., výboru pro změnu jednacího řádu, výboru sociálně-politického, tiskového a rozpočtového. — Poměr české delegace k vládě a k předloze její o rakousko-uherském vyrovnání.*)

Máme-li se zmíniti o politice vnitřní měsíce právě minulého, nemůžeme se obmeziti jen na historické vylíčení událostí politicky významných, jež sběhly se ve areně politického života našeho, t. j. na radě říšské ve Vídni, nýbrž musíme současně v náležitý vzíti zřetel i jednotlivé zjevy ve veřejném životě v království našem se vyskytnuvší, které pro další běh politiky naší vůbec i činnosti naší delegace ve Vídni rozhodný mohou míti vliv.

Veřejnost česká nemajíc možnosti bezprostředního a přímého nazírání na chod politiky české a nemajíc bezpečných i objektivných informací o všech důvodech pro jednání českého poselstva ve Vídni, které po většině z důvodů taktických ani s širokou veřejností sděleny býti nemohou, podléhá často a podlehla zejména v měsíci mi-

nulém znepokojení, které způsobeno bylo jednak zpravami od stran a frakcí nám nepřátelských do lidu vnesenými, jednak výklady, kterými byly provázeny některé události politické, jako n. př. doplňovací volba poslance na radu říšskou za Staré město Pražské.

Že zprávy i výklady ony, ač nemely nižádného *věcného* zdůvodnění a ač pro každého nestranného a klidného posuzovatele byl účel jejich zcela patrný, totiž přivésti rozkol v lid a zničiti stranu svobodomyslnou, nyní národ český representující, na jejíž troskách chtějí nynější její odpůrci zříditi si svůj pevný hrad, přece našly v našem lidu a žel že i v příslušnících strany svobodomyslné dosti sluchu a víry, jest zajisté velmi smutným zjevem. Zjev tento vybízí k přemýšlení o důvodech svých i vede k poznání, že veřejnost i organisace strany svobodomyslné trpí jakýmis nedostatky, jichž odstranění v zájmu celku národního by bylo velmi žádoucím.

A v čem záležejí tyto nedostatky i vady?

Nejvíce do očí bije a snad největší *zevnější* příčinou znepokojení v řadách *příslušníků strany svobodomyslné* tvoří skutečnost, že proti celku delegace české staví se *veřejně* jednotliví členové její, kteří, *ač formelně v organisaci její zůstávají,* nejen se neostýchají usnesení rozhodné většiny klubovní na schůzích i v listech zcela jednostranně a zatajujíce důvody pro usnesení to rozhodné a jim známé, kritisovati, nýbrž nerozpakují se i okázale proti straně i proti jejímu vedení vystupovati. Ať jest motiv i důvod tohoto počínaní jejich jakýkoli, nemožno v chování těchto *„příslušníků i členů strany"* vyčísti ničeho jiného, leč nedostatek vědomí a citu solidárnosti i disciplíny, která jest nezbytnou podmínkou každé organisace vůbec a organisace sboru v zápas vysýlaných zvláště.

Druhá příčina, proč zprávy i hlasy tendenční poměrně tak značného rozšíření a tolik víry nalézají, hledána býti musí v tom, že strana svobodomyslná nemá dostatečné možnosti i příležitosti veřejnost českou, pokud tato *chce* býti *objektivně* poučena, *o pravém stavu věcí politických,* zpravovati.

Veliká většina denních časopisů českých slouží stranám i frakcím straně svobodomyslné nepřátelským, jež namáhají se všecko, cokoli strana tato učiní, vylíčiti způsobem takovým, aby z toho mohly pro své cíle činiti závěry; a když tu a tam některý z poslanců ve schůzi voličů svých poměry dle pravdy vylíčí, zanikne jeho hlas v úzkém kroužku pronesený ve spoustě zpráv opačných *den co den* opakovaných a časopisy nepřátelskými do všech koutů země české kolportovaných, zaniknou jeho důvody i vývody v polemických argumentech časopisů těchto, jež vyvraceti mu není dána příležitost.

Poznání i přesvědčení o nedostatečném poučení českého lidu o činnosti české delegace přivedlo klub poslanecký k usnesení, vyložiti důvody svého rozhodnutí, propustiti *první čtení* rozpočtu i *první čtení* vyrovnávacích předloh, ve *zvláštním provolání k lidu českému vydaném.*

Provolání toto uveřejněno bylo ve všech denních listech pražských dne 22. března t. r. i líčí upřímně důvody zmíněných rozhodnutí, jež v podstatě byly již v článku předešlém krátce podány.

Však jako každý otevřený a nestrojený projev, vycházející z lůna české delegace, tak i toto provolání stejného doznalo osudu. I provolání toto bylo časopisectvem nám nepříznivým komentováno takovým způsobem, že veřejnost česká byla zmatena ještě více a nespokojenost a obavy její nikterak nebyly odstraněny nebo zmírněny.

Proto usnesl se výkonný výbor strany svobodomyslné dne 29. března na tom, *svolati zemský sjezd důvěrníku,* kterému by stav politiky vnitřní dukladně a zevrubně byl vylíčen, důvody, které byly pro dosavadní jednání českého poselstva na radě říšské rozhodny, nepokrytě a plně povědény a který by delegaci české pro další její chování se ve Vídni dal přesnou direktivu.

Sjezd tento, položený na den 26. dubna, má vedle kritiky *aktuelní* situace učiniti také přehlídku organisace a programu strany svobodomyslné.

Do komitétu přípravného pro tento sjezd designováni výkonným výborem dr. Škarda, jako předseda výkonného výboru, říšští poslanci dr. Herold a dr. Pantůček, poslanec zemský dr. Podlipný a za redakci Nár. Listů Karel Tůma.

Zemský sjezd důvěrníků, na kterém má býti podána příležitost volného projevu všech náhledu i názoru, učiní zajisté usnesení příslušná, kterým se všichni, kdo v organisaci strany svobodomyslné setrvati chtějí, podrobiti jsou povinni. Nechtějíce předbíhati, usnesení tomuto, nechceme se také obírati různými výtkami, které z některých stran proti českému poselstvu nebo jeho vedení jsou pronášeny, jako na př. výtkou neduslednosti nebo chabosti v hájení národních našich práv proti centralistické a nám nepřátelské vládě vídeňské, o čemž soud kompetentní má sjezd důvěrníků pronésti.

Však přece pokládáme k vůli úplnosti za potřebno alespoň poukázati s durazem na to, co již v článku předešlém bylo uvedeno a co v poslední schůzi předvelikonoční v klubu poslaneckém bylo znovu vysloveno, *že propuštění prvého čtení rozpočtu a předloh vyrovnávacích neznamenalo* — jak se zhusta mylně za to má — *nižádný obrat zásadný, nýbrž jen taktický tah, změnou poměrů podmíněný, a že propuštěním prvního čtení předloh vyrovnávacích nebylo již propuštěno rakousko-uherské vyrovnání samo.* Budiž zde opět a opět konstatováno, že v příčině *další taktiky* v otázce parlamentárního projednání předloh vyrovnávacích nebylo dosud ničeho usneseno, nýbrž naopak ustanoveno bylo odložiti usnesení ono až na dobu budoucí, která české delegaci má přinésti poučení o tom, jak se vláda k oprávněným přáním českého národa zachová. *Dle tohoto zachování se vlády bude zařízen i postup české delegace jak ve výborech vyrovnávacích, tak i při druhém čtení příslušných předloh v plenu sněmovním.* —

Současně s manifestem české delegace byl uveřejněn dne 22. března *elaborát jazykový v onom znění, v jakém byl svého času pro dohodovací konferenci českoněmecké připraven.* Uveřejnění jeho stalo se za tím účelem, aby veřejnost česká i v tomto ohledu různými tendenčními zprávami znepokojovaná poznala a sama posoudila, jaké stanovisko čeští delegáti konferenční zaujali, a aby dopodrobna seznala jazykový program stranou usnesený i přijatý.

Z elaborátu tohoto jest patrno, že delegace česká stojíc na stanovisku naprosté rovnoprávnosti obou jazyků zemských v celém *království Českém* jak v oboru úřadování zevnějšího, tak i vnitřního, za kriterion pro volbu jednoho či druhého jazyka v záležitosti konkretní pojala, pokud jde o záležitosti *stran soukromých*, jazyk strany interessované (v záležitostech trestních veřejným žalobcem stíhaných jazyk obviněného), pokud jde o personální a disciplinární záležitosti *státních zřízenců* jazyk dotčeného zřízence, pokud jde o věci ostatní, tedy o věci, v nichž není nijaké *strany*, jejíž jazyk by mohl býti rozhodným, a pokud není z ohledu účelnosti zapotřebí užíti současně obou jazyků zemských, jazyk většiny obyvatelstva příslušného okresu.

K obraně náležitého šetření předpisu jazykových žádá operát tento, aby každé porušení jazykových ustanovení mělo v zápětí zmatečnost dotčeného úředního úkonu se všemi jejími zákonnými následky.

Zásady tyto jsou do podrobnosti provedeny a rozvedeny, při čemž bylo toho dbáno, aby přesnosti ustanovení, každá možnost výkladu nám nepříznivého byla vyloučena.

Pro Moravu byl vypracován operát zvláštní, který s elaborátem pro Čechy má naprosto stejný obsah i stejné a souhlasné znění, pro *Slezsko* domáháno se bylo pro futuro provedení úplné rovnoprávnosti všech tří zemských jazyků a pro dobu přítomnou přesné zachovávání a náležité provádění oněch nařízení pro Slezsko vydaných, která na principu rovného práva všech jazyků zemských tam obvyklých spočívají.

Ačkoli nikdo objektivní a rozumný nemůže nižádné meritorní výtky proti obsahu naznačeného elaborátu jazykového činiti, přece neušetřila strannickost, o které jsme se shora zmínili, ani tohoto činu resp. projevu českého poselstva. Nemohouc ve věci ničeho namítati, činila z toho, že elaborát onen nezmiňuje se o povinnosti úředníku státních, znáti oba jazyky zemské, důsledek, že prý delegace česká od požadavku tohoto upouští. Že i tato výtka jest bezpředmětnou, jest dojista pro každého patrno, kdo uváží: 1. že předpis o kvalifikaci úřednictva vůbec do zákona jazykového nenáleží, 2. že ustanovení o jazykové způsobilosti státních zřízenců, bylo nám dáno slavnostní formou základního zákona státního a sice článkem 9. kab. listu ze dne 8. dubna 1848, jenž stanoví: „*Od nynějška mají v Čechách všichni úřadové veřejní a všecky soudy obsazeni býti osobami obojí*

řeči zemské mocnými" a že bychom jen k radosti všech těch, kdož platnost tohoto jim nepohodlného kabinetního listu popírati se namáhají, doznávali nedostatečnou působnost i platnost tohoto jasného předpisu, když bychom vydání nového, stejného ustanovení se domáhali a 3. že předpisem nařizujícím české úřadování u všech úřadů a soudu v zemích koruny české podmíněna jest i znalost českého jazyka zřízenců u úřadů těchto ustanovených. —

Co se týče *činnosti rady říšské*, přeneseno jest v měsíci uplynulém těžiště aktuelních prací i těžiště situace politické *z pléna sněmovny* do parlamentních výborů, pokud se týče, v zákulisí.

Plná sněmovna, když absolvovala za dosti malého interessu poslanců ve dnech 17. až 20. března první čtení vyrovnávacích předloh, odbývala v týdnech následujících jen několik zcela bezvýznamných schůzí, na nichž byly projednávány některé nepatrné otázky a předměty, jako n. př. záležitosti immunitní, přiznání práva některým obligacím veřejných ústavů sloužiti za papír pupillární a p., načež dne 3. dubna započaly prázdniny velikonoční, jež vyměřeny jsou do dne 21. dubna, kteréhož dne se má nejbližší schůze plenární odbývati.

Za to tím intensivněji bylo pracováno v různých výborech parlamentárních.

V popředí stojí ovšem svým politickým významem i svojí důležitostí výbor, jemuž přikázány jsou předlohy vztahující se na *vyrovnání rakousko-uherské* a *výbor celní*, který vedle něho jako samostatný výbor pro vyřízení celního tarifu byl zřízen.

Ve výborech těchto přiděleny byly úkoly jednotlivým referentům a provedena povšechná debata. Slabost postavení vládního v otázce vyrovnání illustrována byla hned z počátku jednání výborového způsobem zvláště pozoruhodným a významným tím, že návrh tam učiněný, aby se přešlo přes rakousko-uherské vyrovnání k dennímu pořádku, byl jen nepatrnou většinou 2 hlasů zamítnut. Jaký lze očekávati as vývoj další jednání výborového po preludiu tomto a jaké as může z tohoto intermezza čerpati vláda naděje pro hlasování výborové, až dospěje se k některým vratkým bodům k různým slabinám předloh vyrovnávacích, zejména až přijde na přetřes otázka povinnosti banky rakousko-uherské vypláceti hotovými své poukázky, otázka to, která — jak tomu svědčí řeči v prvém čtení vyrovnání pronesené — u různých stran sněmovních na značný narazí odpor?

Česká delegace doufá, že jednání toto poskytne jí dosti příležitosti, aby svedla ohlášený boj proti nynějšímu vládnímu systému, práva naše nám odpírajícímu.

Ve výboru ústavním byla by bývala vláda bezmála stejnou porážku utrpěla, ježto návrh na zrušení §u 14. zákl. z. st., onoho to ustanovení, které tvoří nedobytnou dosud baštu, za níž se vláda může před každou obstrukcí bezpečně skrýti, jen nepatrnou většinou padl. Ovšem že přijetí návrhu na zrušení zmíněného ustanovení ve výboru

nebylo by mělo nižádného praktického effektu, ponévadž by se sotva nalezla v plenu sněmovním pro návrh tento potřebná dvoutřetinová většina a byť i se tak stalo, jisté by nedosel návrh tento souhlasu sněmovny panské a tím méně by bylo lze očekávati, že by vláda usnesení takové k sankci odporučila a se *nyní*, kdy v Uhrách nedostatek podobného ustanovení trpce postrádají, odhodlala, tento východ ze všech parlamentních obstrukčních nesnází si zatarasiti. Však přes to není hlasování ono naprosto bezvýznamným, zejména uváží-li se, že vláda kolisajíc ze strany na stranu může se v řízení záležitostí státních bráti do předu jen neustále opírajíc se o berli §u 14.

Výbor pro změnu jednacího řádu dokončil již své práce a některá z nejbližších schůzí plenárních má býti vyhrazena jednání o tomto předmětu. Výsledek této akce s velikými nadějemi pro budoucnost parlamentu zahájené, není v souhlasu s očekáváním, které k pracím těmto a k myšlence této se pojilo. Dle návrhů výborových nesmí býti obstrukce vubec odstraněna, nýbrž jen tak zvaná obstrukce formální t. j. možnost zdržovati jednání parlamentární zneužitím jednacího řádu obmezena, za to však obstrukce meritorní, totiž protahovati jednání dlouhými řečmi k předmětu projednávanému přednášenými nikterak nemá býti zkrácena. Také ani disciplinární moc presidenta sněmovny nemá doznati sesílení nebo utužení. S jakým přijetím se návrhy tyto ve sněmovně setkají, jest pochybno. Malé frakce parlamentární nechtějí se ani s obmezením formelní obstrukce spokojiti majíce za to, že jim jest dána možnost jen při této formelní obstrukci se náležitě a úspěšně uplatniti a strany, kterým šlo o odstranění každé obstrukce vubec, spatřují v návrhu výboru jen dílo polovičaté a neúplné.

Výbor sociálně-politický zabýval se otázkou pojištění soukromých úředníků. Předložený návrh referenta, kterým se zásadně pojištění úřadníku pro případ stáří, invalidity a nezaměstnanosti, jakož i pojištění vdov a sirotků pro případ úmrtí živitele odporučuje, vyhovuje příslušným přáním interessovaných kruhů. Navrhovaná změnou oněch ustanovení vládní předlohy, která pojištění ono naprosto centralisticky upravené si představuje, má býti nejen stanovisku autonomistu se přiblíženo, nýbrž i lepší respektování různých poměrů jednotlivých korunních zemí zabezpečeno.

Výbor tiskový přenesl práce týkající se reformy tiskového zákona na *subkomité*, které v několika schůzích již odbývaných část osnovy vládní probralo, četné změny jednotlivých navrhovaných ustanovení odporučujíc.

Výbor rozpočtový činnosti své vlastně se dosud neujal. Naléhavější práce výboru vyrovnávacího zatlačují rozpočet do pozadí a nepostrádá pravděpodobnosti pověst v kuloárech sněmovních cirkulující, že bude k vyřízení rozpočtu pro rok běžný teprve na podzim přistoupeno.

Vedle těchto, abychom tak řekli officielních prací *jsou četné záležitosti vyřizovány v zákulisí.* Vládě jde o to, odstraniti překážky, které parlamentárnímu jednání vůbec a projednávání rakousko-uherského vyrovnání zvláště stále ještě v cestě stojí, zejména získati a pojistiti si většinu pro předlohy tyto jak ve výboru, tak v plenu sněmovním.

Pokud jde o delegaci českou, dala vládě na jevo srozumitelně a jasně, za jakými podmínkami by jí bylo možno, ne sice hlasovati pro vyrovnání, než alespoň nebrániti v jeho projednávání. Jest to splnění známých a zcela oprávněných postulátů, t. j. *zřízení druhého vysokého učení na Moravě a provedení rovnoprávnosti jazykové v úřadování státních úřadův.* *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Březen—Duben.)

(*V napětí. — Z Balkánu: Anarchie. Reformy bez účinků. Zvířeckosti Arnautů. Povstalecká querilla. Organisace povstalců. Štvaní vášní. Ščerbina. Snahy po bezpečí veřejném. Anglie a Francie o poměrech a reformách. — Bulharsko: Krise. Boj stran. Smutné vyhlídky. — Srbsko: Restituce staré ústavy. Zbrojení. — Černá Hora a dary z Ruska. — V Rusku: Následky manifestu. Reformy agrární. Finská diktatura. Nepokoje v Rostově, Zlatoústě, Baku. Car v Moskvě. — Z říše německé: Kodaňské sklamání. Do Říma. Proti ultramontanismu. Bülow v Italii. Hakatism. — Francie: Z kulturního boje. O řeholích na východě. Šetření o spolehlivosti úřednictva. Úpadek nacionalistův. Práce stran pokroku. Nové parlamentní sdružení. Požehnání papežské. — Vatikán: Smýšlení o Francii. Rampolla v nemilosti. — Italie: Poměr k Rakousku. Stávka v Římě. — Španělsko: Spiknutí. Bouře v lidu. Rozklad v ministerstvě. Republikáni. Rozpuštění sněmoven. — Portugaly: Nepokoj v zemi. Rozhárané finance. Bouře v Coimbře. Návštěva u dvora. — Britanie: Král na cestách. Zbrojení. K návratu Chamberlainovu. Finanční oběti. Porážka vlády. Proti Němcům. — Z Belgie: Útočiště francouzských kongregací. Vyhlídka na konflikt s Francií. — Nizozemí: Nové zákony proti stávkám. Stávka.*)

Čekáme. S otevřenýma do široka zrakoma čekáme obávaného toho dne a hodiny, kdy pod úsečným krokem kohort vojenských zadují půda, kdy vzduch se rozhlaholí jásavým zvukem polnic a dunivým bubnů vířením, a lidské maso v modrých a hnědých bluzách nakládáno bude do vozu, aby je odvezly tam dolů, kde se chystá široké pole jateční. Lokomotivy, k úkolu tomu vyzbrojené, již nesou odznak svého určení, odznak barvy krvavé, jakoby symbol činů.

k nimž ony dodají lidský materiál, neveduci, proč práci krvavou konat má, ale znajíci povinnost, a pod její poveleni slepé a mlčky ji konajíci.

Patnáctý duben vytýčován byl za mezník, dělící dobu příprav povstaleckých od doby zdvižení korouhve vzpoury v celé Makedonii, po pravdě však mezníkem takým býti se neukázal. Co pod horami rhodopskými vládne tou dobou, není nepokoj povstání — je hrůza anarchie, hrůza, rostoucí důsledkem zvířeckosti rozběsených vášní arnautských, hrůza, jež poroste ještě více, nedojde-li k různým činům mocí zahraničních. Co tu platno prohlašování, že mezi Ruskem a Rakouskem zjednána je krásná shoda zájmová, pokud jde o záležitosti balkánské, co tu platno, že k ultimatu jejich Porta podává diplomatickým jejich zástupcům stálé zprávy o postupu prací reformních, již nakazovaných, když tyto práce reformní setkávají se s neúspěchem a odmítáním, když mají následkem zvýšení odporu a s ním nové útoky na bezbranné, nové vraždy, nová znásilňování žen a vypalování vesnic — vše v důkaz, že Turecko nemá moci, jejíž prostředkem by reformy uplatnilo a prosadilo. Na násilnosti se strany arnautské odpovídá svépomoc komitův. Potyčka tu, potyčka tam. Malé sbory povstalecké provádějí querillu, stojíce ve dvojím hned ohni: stráží bulharských a stráží tureckých. Povstalci jako by konali zkoušky k poznání sebe samých, své kázně a svých sil. Službu vyzvědačskou mají pevně sorganisovánu, v četách panuje železná kázeň, věrolomnost a zrada trestce se smrtí. Vyzbrojeni jsou dokonalejšími zbraněmi a vojensky vycvikováni. Bitolští ukládají obyvatelstvu bez rozdílu národnosti válečnou kontribuci a hospodářům mimo to povinnosti, poskytovati povstalcům stravy a noclehu. Organisace tudíž velmi vyspělá a živý znak možnosti, aby povstání vypuklo na celé čáře kdykoli. Vášně — tak se zdá vůdcům komitův — nejsou však dosud do té míry rozbouřeny, aby k vypuknutí jeho došlo, a proto přičiňují se o vyštvání mohamedánův proti křesťanům na vrchol. V tomto díle dobrými pomocníky jim jsou — třeba jich vzdálení — missionáři, již pobuřují Arnauty proti reformám tureckým. Divá krev arnautská mnoho podněcování nepotřebuje, a následky se dostavují: Při loupežném jich tahu od Vučitrna na Sitnici a z té k Mitrovici padlo v plen a pustě zničeno vše, co do rukou jejich se dostalo, a se sty raněných a se sty mrtvých padl také ruský konsul mitrovický — Ščerbina — ne v zápase, ale úkladně střelen tureckým — vojákem! Výborný úkaz smýšlení v tureckém vojště!! Hilmi paša jeví, pravda, snahu, zavésti uspořádanější poměry, zřizuje k ochraně křesťanu křesťanské stráže, v Cařihradě pracují o získání četnictva z Německa a důstojnictva ze Švédska, aby ochrana veřejného řádu byla obstarávána činiteli ze zemí „neutrálních“ — ale to všechno stále a stále jest jen přištipkování, jež otevřeně odsoudil Drummond Wolff, spatřující nápravu jen v opatření Makedonie samosprávou. A ono dusné

klidno v Rakousku a ono zádrdné ticho v Rusku za těchto poměru znepokojuje v dálce, a z Anglie již otevřeně se volá, že dosavadní akce rusko-rakouská je sama nedostatečna, že by bylo na místě, aby všechny moci súčastněné na berlínském kongressu prohlásily se interessovanými, a z Francie z přímo ukazuji, že rakousko-ruský projekt reformní nejeví se býti účelným. Hlasy ty kde vzaly podklad? Ve volání súčastněných k cizině: Řekové úpí k Anglii za podporu proti bulharskému terroru a tím i proti Rusku, Bulhaři smlouvají se s Francouzi, a nelibost Ruska roste. Aby nebylo to pole jatečné, jež se chystá v horách balkánských, polem, na němž by dohrána byla ta svůdná partie s „Králem Mírem Všesvětovým"!

V Bulharsku vedle neklidu, vyvolávaného Makedonií, jiný ještě neklid je uhostěn: Spor domácích stran, stojících při Rusku a proti Rusku. Následkem měl krisi ministerskou, trvavší několik dnů a skončivší sestavením ministerstva Danevem ze členů demissionovavších s vyloučením ministra vojenství Paprikova, jehož portefeuillu se ujal Savov. V konaku knížecím pociťuje se vážnost situace a počítá se s možnými následky sporu stran oněch. Kníže Ferdinand dovedl se poučiti z minulosti, a snad osud Battenbergův to byl, jenž vyvolal u Ferdinanda rozhodnutí, poslat děti své za hranice; neboť při kácení se panovníkovu s trůnu bezpečí bývá v jeho okolí příliš málo.

Nutnost utužiti poměry doma, jak toho vážný útvar situace balkánské vyžaduje, nalezl srbský král, a výraz přesvědčení takovému dal suspensí nové ústavy a restituováním ústavy staré z r. 1901. Prý jen na krátkou dobu. Hlavním důvodem převratu toho se uvádí odpor králův k radikálům srbským, na něž proklamace ze dne 7. dubna 1903 nepřímo jako na původce útoků tiskových proti koruně, vojsku, církvi a jednotlivým vynikajícím mužům Srbska poukazuje. Také mezi nově jmenovanými senátory nenalézá se ani jeden radikál. Nezdá se však, že by v Srbsku zůstalo jen při starostech o politiku vnitřní; neboť koupě koní vojenských v Uhrách a objednávka manlicherovek, nábojův a plášťů vojenských ve Francii svědčí o zájmech zahraničně-politických.

Zájmy tohoto druhu — pokud se týče snad úmyslem je povzbuditi a posíliti — veden jest nový dar carův Černé Hoře, spočívající v osmi batteriích rychlopalných děl i s náboji. Poznali jste odklonění od Ruska v Bulharsku, poznali vůli Alexandra srbského, vlásti bez protektorátu, což tedy teď ten dar ruský Černé Hoře znamená? Ne-liž nepřímé dovolávání se její spolehlivosti pro časy příští, a snad příliš blízké?!

Stojíc dosud klidno vzhledem k poměrům balkánským, ač přichystáno, Rusko stará se zatím o reformy doma. Carův manifest donáší dobré účinky. V důsledcích jeho zrušeno jest vzájemné povinné ručení vesnického lidu za daně, prominuty všechny nezaplacené

daně a úhrada daně, požadované zemstvy, převzata vládou. Zemědělské guberniální a okresní sbory vyvíjejí znamenitou činnost životní, nesoucí se za zavedením forem hospodářství západního. Aby pak vzdělání odborné proniklo co možná ve vrstvy nejširší, došlo k rozhodnutí, přijímati do škol rolnických i zemědělce negramotné a současně s výchovou odbornou učiti je písmu a četbě. Finům ovšem blahovůle carská se projevuje jiným způsobem: diktaturou. Došelť v těch dnech guverner finský, Bobrykov, zmocnění, aby na vlastní zodpovědnost sám — jako nejvyšší moc ze všech finských úřadův nejen státních snad, ale i zemských a městských — provedl všechny kroky tam, kde by se opatření úřadů finských jemu zdála nedostatečnými, a Finové k tomuto ochromení své volnosti ve správě chovají se pasivně. Znají, co to znamená „míti moc". Finského klidu však není jinde. Sotva potlačeny zemědělské nepokoje v Rostově, nové ohlásily se v Zlatoustě. Dělníci sléváren tamních odmítali nově, jim nepříznivé podmínky pracovní, došlo k výtržnostem, zatýkání a v důsledcích jeho k lokální vzpouře s koncem krvavým. A nejinak v Baku kavkazském si počínáno. Dělný lid ve stínu rudých korouhví demonstroval proti vládě a její chování se k pracovním třídám, a policie s kozáky slavila šavlové hody a svátky krveprolití! . . . Car navštívil Moskvu, a vykladači událostí dle charakteristických zkušeností z dob minulých z návštěvy té vyvozují, že doba je z míry vážna, a Rusku že nadchází den nových činův.

Starý zvyk, prognoskovati ze skutků panovnických, ale zda se vždy prognostikon sejde se svým výsledkem? Snad u Rusův, nikdy však u N ě m c ů v. K projížďkám Vilémovým připínají se vždy jasnovidské komentáře do budoucna, a předpovědi pravidelně — klamou. Nejnověji při návštěvě v Kodani. Berlínští již v růžových barvách viděli, jak se Dánsko koří jejich imperatoru, jak k jeho přání — jež jest rozkazem — vévoda Cumberlandský, zeť krále dánského, zříká se nároků na trůn hanoverský, rodu jeho Prusy uloupený, celý šťasten, že s ním Hohenzollerští chtějí vejíti v příbuzenství sňatkem druhé jeho dcery, Alexandry, s korunním princem německým. A zklamalo všechno. Dánové přivítali Viléma s mrazivým chladem, promíseným pískotem a syčením, a dvůr, z něhož se vévoda Cumberlandský před Vilémovým příjezdem vzdálil, poskytl vládci všech Němců konvenční pocty. Snad lépe se mu povede v Římě v prvých dnech květnových, ač-li . . . . Řím pro pruské veličenstvo znamená užinu mezi Scyllou a Charybdou. Přílišné rozjaření v Quirinále zachmuří Vatikán — přílišné lísání se k Vatikánu vzbudí úpětí ve Quirinále. Ostatně ve Vatikáně nechť na císaře všech Němců nespoléhají. Lid hlásí se v říši k slovu, a slovo to zní proti vatikánské jeho politice. Dnes je to Mnichov, jenž se vyslovuje pro boj s ultramontany, zítra vláda saská a pozítří hamburští usnášejí se na odporu proti zrušení §u 2. zákona o jesuitech, nepřímo tedy proti Vatikánu. Že v Berlíně

sami dobře vyciťuji dvojjakost situace, dukazem náhlá návštěva Říma Büllovem před císařem, návštěva, jež se maskuje nutností paralysovat vřelost poměru italsko-francouzského důvody trojspolkovými. Mezi tím v pruské sněmovně pokračuje se o zvelebení akce hakatistní mezi Poláky. Rozpočtový výbor nešetří prostředky a usnáší se na poskytování služebních přídavků všemu úřednictvu a učitelstvu v Poznaňsku, přídavků ovšem odvolatelných, kdyby naději vlády v boji proti Polákům zklamali. O, přijde-li jednou chvíle, jež by Němce poučila, že moc jest mnoho, však spravedlnost více?...

Jeví-li se v dvorských a vládních kruzích německých náchylnost k fedrování politiky ultramontanní, ve Francii čím dále ostřeji rozhodující kruhové pracují pro vymýtění její vlivnosti. Kulturní boj, vládou Combesovou za vlastní přijatý, nemá zůstati nedobojován. Vládě se v něm daří; v každém případě, kdy položeno její bytí na váhu v otázkách řeholí, hlasování sněmovny vyznělo důvěrou pro ni. Stanovisko vlády, nepřipustiti řeholí, jest stanoviskem parlamentní většiny, jak dokázalo jednání o autorisaci 28 řádů kazatelských, kdy nejen žádosti za autorisaci, ale zároveň každá debatta o věcech toho druhu byla zamítnuta. Vláda však nespokojuje se s úpravou poměrů církve k republice ve Francii samotné, stará se i o poměry řeholí na východě. Combes ukazuje na škodlivý jejich pro republiku vliv, ježto „podnikají křižové výpravy proti republice a její pokroku". Vláda nežádá si tou dobou, aby konkordat byl Vatikánu vypověděn, dokud církev sama to neučiní nutností, ale předpokládá, že den výpovědi té je nedalek. Otázka řeholí přinesla s sebou otázku další, o spolehlivosti úřednictva. V Bretani při vyklizování řeholí spolehlivým se neukázalo. Důsledek toho jsou vyšetřování a případné dislokace, věci svědčící v neprospěch planého nacionalismu, který také při doplňovacích volbách do obecné rady pařížské utrpěl porážku. Odpůrcové tohoto směru, prázdného politisování, s Millerandem a Jauresem v čele, naproti tomu rostou a všeobecně se vždy silněji uplatňují, dokazujíce, že nelze jich stihati výtkami nevlastenectví. Millerand ve Viersonu, vysloviv se pro oddělení církve od státu, proklamuje, že jeho strana — sociální! — musí prováděti současně s politikou sociální i politiku národní — Jaurès v Donainu žádá sestátnění dolů — Pelletan v ministerské funkci vyslovuje se pro ztenčení stavu námořnictva: Vše dohromady projevy pro dobrou politiku národní a lidovou. A v intencích pokrokových stran francouzských ustavuje se nové parlamentní sdružení s účelem pracovati o zachování míru pode jménem „Skupina mezinárodního soudu rozhodčího" s d'Estournellem v čele. Hle: Vesměs činnost, odpovídající žehnání, Francii uděленému papežem při projevu Loubetova blahopřání: „. . . aby nikdy neupustila od toho, co ji učinilo tak velikou."

Lze ovšem přání takové posuzovati se dvou stanovisek: upřímného a diplomatického, a s tohoto papežovo přání souzeno, nebude

nalezeno odpovídajícím skutečnému smýšlení. Vatikán málo přívětivými zraky se dívá na velikost a moc Francie, a živým toho důkazem kardinál Rampolla, upadnuvší v těch právě dnech pro svoje frankofilské snahy a smýšlení — v nemilost.

Quirinálští politikové jsou vatikánských upřímnějšími; netají svého smýšlení a zřejmě povídají, že Italie nemůže — přes poměr trojspolkový v Rakousku spatřovati svého přítele, ale žádají, aby i při nepřátelském hledisku bylo se strany Vlachů dbáno formy opatrnosti. Řím pak sám, aby nezůstal za jinými městy pokrokovými, postaral se o stávku generální, a tím o práci pro policii. Kde kdo zdál se podezřelejším, jako anarchista zatčen byl a uvězněn.

Ovšem námahy zde státní orgánové veřejného řádu a bezpečí neměli tolik; hůře stiženi byli jejich kollegové na poloostrově pyrenejském v obou státech tamních. Španělsko dle mínění členů vlády ovládáno jest rozvětvenou sítí spiknutí, na němž bere podílu i vojsko i námořnictvo. V důstojnictvu tohoto prý specielně sorganisován odpor proti vládě madridské. Bouře lidové a studentské s krvavými průběhy, mrtvými a raněnými jsou zjevem sevšednělým. Za Madridem následuje Barcelona, za Barcelonou Valencie a Saragossa. Dík rozháraným poměrům finančním ministerstvo nachází se v rozkladě. Republikáné konají schůze pro státní převrat. Částečná krise ministerská na rychlo se zažehnává, ale tím nezažehnány zlé vlivy poměrů, a nutnosť dohání krále rozpustit obě sněmovny. Horoskop ukazuje časy zlé.

V Portugalsku podobně. Může se vykázati spiknutím rozšířeným po celém království, může se vykázati nepravenými financemi, může se vykázati bouřemi lidovými, z nichž zejména povšimnutí zasluhují ony v Coimbře, vyvolané fiskálními opatřeními k cíli dobytí daní municipálních. Odpor dosáhl té výše, že bylo nutno vyhlásiti nad Coimbrou stav obležení a universitu zavříti. A za tak utěšených poměrů dvůr lissabonský vítá návštěvu anglického Eduarda.

Vládce *Albionu* koná officielní návštěvy po dvorech evropských. Teď na řadě jest Italie, a počátkem května uvítá jej Paříž. Přátelské takové projížďky ovšem nemohou nikterak státi v cestě tomu, aby Anglie se starala o novou zlepšenou výzbroj děly Maximovými, ani tomu, aby smýšlení lidu anglického vždy mocnéji se bralo cestami jiné politiky zahraniční než ona vládou pěstovaná jest. Vítězoslavná cesta Chamberlainova po osadách afrických nevzala stejně slaveného zakončení. Angličané doma jej přijali s celou chladnou vypočítavostí svých duší. Vřelé, ovacemi prodchnuté přivítání jeho ve sněmovně toho fakta o chladu v širokých vrstvách seslabiti nedovede. Směr vládnoucí v nich dnes jest namířen proti ministerstvu Balfourovu a Chamberlainovu. Oběti, jež Anglie musila přinésti na válku a výpravy africké, a jež nově má přinést na zvýšený vojenský rozpočet, stávají se lidu příliš obtížnými. Odpor proti nim vtěluje se v návrh.

aby Anglie se dohodla s Ruskem, Francií a Německem na upuštění od dalšího námořního zbrojení. Byť Chamberlain sebe slavněji proklamoval nutnosť skončené jihoafrické války a úspěšnost její pro Anglii, proklamaci se nevěří, a úsilí se pěstuje o pád jeho. K dosavadním porážkám vlády přibývá nová v Rye, kde vládní kandidát podléhá a liberální vítězí pod heslem nejen proti vládě, ale i proti Německu, politikou jeho hýčkanému na úkor domácí.

A neklidno je na druhém břehu za Canalem i v Belgii i v Hollandsku. *Belgie* stala se útočištěm řádů z Francie vypuzovaných, a následek toho prudké hnutí širokých vrstev liberálních doma a případný konflikt s Francií samou, ježto kongregace se usadily poblíže hranice francouzské a ve své nově tam zřízené školy, vládou subvencované, lákají mládež francouzskou.

V Nizozemí ozvalo se hnutí dělnické. Vláda předložila sněmovně nové zákony, znemožňující v budoucnosti stávky dělnické přísnými tresty. Strany pokrokové odporem svým proti ním nepořídily, tresty navrhované došly jen nepatrného zmírnění pro vládní nátlak. Dělnictvo vládě odpovídá tedy stávkou. Starý boj: Kdo s koho, ten s toho — v nových a nových formách se lidskou společností restituuje, nezmar, ode věků žijící a přežijící věky. ƒ

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Osobní daň z příjmu v Rakousku a v Prusku.

Přirovnáme-li statistiku výsledku rakouské osobní daně z příjmů, uveřejněnou ministerstvem financí, k výsledkům pruské osobní daně z příjmů, publikovaným pruským úřadem statistickým, dospějeme k velmi zajímavým závěrům, zajímavým spíše než pro nás utěšeným. Parallela jest vzhledem k zásadní podobnosti obou systémů na místě. Statistická korrespondence řečeného pruského úřadu parallelu tuto provedla*) potud, že položila vedle sebe výsledky osobní daně z příjmu vyšších, počínajíc ročním příjmem 3600 K, a přirovnavši je, dospěla na základě číselného materiálu k nepochybnému závěru, že blahobyt v království Pruském jest větší než v Rakousku, t. j. než v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených. Tento fakt sám o sobě ani valně nezaráží a souhlasí docela s dojmem, který i bez statistického šetření odnese si i ze zcela povrchního, turistického pozorování každý, kdo povšiml si hospodářského života v království Pruském, a to nejen ve velkých střediskách, nýbrž i na venkově, zejména v bohaté provincii slezské. Více zarážejí některé detaily, a to hlavně veliké rozdíly v některých číslicích, jež jsou názornými uka-

*) Viz miscelly časopisu »Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft« 59. ročník, sešit prvý.

zateli nejen míry hospodářského blahobytu, nýbrž i tempa hospodářského pokroku. Větší zajímavost mají arci číslice relativní, neboť číslice absolutní nanmoze nepadají na váhu, poněvadž jednak oblast pruské osobní daně z příjmu má o 7 milionů obyvatel více než oblast daně rakouské, jednak sazba obou daní jest dosti odchylná, hlavně v tom, že počáteční sazby pruské daně jsou vyšší, progresse daně rakouské však progressi daně pruské předstihuje. Dle srovnávací tabulky na základě obou statistik sestavené, připadalo r. 1900 vyšších censitů, t. j. těch, jejichž zdanitelný příjem činil více než 3000 K, v Rakousku na tisíc obyvatelů 5·46, v Prusku však 12·37, tedy více než dvakrát tolik. Větší zdanitelný příjem roční než 120.000 K (100.000 M) mělo téhož roku v Rakousku 613 censitů, v Prusku 2052 censitů, čili v Rakousku 0·02, v Prusku 0·08 z tisíce obyvatel. Za tříletí 1898—1900 přibylo v této nejvyšší kategorii příjmové v Rakousku jen 27, v Prusku 526 censitů. Zdanitelného příjmu od 40.000 K do 120.000 K mělo r. 1900 v Prusku 10.373, v Rakousku jen 2607 osob, čili v Prusku 0·31, v Rakousku jen 0·10 z každého tisíce obyvatel; za tříletí 1898—1900 přibylo v Rakousku 77 censitů této kategorie, v Prusku však 1539 censitů, čili 0·04 na každý tisíc obyvatel, kdežto v Rakousku činí přibytek jen minimálně zlomek pro mille. Kategorie příjmu od 11.000 K do 40.000 K (meze tyto jsou vesměs jen přibližné) měla r. 1900 v Prusku 63.047, v Rakousku 18.967 censitů, což činí v Prusku 1·88, v Rakousku 0·74 každého tisíce obyvatel. Za tříletí 1898—1900 přibylo v Prusku v této kategorii 7863 censitů, v Rakousku jen 1317, čili v Prusku 0·17, v Rakousku 0·05 na každý tisíc obyvatel. V kategorii příjmů od 7.200 K do 11.000 K mělo r. 1900 Prusko 72.215 censitů, Rakousko 21.554, čili Prusko 2·16, Rakousko 0·89 z každého tisíce obyvatel. Přírůstek za tříletí 1898—1900 činil v Prusku 7467, v Rakousku 2306 censitů, čili v Prusku 0·16, v Rakousku 0·09 na každý tisíc obyvatel. Kategorie ročního příjmu od 3600 K do 7200 K vykazovala r. 1900 v Prusku 265.591 censitů, v Rakousku 95.619, čili v Prusku 7·94, v Rakousku 3·75 z každého tisíce obyvatel. Přírůstek za tříletí 1898—1900 činil v této kategorii v Prusku 27.099, v Rakousku 10.913, čili v Prusku 0·57, v Rakousku 0·43 na každý tisíc obyvatel. Vyšších censitů (t. j. těch, kteří mají zdanitelného ročního příjmu více než 3.600 K) přibylo za řečené tříletí v Rakousku 14.631 čili 0·58 z tisíce obyvatel, v Prusku 44.494 čili 1·25 z tisíce obyvatel. Úhrnný výtěžek osobní daně z příjmů, placené těmito vyššími censity činil r. 1900 v Rakousku okrouhle 37,750.000 K, v Prusku 114,010.000 M čili více než 130 milionů korun. Z posléz dotčené číslice nelze ovšem z důvodu svrchu naznačeného bezpečně ničeho vyvozovati. Avšak číslice předcházející, naznačující poměr zámožnějšího obyvatelstva k méně zámožnému, jakož i poměr, v jakém vyšších censitů přibývá, potvrzují přesvědčivě nejen povšechnou thesi pruské statistické korrespondence,

že blahobyt v Prusku je větší, nýbrž podávají také důkaz, že tempo, jakým v Prusku blahobyt vzrůstá, je značně rychlejší než tempo, jakým přibývá vyšších censitů v Rakousku. Dr. *H.*

*

K akci pro postátnění železnic.

V sezení státní železniční rady ze dne 2. prosince 1901 byl přijat, jak známo, návrh, aby železniční ministerstvo konalo a předložilo výpočty o tom, jaký finanční efekt by jevilo přenesení barému c. k. státních drah tale quale na sestátněné trati společnosti státní dráhy a skupiny sev.-záp. dráhy, dále o tom, jakým novým tarifem by bylo lze předejíti obávanému zvětšenému deficitu státních, resp. postátněných drah z převedení n i ž š í h o barému nutně vyplývajícímu.

Otázky tyto, želez. ministerstvem i na sev. dráhu Ferd. rozšířené, zodpověděl jménem vlády odborný přednosta Dr. Liharzik v komitétu pro komercielní a tarifní záležitosti (stát. želez. rady) dne 3. prosince m. r. v tomto smyslu: Kdyby naznačené tři velké dráhy pořadem (sukcesivně) sestátněny byly, činil by úbytek dopravních příjmů — dopravní pohyb z r. 1900 předpokládajíc — z naznačené barémové záměny u spol. stát. dráhy roč. 7 mil. korun, u sev. záp. dráhy a jiho-sev.-něm. spojov. dráhy 5 mil. korun a u sev. dráhy cís. Ferd., která má skoro týž barém jako c. k. stát. dráhy, 1.5 mil. korun.

V případě však, že by všecky tři naznačené dráhy s o u č a s n ě byly postátněny, byl by tento úbytek ještě o 5 mil. korun v ě t š í.

Vládním zástupcem však výslovně bylo podotknuto, že cifry tyto znázorňují pouze úbytek, jenž by vyplýval z propočítávání budoucího j e d n o t n é h o barému mezi nynějšími tratěmi (záp. i vých.) c. k. stát. drah a zmíněnými drahami soukromými.

Vzhledem ke známým, nedávným usnesením železničního výboru poslanecké sněmovny, dle nichž otázka sestátňovací znova v popředí postoupila, nebude snad nezajímavo, na konkrétních příkladech vyložiti, prakticky význam naznačené záměny barémové.

Tvoří-li se nyní na př. pravidelně sazba pro dopravu zboží určité tarifní třídy v relaci „P l z e ň - O l o m o u c" přes Prahu = 372 km., započítávají se se sazbové jednotky dotyčné třídy dle barémů d v o u, totiž z Plzně do Prahy dle barému c. k. stát. drah a z Prahy do Olomouce dle barému spol. stát. dráhy. Dle prvého barému (c. k. stát. drah) proběhne sazbová jednotka v relaci Plzeň-Praha, transit. (118 km.) celé 1. pásmo (od 1.—50. km.) a část 2. pásma (od 51. km. do 118. km.), v tomto druhém pásmu — důsledkem stupňového tarifu s k l e s a j í c í jednotkou — značně z m e n š e n a.

Obdobně týž pochod děje se ohledně další trati Praha trs.-Olomouc (pol. stát. dráhy) = 254 km. dle barému spol. stát. dráhy; ježto původní jednotka sazbová c. k. stát. drah přebíhá ve spojovací

stanici (Praha-Hrabovka) na nový, cizí barême (spol. stát. dráhy), probělme znovu 1., 2. atd. pásmo tohoto barému, čímž ztrácí výhody sukcessivního zmenšování, nabyté již v předcházejícím pásmu c. k. státních drah, kteréž výhody teprve postupně zase v novém barému nabýti musí.

Příklad znázorní věc ještě lépe.

Jednotka sazbová pro třídu A činí (za 100 kg. a za 1 km.) haléřů:

v 1. pásmu od 1.— 50. km. = 0.74	Plzeň-Praha trs. (118 km.)	
„ 2. pásmu od 51.—118. km. 0.68	*c. k. stát. dráhy*	
„ 1. pásmu od 1.— 75. km. = 0.80	Praha trs. - Olomouc (254 km.) *sp. stát. dráhy.*	
„ 2. pásmu od 76.—150. km. = 0.68		
„ 3. pásmu od 151.—225. km. = 0.64		
„ 4. pásmu od 226.—254. km. = 0.52		

Z příkladu tohoto vidno, že jednotka sazbová nejprve *klesá* (z 0·74 h na 0·68 h), pak ale po přechodu na cizí trať (spol. stát. dr.), se zvýší na 0.80 h a teprve v dalším pásmu nové trati pravidelně opět klesá.

V případě postátnění spol. stát. dráhy, resp. zařadění trati Praha trs. - Olomouc pod barême c. k. stát. drah, bude trať Plzeň-Olomouc činiti tarifně jedinou trať a zmíněná sazbová jednotka třídy A probíhala by celou vzdáleností 372 km. dle barému c. k. stát. drah, tudíž (nyní):

v 1. pásmu od 1.— 50. km. = 0.74 hal. za 100 kg. a 1 km.
„ 2. pásmu od 51.—*150* km. = 0.68 hal. za 100 kg. a 1 km.
„ 3. pásmu od 151.—300. km. = 0.60 hal. za 100 kg. a 1 km.
„ 4. pásmu od 301.—372. km. = 0.42 hal. za 100 kg. a 1 km.

Na první pohled patrno, že celková sazba v druhém případu (dle jednotného barému) s tendencí stále klesající byla by značně nižší. U třídy A = 235 h., proti nynější sazbě 263 h. (za 100 kg.) dle dvou barémů sestrojené.

O čím větší vzdálenost a počet rozličných tratí jde, s tím většími sazbovými rozdíly bylo by nutno počítati. Dnes na př. činí sazba třídy A (při zásilkách nejméně 10.000 kg.) z Podmokel do Lvova 501 h za 100 kg.: při postátnění zmíněných soukromých drah činila by (dle nyní platného barému c. k. stát. drah) 454 hal. Podotkni zde dlužno, že propočítávání barému c. k. stát. drah již dnes stává (částečně) v dopravě c. k. stát. drah se sever. českou drahou.

Ohledně otázky, jak by bylo nutno nový tarif upraviti, aby se na značený nepříznivý finanční účinek převedení barému c. k. stát. drah tale quale na postátněné trati buď úplně neb aspoň částečně paralysoval, shrnul vládní zástupce podrobné své vývody v ten smysl, že dotyčné přípravné práce, jež též důležitých národohospodářských studií vy-

žaduji, nejsou posud skončeny, že však předvídaný úbytek z postátnění řečených tří drah soukromých není tak veliký, aby se mu nedalo přiměřenou tarifní konstrukcí předejíti.

V Plzni, 10. dubna 1903. *O. Šmíd.*

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

PŘEHLED HOSPODÁŘSTVÍ SVĚTOVÉHO.

(*Kartely ve vývoji středoevropském a našem českém.*)

B. Jest to jen zcela logické, že se v *Německu* bezprostředně po přijetí nového autonomního celního tarifu, který jest dalším a vážným krokem v dosavadní ochranářské politice, koná *kartelní anketa*. Třeba dosud dostála anketa jen části svého úkolu, podala nicméně vysoce zajímavé a nové poznatky. Ironická věta, že tato kartelní anketa byla vlastně „nevyrovnatelným cvičným kursem, praktickým národohospodářským cvičením, rozvinujícím nejtajnější stránky hospodářského života pro teoretiky národního hospodářství a pro parlamentáře", má do sebe hojně pravdy. Ale ironický hrot značně otupen faktem, že kartely, (vlastně rýnsko-vestfálský syndikát, o který šlo v prvé řadě a který co do organisace stojí na prvém místě mezi 450 německými kartely, té doby působícími) až úzkostlivě tají cesty a stezky své politiky a svého postupu, a také v anketě odpovídají jich zástupci jen na to, „nač jsou tázáni." Ale z celého anketního jednání, vysoce interessantního, jeden moment vynikal stále a stále: *ochranářská politika*, která nalezla cestu do všech zemí a po jejímž utužení se volá, *jest vlastním zdrojem kartelů*, proti nimž hromadí se tolik stížností právě z kruhu ochranářských. Jedno jest s druhým v příčinné souvislosti. Vysoké clo jest předpokladem kartelu. Ono vylučuje nebo stěžuje cizí soutěž, ono vyvolává touhu využiti výhodné situace na domácím trhu: jak daleko jest začasté ku kartelu, specielně pak v průmyslu báňském a hutním, kde již nutné vysoké investice kapitálové nutí k zaručení stability ziskové?

Není o tom pochyby, že by nebylo správným postaviti se na zamítavé stanovisko proti kartelním organisacím vůbec. Třeba nebylo jich působení tak prospěšným, jak je líčí ve své knize o kartelech p. Grunzel, přece jen mají řadu stránek domácí výrobě prospěšných. Zaručují stabilitu výrobní, v dobách krise jsou pevnou oporou, vylučují bezmeznou soutěž a vedou k úpravě podmínek tržních — ale jeden rys mají vesměs: snahu po vysokých cenách na domácím trhu. Plyne to z jich monopolistního rázu a ze záštity, kterou jim skytají vysoká cla. Vysoké domácí ceny jsou však podnětem vývozu za ceny nižší. A tak není od politiky vysokých domácích cen daleko k politice nízkých cen vývozních na účet domácí spotřeby, dané hlavně u pod-

niku, jichž náklady režijní rovnoměrně se zvyšováním výroby klesají (na př. cukrovarství). Vím, že se mi namítne: zvýšení ziskové nemusí jen plynouti ze zvýšení cen, ale může býti dáno i udržením cen na určité výši za současného zmenšení nákladu výrobních. Leč — a to ukazuje kartelní anketa opět — s tímto momentem setkáváme se u kartelu jen výjimečně. Pravidlem jest politika „regulace cen", totiž zvýšení jich. Plyne to ostatně z podstaty věci, nehledě ani ku zkušenostem s naším kartelem cukerním, kde přes technické pokroky ceny zůstaly nezměněny. Snížení nákladu výrobních jest podmíněno soustřeďováním výroby. Na tomto principu pohybuje se kalkulace amerických trustů a odtud splývání podniku pod jedno vedení, i obchodní i technické. Ale u kartelu zůstávají sdružené závody samostatnými, jich majitelům jest dohoda prostředkem k tomu, aby přinesla jim zaručení výdělku v daném rámci výrobním, tedy při nezměněné technické stránce. Či byl snad kdy kartel, který by učinil podmínkou, že jeho členové musí nutně své továrny vyzbrojiti nejnovějšími stroji? Opačné tendence pronikaly ale skoro stále: co jiného jest volání po ochraně slabých? A co jiného fakt, že cukerní kartel přes obrovské zisky, jež zaručoval, po čas své působnosti nevedl ku zvednutí úrovně malých závodů?

A to je tedy důsledek: zvýšení ziskové jest východiskem všech kartelních dohod. De facto dociluje se tohoto cíle zvýšením cen, zdokonalování technické hraje úlohu druhého řádu. To je stránka hodně stinná. A při moderní politice obchodní padá tím více na váhu, že kartely s tak pevnou posicí doma stávají se organisacemi výbojnými za hranicemi. Jako dovedla trustovní politika severoamerická uvésti hravě ad absurdum naše celní hradby a jako naopak dovedl německý železářský syndikát dobýti úspěchů za celními opevněními severoamerickými, tak nezůstává kartelní politika cenová bez významu na mezinárodní obchod a obchodně-politické útvary v Evropě. Proto v Německu následuje po přijetí autonomního celního tarifu anketa kartelní. Bojí se tam nejen moci kartelních organisací doma, ale bojí se i jich tendencí v zápasech mezinárodních — tím více, že by útraty těchto tažení platil německý spotřebitel.

Ale co platí o Německu, platí i o nás. Dva nejmocnější *kartely rakouské — cukerní a železářský* — neustávají na se obraceti pozornost. Třeba mají mnohou podobu co do prostředků, jsou rozličny, krajně rozličny, co do cílů.

Cukerní kartel jest dítětem krisí. Prémiové hospodářství podněcovalo silně vývoz, ovšem při nízkých cenách. Za volné soutěže nezbylo, než zmenšováním nákladu výrobních alespoň částečně paralysovati vliv klesání cen. Ale zmenšování nákladu výrobních rostlo rovnoměrně se zvětšováním výroby. Tak vedla snaha po sebezachování jak surovarny, tak raffinerie ku zvyšování produkce. Zásoby se hromadily, zostřená soutěž nezustala bez následku i doma a výsled-

kem byla — krise. Kdo prvý dovedl v této situaci se vzchopiti byly raffinérie. Přirozeně, protože snazší byla dohoda mezi několika čistírnami, než mezi značnou řadou surovaren, rozdělovaných nad to rozporem zájmu. R. 1891 přinesl prvý kartel raffinářský. Založen na soustavě kontingentační (každé raffinérii přiřčen podíl na zásobování domácího trhu), přenesl záhy své těžisko v úpravu cenovou a regulaci trhu (kartelní vedení ustanovovalo, kdy a kolik zboží bílého smí přijíti na trh). Kartel raffinérií stal se ale oporou i proti surovarnám. V daném stavu zaručily si raffinérie jakýsi monopol na domácím trhu, ovšem za stálého nebezpečí, že si případně sdružené surovarny vystaví své vlastní raffinérie. Po dlouhém jednání došlo konečně k sjednání kartelu, sdružujícího obě strany (1897). Prozatím na 5 let. Kartelní smlouvou zajistily si raffinérie monopol na domácím trhu. Surovarny vzdaly se totiž práva vyráběti pro domácí spotřebu bílé zboží, začež jim raffinérie zaručily minimální ceny (15 zl., vlastně rozpětí mezi 15 a 11 zl.). Tím dostala se fakticky vláda v cukerním průmyslu raffinériím. Jich zisky v této periodě kartelní byly úžasné. Několik příznivých let na zahraničním trhu a hlavně krajní využití celní ochrany doma přinesly ve spojení s prémiovou soustavou výdělky neslýchané. Marným bylo volání po ulevení cen na domácím trhu a po zvýšení spotřeby domácí, marným zápas průmyslníku cukr spracujících — kartel vítězil na celé čáře.

Reakce přišla konečně z Anglie. Kartelní organisace evropské, představující ve svém složení výbojná sdružení zahraniční, nemohla nevyvolati protitlak v zemi svobodného obchodu, kde přirozeně domácí výroba daným stavem trpěla. A tak došlo k sjednáním bruselským a nové cukerní úpravě u nás.

A nese zase starý rys: zajištění monopolu raffineriím na domácím trhu. Ale tímto zajištěním raffinérie se nespokojily. Krajním využitím monopolu měla býti reorganisace cukerního obchodu domácího vubec. Zřízena ústřední prodejna cukerní, revidovány úvěrní podmínky obchodníku, stanoveny nové podmínky prodejní a dán příkřejší výklad cenovým stanovením kartelní smlouvy t. j. zvýšeny ceny cukru. Cukerní kartel zatím ještě trvá. Dnem 1. září t. r. končí jeho působnost a začíná platnost brusselské konvence.

Když se jednalo o obnovu kartelní smlouvy cukerní, byly to hlavně dva momenty, které činily snahy tyto veřejnosti do jisté míry přijatelnými. Pociťovalo se všeobecně, že v době přechodní bude nutno napraviti mnohou chybu dosavadní cukerní politiky, že bude nutno mnohému závodu usnadňovati vstup do nových poměrů a současně kladl se důraz na to, aby v době přechodu kladeny základy zvýšení potřeby cukru na domácím trhu. Vysoká spotřeba anglická plyne v prvé řadě z velikého průmyslu cukrovinek, ovoce cukrovaného, zavařenin a p. — proč neotevříti mu cestu i k nám? A to tím spíše, že tento průmysl v Anglii jen proto tak vzrostl, poněvadž jsme

mu dodávali levný cukr. Ze všech těchto přání nesplněno ani jediné. Naopak: cukerní vlastně raffinérský kartel zvýšil ceny cukru pro domácí spotřebu. Nastalo rozechvění, které vedlo až k návrhu v parlamentu, aby clo cukerní bylo sníženo již nyní na úroveň 6 fr. Návrh tento správně vystihuje podstatu kartelní politiky: bez vysokých cel jest nemožnou. A zatím co raffinérie upevňovaly svou posici pro příště a těžily ze situace, co bylo ještě možno urvati, pokračuje mezi surovarnami rozklad. Rozpory zájmové mezi velikými a malými vystupují čím dále tím více v popředí a závislost na raffinériích jest mnohým živitelem nespokojenosti. Též nyní volá se po organisaci proti raffineriím. A toto volání bude jen mocnější. V kartelní smlouvě stanoveno totiž, že případné ústupky cenové připadají do 1. května t. r. na účet raffinérií, po té na účet surovaren. Do 1. května — o tom není pochyby — cenové zvýšení bude platiti: donutí-li nespokojenost obecenstva povolané kruhy ku krokům proti kartelu, zaplatí účty toho — surovarny... Důsledky monopolistního postavení zaručovaného po léta raffineriím a ředitelské politiky nemohou býti jiné. Neveselo při tom jest, že těžisko našich českých zájmů hospodářských leží v středních a menších surovarnách. Z českých raffinérií jest českou vlastně jen jediná...

Co se týče trhu světového, nejsou vyhlídky našeho cukerního vývozu dosud vyjasněny. Jak známo, přijat z části trhem zahraničným názor, že rakouský zákon kontingentanční se příčí ustanovením bruselské dohody a že tedy bude nutno, zatížiti cukr rakouského původu trestním clem, rovnajícím se nepřímé prémii plynoucí z kontingentace. Následek toho byl, že v dodavací smlouvy pojata klausule, kterou se rakouský prodavač zavazuje pro případ stížení rakouského cukru trestním clem je zaplatiti. De facto značí tato klausule znehodnocení cukru našeho, protože kupec dá přednost cukru, který může volně na trh a ohledně kterého netřeba dodatečně se ještě vyrovnávati a súčtovati. Z této situace nepopíratelně plynuly jisté výhody německému a francouzskému cukru. V uvedených státech totiž systém kontingentační nepřijat, za to ale slevena cukerní daň, povoleny značné výhody dopravní, ba ve Francii dovedli si zachovati obratně i některé staré prémie nepřímé. Anglie mlčela ráda zcela patrně z vděčnosti za služby, jež Francie prokázala jejímu stanovisku v konferencích bruselských. To vše polmulo interessované kruhy cukerní ku přímému jednání s londýnskými a německými obchodníky, ovládajícími světový trh. Jest to zase jen doklad naší slabé posice, že při tak vysokém interessu vývozním jsme odkázáni vlastně na německé exportéry, že nemáme svých. V Londýně přišli rakouskému přání alespoň potud vstříc, že klausule bude dále mluviti o úhradě trestního cla jen zcela všeobecně, nejmenujíc jako dosud cukru rakouského, v Hamburku však úspěchu nedocíleno. Hamburk nemíní změniti svá ustanovení potud, pokud nebude o otázce kontingentační rozhodnuto cukerní

komissí brusselskou, která již svolána. A tak bude se zase rozhodovati o našich zájmech v cizí korporaci — opětný důsledek dosavadní neprohlédavé cukerní politiky. Že současně se Anglie chystá nadále k sesílení své koloniální cukerní produkce, o tom není naprosto žádné pochyby, třeba se rozhodující kruhy anglické vlády nestavěly proti kontingentaci cukerní, jak zavedena u nás.

Je-li takto mezinárodní význam a vliv cukerního kartelu značný, jest působení kartelu železářského obmezeno hlavně na domácí půdu. Ráz kartelu tohoto je čistě odlišný. Jeho vedení spočívá v rukou mužů bursy. Železářské papíry jsou u nás papíry spekulačními prvého řádu. A mezi spekulanty s těmito papíry stojí na prvém místě — kartelní vedení ... Kolikráte podnikána z těchto kruhů hotová výdělečná tažení na bursu, kolikráte připravovány úspěchy, kolikráte uváděn bursovní svět v úžas spekulačními tahy, z nichž známé prohlášení, že Pražská železářská má tolik záloh, že se v nich dusí a že je tedy musí rozdávati, ač nebylo to pravdou, není osamoceným ani jediným. Kolikráte asi rozhodly momenty spekulační při stále přetrhovaném a zase navazovaném jednání, ba co jiného as také působilo na překvapující krok Pražské železářské, která v poslední chvíli vypovídala kartel, aby ho za několik dnů podepsala? V dnešní své formaci představuje železářský kartel nejpřísnější organisaci podnikatelskou, jakou jsme kdy měli. Každý účastník pevně svázán a vedení trhu i výroby přešlo v ruce několika mocných vládců. Mimo kartelu dnes u nás není železa. Vysoká celní ochrana, bezvýminečná ochota vlády a státní správy, mocná posice na bursе — vše to zaručuje kartelu tyranii na domácím trhu. Proti ní obrany není. A jako vždy v kartelu nejvlivnějším jest nejsilnější, připadá hlavní slovo vedle Rothschilda několika velikým akciovým společnostem, jichž politika v rámci kartelním zasluhuje plné pozornosti. Není tomu dávno, co do veřejnosti pronikla zpráva o koncentračních snahách Pražské železářské. Zrušení Heřmanovy hutě na Stříbrsku a teplické válcovny bylo jen zřejmějším dokladem politiky soustřeďovací, kterou mocné společnosti jsou ovládány již po léta. Zisků kartelových užívá se tu soustavně k sesílení vlastní posice, k zajištění pro případ zápasů. V žádném jiném oboru neučinila koncentrace kapitálová tak značné pokroky jako právě v průmyslu železářském. Vývoj od poloviny let osmdesátých minulého století jest v tomto směru nad jiné poučný a význačný. A co pro nás specielně na váhu padá: společnosti rostoucí jsou v rukou německých správ, kterým jest český kapitalista vhodným vykořisťovacím objektem bursovním. Spekulační ztráty posledních dob jsou v prvé řadě ztrátami při spekulaci železářskými papíry ... Je-li tento vývoj rozvojem, netřeba dokládati. Jest ale výstrahou všem, jimž není budoucnost hospodářská lhostejna!

Úrodné kartelní ovzduší rakouské připravuje nám ostatek nové překvapení: cenovou dohodu hnědouhelných dolů. Zatím dochází

k prvé periodě: anket a úvah. Ale za ní půjdou ostatní. A vedle hnědého uhlí sklo, porcelán, kůže, cement atd. usque ad infinitum. A čím stává se fakticky v tomto moři organisací, které prolamují a využívají celní ochrany, mezinárodní smlouvy? Názor o všemocnosti státní celní politiky jest dnes prolomen — průmysl hlásí se sám vlivem, kterého dovedl si dobýti a získati. Ale co v tom stojeno počátku bojovných! Co značí na př. snížení cel jako obrany proti přílišnému zatěžování domácího trhu, když dnes dochází k úmluvám kartelu o ochraně dosavadního odbytiště? Snižte cla na minimum a přece udrží kartel své vysoké ceny, alespoň potud a v té výši, pokud působí vzdálenost k zemím s výrobou touž a kartelní dohodou nevázanou jako ochranné clo. A to je význačno tedy pro dnešní obchodně-politické jednání: stát, aby mohl chrániti průmysl, bude nucen svými příslušníky, aby je jako konsumenty chránil před chráněným průmyslem. Ideální názory, které byly Listovi předpokladem požadavku vysokých cel, v praxi vlastně neplatily. Clo jako výchovný prostředek, provázející a opírající průmysl v jeho počátečním stadiu vývojovém a odpadající, jakmile průmysl dopracoval se soutěživosti s cizinou — ten moment dávno zapomenut.

Dnes propracovávají se kartely k vysokému poslání v mezinárodní obchodní politice. Komplikují otázku obchodní politiky mezistátní, stěžují politiku hospodářskou doma, tvoří monopol určitých závodů, zajišťujíce jich prosperitu na řadu let a vylučují svými mocnými bojovnými prostředky vznikání nových soutěžníků. Jsou počátkem stabilisace držby a postavení obou zápasících tříd: dělnictva a podnikatelstva. Případy poslední doby ukazují, že jsou kartely nepřátely kollektivních smluv s dělnictvem a že organisační princip uznávají jen vlastně pro sebe. Leč to nespadá v rámec úvahy.

Ale specielně pro náš rozvíjející se průmysl český má otázka kartelní své vážné pozadí. Příklad objasní nejlépe otázku. Za doby kartelu petrolejového, za příznivé cenové situace vystavěna v kterémsi českém městě česká čistírna petroleje. Opírajíc se o heslo: Svůj k svému, počítala s českým člověkem vůbec jako spotřebitelem, a s českým obchodníkem jako akcionářem. Vznikání nových raffinerií vedlo však k rozpuštění kartelu petrolejového. Došlo k zápasům a bojům, cenovým redukcím, k boji velkých proti malým a na český podnik dopadly těžké doby. Kartelní doby dopřály velkým raffinériím značné zisky a vedly k založení silných fondů reservních, proti této uměle navrstvené překážce bojuje dnes závod český. Je tomu již tak v kartelu jako všudy jinde: ráz a povahu tomu kterému sdružení dávají nejsilnější. V kartelu cukerním i železářském i cementářském i jiném. Jest dáno počátky našeho rozvoje hospodářského, že silnými nejsme my, ale Němci. Německý velkoprumysl stojí v čele kartelů, nepřekvapuje, že sleduje v nich politiku svoji. Výrobní kontingentace

vede k stabilisování výroby závodů, naše podniky spjaty stanoveními kartelními a jednotnostní prodejovou nemohou přirozeně spolubudovati na zásadách emancipace národní. Kartel právě zajišťuje dané, ale nenávidí nové, vede proti němu boj. A specielně náš průmysl má býti tím novým!

*

ZEMĚDĚLSTVÍ.

(*Mezinárodní sjezd rolnický v Římě. — Středoevropská koalice. — Nebezpečí odporu? — Autonomní celní tarif. — Obchodní smlouva se Srbskem. — Řepní rayon. — Obchody termínové. — Data letošního zahraničního obchodu.*)

Za plných příprav k jednání o obchodních smlouvách koná se v *Římě mezinárodní sjezd zemědělský*. Nejpřipravenějšími k němu šli zemědělci němečtí. Jich znamenitá organisace, jich vítězství na říšském sněmu německém a obrovský materiál nashromážděný v létech příprav k dnešním rozhodujícím bojům — vše to posiluje jich posici oproti zemědělcům ze států jiných. Úspěchy domácí budí přirozeně touhu po úspěších ve vedení zemědělství středoevropského vůbec. To cítí se správně i v německých kruzích agrárních, že opevňování celních hranic proti sousedním státům značně trpí odporem kruhů průmyslových, jimž nutno přece činiti řadu ústupků. Ale kdyby se podařilo *sjednotiti zemědělství států středoevropských,* jichž průmyslový ráz stále sílí, a utvořiti takto mocnou alianci proti americkému dovozu na jedné straně a proti ruskému na druhé, byla by posice tužeb agrárních daleko silnější. Ovšem k tomuto ideálu vedou ještě daleké cesty. Německý zemědělec má býti jich průkopníkem. A tak šli němečtí delegáti na mezinárodní sjezd s resolucí o celních výhodách pro evropské výrobky zemědělské oproti americkým. O Rusku zatím není řeči. K resoluci pojí se pamětní spis, který dokazuje, že pro celní unii středoevropskou půda dosud připravena není a pak pokračuje: Hlavním účelem ochranných cel jest, aby vyrovnala dle možnosti různost přirozených podmínek výrobních. Různost tato není ale všude stejně značná a jest hlavně menší mezi zeměmi staré kontinentální Evropy, než mezi těmito zeměmi a končinami zámořskými, jako Amerikou, anglickými koloniemi, velikými východními asijskými říšemi a p. Neexistuje jen v odvětví zemědělském, ale vyskytuje se také na poli průmyslovém, snad ještě příkřeji než při zemědělství. Rozdílnost přirozených podmínek pro výrobu pšenice mezi středoevropskými státy a Amerikou jest velmi značná — ale je stejně značná i při výrobě železa. Mají-li tedy cla dostáti svému uvedenému poslání, mají-li vyrovnati ony přirozené rozdíly, nutno je také různě stanoviti oproti různým zemím, čemuž dosud při všeobecně platné položce o nejvyšších výhodách nebylo. Vedle vyrov-

ním přirozených rozdílů mají cla také vyrovnati změny v poměrech dopravních, tak hlavně čeliti obrovskému zlevnění námořních sazeb dopravních. Klesnutí dopravních sazeb námořních, které dosáhlo na pr. u pšenice pro trať New-York—Hamburg v posledních 25 letech přes 30 M na 1 t, nemělo naprosto žádného vlivu na úpravu dopravních poměru středoevropských států při vzájemném obchodu. Ohled i na tento moment nutí k diferenciaci cla. Ježto ale celní unie evropská není možna, poněvadž příliš ještě vadí myšlence její různost zájmu a proudů politických, bylo by záhodno, aby se evropské vlády dorozuměly, by při obnově obchodních smluv jednotně se řídily zásadou, že se dostane zboží, o němž prokaze dovozce jeho evropský původ, při dovozu do evropských zemí určitých výhod, které by mimoevropskému zboží byly odepřeny. Takováto úprava 1. bude vyrovnávati různost výrobních podmínek, a to dukladněji než celní unie, 2. nestrhne najednou celní šrańky mezi evropskými státy, ale umožní *dočasné* udržení mírných cel i mezi evropskými státy, současně utužujíc pásku společných zájmů; 3. umožní přístup i těm státům, jimž náleží veliké zámořské državy; 4. vyhne se obtížím celní unie a 5. má tu obrovskou výhodu, že nemusí ji současně všechny evropské státy provésti, nýbrž že mohou se dohodnouti o ni jednotlivé státy postupně, jako na pr. předem Německo s Rakousko-Uherskem a Italií, v nichž projevuje se snaha skytnouti si vzájemné výhody nejvíce. Takovýto postup od státu ku státu má daleko více vyhlídek na úspěch než vyčkávání, až se všechny interessované státy shodnou na sjednání celní unie. Tato nová úprava značí ovšem odklonění se od dosavadní soustavy nejvyšších výhod, která však ztratila v daných poměrech úplně svou oprávněnost.

Podnět německých delegátů, o kterém sjezd římský velmi horlivě jednal, tentokráte ještě neměl úspěchu. Kongress navržené resoluce nepřijal, nechtěje dráždíti Spojených Států — ale myšlenky samé přece jen neopustil. Usneseno totiž, aby příští sjezd znovu se jí obíral. A i to jest vlastně úspěchem. Veliké myšlenky nepronikají najednou. Pronikají jen postupně, krok za krokem, podmíněny několikaletými propagacemi. Není pochyby o tom, že této propagace nebude nedostatek. Nevyvolá ale myšlenku protitlaku?

„4. listopadu 1896“ — vypravuje J. D. Whelpley v 3. č. Ruhlandova měsíčníku z 1901 — „učinil ruský vyslanec washingtonský, pan Kutzebue, na základě instrukcí své vlády tehdejšímu státnímu tajemníku Spojených Států severoamerických Olneyovi návrh na spolek Ruska se Spojenými Státy za tím účelem, aby z trhu byla vzata pšenice doma nespotřebená a takto docíleno společným postupem zvýšení a udržení cen. Ruská vláda byla přesvědčena, že se k tomuto ujednání přidají ochotně všechny *ostatní státy pšenici vyvážející* a že provedení tohoto plánu prospěje zemědělcům celého světa.“ Spojené Státy však ku plánu nepřistoupily. Věří až příliš ve výhody

dané jich výrobě obilní přirozenými podmínkami a vysokou technikou obchodu i dopravy. Ale myšlenka organisovati vývozce pšeniční zde byla a byla pronesena officielně. A officielní kruhy se k svým myšlenkám rády vracejí! Ovšem: zamýšlená koalice proti Rusku zatím vysloveně se neobrací. Ba pamětní spis jmenuje pro forma i Rusko mezi státy, se kterými případně uvedenou smlouvu sjednati lze. Ale jest dáno základní myšlenkou německého návrhu, že Rusko de facto do spolku by přistupu nemělo, a kdyby, že by proti němu stanoveny byly podmínky co nejpříkřejší. Myšlenka úmluvy vychází právě ze státu bez vývozu zemědělského a obrací se nejvýše k státům se slábnoucím vývozem zemědělským, tak aby se dělo k vzájemnému krytí potřeb při zvýšených cenách.

O případné obraně velikých zemědělských vývozců pamětní spis tedy nemyslil. Spíše již kongress sám. Ale význačno bude vždy, že tmelem takovéto dohody má býti dle německých přání — Rakousko a Německo. Idea celní aliance nalézá stále více půdy mezi průmysloviky obou států, nyní k ní přistupuje zemědělský projekt: dosti látky k myšlení pro nás, věru až dosti . . .

Zatím co zemědělské organisace osnují plány budoucna, postupují přípravy k obchodním smlouvám dosti mdle. Německo má sice svuj celní tarif, ale v dané chvíli odpočívá i se sankcí v zásuvce, a *celní komisse rakouské poslanecké sněmovny rady říšské* zrovna s nechutí koná svou práci. Nejistota parlamentních poměru dopadá přirozeně i sem.

Současně ale roste *odpor zemědělských kruhů proti sazbám tarifu* určeným na dovoz zemědělských výrobku. Němečtí rolníci svolávají protestní schuze, jichž vyvrcholením má býti sjezd německého rolnictva z Čech, a stejné snahy projevují se i v kruzích českého zemědělstva. Hlavně sazby určené na obilí a dobytek nevyhovují, nehledě ani k tomu, že postup Německa proti našemu masnému vývozu a vysoká cla určená pro vývoz ječmenný dávají zemědělských kruhu jen zvyšují. Zrovna boj rozpoutává se o *obchodní smlouvu se Srbskem*. Jak známo, bylo a jest požadavkem agrárních kruhu, aby smlouva tato byla co nejdříve vypovězena, protože výhody dané Srbsku značně škodí domácí výrobě. Proti stanovisku agrárnímu vytkla ostře stanovisko průmyslových a obchodních kruhů Ústředna obchodních komor. Poukazuje na význam styku obchodních se Srbskem a dovozuje, že vypovězení smlouvy rakousko-srbské by znamenalo přervati obchodní styky tyto vůbec. Nemáme dosud nového autonomního tarifu, nemáme základu pro nové vyjednávání, není dosud ani rozhodnuto, jak bude se smlouvami s velikými státy, hlavně s Německem, a máme zvyšovati nejistotu daného stavu ještě citelnými úhonami?

Při přestřelkách o autonomní celní tarif neutuchá přirozeně zápas o *řepní rayon*. V poslední své fasi vedl dokonce k jakémusi roz-

štěpení v agrárních kruzích samotných. Osudy *vládní osnovy a zákazu řepního rayonování* nejsou dosud rozhodnuty. Vládní osnova vypracována dle vzoru zákona koaličního. V této své podobě neuspokojila ani cukrovarníky ani zemědělce. Tito žádají bezpodmínečné znemožnění jakýchkoli smluv rayonovačních pod sankcí trestní, ještě větší specialisaci ustanovení o dodavacích smlouvách řepních. Toto sporné jablko vrhla ostatně vláda sama o své újmě mezi obě strany. Zákonné úpravy dodavacích smluv řepních řepaři zásadně nežádali — vláda sáhla k oříšku tomuto sama. Rozumí se samo sebou, že nešikovně. Ještě jeden moment stojí v popředí zápasu, vládní osnova prohlašujíc neplatnými rayonovační úmluvy cukrovarníků, činí totéž o obdobných smlouvách zemědělců, kteří v ustanovení tomto vidí vážné ohrožení svého svépomocného sdružování.

Do boje zasáhla nedávno i *cukrovarnická ústřední organisace*. Památním spisem podaným oběma sněmovnám rady říšské, který vyslovuje se proti zamýšlené osnově. Rozpory cukrovarníku a řepaře nedatují se teprve od rayonovační dohody. Plynou z přirozených zájmových rozdílu prodavačů a kupců. Hodně sofisticky dovozuje se dále, že úmluvou rayonovační nepřesunut poměr mezi řepařem a cukrovarem v neprospěch prvého. V čas sjednání řepních smluv dodavacích není prý nabídky řepní! Ostatně přispělo dle vývodu spisu uvedeného rayonování ku zdokonalení a zvětšení řepního pěstění. Za doby platnosti rayonovační dohody (1897—1902 stoupla osevní plocha řepní z 302.000 ha. na 362.000 ha., cukernatost vzrostla ze 11.8% r. 1896 na 14.4% r. 1901—2. Proto prý zákazu rayonovačního hospodářsky ospravedlniti nelze. Spis činí řadu opravných návrhů, nečině dále valných námitek proti zákazu samému a žádá, aby platnost projektovaného tohoto zákona byla úzce spjata s dobou platnosti zákona o cukerním kontingentování, požadavek konečně ne nespravedlivý.

Dnem 9. dubna přestaly na vídeňské burse plodinové *obchody termínové*. Obchodní kruhy Vídně využívají chvíle této, aby dokumentovaly, že zákon o zákazu obchodů termínových bude příčinou, že Vídeň ztratí své dominující postavení v obilním obchodu této říše, postup, který počítá s citlivostí lásky rakouských vlád k Vídni a sesilování jejího hospodářského významu, ale současně nezračí se ani uspokojení v kruzích agrárních. „Máme zákon, který obsahuje hojné trestních ustanovení, ale z opatrnosti nic nezapovídá, a prováděcí nařízení, které zapovídá pouze to, co vláda právě zapověděti chtěla, t. zv. garancii spekulací bursovních v Rakousku sjednaných ale neodstraňuje, nýbrž ji pouze přenáší z Táborské ulice do Pešť. To je vše, čeho jsme svou dlouholetou agitací docílili. Takto jest ale zákaz bursovních termínových obchodů s obilím a produkty mlýnskými úderem do vody, nebo jak to princ Lobkovic řekl, zákonem pro

k cíku." A tak povstává agitace znovu. Jest správno, že přenáší nyní i své těžisko do Uher.

Po loňské, dobré celkem sklizni, budí přirozeně zájem výkazy obchodu zahraničního. Jest věru zajímavo, že *v prvých třech měsících tohoto roku* vlastně vývozního zvýšení co do obilí konstatovati nelze (vyjímaje ječmen). Vývoz pšenice činil v uvedeném období 762.132 K (loni 727.464 K), ovsa 402.513 K (145.800 K), vývoz žita nestojí vůbec ani za řeč. Vývoz ječmene stoupnul ze 14,033.205 K na 20,401.158 K, sladu z 10,941.658 na 12,936.346 K — moment zdůrazňující opětně německé nebezpečí proti našemu vývozu ječmennému a sladovému. Vývoz obilní mouky vykazuje slabé stoupnutí (ze 4.7 na 5.1 mil. K), za to vývoz jatečného dobytka se utěšeně rozvíjí (ze 17.3 na 26.1 mil. K). Dovoz pšenice i ovsa klesnul, i v pohraničném řízení srbsko-rakouském.

*

OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

(*Okresní stravovny ve službách všeobecného sprostředkování práce a služby. — Pojišťování starobní a invalidní. — Dělnické pojišťování v Uhrách. — Stávky v Nizozemí.*)

Vláda konečně schválila osnovu zákona, na níž usnesl se sněm království Českého v loňském letním svém zasedání, a jímž prohlášeny *stravovny* spolu za *ústavy pro všeobecné bezplatné sprostředkování práce a služeb.* Zákon rozeznává mezi ústavy okresními a obecními, jimiž jsou ústavy zřízené v Praze a Liberci; ústavy obecní zřídí obce tyto nákladem vlastním, kdežto na ústavy okresní může po případě povolena býti zemská subvence. Stravovny spolu jako ústavy ku všeobecnému sprostředkování prací a služeb budou pravidlem, než vedle toho jest jednak *zůstaveno* okresům, aby *vedle* stravoven zřídily si *samostatné* ústavy pro sprostředkování práce a služeb, jednak může býti na základě prokázané potřeby zemským výborem po vyslyšení dotčeného okresního výboru těmto *uloženo,* aby zřídily vlastním nákladem samostatné ústavy pro sprostředkování práce a služeb; než i na takovéto ústavy lze povoliti zemskou subvenci. V příčině této doznala původní osnova zákona zemským výborem sněmu předložená malé změny; kdežto totiž zemský výbor navrhoval, aby ty okresy, jichž obyvatelstvo dle posledního sčítání lidu čítá přes 45.000 duší, byly povinny, zříditi *samostatné* ústavy, učinila komise sněmovní povinnost tuto závislou na prokázané *potřebě* ústavu takového. Zemský výbor odůvodňoval osnovu svoji tím, že rozvoj průmyslu, živností a řemesel jest v okresích, o něž jde, takového rozsahu, že jest tam zřízení samostatných ústavů pro sprostředkování práce nezbytnou nutností, jelikož opatrovníci stravoven v těchto místech naprosto nemohou pro nával vlastních prací ve stravovně se zdarem

vykonávati obsáhlou a rozvětvenou agendu sprostředkování práce. Pokud pak jde o spojení agendy stravovny s ústavem pro sprostředkování práce i služeb v ústav jeden, byl právě opak řečeného jedním z důvodů, proč sprostředkování takovéto bylo v život vyvoláno. Neboť vzhledem k menšímu stupni vývoje průmyslových a živnostenských poměrů, nevyžaduje obstarávání agendy sprostředkování práce ve velké většině okresu zvláštního a samostatného orgánu správního, který by výhradně agendu tu vykonával, ba že naopak může způsobem zcela účelným a pro okresy finančně příznivým býti přikázána orgánu, který vykonává správu ústavu, těsně souvisejícího s účely sprostředkování práce, to tím spíše, že — jak skutečnosť ukázala — spojení obou těchto funkcí v osobě opatrovníka stravovny jest plně přípustno vzhledem k výši frekvence, jakož i k rozsahu všeho úřadování stravoven ve většině okresu. Zvětšení práce snesou dokonce snadno i zemští inspektoři stravoven, poněvadž se vážně pomýšlelo na redukci jich počtu.

Uzákonění myšlénky zemského výboru, totiž přimknutí celé organisace sprostředkování služby a práce ku stávajícím stravovnám ať již úplným spojením obou ústavu pod jednotným vedením anebo blízký a těsný styk stravoven se zmíněnými ústavy pod jednou správou, sluší nad jiné vítati, neboť tím učiněn mocný krok k zamezení nezaměstnanosti, který přece mnohem jest lepší nežli *pojištění* proti nezaměstnanosti, jehož pokusy již tak často a na úrodnějších polích sociální politiky se ztroskotaly. K tomu druží se i oprávněná naděje, že touto úpravou sprostředkování práce uplatní se hlavní požadavky všeobecného sprostředkování práce, totiž požadavek všeobecnosti, bezplatnosti a dobrovolnosti a i levnosti, což umožní, že v celé zemi rozprostře se úplná síť ústavů pro všeobecné sprostředkování práce. Protože pak sprostředkování práce, jak upraveno právě tímto zákonem, pojí se ku stávající instituci, která se již vžila, a protože úprava ta má dále za účel, aby rozšířila a prohloubila dosavadní zařízení v naší zemi co do sprostředkování práce, má tu další důležitosť, že se jí organicky doplňuje organisace posavádní a činí pro naši zemi *zbytečným každý jiný pokus o úpravu všeobecného sprostředkování práce.*

Jako prostředkující orgán mezi jednotlivými okresními ústavy, ať samostatnými, ať se stravovnami spojenými a mezi ústavy obecními zřídí se nákladem fondu zemského zemské ústavy pro sprostředkování práce *počtem*, jejž dle potřeby určí výbor zemský. Řízení ústavů těch náleží výboru zemskému. Obecní úřady mají sprostředkování práce všemožně podporovati a v místech, kde není okresní stravovna zřízena, sloužiti budou obecní úřady jako sběrny pro přihlašování a odhlašování uprázdněných míst pracovních. —

Kdežto třída dělnická úsilovně domáhá se rozšíření dělnického pojišťování o další obor jeho, totiž o pojišťování starobní a dle slov jak ministra vnitra dr. Körbra, tak i ministra financí Böhm-Bawerka,

na upravení otázky této u zelených stolů ministerských pilně se pracuje a sice výjimkou prý ne na základě vzoru německého: dospěla již osnova zákona *o starobním a invalidním pojišťování soukromých úředníků* do stadia jednání v sociálně-politickém výboru poslanecké sněmovny. Nechceme přiznávati větší přednost a důležitost starobnímu nebo invalidnímu pojišťování té či oné třídy obyvatelstva; jedná-li se o opatření sociálně-politické, jde tu z pravidla o stejnou důležitost, zvláště když ze zkušenosti víme, že v příčině té teprve tenkráte se něčeho podniká, když je toho více než nutná potřeba: ale to bude zde asi přáním všech, aby zde platila zásada „bis dat, qui cito dat", dvakráte dá, kdo rychle dá, která nikde nebude tak na místě, jako v politice sociální. Čím dříve osnova stane se zákonem, tím dříve uskuteční se opatření tak hojného počtu osob nesamostatných, tím dříve dojde zajisté i na uzákonění starobního a invalidního pojišťování dělnického. Pro obmezenost místa nechceme probírati jednotlivá ustanovení osnovy, nýbrž ponecháváme si bližší zmínku až na dobu, kdy proměnlivá ustanovení tato stanou se železnými literami zákona; přejeme si jen ještě jednou, by se to stalo co nejdříve.

Náš zákon úrazový působí již na 16. rok, pokud se týče pojišťování jím v § 1. stanoveného, na 15. rok. Jako vůbec, tak i zde považováni jsou příslušníci státu uherského za cizince, pouze v případě reciprocity pohlíží se na příslušníky zemí koruny uherské jako na tuzemce tenkráte, jedná-li se o odbytné za důchod úrazový (§§ 41. a 42. úr. z.). Případ reciprocity však dosud nenastal, poněvadž ve zmíněných 15 letech nebyl ještě vydán analogický zákon, jenž by s příslušníky naší polovice říše stejně mohl nakládati. Vláda uherská zabývala se sice otázkou touto hned koncem let 80tých, než zůstalo to pouze při zákoně z r. 1893 čl. XXVII, jenž ovšem jen všeobecně v příčině ochrany zaměstnaných proti úrazům uložil podnikatelům, aby starali se o bezpečnost života i zdraví svých dělníků. Než přísné uplatňování předpisů tohoto zákona přímo zavdává podnět ku snahám ani ne tak vládním, jako zúčastněných činitelů-podnikatelů k vydání moderního zákona o pojišťování na případ úrazu. Od několika let nabylo totiž v soudní judikatuře vrchu správné mínění, že za úrazy, které stanou se v podnicích, ručí podnik sám, že náklady s úrazovými náhradami spojené sluší pokládati za náklady výrobní. Okolnost tato, a zejména značné náhrady, které podnikatelé na základě zmíněného zákona z r. 1893 svým poraněným dělníkům, pokud se týče jich pozůstalým, musejí platiti, přiměly súčastněné kruhy ku předsevzetí potřebných kroků. V první řadě za povolanou k tomu pokládala se pešťská obchodní a živnostenská komora, která davši sobě zvláštním odborníkem (řid. pojišť. Jakub Poór) vypracovati osnovu zákona, o ní se v listopadu 1902 radila a v příčině té podala uherskému ministru obchodu zvláštní resoluci. V ní žádá se zavedení zákonného pojišťování úrazového, než jen v těch podnicích, v nichž *dle zkušenosti* úrazy se

přiházeji. Provedení svěřeno býti má zvláštnímu ústřednímu svazu, jehož členem bude každý majitel podniku k pojištění povinného, v kraji zřídí se filiálky. Vyšetřování úrazu, nezpůsobilosti a p. svěřeno býti má zvláštním důvěrníkům místním. Jednotlivá ustanovení stran *dělného* úrazu, náhrady škody, pohřebného atd. jsou téměř analogická zákonu našemu. Výlohy nésti mají *pouze* podnikatelé na základě roční repartice, pouze stát má nésti náklady organisační a zařizovací a přispívati má *zvláštní státní subvencí*. — Okolnost, která zavdává příčinu k vydání zvláštního uherského zákona úrazového, podává živé svědectví o tom, že zařízení sociálně-politická, zejména zařízení na ochranu dělnictva, podnikatele tolik neobtěžují a rozpočty jejich tolik nezvyšují, poněvadž opatření ta přijdou opět s jiné strany k dobru samotným podnikatelům, kteří na konec rádi dají se pojistiti, třeba to bylo i pojištění vlastních dělníků.

Než přes to nedovede okolnost tato poučiti povolané kruhy o výhodnosti *všeobecného* pojišťování a sousedé naši kráčejí tudíž v stejných kolejích, jakými ubírá se zákonodárství naše, ač má toho zkušenost, že zapotřebí má koleje značně širší. Tak již zákon o zemské pomocné pokladně pro hospodářské dělníky a čeledíny z roku 1900*) postaven byv na základě úzkém, doznati musil již roku 1902 (čl. zákona XIV.) v mnohých směrech značného doplnění a rozšíření; provádění důležitých zákonů, jako jsou zákony o pojišťování a opatřování dělníku, se tím jen znesnadňuje a nepřehledným stává. Zmíněným zákonem z roku 1902 nově zorganisovaná zemská pomocná pokladna má za účel podporovati všecky dělníky při všem hospodářství polním a lesním zaměstnané a to na případ úrazu, invalidity a případ úmrtí, jakož i pojišťovati určité sumy peněz ve prospěch pojištěnce nebo jeho příslušníku, konečně poskytovati mimořádné podpory v případě trvalé těžké choroby (nemoci, jež má v zápětí nezpůsobilost k výdělku). Pojišťování toto zůstalo i nadále z pravidla neobligatorním, pouze v příčině podniku mlátiček a řezaček existuje zákonná povinnost k ohlášení dělníků k pojištění, ale jen úrazovému. —

Příčinu stávek dělnických sluší z pravidla hledati ve snaze stávkujících, zlepšiti sobě hlavně své hmotné postavení, zejména podmínky pracovní. V příčině této bývají stávky dělnické na mnoze ospravedlněné a mívají též pro stávkující účinek. S toho stanoviska sluší pohlížeti na poslední stávky ve Švýcarsku, Italii, Uhrách a j. Jinak tomu jest při letošních stávkách v Nizozemí. V lednu t. r. vznikla stávka dělníků podniků transportních v Amsterodámě a sice ze snahy organisovaných odborných spolku dělnických, vnutiti podnikatelům své stanovisko, že neorganisovaní dělníci musí býti bojkotováni. Stávka počala tím, že dopravní podnikatelstva přístavní propustila všecky dělníky, kteří se zdráhali, přijímati zboží z rukou dělníku ne-

*) Viz Č. R. 1901 I. str. 573.

organisovaných. Podpory doznala stávka se strany personálu železničních společností holandských prohlásivších, že nebudou přijímati náklad těch dopravních podniku, jichž dělníci se ku stávce přidružili. Poněvadž pak tímto chováním se zřízenců železničních veškerá doprava železniční nejen v Amsterodamě, nýbrž i v celém Nizozemí byla ohrožena, povolily společnosti železniční a vstoupily ve vyjednávání se stávkujícími a přislíbily dokonce i současně požadované zvýšení mzdy pro dobu příští. Tím lednová stávka skončena.

Zcela jinou příčinu má nynější veliká stávka v Nizozemí a hledati ji sluší v lůně samotného systému vládního. Není to snad okamžitá nálada určité kategorie dělnictva, která povzbuzena vítězstvím stávky lednové, hledí snad z toho ve svůj prospěch těžiti, nýbrž v popeli zdánlivého klidu doutnající jiskra nepokoje, která nepropukla v požár právě nikoli vítězstvím stávky dřívější, nýbrž živena byvši netečnosti kruhu vládních k jakékoli sociální reformě, rozdmýchána byla na konec zamýšleným uzákoněním všeliké nemožnosti, aby dělníci *stávkou* chtěli snad postavení své zlepšiti. Veškeré národní hospodářství nizozemské bylo totiž nejdéle ve vleku manchesterovské zásady „laisser aller, laisser passer", která zanášena byla dokonce i na pole politiky sociální. Příklady zemí jiných, jich snahy i opatření k upravení zákonodárství sociálně-politického vůbec a k povznesení pracující třídy zvlášť, nenalézaly v Nizozemí ohlasu. Teprve od roku 1880, kdy nastalo mocné hnutí nezaměstnaného lidu dělnického, utišeno byvši mocí bramnou, pozorovati sluší jakýsi obrat k lepšímu, zejména když i veřejnost, ať vůbec nebo jen z blízka nezúčastněná, hlásiti se počala k programu sociálně-politickému. Než manchesterovský organismus v nizozemském hospodářství tak se zakořenil, že i nyní hledí přijíti k platnosti, avšak způsobem vlastní zásadě odporujícím. Kdežto totiž třída dělnická jak ve vývoji duševním*) tak i hmotném ponechávána byla svému osudu, stálo jí tedy na vůli, aby o své potřeby sama pečovala, byl v poslední době učiněn mocný útok na toto její právo sebeurčení. Rovnivě pohlížela totiž vláda na úspěchy, jichž docílila třída dělnická stávkou lednovou, a chtěla podobným krokům třídy této položiti mocnou závoru podáním zvláštní osnovy zákona proti stávkám. Osnovou touto mají býti totiž značně rozšířena a zostřena ustanovení zákona trestního v příčině činu trestných, jimiž někdo jiného nutí hrozbou, násilím, výsměchem a pod. k tomu, aby něco konal nebo něco konati opomenul v tom směru, že dotčenému (přísnějšímu) trestu propadá i ten, kdo ubližováním nebo obtěžováním nebo používáním prostředku, jež strachu nahnati mohou, neoprávněně jiného nutí, aby něco konal, nekonal nebo něco trpěl. Ustanovením tímto, kdyby stalo se zákonem, ohromena by byla zajisté veškerá moc dělníků, kteří přece jen ve stávce, zejména v oprávněné, shledávají jediný prostředek,

*) Nucená návštěva školy pokládána za vsahání do práv rodinných.

jímž ještě s prospěchem bojovati mohou proti zaměstnavatelům. Snaha vlády po zákonném obmezení stávkování jest tedy mocnou vzpruhou, která nutí zejména dělníky ve veřejných službách stojící nebo při veřejných ústavech zaměstnané k zoufalému odporu v boji každým způsobem ovšem nerovném. *L.*

V Praze, 15. dubna 1903.

*

Naše ztráty stěhováním uvnitř země.

Naznačil jsem zde již (v předešlém čísle ve stati „Z dat o našich ztrátách vystěhovalectvím"), že jsou pro nás Čechy ztraceni z pravidla všichni krajani, kteří nás opustí, byť i zůstali uvnitř naší „širší vlasti", na př. ve Vídni. Měl jsem při tom na mysli hlavně data uveřejněná nedávno Drem *Meinzingenem*, který na základě úředních výsledku posledního sčítání lidu u nás statisticky dokazuje (ve Statistische Monatschrift, 1902, XI. a XII.), že *v samotné Vídni ztratilo se nám při sčítání tom asi 226.078 příslušníku*, z českých krajin Čech a Moravy se tam přistěhovavších.

K tomuto poctivému přiznání pravdy se strany vídeňského Němce-statistika přidružil se zatím hlas jiného statistika německého, prof. Dra *Rauchberga* v Praze, jenž dospěv na základě svých odborných studií o výsledcích téhož sčítání lidu k přesvědčení, *že se u nás i v mezích tohoto království naši lidé houfně germanisují*, neváhal to i veřejně doznati. Oproti stále opakovaným pokryteckým steskům německým na výbojný postup náš, útisk Němců u nás a p. sluší s naší strany jen vítati toto upřímné doznání německého vědce, opřené o čísla úřední statistiky, — byť i je byl dle možnosti osladil svým posluchačům.*)

Základem jeho počtu jest ona část úředního spracování sčítání lidu z 31. prosince 1900, která srovnává přítomné obyvatelstvo *podle místa, kde se narodilo*. Uveřejněna dosud není a vůbec se neuveřejňuje tak podrobně, jak to podobná studie vyžaduje; i bylo patrně Dru. Rauchbergovi opatřiti si soukromě opis spracování toho a po případě provésti i četné výpočty detailní.

Dle výsledků jeho jest prý obyvatelstvo Čech velice pohyblivo. Neboť nehledě k vystěhovalectví za hranice země, asi 1,650.000 obyvatel Čech bylo v době sčítání lidu v jiném politickém *okresu* přítomno, než ve kterém se narodilo; kdyby se počítali také ti, kdož se z rodné obce přestěhovali do jiné obce téhož hejtmanství, bylo by ono číslo arci ještě značně větší. Z českých okresů přestěhovalo se tak 1,300.000, z německých pouze 350.000 osob. Z českých krajin do německých

*) Přednášeli o těch věcech ve zdejším německém kasině dne 7. t. m. Zprávu o přednášce jeho čerpám z »Bohemie« ze dne 8. t. m.

přešlo 218.000, z německých do českých jen 75.000 osob; *získaly tedy německé kraje tím způsobem okrouhle* 145.000 *obyvatel na úkor krajin českých.*

Jakou *hospodářskou* ztrátu to pro nás znamená, cítí zejména naše zemědělství velmi těžce; ztrátu *národní* vypočítává dále doktor Rauchberg sám.

V okresech ryze německých — tak nazývá okresy, ve kterých česká menšina nedosahuje 20% — napočteno bylo 127.326 osob narozených v okresech ryze českých (v podobném slova smyslu), a 23.507 osob pocházejících z okresů s českou většinou. Z těch (?)*) však *pouze* 56.481 *osob čili 37% přiznalo se k české řeči obcovací, tedy zůstalo své národnosti věrno; všickni ostatní, tedy 63% čili skoro dvě třetiny všech, přiznali za svou obcovací řeč němčinu, — byli „assimilováni", recte germanisováni!*

Dle toho *ztratili jsme tedy jen v území ryze německém stěhováním skoro* 100.000 *duší ve prospěch Němců.*

Kontrolovati správnost těchto čísel není zatím možno; ale pochybovati o ní není nejmenší příčiny.

Upozorniti však dlužno, že tato cifra právě uvedená — 100.000 duší — nevyčerpává ještě ani zdaleka celou naši národní ztrátu vnitřním stěhováním. Především sluší míti na paměti, že se tu vůbec neuvádějí data o přistěhování do okresů, jež prof. Rauchberg zove jen „většinou" německými. Známo však, že právě do těchto okresů, jako je zejména Duchcov a Most, hrne se v posledních letech proud českého dělnictva nejhojněji. Sám Dr. Rauchberg uvádí, že v těchto okresech smíšených s německou většinou ze 100 přistěhovalců pochází 61 z okresů českých (v okresích „ryze německých" jen 31!) Že pak týž process „assimilisace" recte germanisace nezastavuje se ani před branami okresů pouze „většinou německých", je bohužel příliš známo. *Jsou tedy již proto ony naše ztráty de facto ještě o mnoho větší, než jak je vypočítává prof. Rauchberg.* Toto plus je sice ponekud zmenšeno, ale ani z daleka ne vyváženo tím, že na druhé straně ne všichni, kdo z českých okresů přešli do německých, jsou národnosti české.

Mimo to zvýšena je však naše národní ztráta také *dětmi českých přistěhovalců, narozenými již v okresech německých.* Ježto pak je známo, že čeští přistěhovalci do krajin německých jsou ponejvíce mladí dělníci, nedávno ženatí nebo spěchající se oženiti a vynikající

*) Patrně chyba referátu, z něhož čerpáme (»Bohemie«); neboť sotva bylo prof. Rauchbergovi možno kontrolovati přiznání obcovací řeči právě u těch 127.326 a 23.507 osob, které do ryze německých okresů přešly z českých. Spíše je tu asi jen soud přibližný: V oněch ryze německých okresech přihlásilo se k české řeči obcovací v ů b e c jen 56.481 obyv.; ježto však se tam přistěhovalo z českých krajin 150.833 osob, musili se p ř i n e j m e n š í m $^2/_3$ těchto přistěhovalců přihlásiti k obcovací řeči německé čili »assimilovati«.

velkým pozehnáním dětí, a jezto ten proud stěhování trvá již dosti dlouho, takže leckde už i druhá generace v německých těch krajích má děti, *lze naši národní ztrátu vnitřním stěhováním v Čechách jen v žijících generacích odhadovati nejméně na dvakrát tolik, co vypočetl prof. Rauchberg, tedy aspoň na 200.000 duší.* —

Jak vidno, není bilance stěhování — ani za hranice, ani do jiných zemí rakouských, ani uvnitř Čech samých — pro nás nikterak příznivá. A vyhlídka do budoucna byla by pro nás velmi smutná, kdyby se tyto poměry měly týmž způsobem vyvinovati dále. Zejména ztráty, způsobované nám stěhováním uvnitř země, jsou bolestny a nebezpečny, daleko nebezpečnější ztrát, vzniklých vystěhovalectvím za hranice: Vždyť při nich nejen ztrácíme, ale zároveň posilujeme vnitřního svého nepřítele. A posilujeme ho zpravidla velmi vydatně; zvláště potomci „assimilovaných" našich krajanů osvědčují se bohužel přečasto v bojích proti nám nejvášnivějšími i nejhouževnatějšími.

Nestačí arci pouze si uvědomiti to vše, nutno pracovati *k nápravě*. Hlavním lékem jest i tu, jako při vystěhovalectví zahraničním, ne pouze *poučování*, ale *hospodářské posilnění* našich českých krajin: Najdou-li naši lidé s dostatek slušné obživy doma, nepostěhují se houfně do průmyslových krajin zněmčených, kde jim dojista není příliš volno, zejména za vzrušených poměrů nynějších. Vedle toho však nutno se starati pečlivěji o ty, kdo už jednou jsou do krajin těch zaváti. Nesmíme je nechávati bez pomoci vystaveny processu „assimilačnímu". *Podpora obranných našich Jednot a vůbec práce k uvědomování, sdružování, hospodářskému sílení našich menšin, hlavně pak podpora našeho menšinového školství měly by se po poznání smutných oněch výsledků sčítání lidu aspoň zdvojnásobiti.* Dokud pak nebude lze opatřiti všem našim lidem chléb doma, zvláště za nynější téměř všestranné průmyslové krise, kdy se zakládáním nových závodů u nás neradno pospíchati, dotud nutno dále také *říditi proud našich vystěhovalců aspoň tak, aby posilňoval menšiny zdatné a života schopné, a ne se tříštil v bezmocné krůpěje, neúprosně tonoucí v moři bezohledné germanisace.* Neboť také statistika drů. Meinzingena a Rauchberga potvrzuje známou zkušenost, že čeští přistěhovalci největším percentem zachovávají svou národnost tam, kde nalézají silnou a uvědomělou českou menšinu.

Každým způsobem skýtá statistika o poměrech stěhování a o pohybu obyvatelstva vůbec hojně poučení i látky k nejvážnějším úvahám. Proto lze jen vítati, že Zemská statistická kancelář hodlá data o poměrech těch v Čechách uveřejňovati tak podrobně, jak se dosud vůbec neuveřejňovala. Pak bude lze odhadnouti dotyčné naše ztráty ještě přesněji.

Zatím však už dle výsledku dosavádních odhadů dlužno se vzpružiti k novému vzmachu naší práce menšinové.

Dr. *Dobroslav Krejčí.*

LITERATURA.

Alfred de Vigny: **Osudy.** Básně filosofické. Přeložil Jaroslav Vrchlický. Světová knihovna 315, 316. Praha, J. Otto.

„Jediná zásluha, která nebyla nikdy upírána těmto skladbám, jest, že předcházely všem toho druhu, v nichž uvedena jest myšlenka filosofická na scénu pod formou epickou nebo dramatickou" — v této větě vstupní poznámky k souhrnnému vydání svých básní řekl Alfred de Vigny základní smysl a vědomý, jistě sledovaný cíl své poetické tvorby. Úplné prolnutí inspirace básnické a filosofické ji karakterisuje, postoupily a spojily se v ní mocný a živý cit s jasnou, kontemplativní intelligencí, vášeň s meditací. A odtud jako ze zdroje vyšly jeho složité a prohloubené skladby epické i dramatické, z nichž jsou Osudy posledním, posthumním dílem.

Život, jeho proměny a krise, jeho cíle a záhady, smysl života a země, řečeno ustálenou dnes frází, vrací se v podobě nových a nových otázek v těchto básních, a řeší se v nich jeho znepokojující problémy, vystižené pronikavou a jistou poetickou introspekcí, zřené ve své vyvrcholené, pro vždy dráždivé podobě. Alfred de Vigny má tu „inquiètude philosophique" : sklonnost, vidět problém ve zjevech života, a snahu, rozřešit si tento problém vším napětím ducha — a má synthetickou schopnost, klásti otázky a hledati odpovědi v essenciálních, zvlášť významných zjevech a dějích, jež jsou přírody a historie. Je idealisticky založen, jeho poesie koření ve velkém a tvořivém rozpětí myšlenky, je takřka praedestinována k filosofické meditaci v umělecké formě. A nositeli jeho nepokojů, otázek a pochyb, jež chce řešit a které jej absorbují, jsou mu velká dramata přírody, historie, hrdinných srdcí. V jeho básních vidět vlny života nejvýš nahromaděny, oživají děje dalekosáhlého významu a tragické linie. Příroda, ve své mnohotvárné potenci a činnosti, obrodná a život vzněcující, nebo chladná a bez účasti k člověku, jehož žití nese a determinuje (La maison du berger III); historie, která, plna změn a krisí, osudných převratů, rýsuje vývojovou čáru dob, říší, rac na zemi (Les Oracles); heroická srdce, která zjevně nebo ve skrytě hrají rozhodné úlohy v evoluci lidstva a žijí jako oběť svůj život, smísený ze světla a stínů v duších, jež na se vzaly těžší a osudnější poslání (Moïse, zde La flûte) — to jsou herci těch mocně rozvinutých, giganteských divadel, jež předvádějí epické skladby Alfreda de Vigny. Tím je epik — svým pochopením a názorem, způsobem, jak vidí žití se sbíhat v tragicky vyvrcholených případech, jak pro své meditace hledá podklad a rámec v mythologických symbolech, v historických látkách a v tragických zápasech, v nichž vítězí nebo podlehají odvážná, mocně a vypjatě žijící srdce.

Filosofickou myšlenkou v epické projektaci projevuje se v díle Vignyho poetická bytost, vlastní a výmluvná. Žít intensivně vnitřní

nepokoje a úsilí lidské bytostí, zrcadlit, co je v ní essencielního a hodnotného, a vyslovit svou účast s rozechvěním a s pohnutým citem pobouřeného, v nejvyšší míře těmi zápasy zastiženého srdce, je Vignymu smyslem básnického poslání, který vyložil, definuje rozdíl mezi literátem, velkým spisovatelem a básníkem ve vášnivé a rozhořčené předmluvě k dramatu ušlapaného talentu, Chattertonu. Vykládat, zdůvodnit, zhodnotit život je dominantní idea Osudu a jejich filosofický základ. Jejich epické koncepty jsou výronem pochopení a intellektuálního spoluprožití těch nejvýznamnějších zápasů lidské myšlenky, jejíž rozvoj a sláva jsou Vignymu jedinou hodnotnou výslednicí všech působících i talentních sil života všech časů a národů.

Vysloveně časovou allurou mají básně Osudů, jejich podklad tvoří namnoze — pokud nejde o koncepce mythologické, nesoucí metafysickou kořist básníkových myšlenek, jako Osudy, Hněv Samsonův, Hora Oliv — poslední historické proměny Evropy a jejich myšlenkou je výklad a kritika doby, směru, kam zabočil vývoj lidstva od posledních převratů století. Stíny Revoluce leží na těchto básních. Vyslovují protest proti znatelení života a snížení jeho úrovně, protest aristokratismu, v němž budí odpor násilné rozmetání těch základů, na nichž se dosud stavělo, — ač přece zase, veden instinktem budoucnosti, nemůže si zapříti pocitu nové, rodící se civilisace, jak to již před touto knihou vyslovil Vigny vidinou socialistické Paříže, maelstromu práce, žhavé peci, v níž se taví a mísí vůle a snahy, životy a smrti, v básni Paris (1834):

Je ne sais, si c' est mal, tout cela! mais c' est beau!
Mais c'est grand! mais on sent jusqu' au fond de son âme
*Qu' un monde tout nouveau se forge à cette flamme!**)

V idyllicky zarámovaném triptychu, kde se vyslovil subjektivní základ básníkových historických meditací, Salaš, a v básni vášnivě připsané ke vzpomínkám na desítiletí revolučního víru, Věštby, čtete básnickou filosofii a kritiku začínající doby. Ozývá se v nich smutek porevoluční generace, v níž přiostřila se nejistota o výsledcích toho osudně mocného vzepření všech energií racy, o účinnosti obětí, kterých si vyžádalo a ještě pořád vyžaduje, prodlužuje dobu zkoušek a matoucí život. Smutek, jehož vliv na sensibilitu francouzskou analyticky studovali Musset a Stendhal,**) promítá Vigny do zvětšených rozměrů filosofického myšlení (Salaš II, Věštby). A nová doba rýsuje se tu smutně, pochmurně, jakési moderní bar-

*) Nevím, zda špatné je to vše, leč je to krásné! — leč je to veliké leč cítit až do hloubi duše, — že zcela nový svět se skuje v tomto ohni!

**) Mám na mysli romány: Confession d'un enfant de siécle a' Rouge et Noir.

barství vidí Vigny vstávat s demokracií, tak nepřátelskou všemu vyššímu a především slávě a kráse poesie, myšlence a duchu, jejich světlé vládě. Spolu hlásí se už ve Vignym neduvěra v možnost krásy v počínající historické fasi, která nevymizela do dnes z umění. Už zde vyslovuje Vigny spor mezi ryzím životem, jak jej vede a rozvíjí příroda v klidu i bouři, a mezi přepjatou a protiženou životní praxí industrialistického světa, jenž zavládá (popis vlaku v Salaši I). Měří ztráty žití, jež se stalo vyloženým, studeně vypočítaným — a má pocit depoetisace, ochuzení, zplošení moderní doby, myšlenku, že se ustaluje civilisace nepřátelská všem světlým, hodnotným mocem lidstva. Tím více, že jeho poesie vyvrcholuje snem o očistění a vládě ducha, o kultuře, založené na rozumu a právu, v jejichž potřebě a touze vidí člověka se vzněcovat a vzpínat nejvýš a nejkrásněji (Láhev v moři, Ryzí duch). Neboť Vigny je z vyznavačů života, věří v jeho tvořivé síly a úrodné možnosti zde na zemi — a jako zná zanícené enthousiasmy nad každým jejich vzepětím a rozkvětem, tak nemá jiné negace, než negaci a nenávist všeho, co je dusí, znehodnocuje, svádí na scestí. Jeho politická parti pris nemají jiného vnitřního důvodu a smyslu, nežli tento (Vanda). A není jiného základu ani pro jeho kult hrdin myšlenky, všech těch, které životem vedla světlá hallucinace od dramatu k dramatu, kult Člověka, jejž vidí jako zápasníka o velké dary života, a kult poesie, jež zní mu spojeným trojzvukem přírody, slunečně prohřáté, lásky a života samého. Tak třeba také rozuměti jeho invektivám proti davu, zpolitisovanému a nízkému, jeho aristokratismu, jenž docela není diktován feudálním misoneismem. Právě naopak — Vigny uznává ideál svobody, lásky, rozumu v podstatě stejného dosahu, jako tanul na mysli obrodné filosofii z počátku nové doby: ideál civilisace — jen prohloubený, vzmocněný básnickým temperamentem. *M.*

*

Stanislav K. Neumann: **Sen o zástupu zoufajících a jiné básně.** (Praha, Moderní revue)*)

Pan Neumann, Anti-křesťan, se žhavou hellenskou krví, opilou sluncem, zpívá především renaissanční písně života. Hledá pro život reformní jakési zákony. Obrodit člověka, nacházet lepší smysl života a především neustále zápasit. On zápasí, to je jeho raison d' être. Prudce, vášnivě, mnohdy i slepě. Neboť podmínkou a cílem života je mu zápas.

Jsou to básně velikých rozpětí, v nichž myšlenkově uloženy essence Neumannovských theorií, hlásaných v Novém Kultu za po-

*) O knize p. Neumannově přinášíme vedle recense p. Sovovy i recensi p. Novákovu. *Pozn. redakce liter. rubriky.*

sledního šestiletí. Mohlo by se krok za krokem stopovati, jak básník zúmyslně opouští velká gesta, myšlená velkolepě a dekorativně jako přízraky malíře visionáře, nanášená rhapsodicky, rozpoutané, širokým tokem jako proud rozbouřené řeky. Sám jako básník ztrácí ovšem v zápasu posledních let mnohé. Zdá se, že mnohé z individuelních svých sklonu k umění aristokratickému a k malířství. Chce býti v náhradu za to v posledních letech jednodušším, koncisnějším. Jako by i tu a tam parodoval krátkými, zadrhlými výkřiky svá široká dřívější gesta. Ale to všecko zdá se důsledkem zápasu. Vidíte ho, jak omrzen, opilý sluncem a znechucen velikou dekorativností širokého plátna svého „Snu o zástupu zoufajících", vychází v obyčejném šatě někam na písčité poušť, kde, zdá se, slyší lépe přítomné i dějinné lži a kam snášejí vrstevníci na hromady politické kupy hnoje. A někdy na takových píscích octne se docela sám. A tu vydá bolestí docela zadrhlý zvuk. Chce býti někdy prostým, úsečným a dokonce i zpěvným. To často selhává. Ostatně všechny, i takové zadrhlé zvuky mají v knize smysl bolestného duševního zápasu. Tu a tam nezbudeme se dojmu zalehlého, dusivého prachu. Ale pak přicházejí nádherná a silná čísla, výmluvná, svěží a rozkvětlá jako šťastné chvíle.

Celá kniha až na málo výjimek je bolestným a vážným výkřikem duše, přikované k milionům těch bídných, kteří potřebují mnoho lásky a mnoho soucitu. Je zároveň apostrofou tisíců všech těch, tvořících dnešní vládčí společnost a ochuzujících hmotně i morálně, násilím udržovanými a stále obnovovanými řády. Básník roste mi jako člověk na rozdíl od roty drobných, psavých, z literatur literaturu tvořících ctižádostivců. Po týdnech, po měsících, po rocích vznikaly básně, za nimiž zprvu stál básník, poslední dva, tři roky však publicista. Dražší se mu stala dráha publicisty. Ubrala, jak se zdá, básníkovi půdu pod nohama i všecku tvůrčí vášeň pohltila. A tak několik čísel na posledních stránkách krásné té knihy jest spíše pendantem k snahám jeho publicistickým posledních let, k jeho propagační činnosti, určující další směr rozpjetí jeho bytosti. A uprostřed stálých a nových zápasů.

Nemožno usoudit, vrátí-li se již pan Neumann jako básník, či najde-li náhradou stejně cennou kořisť pro větší zástupy v jiných formách a v jiném uzpůsobení? *A. Sova.*

*

Stanislav K. Neumann: **Sen o zástupu zoufajících a jiné básně.** Nákladem „Moderní revue" v Praze 1903.

Drobná kniha veršů pána S. K. Neumannových, známých většinou z časopisu a vydaných znovu bez jednotné redakce a nutných retuší, rozlomena jest ve tři různorodé, nesouvislé díly, jejichž jednotlivá čísla jsou neorganicky přeházena a promíchána.

V několika nejlepších básních své sbírky legitimuje se pan S. K.

Neumann jako epigon Walt Whitmanův ostré anarchistické noty, meditující v pronikavých visích o hlučném a bolestném vznikání nových sociálních a kulturních světů. Vymalovav šerým kouřem a zelenavou mlhou dělnického města, černavým prachem továrních ulic, zhaslou zelení mrtvých trávníků na konci předměstí strašný a zoufalý obraz přítomné společenské bídy, píše výhružně ohnivými literami, podobnými těm, jaké komíny ohromných továren vpisují na obrubu mračen, své revoltující „Mene-tekel". Burácejícím rhythmem, v němž duní dusivé kročeje revolučních mass vydrážděného a vyhladovělého lidu, rozšlehává obrazy budoucích vzpour a budoucích pochodů za novými světy. V barbarském pantheismu dalekých obzorů, jehož koncepce až do postřehových detailů přijata jest od básníka knihy „Leaves of grass", maluje po té pan S. K. Neumann vzdušné a slunné, volné a nesmírné končiny radosti, práce a rozkoše, jež staví proti ponurým koutům, utonulým v dýmu a svitiplynu, jaké hltají sílu a krev dnešní lidové massy. Neváhám uznati brutální bezprostřednost, dynamickou mohutnost, suggestivní sílu, s niminž pan S. K. Neumann vrhá své děsivé fresky oněch moderních Gehen, neb s niminž vyvolává světlé a slastné obrazy nového království síly a zdraví, třeba že tu často stojí pod příliš zřetelnými vlivy nejen zmíněného básníka nekonečných prospektů amerických, nýbrž i Nietzscheho, jehož oblačnou poesii hrdé myšlenky, jak psána jest v knize Zarathustrově, chvílemi takřka parafrasuje (srov. báseň „Ve jménu Onoho, jenž prostory a rozlet dal duši").

Ideologická výzbroj však, již přináší si pan S. K. Neumann pro demokratické své koncepce, jíž snaží se dobýti nových hodnot životních, jest ku podivu chudá a velmi málo břitká, jak tomu bylo již v předchozích jeho knihách, od nichž uměleckého ani myšlenkového pokroku nelze znamenati. Všecken jeho duševní zájem soustřeďuje se na pouhé negativní převrácení platných sociálních hodnot, na pouhé antithetické zaostření kontrastu: Jeho koncepce Satana — poněkud analogický případ konstatovala kritika i v Carducciho slavně revoltující ódě — jest přeložení idei křesťanské theologické spekulace o Bohu do radostné sféry naturalistických hodnot mravních, ovšem pokud není i tento polohellenský démon světla, polokřesťanský antipod Boha, nepřímým dědicem velkolepého Lucifera Miltonova, od něhož vede cesta přes Kaina Byronova do dnešní poesie. Jeho koncepce nové demokratické společnosti nestojí pouze na troskách starých oligarchických útvarů sociálních, nýbrž v jádře i na jejich ideích redukovaných opačným směrem. V matné všeobecnosti, mlhavé povšechnosti, ztrácejí se všecky koncepce páně S. K. Neumannovy, právě jako mizí častokráte nově chycené postřehy, nově dobyté obrazy jeho veršů v mnohoslovné, neumírněné rhetorické deklamaci, jako rozplývají se mnohokráte jeho volné rhythmy v neartikulované řečnické prose.

Povrchnost ideologická, všeobecnost představ, rhetorická vášeň, hluchá mnohoslovnost upadající často v bombastickou frásovitost: toť typické rysy revolučních demagogu v politice i v poesii, s nimiž se pan S. K. Neumann sdílí i o chvastavé sílařství, hlučné nezpusoby, neumírněná gesta. Jest z rodu těch výstředníku hrubosti, o nichž s attickou ironií řekl jeden z nejbystřejších pozorovatelu ve Francii třicátých a čtyřicátých let, X. Doudan: „Jednají *grosso modo*. *Grosso modo* to jest tajemství úspěchu v tomto světě. Musí se mluviti, jednati *grosso modo*. Zatím, co pozorujete s pohnutím a chvěním křídlo motýlí, zhltli Kyklopové deset pečených kuřecích křídel. Svět pospíchá a na přesnosti mu nesejde."

V druhé části své knihy, do níž by se dal vřaditi největší počet básní, polyká pan S. K. Neumann s okázalou rychlostí a nezkaženou chutí deset pečených kuřecích křídélek za minutu: v polemicko-satyrických verších rozlomených v soustavu udýchaných prosaických výkřiku, v spleť kousavých řečnických výsměchu, řadu sottis a posklebku provádí pan S. K. Neumann s hlukem socialistických meetingu kritiku společnosti a jejich bludu politických a ethických. Není to kritika důvody, námitkami neb alespoň vtipnými sarkasmy a satyrickou ironií, nýbrž kritika frasí, hrubostí, lokty. Jsme bohudíky za vlastenecko-politickými hnojdíři v poesii, proč nahražovati je hnojdíři anarchisticky demokratickými?

Než panu S. K. Neumannovi chybí vkus a takt, společenská slušnost a umělecká noblessa i jindy úplně: v drobných chansonách erotických a pijáckých námětu, jež bych shrnul v třetí oddíl knihy, žije a zpívá pan S. K. Neumann týmž nepříjemným, nekulturním stylem životním. Horečnou žízeň po rozkoši, rozjitřené sensualistní požitkářství a vyhaslou skleslost vyssáté radosti, zoufalou marnost smyslné vášně, o nichž druhdy zpíval v sytě kolorovaných, volně členěných odách — v přítomné knize zařazena jest jedna z nejlepších, „Salome" plná tanečního rhythmu a exotické krásy — snaží se pan S. K. Neumann zpracovati v řadě lehkých písniček dojista inspirovaných dnes již polozapomenutým cabaretovým hnutím, jež usilovalo o sloučení francouzské chansony, německé lidové písně, Heina a Musseta, kupletu a tonu ze studentských komaersbuchu. Správná tendence cabaretového hnutí, vzkřísiti smysl pro jednotu melodie, tance, lyrické básně, vložiti umělou lyriku z knihy do úst, slovem vrátiti písni její původní sílu a moc, není panem S. K. Neumannem vůbec chápána. Jeho chansony, hrubé, cynické, pusté jsou bez zpěvnosti, rhythmu, taneční lehkosti, pravý kontrast lidové písně, která při zamýšlené ohrdě lyriky, tuším, stále ještě jest východiskem.

Pan S. K. Neumann jako lyrik okamžité nálady a chvilkového dojmu znamená takto spíše ochuzení než zmnožení tvárového majetku české poesie. *Arne Novák.*

*

Alois Škampa: **Poslední květ.** Verše. Nakladat. družstvo „Máje" v Praze, 1903.

Před deseti léty vydal pan Alois Škampa předposlední svou veršovou publikaci *„Venku a doma"*, mdlý a rozředěný odvar starších svých knih lyrických, tištěných v osmdesátých létech. Vracely se v ní tytéž suché a mělké krajinářské obrázky idealistně pointované, táž bezkrevná, přeslazená erotika, plná ušlechtilých lží a šlechetných přetvářek, tytéž smyté, nudné dívčí portrety, tytéž plané šedivé genry s pošetilým přihrocením, střídala se v ní naivní imitace některých nápadných rysů lidové písně s málo zdařilými parafrasemi určitých veršových dovedností parnassistních. Nehybné ustrnutí na stadiu débutního svazku *„Malby a písně"* z r. 1883. dovolilo činiti závěry o neschopnosti básnického rustu, nemožnosti organického dalšího vývoje. Chtěli jsme věřiti, že autor sám pochopí zřejmou mělkost svých básnických studnic, patrnou chudobu vnitřních svých zdrojů, a že knihou „Venku a doma" skončí definitivně lyrickou svou kampaň, tehdy psychologicky i stylově již nápadně anachronistickou.

Po deseti létech přichází však pan A. Škampa s novou lyrickou knihou, pohybující se v bludném kruhu týchž látek i idei, tíhne však určitě vší její komposicí, vším plánem, jejž vstupní verše i rhetorický doslov úsilně vysvětlují, k určité tendenci, v podstatě nikoliv nezajímavé. Sbírka *„Poslední květ"* chtěla by zobraziti krajinu, stále ještě idealisovanou a komponovanou, ve vyrovnaném světle zharmonisovaného večera, přála by si traktovati erotické sujety, opětně konvenčně bezúhonné a stydlivě bezbarvé, se sladěnou moudrostí mužných let, toužila by podávati lyriku bez krisí, bez bolestných nárazů, bez mučivých lomů, poesii smířenou se vší hrou světa a vyrovnanou s vlastním srdcem, verše bezpečné a klidné, jaké čítal v řeči švábských trav a klasů sladký lyrik Moericke neb jaké s aristokratickou jistotou velkých tradic a s klidem světlého intellektu skládal lord Tennyson. Než, pan A. Škampa nedovede ani vyvolati vlahého a jasného dojmu schylujícího se podvečera srdce, ani vzbuditi vlídné a harmonické nálady duševního bezvětří a smírného ticha; jest příliš málo básníkem. Jest naopak skoro typickým zástupcem úplně protilehlé duševní formace, takřka vysloveným representantem protichudného světa, jehož ideové i mravní hodnoty skutečný básník neohroženě ruší a statečně láme. Pan A. Škampa představuje se v „Posledním květě" jako hotový vyhraněný typ *prostředního člověka česky zbarveného* a poskytuje svou knihou příležitost zevrubně studovati tuto společenskou formu mravní, leptající u nás dnes zvolna a jistě svými zálibami a antipathiemi veškerou kulturu přítomnosti.

Jsou-li dnes všickni opravdoví a vážní myslitelé i básníci, filosofové i umělci poetivými dědici velkého odkazu Goetheova, který slule monism, jednocení; věří-li všickni od evolucionistického pří-

rozlopise konstruujícího monismu jako systém, po hudebního básníka tusicího synthesu všeho umění, v duchovní jednotu člověka, staví prostřední člověk všecky své články víry, všecka svá nedotknutelná dogmata na důsledném dvojení a rozpolťování. Pro něho existuje dvojí, úplně odlišný člověk, dvojí cele různé umění, dvojí krajně rozdílná krása: člověk všední a sváteční, umění vznešené a nízké, krása velká a malá. Ta dvojklanmost, rozpolcenost proniká všude: od svátečních průvodů měšťáků, tolikráte karrikovaných literáty i kreslíři, kdy sváteční šaty, klobouky a doutníky jsou provázeny svátečními city, soudy, zásadami, po esthetické učebnice, kde se přesně liší vysoké umění od nižšího, kde heroická tragedie se nadřaďuje lyrické písni, allegorisující skulptura keramice, historické neb náboženské plátno krajinomalbě. Prostřední člověk jest přesvědčen, že tam, kde se lidská duše podává věrně, upřímně, bez stylisační přetvářky, bez divadelního líčidla a kothurnu, kde lidské osudy neberou masky bohů z řecké tragedie a nepromítají se gesty králů z historických románů, kde lidské srdce nemluví v širokých tirádách dvorského dramatu a v odlehlých metaforách renaissanční epopeje, může vzniknouti jen umění malé, všední, podřízené; věří pevně, že velké, vznešené, sváteční umění musí vzejíti vždy, kdykoliv se mythologisuje, allegorisuje, hraje život ve velkém slohu. Prostřední člověk ničeho se nebojí tak, jako toho, že propast mezi obojím uměním bude jednou vyrovnána a zcelena, že zmizí rozdíl mezi všedním a svátečním dnem. Střeží se pozorně, aby neprozradil v neděli a v nedělním umění své city a soudy ostatních šesti dnů; neboť při vší obmezenosti jest dosti zchytralý, aby pochopil tragikomiku takového prozření, když i jeho velký klassik a obdivovaný básník, mluvící vždy sváteční o povinnosti, svědomí, obětavosti a sebezapření, najednou v nestřežené chvíli vyjevil, že všecek skrytý smysl jeho ethiky spočívá v maximě: „Víte, co stojí libra margarinu?“*)

Píše-li prostřední člověk ve všední den, jest to šedivá prosa, prach ulice, stylový štěrk, realistický popis vší malicherné nahodilosti, detailní zevrubnost výkazu popisného úřadu, historická obšírnost výtahů z matrik, nějaký rozvleklý román z předměstí neb pustá humoreska z malého města, fonograficky bezduchá reprodukce nejplanějšího žvastu s konvářskými digressemi o politice a pastorskými odbočkami o morálce: k čemu parafrasovati obšírněji sloh dnešní průměrné české novellistiky?

Ve sváteční den mluví prostřední člověk o svých citech a soudech, příhodách a náhodách veršem a rýmem — tak vracíme se zas k „Poslednímu květu“ páně Škampovu —; věří, že mluví tím svátečněji, čím neobyčejnější jsou kombinace strofické, čím složitější permutace rýmů, čím zapletenější schemata veršová. I tehdy, když

*) Hermann Sudermann: »Die Schmetterlingsschlacht«.

rýmem ubíjí představu, když pro souzvuk dvou slov posunuje a zkresluje obraz (dlužno si všimnouti u pana Škampy na př. str. 33., kde mlha jest jen proto „hustá a bílá jako smetana“, aby byla zachována „pavučin vlákna smotaná“, neb na str. 42., kde starci vyhřívají „na slunci bedra chromá“, aby mohl nápěv zachvívat „babičkám zase rtoma“, neb na str. 65., kde venkovskému kostelíku dána „kupole“, aby zachránila rým „přes pole“ atd.), láná prostřední člověk nevkusné rýmové obrazce a kombinuje nechutné rhythmické figury („Po létech“, „Na oříšky“), neb užívá zavřených, básnických forem, úplně podmíněných určitou náladou poetickou a kulturou uměleckou, nemožně a absurdně až do komičnosti (sonetty „Červánky“, „Opuštěným“, modifikovaná terzina „Pod sněhem“).

Jak skvěle vykartáčovány jsou šaty prostředního člověka na sváteční vycházce, jak zářivě vyleštěna jeho obuv, jak pečlivě přistřihnut jeho vous, jak podivuhodně nakouřena jeho pěnovka! Jak ušlechtile vypěstovány jsou jeho city v sváteční verši, jaká mravní bezúhonnost zavřena jest do jejich pouzder, jaká křesťanská dokonalost vyjádřena jejich pointami! Prostřední člověk simuluje ve sváteční verši citovou a ethickou kulturu, již opravdově a vážně žije jen několik výjimečných lidí, hledících na samé dno života a osudů. Co prožívá hrdina myšlenky neb hrdina lásky, umělec života neb umělec smrti, zač platí odříkáním hraničícím se sebezničením neb myšlenkovým heroismem stravujícím všecku jeho bytost, to jest prostřednímu člověku velmi lacinou ozdobou vnitřní prázdnoty. Mluví-li prostřední člověk emfaticky o smrti, není to než šedivé prázdné slovo, které nemá pranic společného s věčným a každodenním mysteriem, jež zázračně hypnotisuje rána a večery myslitelovy.

Nikdy však není prostřední člověk tak strašně sváteční, tak hrozně vznešený jako tehdy, když mluví ve svých verších o erotice, téže erotice, jež jest skutečným moderním básníkům směsí sladké instinktivnosti a otráveného raffinementu, horoucí víry v absolutno i zhořklého skepticismu, světlého spiritualismu i těžké, tmavé pudovosti. Prostřední člověk popře prostě všecku její hrůzu, trpkost, tmu, neguje prostě veškeré její zkrvácené krise, zoufalé pochybnosti, výsměšná zklamání; idealisuje a idyllisuje ji do absurdnosti, vkládá do ní anachronisticky nežitou chevalereskност, neb city sociálněhumanní, méně ji v soustavu oddanosti, obětavosti, odříkání. Připustí nejvýše jen nevinné šibalství, povrchový rozmar erotický, nasládlou příchuť flirtu, mírnou ingredienci koketerie, šetře jinak ušlechtilou svátečnost erotických citů. Pan A. Škampa, který v knize „*Hladý svět*“, vervnější a zpěněnější než ostatní jeho svazky, vyzpíval lehce idyllicky čtveráckou, hravou, rozmarnou půli lásky prostředního člověka, parafrasuje v oddílu „Ze zahrad lásky“ přítomného svazku její nudnější polovici, ctnostnou, bezúhonnou, mravně vzornou. Rozmyslný, stárnoucí muž bez jemnější sensibility, bez namítavých rea-

gencí intellektu, svědomitý úředník, bezvadný v bureau i při dostaveníčku, zaznamenává bedlivě všecky fase své suse promyšlené lásky, již stylisuje pokorou, skromností a oddaností. Jeho erotika není jen bez vášně, jest i beze všeho smyslového vznícení, mdle etnostná, racionelní (srovn. str. 22. a 23., kde vyznává lásku „ctnosti, upřímnosti, mírnosti, dobrotě, ideálnosti" své nevěsty slovy tak chlubnými, že lze za nimi tušiti skoro tartufferii). I snivá a něžná, vážná a vroucí, hluboká a dokonalá manželská láska anglických poetů od Surreye po Wordsworthe, od Spensera po Browninga jest při veškeré vysoké čistotě ohnivá a smyslná, vášnivá a plnokrevná, protože upřímná a pravdivá: kdežto prostřední člověk, pan A. Škampa, užívá jen proto ctnostně svátečních, mravně příkladných a poeticky pustých veršů a obrazů, aby jimi ukryl každodenní obsah života. Nedovede však vždycky sváteční, konvenční dikcí maskovati svůj pravý všední den: prozradí se časem úplně. Pak hyne pojednou jeho sváteční poesie mezi karkulkami a plenami a vyznívá glorifikací kuchyně a šicího stolku. Jest to typický případ prostředního člověka: vysloví-li slovo žena, představuje si domácnost, mluví-li o lásce, myslí na pohodlí.

Postaví-li se prostřední člověk před mlčelivé a záhadné divadlo krajiny, zažije právě tak málo jako před vzrušeným dynamickým divadlem života a vnese i do jeho pozorování a vnímání svou základní rozpoltěnost a dvojakost. Pohrdá t. zv. všední krajinou, jež jest bez point a attributů, bez allegorií a personifikací, bez mythologie a literatury, reálná, upřímná, *jen vzduch a světlo*, jak zcela vážně argumentuje prostřední člověk svůj odpor k modernímu krajinářství. Aby krajině se dovedl obdivovat, musí si ji předem překomponovat, upravit, oživit mythologickými figurami, zallegorisovat, pověřit historickým neb literárním detailem. Jest slep pro féerie mlh a vodních par a kolonisuje řeky a jezera vílami a nymfami, aby mohl se svátečními city býti nadšen; jaro jest mu potud lhostejno, pokud zůstává barevnou hudbou kvetoucích ploch, rozkládajících a lámajících světlo sluneční, ale dojímá mocně prostředního člověka, když se promění v scenerii sentimentální a idyllické erotiky, neb když personifikuje se staroslovansky jako vesna v divadelním plášti s unylým pohledem. To jest i krajinářská technika pana A. Škampy, stejně před dvaceti lety jako v oddílu „Z přírody" přítomného svazku: jeho krajiny jsou látány, sešity z motivů krajinářských i literárních, tradičně a konvenčně malebných, byť mnohdy i nekongruujících a neorganicky stmelených, nějaká allegorická neb mythologická figura jest do nich vkomponována, nebo v jiném případě dojemný genrový výjev jest do nich vsunut, a vše polito jest sladkou, sentimentální omáčkou. Ve svých krajinách veršem malovaných se zavřenýma očima jest pan A. Škampa podobně jako jeho analogon pan A. Klášterský spíše genrista než paysagista: oba hledají v krajině ne náladu, nýbrž pointu, vtip.

Co zbývá poesii z „Posledního květu“ pánë A. Škampova? Nic více, než přesná fixace sociálního typu prostředního člověka v českém ovzduší, typu vrhajícího daleko kalné kruhy svého nazírání. Půjde-li však umění s prázdnýma rukama mimo knihy pánë A. Škampovy, budou nalézati v nich lidé jeho duševní formace, příslušníci jeho typu jistý a bezpečný reflex svého cítění. Tuším, že cena Julia Mackova, kterou „Poslednímu květu“ přiřkl ještě před knižní publikací „Spolek českých belletristů Máj“, svědčí o tom výmluvně.

Arne Novák.

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA V NÁRODNÍM DIVADLE.

(*Nejrozšířenější novinka saisony: ministerský výnos o censuře.*)

Nejrozšířenější novinku nejen české, ale i celé rakouské letošní divadelní saisoně napsal ministr vnitra, ministerský předseda dr. šl. Körber. Míním tím výnos jeho, vydaný dne 1. dubna a týkající se oprav u vykonávání censury, jejž k nám přinesl velikonoční Boží hod. Ti, kdož měli potěšení na vlastních pracích poznati rakouskou censuru divadelní, budou jej jistě čísti s pozorností a v některých partiích i s uznáním. Probereme i my nařízení část po části.

Výnos, jakkoli přiznává místní rozdíly v Rakousku, moment národnostní, patrně i různosti vzdělanostní, přece poznamenává, že nevidí příčiny, „proč by se z těchto okolností měla vyvozovati nutnost různého výkladu při censuře“. A to by mohlo býti správno. Jen ovšem nesmí se censura k vůli tomu, aby byla jednotná, říditi v zemích vzdělaných podle temných oblastí Austrie, nýbrž naopak. Bude-li duch censury pokrokový, nemáme, proč bychom jej nepřáli celému státu, bude-li však opakem pokrokovosti, pak děkujeme za rovnost zemí před zákonem.

Ministr praví dále, že „censura nesmí připustiti, aby na jevišti byly překročovány předpisy trestního zákona, zejména, aby došlo k urážkám členů císařského domu nebo náboženství, že dbáti musí poměru mezinárodních a že je povinna zabrániti pohoršlivému rušení dobrého mravu. V zásadě — pokračuje — lze dovoliti na jevišti rozbor jakékoliv otázky, jen když etický podklad problému jest zřejmý, ale čirou smyslnost dlužno s jeviště odstraniti právě tak, jak vyloučena jest již od dávna ze styků společenských. Jde-li o rozbor otázek sociálních, nechť dbá censura pokroku doby, neboť pokusy o násilné zadržování ukázaly se bezvýslednými a bezcennými. Naproti tomu skytalo nepředpojaté uznání vyvíjejícího se přetvořovacího procesu možnost klidných přechodů. Rázně zakročiti může proti pokusům zjevné výstřednosti na prknech divadelních, jinak ale velikým a

těžkým úkolům dramatické literatury má bez předpojatosti ponechati volné pole uvnitř platných zákonů."

Zde jest hodně dobrého, ale i hodně nebezpečného pro volnost myšlenky a umění. Dra Körbra princip: „nechat vymluvit", jest psychologicky správný, a bylo by jej jen chváliti, kdyby nebyl tak nebezpečně přistřižen. Některé výrazy možno vykládati liberálně i tyransky, a člověk skoro tuší, čeho se spíše dočká. Proti některým bodům pak nutno — třeba že asi bezvýsledně — přímo polemisovat.

Jest to předem ono místo, které mluví o „urážce" náboženství. Stojí tu ovšem psáno „urážka", tedy to nejostřejší slovo a ten nejostřejší pojem, leč člověk z vlastní zkušenosti ví, kam se ráda taková urážka smekne. Hra tak zřejmě psychologického zájmu, nevinna duchem a jen si hrající s nervy, jakou byla moje „Pěsť", pohozena byla právě tímto pláštěm. Jest těžko pak věřiti, že i za pokrokového ministra vnitra a po jeho výnosu ten, který by *ideově* zvedl problém a třeba i při „zřejmě etickém jádře", nedočkal by se něčeho podobného. Kde dnes člověk promluví o náboženství, tam je všude „urazí". A „urazí" je nejsnáze v dramatu, které není rozpravou filosofickou, nýbrž produktem uměleckým, pracujícím s city, vášněmi a představami lidí, a tedy — při náboženském problému — právě s tím, co se běžně za náboženství považuje. Leč kdyby i šel tam, kde určitá církev se domnívá, že postavila konečnou, vrcholnou a věčnou stavbu etickou, shledá, že se s ní v názoru ohromně rozchází. I tato stavba podlehla pokroku doby, o němž ministr mluví, a i ta není ničím věčným, ničím konečným, ničím vrcholným. Veškero naše náboženství — promiňte mi vypůjčenou mluvu — mělo by dnes již býti dávno překonáno, ne snad čímsi mělčím, ale ještě hlubším a hlavně čestnějším. Kněžstvo smí udávati své názory s kazatelny, spisovatel s jeviště však ne. Celý ohromný a závažný svět vyloučil tu pokrokový výnosce tím, že dal vykonavatelům do ruky slovo „urážka", z rozsahu uměleckého práva, které má býti nekonečné. Výnos ohrozil Promethea, nejvlastnější podklad tragiky a nejcennější jev světa.

Stejně pak má se to s urážkou členů panujícího rodu. Nikdo přece, kdo jest vzdělancem, nebude urážeti členy dynastie; proč. I kdyby byl snad nespokojen s formou monarchickou, tolik právě jako spisovatel a duševně promrskaný člověk ví, že urážení osob jest ten nejslabší prostředek revolucionářský. Leč nám jde tu i o něco zcela jiného, a na hony vzdáleného všemu podvratnictví: nám jde o uměleckou svobodu, pokud se týká kreslení členů naší dynastie v dramatu. Jakkoli Habsburský rod, který se z průměrného hrabství rychle vyšinul až na německé císařství a ukoval si velikou a různorodou říši rakouskou, nemohl býti — vynecháme-li boží milost — bez zvláštního rodového talentu, *přece ani v tomto talentu nesmíte jeho členy dle pravdy nebo vise přenášeti na jeviště.* Jen jakési čítankové odvary jsou vám dovoleny, jinak ale nejlepší dobyvatelské a vladařské

rysy tohoto rodu — zabarvené nebo nezabarvené dobou — jsou střeženy censurou. Škrtne vše. A tak, kdybyste snad chtěli Habsburky i *oslavovati, že byste je kreslili v jich dynamice výbojců, vladařů a lidí*, censura nalezne v tom urážku. S tímto omezením, zcela nesprávným, byť snad i nebylo ve výnosu samém, setkáme se jistě v praxi při výkladu dotyčného místa. Sáhněte pak na dějiny Čech nebo Rakouska; šest, sedm set let historie střední Evropy ztratí důležité a podstatné činitele, nebo si smí dovoliti neživotné, bezkrevné a konec konců, jak já se na věc dívám, i urážlivé a právě zapovědítelné stíny.

Ještě pak jest něco v tomto odstavci výnosu, co volá po odporu: ona nešťastná „čirá smyslnost, jíž dlužno s jeviště odstraniti právě tak, jako jest vyloučena ode dávna ze styků společenských.“ Ubohý, krásný, v dnešním umravnělém světě tolik již pronásledovaný květ země! Zde mají básníci vyhlídky, že budou smutni.

V poslední své hře mám větu: „Jak postavím se před tebe naha já, tak učiníš i ty“. Věc jest myšlena, jak z celého vysvítá, čistě obrazně — nuž ale censura škrtla mi přece slovíčko „naha“, a to za nynějšího policejního ředitele, který přece jest mladý a rozšafný muž. Je to jen maličkost, která hry neposkodí, ale udávám ji, abych ukázal, jak se ubohé „čiré“ smyslnosti povede, když ministerské výkazy vidí v ní nevěstku.

Jsme všichni v Rakousku pod takovým tlakem, že za vším s hůry tušíme čerň a tmu. Můj pesimism jest snad právě tohoto původu a snad se — což dejte nebesa! — sklame. Mluví mi také o naději ona část výnosu, která se týká *osob censorů a která jest bez odporu svrchovaně cennou*, pokud to bez censorů nejde. Výnosce žádá totiž na censorech *literární vzdělání;* nařizuje, aby se vyhnuli *každé malichernosti a každému šikanování;* určuje, že se při diferencích mají pokusiti o *osobní dohodu s autorem*, a zakládá při druhé instanci *censurní radu*, k níž jest přímé odvolání z instance první. V této radě pak má zasedati jeden literárně vzdělaný úředník správní, jeden literárně vzdělaný soudní úředník *a pak soukromá osoba*, buď dramatický spisovatel, buď kritik, buď učitel. Těmto třem předloží se sporné dílo a oni rychle písemně dodají svá dobrá zdání; na to koná se ústní řízení za předsednictví správce země nebo jeho náměstka, jehož rozhodnutí v druhé instanci jest pak závazno a z něhož jest odvolání již jen k ministerstvu vnitra.

Kdo prošel bývalými instancemi censurními ví, jak se to pomalu jimi jelo — na prázdno. A týž bude doufati, že *literárně vzdělaná rada* nedá mu tak o holých rukách projíti. Bude-li dobrým a energickým člověkem onen nový úředník, sám spisovatel, jenž zná cenu duševní práce i ducha přijímatelů, dá se jistě hodně dobrého od nového nařízení očekávati. Již požadavek, aby censoři byli literárně vzděláni, znamená mnoho. Literární vzdělání neosvojuje si totiž člověk

v mladosti k vůli úřadu, nýbrž z lásky k věci a taková láska zaručí, že nositel její nebude tím, čemu se říká pouhý byrokrat.

Jsme u konce. Výnos kdosi mluví o těžkém úkolu dramatu a o jejím poslání. Ministr ukázal svou censorní radou, že si dramatiky skutečně váží, a žádá, aby byla vážena a ceněna správními úřady a aby se s dramatickými spisovately zacházelo podle míry jejich sociálního významu. To se příjemně přijímá. A znamená to právě v dnešní době mnoho u nás, kde zavládl opačný zjev: v Národním divadle pohrdání tvůrčí prací, paragrafování básníku a pokutování — pánové vědí o 2000 korunách — těch, kdož se brání proti ubití.

J. Hilbert.

*

PŘEDMĚSTSKÁ DIVADLA.

(*J. Vojta-Slukov †. — Změna v ředitelství Uranie.*)

Minulého měsíce stihla „Uranii" bolestná ztráta úmrtím jejího ředitele, Jakuba Vojty Slukova, jednoho z nejsympatičtějších našich umělců dramatických. Smrt zastihla ho uprostřed práce věnované s nadšením pokusu o lidové divadlo, uprostřed práce, která byla nehlučným, ale tím záslužnějším dokonáním jeho životního díla. —

Jakub Vojta-Slukov narodil se v jihočeské vsi Slukově (odtud jeho pseudonym); jako mladý student vycítil v sobě sílu svého talentu hereckého a puzen touhou po umělecké dráze, stal se hercem u venkovské společnosti. Vynikl záhy jako výborný umělec a vyšinul se konečně mezi nejpřednější síly Národního divadla. Když pak r. 1901 byl donucen chorobou opustiti jeviště a loučil se s námi, naposled ve svém životě rozvinuv své velké umění, provázely ho naděje všech přátel, že nel uči se nadobro, že překonaje chorobu, vrátí se na své místo k své i naší radosti. A vrátil se, zdánlivě zdráv, ne ovšem tak, aby mohl opět oddati se svému umění výkonnému, ale aspoň do té míry, že byl s to pevnou rukou uchopiti se vedení lidového divadla Uranie, bohužel na dobu tak krátkou, sotva pětiměsíční. —

Slukovova činnost umělecká jako herce, byla již dostatečně oceněna a posouzena, když — dle svých slov — „poprvé umíral", opouštěje Národní Divadlo. Mně zbývá promluviti pouze o práci posledních dnů jeho života, které věnoval Uranii.

Když správa tohoto divadla ke konci minulého roku povolala k artistickému jeho vedení nedávno z jihu se vrátivšího Slukova, byla volba ta přijata vším o divadlo se zajímajícím obecenstvem s uspokojením, ba s radostí. A Slukov oddal se úkolu svému s celou láskou a upřímností bodré své povahy, která ho činila vždy tak sympatickým i mimo jeviště. Přední jeho snahou, jako ředitele, bylo, aby si získal náklonnost svého členstva — svých poddaných v malém tom království divadelním, kde chtěl býti vládcem ne mocí, ale lá-

skou. — A že se mu to úplně podařilo, toho nejlepším důkazem je rozvoj činnosti Uranie, jevící se v pestrosti repertoiru, který, zejména v prvním měsíci, vykazoval dvě i tři premiery za týden — počet to, který svědčí o píli a úsilovné, svorné práci ředitele i umělců výkonných. Slyšel jsem z úst samého Slukova výraz podivu nad tím, že členové Uranie ochotně, bez reptání po námaze jedné i dvou zkoušek ve dne s nezmenšenou chutí hrají večer. Při tom ovšem nemluvil o tom, že i on sám kolik hodin denně strávil vedením zkoušek a že to byla jeho laskavost a neunavnost, která byla ostatním vzpruhou k práci. —

Na venek vytkl si Slukov za úkol především pěstovati skutečné umění a uváděti na jeviště hlavně práce české a slovanské. Pracovati s takovýmto omezením a vzbuditi přece zájem pro podnik, i jinak dosti nepříznivě situovaný, jakým je Uranie, bylo úkolem velmi obtížným. Bylo by proto zajisté nesprávno chtíti, aby za tak krátkou dobu, co Slukov mohl k vytknutému cíli pracovati, bylo ho dosaženo, neboť to, jak myslím, může se státi jenom pozvolnou, ale úsilovnou prací. A proto bylo by rovněž nespravedlivo přísně vytýkati regimu Slukovovu odchylky od vytčené dráhy — ač nemnohé — které se za něho vyskytly. Za to na provedení všech kusů, které jsme viděli na jevišti Uranie za života Slukovova, byla patrna intelligence a jemnost jeho vedení. Není pochyby, že úmrtí jeho znamená pro holešovické divadlo ztrátu téměř nenahraditelnou. —

Správa divadla, povolavši na místo zesnulého Slukova p. Seiferta, získala ovšem umělce nemenší váhy a neméně osvědčeného regisseura, ale nový ředitel Uranie oproti Slukovovi jest vázán značným, ba snad největším dílem svého času ke své výkonné činnosti na Národním divadle, takže se nemůže věnovati cele svému novému povolání. Podaří-li se však přes to p. Seifertovi, jako řediteli, udržeti Uranii na dráze Slukovem započaté a jíti stále ku předu, bude jeho zásluha tím větší. —*lan.*

*

OPERA.

(*Váše Suka „Lesův pán“.*)

Poslední operní novinka Národního divadla jest dílem v každém ohledu nešťastným. Libretista i skladatel chtějí stavět na základech dávno již prohnilých, pokoušejí se čerpat z pramene úspěchu, od počátku již zkaleného a od let již vyschlého. Princip doby Meyerbeerovy: „effekt za jakoukoliv cenu“ — princip sám o sobě nezdravý a umění nepřátelský vymstil se na svém hlasateli, který přece byl tak geniálním, že byl by snad, veden zásadami umělečtějšími, dovedl vytvořiti hudebně silná díla i na základě librettistické své pseudoromantiky, o sobě již tou dobou nemožné. Dnes jest, dík snahám Wagnerovým, zrak obecenstva tak zbystřen a zjemněn, že nedá se zaslepit,

hraje-li se mu loutková tragedie s lepenkami, čarodějnicemi, vraždami a kalafunovými blesky. Ne, že by Wagner byl učinil na scéně nemožným jedině dílo svého směru. Ale učinil zde nemožným dílo neumělecké. Tím nemožnějším pak jest dílo také, čím otřelejší a obehranější jsou effekty jeho libretta a hudby, čím méně samostatná a svérázná invence básníkova a skladatelova; zcela nemožné, jsou-li autoři, v duchu Meyerbeerově za falešným zlatem effektu se pachtící pouze nesamostatnými epigony. A chybí-li skladateli dramatický nerv, je-li pouhým nehlubokým lyrikem, jest pád opery zcela zajištěn. A takovým dílem jest *J. V. Friče* a *Váše Suka Lesův pán*. Je-li libretto Fričovo v zásadě špatné, jeví se nám neméně slabým, rozebíráme-li je po jednotlivých vlastnostech. Máchův Máj, který skytl hlavní rysy osnovy dějové, byl básní nejméně vhodnou pro scénické zpracování. Z díla, velikého svojí náladovostí, barvitostí své scenerie, s láskou a nadšením líčené, jímavého oparem fantastické romantiky je halící, z díla mimo to ryzí subjektivity, nebylo možno pro scénu vytěžit víc, než nedokreslené, loutkovité hlavní postavy. Ostatní dokreslil a staffáží v témž slohu loutkového divadla doplnil librettista dle starých operních vzorů. Že dokonce nehleděl na dílo své jako na dílo uměleckého tvoření, ale že hleděl naň jako na libretto se hledívalo, jako na genre, s uměním nemající nic společného, zříme i z ledabylosti jeho veršů. Rýmy lyrických partií stačily by na srdce pro pěkný pernikářský krám k nejslavnější pouti: „Věčně tvá — Jarmila“ a podobné. Úryvky původní básně místy užité, prapodivně vynikají z chudého toho veršování.

Příznivějším jeví se aspoň z části rozbor Sukovy hudební partitury. Zříme tu na bludných cestách umělce pěkného nadání a zcela úctyhodné dovednosti, pravého českého muzikanta; eklektika, nehlubokého, ale prostě a zdravě cítícího, třeba že za meze svého umění daleko nemyslícího, vůbec nereflektujícího; kapelníka, znajícího svůj nástroj, hrajícího naň zručně, s trochu řemeslnou jistotou. Lyrika opery, hladká a zpěvná, opírá se o Smetanu přímými reminiscencemi; prosté tony nejlépe se jí daří. Kde výraz má státi se silnějším, zabředá skladatel za to rád ve plačtivý sentimentální tón, který někde, jako při sboru loučících se s vůdcem svým loupežníků či u starého Smila, vrhajícího se na Jarmilu, prakomicky vás jímá. Jindy chápe se konvencionelních kapelnických frasí, chce-li být dramatickým. Chápe se jich často. Co chvíli vám při nejnepatrnější příležitosti zahučí v sluch nějaký výbuch hlučného bombastu z orchestru. Trpí tím i plastika díla, v partiích lyrických dobře členěného a obratně ve svých starých formách se pohybujícího. Nejvyšší vrcholy dramatu, nejsilnější výbuchy tragické bouře se tou stálou blýskavicí seslabují ve své účinnosti.

Ale — konečně více či méně dobrých či špatných vlastností v podrobnostech nemá daleko té váhy, uvažujeme-li o životnosti či

neživotnosti díla, jako umělecký jeho princip. Ten jest zde také, že Sukova opera trvalého žití nebude mít, přes zevnější úspěch premiery, vyvolaný osobním dirigováním skladatelovým. U nás měly právě ti sud všechny premiery úspěch. Ale dále — kolik oper — a právě vinou podobně pochybeného názoru dramatického — zapadlo v divadelní archiv na neshledanou?! *K. Hoffmeister.*

*

KONCERTY.

(*Filharmonie v komorním spolku. — Beethovenova devátá. — Dvořákovo Stabat mater. — Koncert konservatorní. — Grieg.*)

Dechový ensemble filharmonického orchestru pokusil se v mimořádném koncertě komorního spolku splnit touhy četných hlasů, volajících po občasném uvádění komorních skladeb pro nástroje dechové v obvyklé, dosud pouze na smyčcové kombinace a klavír se omezující pořady. O skladby by nebylo; klassikové i vynikající mistři moderní skýtají tu pěkný výběr. *Beethovenovo* rondino pro dva hoboje, dva klarinetty, dva lesní rohy a dva fagotty není skladba velikého slohu, ale plná lahody, samý zpěv v poutavé, ušlechtilé formě a pěkných, měkkých barev. *Dvořákova* známá pak, nedávno ostatně provozovaná *serenáda* pro podobný ensemble s připojeným bassem violoncella a kontrabassu, jest z moderních skladeb toho genru jistě z nejlepších. Co věty rychlejší, základem svým pochodové neb taneční, idealisují rhythmem i zvukem venkovskou naši hudbu, věta volná zpívá, dík zvláštní koloristické kapacitě ensemblu, poesii čarovné večerní nálady. Provádění repertoiru podobného ovšem vyžadovalo by, mělo-li by býti úspěšné, zvláštního, prohloubeného studia. Jeť od propracovanosti orchestrální k jemné propracovanosti komorní přec jen značný krok. A co v orchestru chválíme jako sebezapírající umění, zapadající neznatně v celek, to v malém ensemblu komorním působí dojmem nedosti vyslovené individuality. Tím, rázem obyčejné orchestrální produkce bez ostatního obvyklého orchestru skladby ty tentokráte trpěly, třeba byly jinak pečlivě studovány. Tempo Beethovenova ronda bylo po mém vkusu nekonečně rozvleklé: ztrácela se jím frase a trpělo tím ovládání zvukové stránky. V rozkošné, hravé *Mozartově* serenadě pro smyčce a dva lesní rohy celkem velmi mírně jen vyplní užívané, pan kapelník *Zemánek* představil zcela příznivě výbor svého orchestru. Dílo, jež celému smyčcovému sboru jest jistě velmi nesnadným ve svých subtilnostech a choulostivých fioriturách, snad působilo by plnou lehkostí a uplatnilo by spíše barvu lesních rohů ve prostém provedení kvartettním. Veliký úkol vzali na se filharmonikové a jich dirigent, uvedše *Beethovenovu* poslední symfonii jako závěrečné číslo populárních letošních koncertů, v nichž všech osm mistrových symfonií po řadě provedeno. Zhostili se úkolu toho se cti. Splnit zde vše jest možno ovšem jen za výminečných

okolností; a splnit vše v části chorické a především pěvecké sólové asi vůbec nelze.

Provedením z českých chorických skladeb nejnádhernější zavděčil se veřejnosti *Hlahol*. *Dvořákovo Stabat mater* jest stejně podivuhodné hloubkou a bohatým odstíněním nálad jednotlivých vět, jako umělostí své stavby, velkostí i ľahodou svojí práce, půvabem ryze původních, výrazných, melodických myšlenek. A při tom ryzí, jednotné svým slohem, jak žádná jiná ze sborových skladeb mistrových: beze stínu banálnosti či přílišné lidovosti, jediný, vroucí, silný a něžný tón. Dirigent Hlaholu p. *K. Douša* vůči dílu stanul příliš pevně na stanovisku hudby církevní. Potlačil ohnivou jiskru, v něm skrytou, nedal jí rozeplát se ohněm nadšení a vroucího citu. Tempa příliš volná a dynamika orchestrálního průvodu nedosti prohloubená jako by šerý závoj byla přehodila po barvitých jeho půvabech. Nezdolatelnou překážkou jemnějšího a barvitějšího orchestrálního průvodu zůstává při veškerých chorických produkcích v Rudolfině nezbytné umístění harmonie na varhanní estradě. I tentokráte harmonie dřevěná, v partituře hojně zaměstnávaná, převládala i při patřičné diskretnosti hráčů nad smyčcovým orchestrem, jehož zvuk pohlcoval sbor, před ním rozestavený. Tu by ovšem jedině dávno žádoucí přestavba podia pomohla. Statečný sbor Hlaholu drží se, co jadrnosti zvuku, pevnosti intonace a přesnosti nástupu a rhythmu se tkne, na známé své výši. K solistům, s nimiž se v koncertech spolkových po léta již setkáváme, k pp. *Krtičkům* přidružily se dobré interpretky partií ženských sl. *Bobkova* a pí. *Klánová*. — S týmiž solistkami, se solisty divadelními však, s p. *Figarem* a *Klimentem* opakoval Hlahol dílo v koncertě *society*, na paměť stoletého trvání spolku tohoto pořádaném.

Konservatoř, letos snad naposled, pořádala třetí svůj koncert, jak bývalo ode dávna zvykem, ve Stavovském divadle. První oddíl večera vyhrazen skladbám „galantního slohu". Kus vděčnosti jest v tom pohledu k dílu zapomenutých mistrů, kteří položili základ a připravili půdu tvorbě doby klassické. Jest zároveň kus vypočítavé paedagogiky v tom, ukázat na dílech vedle sebe postavených, jak umění naše vyrostlo od barokních, dvorsky obřadných tanečních a pompésních rhytmů *Lullyho* do *Filipa Emanuele Bacha* a *Mozarta* a jak odtud, z dětské hravosti, vypnul se člověk sebevědomý, bojovný, vítězný — v díle *Beethovenově*. Lully, svými absolutně hudebními vlastnostmi vůbec slabý, potřeboval retuše, měl-li povědět dnešnímu obecenstvu za svoji dobu srozumitelnou řečí, co mu měl říci: že přichází ode dvora Ludvíka XIV., ze století, stylisujícího veškeren pohyb do slavnostně vážného tanečního kroku a obřadné poklony, že cit jest něco, co třeba skrýt co nejhlouběji, co smí pronikat jen, jako sotva znatelně pronikají tvary těla ztrnulostí krajkových náprsenek a límců, tvary lebky tíží allongeových paruk a rysy hladce oho-

lené líce vrstvami kryjícího ji pudru. *Felix Mottl* neretušoval s pietou sic, naopak přidával a ubíral, jak bylo potřebí; ale jen ve prospěch díla. Snad měl na mysli způsob, jak skladatel sám pracoval: že pouhou načrtnutou melodii s doprovodem číslovaného bassu předkládal žákům svým k dalšímu zpracování. — Fil. Em. Bach cizí pomoci již neměl zapotřebí, aby i dnes stal se plně srozumitelným. Jeho prvá *symfonie* hovoří zcela jasnou řečí: trochu rokokových kudrlinek věty prvé lehce strávíte, brillantní šum scarlattovské čiperné věty poslední mile vás pobaví a sentimentalita věty volné vám připomene, že jste v létech, kdy rokoko rázem cítilo, že nenáviděné mu stáří neodbytně klepá. Ještě Mozart zahrál si ve své *serenádě* pro čtyři orchestry rokoku oblíbenou „slepou bábu": ze všech stran dávají vám hádat smíchem ztlumené hlasy, kdo že to. Pak přišla ovšem i jemu doba hlubšího nazírání světového. Dále *Eroica* tentokrát ukázala, jak se světový názor století devatenáctého tak v zásadě změnil proti století předchozímu. Právě symfonie třetí výborně volena, aby vyznačena fáse člověka nacházejícího své síly, jaré a svěží, nezkrušené ještě pozdějšími zápasy. Dirigent, který dovedl s takovou vybroušeností pořad sestavit, dovedl jej s přiměřenou vybroušeností též provést. Veškera díla stála před vámi v reprodukci řed. *Knittla* živá, plastická, zvukem krásná — se skrovným napjetím vlastní obraznosti zřeli jste tak zcela odlišné světy, svět pozdního baroka a rokoka a svět dob obrozenských před sebou se otevírati.

Eduard Grieg zavítal k nám, by dirigoval koncert vlastních skladeb. Dílo jeho neskýtá nic záhadného, nepřístupného, sporného v pojetí. Tak, jak on je diriguje, představuje si je, chápe je každý z nás: vřelé a temperamentní, volným rubatem zpívající své národní melodie, úsečnými, trhavými rázy, vyznačující taneční rhythmy myšlenek rychlejších. Zajímala tedy především jeho osobnost. Drobný stařeček jeví v rysech své líce tutéž ráznost a přímost a živost, v pohybech svých, úsečných a ohnivých, týž temperament, jimiž tak svěžím životem zijí jeho skladby. Žijí ovšem nejsilněji a nejvzácnější svojí vůní dýší v intimitě domova. Nešel jsem z koncertu, třeba pořad proveden většinou výborně, nijak niterně bohatší. Klavírní koncert mistrův málo uspokojil mne reprodukcí. Sl. *Teresita Carreño* hrála jej s divokým, nevázaným temperamentem brillantně sic, ale rozervaně, roztříštěně. Nemohl jsem nevzpomínat po každé větě ideální, ohnivé a přec plastické a umělecky rozvážné a zvukově nádherné reprodukce Raoula Pugno. Slečna *Magda Dvořáková* byla velmi dobrou interpretkou citupiné vroucnosti Griegovy a melancholií jeho písní. Ale právě ty působí plnou krásou přec jen v útulném domově, jako ony kouzelné drobotiny klavírní, jež v pořad vůbec nemohly být uvedeny právě pro jich intimitu. *K. Hoffmeister.*

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Ⓨ— *Výstava „Manesa."* — Stodevětačtyřicet prací, obrazů, leptů, dřevorytů, kreseb, portretů, soch, plaket a architektur vystavuje čtyřiatřicet umělců, z nichž valný díl patří k těm, které jsme si navykli jmenovati mladou generací. Mnoho by tímto pojmenováním nebylo právě řečeno; nic jiného není tím označeno, nežli stáří, výše let, jež každým okamžikem se víc a více oddalují od pojmu mladého pokolení. Každým rokem narustá nové, mladší. My tím však chceme říci něco jiného. Jejich umění považujeme za mladé, a zase ne ve smyslu vývoje u jednotlivce, nýbrž nově mladé v celé řadě evolučních fasí, jež naše umění po přirozeném zákonu rozvoje postupně prodělává. Cítíme cosi svěžího v tomto umění, cítíme jarní ozon probouzejícího se lesa, vůni prvních květů jara, proudění nové mízy celý organismus nalévající. Ani snad dosud u jednotlivců nesetkáme se s tak zvanými velkými činy, ztěží může se který vykázati dílem, které by sensačně upoutalo k sobě pozornost davu i elitního výběru duchu a jež by se mu stalo označnou etiketou jednou pro vždy, pro celý život. Nejednou potom taková eklatantní vítězství dusí a tíží, porušují předem nepředpojatost, s jakou bychom jinak přistoupili k pracím následujícím, a nezřídka svedou šťastného triumfátora s dráhy vzestupu. Nemá takového díla ni M. Švabinský, ni J. Uprka, ni A. Slavíček, ni A. Hudeček, ni Preissler ještě nebo Šaloun. Suchardův Pomník Palackého vězí dosud ještě v náčrtu. Fysiognomie těchto mladých hlav buduje se teprve ze souboru, z úhrnu jejich dosavadního díla. Je v něm souměrně uložená, aniž by dosavad kde v náhlosti a překvapující prudkosti a oslnivosti mimo nadání vyrazila. Jsou tito mladí třicátníci jinak organisováni nežli jejich předchůdci, nežli autoři Mosteckých skupin, Odsouzení M. J. Husi, Opony v Národním Divadle a cyklu Vlasti a Apotheosy v jeho foyeru? Anebo nedostavily se k nim ony zevní šťastné podmínky, ony velké impulsy a úlohy, jež ona díla zrodily? Toto poslední je možno. Jdeme-li o dvacet let v paměti své nazpět, k těm časům, kdy ona díla vznikala, zdá se nám, že tehdá se v nich jako bezděky zhušťovaly silné, všim lidem hýbající záchvěvy, velká zplanutí, jimiž množství bylo zachváceno a kterým umělci, články tohoto množství, dali smyslný výraz.

Dnes se dojista víc o umění myslí a píše u nás nežli tenkráte. Mnoho se filosofuje a do abstraktností převádí. Mnoho horlivých a vřelých kázání a naučení se obrací ke sluchu společnosti: ze všech stran znějí příkazy: ty máš a musíš milovati umění! Ale k lásce nelze koho přinutit, ani toho ne, koho milujeme. A tito esthetičtí mravokárci v pravdě nemilují obec svých posluchačů.

Spíše ji pohrdají, mají o ní mínění velmi zlé a spíše se na ni horší a zlobí, nežli aby ji vlídně řídili a vedli. Také je jisto, že její zájmy jsou dnes tak roztříštěny, rozdrobeny a tak nestálé, těkavé a převahou na malichernostech a mimotnostech ulpívající, že vlastně o jakém zájmu ani řeči býti nemůže. Patrně jsme se octli, ať čikoli vinou, ve stadiu neuvědomělé přípravy něčeho, co teprve jednou má snad přijíti. Není tu dnes velkého, homogenního, všechno zachvacujícího citu; schází nám velká citová vášeň. Ta bývá sice vždy jednostranná, ale právě v její jednostrannosti leží původ její mohutnosti. Tenkráte to byl krásný cit národnosti, vypjetí vřelého vědomí o svébytnosti oproti cizím útiskům a v předtuše blízkých už vítězství. Ta se nedostavila a vlna opadla. Kde a jaká se zvedne teď?

Mladé umění je odkázáno na sebe. Mladí umělci procházejí se v zahradách svých snů. Nezaujati ničím zevně, nestrhávání ve vírný proud silného života, zapřádají se v dumy a noří se jedině v říši barev, v chvějivé a osamělé nálady a pracují jen na nové formě technické i etické, již by je vyjádřili. Víc aby je kus po kusu odloučili od své morální bytosti, nežli by je podávali lidem s nimi souhlasného cítění a jejich výtvorů lačným. Pravý opak lze pozorovati. Všechno jemnocitné zůstává bez ohlasu a porozumění, všechno subtilněji naladěné zaniká bez ozvěny. A to je pochopitelno. Není k jeho apercepci dosti klidu, není tu dosti vážné a soustředěné mysli. Až jednou k ní dojde, budou výtvory této mladé generace více pochopeny a milovány nežli dnes. Ne slovy a písmem, nýbrž rozechvělým srdcem. Kdyby tomu jinak bylo, nežli jsem zde vyvodil, musila by už teď výstava Českého umění v pavilonu „Manesa" vzbudit jedno radostné vzrušení, všady, nejen na papíře. Obsahuje všechny k tomu potřebné umění prvky. Už svojí úpravou, jak se presentuje. Sice v tom připomíná Urbanovo arangement z poslední výstavy Hagenbundu ve Vídni, přes to však má svoji zvláštní vlídnost a přívětivost, vlastnosti vynikající více, nežli apartnost a nápadnost. Dále svojí vysokou úrovní, v níž nenaleznete nic banalního a jen málo kde co uměleckých snah načisto prostého. Potom pěknou souměrností výběru a všady svěžestí talentů a vážnou opravdovostí jejich práce. V těchto místnostech necítíte ostrý, suchý vzduch řemeslnické dílny, v níž se obrazy jen malují, ale kde se umělecká díla netvoří. Jste v okolí, kde se záhy dostaví poznání, že tyto obrazy a sochy, tyto barvy a formy vynořily se z duše umělců takořka pudově, z vnitřní nutnosti vyzpovídati se ze svých dojmů životních a ze svých radostí i bolestí. Je možno skomponovati a namalovati obraz, který všem požadavkům o uzavřenosti, celistvosti, souměrnosti a korektnosti

vyhoví, který je technicky bez vady a v podání akuratní. A přece není uměleckým dílem, neboť větší podíl má na něm rozum a vědění, nežli cítění duše. Co povídá a obsahuje, je tolikosvojené a jeho původce nemel, nebo neumel, vzdor své dovednosti, co svého sděliti, předložiti kus svého nitra, zvláštní silné jeho hnutí, vyvolané hlubokou některou impressí. Neboť na konec v uměleckém díle hledáme silné, vřele, jemné nebo prudce cítícího člověka, jenuž je ruka nástrojem mluvícím a barva a linie jsou pryky dorozumujícími.

Vešlo ve zvyk obdivovati se technické stránce u M. Švabinského. Opravdu má imponující mistrovství a jest překvapující ve své lehkosti a dokonalosti, s jakou perem a štětcem zrovna hravě vládne. Ale M. Švabinský by byl pouhým virtuosem, kdyby jeho hodnota ležela výhradně, aneb aspoň převahou v tomto směru. Uměleem vzácné jakosti, umělcem dojímavé síly, vlahé intensity, mladým mistrem (budiž mi odpuštěno toto blátem banality u nás už až znehodnocené slovo) činí jej jeho něžná vroucnost, s jakou přijímá a laská své dojmy reality, jeho vlahost citová, jeho ušlechtilý let fantasie, krása jeho vidin a snů. Jeho duše musí být nevšedně bohatá, jeho cit je stále ve střehu a nitro jeho jako pokojná, zrcadlivá jasná tůň, v níž se vše v zušlechtěném a sharmonisovaném obraze obráží, co nad ní stojí a plyne: lidi a kraj, bouře a mír. Tento poeta „Rodinovy inspirace" a „Stavu", tento zkoumatel portretovaných lidí, tento vyšetřovatel typů, je zároveň malíř v nejvlastnějším slova smyslu, který barevné a světlové nuance a harmonie v delikátní obrazy spřádá. Také pochvaly A. Slavíčkovi věnované, zdají se mi býti poněkud jednostranné. Vyvolává je jeho krása barev, jejich svěžest a jásavost. To je správné, zrovna tak, jako obdiv jeho jistého a hbitě trefného štětce. Než zase i v jeho díle je duševní stránka, máme-li pro ni porozumění, aspoň nemenší kvality. Slavíčkovy krajiny jsou jako obrazy výborně vyváženy; kus skutečnosti sedí pevně a bezpečně v rámci: velké linie a drobný detail jsou v úplné rovnováze. Avšak vřelá zanjatost pro substrátní krásu kraje, temperamentní rozechvění při jejím objevu a nálezu, vášnivé procítění jejich složek a sluboru, upřímný, mladistvé vroucí ton jeho barvitých písní, to jsou vlastnosti Slavíčkovy duše, kterými se opodstatňuje náš obdiv jeho jako umělce.

Opakuju: bez tohoto vnitrného poměru k předmětu, bez tohoto duševního rysu, který se v hotovém díle objektivuje, není uměleckých titulů. Jejich síla a výraznost, jejich výška nebo hloubka, jejich individuálnost a odlišnost udává stupnici umění. Co jmenujeme účinkem na pozorovatele, co podmiňuje větší nebo menší intensitu dojmu uměleckého díla, co rozumíme jeho suge-

stivností, to jest obsaženo v jeho koncisnosti, trefnosti a případnosti formální mluvy. Není-li jasná a zřetelná, odnášíme si jen jakési tušení, co asi vířilo umělci v duši, a jenom je-li silná a určitá, převede jeho myšlenky a síly v naši bytost. Všechen rozpor, který stále vzniká mezi námi a F. Bílkem, lze si takto nejlépe a nejpřirozeněji vysvětliti. Jeho mystičnost, křesťanské nuance, jež přechází někdy v katolictví, mohla by všem být ne-li přístupná, aspoň pochopitelná, kdyby se čím dále, tím více sám v ní nerozplýval, nedbaje o útvar, kterým ji nám k řešení předkládá. Dva kreslené kartony až zarážejí formovým úpadkem, který Západ Čech ani z daleka nedával tušiti. Jaký to kontrast k Bílkovým zaníceným mátohám Uprkova r bustnost. Krevnaté zdraví vůči nyjící anenii. Ale v jakém spojení že je Uprkova zářivost, jeho jásavost a vůně hroudy s oněmi sny, o nichž jsem mluvil? Tento čivnatý realista a snílek? A přece jím je. I on svou mysl čímsi utěšuje a opíjí. I on má své vidiny, ne myšlenkové, ale barevné. Před jeho očima hárají a víří polychromie jako pyrotechnické zjevy. V nich si uvolňuje, v nich, ničeho jiného nedbaje, ukládá svoji životní vervu, ty jsou jeho světem, alfou a omegou jeho dojmů, jimiž se k němu tlačí život. Uprkovy obrazy jsou také nejsilnější, nejbarvitější notou celé výstavy, vše ostatní, i Slavíček také, je vedle něho tlumené, přidušené, šeptající. Mnozí hrajou piano, jiní pianissimo, třetí dokonce se sordinou.

Mohl bych explorovati málem celý katalog, kdybych chtěl uvésti všechna paradigma, neboť by nesměl zde scházeti ani H. Schwaiger se svými Krysaři, ani J. Preissler se svými pohádkami, ani Böttinger se svými barevnými kouzly, ani Šimon se svými něžnými tonínami, Špillar s půvabnými ženami, Kupka se svými ironiemi a čaronocmi. Kdybych měl všechno uvésti, čeho je všednost daleka, musil bych hovořiti o Strettiho leptech a pařížských motivech, o jeho a Pollakových podobiznách, o Preissigových báchorkách, o Suchardových plaketách a Šalounových krásných plastikách. Ale kdybych o každé jejich práci jen tolik napsal, mnoho-li se napíše o třináctistránkové knize nepodařených veršů, ze sloupců by obratem vyrostl svazek, pro nějž není zde místa.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*Sociální význam chorob pohlavních. — Dějiny léčení světlem.*)

Na I. sjezdu německé společnosti proti šíření chorob pohlavních přednášel tajný vrchní medicinální rada Prof. Dr. M. Kirchner o sociálním významu chorob pohlavních. Řekl tak

vážná slova, že by je měl do mysli zapsati každý dospělý člověk, neboť dusledky jeho úvahy zasahují mnohem dále, nežli při povrchním jen uvážení věci se zdálo. Proto z práce této uveřejňujeme z 1. sešitu nově založeného časopisu „Mittheilungen der deutschen Gesellschaft zur Bekaempfung der Geschlechtskrankheiten“ výtah.

Pohlavní choroby náležejí k chorobám nakažlivým t. j. přenosným. Kdežto na př. dna, hostec, zánět plic vyskytují se ojedinělé, vystupují pohlavní choroby ve skupinách. Jsou-li tyto skupiny zřetelně ohraničeny a je-li počet případů větší, mluvíme o epidemiích. Jestliže však přenosná choroba zaplaví celé země, ba i celý svět člověkem obývaný, slouje pandemie. Trvale v malých hnízdech panující choroba nakažlivá slouje endemie. Nejvíce pozornosti v obecenstvu vyvozovaly a vyvozují pandemie, na př. moru, cholery. Epidemie spály, difterie, zádušného kašle, spalniček také znepokojují nejširší kruhy a vyvolávají opatření obranná. Také příjice, jak učí dejiny, nabyla časem rázu epidemického. Nevíme ovšem, panovala-li ve starověku. Ale koncem 15. a počátkem 16. století vystoupila s nebývalou prudkostí a zaplavila celou Evropu v rozsahu neslýchaném. Spustošila voje Karla VIII. před Neapolí i zavinila úplnou zkázu tohoto voje po bitvě u Fornuovo. Podobného epidemického rázu nabyla příjice v krajích, kam byla nově zavlečena. Také může v místech, kde je endemická, náhle státi se epidemickou (r. 1708 v Curychu, r. 1776—1780 v Kanadě, počátkem XIX. století v Dalmacii, Illyrsku a Uhrách. Všude, kde vnikla jednou, zůstává a strebá trvale jako endemická choroba síly organismu. Obecenstvo zůstává vůči takovým endemickým chorobám lhostejno. Zvyklo jim. Ztratily svou děsivost. Energické obranné kroky proti nim se neprovádějí. To platí o tuberkulose a o pohlavních chorobách. A přece jsou spousty, jež ta choroba natropila, horší, stokráte ba tisickráte nežli morové rány pandemických a epidemických chorob. R. 1899 zemřelo v Prusku neštovicemi 14, tyfem 4405, spálou 12.136, tuberkulosou 68.408 osob (asi 10. část všech zemřelých toho roku).

Ovšem pohlavní choroby přenosné probíhají jenom v poměrně malém počtu případu smrtelně. R. 1899 zemřelo v celém pruském státu příjicí jenom 335 osob. Úmrtí na kapavku a měkký vřed (šanker) nejsou ve statistikách úředních vedeny. Proto zdá se úmrtnost pohlavními chorobami menší, nežli mortality jinými chorobami nakažlivými. Ale přes to jsou pohlavní choroby těžší, nežli by se dle jich domnělé mortality soudilo. Jako mnohé smrtící choroby ženské dlužno vysvětlovati nákazou kapavkovou, jsou zase mnozí nemocní, kteří podlehli dlouhotrvajícím chorobám mozku a míchy, oběťmi příjice a četné dítky, které se narodily mrtvé nebo brzy po narození bídně zacházejí, přijali již v lůně mateřském jed příjice. Číselně tyto všecky oběti nelze ani stanoviti. R. 1899 zahynulo 45.824 dítek první rok

života vrozenou slabostí. Velká část těchto úmrtí spalá na vrub příjice.

Mnoho-li onemocnění pohlavními chorobami se vyskytuje, nedá se zjistiti, nýbrž jen odhadovati. Z uvedeného pátrání, provedeného 30. dubna 1900 vyšlo na jevo, že více než polovice pruských lékařů léčila 40.902 nemocné pohlavní chorobou stižené. Proto lze souditi, že v Prusku trpí denně více nežli 100.000 osob (3‰) přenosnými chorobami pohlavními. Kdežto každý případ kapavky trvá několik měsíců, každý případ příjice leta, nežli lze jej za vyhojený považovati.

Také učiněn pokus význam přenosných chorob vyjádřiti penězy. Vypočítala se ztráta dělnosti, náklad na lékaře, lékárnu, ošetřování, pohřební výlohy atd. To je ovšem výpočet velmi přibližný, nikoli přesný. Ale ukazuje na národohospodářský význam chorob pohlavních. Tak se páčí ztráta zaviněná pohlavními chorobami na 250.000 marek denně čili na 90 miliónů ročně (nejméně). Tato summa nedosahuje skutečné výše, ale představuje i ztráty tuberkulosou zaviněné, mnohem obávanější.

Představme si nyní zdatného muže, jenž zaujímá význačné postavení a který v květu života podlehne příjici. Zustavuje mladou vdovu a nezaopatřené dítky. Nouze a zničená budoucnost dítek jsou rovněž následky onemocnění živitele. Ale jeho skon zaviňuje mezery u stavu a v oboru činnosti — to vše nedá se vypočítati ani číslicemi odhadnouti.

Široké vrstvy obyvatelstva jsou poškozeny ušlou mzdou nemocného a nákladem na jeho léčení. Déle trvající onemocnění znamená u nich počátek hospodářské zkázy. To je sice poněkud zmírněno sociálním zákonodárstvím, ale přes to jsou mnohé pokladny nemocenské, jež nemocným stiženým chorobami pohlavními dobrodiní bezplatné léčby a náhrady výdělku odpírají, *ježto nemoc sami zavinili*. Co to pro hospodářsky slabého člověka znamená, netřeba blíže objasňovati. Toto faktum zaviňuje, že nevyhledají lékaře, pokud je ještě vyhojení možné a tak mnohá rodina se ztroskotá, což by se nebylo stalo, kdyby onoho obmezení nebývalo.

Kdyby byly škody zaviněné chorobami pohlavními na blahobytu lidu jenom peněžité, nebylo by ještě tak zle. Horší následky chorob těch jsou zmařené naděje, zkažené existence, slzy řinoucí se po léta — vesměs zla nenapravitelná.

Jako červ v květu zakrnělém a chorém ukrytý hlodá pohlavní nemoc na zdraví mnohých jednotlivců, kteří by jinak zdatné práce byli s to vykonati. Kolik studentů, dustojníků, obchodníků, řemeslníků získalo některou chorobu pohlavní, jež podlomila veškeré jejich síly. Na štěstí nepodléhají všichni nemoci. Většina překoná chorobu a dojde přece k cíli. Přes to je veliký počet těch, kteří následkem nepokoje a starostí, velikých výdajů a ztráty času, jež léčba vyžaduje,

bývají zdrženi a zatlačeni do řady průměrných lidí, kdežto jinak by byli vynikli. Kdybychom leckterému mladému velice nadanému muži, který nesplnil naděje v něj skládané, položili otázku, proč očekávaným u něho selhalo, snad bychom slyšeli smutné přiznání, že příčinou jeho nezdaru byla choroba pohlavní.

Poučují nás o tom úvahy o sebevraždách. R. 1899 zemřelo v Prusku 6359 osob sebevraždou. Z těch bylo 6359 mužů a z těch zase 1040 náležalo se ve věku 15—30 let, kdežto 1841 ve stáří 30—50 let. Je nepochybno, že veliký zlomek sebevrahu přivedl k zoufalství neúspěch následkem nezhojitelné choroby pohlavní. Nesmíme zapomenouti, že mnozí lidé, kteří přestáli příjici nebo jenom myslí, že byli syfilitiky, upadají ve stav úzkosti a depresse, protože se považují stále ještě za choré, ačkoli jsou dávno zdrávi. Stav ten nazývá se syphilidophobie.

Mladý manžel, jenž choť svojí nakazí kapavkou nebo příjicí, otec, z něhož se příjice na dítě plodící pod srdcem matky přenáší, matka, která při porodu nakazí dítě výtokem z pochvy, který zánětem oka, jejž vyvozuje, ohrozí zrak dítěte — kolika výčitkám všichni ti nešťastníci, vidouce zlo, jež svou nerozvážlivostí zavinili, denně podléhají. Ztroskotáno štěstí rodinné, manželský soulad zmařen — a to vše jen následkem pochybení okamžiku. Ve mnohých manželstvech vzala přece harmonie na vždy za své vinou takové choroby. Jak může mladá paní vážiti si dále muže, jehož sledovala ke společnému krbu, když kapavkou nebo příjicí odvděčil se jí za její oddanost a důvěru.

Bohužel nevzchází infekce chorobami pohlavními jenom pohlavními styky. Kdyby bylo tomu tak, snadno bylo by lze uvarovati se choroby. Každé poranění, které přišlo ve styk s jedem příjičným, stává se otevřenou branou pro nákazu příjicí. Již polibek syfilitika může příjici přenésti. Praví se, že obyčej při setkání se líbati vymizel v Německu následkem veliké epidemie příjice v XV. století. Lékař, jenž léčí syfilitika, porodní bába, jež takovou nemocnou vyšetřuje, holič, jenž stříhá vlasy neb holí syfilitika — ti všichni mohou se při provozování svého zaměstnání nakaziti a nemoc zase dále přenášeti. Mnohá kojná nakazí dítě svým prsem a naopak zase od syfilitických dítek nákazu získávají — to jsou fakta, která lékaři a laikové dosud málo uvážili.

Nákaza může se také přenésti předměty neživými, jichž užívali nemocní a kterých potom použil zdravý. Příbory, hřebeny a kartáče, prádlo, dýmky, zkrátka všecko, čeho se nemocný dotkl, může přenésti chorobu na jiné. Časté jsou případy takového rozšíření choroby na nevinné a právě tato fakta dostatečně odůvodňují větu o zhoubnosti chorob pohlavních s hlediska sociálního.

Věc má však také dobrou stránku. Jako veliká epidemie středověká, před kterou panovala veliká pohlavní nezřízenost, přivodila

nápravu mravu, takže od 20. let XVI. století pohlavní choroby jak co do prudkosti tak co do frekvence počínají ubývati, tak zdá se, že i nyní prožíváme podobnou krisi vnitřní. Dříve se soudilo, že pohlavní styky jsou ke zdraví nezbytné. Nyní bohudíky do nejširších kruhů obyvatelstva proniká přesvědčení, že i muž pohlavně zdrželivý může býti a zůstati nerušeně zdráv.

Do nedávna platilo u mladých osob za důkaz zvláštní řízností počíti pohlavní život co možná brzy. Nyní šíří se bohudíky stále víc a více správné poznání, že je v zájmu obecném i ku prospěchu jednotlivce, vstupují-li muž i žena v manželství neposkvrněni. Mnohý se chlubíval, že už v tom a v tom roce mládí přestál kapavku nebo dokonce přijici — nyní počíná se nahlížeti, že to není ani nevinné, ani čiperné, nýbrž že se tím ohrožují všichni súčastnění vážným nebezpečím, ba hotovým neštěstím.

To jest utěšený obrat, který srdečně vítáme. Nebezpečí, které je veliké, lze odvrátiti. Uchopme se potřebných opatření — ještě není pozdě, ještě lze lid zachrániti před nejhorším. Třeba ovšem především studující mládež upozorniti na význam a nebezpečí chorob pohlavních, aby si potřebné tyto vědomosti odnesli s sebou do života, třeba poučovati o těch věcech nejširší kruhy. Třeba o to pečovati, aby každý, kdo byl nemocen, byl také léčen a vyléčen. Cíl ten stojí jistě za všecku námahu té práce. Ale je už čas.

Zásluhou některých novodobých lékařů znova obrácen zřetel k t. zv. přirozeným lékům, jakými jsou světlo, teplo, voda, pohyb, výživa, elektřina a některé jiné. Shledalo se, že celá řada chorob, která vzdorovala léčení medikamenty, ustupuje těmto vlivům tu záhy, tu po delší době. Věc vzbudila pozornost a přes to, že se jí zvláště v Německu, kde k léčení není třeba doktorátu, uchopili šarlatáni, kteří neznajíce anatomie a fysiologie člověka, činitelu fysikálních užívají i při chorobách, při nichž účinkovati nemohou, na př. při rakovině, a tak vhodnou dobu k pomoci účinné (operativní) propásou, v několika letech dočkalo toto t. zv. léčení fysikální rozkvětu neobyčejného.

Zvláště *léčení světlem* těší se v posledních letech rozkvětu znamenitému. Protože i v Praze vznikl nedávno ústav k léčení chorob světlem, nutno si věci všímati i v literatuře.

Na tomto místě chceme poukázati k tomu, že léčení světlem není žádná novina, jak by se někdo, čta o skvělých výsledcích léčení toho mohl domnívati. Jako léčení vodou, má i léčení světlem „fototherapie" svoji minulost. Dějinami tohoto směru léčebného obíral se polský badatel *Gantkowski* v Poznani, který napsal o předmětě pěknou studii (Rzut oka na historiczny rozwój leczenia światlem); z ní tu chceme krátký výtah uvésti.

Není snad oboru medicíny, v němž by nebylo zkoušeno světlo jako lék. Už staří národové kulturní bystře, ale střízlivě přihlédali k přírodě a čerpali z ní mnoho prostředků a pokynu, které měly za

účel nejen léčení nemocných, ale i zabraňování chorobě v kruhu zdravých spoluobčanů. Vzduch a světlo byly pevné základy tělesného i duševního zdraví, které přece charakterisovalo člověka klassických dob.

Tělocvik byl státem nařízená část výchovy, při čemž nesmí se zapomínati, že byl vlastně vzduchovou koupelí tehdáž, neboť cvičenci nosili jen lehký pás, zakrývající pohlavní orgány. Již Řekové znali příznivý vliv světla, zvláště slunečního, na lidské ústroji, neboť ve spisech řeckých autorů nalézáme výraz „heliosis" — vyhřívání se na slunci neb frási „píti parsky sluneční". V bohatších domech byla zvláštní místa na střechách, která byla výhradně ku heliose určena.

U Římanů bylo diaetetické užívání slunečných koupelí bráno v nejširším měřítku. Plinius píše o jistém patriciovi „Ubi hora balnei nunciata est, in sole — si caret vento — ambulabat nudus." O jiném napsal: Post cibum saepe aestate, siquid otii, iacebat in sole." Cicero často mluví o slunečných lázních, a popisuje budovy, které sloužily tomu účelu, t. zv. solaria, jaká bez mála každý zámožný Říman míval. Ale nalézáme v klassické literatuře i zprávy o léčebném užití světla. Ve spisech Hippokrata a Celsa, jakož i u Herodota a Antylla, vyskytují se zprávy o léčení světlem. Herodot na př. mluví o sluneční a pískové koupeli. První po jeho mínění působila teplem a světlem, druhá v ohřátém písku účinkovala jenom svým teplem. Při menších chorobách, v nichž postačilo jako lék teplo, užíváno jen koupelí pískových, v těžkých pak sloužily lázně slunečné.

Velmi trefně a soudně popisuje *Antyllos* účinek slunečních koupelí: mnozí uléhají na slunci pomazáni olejíčky nebo nenamazáni, mnozí přecházejí, sedí neb stojí; když člověk není namazán, způsobuje slunečná koupel vnitřní lahodnou transspiraci, vyvolávajíc spásonosné poty, chrání před otylostí, sesiluje svaly a zmenšuje otoky. Dýchání pod vlivem takových koupelí stává se rychlejším a vydatnějším a proto lidé, kteří nemají rozvinutý hrudník, nemají užívati koupelí takových. Na jednu věc však třeba před sluneční koupelí pamatovati, a to je vyprázdnění střev." Při vleklých chorobách užíváno dle téhož autora slunečních koupelí a masáže.

Nejprve se mluví ve starověku o fototherapii chorob kožních. Ty s úspěchem léčeny sluncem, rovněž slonovina (elephantiasa), tučnění, dnavé záněty kloubu, vodnatelnost, choroby děložní a měchýře atd. Též křivice, padoucnice, hysterie, obrny, ischias, léčeny takto. To všecko, co, jak se tvrdí, vynalezla dnešní medicina, bylo známo ve starověku, kde ovšem k poznání tomu dospěli empiricky, ale dovedli z něho dobře těžiti.

Po úpadku kultury starořecké půl druhého tisíce let o léčení světlem nikdo se nezmínil, neboť novodobá kultura naučila medicinu psáti recepty na loket dlouhé, které jsme dnes ovšem z větší části opustili, ale nedovedla mysl lidskou vésti k matce přírodě.

Teprve r. 1726 opět světla jako léku užito. Universita Gotynská toho roku vypsala konkurs na nejlepší práci o thematu „Jak působí světlo na tělo lidské a na jeho části zvláště osvětlované". Ale ani tento krok jmenované university nedovedl školu zbudovati tím směrem, neboť jenom nemnoho badatelů se vyskytlo, kteří v tom oboru důsledně a nestranně pracovali. K nim patřil především *Loebel*, který uveřejnil r. 1815 své zkušenosti s léčením nemocí světlem. Užíval pak se zdarem slunečních koupelí při chorobách krve, vleklých katarech nosních, chorobách nervových, křivici atd. První Loebel vědecky odůvodnil, kdy a proč jsou sluneční koupele nevhodny (při prudkých zánětech, chorobách plicních a překrveních). *Loebel* sestrojil skříň ke světelným koupelím, kterou dlužno pokládati za prototyp přístroju dnes ve fototherapii užívaných. Skládala se ze spodiny dřevěné, stěn skleněných s otvorem nahoře pro hlavu pacientovu.

Také *Hufeland* a současní lékaři doporučovali léčení světlem při křivici a škrofli, považujíce nedostatek světla za příčinu těchto chorob.

Ale tehdáž opíralo se léčení světlem jen o empirické údaje a nemělo vědeckého podkladu. Teprve Moleschott přesvědčiv se o blahodárném vlivu světla na rostliny, na zeleň listovou, výměnu látek a tvoření se květu, počal studovati vliv světla na ústrojí zvířecí a provedl za tím účelem důmyslnou řadu pokusů fysiologických, jichž výsledkem bylo poznání, že zárodky žabí nemohou se v temnu úplně vyvinouti a že žáby vydávají pod vlivem světla mnohem více kysličníku uhličitého, nežli v temnu. Přes tyto směrodatné pokusy nezkoumali fysiologové tuto otázku dále, zůstavujíce praktickým lékařům, aby empiricky studovali předmět. Z takových praktických zkušeností zasluhují zmínky nálezy *Schreberovy*, na základě kterých lékař tento doporučuje sluneční koupele při chorobách dětských, které vzešly z nedostatečných sil, na př. při „náchylnosti ke krticím", bledničce.

Neuspořádané a rozptýlené ty vědomosti o léčení světlem soustředila a opodstatnila bakteriologie, která ve všech oborech medicíny tak závažné reformy vyvodila. Na základě bakteriologie, chemie a fysiky rozvinula se a stále se rozvíjí léčba světlem. Rozeznáváme nyní místní a celkové lázně světelné. Z prvu používáno světla slunečního, posléze elektrického. První užíval elektrického světla Američan *Kellog*. Upotřebujeme pak nejen žárovek, ale i světla obloukového. V Německu objevy Kellogovy do života uvedl první pionýr fototherapie, Below z Berlína.

Objev paprsků Roentgenových nemohl zůstati bez vlivu na fototherapii. I paprsky Roentgenovy ukázaly se několika směry léčivými, ač ta otázka není dosud definitivně zodpovídána. Ukázalo se, že světelné paprsky mají nejen účinky tepelné, nýbrž i lučební. Na tom poli vynikl nejvíce dánský profesor Finsen, který dokázal, že světlo způsobuje, že se rudé krvinky stáhnou, a že známé opálení je zbraní

organismu proti přílis hlubokému vlivu světla. Naučil nás dále odděloval paprsky tepelné od světelných a umožnil tak užívati léčiva toho v potřebných dávkách. Výzkumy Finsenovy mají jisté o to zásluhu, že dnes došlo léčení světlem uznání všech autorit lékařských. Je sice ještě mnoho nejasností a záhad v theorii i praxi — ale faktem zustane, že léčení světlem, ačkoli počalo takřka soudobné s počátkem lékarství vubec, přece jen vědecké opodstatnění a technické zdokonalení jeho počalo se jeviti teprve v posledním desítiletí. Hlavní poznatky z posledních vědeckých výzkumu fototherapie jsou: 1. Světlo umožňuje větší pohlcování kyslíku a hojnější výdej kyseliny uhličité. 2. Dětské ústroji nejvíce podléhá vlivu světla, neboť děti v měsících s krátkými dny méně rostou. 3. Světlo působí i na konstituci dospělého člověka i skrze kuži, která paprsky pohlcuje. 4. Působení silných paprsku, zvláště t. zv. ultrafialových, opaluje kuži, což ji chrání před příliš hlubokým vnikáním světla. 5. Patrný je též vliv světla na krvinky, které v temnu ztrácejí haem-globin. 6. Umělé světlo elektrické, žárové i obloukové není horší světla slunečního a lépe se dá upotřebiti v lékařství, jak co se týče dávek, tak i co do kontroly.

—ý—.

*

ŠKOLSTVÍ.

Školství obecné a měšťanské.

Anketa o školách měšťanských. Ve dnech 21.—24 března t. r. zasedala v ministerstvu vyučování ve Vídni anketa znalcu ze všech korunních zemí, svolaná za účelem reformy měšťanských škol. Súčastnilo se jí 8 zemských inspektoru, 2 okresní dozorci, 9 ředitelu, 2 ředitelky a 5 učitelu měšťanských škol a vídeňský řídící učitel.*) Již po léta ozývají se hlasy, aby měšťanské školy se zreformovaly, hledíc k požadavkum doby a ku prospěchu středních vrstev národních. Školy měšťanské mají tak se pozměniti, aby brzo, lacino a co možná nejvíce vědomostí opatřily mládeži ze stavu rolnického, živnostnického a dělnického. Měšťanská škola má se státi pravou lidovou školou, poskytujíc tak vou míru vzdělání, aby absolvent vstupující jednak do oborů praktických (řemesla, průmyslu, obchodu), jednak do škol odborných, přicházel vždy náležitě vybavený. Ale i přestupování na vyšší střední školu má se mu usnadniti. A poskytne-li se mimo to absolventu měšťanské školy i právo vstupovati do manipulační služby úřadu městských, okresních i zemských, do služby poštovní a železniční atd., usnadní-li se mu i služba vojenská, nebude daleká doba, kdy tyto školy se rozvinou do hloubky i šíře, neubírajíce nijak místa středním školám, které jiným účelem se nesou. V Uhrách se výborně nižší i vyšší školy měšťanské osvědčují. — Úřední anketě vídeňské předložilo ministerstvo vyučování celý sešit o 54 stranách, který obsahuje

*) Mimo min. vyučování bylo přítomno 5 minist. úředníků.

celkem 14 bodu, na něž účastníci ankety odpověděli a jež celkem otázku reformy měšťanské školy vyčerpávají. Tuto úřední zprávu vypracoval vídeňský inspektor Alois Fellner a to ve smyslu přátel pokroku a školství. Nahoře naznačené účely školy dutklivě žádají předem dobrý materiál žákovský s menším počtem na třídu, rozšíření školy o čtvrtý ročník a intensivnější vzdělání učitelstva. Jest na bíledni, že se základními podmínkami rozkvětu školy řešily se a budou se řešiti i věci podružné. Referent vytýká, že přijatí žáci nesmí ve třídě číslo 50 překročiti a učitelský sbor bude třeba oprávniti, aby prozkoušel takové žáky, kteří v pátém školním roce školy obecné dostatečného prospěchu nedosáhli. Mluví i o vrácení těch žáků, kteří v prvním čtvrtleti neprospějí, do tak zv. závěrečných tříd při školách obecných. Učebný plán musí hlavně váhu klásti na počty, jež ve směru obchodním, průmyslovém a rolnickém mají se rozšířiti a výpočty obecnými čísly vyvrcholiti. Žáci a žačky dostávali by 2 semestrální vysvědčení a 2 výroční zprávy (v 1. a 3. čtvrtletí). Aby absolventi měli i snadný přístup na státní průmyslové školy, obchodní akademie, učitelské ústavy a j., jest nutno měšťanskou školu rozšířiti o čtvrtý ročník. Jelikož vláda zamýšlí reformu provésti v mezích nynějších zákonu říšských, byla by to facultativní čtvrtá třída, dobrovolný učebný kurs, v jehož učebný plán vřadila by se všeobecná arithmetika a některý z živých jazyků. Jen absolventi tohoto čtvrtého ročníku nabývali by takových práv, jako absolventi nižší střední školy, zvláště měli by nárok na dvouletou presenční službu vojenskou. Úřední zpráva zcela správněne a včasně dotýká se i dalšího intensivnějšího vzdělání učitelstva a jeho práv. Doporučuje jednoroční kursy při vysokých školách, do nichž by měli přístup učitelé obecných škol se zkouškou způsobilosti, kteří by dostali dovolenou, po případě i stipendia. Referent dovozuje dále, aby učitelstvu měšťanských škol otevřel se úřad inspektorský, zvláště kde školy měšťanské jsou. I titulová otázka nalezla zde místo; zpravodaj vykládá, že bude nutno přiznati učiteli na měšť. škole titul „odborný učitel". Učitelé měšťanských škol mají býti členy všech školních rad, mají míti právo jíti na odpočinek po 35 letech služby vůbec a do pensijního platu má se jim započítati aspoň část příbytečného. — Je viděti, že na reformu celého školství si ještě mnoho let počkáme. Záležitosti školské řeší se po částech a ne jednotně.

K umělecké výchově. Po příkladu výstavky náchodské, loni o prázdninách pořádané učitelstvem za tím účelem, aby i širší obecenstvo poznalo *směr* umělecké výchovy ve škole i doma a *prostředky* tohoto vychovatelského principu, pospíšila si letos král. Kutná Hora, aby poskytla odborníkům a přátelům školství v míře ještě širší takovou podívanou a poučení svou výstavkou pro uměleckou výchovu, a aby i její pokus byl další etapou ve vývoji této otázky. Z té příčiny vydává Budeč Kutnohorská redakcí prof. J. Patočky měsíčník „Za uměleckou výchovou" (ročně za 2 K), který jednak informuje v roz-

manitých oddílech výchovy umělecké, jednak podává zprávy o pracích vystavních. Jeví se býti dobrým instruktorem, takže dobře připraveni vstoupíme v směr vystavní.

— *Základy umělecké výchovy* se zvláštním zřetelem ku kreslení dle přírody, jež vydal L. Prang v Bostone, pořídilo umělecké nakladatelství B. Kočího v Praze pro naše přátele výchovy a školství. Americký originál sestavili tři umělci-vychovatelé a naše ustručněné vydání ukazuje nám (6 sešitů po 80 hal., 32 stran) překvapující způsobem, jak děti mají se zaváděti k oceňování krásna přírody a užívání jeho. Spousty obrázků rozmanitého pojetí a způsobu techniky (na 40 v sešitě) podporují výklady a podávají i postup pro samostatnou práci dítěte. Považujeme dílo to za velmi vážný včasný krok, kterým se počíná ne slovy, ale skutky řešiti tak důležitý princip vychovatelský, jako je umělecká výchova. — V této myšlence dále postupuje, odhodlal se p. Kočí vydávati i „*Obrazárnu pro českou školu a rodinu*", která dosud 8 sešitů čítá. Každý sešit (formátu 29—38) obsahuje barevný obraz českého umělce za 15 kr. na tónovém papíře nalepený. Podnikem tímto byl by skoro na ráz rozřešen projekt „popularisace umění" malířského, kdyby jen obrazy cenné tímto způsobem se obrazárnou rozšiřovaly. Nemůžeme však souhlasiti (jak na jednom místě textu čteme) s tím, aby výchovný směr této sbírky děl se i negativně, t. j., aby přinášela obrazárna i obrazy, které s cesty umění na zcestí svádějí. Příklady nevkusu a paumění vidíme na mnohem četnějších místech nežli výrazy umění čistého a bezprostředního, jež má na práci tolik zušlechťovati. Každý sešit přináší text historický, biografický, popisný i methodický od C. Sládka, jenž by měl se honositi zlatým perem Lichtwarkovým, u nás tím více potřebným. Přáli bychom si, aby „Obrazárna" vytlačila z domácnosti i obchodů hyzdivé jarmareční a cizozemské reprodukce věcí nám vzdálených a nečeských. Posavad zastoupení jsou zde umělci: Jansa (2), Engelmüller, Kleinmondová, Kalvoda (2), Úprka, Věšín. Kéž bude sbírce u nás pouť lehkou a úspěchy pokrytou v zájmu naší výchovy!

*

DĚJEPIS A NÁRODOPIS.

Ze Slovenska.

(*Stručný přehled národohospodářských poměrů.* — *Peněžní trh.*)

Roku 1883 byl vydán v Uhrách zákon o lichvě, podobný rakouskému zákonu z roku 1881. Zákonem tím se stanoví, že výše kapitálových úroků záleží jedině na oboustranném dohodnutí dlužníka a věřitele, ačkoliv je také náležitě omezeno vykořisťování nouze dlužníkovy nemírnými úroky.

Ačkoli tedy zákon lichvu stíhá, přece bují „úžernictví" na Slovensku beztrestně, neboť jest dosti nesnadno malému hospodáři nebo menšímu živnostníku postarati se o řádný a laciný úvěr. Slovenský

lid je úžasně nevzdělaný ve finančních věcech, neznalý zákona a důvěřivý; proto není nesnadno jej vykořistiti. Dokud nebylo zákona o lichvě a dokud nebylo peněžních ústavů, bujel na Slovensku nejsprostší židovský způsob úžery; rolníci a hospodáři dlužili se u židu, platíce ze zlatky krejcar na týden. Nikdo skoro nepočítal, že vypůjčuje si vlastně peníze na 52%.

Zákonem o lichvě byla sice takovéto krvavé lichvě učiněna poněkud přítrž, ale ne všude. Jsou ještě takové osady, kde hlavně židé provozují lichvu tak, jako před třiceti lety. Vydaří se ovšem také úžerník-Slovák.

Ještě v šedesátých letech minulého století nebylo na Slovensku možno řádně uložiti peníze, aby neležely mrtvě, ale bylo také naprosto nemožno pořídíti si řádný a laciný úvěr.

Teprve roku 1868 byla založena v Turčanském Sv. Martině akciová spořitelna dle vzoru Schulze-Delitzschova. Bylo vypuštěno 300 akcií po 200 zl. dohromady za 60.000 zl., které všecky byly upsány. Zakladatelé ústavu tohoto měli na prvním místě na mysli blaho slovenského lidu; ústav od prvního počátku do dneška je také ryze slovenský. Úkol spořitelny je týž jako našich spořitelen. Po Martinské následovaly jiné spořitelny. Roku 1872 založena akciová spořitelna v Krupině (600 akcií po 50 zl.), roku 1879 úvěrní spolek v Liptovském Ružomberku (2000 akcií po 50 zl.), roku 1888 Malacká lidová banka (1250 úpisů po 40 zl.), roku 1889 Ružomberská průmyslová banka (2000 akcií po 25 zl.), roku 1893 Myjavská banka (vydáno 600 akcií po 100 zl., ale splacena jen polovice akciového kapitálu). Později byly založeny spořitelny a spolky úvěrní roku 1894 v Žilině, 1897 v Považském Novém Městě a v Trnavě, 1898 v Púchově, 1896 v Tisovci a Petrovcích a j. Některé prosperují a vydělávají veliké obnosy, passivní není žádná. Spořitelna Martinská a úvěrní spolek Ružomberský zřídily si filiálky a sice tento v Trstěné, ona v Liptovském Sv. Mikoláši.

Spořitelny však nemohly Slovákům stačiti. Bylo potřebí ústavu, který by obstarával peněžní trh s cizinou, zvláště když nastalo nekonečné téměř stěhování Slováků do Ameriky. Proto s nemalým nadšením založen byl roku 1886 největší až dosud peněžní ústav slovenský, hornouherská akciová banka „Tatra". Má sice psáno ve stanovách, že nesmí býti nespravedlivou k žádné v horních Uhrách bydlící národnosti, ale tím není řečeno, že má býti naprosto bez jakéhokoli národního rázu. Je to ústav čistě slovenský. Když se banka zakládala, panovalo pro věc takové nadšení mezi uvědomělými Slováky, že si mnozí sami vypůjčili peníze, aby jen mohli odebrati akcií nového slovenského podniku. Bylo vypuštěno 16.000 akcií po 50 zl., ale upsáno bylo jen 8000, tak že celý akciový kapitál obnáší jen 50% původně zamýšleného, totiž jen 800.000 K. Ale banka usiluje reservním fondem doplniti neupsaných 800.000 K, aby akciový kapitál

byl úplný. Banka má obchod směnárenský, obstarává záměnu effektů, sprostředkuje peněžní trh mezi horními Uhrami a Německem, Ruskem, Francií, Anglií a Amerikou. Slovenská banka Rovniánek & Cie. v Pittsburku v Americe sprostředkuje její obchody v Americe, jakož zase „Tatra“ obchody Rovniankovy v Uhrách. „Tatra“ již záhy prosperovala tak, že zřídila si filiálky v Dolním Kubíně, v Senici a ve Velké Bytči.

Slovenské peněžní ústavy emancipovaly slovenský kapitál z maďarských a maďarsko-židovských ústavů, ukázaly slovenskému člověku, kam ukládati úspory a kde hledat kreditu, postaraly se o snížení úrokové míry, usnadnily Slovákům úvěr osobní i hypothekární. Přece však míra úroková není ve všech stejná ani právě nízká. Vždyť i největší peněžní ústavy uherské (hypotheční banky) půjčují až na 8% (na 80 půlročních annuitních lhůt) a kromě toho vyplácejí uvěřený obnos svými obligacemi, které nikdy al pari nenotují, nýbrž vždy hluboko pod nominální cenou (úpisy hypothekárního ústavu v Pešti notují 4% kurs po 93 zl., $3^1/_2$% jen po 81 zl. za nominálních 100 zl., podobně Pešťanský bankový spolek po kursu 85 zl.). Slovenské ústavy vykazují: „Tatra“ úrokovou míru ze vkladů $4^1/_2$, při eskomptu směnek $5^1/_2$—7%, při půjčkách hypothekárních 6—8%. Ružomberská průmyslová banka půjčuje na 7%, Myjavská na $7^1/_2$—8%, Novoměstská na 6—8%, Krupinská na 8%. K úrokům těm připočítávají se ještě zvláštní manipulační poplatky, příspěvky k reservnímu fondu, 1—3% provise. Učiníme-li si průměr úrokové míry, uzříme, že je vysoko nad 5%. Ano, mnohé ústavy berou, přičítáme-li k základnímu úrokovému procentu ještě vedlejší závazné poplatky, až na 14%. Tak Krupinská, mající dle vlastní účetní závěrky 600 akcií po 100 K = 60.000 K základního kapitálu, 18.000 K reservního fondu a 160.000 vkladů, vykázala roku 1899 celých 22.000 K čistého zisku! Krupinská záložna není ovšem čistě slovenská, koketujíc s panujícím v Uhrách chauvinismem maďarským. Také účetní zprávy vydává s textem nejprve maďarským a na druhém místě teprve slovenským, ačkoliv okolí je ryze slovenské a ačkoliv r. 1900 bylo načítáno ve městě 3658 obyvatel, kteří se téměř všici přiznali ke slovenské národnosti. Zisk těchto spořitelen je také tím větší, že vkladatelům vyplácí nebo připisuje se poměrně nízké procento ze vkladů. Letos snižují mnohé ústavy úrokovou míru ze vkladů. Tak oznamují „Tatra“, Martinská spořitelna a maďarská spořitelna v Turč. Sv. Martině, že od 1. března r. 1903 budou vypláceti ze vkladů jen 3—4%, Tisovská spořitelna vyplácí od 1. ledna 1903 ze starých vkladů 4%, ale z nových jen 3%, „vzájemná pomocnice“ v Mošovcích, rodišti Kollárově oznamuje od 1. dubna 1903 $3^1/_2$%, ač se zavazuje zaplatiti sama ze svého 10% daň rentovní za své vkladatele.

Nejlépe posoudíme, jaké obchody dělají peněžní ústavy slovenské, prohlédneme-li některé výroční zprávy. Banka „Tatra“ vykazuje za

správní rok 1902 čistého zisku 63.323 K 42 h. Vyplácí za poslední rok 6% dividendu (8000 akcií po 100 K = 48.000 K z čistého zisku připadne na dividendy), připisuje 2658 K na účet příštího roku a rozděluje 12.664 K na různé fondy a tantiemy. Vykazuje tento výsledek: 5,048.289 K směnek, 1,457.385 K hypothekárních půjček, 458.361 K půjček na úpisy, 41.685 K půjček na zálohy, 2,522.190 K dlužníku v běžném účtě, 101.587 K deposit, 282.955 K cenných papírů, 271.596 K pokladní hotovost 31. prosince 1902, 7,781.840 K vkladu, 1,407.554 věřitelů v běžném účtě, 100.981 K roservního fondu, 42.368 K fondu na druhou polovici neupsaných akcií, 18.686 K pensijního fondu. Roční obrat r. 1899 obnášel 96,081.014 K. — Růžomberský úvěrní spolek vykazuje 3,848.477 K vkladů, 2,885.928 K směnek, 36.641 K reeskompt, 529.785 K úpisů, 49.080 K záloh, 750.145 K dlužníku v běžném účtě a 82.142 K cenných papírů. Čistý zisk obnáší 39.347 K, z toho vyplácí se 16% dividenda (2000 akcií po 100 K = dividenda 32.000 K). Souhrn obratu za rok 1902 = 33,138.650 K. — Mladá ľudová banka v Pukanci, která vyplácí letos poprvé dividendu (6%), vykazuje za rok 1902 vkladů 153.048 K, směnek 144.239 K, hypothekárních půjček 44.852 K, reservního fondu 6240 K. Je to nejmenší spořitelna.

Tyto ukázky stačí, aby se dokázalo, že kapitál na Slovensku je a že našel správnou cestu, aby prospěl i těm, kdo peníze mají, jakož i těm, kdo jich potřebují. Nemáme výročních zpráv mnohých ústavů, ba některé ústavy mají ve stanovách, že výroční zpráva smí se publikovati denním tiskem jen se svolením valné hromady nebo ředitelstva, proto nepřišly ony zprávy ani do novin. Nečlenům pak z pravidla výroční zprávy se nezasílají. Na jednu otázku proto musí nám odpověděti slovenský tisk: Spořitelny mají účelem mimo vlastní peněžní trh také podporovati dobročinné a vlastenecké účely ze svého čistého zisku. Slovenské ústavy v přirovnání k ústavům větším, zámožnějším a vládou neutiskovaných národů jsou malé, hlavně také proto, že jsou ještě mladé. Ale čistý zisk vykazují všecky, některé značný zisk. Zaráží nás, že Růžomberský úvěrní spolek rozděluje 32.000 K na dividendy, ale na dobročinný účel (fond Makovických) jen 1200 K. Zaráží nás na první pohled, že v návrhu ředitelstva „Tatry" na rozdělení čistého zisku čteme „na různé základiny 12.664 K", ale neví se, míní-li se těmito různými fondy vlastní účely bankovní nebo účely dobročinné a vlastenecké. I když omluvíme opomenutí toto strachem před vládním útiskem, nemůžeme zamlčeti, že nás skličuje. Američtí Slováci sbírají na fond příštího slovenského gymnasia. Sbírky jejich jdou již do tisíců korun. Kde na Slovensku čteme, kolik věnovaly slovenské spořitelny tomuto fondu? Jest ovšem daleká ještě doba, kdy vláda povolí Slovákům býti i jen soukromé gymnasium, ale pomýšleti se na ně přece může. Slovenské stolice některé jsou až hrůza chudé a zanedbané. Orava je kámen a skála, v severní části této sto-

lice nerodí se ani ovsa ani bramboru — kdo hnul rukou, aby bída byla ulehčena? Je to, pravda, na prvním místě povinností vlády, ale když vláda Slováky pronásleduje, je povinností Slováku, aby pomohli sami sobě. Stačila by snad jen 8—10% dividenda čímž by se k další disposici uvolnil značný obnos 12—16.000 K u jediného jen ústavu.

Banka „Tatra" získala si loňského roku velikých zásluh založením továrny na cellulosu v Turč. Sv. Martině. Závod (budovy již stojí) nemá dosud koncesse, protože vláda nechce schváliti podniku, na který značnou měrou přispěl také český kapitál. „Tatru" proto ušetříme výtek.

Jeden úkol však dosud čeká realisování u všech slovenských spořitelen: snížení úrokové míry aktiv (půjček směnečních a hypothekárních). Peníze si dluží sedlák nebo menší živnostník. Platí z nich 8% bez amortisace. To je mnoho. Osobní úvěr je stížen. Půjčuje se jen na dva, tři giranty. Hypothekární úvěr ještě tak daleko nedospěl, aby ústavy samy vykonávaly zdarma intabulační práce. Kromě vysokých úroků musí dlužník platiti jako strhaný advokátovi. Jest tedy nutno, aby slovenské spořitelny: 1. snížily úrokovou míru, 2. vydávaly směnky s půlroční dobou oběhu, a nikoli, jak všude se děje, jen s oběhem čtvrtročním, 3. vykonávaly samy intabulace a extabulace zdarma, 4. kromě úroku a nutné provise nevybíraly nijakých vedlejších poplatků a 5. aby peněžní trh byl jim prostředkem k oblažení národa, k ulehčení bídy jak materielní tak morální.

Kromě spořitelen a bank en miniature zdárně působí vzájemné pomocnice a konsumní spolky. Hlavně těmto otvírá se zároveň s družstvy hospodářskými obšírné pole činnosti pro dobro lidu. Nejstarší pomocnice je v Modře (z roku 1861), ostatní jsou vesměs mladší. Pomocnice jsou obdobou našich kontribučenských fondů. Menší obnosy stojí jim sice k disposici, ale berou také menší úrok. Záruka záleží ovšem jen v důvěře v představenstvo a v řádném vedení. Ani spořitelny ani pomocnice nejsou sorganisovány a nemají ústředního svazu ani nucených revisí. Revise vykonává z vlastního členstva valnou hromadou volené „dozorné poverenictvo". Úkolem pomocnic je také hlavně emancipace slovenského lidu od židovského kapitálu, neboť slovenští židé nemohou se nikterak rovnati s našimi intelligentními a aklimatisovanými příslušníky raçy semitské.

V poslední době zřizují se konsumní spolky. Členové těchto spolků mají podíl na čistém zisku a kromě toho dostávají všecko v domácnosti potřebné zboží laciněji než u obchodníků židovských, kteří nebohé a neprozíravé dobráky Slováky vyssávají všemožně. Potravní spolky jsou pravým dobrodiním slovenského lidu, který také brzy poznal výhody z nich mu plynoucí a snaží se neustále nové zakládati a založené podporovati. Mnohé z nich vykazují přes 12.000 K měsíčního útržku (Kalnica), jiné (Šaštín) 7.925 K čistého ročního zisku.

V Šaštíně prodalo se za r. 1902 za 151.490 K zboží, při čemž celoroční obrat i s filiálkami v Kluklově a v Závodech obnáší 285.432 K.

Ani slovenské konsumní spolky nejsou ústředně organisovány, ale za to ústředí mají spolky maďarské („Hangya" slove ústřední spolek maďarský), které všemožně hledí klásti protiváhu Slovákům, zakládajíce konsumy v osadách slovenských. Tento nedostatek pevného centra dá se však snadno odstraniti, zvláště když sama maďarská vláda snahy potravních spolků podporuje, ač tím málo získává si vděku u přistěhovalých haličských a rumunských židů.

Podobně jako potravní spolky množí se také družstva hospodářská. V poslední teprve době vznikají ve všech slovenských stolicích rolnické mlékárny, družstva medařská, zelinářská a pod. Není na Slovensku stolice, kde by nebylo mlékárny, vyrábějící všecky druhy sýra a másla. V Turci, v Nitře, Trenčíně, Požúně, Ostřihomě, Hontě, Gemeru, Těkově, Oravě — ve všech těchto stolicích jsou mlékárny a vydělávají značné obnosy, neboť nemohou stačiti ani zásobiti svými výrobky jediné Vídně. Pro odborně vzdělané lidi a pro vzory šli Slováci na Moravu.

Těžko říci, jak pracovaly loňského roku veliké podniky průmyslové. Máme před rukama jen výroční zprávy Turč. Sv. Martinské akciové knihtiskárny a Ružomberské továrny na papírovou dřevolátku. Celulosovna Martinská dosud nepracuje. Martinský pivovar (akciový) a továrna na nábytek z ohýbaného dřeva publikují své účetní zprávy jen k usnesení valné hromady nebo předsednictva. V Ružomberku za vedení vyškoleného obchodníka Makovického pracuje akciovka na papírovou dřevolátku. Stojí nyní již dvě továrny, neboť jedna nemohla vyhověti zakázkám. Akciový kapitál obnáší 500.000 K. Čistý zisk za rok 1902 obnáší 60.118 K, dividendou 16% úročí se akcie. Správa a ředitelstvo je honorováno nepatrným obnosem 1950 K, celkem pracuje dosti obětivě. Kromě čistého zisku padá na váhu zaměstnávání slovenského dělnictva.

Snad příštím rokem dá se o národohospodářských poměrech na Slovensku více napsati. Doufejme že příští zpráva dá se také opříti spolehlivými ciframi celé řady ústavů.

Fr. Vlčsl. Peřinka.

*

Nejstarší zákonník světa.

(Zákonník babylonského krále Hammurabi kol r. 2250 př. Kr.)

Napsal Dr. Bohumil Baxa.

(Dokončení.)

Z ostatních ustanovení do veřejného práva spadající významným jest jakýsi druh poruky. Každá obec totiž ručila za škodu, která v jejím obvodu loupežemi způsobena byla, nebyl-li ovšem viník vypátrán; ano, přišel-li při tom život lidský na zmar, platila vedle náhrady škody ještě jednu minu (našich as 36 zl.) pokuty. Ostatně i v soukromém právu ručila obec podpůrně za ve-

škery závazky svého příslušníka; což svědčí o tom, že asi svazek obecní byl dosti tuhý. O tom však v zákoníku tomto bližšího ustanovení není.

Právo trestní nevystihuje dostatečně rozdílu činu trestných, jež stihají se z povinnosti úřední, a činu trestných, jež postrádajíce jaksi stránky veřejnosti, stihají se pouze k žádosti poškozeného. Důsledkem toho jest, že zákoník stanoví mnohdy tresty v poměru k činu trestnému velice nepatrné a zase na nepatrné přestupky dokonce trest smrti. Tak praví se na př. v § 7. našeho zákoníka: „Koupí-li někdo zlato nebo stříbro neb ..... bez přísedících a bez smlouvy (písemné pozn. ref.) aneb (jen) k uschování přijme, pokládá se za zloděje a bude popraven," kdežto hned v následujících odstavcích jest na krádež ustanoven trest pouze několikanásobný obnos (dle sociálního postavení vlastníka ukradené věci buď vyšší buď nižší) věci ukradené a pouze v tom případě, že viník náhrady dáti nemůže, trest smrti. Zdá se, že Babyloňané neznali dle toho náležité definice krádeže, a že krádež u nich byla pouze deliktem soukromým. Nad míru kruté ustanovení § 7. lze si pak vysvětliti tím, že zde nešlo tak o moment bezprávního přivlastnění si věci, jako spíše o to, že zde bylo uzavřeno jednání bez předepsaných forem a proti výslovnému ustanovení zákona — zákon totiž nařizoval k převodu vlastnictví nutně přítomnost přísedících a vyhotovení písemné smlouvy — a že tudíž trestala se vlastně neposlušnost a nevážnost vůči zákonu.

Tresty byly celkem dosti kruté a to především: trest smrti, jenž podle velikosti činu trestného byl buď trest upálení — odcizil-li kdo z hořícího stavení něco (§ 25.), aneb vstoupila-li kněžka do místností hospodských[6]) (§ 110.) — aneb trest utopení — tomuto trestu propadne majitelka hospodské živnosti, prodává-li nápoje místo za peníze za obilí a to za menší cenu než má přijaté obilí (§ 108.)[7]), dále cizoložná žena i se svým svůdcem, pokud ženě její muž a muži cizoložnému král neodpustil (§ 129.),[8]) dále žena, která, upadne-li její muž v zajetí válečné,

[6]) Místnosti hospodské (krčmy) měly v Babylonii právě tak jako v jiných zemích pověst velice nekalou a nebyly ničím jiným než prostými lupanary; k tomu přistupuje i ta okolnost, že v tomto zákoníku se mluví pouze o majitelkách krčmy tudíž pouze o ženách. O těchto živnostech srov. konečně i Pierre Dufour: Histoire de la Prostitution. (Pozn. ref.)

[7]) Při této stati poukazuji na tu zajímavou okolnost, že na př. ve středověku, ba ještě v ranním novověku byli pekaři a podobní živnostníci, kteří malým zbožím okrádali konsumenty, veřejně za trest topeni. Pozn. ref.

[8]) Zajímavo jest, že nevěra provdané ženy trestala se v Babylonii tak přísně, ačkoliv v této zemi chrámová a vůbec bohoslužebná prostituce slavila největší triumfy, znám jest přece kultus bohyně Mylitty, dle kterého každá žena chaldejská, ať svobodná, ať vdaná musila jednou ve svém životě odebrati

opustí jeho dům a do jiného se přestěhuje, ačkoliv v domě svého muže má dostatečné výživy (§ 133.), a konečně žena, která mrhá majetek mužův a tohoto zanedbává (§ 143.): — pouze v jednom případě jest trest vražení na kůl a to v případě kvalifikovaného cizoložství, zavraždí-li žena svého muže (§ 153.). Vedle toho ještě v četných jiných případech jest ustanoven trest smrti, aniž by způsob vykonání tohoto trestu byl blíže určen.

Vedle trestu smrti jsou tresty zmrzačení, totiž odejmutí jednotlivých údů, jako trest vytržení jazyka neb vypíchnutí oka — v případě nevděku adoptovaného dítěte vůči svým rodičům adoptivním (§§ 192., 193.) [9]) — uříznutí prsů, — tomuto trestu propadne kojná, zemře-li svěřené jí dítě a ona bez dovolení rodičů zemřelého dítěte jiné dítě kojí (§ 194.),[10]) — dále trest useknutí rukou — tomuto trestu propadá syn vloživší ruku na svého otce (§ 195.), dále lékař, zemře-li jeho pacient následkem nezdařené operace, neb ztratí-li při nejmenším oko (§ 218.),[11]) — uříznutí uší — udeří-li otrok svobodníka (§ 205.), neb popírá-li otroctví (§ 282.). —

Jinak tresty jsou: zmrskání, vyloučení z obce, vyhostění z rodiny, vypálení znectňujícího znamení na čele a peněžitá pokuta; naproti tomu tresty na svobodě, totiž vazba, nepřicházejí v babylonském právu trestním.

V případech poškození na těle vykazuje toto právo charakteristický ráz, t. j. právo odvety, kteréž provedeno jest do nejzazších důsledností: oko za oko, zub za zub; vyrazil-li kdo komu oko, bude i jemu oko vyraženo, přerazil-li komu nohu, bude i jemu bezpodmínečně a beze všeho slitování noha přeražena.[12]) Na tato zásada odvety jde tak daleko, že, vyžene-li někdo násilně ženě těhotné plod a ona z toho umře, bude za trest utracena vinníkova — dcera (!) — (§ 210.) — a zřítí-li se dům a zabije při tom syna vlastníka dotčeného domu, bude za trest utracen syn dotčeného stavitele (§ 230.), — ustanovení to, jež v důsledném pro-

se do posvátného háje bohyně Militty a zde ovončena kvítím tak dlouho seděti, až některý cizinec milostným dobrodružstvím, za které ovšem zaplatil, ji odsud vysvobodil. Srov. také Dufour: Histoire de la Prostitution Pozn. ref.

[9]) Nevděk byl u starých národů velikým zločinem; tak praví výslovně Xenofón ve své Kyropaedii o Peršanech, že čítají nevděk k největším zločinům a ukládají naň největší trest. Pozn. ref.

[10]) Zde zdá se, že spíše se trestá podvodné jednání se strany kojné, ježto kojná kojila pravidelně ve svém domě. Pozn. ref.

[11]) Lékař u Babyloňanů a vůbec u všech starověkých národů východních nezaujímal nějakého vyššího postavení v životě společenském, nýbrž byl pokládán za zcela obyčejného námezdního dělníka: zdařila-li se operace, dostal peněžitou odměnu, nezdařila-li se, byl potrestán, někdy dokonce i useknutím rukou. Pozn. ref.

[12]) Tato přísná zásada naprosté odvety, vyskytuje se v bibli, ano přichází i v novém zákoně jako výrok samého Krista. Pozn. ref.

vedení zásady odvety — jus talionis — vedou až k přísnému nespravedlivostem, ba přímo k ukrutnostem.

Řízení soudní upraveno jest tímto zákonníkem. Soudní jednání konají se před vícečlenným soudem, v jehož čele stojí president, a soud rozhoduje nikoli dle volného uvážení svého, nýbrž dle zákonné theorie průvodní; prostředky průvodními jsou: výpověď svědecká a listinné doklady, event. v ojedinělých případech a to ještě jen v právu trestním, boží soud; obžalovaný — pravidelně jen žena, která z cizoložství obviněna byla, avšak nebyla dopadena in flagranti (§ 132.) — musí k dokázání své neviny skočiti do vody: potopí-li se, jest vinna, nepotopí-li se, jest nevinna (§ 2.) a jest tudíž sproštěna obvinění. Průvodních prostředku výše jmenovaných bylo k rozsudku nevyhnutelně třeba, a nemohl tudíž nikdo nemaje průvodních prostředků po ruce, s úspěchem žalovati. Předpis tento souvisel ostatně s předpisy materiálního práva, kteréž ve všech odvětvích svých bezpodmínečně vyžadovalo jednání formálních; k převodu vlastnictví, ke každé smlouvě, ať to jest smlouva obligační, neb smlouva manželská neb snad smlouva dědická, jest třeba přítomnosti přísedících a zhotovení písemné úmluvy; ba nabyl-li někdo nějaké věci neb vzal-li ji pouze k uschování bez přísedících a bez písemné smlouvy, pokládá se za zloděje a propadá smrti (§ 7.), a § 123. stanoví výslovně, že, dal-li někdo druhému věc ke schování bez přísedících a beze smlouvy, nemá deponent v tom případě, popřel-li depositář držbu, nižádného právního nároku proti depositáři (nemaje průvodních prostředků).

Soud výlučně jest povolán k hájení právních zájmů jednotlivcových; každý, kdo ve svém právu za zkrácena se považuje, musí nutně se dovolati pomoci soudní. Svépomoc jest zapovědéna, a vymáhá-li kdo s opominutím právní cesty svou pohledávku tím způsobem, že svémocně zabaví dlužníku svému v jeho domě nějakou věc jeho, ztrácí za trest svoji pohledávku (§ 113.).

Předpisy soukromého práva v tomto zákonníku uvedené svědčí o vysokém stupni vzdělanosti i o právnickém důvtipu, a vynikají přesností a jasností.

Majetek jest buď volný, neobmezený aneb vázaný; v tomto druhém případě jest vlastnictví děleno: vrchnímu vlastníkovi patří podstata, vlastníkovi užitku patří pouze užívání; on jest povinen věc vzdělávati a užívati ji nezhoršuje ji a může věc (scil. pozemky) dáti jinému k obdělávání, aniž by vlastník proti tomu čeho namítati mohl. Specifický případ takového vlastnictví jest v tomto zákonníku vlastnictví lenní. Vedle tohoto způsobu jest obvyklý také pacht a to buď za určité předem ujednání nájemné, aneb za určitou kvotu výtěžkovou (polovina neb třetina výtěžku a pod.); v prvém případě nese veškery pohromy živelní

pouze pachtýř, v druhém případě nesou je propachtovatel i pachtýř poměrně (§§ 45., 46.).

Závazkům svým dle práva obligačního řádně podstoupeným musil každý dostáti; nemohl-li dlužník tak učiniti, měl věřitel právo jej na svém statku neb ve svém domě tak dlouho věznit, až zaplatil. Ostatně mohl dlužník v tomto případě také prodati resp. pronajati k nuceným pracem svou ženu i svoje děti, to však jen na dobu tří roků, neboť ve čtvrtém roce staly se tyto zase svobodnými (§§ 115., 116., 117.).

Jednou z nejzajímavějších statí tohoto zákonníka jsou předpisy upravující poměry manželské; zde jasně lze viděti přechod systému gynaikokratického (matriarchálního) v systém patriarchální, jakož i první stadium poměrů patriarchálních, totiž koupě žen.[13]) Manželství uzavíralo se smlouvou před přísedícími, a bez této smlouvy nebylo žádného platného manželství, nýbrž pouze konkubinat. Manželství předcházelo zasnoubení s právními účinky a od zasnoubení mohl již snoubenec dlíti na statku svého tchána (zbytek starého systému matriarchálního).[14])

Dary obvyklé při uzavírání manželství byly:

1. tirchatu, t. j. kupní cena, kterou platil ženich otci nevěstinu a takto ženu v pravém slova smyslu kupoval;

2. věno, dané ženě od jejího otce;

3. nudunu, t. j. svatební dar, daný ženě od jejího muže.

Dary tyto náležely ženě resp. jejím dědicům, a byly také při rozvodu, který ostatně nebyl s nijakými nepřekonatelnými obtížemi spojen, ženě vráceny; pouze tehdy, zavinila-li sama manželka rozvod, nevracel muž ženě ničeho, nýbrž propouštěl ji neobdařenou. Nebyla však důvodem rozvodu neplodnost manželčina; v tomto případě měl muž právo vzíti si vedle dosavadní řádné ženy své ještě druhou vedlejší manželku, která sice v případě, že porodila pánu svému děti, nemohla býti z domu vyhnána, avšak práv zákonnité manželky a tudíž stejného postavení s touto manželkou nenabyla nikdy. Ostatně bývalo zvy-

[13]) Systém patriarchální aneb gynaikokratický záleží v tom, že veškery poměry příbuzenské se zařizují a čítají pouze dle ženy. Muž vstupuje sňatkem v rodinu svého tchána a stává se takto příslušníkem rodiny své ženy, děti jsou v poměru příbuzenském pouze ku své matce a také jen po této mají právo dědické (mater certa, pater incertus); k otci nejsou ani příbuzny ani po něm nedědí. Přirozeně zastupuje děti nikoliv otec jejich, nýbrž strýc se strany matčiny, bratr matčin. Systém matriarchální jest nejstarším způsobem a počátkem pravého manželství a předchází co do času systému patriarchálnímu, kterýž se vyvinul teprve tehdy, když v manželství zjednávalo si vrch majetkové právo mužovo, tudíž když muž ženu svou si zjednával buď loupeží (únosem) neb koupí; jest tedy koupě ženy jaksi prvním stadiem ve vývoji systému patriarchálního. Pozn. ref.

[14]) Zjev tento vystupuje i v bibli; srovnej historii Jakobovu u strýce (bratra matky jeho!) Labana.

kem, že neplodná manželka dávala muži svému některou ze svých služebných, která potom „rodila na její kolena", t. j. děti této služebné byly pokládány za děti řádné manželky.[15]) Takováto služebná však zůstávala přece jen služebnou své paní, a, zpyšněla-li a chtěla-li se rovnati své paní, nesměla sice býti prodána, nýrbž byla prostě odvedena mezi služebné na prvotní místo své (§ 146.).[16])

Poměr mezi rodiči resp. otcem a dětmi byl zákonem upraven a byl velmi pevný. Zavrhnouti směl otec syna jen v případě velkého provinění synova; závažnost důvodu takového zavržení zkoumal vždycky soud, a i v tom případě, shledal-li soud, že důvody zavržení jsou tu, měl přece otec poprvé synu odpustiti a teprve v opětovném případě mohl jej z rodiny své vyhostiti (§§ 168., 169.). Adopce dítěte připouštěla se měrou velmi hojnou, a měly adoptované děti celkem tatáž práva a tytéž povinnosti, jako děti přirozené, a nevděk jich vůči adoptivním rodičům trestal se velmi přísně (viz výše o trestech).

Právo dědické upraveno jest v §§ 162.—184. tohoto zákoníka, a spočívá řád dědické posloupnosti přesně a důsledně na zásadě pokrevního příbuzenství, a to, pokud z této stati vyčísti lze, na zásadě parentelní. Po rodičích dědí děti — pozůstalý manžel má prosté právo užívací k podílu stejnému s dětmi — a není-li tu descendentu, dědí sourozenci. Velmi pečlivé jest zde postaráno o zájmy nezletilých dětí, a jest to přímo zákonnou povinností soudu starati se o to, aby nezletilé děti ve svých právech nikterak zkráceny nebyly. Tak ustanovuje výslovné § 177.: „Jestliže vdova, jejíž děti jsou dosud nezletilé, zamýšlí do jiného domu vstoupiti (vdáti se), nesmí tak učiniti bez vědomí soudu [...]. Vstoupí-li pak do jiného domu (t. j. vdá-li se), jest povinnosti soudu, aby prozkoumal pozůstalost jejího prvního muže. Na to má soud odevzdati dům zemřelého muže druhému muži a ženě pozůstalé do správy, kteří však (oba) v tom listinu vyhotoviti musí. Tito pak musí dům držeti v pořádku, děti vychovávati a nářadí domácí nesmějí prodati. Ano, kupec, který domácí nářadí, náležející dětem vdoviným koupí, ztrácí svou úplatu, a věc vrací se majiteli." Podobně ustanovuje § 166., že, zemře-li otec a zanechá-li vedle ženatých synů také syna nezletilého, pro kterého nebyl dosud vybrál manželku, musí pozůstalí bratří nezletilému vedle podílu naň připadajícího ještě zvláště zanechati peněžitý obnos, za který by si tento manželku koupiti mohl. Praelegaty do podílu dědického se nevčítají (§ 165.), a není tudíž tento obdařený vázán k dědické kollaci. Důsledkem zásady pokrevního

[15]) Srov. vypravování v bibli o Saře a Racheli; podobně i Lia.

[16]) Srov. v bibli případ Sary, manželky Abrahamovy a Hagary, jeho služebné (vedlejší manželky).

příbuzenství ustanoveno jest dále, že děti jednoho otce a dvou matek dědí po svém otci vespolek dle hlav, po matce dědí však pouze vlastní synové její (§ 167.). Vydědění rovná se úplně vyhostění z rodiny, naproti tomu mohl však také otec děti, jež měl se služebnou svou (vedlejší manželkou) výslovným prohlášením legitimovati a děditi pak legitimované děti rovným dílem s dětmi manželskými (§§ 170., 171.). Ke konci sluší ještě připomenouti, že pro status dítěte rozhodný byl vždy stav matčin, a že tudíž děti ženy svobodného zrození zplozené s otrokem byly vždy svobodné, a neměl k nim pán dotčeného otroka nižádného práva (§ 175.).[17])

To jest asi nejstručnější obsah tohoto babylonského zákoníka, nalezeného v elamském městě Susách,[18]) který nejen pro historii právní, nýbrž i pro dějiny kulturní má ohromný význam. Zákony Hammurabiho zustanou v dějinách lidstva vždy jakýmsi mezníkem, ony jsou nejstarší dosud známou kodifikací platného práva a dávají nám jasnou a spolehlivou zprávu o právních poměrech státu babylonského před více než 4000 lety. A uvážíme-li, že za starých dob převraty kulturní potřebovaly k svému dokonání doby nepoměrně delší než za času nynějších, a považíme-li dále, jaký ohromný prostor časový musil uplynouti, než vůbec k sepsání práva dojíti mohlo, můžeme tvrditi, že právní ustanovení v tomto zákoníku obsažená jsou nejméně o 2000 až 3000 let starší než doba jich sepsání i že původ jejich klásti lze do dob, proti kterým i doba vystavění egyptských pyramid jest příliš mladou.

Dr. *Bohumil Baxa.*

DOMOVEM A CIZINOU.

Spor o bibli (Bible či Babel?).

Spor o bibli, který v posledním roce se tak velikou měrou přiostřil, datuje se, ovšem v mnohem menší intensitě, již od těch dob, kdy pramenů babylonských poprvé bylo použito k vysvětlení resp. původně k potvrzení událostí biblických. V tomto ohledu již slavný assyriolog anglický George Smith, který v r. 1870 objevil na zříceninách zv. Džerabís proslavené město hettitské Karkemiš, proslul svým dílem: Chaldejská Genesis, v němž podává nám starochaldejské pověsti o stvo-

[17]) Zbytek staršího práva matriarchálního; srov naopak ustanovení starého germánského práva: »das Kind folgt der ärgeren Hand«. Pozn. ref.

[18]) Že babylonský zákoník nalezen byl v Susách, městě elamském a nikoli v Babyloně, vysvětluje se tím, že při velkých bojích mezi oběma státy v 2. tisíciletí př. Kr. došlo nezřídka k vyplenění Babylona, při čemž nejcennější památky a sochy bohů od nepřátel odnášeny byly. Pozn. ref.

ření světa, o pádu prvních lidí, o potopě, o stavění věže, o Sumerech i a jiné; sem dále vedle jiných raditi slusí známého egyptologa francouzského G. Maspero s jeho dílem: Histoire ancienne des Peuples de l'Orient, dále prof. Dra Jindřicha Zimmerna: Vater, Sohn und Fürsprecher in der babylonischen Gottesvorstellung (důležité zejména pro křesťanské názory o trojici) a zejména pak: Biblische und babylonische Urgeschichte z r. 1901., kde tento již nepokrytě dovozuje, že babylonské pověsti o stvoření světa, o ráji, o potopě, o praotcích a pod., byly bezprostředním zřídlem, odkud čerpali redaktoři bible.

Ale nevídané intensity dosáhl tento spor přednáškou assyriologa prof. Bedřicha Delitzsche, konanou dne 13. ledna 1902. v Berlíně za přítomnosti německého císaře a opakovanou dne 13. ledna 1903. za přítomnosti císařských manželů německých, kteráž hned na to vyšla tiskem pod názvem: Babel und Bibel. Kniha tato*), jejíž hlavní myšlénka jest, že celá bible jest pouhým zpracováním pramenů babylonských, a kde doslovně se praví, že „největším omylem jest pokládati starohebrejskou literaturu za kanon bohem zjevený", vzbudila zasloužený zájem v celém Německu a dala vzniknouti celé řadě spisů pro i contra, jež shrnouti lze pod název: Babel- und Bibel-Literatur (pro), resp. Bibel- und Babel-Litteratur (contra).

Nejdůležitější z těchto spisů jsou: Dr. Eduard König: Bibel und Babel z r. 1902., Dr. Alfred Jeremias: Im Kampfe um Babel und Bibel z r. 1903., J. Barth: Babel und israelitisches Religionswesen z r. 1902., W. Knieschke: Bibel und Babel, El und Bel z r. 1902 a m. j. Této otázky také dotýká se B. Hrozný ve svém článku: Mythus o Leviathanovi (Naše Doba, poslední číslo). Ani pamfletu proti Delitzschovi, jak tušiti lze, neschází.

Spor tento, do kterého, jak samo sebou se rozumí, zasáhl způsobem velmi nejapným a nešťastným také císař Vilém, dosud ukončen není a také asi definitivně vyřízen nebude, neboť obhájci bible dovolávají se proti Delitzschovi mnohdy (tak zvláště Dr. Jeremias) autority bible, což ovšem při takovéto kontroversi přípustno není.

Dr. B. B.

*

Moderní galerie ve Vídni.

Co u nás v Čechách velmi pozvolna jedná se o aktivování moderní galerie, ve Vídni galerie taková vstoupila právě v život. Není to podnik, který by družil se čestně po bok moderním galeriím jiných, umění milovných velkoměst, ale jest přec slibným náběhem a při známé benevolenci vlády ku podnikům vídeňským značí již pouhé

*) Bližšího obsahu této knihy neuvádím jednak pro nedostatek místa jednak i z toto důvodu, že článek tento jest pouze povšechným referátem o stavu celého sporu, nikoliv snad o obsahu jedné knihy.

faktum zahájení galerie pro *vídeňskou* galerii zabezpečenou budoucnost a rozvoj.

Galerie má místnosti jen prozatímní a ne nejvhodnější. Hlavní péče bude nyní věnována as zakupování vhodných děl, jichž bude ještě mnoho zapotřebí, aby alespoň hlavní směry a vůdčí mistři moderního výtvarnictví v galerii byli representováni. Galerie není totiž dle programu jen galerií *rakouského* moderního umění, nýbrž moderního výtvarného umění vůbec.

Z mistrů a prací, které dnes již v galerii jsou zastoupeny, zaslužuje zmínky hlavně Klinger se svou známou rozsáhlou prací „Kristus na Olympu" a se starší svou, méně známou a stejně objemnou prací „Pariuv soud", jenž obrazy těmito v galerii této vlastně lépe než kdekoli jinde jest representován. Dosti hojně zastoupeni jsou malíři „rakouští", hlavně vídeňští: mezi nimi dobře zastoupeni Alt, Waldmüller a Makart. Poslední z nich není sice početně silně zastoupen, za to však kvalitativně velmi dobře uveden svými „pěti smysly". Z dalších budtež uvedeni Hanuš Canon, Amerling, Schwind, Schnorr von Carlsfeld, Führich (náš krajan), Pettenkoffen, Schindler, Kar. Leop. Müller, Horowitz, Krämer, Ribarz, Russ, Staufer, Zeller, Jettel, Blau-ová, Zoff, Jetmar, Ameseder, Mediz, Nowak, Sigmund, Hörmann, Moll, Hegebart, Konopa, Thiele, Orlik, Golz, Graf, List a j. v. Poměrně slabě zastoupen Vídeňan Klimt, patrně jen zatímně. Jako „také-Rakušan" paraduje v galerii více jménem než dobrým výběrem veliký malíř alpkého světa Segantini; z Neněmce (z Rakouska) Pochwalski, Stanislawski, Laszlo a j. Z *českých umělců* v galerii zastoupených uvádíme Márolda (studie ze společnosti), Úprku, jenž representován z českých nejlépe svou Slovackou Madonnou, Radimského, Hudečka a Tomce. Mimo Úprku jsou čeští umělci méně význačně representováni a jádro vynikajících umělců našich zůstává zatím nezastoupeno vůbec. Z cizozemských umělců budtež uvedeni Böcklin se svojí mořskou idylou, Herterich, Aschenbalh, Uhde, Kalkreuth, Courbet, Claude, Monet, Lougi Loir, Tadema, Gubega, Gallén. Z plastiků zastoupen zejména Rodin (pouze sádrovým odlitkem), Laszka, Hahn.

České umění a českou veřejnost bude pak nad to zajímati i to, jakou měrou galerie všímati si bude nadále umění českého, které dnes tak čestně uplatňuje se i v cizině. Lze sice míti za to, že vídeňská galerie dobrým českým věcem se nevyhne, ano že je snad i vyhledá, ale že dovede je náležitě umístiti a smísiti mezi „rakouskou práci uměleckou".

A proto tím více musíme si přáti, by podnik naší české galerie umění již již dostal se přes mrtvý bod připravných prací, neboť tam budeme moci nejlépe representovati své umění a odtud mu raziti nové dráhy dále. — *V.*

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

SLOVANÉ A MODERNÍ KOLONISACE.

Napsal Štěpán Radič.

I.

O kolonisačních schopnostech Slovanův vůbec.*)

Dosti často jest slyšeti: V téže době, kdy se ve Francii narodí jeden voják, přibude v Německu celý oddíl, a v Rusku celý pluk. Také jest známo, že Češi a Slováci mají mnohem více dětí než Maďaři, a slyšeli jsme možná již i okřídlené slovo německého kancléře Bülowa, že jsou Poláci králíci a Němci zajíci, to jest, že se Poláci mnohem více množí než Němci. A tu by se nám možná zdálo, že toliko jižní Slované nemají zvláštních schopností pro kolonisaci, a to jmenovitě že nemají pro ni hlavní schopnosti, že se dosti nemnoží. Podrobné však studium slovinských, chorvatských, srbských a bulharských poměru dokazuje, že jižní Slované mají tři silné národní kořeny: severozápadní Chorvatsko, severozápadní Srbsko a skoro celé Bulharsko.

Kromě toho je všeobecně známo, s jakým úsilím a vytrvalostí Rusové zalidnili rovinu mezi Dněprem a Volhou a jak se teď značně i neustále šíří v středoasijskou a sibiřskou Rus, tvořice husté osady až k Himalaji a k břehům Žlutého a Japonského moře.

Vnitřní vývoj i číselný pokrok slovanských národův patří rozhodně mezi nejvážnější činitele současného mezinárodního života. Tím pokrokem i vývojem zabývají se mnozí učenci,

*) Otiskujeme tuto výbor tří statí z rukopisného spisu »Slované a moderní kolonisace«. Každá ze statí tvoří o sobě celek a všechny osvětlují celý spis, jenž dosud zůstal nevydán. *Redakce.*

zvláště Němci a pozorně jej sledují i některé evropské vlády, jmenovitě německá a anglická.

Dokud ve středním a i v novém věku byli Slované nejcennější ethnografický materiál všem svým sousedům i pánům, nikdo si jich nevšímal; avšak již přes půl století Slované se odnárodňují, výjma jednotlivých případů u Slovanů uherských, kdežto všichni ostatní slovanští národové statečně a úspěšně hájí i nejmenší částky svého národního organismu. R. 1850. měla celá Evropa okrouhle 278 milionův obyvatel. Z toho bylo nejvíce Germánův, totiž 85,104.000. Slované byli na druhém místě, bylo jich totiž 84,508.000. Romanův bylo 82,260.000. Dle nejnovějších statistických dat (z posledního desetiletí minulého století) má Evropa okrouhle právě 383 milionů obyvatel. Slovanův je 123,659.000, Germánův 122,658.000 a Romanův 106,411.000.

Ale tu nesmíme zapomenouti na toto: V Německu vůbec a v Prusku zvláště tak pronásledují Poláky a v některých krajinách východního i západního Pruska, jakož i v pruském Slezsku Poláci jsou tak málo uvědomělí, že tu německá statistika počet Slovanův zmenšuje aspoň o půl milionu. Pod vídeňskou vládou jest to zase známá prakse s t. zv. obcovacím jazykem, jež zmenšuje počet Slovanův ještě více, než se to děje v Německu. A konečně i v Uhrách jest úřední statistika nedosti spolehlivá a v Turecku zcela nepřesná, což obojí se děje na velikou škodu Slovanův. Dle toho jest zřejmo, že slovanský živel číselně se daleko pošinul vzhledem k živlu germanskému a romanskému. Zvláště třeba vytknouti, že dle týchž dat Rusové a Němci v Evropě jsou v poměru jako 84,930.000 : 64,100.000, že jest totiž Rusů v Evropě přes 20 milionů více než Němců.

Ještě výmluvnější jsou data o porodech, takže by se Slované byli daleko více rozmnožili, kdyby pro neurovnané poměry hospodářské a sociální nebyla u nich úmrtnost, jmenovitě u dětí, mnohem větší než jinde v Evropě. Tak na př. v Německu od r. 1841.—1850. na tisíc obyvatel připadlo 36·1 porodů a 26·8 úmrtí, kdežto za touž dobu v habsburské monarchii, která je většinou slovanská, připadlo na tisíc obyvatel 38·8 porodů, ale bohužel 33·3 úmrtí. V Rusku konečně z tisíce obyvatel jest 46·5 ba až 50·8 porodů, ale za to i úmrtí jest 33·4 až 36·5. I při tak veliké úmrtnosti počet Rusův vzrůstá rychleji než

počet Němců, takže za posledních padesát let přibylo jich o 48·8%, kdežto Němci se rozmnožili o 46·4%.

Tu však nesmíme zapomenouti na jednu důležitou okolnost: I evropští Germáni i evropští Románi žijí na prostoru, který je poměrně tak malý, že u nich nelze ani mluviti o d o m á c í kolonisaci, kdežto Slované ať již v Rusku, ať v Podunají, ať na Balkáně mají ještě stále tolik země, že jich za určitých podmínek může tu žíti i dvakrát tolik, ba více, než jich dnes zde živoří.

Nelze pochybovati, že v národním hospodářství vůbec a při kolonisaci zvláště počet sám o sobě nic neznamená, nýbrž že mají tu s t e j n o u a někdy i větší důležitost jiné hospodářské podmínky: technická zručnost, pracovitost i podnikavost, dále uspořádané politické i společenské poměry.

Avšak kromě těch vlastností jest za naší doby pro kolonisaci nejvíce třeba těchto dvou věcí: aby kolonista nebyl zvyklý počítati na státní pomoc a aby byl schopen nejen přijímati, nýbrž i přenášeti svoje kulturní schopnosti t. j. aby se uměl přizpůsobiti svému okolí a své okolí opět sobě nakloniti, aby takto nastaly hned z počátku zdravé poměry pro společenský život. Tu třeba totiž vždy mysliti na to, nač jsem již v úvodě zvláštní důraz kladl: že již minula doba dobyvatelské kolonisace a že dříve nebo později přestane také obchodní i hospodářské vykořisťování „nižších" národů „vyššími", takže zůstanou pro kolonisaci schopni jen ti národové, kteří jak jednotlivě tak i v celku jsou hluboce prodchnuti úctou k právům ať jsou kohokoliv t. j. jichž státní moc nedemoralisovala a nepřivykla, aby všude vnucovali své zvláštnosti a v prvé řadě vyhlašovali jen svoje práva a své potřeby.

A právě nám Slovanům možno nejméně vytýkati.

V Rusku se carova vláda do nejnovější doby ani nemohla, ani neuměla, ani nechtěla starati o kolonisaci ohromného svého státního území, takže ruský národ velikou svoji vlast takřka zalidnil, i provedl takto bez státního vlivu jednu z největších kulturních prací v slovanské historii.

Jak se od této slovanské kolonisace veliké ruské roviny liší horečná kolonisace Spojených států, kde vláda do nedávna činila vše, a i dnes dosti na tom pracuje, aby na druhou stranu

moře vábila co nejvíce zoufalců, dobrodruhův a zkrátka všelijakých nespokojenců ze staré Evropy!

Dnes, jak jsem řekl, ruská carova vláda řídí t. zv. „otázku přestěhovaleckou" z evropského Ruska do Sibiře, ale i tu jsou rodiny a celé vesnice hlavním faktorem, neboť jejich důvěrníci jdou tam napřed, aby dříve prohlédli nová obydlí i všecky podmínky života, a potom se teprve pod jejich vůdcovstvím uvádějí sta i tisíce národa, aby pokračovali ve svém dřívějším kulturním životě v poměrech, které jsou s hospodářského stanoviska nové, ale s hlediska společenského, náboženského i politického zůstávají tytéž.

Ostatní slovanští národové nebyli a nejsou dodnes ani tak šťastni, ani tak rozumni, aby kolonisovali nejbližší své okolí. Tu se však nejedná o tom, nýbrž chci jen podotknouti, že ani Poláky, ani Čechy, ani Slováky, ani Malorusy, ani Chorvaty, ani Slovince nerozmazlily jejich vlády, aby se, ať již doma, ať za širokým oceánem, spoléhali na materiální nebo morální pomoc státu.

A tak slovanský kolonista byl a i posud je zůstaven sám sobě, takže se o něm s plným právem může říci, že si všude sám své štěstí kuje, nepřišel-li do tak strašných poměrův, že pro své štěstí nemohl najíti ni kladiva ni kovadliny.

Slované znajíce dobře, že jen tolik se jim zdaří jejich úsilí, kolik se o to sami přičiní, rozvinuli neobyčejné schopnosti, jakých nikdo u nich netušil. Tak na př. ve Spojených státech všichni Slované, vyjímaje velkoruské duchoborce v Kanadě, jsou výtečně zorganisováni po způsobu Němců, Skandinavců a Irčanů, kdežto na př. Maďaři a Italové, demoralisovaní doma státní mocí, nejeví doposud nižádných organisačních schopností.

Velmi významné jest, že ve Spojených státech jsou dobře organisováni i Chorvaté, u kterých každá iniciativa ochabla pod Tureckem, pod Benátkami, pod německo-rakouskými i pod domácími feudálními vládami. Tak na př. američtí Chorvaté měli 29. září 1902 v městě Allegheny v Pensylvanii VII. konvenci „Narodne Hrvatske Zajednice", na které bylo 186 delegatů, kteří zastupovali přes 14 tisíc členův. Ještě před 8 lety měla „Zajednica" jen šest oddílů a 400 členův.

Na této konvenci zvoleni jsou pro každý stát organisátoři, kteří se mají postarati, aby k „Zajednici" přistoupili všichni Chorvaté v severní Americe, kde se jich dle jedněch počítá na 300 tisíc a dle nejspolehlivějších dat nejméně 200 tisíc.

Jiný dukaz veliké své podnikavosti podávají Chorvaté v jižní Americe, zvláště v republice Chilské a Argentinské.

V Buenos-Aires známý dalmatský Chorvat Mihanović, který se tam odstěhoval jako prostý námořník, má dnes na 150 parníkův i plachtových lodí, takže je pánem celé plavby na řece La Plata. V argentinské krajině nazvané Gran Chaco nakoupil prostranného území a tamní chorvatské kolonie nazval Dalmacii. V samém Buenos-Airesu jest na 6 tisíc Chorvatův, kteří pracují v loděnicích, nebo slouží v námořnictví buď soukromníkům nebo státu.

V republice Chilské jest Chorvatů asi pět tisíc a nejvíce je jich na nejzazším jihu na t. zv. „Territorio Magalhanes" s hlavním městem Puntas Arenas, kde mají Chorvaté i svoji loděnici, a kde jsou mnozí Chorvaté vážení majitelé lodí.

O organisaci amerických Čechův a v nejnovější době i Polákuv, kteří v jižní Brasilii a zvláště v Paraně (kde z 127.000 obyvatel jest 90.000 Poláků) utvořili pravou novou zámořskou Polsku, ví se i v širší veřejnosti, že dle všeho je zřejmo, že Slovanum pro jejich budoucnost dnešní bezstarostnost jejich vlád neškodí tolik, jak se to všeobecně myslí: My Slované jsme totiž příliš kulturní a nepoddajní, než abychom mohli zahynouti, neboť nejtěžší poměry nás ponoukají zpravidla k soustavné i prospěšné práci.

O tom se tedy nemůže nikterak pochybovati, že Slované nikde se nespoléhají na státní pomoc, nýbrž že jako kolonisté důvěřují jen v sebe a v svoji organisaci, čímž činí za dost jedné z hlavních podmínek moderního osadnictví.

Druhá podmínka, myslím, jest však ještě důležitější: schopnost přizpůsobiti se jiným národum a jiné národy si nakloniti. A ta schopnost jest právě slovanská historická cnost, a bohužel i historická slovanská — vada.

Každý z nás ví podle sebe, jak snadno všude zdomácní, jak snadno přiučí se cizím obyčejum, jak brzy naučí se cizímu jazyku, zkrátka, kterak v brzku vžije se v nové poměry. Zkoumáme-li ten zjev sami na sobě opravdově i upřímně, přesvěd-

číme se, že není toho příčinou domnělá naše sklonnost ke všemu cizímu, naše „slovanská povolnost", nebo naše „slovanská podlost", nýbrž že je toho příčinou správné slovanské pojímání mezinárodních styků, pojímání, dle něhož Slovan, jako kolonista jest skromný, kdežto jako domorodec chová se k cizinci vlídně. A proto bylo na př. Němcům mezi Slovany od jakživa lépe, než Slovanům samým, a proto i Slované na klassickém území staré řecké kultury, na Balkánu jižně od Macedonie, brzo ztratili národní charakter, neboť vidouce města v helenské moci, považovali sebe za cizince, přistěhovalce.

Z téže příčiny Slované „nepohltili" Bulhary, nýbrž Bulhaři se mezi nimi rozplynuli. Právě tak neodnárodnili ani Maďary ani Rumuny, nýbrž dali jim vše, čeho jim bylo třeba pro úplný kulturní život, a za to vzali od nich jen několik hrubých maďarských nadávek.

Široká uherská nižina jest právě klassickým územím pro tuto slovanskou schopnost přizpůsobiti, assimilovati jiný národ tak, aby se neodnárodnil, a žíti s ním v největším přátelství, aniž se mu poddáš.

Maďaři byli již tehdy, kdy obývali na Krymu a na dolním Dunaji, pod silným slovanským vlivem. Na obou těch místech navštívili je i všeslovanští apoštolové Cyril a Methoděj. Později když osadili údolí Tisy a Dunaje, podlehli úplně mírnému a přirozenému slovanskému kulturnímu vlivu. To dokazuje maďarský jazyk, ve kterém Miklošič (viz jeho dílo: „Die slavischen Elemente im Magyarischen", Vídeň, 1871.) nalezl 956 čistě slovanských kořenů, kdežto jiný méně kritický filolog Dankovskij nalezl 1898 a maďarských jen 962 ve svém „Kritičko-etymologickém slovníku maďarského jazyka" od 1833. do 1836.

Takřka všechny výrazy, jak pro veřejný, tak pro soukromý, rodinný život, názvy dnů v týdnu, jídelní lhůty dne, nářadí polní i domácí, vše to jsou živly slovanské. Ale ani ty kořeny, ani ta slova nevnikla násilím v maďarský jazyk, nýbrž nepozorovaně zdomácněla právě v maďarské lidové mluvě asi tak, jak se v současné evropské intelligenci bez rozdílu národnosti používalo a stále ještě používá technických kořenů jazyka latinského a řeckého. Ještě daleko větší jest vliv slovanské assimilisace na maďarský fysický a duševní život: finská raça mezi

Maďary takřka vymizela a maďarský selský lid jest dnes tak bodrý a pohostinný, jako slovanský. Že je maďarský šlechtický kroj čistě slovanský, takže stopy někdejších kočujících národu (široké formy na pustách, které jsou ostatně velmi podobné kroji maloruskému) téměř úplně vymizely, zvláště mezi intelligencí, jest všeobecně známo, jakož i to, že v uherském veřejném životě vždy rozhodovali Slované na př. Vrančić (Verantius † 1617), Draškovič, Keglevič, Jurišič, Kolonič, Zrinski, Zapolski (Zapolja), Rakovski (Rakoczi), Utješenovič (Martinuzzi), Košut (Kossuth), Petrovič (Pötöfi), Horvat, Toth (Slovák) atd., takže v Uhrách byl diplomatickým státním i literárním jazykem nejdříve církevní jazyk staroslovanský, potom československý na severu a chorvatsko-srbský na jihu, dokud se znenáhla neujala latina, po ní na krátký čas (za Marie Teresie, za Josefa II. i za Bachova absolutismu) částečně němčina, a konečně dnes státní mocí maďarština.

Týž vliv měli Slované i na Rumuny, takže v druhé polovici minulého století rumunská intelligence psala kyrillicí a rumunský sedlák zachoval podnes ve své mluvě i životě nesmazatelné stopy mírné slovanské kultury.

Pravidlo, že my Slované, jsme-li věrni svému národnímu charakteru, snadno získáváme tím pro sebe i největšího nepřítele, jest bez výjimek i v historii oněch velikých slovanských lidí, kteří velkou část svého života ztrávili v cizině. Život velikých slovanských spisovatelů Komenského, Žukovského, Obradoviče, Turgeněva, Gogola, Mickiewicza a j., státníků Petra Velikého, Kosciuszka, Alexandra I., Gorčakova, slovanských umělců i nesčetné slovanské emigrace ruské a polské jest plný nezvratných důkazů i pohnutlivých příkladů, jak Slovan všude zdomácní, nepravím uhnízdí se, neobyčejnou svojí schopností, kterou si osvojuje cizí obyčeje a proniká v cizí život, aniž by svůj zavrhoval neb jím opovrhoval.

Právě tak jest charakteristické, že se všem cizincům mezi Slovany tak líbí, že není takřka příkladu, že by některý kolonista mezi námi litoval, že opustil svoji vlast.

Jest pravda, že nám ty vlastnosti jen škodily, neboť v cizině nebo pod cizí přemocí snadno zapíráme svoji národnost, takřka to ani nepozorujíce, kdežto doma i tam, kde můžeme

býti pány, obvčejně cizinci mají více moci, než je to spravedlivo a i pro ně samé prospěšno.

Někteří naši sousedé, zvláště Němci, Maďaři a Italové, považovali totiž a i dosud považují naši skromnost v cizině a naši vlídnost k cizinci v našem domově za nejsilnější doklad pro naše nevědomění, ba i pro naši domněle inferiorní povahu. A prohlašujíce nás proto jednou za pouhou massu, podruhé za prodejné slabochy, odvažují se dnes ještě útočiti na nás s takovou zbraní, jaké by již od dávna kulturní národové nesměli používati.

Avšak čím více i my sami pronikáme v svoje dějiny, a čím hlouběji pochopujeme svoji pravou úlohu, tím jest nám srozumitelnější, že právě těmito svými vlastnostmi budeme nejsilnější páskou mezi východem a západem nebo lépe: že budeme východ brániti od západní exploitace a západ od východního proudu, který by se velmi snadno z Číny a z Indie mohl rozlíti po Evropě a později i do Ameriky na poli hospodářském, jak v středním věku se rozléval ze střední a přední Asie po Evropě a po Africe na polích výbojných . . .

Vnitřní naše ethnografická síla nám jest jistou zárukou, že zůstaneme relativně i absolutně tak četni, že nás žádná síla nebude moci ujařmiti a tím méně zničiti. Veliká naše schopnost assimilovati cizí a zároveň chrániti svoje, učiní z nás brzy v té době světové centralisace takový kulturní typ, ve kterém se všestranně vyvine i ustálené státní zřízení tisícileté Číny i křesťanský idealism středověčné Francie i nevyčerpatelná podnikavost dnešní severní Ameriky i čistá láska k umění a k vědě klassického Řecka, středověké Italie a moderního Německa. Zkrátka: Právě proto, že aristokratické, slovanské státy zanikly, takže my dnes Slované, počítaje sem i Rusy, nejsme „národy politickými" nýbrž toliko kulturně zorganisovanými, máme všechny podmínky, abychom pomocí domácí i vnější kolonisace stali se co nejdříve synthesí veškerého člověčenstva.

II.

O kolonisačních schopnostech Slovanů v habsburské monarchii.

Těžké naše politické a národní poměry zpravidla nám tak zakalují pohled, že v této monarchii vidíme na všech stranách jen německou a maďarskou přesilu a domnělou svoji slabost ve všech oborech života i práce. Studujíce veřejný život takřka jen z novin a z úzké perspektivy, zapomínáme jaksi na geografické i ethnografické poměry v habsburské monarchii, kde jsme my Slované jako většina nejvíce povinni a i povoláni k tomu, abychom z ní učinili pokrokovou i nezávislou vlast rovnoprávných národův. A bez geografie a ethnografie nelze se dnes ve velkých hospodářských otázkách ani hnouti, právě tak jako v otázkách vojenských a diplomatických.

My sice leccos víme o Alpách i o Karpatech i o Krasu, který přechází potom ve zvláštní druh balkánského horstva. Víme zhruba také o veliké rovině haličské, moravsko-uhersko-slavonské, o vysočinách v Čechách, Sedmihradsku i v jihozápadním Chorvatsku; a konečně více nebo méně o údolích alpských a slunných březích isterského a dalmatského moře. Ale na vše to zapomínáme ve starostech o svoji nejbližší národní a hospodářskou budoucnost.

Vzpomeňme si tedy, jak různí národové monarchie obývají ještě různější půdu.

Nejdříve pozorujeme, že nejúrodnější rovinu z celé monarchie, totiž údolí Dunaje a Tisy zaujali Maďaři. Vidíme ale zároveň, že nejplodnější část té roviny, totiž Bačku a Banát osadili Slované (Chorvaté a Srbové) a Rumuni smíšeni s velkými německými koloniemi. Maďaři nejsou tedy pány celého Alföldu (Dolní nižiny), což jest pro ně tím osudnější, protože se jejich Dunaj i Tisa spouštějí kolmo ku Drávě i Sávě, takže veškerá doprava svádí se přirozeně do slavonského Chorvatska a odtud dále — doposud ovšem jen po železnici, protože Sava a Kupa nejsou posud regulovány — k Jaderskému moři vubec, zvláště však do Terstu a do Rjeky. I druhý hlavní maďarský obchodní proud, totiž směrem k Vídni i k Čechám jde také slovanským územím totiž Slovenskem.

Bez Chorvatska a tedy i bez Slovenska, abych nemluvil o jiném, Maďaři by vzdor svému Alföldu byli v úzkých. Vždyť

jediný pohled na mapu dokazuje, že by Chorvatsku i Slovensku hospodářsky velmi dobře se dařilo i bez maďarského Alfölda, ale za to by se týž bez nich svým sádlem bídně zadusil. Maďarům by do budoucnosti málo pomohla plodnost údolí Tisy i Dunaje, kdyby Chorvatsko, jako přímořská země, nemělo otevřenou cestu do světa a Slovensko do české Moravy a to zvláště v tom případě, kdyby chtěli i nadále zůstati jedinými libovolnými pány celého veřejného i hospodářského života.

Maďarský živel totiž tak nepatrně pokračuje, ba i ustupuje, že se nad tím vážně pozastavují i velicí maďarští ethnografové a publicisté jako Bekšič (Beksics), Balogh i Eugen Vargha.

E. Vargha ve svém nejnovějším díle: „Dunkle Punkte oder Vertheidigung der Magyarischen Rasse“ porovnává výsledky národního popisu z r. 1890 i 1900 a přichází mezi jiným k těmto velmi vážným závěrům: Procento porodů kleslo v posledním desítiletí z 44·2 z 1000 obyvatel na 37·4, ba v některých krajích až na 24·2. Ale to ještě není vše. R. 1890 byly v Uhrách 22 županie, ve kterých bylo procento porodů o deset větší než procento úmrtí a mezi těmi županiemi bylo jich 13 čistě maďarských. Ale dle toho popisu od r. 1900. není těch županií teď 22 nýbrž 15 a z nich je maďarských toliko šest. Ba v některých kalvínských t. j. čistě maďarských obcích přijde na tisíc obyvatel 18·3 porodů, tedy ještě méně než ve Francii. V jedné obci tolujanské županie od r. 1890 do 1900 narodilo se 388 lidí a zemřelo 504. V některých obcích byly zavřeny školy proto, že nebylo dětí školou povinných . . .

Jestli při všem tom Maďaři tvrdí, že poslední národnostní popis dokázal, jak maďarský kmen z 38% na počátku let šedesátých minulého století (viz: Csoernig: Die Vertheilung der Völkerstämme in der Oester. Monarchie. Wien. 1856) vzrostl na 50% vzhledem k ostatním národnostem nemaďarským v Uhrách, jest to jen bídný sebeklam, který by se mohl počtářům těm krutě pomstíti. Jsou totiž nezvratné důkazy toho, že není Maďarů ještě podnes více než 38% vzhledem k ostatním nemaďarským národům v Uhrách. Zřejmý toho důkaz uvedl vídeňský „Parlamentär“ od 26. ledna 1902. v těchto číslech: Dnešní stálé vojsko má 830.000 mužův. Z toho je nás Slovanův 430.000. Němcův 227.000, Rumunův 48.000, Italův

14.000 a Maďarův 127.000 t. j. sotva 15%, a když se číslo roztřídí na Uhry s Chorvatskem, jest viděti, že Maďarů vůči druhým národům „východní státní polovice" jest sotva 38%. To znamená a dokazuje, že se počet Maďarův od r. 1851. vlastně ani nezvětšil. Toho roku bylo Maďarův dle Csoerniga 4,866.000, kdežto celá habsburská monarchie s Benátkami a s Lombardskem čítala 36,398.000 obyvatel.

Nelze tedy pochybovati o tom, že Maďaři, kteří jsou s hospodářského stanoviska dnes největší sobci a s národního největší šovinisté, nemají trvalé opory pro sobecké své plány v ethnografické své síle, při vší plodnosti pudy, na které žijí.

Němci jsou na prvý pohled četnější i plodnější než Maďaři, za to však jejich zeměpisná poloha je rozhodně mnohem nepříznivější.

V nejbohatším kraji žijí Němci uherští, jichž je s erdelskými Sasy dle maďarského počtu celkem asi 2 miliony a dle německého o milion více. Ale tito Němci jsou velmi rozptýleni, a do nejnovější doby byli úplně neuvědomělí, takže se své národnosti snadno zříkali a zříkají se až dosud jak mezi Maďary, tak mezi Slovany. Ba ti Němci prospěli jak Maďarům tak i Slovanům s hlediska hospodářského, jelikož jsou pro obojí živou hospodářskou školou, takže mnozí Srbové v jižních Uhrách, jak jsem se mezi Suboticí a Novým Sadem na vlastní oči přesvědčil, jsou ještě vzornější hospodáři než jejich učitelé Němci.

Hlavní skupina Němců žije, jak jest známo, v t. zv. alpských německých dědičných zemích. Země ty jsou dle svého zeměpisného složení druhé Švýcarsko, avšak bez švýcarských jezer a bez švýcarské svobody. Proto tu alpský kantonní duch hlubokých a nepřístupných údolí měl více nepříznivých než příznivých následků, pročež alpští Němci jsou jako hospodáři nepodnikaví, kulturně, zvláště intellektuálně nevyvinutí, ba nejsou silni ani jako raça.

Alpskému území otvírá se svět jedině tolik, kolik náleží k hornímu Podunají, takže se život těchto zemí soustřeďuje jménovitě v Štýrsku a v Dolních Rakousích, a to zvláště v Štýrském Hradci a ve Vídni.

Ale i Štýrsko i Dolní Rakousy mají jednak čím dále tím větší slovanskou menšinu, která proniká znenáhla ale jistě do Vídně i do Hradce, posilujíc se stále ze slovanské většiny v mo-

narchii. Mimo to jsou obě „dědičné země“ odkázané na Přímoří, dotyčně na Podunají, které není ani ethnograficky, ani politicky v moci Němcův a hospodářsky jest jen částečně pod jich vlivem.

Ještě pozůstává třetí německá skupina: Němci v zemích českých.. Těch jest o něco více než Němcův uherských a o něco méně než Němcův alpských. Hospodářsky jsou silnější od jedněch i od druhých, ale intellektuálně a kulturně jsou jen o to pokročilejší, pokud jsou jim přístupnější technické vymoženosti moderní kultury. Jinak nijakž nevynikají velikým literárním nebo uměleckým tvořením, a nejméně jest u nich harmonie mezi povinností, kterou mají vůči české většině v svojí české vlasti, a mezi právem, které jim jako Němcům bezpodmínečně přináleží. Jsou to jediní Němci v naší monarchii, kteří neuznávají žádných svých povinností ani k celému císařství, ani vůči své domovině, a to nejméně na poli národohospodářském, kde jsou dnes velmi silni, a proto myslí, že ta jejich nadvláda potrvá věčně.

Kdežto alpští a uherští Němci jsou nejen politicky korrektni — prví jsou zpravidla dobří „Rakušané“, druzí dobří „Uhři“ — nýbrž obyčejně i velmi družní a schopni aspoň pro hospodářskou kooperaci i s námi, Slovany, i s Romány (s Italy a s Rumuny) i s Maďary, Němci v Čechách nechtějí ani slyšeti o rovnoprávnosti a jednotě s námi Slovany, ať jest to v kterékoli věci. Vidíce, že jest jejich zeměpisná poloha v Čechách velmi nepříznivá, rozumí se ovšem jen za onoho, kdo myslí na dalekou budoucnost, a nejen na dočasné strategické přednosti, vrhli se čeští Němci vší silou na Slezsko a Moravu, aby si tu pojistili kulturní i hospodářskou nadvládu, aby volně mohli rozepnouti jedno křídlo směrem k Prusku, druhé k Podunají. Z téže příčiny vymyslili si čeští Němci i svoje „uzavřené území“, které nejbezohledněji brání v severních Čechách jen proto, aby snadněji mohli klásti důraz na kulturní i hospodářskou souvislost toho dílu Čech s německým císařstvím.

... Ale právě to nezdravé a nepřirozené úsilí českých Němcův oslabuje je více než Slovany. V dnešních politických poměrech nelze toho ovšem pozorovati, ale jakmile se nynější situace promění a ustálí, což zajisté se stane, ukáží se vážné následky této

neplodné německé práce, která směřuje proti neúprosným hospodářským a ethnografickým zákonům.

Italové jsou v naší monarchii svým počtem poměrně tak nepatrní a svými obchodními a hospodářskými schopnostmi na tak nízkém stupni, že v samém Terstu ustupují před — Němci, takže na tomto místě není třeba se s nimi obšírněji zabývati. Chci tu jen připomenouti, že na Řece jsou prvními obchodníky Chorvaté, a ani západní Istrie nemá četného zemědělského italského lidu, pročež naši Italové, vyjímaje jižní Tyroly, neměli by takřka žádného ani hospodářského ani národnostního významu, kdyby neměli v rukou státní i místní finanční prostředky a politickou moc.

O Rumunech promluvím obšírněji ve čtvrtém oddílu, proto přejdu konečně ke Slovanům.

My, Slované, jsme s malou výjimkou některých slovinských a slovenských krajů v nejpříznivějších zeměpisných poměrech pro všestranný duševní a tělesný rozvoj. Nejsme ani po horách rozptýleni na způsob německých horalu, aniž jsme v bohaté rovině vydáni snadno jak demoralisaci blahobytu, tak ještě snadnějším útokům nevlídných souseduv. Hory jsou nám dosti blízko pro hrdinou obranu a i rovin máme dosti pro slušný život, ovšem při neúnavné a pokrokové práci.

České ethnografické území jest takřka klassickým typem „zlaté střední cesty", pročež jsou Čechy (myslím tím i Moravu se Slezkem) nejzdravějším slovanským kořenem v této říši. A proto z české půdy přesazuje se na stotisíce zdravých kmenů na jih, zvláště v Dolní Rakousy a do Vídně, potom do Chorvat mezi Sávou a Dravou od Záhřeba až do Zemuna. Ještě dodnes se neví přesně, kolik je Čechů ve Vídni, ale jsou tu rozhodně dvě významná fakta: dle popisu z r. 1900 bylo ve Vídni 102.974 Čechů s českým obcovacím jazykem a přes půl milonu (551.928) jich napočteno s domovským právem zemí koruny české, z čehož z ryze českých obcí jest 371.635. Český živel ve Vídni jest ovšem přirozeně posilněn ostatními Slovany, které úřední statistika dosud s velkým úspěchem značně ztenčila. Tak r. 1900 vedle uvedeného počtu Čechův uvádí 4.346 Polákův, 1329 Slovincův, 805 Rusínův a 17.675 cizincův, mezi něž se počítají také příslušníci Uherska i Chorvatska.

Rubrika „cizinců" jest ještě důležitější pro celé Dolní Rakousy, kde jich r.. 1900 bylo 243.792. Zajisté dobré dvě třetiny z nich připadají na přistěhovalce z blízkých krajů považských a podunajských, vždyť právě Slováci z Pováží rádi vyhledávají práci ve Vídni a v průmyslových Rakousích.

Mile nás překvapuje vzrůst Čechů v okrese Valčickém (Feldsberg), v němž jsou jak známo, převážně české obce Poštorná, Chorvatská Nová Ves a Hlohovec vedle mnohých smíšených. Tu bylo roku 1900 napočteno 6065 Čechův a 17.538 Němcův, totiž 25·69% Čechův, takže okres Valčický musí býti i úředně pokládán za jazykově smíšený, neboť v něm více než čtvrtina obyvatelstva přihlásila se k obcovací řeči neněmecké.

Mimo to více než 5% Čechův obývá také v sousedních okresích Marcheckém (12·2%, r. 1890 6·6%), v Střemetickém (Schrems 11·89% a r. 1890 9·54%), Enserdorfském (8%, r. 1890 4·6%), Švechatském (7·87, r. 1890 6·7%), Ebreichsdorfském (5·78%) a Štokeravském (6% a r. 1890 0·96%).

Dále nutno s durazem vytknouti, že v celých Dolních Rakousích není jediného okresu bez české menšiny, takže i dle úředních dat jsou Dolní Rakousy národnostně daleko smíšenější než Chebsko. Ve skutečnosti však jsou Dolní Rakousy země více slovanská, zvláště česká než jest Morava německá. A přece přes to čeština v nich není „řečí obvyklou" nejen pro vládu a pro Němce, ale i pro nás samé, nevyjímaje ani našich poslanců.

Připomínám ještě, že dle úřední statistiky v jediné Vídni navštěvuje německé školy 17.063 české děti. Vedle Istrie, kde 18.000 chorvatských a slovinských dětí chodí do italských škol, jest to největší skvrna na našem národním těle.

V Chorvatsku jest Čechů se Slováky 2·9% ze 2,400.000 obyvatel, takže jest tu množství obcí, kde jsou Češi ve většině.

Význam českého živlu na Dunaji vůbec a ve Vídni zvláště je z toho zřejmý. Právě takovou důležitost mají i české kolonie v Chorvatsku, neboť tu doposud značně paralysují vliv kolonisace německé a maďarské.

Slováci nejsou v tak příznivých poměrech zeměpisných jako Češi, jelikož příliš zacházejí v Tatry, kde jsou často vtělená bída. Ale přece je Slovensko pro domácí kolonisaci jako

stvořeno, jednak proto, že jsou Slováci ethnograficky ještě stále silni, jednak i proto, že všechny slovenské řeky zvláště Váh, Nitra, Hron, Ipola, které vidíme na uherském znaku, tekou na jih do Dunaje, pročež jest nutno, aby Slováci se šířili také do údolí Dunaje a Tisy. A skutečně Slováci se šíří jmenovitě v prešpurské županii a tvoří již četné kolonie v středních a jižních Uhrách.

Maďarská statistika z r. 1900 počítá Slováků 2,019.641. Oproti tomu slovenští vlastenci zvětšují to číslo o celý milion. Nám se to ovšem zdá býti přemrštěným, ba v nejnovější době povstal mezi námi poplach, že Slováků skutečně ubývá. Bude tedy dobře, když si připomeneme, že ještě r. 1787. bylo napočtěno 1,629.059 Slováků a r. 1850 1,739.871 (viz Matlekowics A. Das Königreich Ungarn, Leipzig 1900, I., str. 97). Dle toho mělo by dnes býti Slováků aspoň 4 miliony a kdo pozná Uhry z malého denního života, nikoli jen z nabubřelého politického povrchu, zajisté se přesvědčí, že slovenština jest rozšířenější než maďarština.

Jest pravda, že maďarská statistika uvádí menší počet porodů v slovenských stolicích v porovnání s maďarskými a že nelze v nich popírati větší úmrtnosti následkem bídy v horách jakož i škodlivosti silného stěhování do Ameriky, začínaje od let sedmdesátých. Avšak vzdor tomu dlužno uvedený počet Slováků (2,019.641) pokládati za naprosto nespolehlivý, ba za úmyslně klamný a trvati na tom, že jsou v Uhrách nejméně tři miliony lidí, mluvících slovensky.

Toto šíření Čechův a Slováků k Dunaji jest tím významnější, jelikož od Vídně a Dunaje v nejkratším směru k ústí řeky Mury do Drávy jest celý most chorvatských a slovinských osad, které se na štýrské hranici opírají o souvislou ethnografickou massu štýrských Slovincův.

Statistická data o těchto osadách velmi jsou nespolehlivá a nestálá, a zvláště jest neuvěřitelno, že by se těch Chorvatů bylo za posledních padesát let poněmčilo nebo pomaďařilo více než polovice. R. 1851. bylo jich totiž 142.000 a dnes jenom asi 60.000.

Co se týče tamních Slovincův, maďarská statistika z roku 1900 prostě je škrtá a p. Matlekowics ve výše citovaném díle tvrdí, že prý jsou již odnárodněni. Mezi tím r. 1850 bylo jich

napočtěno 44.862, r. 1880. nalezli jich sami Maďaři dokonce 85.551, ba i ještě r. 1890. 94.679. Nyní za deset let najednou zmizeli. Věru nelze pochopiti, že vůči takovým faktům zůstáváme klidnými, anebo že je počítáme podobně Slovinci A. Trstenjaku, jenž těchto svých a našich soukmenovců čítá dosud (Liublianski zvon 1901, str. 173.) celých 70.000.

Ať jest již jakkoliv s počtem chorvatských a slovinských osadníkův, kteří jsou směrem k Mezimuří domorodci a směrem k Prešpurku a Vídni, pokud jsou Chorvaté, bosenští přistěhovalci, troje jest o nich ustáleno: že z pravidla znají německy i maďarsky, ale přece nezapomínají chorvatsky, nýbrž naopak velmi pěkně mluví ikavským podřečím štokavského nářečí;[1]) že jsou velmi dobří hospodáři a přirozeně tedy dosti majetní ba i zámožní; že od slovanských veřejných pracovníků v naší monarchii zůstali nepovšimnuti, ač jest to nejkratší most od západního a východního Slovanstva k jižnímu a zároveň přímá cesta od Vídně k Jaderskému moři.

Druhý ethnografický most mezi západními a jižními Slovany jest od Pešti do Nového Sadu, kde jsou neobyčejně četné chorvatské kolonie t. zv. Bunjevců, kterých v jediné Subotici (Szabatka) a v Baji jest přes 70.000 (maďarská statistika z roku 1900 uvádí v Subotici z úhrnného počtu 81.464 Bunjevcův 31.367, Chorvatův a Srbův 2.684.

O třetím mostě od ústí Dunaje k ruské hranici promluvím později.

Chorvaté ukázali tedy velikou nepoddajnost tím, že se udrželi v dotčených krajinách při všem tom, že jsou z pravidla téže víry s různoplemennými Němci a Maďary. Na tuto nepoddajnost jest třeba upozorniti zvláště dnes, kdy Chorvaté a Slovinci stále silněji obklíčují Terst, Pulj a Řeku, tvoříce v isterském trojúhelníku značnou menšinu a na samé Řece opět velkou většinu. Maďaři sice napočítali jich r. 1900 pouze 7.500, Italův

[1]) Štokavské nářečí zove se dle náměstky što? (co?); jest to literární nářečí Chorvatův i Srbův a vyznačuje se jmenitě tím, že v perfektě u slovesa mění se l v o: mislio místo mislil, bio místo bil atd. Srbové píši ekavským podnářečím tohoto nářečí (belo mleko), Chorvaté ijekavským podnářečím (bijelo mlijeko), kdežto ikavské podnářečí bylo literárním jazykem některých starých spisovatelů (bilo mliko).

26.569, Maďarův 2.842, Němcův 1.945, úhrnem 38.856, kdežto součet dle statistiky jest 38.057.[2])

Stejná víra s Italy mnoho přispěla k tomu, že se chorvatský a slovinský selský lid snadněji odnárodňoval, a století benátské panství tak zatlačilo slovanský lid z měst do vesnic, že se do nedávna zdálo i v samé Dalmacii, že jest čistě italskou zemí.

A tak na jihu této říše od Mury a Dunaje do Istry a Boky Kotorské jest nepřetržité slovanské ethnografické území.

Na tomto území jest asi 40 km dlouhá a asi jeden až dva kilometry široká nižina od Šibeniku do Omiše a v této rovině rozkládá se město Split, svojí polohou po vykopání průplavu suezského po Marseillu, Brindisi a Oděse nejdůležitější přístav na Středozemním moři. Na tomto přímoří jest i mírný východní isterský břeh s Kvarnerským zálivem a s přirozeným přístavem Bakarským, s kterým se prý sotva dá přirovnati přirozený přístav v Havanně na Kubě. A konečně jest tu i velmi důležitý přístav Terstský a Puljský.

A tak jsme my Slované pány celého přímoří v této monarchii a to ne pány dočasnými, jakými jsou v té chvíli Němci, Maďaři a Italové, nýbrž historickými, zeměpisnými a ethnografickými, neboť v tomto přímoří po tři století kvetl starý námořní chorvatský stát, později až do Napoleona proslula obchodní republika dubrovnická a konečně až do našich dnů obchodní námořnictvo chorvatské; jelikož jsou za tím přímořím čistě slovanské země a protože v těchto zemích s malou výjimkou v slavonském Chorvatsku, jest lid fysicky velmi silný a duševně neobyčejně vyvinutý.

Jižní slovanské území není v slovinských Alpách tak nepřístupné a roztrhané jako německé alpské území; v isterském a dalmatském Krasu jest sice velmi chudé, ale za to v sebe méně normálních poměrech moře mu hojně nahradí neúrodnost půdy. Ostatně větší díl Chorvatska, značný díl Krajiny, dále slovinské jižní Štýrsko tak jsou úrodny a pro jakoukoli hospodářskou kulturu vhodny, že se rozumnou prací mohou postihnouti nejskvělejší úspěchy. Tu je třeba ještě připomenouti,

---

[2]) Viz Magyarország a XX. evszáz elején. napsal Czirbusz Geza dr., Temešvár, 1902, str. 394.

že v chorvatském Záhoří (za Záhřebem u vesnice Konščinje), potom u města Požegy nalezeny v nejnovější době přebohaté pánve uhelné — u Požegy se již počalo dolovati — kdežto v županii gospičské (t. zv. horní vojenské krajině) odkryta bohatá železná ruda..

Třetí veliké slovanské území jest Halič. I ta se dnes počítá, podobně jako Chorvatsko, k nejchudším zemím monarchie, ale není toho vinna ani neplodnost země, ani lenost a neschopnost lidu, nýbrž jiné příčiny, jichž se na tomto místě nemohu ani dotknouti. Tu jest nutno vytknouti jen to, že Halič tak jako Čechy jest neocenitelna pro zalidnění naší monarchie, ku které se přirozeně otevírá na hranici slezské, a že dříve nebo později dopomůže slovanská Halič značně k tomu, abychom my Slované v Podunají i na evropském východě dosáhli patřičného svého vlivu. Nesmíme totiž nikdy zapomenouti, že Halič přechází v onen díl dolního Podunají, kde jsou hlavními řekami Seret a Prut.

A tak v habsburské monarchii my Slované dle počtu, dle plochy, dle silné ethnografické opory, jakou máme na východě a na jihovýchodě (v Polácích, Srbech a Bulharech) jsme povoláni, abychom celou tuto říši vyplnili všude, kdekoli jest řídce zalidněna ať již z jakýchkoli příčin.

Jediný ten fakt, že Češi, Poláci, Rusové, potom Slováci, Slovinci, Chorvaté a Srbové se udrželi takřka na celém historickém svém území vzdor strašným středověkým i novověkým válkám, které právě jejich země nejvíce zpustošily, a vzdor své politické závislosti a do nedávna i úplnému kulturnímu a sociálnímu odcizení své intelligence, to vše nezvratně dokazuje, jak jsme my Slované ethnograficky nepoddajní a silní t. j. že jsme ve skutečnosti pravý národní organism. A proto jest jisto, že nemůže dlouho trvati, jestli toho nedovolíme, dnešní hospodářská přesila německých našich horalů a poměrně nepatrného počtu pravých Maďarů v středních Uhrách. Že jest tomu skutečně tak, přesvědčíme se, když dobře se podíváme na dnešní poměry Slovanů v říši na celém Podunají, na hlavní střediska středoevropského hospodářského života, na světový význam Slovanstva v Podunají a na dalekou perspektivu budoucí slovanské kolonisační politiky.

Nemilé ovšem jest, že se při studiu všech těchto otázek nemůžeme úplně spolehnouti na dnešní úřední statistická data. Ale naše je ethnografická, zeměpisná i sociálně-kulturní přesila tak zřejma, že i na základě nejvšednějších faktu budeme moci vyvinovati myšlenky a zásady, kterými dříve nebo později má býti prodchnuta všechna naše veřejná práce a zvláště naše národohospodářské snahy, abychom budoucně nebyli v hospodářské službě a v sociální poddanosti Němcům, Maďarům a Italům, kteří mají jen tu přednost, že v celé své veřejné práci doposud se drželi a drží „zásady", že se i křesťanští evropští národové dělí na vyšší a nižší, na panující a otrocké, a že Slované již dle svého jména patří mezi tyto poslední.

Bosna a Hercegovina nepatří právně v státní území naší říše, ale to jest přeci zřejmé, že tyto okkupované země zůstanou na vždy pod mocným jejím vlivem hospodářským a kulturním, a že od toho času, kdy my Slované, jako většina celého císařství pochopíme své kulturní a hospodářské poslání, výtečně posloužíme slovanským hospodářským snahám vůbec a domácí slovanské kolonisaci zvláště.

Když uvážíme, že Bosna a Hercegovina jsou právě tak veliky jako Čechy v užším smyslu a že v nich žije, nebo správněji živoří, sotva čtvrtina obyvatelstva království Českého (dle popisu z r. 1895 1,556.020 obyvatel), a když pomyslíme, že jsou ty země jednak přirozeným pozadím chorvatskému Splitu, a jednak že od přírody připadají k chorvatskému sávskému území a jmenovitě tomu silnému obchodnímu proudu, který netoliko z Bosny, nýbrž z jižních Uher a Srbska, ba i z Bulharska a z Rumunska jde přes Sisek a Karlovec na Řeku, nebo přes Záhřeb a Zděný Most na Terst, potěšíme se nad tím, že tyto bohaté země, bez ohledu na to, jak se rozřeší jejich mezinárodní postavení, znamenitě posilňují naše hospodářské síly, neboť rozšiřují velmi značně ethnografické a hospodářské naše území.

III.

Filosofie moderní kolonisace se stanoviska slovanského.

Dle nejnovějších statistických dat žije dnes na celé zeměkouli 1576 milionů lidí, kteří jsou po různých pevninách takto rozdělení: V Asii 858 milionů, v Evropě 391 milonů, v Africe 177 milionů, v Americe 144 miliony a v Australii se souostrovím 6 milonů.

Jak jest známo, třídí ethnografové celé člověčenstvo na plemeno bílé či kavkazské, na žluté či mongolské, na černé či africké, na malajské a na rudé či indiánské. Avšak rozdělení dle pleti, jest-li se s ním spojí i celá řada anthropologických pozorování, nemá dle mého mínění veliké vědecké ceny. Právě tak jest dosti jednostranné rozdělení člověčenstva dle území původní kultury a kultury donesené odjinud čili na území starých, vyspělých a dětinských národův. Všechna ta rozdělení jsou více pouhé kombinace než vážná fakta i tehdy, když se doplňují celou řadou zcela správných idei. A proto v tomto díle svého spisu nepůjdu cestou zmíněného učence Pavla Leroy-Beauheu-a, který v citovaném spise „Kolonisace moderních národů" v druhém svazku na str. 706. do 712. pod názvem „Filosofie kolonisace" vyvinuje důsledně myšlenku, že jest evropská civilisace jinošská, čínská a indická starošská a civilisace afrických národů dětinská či ještě lépe nevyvinutá, zakrnělá. V této kapitole jest sice několik skvělých pozorování jako na př. to, že se Afrika vrátila k dřívějšímu barbarství, jakmile tu Římané pozbyli své moci, že by američtí národové byli nejspíše dnes, ba i po tisíci letech na témž stupni kultury, na kterém je nalezli Španělé, kdyby byla Amerika zůstala neznámou Evropanům, ale jinak tato poslední kapitola nezakončuje celé dílo tak mocnými črtami, jak bychom to očekávali od silné ruky bystrého a v pravdě světově vzdělaného autora. Proto jsem i napsal, že tu promluvím o filosofii moderní kolonisace s hlediska slovanského, chtěje tím říci, že jsou tu moje názory jak i ve velké části knihy úplně samostatné a originální, což ovšem nikterakž neznamená, že jsou individuální, t. j. že jich ve větší nebo menší míře nenacházíme u nynější slovanské intelligence. Právě naopak jsem pevně přesvědčen, že vyvinuté a uvědomělé slovanské duše naleznou tu příbuzné myšlenky a že se jmeno-

vitě se mnou shodnou v tom, že se člověčenstvo nesmí děliti ani dle barvy pleti ani dle rozměru lebky, ba že musíme býti velmi opatrni, když je dělíme dle organisačních (politických) schopností a dle jazyka, takže zustává jen jedna význačná charakteristika, dle které se půldruhé milliardy lidských duší může roztříditi na několik území a to jest náboženství.

Prvé území jest nejprostrannější území civilisace křesťanské.[1]) Základem této civilisace jest altruism čili láska k bližnímu t. j. s čistě náboženského hlediska péče o spásu jiných duší a se stanoviska životního péče o morální a materiální dobro bližního ještě na zemi. Křesťanství jest tedy ve svém jádru expansivní a to na dvojí způsob: Žádá od každého jednotlivce, aby i sebe zdokonalil a aby zároveň se snažil zdokonaliti i svého bližního, t. j. křesťanství jest individualistické a socialistické zároveň. A proto se jen u křesťanských národu vyvinula společnost, kterou zoveme moderní, společnost, ve které jsou všichni členové zásadně rovnoprávní, ale kde přeci nevymizela autorita rodičův ani politických vrchností, nýbrž právě naopak ta společnost při největší individuální svobodě organisovala takové národy a státy, o kterých Aristoteles ani Platon nemohli ani sníti bez otroctví, ani nemluvě o podřízenosti ženy, kterou jedině křesťanství učinilo s mužem úplně rovnoprávnou. Ale ani křesťanští národové ani státy nevyvíjeli individualismu a socialismu na stejný způsob, takže jsou i v tom mezi jednotlivými velikými plemennými skupinami velmi značné rozdíly.

U Anglosasů převládá praktický individualism a praktický socialism. Proto jsou Anglosasi vně své vlasti smělí obchodníci a vubec podnikatelé, kterým jest ideálem vykořistiti celou zemi a celému světu, ovšem nejdříve sobě zaopatřiti materiální blahobyt.

U románských či novolatinských národův, ku kterým, nesmíme zapomenouti, náležejí i Rumuni, potom střední a jižní Amerika, individualism a socialism jest velmi silný, ale příliš vášnivý, jelikož pochází z pravidla z citu lásky nebo nenávisti. Proto se u těchto národů vyvinuly neobyčejně tajné spolky, mezi kterými rozšířeno svobodné zednářství románského (ita-

[1]) Dle nejnovějších dat statistického úřadu v Stuttgartě jest na celé zeměkouli 534,940 tisíc křesťanů, 300 mil. přívržencův Konfucia, 214 mil. Brahmanův, 121 mil. Budhistův, 175,290 tisíc Mohamedanův a 10,860 tisíc Židův.

ského) původu. Vně své vlasti Románi jsou buď obětaví missionáři nebo bezuzdní dobrodruzi, kterým jest ideál reformovati veškeré člověčenstvo buď náboženským nebo filosofickým učením.

U Němců individualism a socialism jest více produkt rozjímání než citu nebo zkušenosti. Proto Němec není ani tak praktický jako Angličan, ani tak sentimentální jako Francouz. On si domýšlí, že vynalezl zákony čistého rozumu, proto jest jako jednotlivec filosof a jako národ utopista. Vně své vlasti Němec jest rozený instruktor, pedantský učitel, jemuž jest ideál po celém světě šířiti „dokonalou německou kulturu".

A konečně u nás Slovanů jest individualism morální a socialism ideální a praktický, t. j. reální. Kudykoliv jdeme a kamkoliv přijdeme, chováme se jako doma, nejsme ani jen obchodníci, nebo missionáři, nebo dotěrní učitelé, nýbrž prostě tací lidé, jací jsme byli doma. Jest nám největším ideálem s každým se dorozuměti, žíti v lásce a přátelství se všemi národy na zemi. V novější době francouzský charakter jest velmi podoben našemu, pročež mimo nás, dnes ještě jedině Francouzi jsou způsobilí pro takovou assimilaci, jakou my Slované provedli jsme na Maďarech a Rumunech a jak ji nyní provádíme nad asiatskými plemeny a národy.

Při všech těchto rozdílech křesťanství má přece jednotný charakter: v jeho duchu jest snažení, abychom na svého bližního, pokud nejvíce možno, působili všemi prostředky, vyjímaje pouhé surové násilí. Proto se křesťanství poměrně tak brzy a lehko rozšířilo mezi všemi národy, kteří byli v pravdě kulturní, t. j. kteří aspoň něco mohli dáti jiným národům, ať to již byly vědomosti, ať láska nebo cokoli jiného, takže se může plným právem říci, že jsou křesťanští národové elita člověčenstva.

Charakter islamu jest úplně rozdílný, takřka protivný křesťanství ve svých následcích, jest-li tomu tak není v samém učení. Vyznavači Mohamedovu jest první a takřka jedinou starostí, aby spasil samého sebe. Proto on hledá všechny prostředky, kterými by sobě otevřel cestu do nebe, právě tak, jak křesťan se mučí, aby obrátil svého bližního. A protože Mohamed učil, že meč otvírá nebeské dvéře snadněji než půst a modlitba a že jest mu smrť nevěřícího právě tak milá, jest-li ne mi-

lejší, od života vyznavačova, stal se islam brzy náboženstvím všech polodivokých a bojechtivých plemen ve střední a přední Asii, kde dle náhledu zmíněného charkovského professora Krasnova i vzniklo první organisované násilí.

Mimo to jest Mohamedovo učení velmi vhodné a přístupné pro primitivní a nevyvinuté národy proto, že se mnohem více zabývá tělem než duší: tu se přesně určuje, co se nesmí píti ani jísti, jak se člověk má mýti, jak klaněti, jak putovati atd. a to jest polodivokým národům mnohem srozumitelnější než učení o lidském vykoupení, o tajemstvích křesťanských svátostí a o dokonalých pravidlech křesťanského morálního života. Proto se Mohamedovo učení i za našich dnů rychlostí blesku šíří po východní i střední Africe, čímž působí velké starosti pronikavým francouzským a anglickým státníkům. Proto jest na rozhraní křesťanských a mohamedánských národů dosti častým zjevem, že se křesťan „p o t u r č í", kdežto není takřka příkladu, že by se některý musulman dal pokřtíti; člověk totiž mnohem snadněji padá než se zvedá, takže jest s toho hlediska zvláště významné, že i mnozí vzdělaní Evropané, kteří pozbyvše víry, stali se kulturními barbary, snadno přešli na mohamedánství, jako na př. nynější vůdce protianglického vzbouření v zemi somalské.

Konfucionism a budhism jsou na prvý pohled od křesťanství a od mohamedánství tak rozličny, že to vlastně nejsou ani dvě víry, nýbrž dva filosofické systémy. Ani jednomu ani druhému není základem božské zjevení, jelikož Konfucius byl pouhý upřímný racionalista, řekl bych skoro materialista, a Budha byl velmi sentimentální a pessimistický princ, který tak litoval v š e c h n v ž i v é tvory, že v něm byl takřka personifikovaný světobol. Kdežto Kristus učil, že jest syn Boha živého a Mohamed, že je prvý Allahův prorok, Konfucius hlásal svým Číňanům, aby ctili a zbožňovali své rodiče, pradědy, zemi a slunce, jako prameny pozemského života, a Budha radil, že jest nejlépe, když člověk všecku svoji vůli upotřebí k tomu, aby nejdříve hluboce litoval život v sobě a okolo sebe a potom když se soustavnou askesí umrtví, aby se spokojil nejnutnějším tělesným životem a duší aby se vhloubal ve snění o onom životě. Kdežto Kristus žádal ve jménu lásky, pro kterou přišel na svět, aby jeho učenníci byli „světlo světa" a „sůl země" a

aby činili dobře nepřátelům svým, Mohamed přikazuje, aby každý jeho věřící byl hotov krev svoji vylévati pro svého proroka, Konfucius a i Budha odporučují jistou resignaci, ba i úplnou passivitu vůči všemu, co nás obklopuje.

Jest tedy zřejmo, že Konfucius a Budha mohli hlásati svoje učení jen takovým národům, kteří jsou takřka již vyžilí, ač i tu nutno připomenouti, že praktický Číňan formuloval učení, které přeci bylo schopné nějaké akce, kdežto Budhův sentimentalism brzy se zvrhl v lamaism t. j. jistý druh fantastického a znetvořeného křesťanství, víru, dle které se Budha neustále vtěluje v nevinné, totiž nerozumné dítě, ve jménu jehož vládne sobecká kněžská kasta, neboť malý vtělený Budha nikdy nedožije ani chlapeckého a tím méně mužného věku.

Proto Indie, pokud není mohamedánská, byla a zůstala úplně nezpůsobilá, aby se poněkud houževnatěji opřela cizímu panství. Tu jest strašný příklad, kam by nás přivedlo Tolstojovo učení: nevzpírej se zlu, učení, které zapomíná, že týž Kristus, který praví: kdo s mečem zachází, mečem i schází, ostrým bičem vyháněl fariseje a zákonníky z jerusalémského chrámu, řka jim: „nečiňte domu Otce mého domem kupeckým!“

A proto by se křesťanská civilisace byla rozšířila mezi všechny kulturní národy, a mezi nejkulturnější, jako jsme my Slované nejsnadněji i tehdy, kdyby Kristus nebyl přikázal svým učenníkům: „Jděte a učte národy . . .“a když by nebyl řekl: „a bude jeden ovčinec a jeden pastýř“.

Stará kolonisace křesťanských národů byla nevědomá a více nahodilá, pročež ani neměla velikých a trvalých úspěchův. Ale jakmile křesťanští národové počali kolonisovati vědomě a soustavně, stali se, ač jest jich jen jedna třetina v člověčenstvu, pány takřka devíti desetin zeměkoule: Anglosasům patří celá severní Amerika, Australie, třetina Afriky, a jedna sedmina Asie, Slovanům přes půl Evropy a více než třetina Asie. Románům více než třetina Evropy, dvě třetiny Afriky, střední a jižní Amerika, a konečně Němci mají důležitou posici v Evropě a — tu více, tu méně — pevné body skoro ve všech dílech světa.

Jak jest viděti, na prvém místě moderní kolonisace jsou Anglosasi, po nich přijdeme my Slované, zvláště Rusové, za námi Románi, jmenovitě Francouzi a Portugalci (se svojí Brasilií). Abychom viděli, kterak se příště rozdělí svět mezi křesťanské národy, vytkněme ještě dříve hlavní příčiny, pro které jest kolonisace odůvodněna i bez ohledu na naši křesťanskou civilisaci, která jako nejdokonalejší rozhodně jest hlavní a odůvodněná příčina, abychom se snažili vyjíti ze svých politických a národních hranic.

První příčina jest ta, že jest obyvatelstvo na zemi velmi nestejně rozděleno, jak se vidí již i z toho, že Amerika, která jest čtyřikráte větší než Evropa, má třikráte méně obyvatel; že Afrika, ač jest třikráte větší než Evropa, má jen přes třetinu evropského obyvatelstva; a že konečně Australie, málo menší než Evropa, má 75krát méně lidí než Evropa. Kromě toho na prvý pohled se přesvědčíme, že nejvíce půdy mají národové, kteří ji často velmi málo využitkují, takže se tu bezděčně ozývá zásada, že právo na zemi nenabývá se jen zrozením nýbrž i prací na ní. Druhá jest příčina, že se území mohamedánské civilisace již takřka po celá století dotýká území civilisace křesťanské, která po nějakou dobu před mohamedánstvím couvala, dokud si nebyla vědoma všestranně své přesily, a která dnes je na všech stranách proniká a připravuje velikou, možná ještě vzdálenou dobu smíření křesťanského a musulmanského světa. Nejčileji a nejúspěšněji pracuje v té věci Francie v severní Africe a Rusko v střední Asii, a jest jen věčná škoda, že my podunajští Slované doposud jsme svorně a soustavně nepracovali na tom, abychom podobnou akci započali vůči evropskému Turecku, která se sídlem kalifovým jest ještě stále střediskem 200 milionů prorokových věřících.

Třetí jest příčina, že staří kulturní národové zvláště v Přední Indii a poněkud i v Číně zřejmě potřebují křesťanské iniciativy, aby úplně nezkostnatěli. Rozumí se samo sebou, že taková „křesťanská iniciativa", jakou započala Veliká Britanie svými dvěma válkami, kterými Čínu přinutila na dovoz opia (1842. a 1861.) a taková, na jakou přistoupila celá Evropa za posledních pekingských a čínských událostí (r. 1900.), není nikterak ve shodě s naší kulturou ani s našimi hospodářskými interessy. Že jest to veliké pobloudnění, vyrozumělo nejlépe

Rusko, které i evropskou i svoji chybu se snaží, pokud možno, napraviti, vyhledávajíc u Číny upřímné přátelství a dobré kulturní sousedství.

Tu jest třeba, abych vytkl, jak jest již poměrně málo prostoru pro zalidnění vně anglosaského území, které se tedy v budoucnosti bude stále více súžovati, nebo se aspoň nebude šířiti, vyjma pravdě nepodobného případu, že nesvornost střední a jižní latinské Ameriky a netečnost Evropy dovolí Spojeným státům, rozšířiti svoji moc na veškeru americkou pevninu. Také kolonie pro vykořisťování, ve kterých jsou Anglosasové prvi mistři, dnes již mají své vlastní hospodářské zájmy a mnohé z nich stanou se bezpodmínečně časem způsobilé pro tak širokou autonomii, že nad nimi bude odůvodněn jen evropský protektorát.

A hle, právě ta forma evropského protektorátu má největší budoucnost, jelikož jest nejvhodnější pro t. zv. smíšené kolonie, za jaké jest nutno považovati veškeré, dnes ještě nezabrané a dosti zalidněné křesťanské území. Vzorem takového protektorátu jest francouzský Tunis, potom ruská Buchara a Chiva. S kulturně-hospodářského hlediska jest třeba Bosnu-Hercegovinu považovati za takovou smíšenou kolonii, která jest pravou školou pro západní Slovany, Čechy a Poláky, jak by jednou měli pracovati v Malé Asii.

Forma protektorátu, pod kterým osadám ponechán jazyk, zákony a obyčeje, jest jedině vhodná pro onu kulturní assimilaci, o které jsem již na několika místech mluvil, a pro kterou dnes zřejmě mají nejvíce schopností mezi Slovany Rusové, a mezi Romány Francouzi. Proto jest nám Slovanům vně Ruska učiti se ve střední ruské Asii a Italům a Španělům v Tunisu, jak možno s úspěchem sbližovati různé civilisace a jak nutno na africkou i asiatskou pevninu nositi skvělou pochodeň křesťanské osvěty.

Dle toho můžeme s důvěrou očekávati, že Romani pod vůdcovstvím Francie budou assimilovati celou Afriku a Slované pod vůdcovstvím Ruska veškerou Asii a kladu důraz na to, že žádná kolonie, která zaslouží, aby byla zachována, nezanikne, a tím méně se odrodí celé kmeny, nebo snad celí, dnes již více nebo méně uvědomělí národové.

Konečně jest třeba ještě toto podotknouti: Moderní kolonisace jest dílo kulturních organismů t. j. dílo národův a států, a proto nesprávně jednají jmenovitě socialisté, kteří se jí protiví, zvláště tehdy, když vůči nekřesťanům klade důraz na svůj křesťanský charakter. Ale není pochyby, že právě socialistickým vlivem moderní kolonisace stane se v pravdě teprve křesťanská, neboť jsou socialisté rozhodně nejvěrnější, ač velmi jednostranní učenníci Kristovi, ať to jakkoli popírají semitští zakladatelé socialismu i dnešní jeho židovští vůdcové.

Ještě na jednu otázku bude zajímavá odpověď: Přestane-li moderní kolonisace, když se vyplní zmíněné sblížení či pravá assimilace dnes tak protivných civilisací?

Nepřestane, neboť křesťanství pro vždy zůstane nejdokonalejší typ morální kultury a úloha křesťanských národův a států jest budoucně jen v tom, aby jednak všechen materiální pokrok byl v souladu s křesťanskou zásadou o činné, ne passivní lásce k bližnímu a jednak, aby poctivost a dobrota nižších vrstev národa nezměnila se v perfidii a egoism, jakmile ty vrstvy nabudou moci. Jinými slovy: moderní kolonisaci či assimilaci celého člověčenstva povede křesťanská demokracie, pro kterou my Slované máme nejvíce zdravého smyslu, pročež nám v budoucnosti kolonisace náleží nepochybně to místo, které v minulosti měli románští a které dnes zaujímají anglosaští národové.

NÁRODNÍ BERNĚ.

Mnoho let řeší se u nás otázka, jak organisovati ekonomicky a při tom úspěšně opatření nákladu k našim potřebám národním. Jako jiné potřeby veřejné tak i národní potřeby naše rostou a finanční náklad na ně žádá vždy více obětí. Stát, autonomní korporace od země až do drobného živnostenského společenstva ukládají svému občanstvu, podílnictvu, členstvu atd. autoritativně daně neb příspěvky k úpravě svého rozpočtu. Agenda a peněžní p o t ř e b a našich národních podniků vzrostla také již do té míry, že snese porovnání s leckterou autonomní korporací, ale úhrada této potřeby líší se valně od úhrady výloh takové korporace: úhrada závisí pouze a výhradně

na obětavosti a dobré vůli jednotlivců. Není tu dnes měřítka pro rozvrh potřeby dle majetkových poměrů jednotlivce ,každý měří dle své uznalosti a ta je různá u každého jednotlivce. Kdyby bylo lze individuelně porovnati poplatnost různých našinců pro naše podniky národní, jak křiklavé nalezli bychom tu nesrovnalosti: co lidí hospodářsky méně silných nese dobrovolně silné zdanění k národním účelům a jak jiné vrstvy, hospodářsky třeba silnější, levně aneb zůplna bez výloh upokojují své svědomí co do svých povinnosti k národním úkolům, aniž by často opomíjely při vhodné příležitosti sluniti se jako přední vrstvy svého národa.

Jen mimochodem uvádíme zde několik nápadných číslic z výkazů o příspěvcích na Ústřední Matici Školskou (1901): tak celá Praha (mimo předměstí) poskytla 84.225 K, oproti tomu nepoměrně menší Plzeň (se soud. okresem) 31.584 K, Žižkov jen 4719 K. Okres Pardubický předčí jen o 400 K nezámožný okres Sušický; silně zněmčený okres Stodský předčí o 300 K okres Benešovský, o 500 K okres Březnický, o 600 K okres Nechanický, neméně zněmčený horský okres Kašperskohorský stojí téměř na roveň s okresem Německobrodským a dokonce před okresem Chlumeckým n. C. atd.

A k tomu ještě: jak náhodně, bez systému rozděluje se často onen proud dobrovolných příspěvků na různé národní účele. Zde důležitý, ale skromně vystupující, národní podnik napájen kapkami, kdežto jiný okázale či bombasticky si vedoucí dovede svésti slušný proud na svá kola. K d o to řídí vše — marno se tázati: veřejné mínění, vnitřní přesvědčení každého, ale žádné středisko, žádná společná hlava. Jaký div, že čas od času vyskytují se návrhy, jak poměry tyto sorganisovati. Nebude to snadné, ale při vzrůstu potřeb národních dlužno již na jistou organisaci pomýšleti: jestiť známo, že poplatnost na tyto účele leží stále na týchž vrstvách i skoro osobách a přijde doba, kdy ty osoby nebudou ochotny obětavost svou zvýšovati rok od roku. Naproti tomu však není pohyby, že mimo onen druh stálých příspívatelů leží ještě mnoho zanedbané půdy, která by se pro věc naši dala získati.

*

As před desítiletím ujala se u nás myšlénka jakés spotřební daně národní. Učiněn slibný náběh se sirkami („národní zá-

palky“ ve prospěch Ústřední Matice Školské). Ale věc neúčelně, neobchodnicky, diletantsky vzata do ruky a zbyly z ní jen trosky. Také starší myšlénka (národní obětiny — dopisový papír, visitkové lístky a pod.) nebyla v čas dosti obchodnicky využitkována a dnes vyšla již z mody aneb řekněme z oběhu. Nedávno vyskytl se opět dobře míněný návrh (v brožuře „Astyanax: Čeho nám třeba“. V Praze 1903.), kde navrhuje se zavedení jakés národní daně v obchodě, která by zvláštními známkami ve výši jistého procenta z ceny prodaného zboží se platila. Nepochybuji, že věc tato stojí za uváženou, ač již předem vysloviti lze o praktickém úspěchu jisté pochybnosti, hlavně tu, že vymyká se dostatečné kontrole a nebude-li se prováděti v š u d e, nebude záhy prováděti se n i k d e. Kromě toho uvážiti jest, že při každém zboží jest výdělek obchodníka neb výrobce různý. Tu vydělává se na koruně 20—30 haléřů, tu sotva několik haléřů, ale daň vybírala by se dle c e n y zboží, ne dle v ý d ě l k u a tím byla by nespravedlivou.

A proto zdá se, že bude třeba uvažovati ještě o projektech nových, nemá-li naše národní finančnictví zůstati jako dosud bez rady a pomoci, zustaveno jen náhodě a dobrým lidem. Bylo by věru na čase, aby otázka přispívání k účelům národním udržována byla nejen v hledisku platonického patriotismu, nýbrž i prakticky a národohospodářsky, neboť není pochyby, že by rozumnou aplikací případných finančnických zásad na obor našeho finančnictví národního dalo se toto zdatně povznésti.

*

Mezi finančnictvím veřejným a finančnictvím národním jest ovšem značný a zásadní rozdíl: finančnictví národní zůstane vždy omezeno na přispívání d o b r o v o l n é. Tím jest však řečeno jen tolik, že daň národní nelze vymáhati veřejnou exekucí; avšak daň taková má po ruce přec jen silný prostředek vymáhací a tím jest — morální povinnosť národních příslušníků. A jest s dostatek známo, že namnoze dobrovolné poplatky placeny bývají správněji, než platy veřejné a nucené: s větší přesností a bezelstností platí mnohý svůj desetník zpropitného, neb večerní obol do matiční pokladničky v Besedě, než státní kolek na účet neb potravní daň „na čáře“ při vstupu do města. Státy v poslední době snaží se vychovávati občanstvo

v berní morálce a právě tuto zásadu bylo by záhodno aplikovati i na berně národní. První, kdo k berní morálce přispěti má, je ten, kdo jiné zdaňuje: berní morálka žádá berní spravedlnosť. Může-li za platného berního systému jeden občan zcela neb z části vymknouti se dani, snaží se tak učiniti druhý i třetí. Tak hlásá finanční věda i praktická zkušenosť. Nuž, neplyne-li z této finančně-politické zásady poučení i pro naše finančnictví národní? Myslím, že nemůže býti pochyby o tom, že i pro rozvoj národních financí musí býti přední podmínkou jistá berní spravedlnosť. Vidí-li A. s příjmem 2000 korun, že také-vlastenci B., C., D. atd. mající dvojnásobný příjem odbývají Ústřední Matici korunou, zdaž bude míti trvale c h u ť platiti sám více, i kdyby cítil se k tomu morálně zavázán?

Kromě berní morálky vyžaduje každá správná finanční soustava přiměřenou k o n t r o l u. A má dnes naše národní finančnictví bližší přehled svého poplatnictva? Zná-li snad, kdo platí (a ani o tom nemáme dobrého přehledu), nevíme hlavně o těch, kteří n e p l a t í a tyto vrstvy měli bychom tím lépe míti v patrnosti. Jako stát neb obec mělo by i naše národní finančnictví míti svůj katastr poplatnictva a svoji kontrolu.

Bezděky naskytá se tu myšlenka, zdaž by vůbec naše národní finančnictví nedalo se souběžně přičleniti ku soustavě našich veřejných daní. Myšlenka tato tu i tam vyburcovala některé našince a dala leckde podnět k návrhům, aby naše okresní výbory přímo vypsaly procento národní přirážky ku státním daním v okresu. Myšlenka tato narazila na obtíže a na chladný zákon. Obětavost národní jest prý věcí dobré vůle a nelze ji veřejnými orgány vyměřiti a vynutiti. Ale, kdož by mohl zakázati přímo národním podnikům našim, aby alespoň na základě dobrovolnosti národnostních příspěvků nevybudovaly si zcela souběžný berní systém vedle soustavy berní veřejných?

Až do nedávna neměli jsme ovšem vhodné daně státní, dle které by bylo lze poplatní sílu našinců měřiti. Ale od zavedení osobní daně z příjmu máme v poplatném čistém příjmu velmi vhodné měřítko, kterým můžeme měřiti výši závazku jednotlivců přispívati k účelům národním. Osobní daň z příjmu vyměřuje se dle č i s t é h o příjmu a to z nižšího příjmu nižším procentem než z příjmu vyššího připouští různé srážky s příjmu (pro otce větších rodin a pod.); jest tedy celkem daní dosti spra-

vedlivou. Daň tato není také příliš značnou a tísnivou: z příjmu od 1200 korun do 1250 korun činí o něco více než ½% (7·20 K), z příjmu 2000 korun 1% (20 K), ze 4000 korun 1½% (60 K), z 20.000 as 3% (582 K) atd. Snesla by tedy tato daň souběžnou dávku (přirážku) k národním účelům.

Přičleniti národní dávku k dani z příjmu jest pak usnadněno právě při dani této tím, že odhad čistého příjmu poplatníkova není dnes tou měrou tajemstvím, jako dříve, protože (dle § 217. zákona o přímých osobních daních ze dne 25. října 1896) musí výpis z platebních rozkazů o dani z příjmu, jenž obsahovati má jména poplatníků a vyměřený obnos daně, po 14 dnů u berního úřadu I. instance býti vyložen, aby poplatníci daně příjmové toho kterého okresu mohli do něho nahlédnouti.*) Katastr poplatnictva je tedy zde po ruce a každý důvěrník národních podniků našich (jest-li jest sám poplatníkem daně z příjmu) může ho použíti pro sestavení katastru národních poplatníků: zbývá jen vyloučiti členy národnosti druhé a tu i tam osoby vlažné a pod. a máme tu katastr poplatníků pro národní účele spolu s odhadem jejich skutečného příjmu, tedy jejich majetkové síly. Třeba tedy jen vyměřiti dle jistého procenta výši národní dávky každému z těchto poplatníků a zaslati mu „platební příkaz" s připomenutím, že vyměřený obnos značí minimum, nikoli snad maximum jeho berní povinnosti k národním účelům.

Další otázka, jak vymáhati dávky, jest ovšem jiná než u daně státní. Tu v zásadě vše založeno na dobré vůli a obětavosti každého. Avšak právě tím, že každý poplatník chován bude ve stále evidenci, že každému vyměřováno bude dle jeho majetkových sil, stane se tato „dobrovolná povinnosť" silnější než kterákoli jiná: neboť kdo by se snažil jí vymknouti nebude sice vydán exekuci, avšak, mírně řečeno, kritice spoluobčanstva téže národnosti — jinak: veřejnému nátlaku.

Nyní něco o finančním effektu.

Daň z příjmu vydá v Čechách ročně (dle výkazu v r. 1901)

*) Jsem si vědom toho, že úřady státní vykládajíce restriktivně tento předpis dovolují sice do seznamu nahlédnouti, nikoli jej opisovati. Leč toho prostředku bude třeba použíti jen tam, kde poplatník sám k dani národní hlásiti se nebude vůbec neb jen neúplně a tu dostačí pak kontrolovati ty které poplatníky nahlédnutím do seznamu.

10·5 mil. korun. Čítejme, že na německé obyvatelstvo*) a na osoby obojetné, dále na osoby, které nepodrobí se kázni národní, připadne 60%, zbude 40% t. j. 4.2 mil korun daně z příjmu jako basis národní dávky. Čítáme-li národní dávku na př. 10% daně z příjmu, činil by výnos její v Čechách 420.000 K ročně; při 15% 630.000 K.

Obnos tento nevyžaduje nijakého napětí sil českého poplatnictva: vždyť daní z příjmu zdaňují se po většině silnější poplatníci a to — jak řečeno — ne nemírně. Při 10 procentní dávce připadlo by na poplatníka s příjmem 2000 K celkem 2 K ročně, při 15 procentní dávce 3 K, poplatník s příjmem 4000 K platil by 6 K (10%), resp. 9 K (15%) atd. Mnohý z poplatníků zajisté již nyní přispívá větším obnosem (a bude jim snad přispívati i nadále), za to však získaly by se touto úpravou celé vrstvy nové národní dáni nepodrobené.

Připočtěme k tomu výnos Moravy, Slezska a Vídně a tak můžeme snadno čítati celkový výnos dávky na 600.000 (10%) až 900.000 (15%). ročně.

Doplňkem ku národní dávce vyměřované z daně z příjmu byla by ještě dávka z daně výdělkové podniků ku veřejnému účtování zavázaných (založen, akciových podniků a pod.). Podniky toho druhu nejsouce podrobeny jako jiný podnikatel osobní dani z příjmu, unikaly by takto neprávem zdanění ve prospěch potřeb národních. Jest sice pravda, že výdělková daň těchto podniků jest poměrně vysoká, avšak i tato daň as podobně jako daň z příjmu vyměřuje se jen na základě skutečného ryzího výnosu podniku, takže výše daně té jest též výrazem výše ryzího výtěžku. Není tedy důvodu sprostiti podniky toho druhu zdanění ve prospěch národních věcí, ač uznati dlužno, že procento dávky národní musí u podniků toho druhu býti mnohem nižší než procento při dani z příjmu.

Tímto rozvržením dávky národní dle jednotného měřítka docílilo by se jisté stejnoměrnosti v dávkách těchto podniků k účelům národním, jakož i stálé kontroly nad tím, jak tyto národní své povinnosti plní.

*) Uvažme, že právě z německých kapitalistů v Čechách mnozí jsou k dani příjmové přihlášeni i mimo Čechy, zejména ve Vídni.

Posléz mohla by ještě přímá dávka k účelům národním uvalena býti na některé příjmy samosprávných korporací a to hlavně na příjmy jejich z kapitálového majetku (lesu, statku atd.), kteréž rovněž dani z čistého výtěžku podrobeny nejsou.

K těmto „přímým" dávkám národním mohly by vhodně přičleniti se další dávky dle analogie n e p ř í m ý c h dávek veřejných. Pokusů v té příčině učiněno již — jak zmíněno — u nás více, ale jen proto s malým zdarem, že věc nebyla provedena soustavně, vážně a odborně.

Vážněji chápe se věci v poslední době Morava, kde po způsobu ruského „kolku dobročinnosti" zřizuje se „národní kolek". Tento bude vybírán při vstupenkách ze zábav, slavností atd. a výtěžek jeho plynouti má na stavbu Národního divadla v Brně. (Kolek má míti podobu vkusné, rázovité, umělecky provedené nálepky, která přilepí se na vstupenku. Kolek činiti má na vstupenky do dvou korun 2 h, do 4 korun 4 h, do 6 korun 6 h atd.*)

Daň sirková, třeba věc již zavedena na scestí, dala by se ještě zreformovati, též o zavedení mírných tax z některých honorovaných aneb „odškodňovaných" funkcí veřejných (mandáty, starostenství obce) dalo by se diskutovati.

K těmto regulovaným dávkám pojily by se posléz neregulované, čistě dobrovolné příspěvky, které dosud činí velikou část příjmů na národní účele: drobné a příležitostné sbírky (krejcarové, svatební atd., přímé příspěvky osob nezdaněných, které již dnes činí značný kontigent mezi národními přispívateli, dary a odkazy.

Za to bylo by lze rozumně upraviti a omeziti — ne zcela vyloučiti — opatřování národních příjmů zábavami, způsob to, který za dnešních poměrů národních financí jest namnoze nutným zlem a jenž začasté pohlcuje značná procenta hrubého výnosu na výlohy zábavy a působí v obecenstvu vlastenecký klam, že peníze, za které vlastně se baví, neb alespoň baviti se chce, věnuje na podnik národní.

Neváhám tvrditi, že to byly by cesty, po kterých bylo by lze dospěti v našem národním finančnictví o celou řadu met dále

*) Dle zprávy olomouckého »Pozoru«.

než dnes stojíme. Pokrok u věci této jest nejvýš na čase. Naše Ústřední Matice Školská sama rozpočítává si vydání své (1902) na 739.068 K, z čehož po úhradách z různých fondů opatřiti jest sbírkami 583.562 K. A obnos tento uhražuje se již jen s největším napětím sil a za pomoci úsilovné agitace. K tomu přistupuje potřeba našich Jednot Pošumavské a Severočeské atd. A tato sama o sobě dosti značná potřeba značí přec jen nejvyšší míru úspornosti ve věcech národních potřeb, úspornosti, která často rovná se effektivním ztrátám duší a půdy. Tu pak zabuší ještě mimořádně na dvéře volby v Kateřinkách, tu Hranice atd. a my stojíme zde bez fondů, znova obracíme se na staré, známé přispěvatele v trapné nejistotě, zdaž tentokráte výzva naše neselže. A jest-li potřeba náhlá, neodkladná, pak věc sebe lepší často předem je ztracena.

*

Ku vybudované takto soustavě berní musí pojíti se též organisace berní služby pro ukládání daní, vybírání, kontrolu a pro disposice s docíleným příjmem. Také tato věc musí vybudována býti solidně a s plnou opravdovostí. Po okresech vytvořiti dlužno okresní berní komitéty pro evidenci poplatníků, rozvrhování berní a vybírání, kdežto zemský komitét pečoval by o jednotnou organisaci služby, obstarával kontrolu a činil disposice s docíleným příjmem.

Abych zachoval analogii s berním systémem státním, pravím: potřebujeme celého berního aparátu svého národního bernictví. Dnes máme takřka jen poplatnictvo a to místy prořídlé, ale toho, co musí míti každé dobré zřízení finanční, totiž dobrých, jednotně organisovaných orgánů pro předepisování, vybírání a kontrolu berní, a posléz pro rozdělování výtěžku a pro jednotné vrchní vedení celé akce, toho nemáme.

Naše národní úkoly vyžadují millionů, prozatím však pohlcují statisíce ročně; ale naše finanční soustava neliší se valně od úpravy financí malého spolku, jest malichernou, dětinnou. Z ní nevyzírá opravdovost chtění, energie, víra v možnost dosažení úkolů, které vyžadují majetkových obětí.

Bez takové účelné berní organisace ztrácíme sumy peněz pro naše národní účele, rozdělujeme prostředky nestejnoměr-

né, náhodné, opouštíme často důležité povinnosti a posice národní s falešnou nedostatečnou útěchou: „není prostředku".

Organisaci tuto bylo by lze založiti na základě spolkovém a uvésti co možno v úzký styk s orgány samosprávnými. Zejména bylo by nutno organisovati službu od hlavy t. j. zajistiti pevné, jednotné a odborné vedení ú s t ř e d n í. Tu nesmělo by též čítáno býti výhradně jen na obětavost a dobrou vůli čestných činovníku, nýbrž bylo by třeba zajistiti si vedle těchto i potřebný odborný personál úřednický: není pochyby, že by náklad na dobrý stabilní úřednický personál mnohokráte nahradil se ve výnose národních dávek, právě tak jako nevhodné úspory a výhradně dilletantské vedení podobných rozsáhlých agend působí ztráty, kterých s dosaženými úsporami nelze z daleka srovnati.

*

Vůbec žádá akce toho druhu opravdovost, energickou vůli a silnou organisaci. V té příčině souhlasíme plnou měrou s citovanou brožurou „Čeho nám třeba", která na organisaci národní služby v oboru tomto klade značnou váhu a dnešní nedostatek výkonných orgánu této národní služby správně vystihuje. Úkoly národní rostou, rostou nám přes hlavy a v našem národním zápasu, který — není-li přímo hospodářský — má přec tolik hospodářského a sociálního přibarvení, bohužel často platí více hospodářská síla než sebe ideálnější patriotism bez majetkové opory.

Nechci dále zabíhati do detailů celé projektované akce, kterou zde jen v širokých rysech naznačuji: než tolik chci věřiti, že věc jest života i provedení schopna právě tak, jako jest nejvýše nutkava. Honosíme se rádi, a snad právem, tím, že máme svůj uvědomělý, i do nejširších vrstev sáhající patriotism; máme radu svých národních orgánu, organisujeme svou národní radu, ale svého finančního ústředí národního nemáme. Naše finance národní jsou náhodny, nejsou do budoucnosti pevně zajištěny, nelze jich — v případě mimořádné potřeby — vydatně stupňovati bez harangování celé veřejnosti, bez mimořádných impulsů a bez vydatného upozornění našich národních odpůrcu. Máme snad svoji vyvinutou národní duši, ale nemáme společné národní pokladny, nemáme národního majetku, který tvořiti

může rovněž neposlední součástku národního „já". Jest třeba, aby veřejnost uvědomila si nedostatek tento v plném jeho dosahu a chce-li opravdu dospěti dalších met v našem zápase národním, aby ujala se energicky a záhy řešení této otázky. Doufám, že nepřeceňuji věci této, soudím-li, že ve způsobu, jak národ otázku tu rozřeší, spatřovati lze měřítko energie a schopnosti jeho pro náš další národnostní vývoj. *dr. Vý.*

MACEDONSKÁ OTÁZKA.[1]

Nezdravý a místy téměř nesnesitelný stav panství tureckého v zemích balkánských poutá pozornost Evropy již skoro od počátku minulého století a vyvolal již po několikráte rázné a rozhodné zakročení evropských mocností. Ujařmení národové balkánští se zoufalým napětím sil pokouší se setřásti jho turecké a domáhají se práva, aby nad svým osudem sami svobodně mohli rozhodovati: boj o to vzniklý vede se delší dobu, až konečně zakročí diplomacie evropská mnohdy i brannou mocí, a každé takové zakročení mělo až dosud vždy za následek nové zkrácení panství tureckého v Evropě. Národu o svobodu bojujícímu přiznána byla z počátku rozsáhlá autonomie s odvislostí spíše formální a později úplná samostatnost. Tak tomu bylo nejprvé se Srbskem, o něco později se Řeckem, dále s Rumunskem a nejpozději s Bulharskem. V posledních létech přidružila se k tomu otázka krétská a nejnověji — ač dosti dlouho již přetřásána — otázka macedonská. —

Macedonie netvoří v obvodu panství tureckého nějaký celek správní a také v úřední terminologii turecké se neobjevuje; jest to spíše pojem historický zachovávající nám paměť slavných králů macedonských Filipa a jeho syna Alexandra Velikého. Dějiny této země, kteráž v dnešním rozsahu svém zabírá vilajety Soluňský, Bitolský (Monastýrský) a z menší části též Kosovský (asi jižní třetinu s městem Skoplji) nejsou příliš ob-

[1]) Literatura: vedle starších povšechných pramenů: K. Gersin: Macedonien und das türkische Problem, Wien 1903., Dr. Hugo Grothe: Politisches und Ethnographisches über Macedonien, München, Beilage zur Allgemeinen Zeitung, 1903 čís. 96., 97. André Chéradame: La Question d' Orient, La Macédoine, Paris 1903. J. V. Povolni: Le Problème Macédonien et sa solution, Paris 1903.

širné. Ve starém věku byla sídlem horských národů, již bez jakékoliv ústřední vlády vedle sebe žili, a v dějinách lidstva poprvé vystupuje za první výpravy Dariovy proti Řekům, kdy národové tito připravili vojevůdci perskému Mardoniovi žalostnou pohromu. Tyto národy pod mocným žezlem svým silněji spojil Filip, král Macedonský, a jeho syn Alexander Veliký vyvrátil pomocí jich ohromnou říši perskou a stal se pánem celého tehdy známého světa. Po smrti tohoto rozpadla se ovšem říše macedonská, zdělána byvši na nepřirozených základech, a Macedonie, sklesši ponenáhla opět na původní meze své, stala se již v polovici 2. století př. Kr. provincií římskou a připadla po konečném rozdělení říše římské k východnímu císařství. Po přistěhování se Slovanů (as v 7. století po Kr.) se ovšem poměry změnily; o Macedonii veden urputný boj mezi Cařihradem s jedné strany a mezi Bulhary a později Srby se strany druhé. Dvakráte stala se Macedonie také státem samostatným pod názvem západní císařství bulharské se sídlem v Ochridě a to poprvé za cara Samuela (koncem 10. a začátkem 11. století p. Kr.) a podruhé v první polovici 13. století za císaře Jana Asena II. Ostatek sdílela nadvládu států sousedních a to z počátku císařství bulharského, později a z největší části císařství cařihradského, až ve 14. století (za cara srbského Dušana Silného) dostala se pod vládu srbskou. Příznivým poměrům těmto, totiž vytváření se jednotného, silného státu slovanského na Balkáně (idea cara Dušana) zabránila náhlá smrť Dušanova, a veškery další naděje a snahy v tomto ohledu zničili Turci bitvou na Kosovu Poli (r. 1389) a vzetím Cařihradu (r. 1453).

Národové balkánští dostali se pod panství turecké a jsouce sami příliš slabí, aby proti Turecku, jež stálo tehdy na vrcholu své moci, mohli se domoci zmírnění nesnesitelného jha, kteréž počátek každého hnutí o svobodu dusilo hned v počátcích, toužebně zraky své obraceli k sousedním státům křesťanským, prosíce o ochranu a hotovi jsouce s nadšením přijati panství kteréhokoliv jiného státu křesťanského. Jaké účinky měly tyto prosby, jest až příliš dobře známo. Papežství neučinilo pro ně téměř ničeho[2]) a sousední panovníci křesťanští hovíce svým

[2]) Bolestně zejména nás Čechy jímá tehdejší politika papežská; Papežové Pius II a Pavel II. hlásali křižácké výpravy a volali celý křesťanský svět do

ctižádostivým plánům[3]) nestarali se o Slovany balkánské, ač pohroma je zachvátivší hrozila i ostatnímu křesťanskému světu. Tak uplynulo více než 200 let. Turecko dostoupilo vrcholu své moci a začalo znenáhla klesati. Druhé obležení Vídně (r. 1683) mělo v zápětí mír v Karlovcích (r. 1699), kterým panství tureckému na půdě nynějšího mocnářství Rakousko-Uherského až na banát Temešský učiněn konec a o neplných 20 let později mírem Požarevackým (r. 1718) dostalo se soustátí habsburskému i značné části zemí balkánských. Národové balkánští začali dýchati volněji a v panovnících z rodu Habsburského hledali svoje osvoboditele. Kdyby byli tehdy panovníci tito pochopili stav věcí, není nejmenší pochyby, že celý Balkán byl by vyrván Turecku a Slované balkánští s nadšením se svěřili žezlu rodu Habsburského.[4]) To se však nestalo. Karel VI. chtěje dosáhnouti uznání pragmatické sankce pouštěl se, často i zbytečně, do všech možných válek a ideu panství Habsburského na Balkáně nechal nepovšimnutou. Následky dostavily se brzy. Již nejbližší válka rakousko-turecká zakončená mírem Bělehradským (r. 1739) vrátila Turecku předešlé výboje zbraní císařských na Balkáně, a národové balkánští připraveni o své illuse a sklamáni ve svých nadějích, jež kladli v rod Habsburský, odvrátili se od tohoto rodu a přiklonili se k novému ochránci svému — k Rusku. Stát tento, krví i veškerými tradicemi ba i osudem svým[5]) jim tak příbuzný, nastoupil na místo soustátí Habsburského v myšlénce národů balkánských za osvobození od jha tureckého, a panství ruské na Balkáně stalo se heslem všech národů křesťanských na tomto poloostrově.

Idea Kateřiny II. ve shodě s tradicionální snahou carů ru-

---

boje proti nejslavnějšímu králi našemu, Jiřímu Poděbradskému a nechali Turky s pokojem, ač vzájemnou shodou krále českého a uherského se tehdy mnoho dalo získati.

[3]) Na př.. Matyáš Korvín, král uherský, vedl boj na život a na smrt s tchánem svým, naším Jiřím Poděbradským, ač Turci za jeho zády dobývali jednoho města po druhém.

[4]) Jaké nadšení bylo tehdy pro panství rodu habsburského, lze nejlépe posouditi z toho, že v roku 1690. vystěhovalo se 36.000 rodin i s patriarchou Ipeckým Arseniem Crnojevičem ze Srbska a usadilo se ve Sremu ve stolici Báčské. Privilegiem císaře Leopolda I. z r. 1691. dána jim rozsáhlá samospráva ve věcech církevních i světských a přiznáno jim právo voliti si patriarchu a vojvodu.

[5]) Rusko snášelo totiž po více než půl třetího sta let jho tatarské.

ských,[6]) vztýčiti v chrámu sv. Moudrosti v Cařihradě opět kříž, nalezla nadšeného ohlasu v srdcích všech balkánských křesťanů a politika ruská pokládala od těchto dob za konečný cíl vypuzení Turku z Evropy a zaujetí celého Balkánu.

K tomu však nedošlo; postupem času dosáhly jednotlivé státy balkánské úplné samostatnosti, ovšem hlavně přispěním Ruska. Idea Kateřiny II. se přežila a proměnila se v jakousi ochranu samostatnosti států jihoslovanských. Otázky srbská, řecká, rumunská a bulharská jsou definitivně rozřešeny, a zbývá otázka macedonská. Otázka tato není otázkou čistě lokální t. j. specificky macedonskou, která by snad zavírala v sobě pouze otázku reform neb autonomie neb snad dokonce samostatnosti Macedonie, nýbrž jest vedle toho ještě otázkou balkánskou tajíc v sobě rozřešení choutek státu balkánských na zabrání resp. na rozdělení Macedonie, a také otázkou evropskou, obsahujíc v sobě otázku bytí či nebytí panství tureckého v Macedonii resp. v Evropě vůbec a eventuální zápletky a spory mocností evropských při možném dělení panství tureckého v Evropě.

K snazšímu porozumění věci jest ovšem třeba bližších údajů o Macedonii samé, jež zde uvádím, jak čerpal jsem z pramenů výše uvedených.

Macedonie měří v rozloze as 65.000 km², tudíž asi tolik co Čechy se Slezskem dohromady a čítá dle šetření V. Kančova kol 2,258.000 obyvatel.[7]) Počet tento není přesný, a rovněž nejsou spolehlivy turecké údaje o příslušnosti obyvatelů k určité národnosti. Turecká vláda totiž nezná pojmu národnosti, rozdělujíc a to ještě velmi nepřesně obyvatelstvo dle náboženství a jazyka, při čemž předem poznamenati sluší, že ani obě tato dělítka nepodávají náležitého objasnění.

Dělítko dle náboženství jest nespolehlivé, jednak proto, že v turecké říši v Evropě se hlásí k mohamedánské víře nejen

---

[6]) Carové ruští na základě sňatku s neteří posledního císaře řeckého pokládali se za dědice těchto císařů a odvozovali odtud nárok svůj na Cařihrad a na panství turecké na Balkáně.

[7]) Počet tento není udán snad na základě úředního šetření neb sčítání obyvatelstva, ježto turecké úřady něčeho podobného nekonají. Zde existují pouze seznamy dorostlých Mohamedánů za účelem konání vojenské povinnosti, kdežto křesťané platí pouze daň z hlavy, a stává se tudíž dosti často, že křesťané snaží se buď podplácením neb jinakým způsobem zatajiti počet porodů.

Turci, nýbrž i Slované, Albánci a Řekové, a činí se v tomto ohledu často ta chyba, že všichni vyznavači islamu šmahem se čítají k Turkům, čímž turecká národnost ovšem nepřirozeně a také nesprávně se udává za větší než ve skutečnosti jest; avšak ani u samých křesťanů není měřítko toto vždy spolehlivé. Křesťané balkánští totiž — nečítajíc v to Albánce — se dělí na ty, již uznávají za svou hlavu patriarchu cařihradského, a na ty, kteří uznávají za nejvyšší hlavu exarchu.[8]) Ježto však křesťané patriarchističtí jsou z největší části Řekové, a křesťané exarchističtí zase hlavně Bulhaři, děje se ta další nesprávnost ohledně Srbů, že mnozí Srbové patriarchističtí jsou řaděni k Řekům, kdežto Srbové exarchističtí opět k Bulharům. Jen takovýmto způsobem lze si vysvětliti, jak jest to možno, že počet příslušníků určitého kmene rozchází se mnohdy o 300.000 až 400.000, což v této zemi, jejíž úhrnný počet obyvatelů činí okrouhle 2¼ milionu lidí, a ve které žije více než deset různých národností, jest summa zajisté velmi značná.[9])

Správný — lze-li ovšem vůbec o nějaké správnosti v této zemi[10]) mluviti — počet obyvatelstva v Macedonii obnáší, jak výše již uvedeno, 2,258.224 duší, z čehož připadá na Slovany 1,182.036, tudíž 52·4%, na Turky 499.204, čili 22·1%, na Řeky 228.702 čili 10·1%, na Albánce (Arnauty) 128.711 čili 5·7%.

---

[8]) Původně stálo veškeré křesťanstvo balkánské pod pravomocí Cařihradského patriarchy; avšak již na počátku 10. století odštěpili se Bulhaři za cara Simeona a zřídivše patriarchát v Preslavi ustavili národní církev bulharskou. Totéž učinili Srbové ve 14. století a zřídili patriarchát v Ipeku, nyní v Karlovcích (viz pozn. 4.). Patriarchát bulharský byl však r. 1767 vlivem Cařihradského patriarchy zrušen a znovu zřízen k naléhání Bulharů teprve r. 1871 jako exarchát se sídlem v Cařihradě, ač bylo zřízení jeho zaručeno vládou tureckou již na kongressu Pařížském r. 1856., a jest tudíž vymožeností bulharskou.

[9]) Tak odhaduje Dr. Grothe ve výše citovaném článku úhrnný počet Řeků v Macedonii na 500.000 až 600.000 lidí, ač ve skutečnosti jich jest pouze ¼ milionu. Článek Dra. Grotheho jest vůbec psán stranicky a údaje jednotlivé jsou tendenčně překrouceny; jest to malá illustrace toho, jak lživě dovedou psáti Němci o Slovanech.

[10]) Známý cestovatel na Východě, Amand ze Schweiger-Lerchenfeldů, píše v této příčině: »Ze všeho, co tuto pověděno, patrno jest, že mnohý od světa zapomenutý koutek na Balkánském poloostrově mohl by zpytatelům poskytnouti všelicos vzhledem k ethnografii zajímavého a vzácného, kdyby tomu nebyly na překážku poměry tam panující. Právě oné části Macedonie, která hraničí s Thessalií, potřebí ještě velice topografického, národopisného i také historického objasnění«. »Na Východě« str. 115. Od doby, kdy napsána tato věta, uplynulo aspoň 20 let, a poměry se ani dost málo nezlepšily. Tak bídné jest hospodářství Turků, a mocnosti evropské je v tom ještě podporují zaručujíce celistvost Turecka!

na Cincary[11]) 80.767 čili 3·6%, na Španioly[12]) 67.840 čili 3%, na cikány 54.557 čili 2·4% a na ostatní národnosti (Rusové, Čerkesové, Arménové, Negři, Georgijci, cizinci a Levantinci) 16.407 čili 0·7%.

Jak vidno, činí Slované Macedonští více než polovinu veškerého obyvatelstva a jsou oproti ostatním kmenům této země v nepoměrné většině; to však nebrání sousedním neb nejbližším státům neslovanským, aby činily na tuto zemi nároky více méně neodůvodněné. V tomto ohledu byly nároky na Macedonii činěny nejvíce od Řeků, kteří nemajíce náležité bezpečnosti o počtu řeckého obyvatelstva v Macedonii (viz výše) propagovali myšlénku panhelénskou snícc v bujné fantasii své o obnovení řeckého císarství v Cařihradě. Myšlénka panhelénská vedla k napjetí mezi vládou tureckou a řeckou a konečně k válce řecko-turecké r. 1897. a byla porážkou Řecka definitivně vyřízena t. j. odklízena.

Podobně i Rumuni činili nároky na Macedonii opírajíce se o příbuzné Cincary a hodlali pomocí těchto zbudovati říši velkorumunskou s císařským sídlem v Cařihradě. Naděje tyto však vzaly za své dříve, než myšlenka Velkého Rumunska vážné začala se propagovati.

Pokud Slovanů Macedonských se týče, jest ovšem nejtěžší otázka rozhodnouti, sluší-li tyto čítati jen k Srbům, neb jen k Bulharům, aneb k oběma zároveň, a jaký tudíž v tomto druhém případě jest poměr mezi Srby a Bulhary a počet jedněch i druhých. Prvotní historikové, líčící vpády slovanské na poloostrov balkánský v 6., 7., 8. století po Kr. a později, nerozeznávají Srby neb Bulhary, nýbrž nazývají všechny tyto kmeny slovanské jedním slovem Σκλαυενοι = Slovinci, naznačujíce tím jednak jednotnost kmenu slovinského, jednak i příbuznost

[11]) Cincaři, jinak Kucovlaši, Macedovlaši neb i Pindovlaši zvaní, jsou národ latinského původu a tudíž příbuzni s Dakoromány či Rumuny Prvotní jich sídla byla nepochybně na pohoří Pindu, není to však dosud s bezpečností dokázáno.

[12]) Španiolové, také Sefaridim zvaní, jsou potomci španělských židů, kteří dekretem krále španělského Ferdinanda IV. Katolického z 11. března 1492. byli přinuceni opustiti království španělské; tito byli s otevřenou náručí přijati od Turků, a prokázali vládě turecké tak veliké služby, že sultán turecký Bajazid II. právem říci mohl k vyslancům španělským: »Vy, Španělé, zovete svého krále moudrým mužem; avsak vyhnav židy, svou zemi chudou, naši pak bohatou učinil.«

jeho s ostatními Slovany. Pojmenování Srbové a Bulhaři povstalo teprve později a vývojem času ustálilo se spíše jako pojmenování politické a nikoli jako název kmene.[13]) Líšíme-li dnes tedy Srby od Bulharů a ptáme-li se informovaných ethnografů, jaký jest rozdíl mezi Srby a Bulhary v Macedonii, obdržíme místo odpovědi pouze tvrzení, že z Macedonských Slovanů lze vychovati právě tak nejlepší Srby, jako nejlepší Bulhary, a otázka tato pozbývá ještě více svoji důležitosti, slyšíme-li proslulého slavistu prof. V. Jagiče, který tvrdí, že všechny jihoslovanské dialekty od Istrie až k Pontu tvoří jediný řetěz úzce spolu souvisících a navzájem se doplňujících článků. Pouze cizí živly a nepřátelská diplomacie zveličují tyto rozdíly a přiostřují protivy: nepřátelská Vídeň učinila z Illyrů Slovince, Chorvaty a Srby, srbská netečnost a ruský egoism vytvořily Bulhary.

Na Slovany Macedonské činí stejný nárok jak Bulhaři, tak i Srbové: Bulhaři prostřednictvím svých macedonských komitů propagují myšlénku velkobulharskou, počavše svoji činnost již od míru Svatoštěpánského, Srbové pak opírajíce se o historii (idea Dušanova) domáhají se rovněž Macedonie neb aspoň značné části její, ač jsou v nevýhodě potud, že vstoupili příliš pozdě na politické kolbiště. Turecko chce ovšem za každou cenu podržeti Macedonii, a evropská diplomacie je v tom podporuje hodlajíc se spokojiti pouze s reformami. Reformy tyto[14]) jsou

[13]) Nesluší ovšem přehlédnouti, že národ bulharský jest vlastně směs dvou různých kmenů: finského kmene Bulharů a slovanského kmene v Moesii; oni dali jméno, tito pak mravy, náboženství, řeč a řády společenské postupem času však všeliké protivy zmizely, takže dnešní Bulhaři nemají ani zbytku krve bývalých finských Bulharů a lze je čítati za čistokrevné Slovany.

[14]) Na kongressu Berlínském r. 1878. zaručilo se v čl. 23. Turecko provésti radikální reformy; od té doby uplynulo plné čtvrtstoletí, a o jich provedení se ani řečí nezavadilo. Tak dovede evropská diplomacie hájiti zájmy Slovanů! Známo jest přece až příliš dobře, že ohledně Poláků byla kongressní aktou vídeňskou z r. 1815 zaručena samospráva Poláků; a přece od drahné doby Poláci v Prusku jsou utiskováni měrou nejvyšší, jim bere se půda i řeč a o zaručené samosprávě není ani řeči (Srov. Dr. Maršan, Poláci pod vládou pruskou r. 1903). Ovšem zde se jedná o Slovany!

Jedná-li se však o Němce, jest věc jiná. R. 1864 Rakousko i Prusko přepadly malé království Dánské a vyrvaly jemu Šlesvík a Holštýn, a není tomu dávno, co Německo i Anglie ve svatém nadšení bombardovaly malou republiku Venezuelskou pro nic a za nic.

Že v Macedonii se tisíce a tisíce křesťanů vraždí a neslýchanými ukrutnostmi trýzní, to evropské diplomacie se netýká; ona jen bdí nad prováděním reform a hodlá na Turecku tyto reformy vynutiti, Turecko pak tyto reformy podle svého obvyklého způsobu skutečně »provádí«.

již překonaným stanoviskem; nikdo je nechce a nikdo v ně ostatně také nevěří; ale nečinnost evropské diplomacie se pouze zastírá pláštíkem reforem. Zatím poměry na Balkáně stávají se stále napiatějšími, a stav v Macedonii, jak praví Chéradame, jest takový, že trvalé zlepšení ve skutečnosti nelze si mysliti.

Kruh súčastněných národů a mocností[15]) na otázce macedonské a balkánské vubec stále se větší, a dle jednohlasného úsudku znalců stav nynější jest téměř totožný se stavem před r. 1876. Nikoliv slovanské výstřednosti, nýbrž turecké ukrutnosti[16]) a nesnesitelný stav poměrů balkánských dohnaly věci tak daleko, že klidné vyřízení těchto zápletek a tudiž otázky macedonské jest téměř nemožné. To ukáže budoucnost!

Dr. *Bohumil Baxa.*

UMĚNÍ VE VÝCHOVĚ.

(Časová studie.)

Napsal Frant. Sekanina.

(Dokončení.)

II.

Tím je snad zhruba načrtnut hlavní význam umělecké výchovy v příčině estetické i morální pro celek i pro hloubajícího ducha jednotlivcova. Vše jest teoreticky nesmírně krásné — obtíže však naskytají se nemalé ve snaze praktických zavedení. Leč i tu čas a dobrá vůle zmohou vše.

Paedagogové rozcházejí se poněkud v jednotlivostech této applikace. Pokud soudí jedni, a to zajisté velkým právem, že cit pro umění má býti vychováván již u dítěte, které si ho sice dosud nemůže uvědomiti, které nicméně však bezděčně již nahodilými příležitostmi připravuje půdu svým příštím pocitům —: tvrdí jiní, že přede dvanáctým rokem není možno mluviti u dětí

---

[15]) Jak nehezkým způsobem zúčastněno jest Rakousko-Uhersko v otázce macedonské, toho charakteristické doklady podávají J. V. Povolni a André Chéradame ve výše citovaných spisech.

[16]) Dr. Grothe ve výše citovaném článku ovšem píše, že ukrutnosti Turků jsou bájí, které nikdo nevěří a píše doslovně: »Turci mohou si úplně tu zásluhu přičísti, že jednotlivým národnostem zjednali rovné právo i stejné podmínky k vývoji«, ale článek tento podává jen malý důkaz o stranickosti německé.

o jakýchsi vněmech estetických. Nadšenými hlasateli prvního názoru jsou někteří estetikové němečtí, v jejichž čele již řadu let velmi zdárně působí známý i u nás Alfréd Lichtwark, který zejména učitelskou společnost hamburskou a drážďanskou inspiroval k závažným krokům. Z krásných snah estetiků německých vyrostly nejen četné sem spadající brožury*), nýbrž i opravdu praktické činy: pečuje se o příležitostnou výzdobu školních síní, sálů, promenád — ale i školních čítanek, sešitů a vůbec všech potřeb sem spadajících . . . Naproti tomu rozšiřují jiní svou činnost teprve vůči studentstvu středoškolskému a universitnímu, a konečně i vůči širokým lidovým massám (Morriss, Walter Crane, Ruskin).**) Zmíněný již zde Croiset vůbec míní, že dosti se učinilo dítěti, mladšímu dvanácti let, když se mu dokonale vštípily základy čtení, písma i počtů, představa jakási o čase, ve kterém žije, o zemi, k níž přináleží. Připočte-li se k tomu jakási průprava ke zpěvu a kreslení, soudí, že se pro estetickou výchovu dítěte dosti učinilo.

Těžko ovšem stanoviti větší správnost těch či oněch názorů, když vlastně oboje jsou stejně závažny a když obojí a společné práce je potřebí k docílení zdárných výsledků. Mluví-li se však o jakési systematičnosti snah, nedá se upříti, že nejkrásnější pole skytne přec jen zdárný postup ve výchově středoškolské, jež zabírá v sebe velkou část národa a to takového, z něhož vycházívá květ naší národní společnosti. A zde již konečně možno mluviti plným právem o historii umění, což budiž úkolem druhé polovice článku.

* * *

Zavedení historie umění ve výchovu středoškolskou má několik velice delikátních bodů, jež nutno předem velmi dokonale prohlédnout, aby se dobrá snaha neroztříštila o jejich ostří.

---

*) »Kunsterziehung. Ergebnisse und Anregungen des Kunsterziehungstages in Dresden 28. und 29. September 1901 « (Voigtländer, Lipsko).

Alfréd Lichtwark: »Die Kunst in der Schule« (překládá prof. J. Patočka). »Künstlerischer Wandschmuck für Schule und Haus« (Kunst für Alle, 12, 1901).

**) Dr. G. Pavli: »Kunsterziehung« (Die Zeit, 8. března 1902).

Prof. J. Patočka: »Ideály umělecké výchovy a půda české skutečnosti« (Dědictví Komenského).

Dr. J. Salaba: »Socialisace umění« (Odbor národohospodářský, leden, únor, 1902).

Jest to především fakt, že studium toto bylo by asi vsunuto ve program zkoušek maturitních. Dle velmi rozšířeného mínění narazila by už tato okolnost na předsudek žactva, které by v ní spatřovalo nový útok na svoji sílu mládí, opravdu již příliš zatíženou řadou nutných i zbytečných požadavků. Je to námitka oprávněná, však oprávněnosti osudné. O ni se ostatně rozbila i snaha zavésti historii literární ve školách francouzských a nutno jí čeliti jedině rozumnými ustanoveními paedagogickými a moderně zreformovanou methodou. Zkoušení maturanta, nuceně rychlé a tudíž povrchní, omezuje se na řadu jmen a dat. Směřuje se stále k tomu, že z příslušného vyučování se dělá jakýsi automatický stroj na sesilování paměti. Tím se však odnímá předmětu život a ztenčuje se zájem pro něj. Žák nutí se jaksi uzavřít v pralesy protivných čísel a hluchých, abstraktních formulí. Veškeren zdravý a blahodárný kontakt se životem díla mu mizí a on uchyluje se z nutné potřeby jen k jakýmsi připomínkám, zhuštěným faktům, kterých více méně si nastřádá v koutku své paměti, aby jimi vystačil při obávané zkoušce. Proto všechno to vědění, získávané jenom k vůli zkoušce, je povrchní a plané, nepřipomínaje ani toho, že žák se oddává učení s nechutí a odporem. Pravý prostředek získati žáka pro věc je zcela jiný: záleží prostě v tom, že se mu studium učiní interessantním, vábivým. Docilte toho, aby si žáci v něm libovali, aby místo mrzutých poznámek o něm, litovali, že nemají ještě více času věnovati se mu: potom nebude potřeba kontrolujících zkoušek, v jádře velmi nebezpečných to attentátů na samostatnost a morální zodpovědnost žákovu. Jest věru velmi nesprávno klásti proti sobě snahu s touhou a radostí a žádati vše od první a ničeho ode druhých. Ve skutečnosti jsou to dvě zcela příbuzné a splývající síly, neboť radost usnadňuje snahu a touha naplňuje štěstím a dodává sil. Je-li pravdou tvrzení jedněch, že tento druh vyučování je chimérou, jest pravdou tím větší, že vyučování nudné jest nejhorší věcí ze všech.

Nebezpečí jiného druhu tkvělo by v uniformitě školních programmů: alespoň ve všech ostatních odvětvích vyučování středoškolského je této zásadě holdováno. Zde by však narazily instrukce na velkou překážku, neboť citelný nedostatek dostatečných pomůcek názorných zejména v maličkých městech okresních (bez obrazáren, museí, výstav) byl by tu na újmu.

Vždyť, kdyby učení se historii umění nemělo za podklad alespoň v základních věcech přímou znalost skutečných uměleckých předmětů, byla by jeho důležitost pouze prostřední. Není-li originálů po ruce, je nutno obraceti se alespoň k uměleckým reprodukcím. A právě v tomto bodě nutno poznamenati, že v některých místech neobyčejně ztížilo by se dosažení těchto podmínek. Fotografie sice může nahraditi do jisté míry tu či onu skulpturu; také skioptikon by zde byl sprostředkovatelem nemalé důležitosti —: ale jak poučiti někoho, kdo na př. nikdy neviděl autentický obraz Titianův, o barevných zázracích školy benátské? Zde dalo by se as nejspíše odpomoci růzností programmů, důmyslně sestavených se zřetelem na určité skupiny měst, nadaných těmi či oněmi prostředky. Vždyť historie umění je tak bohatá, široká a rozlehlá, že celkový její nárys, ve všech bodech dokonale probíraný, nesrovnal by se beztak s obmezeností doby a s nutnými ohledy na nepřetíženost žactva. A zajisté to či ono odvětví dokonale prostudované a názorem doložené, dosti vznítilo by lásky i úcty k celku a není pochyby, že takto vypěstovaný cit vedl by později sám sebou již k poznávání hlubšímu i všeobecnějšímu.

Vždyť názor je tu vlastně vším. Nestačí předvésti však náhle a z nenadání kohosi před obraz, před sochu, k recitaci či do koncertu a domýšleti se, že tím je vše vykonáno. Tímto nepřipraveným názorem ztratí se necvičenému smyslu právě ty nejpodstatnější známky díla. Jsou zajisté duše velmi nadané, kterým je vrozen cit krásy, čekaje pouze na probuzení; a tu se probudí už podložen silou i určitostí, která nemá zapotřebí, leč jemnějších už jen pokynů. Však to je výjimka, se kterou počítati není dovoleno. Téměř všeobecně platnou je tu zásada, že k plnému pochopení rythmu, linie, harmonie barev i jiných prostředků uměleckých má oko i cit zapotřebí výchovy, mnohdy velmi dlouhé a vždycky pečlivé. Je nutno učiti i zírat, naslouchat, cítit. Studium historie může teprve potom následovati. Mluvit o evoluci malířství někomu, kdo není seznámen s mluvou obrazu, bylo by totéž jako vyučovati kohosi historii básnictví bez předchozího vštípení základních pojmů verše a jeho druhů. A jak je tomu u malířství nebo sochařství, je tomu v nemenší míře i u hudby. Zkrátka u všech druhů umění jest jisté gramatiky třeba, třeba někde jen elementární, ale vždy

předchozí, která teprve vede k prohloubení a opravdovému chutnání uměleckého díla.

Snad není nutno ani dokládat, že se strany učitele jsou podmínky ke zdárnému výsledku neméně důležité a zvlášť delikátní. Dobrý učitel historie umění musí býti sám umělcem, čímž říci chci: ne právě sám tvořícím třeba, ale člověkem velmi živého a vyvinutého citu uměleckého, neboť neměl-li by lásky k věcem, o kterých mluví, nemohl by jí ani vsuggerovati svým žákům; musí býti opravdovým historikem, to jest učitelem skutečné síly a přesvědčivosti slova, aby dal ožíti době a duši minulosti; musí býti vzácným paedagogem, jenž by dovedl přizpůsobiti předmět svůj schopnosti a vnímavosti žáka, změřiti jeho nabytou znalost, zvoliti dle toho své východisko i postup a hlavně nikdy se zřetele nepustiti svůj opravdový cíl vyučování, stejně poznatkový jako estetický. Hle, toť požadavky opravdu těžké, zvláště, mají-li býti soustředěny na jednotlivce. Neboť je faktum, kterého nesmíme zamlčovati, že tak mnohý umělec je špatným paedagogem a zase tak mnohý vychovatel postrádá opravdové lásky k umění. Nutiti tudíž toho či onoho učitele k projednávání partie historické, k níž necítí lásky, bylo by odsouditi předmět k pozvolnému hynutí. Hle, také důkaz, proč by se doporučovalo hlubší studium jen partitivné v určitých skupinách ústavů, však povšechné v celku, neboť pak i po stránce zaopatření vhodných učitelských sil byl by snazší výběr, založený na dohodnutí se těchto s vyššími úřady, které je dosazují.

Konečně bylo by poslední nebezpečí: přetíženost žactva, o které už teď jde jednohlasné mínění, že je neudržitelné. Mínění zajisté pravdivé i závažné a kdyby se i na jiné straně nespomohlo věci odstraněním méně důležitého ballastu a vzorným zařízením metodickým, stačila by tato jediná námitka k pohřbení veškeré dobré vůle. Nicméně i zde je kompromiss možný, jak poukázáno bude na konec. Vraťme se proto k jednotlivým bodům:

1. — První, velmi důležitou, věcí je tedy zaopatřiti učitele, kteří by byli s to zastati tak důležitý předmět v každém ohledu a bez této podmínky raději neuvazovati se k zavádění této změny. Výchova takových učitelů je první povinností university a jiných vyšších učilišť, kde vyučování historii umění a spojených s ní paedagogických požadavků spočívá na pevných zá-

kladech. Tito učitelé však nemusejí býti historiky z povolání: professor řečí, filosof, je-li proniknut citem pro historii a obrněn positivními poznatky uměleckými a vkusem dostatečným i láskou a vůlí vyučovati, může tomuto předmětu přinésti hojnost vzácného ovoce. A jak hned bude pověděno, není tato první podmínka tak nesnadno uskutečnitelna, připustíme-li, že příslušné kursy nebyly by ani tak dlouhé, ani tak četné, pokud by se týkaly jednotlivých odvětví. A jak je více než pravděpodobno, že by se nalezlo mnoho čilých jedinců už dnes k tomuto úřadu.

2. — Bude povinností učitele, aby mu stále na mysli tanul světlý a určitě vytýčený cíl. Nejedná se o celkové zobrazení uměleckého nárysu ve všech jeho nadbytečných a překypujících formách, o šťavnatost obrazu tohoto zasahujícího do všech věků a zahrnujícího všecky národy —; to vše by vedlo k protivným výpočtům, snad ke přílišnému verbalismu (vždyť dostatečný názor v tomto případě by nebyl nikde možný) a dokonce k nudě, zaviněné přílišností látky a následkem toho nemožným hlubším pojetím. Jedná se tu především o to, aby byly mladému jinochu otevřeny oči, aby vznícena byla jeho duše důležitostí lidského díla, aby mu vštípena byla láska k němu, jakožto k výsledku posvátné a zářné snahy lidské, která je vrcholem života. Učitel nebude se příliš zabírat tím, aby žáka se mnoha těmito děly obeznámil: ale co musí učinit, je to, že v z b u d í v n ě m t o u h u p o n i c h a o n u j i ž z m í n ě n o u s c h o p n o s t o c e n i t i j e p o z d ě j i. Tím vloží mu do duše neskonalý poklad, z něhož bude plynouti úrok po celý život, v každém okamžiku vhodném, snad bezděky a bez vědomí mnohdy samého majitele. A nesmí konečně učitel opomenouti fakta, že má-li být historie umění skutečně užitečnou, předpokládá a vyžaduje veliké lásky k umění, jejíž prvými prvky jsou poznání základních elementů díla, výchova oka a schopnost potěšiti se sochou či obrazem tak jako básník se vzrušuje krásou literatury.

3. — Předváděcí methoda může být pozměňována. Jednou bude snad prospěšno započít pozorováním celku, celé periody, celé skupiny děl k ní patřících a pospíšiti si ihned dovoditi hlavní idee ze všeobecných těchto příkladů, přímo postavených před oči žáků. A nebude rovněž na škodu zájmu věci, když se methoda opáčí: započne se pokud možno precisní analysou díla

a toto přivtělí se potom srovnáními, rozumnou a velmi opatrnou generalisací k serii, k níž přináležeji, k prostředí, ze kterého vyšlo. Tato vzorná a precisní analysa má tu výhodu, že učí žáka ihned pozorovati, což je snad zde hlavní věcí; duch žákův je veden k abstrakci a všeobecnosti teprve tenkrát, až se byl dokonale seznámil s konkrétní životností díla, a tak nepozbývá tak snadno nutného kontaktu mezi oběma stránkami. Tak na př. studium náboženské architektury řecké dalo by se velmi krásně založiti na rozboru Parthénonu, athenské Akropole. Nebylo by snad nesnadno poukázati při rozboru na základní částky, z nichž se skládá, říci něco o vzniku a vývoji těchto, vysvětliti jejich důležitost pro Řeky V. století, říci, co nám tlumočí o nich a o jejich duševní vyspělosti. Pak by asi následovalo srovnávání s jinými památkami sem spadajícími a konečně uvědomění si pocitů, jakými dnes působí na nás. A takovým způsobem by se mohlo pokračovati při rozboru tu chrámu románského neb gotického, tu hradu, tu měšťáckého domu XV. nebo XVI. století, tu pomníku či obrazu. Jednalo-li by se o dílo určitého autora, tu je na bíledni, že jeho charakter bylo by vystihnouti ze známek samotného díla. Ať již se ostatně užije té či oné metody, vždy nutno jen zhruba a povšechnými znaky navazovati dílo na dílo, zjev na zjev a takto umísťováním jich ve všeobecný rámec lidské vzdělanosti vymezovati plynulý tok uměleckého života.

4. — Zmíněných už pomůcek dosáhlo by se k tomuto vyučování nejrůznějším způsobem, o nichžto všeobecně se šířiti, daleko by vedlo a které výhodně by mohly být projednávány případ od případu, dle okolností. Nejlepší asi byla by tu hromadná návštěva musea, sbírky, pomníku, kostela, knihovny anebo jiného monumentu (pokud by to šlo), také návštěva divadla, opery, koncertu, recitačního večírku. Ve větších městech, bohudík, je dosti respektována tato krásná snaha,*) nicméně zdánlivá odlehlost její od programmu vyučovacího zaviňuje, že poměrně jen malý počet žáků jí bývá účasten. Také v celém zde naznačeném rozsahu nebývá prováděna a tu ponechává se žák až na malé výminky svým vlastním dojmům pouze, nehledě ani k tomu, že schází tu zcela předchozí uvedení učitelovo. Jinou

*) Spolek českých professorů v Praze pěstuje ji systematicky.

pomůckou byly by hromadné přednášky spojené s projekcemi skioptickými, zvláště už dnes, kdy věda fotografická tolik pokročila. Nebylo by ostatně nutno, aby tyto návštěvy byly příliš četny: ba docela jejich kouzlo i zájem byl by jen zvýšen jejich řídkostí. Vždyť několik hodin dobře použitých, několik poznatků opravdu povzbuzujících je mnohem úrodnější v této věci, než monotonní pravidelnost a snad jakási uzákoněnost. A zde by právě požitek radosti směl přistoupiti, jakožto hlavní z prvků vychovávacích. Zmíněná už předchozí gramatika umění byla by daleko snazší, než na př. gramatika té které cizí řeči — a pak se nedá mysliti, že při správném zachování všech uvedených okolností zaveden by byl zájem většiny žáků na písčinu. Také by nemusilo tvořiti vyučování historii umění zákonnitý požadavek zkoušek maturitních —: předsedající snadno by se přesvědčil při kterémkoli předmětě, nejsnáze při historii všeobecné, nahodilou vhodně volenou otázkou o tom, jak žák pochopil ducha té které doby. Ani počet hodin by nebyl zvýšen. Zde hlavně stálé zvelebování vyučovacích metod bude nejvydatnějším pomocníkem, neméně i odvrhnutí méně důležitých věcí, některých partií všeobecného dějepisu, některých požadavků linguistických. Takové vzácné vycházce občas mohou snadno ustoupiti dvě hodiny odpolední, najmě letní, kdy pobyt ve třídě je mnohdy torturou duše i těla, místo aby jim užitek přinesl. Taková skioptická přednáška může býti občas uspořádána ve chvilce, kdy žáci zcela mechanicky a beze zájmu kopírují nepravdivou hlavu Marka Aurelia nebo poprsí hellenské krasavice. A je konečně samozřejmo téměř, že nižší třídy byly by určeny spíše pro historii literární, vyšší třídy teprve pro dějiny umění hudebního a výtvarného: žáci, jejichž literární vkus je už probuzen a vzdělán, jsou daleko schopnější pochopiti řetězení se artistických útvarů a plně je oceniti. Ostatně nic by nepřekáželo i malé žáčky pozvolna zasvěcovati v pozorování pomníků i obrazů a buditi v nich už takto touhu i vkus pro krásu. Však nutno by bylo přinésti těmto snahám velmi mnoho taktu a velmi mnoho obezřelosti.

* * *

Je jisto, že takto prováděná „extense" středoškolská byla by neocenitelným průkopníkem snah, nesoucím se k analogi-

ckým extensím universitním, o jakých sní a jak je provádí Anglie dle Morisse a Ruskina. Přestávám na těchto úvahách, jimiž vytčena jsou nejběžnější nebezpečí, jimž bylo by v šanc vydáno zavedení důležitého předmětu, k čemuž — jsem pevně přesvědčen — dojde časem zcela jistě. Nepohlížím tak příliš optimisticky na tuto vymoženost; vím, že zázraku tím docíleno nebude. Však jsem přesvědčen, že přece jen určitý a idálnější směr lidské výchově tu bude podložen. Bude to příspěvek k formaci všeobecně jemnějšího vkusu, více požadujícího, vzácnějšího, schopného milovati krásu v nejrozmanitějších formách a správně vyciťujícího zdravou podstatu věcí. Pomůže šířiti trvalý zájem života, vzbuzený potřebou a chutnáním krásy, nahradí vzácnou rovnováhu mezi duší a mozkem. Pro nás budou to pocity tím přirozenější, čím národ náš je uměleckému chápání bližší a jemu příchylnější. Pracovati k utvrzování a sílení všeobecného vkusu jest tudíž podporovati zděděnou náklonnost. Však je to u nás i rozvinování jedné z mohutností, která nám stále dopomáhá k udržování stejného kroku s mocným rozmachem kulturních národů a která bohdá i na náš průmysl brzy vykoná blahodárný svůj vliv, bychom i na tom poli se vyšvihli k vítězné metě.

ELEKTRICKÁ DOPRAVA.*)

Napsal Ing. Vladimír List.

(Pokračování.)

Zatím co se v Americe pro jednoduchost, spolehlivost a láci skoro výhradně přijalo vrchní vedení s kladkou (trollevem), vytýká se mu právem v historické Evropě, že hyzdí „zadrátováním" ulice a znešvařuje památné budovy různými rosetami, háky a isolatory. Bylo tedy nutno i v tomto ohledu tramway propracovati.

Nejprve zdokonalen při vrchním vedení isolační a drobný materiál, užito tenkých ocelových sloupů, propracováno napi-

*) Vzhledem k časovosti článku o Macedonii přinášíme v tomto čísle pouze menší část článku »Elektrická doprava«, jehož dokončení otiskneme příště. *Redakce.*

nání drátů v křižovatkách a zatáčkách, tak že dnešní správně provedené vrchní vedení poměrně snadno mizí v oživené ulici.

Za týmž cílem spěje i Siemensův přívodný oblouk z r. 1890 zjednodušující značně vrchní vedení a nepotřebující v křižovatkách neb odbočkách vodících kusů; Dickinson užívá pro svůj trolley vedení uloženého po straně jízdní dráhy. Těmito zdokonaleními zjednodušeno vrchní vedení na míru nejmenší.

Současně pracovalo se však v Evropě na systemech neužívajících vůbec vzdušného vedení. R. 1890 otevřela firma Siemens & Halske v Pešti první evropskou trať s podzemním vedením.*) Při něm jde podél celé trati kanálek nahoře úzkou štěrbinou opatřený; v kanálku tom jest na isolátorech uloženo vedení pro proud. Motorový vůz nese tenký rám vstupující štěrbinou do kanálku a sbírající pomocí smykadel s vedení proud.

Provedení v Pešti nebylo ještě zcela dokonalé, trpělo sněhem a dešťovými přívaly a nesnadně se čistilo, tak že teprve v poslední době bylo vypracováno mateřskou firmou a závody souvisícími s General Eletric Co. dokonalé podzemní vedení. Dnes užívá se ho ve velkých městech evropských hojně, tak v Paříži, Berlíně, Vídni, Drážďanech, Brusselu a jinde. Často užívá se při tom vozů opatřených přívodným ústrojím pro vrchní vedení, sloužícím mimo centrum, a spouštěcím rámem pro podzemní vedení, položené na hlavních třídách.

Nejmladší systém přivádění proudu jest vedení povrchové. Při něm jest vůz ve spod opatřen dlouhým kovovým smykadlem, které sbírá proud dotykem s kontakty umístěnými v dlažbě jízdní dráhy.

Tyto kontakty dostávají proud v zemi uloženými kabely a sice jen tenkráte, nachází-li se nad nimi motorový vůz. Toho docílí se buď magnetickým zařízením — systém Diattův z roku 1895, a Lorain Steel Co., — neb zařízením elektrickým — systém Westinghouse, Claret-Willeumir, General Eletric Co. a E. Act. Ges. vorm. Schuckert. Systémů těchto užívá se dosud málo, v Paříži, Lyoně a Monte Carlu. System Diattův zavinil tím, že kontakty selháním zůstávají pod proudem, i když je vůz

*) Poprvé užil vůbec podzemního vedení B. Knight v Alleghany City.

přejede, časté úrazy chodců, hlavně však koní velmi citlivých na elektrický proud.

Pro ocenění systémů těchto i po stránce finanční srovnáme jich zařizovací vydání pro 1 km jednoduché trati se žlábkovanými kolejnicemi, položenými do dlažby:

1 km trati s vrchním vedením, zavěšeným růžicemi na sousedních domech . . . . . 44— 50.000 K

1 km trati s vrchním vedením uložených na konsolách nesených jednou řadou ocelových sloupů . . . . . 50— 59.000 K

1 km trati s vrchním vedením s ocelovými sloupy po obou stranách . . . . . 56— 66.000 K

1 km trati s podzemním vedením . . 125—140.000 K

1 km trati s povrchovým vedením . . . 80—100.000 K

Číslice ukazují přímo proč se těší vrchní vedení největší oblibě.

Všechny dosud popsané systémy přiváději proud v elektrárně vyrobený vozům na trati, nejsou tedy vozy neodvislé a samostatné. Toho by se docílilo, nesl-li by motorový vůz elektrický zdroj s sebou, podobně jako lokomotiva nese parní kotel; přirozeno, že musí býti zdroj co nejlehčí. Takovým zdá se býti článek akkumulatorový, objevený r. 1877 Plantém. Článek ten poutá chemickými processy na olověných deskách ponořených ve zředěnou kyselinu sírovou elektrickou energii jimi při „nabíjení" vešlou, aby ji opět při „vybíjení" ve formě proudu z oněch desk vydal. Hned na počátku tramwayí užil akkumulatorů r. 1881 Raffard, a sice pro poháněni volně se pohybujícího omnibusu mezi Paříží a Vincennes. Od té doby opět a opět snaží se různí konstruktéři užiti akkumulatorů pro tramwaye, ale úsilí to tříští se o jednu překážku: akkumulatory silným otřásáním na trati značně trpí, čímž jich udržování je velmi nákladné, vzdor četným a značným zdokonalením původního vynálezu. Dobře udržované články vydrží asi 15.000 kilometrů jizdy.

Články spojené v batterii jsou umístěny na motorovém voze buď pod sedadly, neb ve skříni pod vozem mezi koly vozů, nebo konečně na zvláštním malém přivěšeném vozíčku. Doprava provozuje se tak, že vozy v elektrárně opatřené nabitými batteriemi jezdí asi dvě hodiny na trati a vrátí se pak vybitou

batterii vyměnit. Tato se v elektrárně opět asi dvě hodiny nabíjí. Takto zřízené trati jsou v Gentu, Paříži, Bremerhafenu a jinde.

V novější době však užívá se jiného způsobu, který není sice článkům tak příznivý jako systém první, nepotřebuje však dvojí batterie, a využitkuje lépe vozů. Při tomto způsobu nabije se batterie v konečných stanicích trati velmi silným proudem za 10—20 minut, aby se s touto zásobou pojíždělo 1—1·5 hodiny. Trati takové jsou rovněž v Paříži, v St. Denis a v Charlottenburce.

Velmi pěkné užití tohoto posledního způsobu jest, spojí-li se částečně s vrchním vedením, čímž vznikne t. zv. systém smíšený. Tu možno batterii proudem s vrchního vedení v pobočních ulicích nabíjeti, hlavní třídy pak projížděti nahromaděnou zásobou v batterii a ušetřiti je tak nepěkného vedení. Zařízení taková byla v nejnovější době provedena v Drážďanech, Berlíně, Halle a Hannoveru.

Výhody neodvislosti akkumulatorových vozů jsou však zmenšeny značnou mrtvou váhou batterie, která se musí stále voziti. Tím se nejen zmenšuje účinnost, ale i znemožňuje se akkumulatorovým vozem překonati i jen mírnější stoupání; hodí se celkem akkumulatory jen pro rovný terrain. Pro posouzení uvádím že pro vyvinutí 1 HP jest potřebí aspoň 180 kg batterie.

V celkovém přehledu po stránce finanční poslouží ještě tato data:

při přivádění proudu stojí motorový vůz
s 30 místy . . . . . as 14.000 K

týž vůz se dvěma akkumulatorovými batteriemi při pomalém nabíjení . . . . . as 26.000 K
aneb s jednou pro rychlé nabíjení . . . . . as 21.000 K

Toto značnější vydání jest úměrné počtu vozů, takže brzo při živější dopravě přestoupí úsporu za svrchní vedení, jehož cena jest od počtu vozů nezávislá.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

15. dubna až 15. května.

(*Schůze sboru zemských důvěrníků národní strany svobodomyslné v Praze. — Usnesená resoluce. — Obsah její*: 1. *o programu strany*, 2. *o taktickém postupu*, 3. *o reformě organisace. — Výsledek i význam Pražského sjezdu důvěrníků. — Rozvrat jevící se ve vnitropolitické situaci rakouské dokazuje neudržitelnost nynějšího směru vládního. — Jednání v plenu parlamentním: Stanovení denního pořádku v sezení dne 28. dubna, vyřízení zákona o zrušení úřednických kaucí. — Sterilnost prací parlamentu. — Činnost výboru celního. — Odkládání všech sporných otázek. — Činnost výboru vyrovnávacího. — Otázka zákazu rayonu řepného. — Potřeba nerušiti rozkladný process v politických poměrech nynějších nastalý.*)

Nejvýznamnější události vnitřní politiky našeho království v měsíci právě uplynulém byla důležitá *schůze sboru zemských důvěrníků národní strany svobodomyslné.*

Ve smyslu usnesení výkonného výboru, shromáždili se dne 26. dubna t. r. v památné síni staroměstské radnice pražské valným počtem zemští důvěrníci strany svobodomyslné, kteří k tomuto dni ze všech českých končin do Prahy zavítali, aby jednak vyslechli zprávu, která jim o činnosti delegace české, národ na říšské radě representující, byla podána, jednak aby vyslovili svůj soud, jak o krocích svobodomyslného klubu v minulosti tak i o jeho počínání si v době příští.

Ke sjezdu tomuto byla upjata veškerá pozornost nejen celé české veřejnosti, pokud tato jest příznivá národní straně svobodomyslné, nýbrž snad s nedočkavostí ještě větší byly dychtivy zvěděti výsledek sjezdu tohoto všecky ony kruhy i frakce české, které proti straně svobodomyslné stojí v posici bojovné, i kruhy německé, obzvláště však vládní kruhy vídeňské.

Sjezd sboru zemských důvěrníků národní strany svobodomyslné dne 26. dubna t. r. odbývaný, jehož súčastnilo se 438 členu, skončil jednání i rokování své, více než 4 hodiny trvající, přijetím *resoluce*, kterou nikoli seslabena, nýbrž naopak posílena byla strana svobodomyslná, a z níž patrno, že šiky strany této nebyly, jak její odpurci doufali, rozviklány, nýbrž spíše ještě utuženy a k novým zápasům

a bojum ve prospěch společné věci národa a ve prospěch vlasti naší vyslány.

Resoluce ona „*Pražskou*“ nazvaná rozpadá se ve 3 oddíly, které vesměs *jednohlasného* přijetí došly.

V oddílu prvém, pojednávajícím *o programu strany svobodomyslné* jest v souhlasu se všemi dosavadními officielními projevy strany s důrazem opakováno, že jest i vždycky zůstává *konečným* cílem politických snah strany svobodomyslné *uznání státního práva zemí koruny české a úprava státoprávních poměrů těchto zemí k ostatním zemím rakouským dle požadavků doby*, při čemž doloženo, že za podstatnou náležitost, státoprávního postavení našeho království pokládati jest naprostou *jeho nedílnost jak ve veřejné správě, tak i v zákonodárství.*

Za nezbytnou *přípravu* k dosažení těchto konečných cílů bylo uznáno *utužení a rozmnožení politické a národní moci, jakož i povznesení osvětové i hospodářské zdatnosti českého národa*, k němuž se má nésti praktická politika česká, která se musí, pozírajíc současně na všecky země koruny české, domáhati příslušného vlivu českého národa na veřejnou správu, rozšíření kompetence svých sněmů, spravedlivé reformy volebních řádů, osamostatnění samosprávy, zejména i v ohledu finančním, ochrany menšin, zřízení příslušných škol, sociálního povznesení a hospodářského posílení veškerých vrstev a stavů českého národa.

Druhý oddíl resoluce, vzhledem k podnětu, jenž vedl ke svolání schůze sboru zemských důvěrníků, i vzhledem k poměrům v naší veřejnosti zavládnuvším, nejdůležitější, jedná o *taktice v postupu poslanců.*

Ve příčině té ukládá sbor zemských důvěrníků, poukazuje na počínání si nynější vlády, ve všem a všudy jen požadavkům německým hovící, delegaci české, aby nejen setrvala v rozhodné opposici proti této vládě, nýbrž ji i kladla všemožný odpor a všestranné překážky; spolu však co do *jednotlivých kroků* na radě říšské ponechává poslancům, aby po rozumu *resoluce nymburské*, ze dne 23. září 1894 „*řídili se vždycky dle poměrů, jak toho národní prospěch vyžaduje, při čemž ani prostředky obstrukční nemají býti vyloučeny, naopak v určitém případě může se státi použití jejich politickou nutností*“.

V oddělení třetím organisaci strany věnovaném obsažena jsou usnesení vztahující se na účelnou reformu organisace národní strany svobodomyslné, jejíž další trvání a utužení pokládá sbor zemských důvěrníků za nezbytnou podmínku českého rozvoje a jejíž zachování jako strany vedoucí v národě třeba vzhledem k všeobecné rozháranosti tou dobou míti za nenahraditelnou záruku politické váhy a významu českého národa.

Resolute tato končí přáním, aby byla co nejdříve *svolána národní rada česká*, která by za součinnosti všech stran a zájmových skupin, avšak bez újmy politické samostatnosti jednotlivých stran politických pečovala o obranu a podporu veškerých zájmů českých, jakož i aby výkonný výbor vzal v úvahu, ve kterých otázkách národního a politického programu českého by se objevila součinnost všech stran českých možnou a prospěšnou. —

Ve veřejnosti české a v kruzích německých i vídeňských byl přijat výsledek schůze této s pocity různými.

Přívržencům národní strany svobodomyslné poskytl zadostučinění, odpůrcům našim, kteří nejen že nepočítali na rozvrat naší strany, nýbrž i úsilovně k němu pracovali, přinesl trpké sklamání.

Nemalý politický význam tohoto sjezdu jest ten, že projev zemských důvěrníků oné politické strany, která jest za vedoucí v národě českém pokládána, vyznél rozhodně proti nynější vládě a že poslanci čeští byli vyzváni širší representací většiny národa, aby tomuto odporu rozhodným svým vystupováním dali náležitého výrazu.

Poučil tudíž sjezd zemských důvěrníků ze dne 26. dubna i naše odpůrce národní i vládu o smýšlení v národě českém stávajícím a podal jí nový doklad o tom, že za delegaci českou bojující proti vládě, jako proti udržovatelce a nositelce nynějšího směru politického, stojí celá česká veřejnost.

Však i jiný effekt měl povznášející průběh i význačný výsledek schůze důvěrnické. Posílil poslance svobodomyslné v jejich práci, poskytl jim morální oporu v jejich těžkém postavení i v nynějších zápasech za práva naše, v zápasech tím obtížnějších, že sváděti je nutno za poměru úplně zvrácených i zbahněných, jaké zavládly v nynějším parlamentu, jenž nemaje pevné většiny, nemá také svého přesného programu, nemá své vůdčí myšlenky, jest tělesem bezvládným, které jen občas, jako by pouze v některých „jasných okamžicích", přiměřenou injekcí k životu se probudilo, několik kroků v před učiní, však zase hned v dřívější svoji apathii a svou malomocnost upadá.

Celkový dojem nynějších politických poměrů, jaké se nyní ve Vídni zrakům všech pozorovatelů jeví, jest nápadný *rozklad i rozvrat*, jest, abychom tak řekli, *marasmus* nynějšího směru a systému politického, marasmus, jenž ukazuje se netoliko v naprosté nechuti k práci, dokumentované věčnou prázdností a bezvýznamností rokování i usnášení výborových i sněmovních, nýbrž i netečnosti i omrzelosti jak jednotlivců tak i celých stran i klubů, vysvětlitelnou úplnou bezprogramovostí i neurčitostí nejbližších cílů.

Všecko to podává svědectví o tom, *že nynější princip vlády bez většiny, vlády úřednické bez parlamentu, vlády povznesené nad stranami, vlády dbající jen zachovati sebe samu, však nedbající poměrů*

a potřeb jednotlivých vrstev národa, vede ad absurdum a musí dohospodařiti.

Na nás, proti nimž celý tento systém vládní směřoval, nemůže jistě býti vnášen úkol, proti tomuto přirozenému rozkladu bojovati a snad o nápravu a uzdravení těchto poměrů pracovati, jak tomu — co s podivem zaznamenati musíme — zajisté jen v nedostatečném pochopení i ocenění nynějšího politického stavu, mnohé české listy chtějí, domnělou „nepracovitost" poslanců českých kárajíce.

Naším úkolem musí naopak býti, k tomu *se přičiňovati, aby onen výsledek naprostého rozkladu co nejdříve nastal, a tím všem rozhodným činitelům byl podán důkaz, že nynější vládní směr jest v Rakousku nemožným a neudržitelným.*

K tomu cíli nese se i činnost delegace české jak ve sporých schůzích sněmovny, tak i v pracích obou politicky důležitých výborů, t. j. výboru *celního* i výboru *vyrovnacího.*

V *plné sněmovně* bylo dne 28. dubna k návrhu českému usneseno změniti denní pořádek presidiem sněmovny navrhovaný v ten způsob, že za druhý bod po projednání předlohy o zrušení úředních kaucí a zavedení nedělního klidu v živnostech má býti položena zpráva výboru železničního o lokálních drahách, (mezi jinými i českých drahách: Jindřichův Hradec—Obratany a Doudleby—Rokytnice), a na místo třetí dána zpráva téhož výboru o sestátnění dráhy severozápadní, společnosti státních drah i severní dráhy Ferdinandovy, načež jako bod čtvrtý na pořad by měla přijíti zpráva výboru ústavního o zrušení § 14. zákl. zákonů státních.

Pro všecky tyto návrhy z české strany podané, byla přes to, že vládě nebyly nikterak vhod, zjednána rozhodná většina. Třebas i stanovení denního pořádku, které děje se vždycky jen pro schůzi nejbližší, nebylo lze přikládati většího významu meritorního nebo praktického, přece nelze hlasování onomu naprosto veškeré ceny upírati. Bylo‘ zajisté patrným symptomem vzmáhajícího se přesvědčení, že musí se již sněmovna probuditi ze své lethargie a že musí se postaviti na své vlastní nohy a nikoli dát se říditi jen a jen vůlí vlády, které předsednictvo sněmovny se ochotně za nástroj propůjčuje.

Téhož dne byl také zamítnut sněmovnou návrh poslance Grabmayra, aby nový jednací řád výborem vypracovaný, dle něhož má býti formální obstrukce odstraněna, byl dán na denní pořádek jako předmět nejbližší.

Rozhodnutí při hlasování přivodili poslanci čeští, kteří nejsou v zásadě proti změně jednacího řádu, však nepokládali za oportunní, aby *nyní*, kdy ohlášené súčtování, jaké při rakousko-uherském vyrovnání provésti míní, je donutí, všech možných užíti prostředků, beze všeho se vzdali zbraní, jež jim formální obstrukce poskytuje.

Vyjímaje tato zajímavá a pro politickou situaci dosti karakteristická hlasování, jest činnost plena sněmovního naprosto sterilní. Za

uplynulý měsíc nevyřídilo plenum sněmovny ničeho jiného, leč že přijalo ve druhém a třetím čtení zákon o zrušení kauci úřednických, kterým dlouholetým přáním úřednictva bylo vyhověno a že započato s rokováním o úpravě nedělního klidu.

Jinak však, nepřihlíží-li se k těmto, politicky bezvýznamným záležitostem, jež na nižádný nenarazily odpor a dlouhého jednání sněmovny nevyžadovaly, vyplněny byly řídké schůze plena sněmovny debatami bezcennými a předměty, které snad měly ráz strannické agitace té které politické frakci sloužící, však nemohly nikterak posloužiti k tomu, aby parlament povznesly z jeho nízké úrovně, která stále a stále hlouběji se níží, na onen stupeň, na jakém má sbor zákonodárný státi.

Jednalo se o pilných návrzích, týkajících se výpovědi obchodní smlouvy se Srbskem, aféry arcibiskupa olomouckého dra. Kohna i jeho vystupování ve známé záležitosti „Recta", použito bylo studentských výstupů na vysokých školách vídeňských, aby vypořádán byl v debatě zahájené dne 15. května t. r. o odpovědi ministra vyučování, dané na příslušnou interpelaci, starý účet mezi stranou křesťansko-sociální a německými liberály.

Návrh poslance Davida Abrahamowicze dne 12. května učiněný, aby podporována byla činnost parlamentárních výborů častějšími plenárními schůzemi, vyplynul snad z probouzejícího se všeobecného přesvědčení o neudržitelnosti nynějšího stavu, však sotva provedení myšlenky této dovede uzdraviti poměry, jichž choroba vězí mnohem hlouběji, totiž v nemožnosti a nesprávnosti nynějšího regimu vládního, bez parlamentu stát řídícího.

Co se týče *parlamentárních výborů*, ve kterých se nyní zvláště situace politická zrcadlí, t. j. výboru celního a vyrovnávacího, nevidíme stavu lepšího.

I tyto výbory „pracují" stále, pracují vytrvale, však výsledky jejich práce jsou zcela nepatrny. *Výbor celní* přijímá a odhlasuje toliko položky nesporné, vyhýbá se však úzkostlivě každému usnášení se o položkách sporných. V tomto odkládání všech otázek pochybných jest zajisté spatřovati vliv vlády, která odvrací nebo alespoň oddaluje možnost porážky jí při různých slabinách celního tarifu hrozící, a chce nabýti času, doufajíc, že se jí mezi tím podaří získati některé strany pro sebe, nebo že snad nějaká nahodilá okolnost jí k pomoci přispěje.

I tu jeví se ona malomocnost, ona malátnost, obávající se každé obtěžkací zkoušky, ona bezradnost, která hrozí se každého definitivního rozhodnutí. Zda jest tento stav na dlouho možným? A jak dlouho ještě potrvá?

Ve výboru *vyrovnávacím*, kterému jest k řízení přikázáno 13 různých předloh zákonných, dospělo se po *pilné* „práci" téměř pětinedělní k tomu, že jest *první předloha asi z polovice projednána*.

Velký počet podaných minoritních vot, o nichž očekávati lze při čtení druhém značné debaty v plenu sněmovním, nepodává dozajista nijakou vábnou perspektivu pro pozdější jednání v otázkách těchto ve sněmovně plné.

Z ostatních výborů parlamentárních může se vykázati positivným výsledkem pouze subcomité výboru tiskového, které celý tiskový zákon projednalo a zprávu pro plenum výborové přichystalo.

Za to však subcomité výboru cukerního, jemuž byla přikázána předloha obsahující zákaz rayonů, skončilo své práce několikatýdenní bez patrného výsledku, ježto samo o všech otázkách rozhodných a sporných (zejména o otázce *trestního* zákazu rayonů a boykotů) usnesení většinou neučinilo, nýbrž ponechalo rozhodnutí o nich plenu výborovému.

Tempo, v jakém výbor tento přes všecky urgence pracuje (vyřídiť v jednom sezení první sporům nepodléhající článek!), učiní asi potřebným, aby strany, jimž na uskutečnění tohoto zákona záleží, energickou akci zahájily, by otázkou touto náležitě se hnulo.

Zmíněné minimální výsledky prací sboru zákonodárného vyvolávají všeobecnou nespokojenost, která se rovnou měrou jak na straně české, tak i německé jeví a všecky poslanecké kluby stejně zachvacuje. Nespokojenost tato obmezuje se ovšem dosud jen na to, že theoreticky uznává neudržitelnost i nemožnost dnešních poměrů a neodvažuje se ještě vtěliti se v nějaký rozhodný skutek.

Pokud se týče delegace české, nemá, jak již shora bylo podotčeno, nižádné příčiny rozkladnému processu onomu brániti nebo v něj rušivě jakýmkoli způsobem zasáhnouti, a tím dáti podnět, aby všecky strany, s nynějším stavem nespokojené, čekající na příležitost nespokojenosti své dáti výrazu, užily zasáhnutí našeho jako takové příležitosti a srazily se pak v jeden šik proti nám.

Vyčkejme prozatím, jak se dále bude proces tento vyvíjeti a hleďme z něho vhodně ve prospěch cílů svých co nejvíce vytěžiti! *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Duben—květen.)

(*Z Balkánu*: *Nezměněná situace. Amnestie Ibrahimova. Atentát soluňský. Nečinnost velmocí. — Srbsko*: *Projev králův. Zákonodárné reformy. — Bulhaři*: *Kníže na cestách. Stanovisko vlády k otázce makedonské. — Rusko*: *Pokuta turecká za Ščerbinu. Reformy školské a soudní. Finská diktatura. Stěhování Tatarů a Němců ze země. Kišiněvská řež. Srážky ve vojště. Na východní hranici. — Z říše německé*: *Nový armádní sbor. Projevy sympatií Francii. Poměry elsasko-lotrinské. Bavorský odpor proti Berlínu. Císař v Římě. — Italie*:

Panovnické návštěvy. Zapomenutý spojenec. Král na cesty. Změny v ministerstvech. Rozpočet. — Z Francie: Loubet v Alžíru. Kulturní boj v další fási. Praktiky nacionalisticky-klerikální a jich porážky. Král anglický v Paříži. — Španělsko: Rozmach republikanismu. Volby. Cordova. — Portugaly: Snahy zalíbit se Anglii. — Velká Britanie: Převrstvi na moři. Příznivý rozpočet. Úlevy daňové a celní. O poměrech v osadách jihoafrických. Dráha bagdadská. Hnutí dělnické. Perspektiva do budoucna.)

Prestiž situace *balkánské* ustupuje do pozadí. Příliš dlouho napínaný zájem, prosycený očekáváním prvé rozhodné rány, vrací se pomalu k obvyklé úrovni, a nastává vyrovnání v účastech na otázce této a otázkách jiných z politiky zahraniční. Předpoklad, že věci dlouho v stavech, v kterých jsou, se neudrží, jest ovšem příliš příbuzný přesvědčení plnému, jde tedy dnes jen o dobu. Rozumně rozhodli v Rusku, aby vrah konsula Ščerbiny, vojín Ibrahim, odsouzený k smrti, nebyl popraven, ježto poprava přirozeně by byla Arnauty znova do nejvyšší míry rozvášnila a přispěla k zvýšení krveprolévání a bouří i zmatkův. O skutečných stavech arci nelze si pravou představu vytvořiti. Dle sympaticky neb antipaticky Slovanstvu balkánskému nakloněného smýšlení tisku vyličován jest vývoj událostí, skutečné činy a předpoklady do budoucna způsobem tak z míry od sebe navzájem se odchylujícím, že ani oné střední cesty, na niž při rozporu podobném přibližnou pravdu bývá lze nalézti, si sestrojiti nelze. Po soluňském attentátu, při němž byla vyhozena filiálka otomanské banky do povětří, oprávněně možno souditi, že poměry jsou horší, než se domníváno. Attentát vyvolal jakés takés vzrušení mocností, válečné lodi vyrazily bez prodlení před Soluň, aby tamze — klidně odpočinuly. Činu záchranného, odhodlání učiniti jednou přítrž anarchii té, ať ji provádějí komité, ať ji provádějí Arnauti, se strany velmocí veřejnost se až dosud nedočkala, díky té zelené žárlivosti jedné na druhou! Tisícové volají o odpomoc, tisícové zapřisahají civilisovanou Evropu, by přišla a gordický uzel hrozných těch poměrův, vyrostlých z malomocenství cařihradského dvora, na ráz rozťala a zabránila, by pole úhořící zavlažována byla na dále krví vražděných a štíty horské by rudě planuly v ranním slunci a dovolati se — nemohou; neboť pletichy jedincův v té civilisované Evropě vyvážiti dovedou nebesa prorážející volání stotisícův na hanbu její! Na kom ulpí té hanby větší díl? Na silných a mocných, již — ač připraveni a mohoucí — nechtějí, kdežto ti malí a slabí, třeba by hořeli po činech, s ohledem na velké nesmějí k nim přistoupit.

Srbský král při slavnostní hostině v desátý výroční den nastoupení svého na trůn Obrenovičův nepřímo tak naznačil, akcentuje za kardinální nutnost, by se Srbsko vybavilo z domácích stranických zmatků, poněvadž stav věcí jest vážný a národům balkánským na-

stávají doby osudné. Není-liž v tom výtka mocným mimobalkánským, že na předejití takových osudných dob ničeho nečiní? Přátelé zahraniční špatnými se osvědčují. Poznání to by Srbsku mohlo valně prospěti. Spolehnutí se na vlastní sílu, na pořádek v zemi zárukou bezpečí nejsilnější. Snad v intencích takových poznatků král také vydal zákon o nepřekročitelnosti státního rozpočtu a nedovolenosti přenášení sum účtů kategorie jedné v účet kategorie druhé.

Zůstávání královo v zemi a stálá činnost jeho v poblíží zmatků, hrozících stále vzplanutím jednoho obrovitého požáru, charakterisuje krále jistě příznivě a pravým opakem, než kterým odpůrci jeho režimu za hranicemi jej charakterisují. Stojí tu král srbský daleko výše a v pose nepoměrně důstojnější než kníže *bulharské*, utíkající z oblasti ohrožené nebezpečím války v dáli. Co na tom, bude-li snad krvácet národ, jen když drahý živůtek Koburský bude zachráněn. Bulhaři ovšem — dle prohlášení ministerského předsedy Daneva — nepomýšlejí na výbojné vystoupení, hodlajíce se pouze v případě útoku brániti, třeba se nevzdávali nároků na Makedonii. Chtějí, aby na Balkáně vzešly poměry snesitelné, a pro ně dovolávají se smlouvy berlínské a reforem. Však i za takového stavu nazírání na věci sotva lze nalézti panovníka důstojným, aby zemi a národ bez potřeby, jen za zábavou opouštěl.

Rusko, jež tak takticky se postavilo k otázce utracení Ibrahimova, nepropouští ovšem Turecko z povinnosti, jež na ně spadá v příčině zavraždění Ščerbinova. Ukládá mu pokutou, aby zaplatilo rodině zavražděného odškodné ve výši 1,200.000 franků, aby vyslalo 20.000 mužův vojska anatolského do Starého Srbska proti Albáncům, a by zřídilo na místě vraždy kapli smírčí. Turecko, znajíc, že Rusko je k pochodu na Balkán připraveno, sotva dovede odmítnout. Mezi tím doma car ukazuje ve dvojím směru moc svoji: Pro Rusy nařizuje reformy ve školství středním, vylučuje při tom povinnost slyšeti řečtinu, a vydání nového zákona trestního — zařízení blahodárná, pro Finy zařízení zhoubná. Finský guvernér nabývá zmocnění na dobu tří roků k provádění opatření, směřujících k potlačení svobod a rozvoje finského, či jak se v zmocnění praví: k ochraně veřejného pokoje a řádu uzavíráním hostinců, knihkupectví a závodů průmyslových, zákazy schůzí lidu, rozpouštěním spolkův a vypovídáním podezřelých z rušení řádu toho. V důsledcích tohoto zmocnění guvernér také již vypověděl početně silnou řadu mužův, náležejících k vrcholům finské intelligence, k opuštění Finska do téhodne. Jak patrno, nejsou to tedy jen Němci, již se tollerantně k jiným národnostem chovají. Co Finy Rusko vypovídá, Tataři a Němci stěhují se z něho dobrovolně: oni do Turecka, tito zpět domů, utíkajíce před osudem lidu domorodého, který v stálém kvase bouří se hned zde, hned onde. V Kišiněvě dochází k hrozné řeži protižidovské, v Kronštadtě ke krvavé srážce mezi carským námořnictvem a pěchotou jako na důkaz,

jak zdravé poměry v říši bílého cara panují. Mezi tím ministr vojenství Kuropatkin odjíždí na východní hranici; podezřelé hnutí tam nutí k opatrnosti, zejména také míti pozor na Japan!

Je-li známo, proč Rusko na východě zbrojí, naprosto ponechává se dohadům, proč *Německo* najednou poznalo povinnost zříditi nový sbor armádní, a proti komu se má jeho armádě dostati této posily. Proti Francii snad přece ne; vždyť kancléř Bülow při žurnalistickém interviewu vyslovuje Francii své nejvřelejší sympatie, a z řad, jistě vládě nedalekých, jako výzkumný balon se pouští na veřejnost myšlenka, zříditi německo-francouzský politický spolek s hlavním účelem, odstraniti spor s Elsassy a Lotrinky jich rozdělením. Při tom ovšem germanisační úsilí v provincii této neslábne. Zemský výbor tamní sice si zarevoltoval proti berlínské poddajnosti oproti Římu, jež se vtělila v zřízení bohoslovecké fakulty katolické v Štrassburku, zamítnuv žádaný pro ni dodatečný úvěr, ale dalším usnesením, by zákonodárná moc pro Elsassy-Lotrinky byla odňata říšskému sněmu a předána jemu s postavením a titulem zemského sněmu a Elsassy-Lotrinky tak postaveny na roveň ostatním zemím spojeného Německa, znamenitě ukazuje, kam snahy takové vedou, a čemu chtějí: Utužení dosavadního poměru k Německu a v něm posílení do budoucna, by k návratu pod vládu Republiky nedošlo. Touží-li v těchto rýnských provinciích po užším svazku. Bavoři snaží se dosavadní pouto, ne-li svrci, aspoň co nejvíce uvolniti. Imperialismus berlínský, jimi odedávna nenáviděný, setkává se dnes s nenávistí zdvojenou. Nezapomínajíce, že dobrovolně se připojili k říši, žádali, aby podle smlouvy versaillské dosazen byl diplomatický výbor ve spolkové radě za předsednictví Bavorska a tomuto dostalo se smlouvou tou zaručeného právního zabezpečení samostatnosti. Požadavek ten Vilém despoticky odmítl jediným slovem: „Nikdy!" a Bavoři dnes prohlašují, že dovoluje-li si císař šlapati ústavu, i jim nemůže býti přikazováno, by ji šetřili. Stanovisko to jest císaři známo, a proto z dobrých důvodů na cestě do Říma a zpět se Mnichovu vyhnul.

Řím v té době povelikonoční ze slavností nevycházel. *Italii* navštívil anglický Eduard VII., a sotva přejel na odjezdu hranice, císař německý se dostavil na návštěvu, a slavnostní průvody, hry, přehlídky vojska, nadšené přípitky a déšť vyznamenání a řádův se opakovaly, při čemž pozoruhodným se jevilo naprosté mlčení obou členu trojspolku o členu třetím: Rakousku. Mlčení přátel bývá dojista významným a nejkrásnější výklad diplomatický nedovede významnosti té ulomiti osten. Po návštěvách, které přijal, král italský nyní sám se odebere na cesty a navštíví Portugalsko. Poměry domácí dovolují mu se vzdálit. Po demissi Prinettiho ujal se portefeuillu zahraničního dosavadní ministr námořnictví, Morin, na jehož místo vstoupil kontreadmirál Bottolo. Rozpočet státní pro rok 1903 ukázal se být v celku

mimořádně uspokojivým, aby však příznivé povahy své nepozbyl, třeba býti šetrným. Pro královu cestu auspicie tedy příznivy!

Tou dobou co Italie hostila vládce Britův a imperatora Němcův, hlava *Republiky*, Loubet, navštívil Alžír za účelem seznání poměrů, které Francii donutily přiměti generálního guvernéra tamního, Revoila, klerikálům oproti vládě stranícího, k resignaci. Nástupcem jeho stal se Jounat, jenž svého času jako guvernér tamní již působil. Loubet byl vedle nadšeného obyvatelstva přivítán také od loďstva cizích moci. Z projevů jeho zejména dlužno zaznamenati onen k vítajícímu jej kněžstvu, toto pochvalující, že berouc na rozkvětu Republiky účast, stojí stranou vnitřních bojů politických, projev, z něhož přímo plyne souhlas presidentův s jednáním vlády v zápasu kulturním. Tento teď, kdy dochází k posledním krokům pro očistu nutným, jakými jsou vyklizování klášterů a ústavů klerikálních, nabývá z míry prudkých povah. V celé řadě měst lid, klerikály poštvaný, se bouří, a komisarům vládním s vojskem jest se brániti zbraní proti útokům v Grenoblu, Nimesu, Vannesu, Angersu, Poitiersu, Verneillu, Anesinu, Privasu a St. Laurentu. Arcibiskup pařížský a biskupové v Nancy a Lyonu protestují proti příkazu vlády, odstraniti kazately z nepovolených řeholí. Vláda zastavuje biskupům plat a zakazuje poštovní dopravu klerikálních cirkulářů, vyzývajících ku sbírkám na milosrdné účely. Aby otřásli posicí její, klerikálové obviní syna Combesova, Edgara, že nabídl Kartusiánům vymoci autorisaci za milion franků, vyšetřování však prokazuje obvinění to jako lživé a následek stíhá obviňovately, kteří mimo to ztrácejí také půdu na pařížské radnici; v důsledcích zákona o inkompatibilitě mandátu poslaneckého s mandátem rady municipální vzdávají se totiž mnozí z jejich nacionalistických přátel mandátu municipálního, čímž nabývá na radnici většiny strana protiklerikální. Vedle porážek těch však nacionalismus utrpěl ještě další fiasko. Štvaní jeho proti návštěvě Paříže králem anglickým došlo odsouzení z vlastních jeho řad, a Eduard, Pařížanům z minulosti dobře známý svými dobrodružstvími jako princ Wallesský, za prvé návštěvy své ve Francii v důstojenství královském, našel příležitost prohlásiti za svou osobu, že přivítáním a pobytem v Paříži byl okouzlen, a za královský svůj majestát, že trvalé přátelství mezi Republikou a Anglií jest a bude stálým předmětem jeho zřetele a snah.

Co vládě francouzské přichází takto úspěch za úspěchem vstříc, sousedu její, vládě *španělské*, vede se nevesele. Velikonoce byly ve Španělsku příliš živy; použili jich republikáni ke schůzím ve všech větších městech, a projevy schůzí těch vypadly vesměs proti dosavadnímu království a jeho režimu, projevům pak odpovídá výsledek voleb. Republikáni získali celou řadu mandátů a dobyli i samého Madridu. Volby neodbyly se — jak za takových stavů přirozeno —

klidně. V Barceloně došlo ke krvavé srážce mezi republikány a katalonskými, Salamanka se chvěla ve výtržnostech, ve Valencii střileno z revolverů, v Granadě rozbito i osudí volební. Vedle toho vypukla v Cordově vzpoura následkem nouze a hladu a bylo nutno nad městem vyhlásit stav obležení. Klerikálnímu dvoru to vše ovšem nevadí; jen když byli zvoleni také jeho Silvela, ministerský předseda a jeho Villaverde, ministr finanční, k tomu, dovedou-li tito uklidniti národ, se — jak obvyklo — také ve Španělsku nepřihlíží.

Vnitřními poměry svými Španělsku tolik podobné *Portugalsko* projevuje snahu, zabezpečiti si přízeň zahraniční, a používajíc nedávné návštěvy krále anglického, hodlá sněmu předložiti návrh změny dosavadního celního tarifu na Mozambique s výhodami pro Anglii. Tato snad zase bude uznalou, kdyby svým časem bylo potřeba, aby vláda portugalská přikročila ku krocení odbojných živlův ať doma, ať v osadách.

Předpoklad ten může nalézti činný následek, ale spíše lze říci, že ho nenalezne. *Anglie*, toto zosobněné sobectví nejvyšší potence, nikdy nepostaví se tam k práci, kde by zisk nový nekynul; čeho obdržela napřed, v účet svůj nebere. Aby pak dosavadní udržela a na nové mohla naději chovati, k tomu posloužil souhlas sněmovny se stanoviskem vládním, že třeba udržeti anglické prvenství v kontingentu válečného loďstva státův. Nedaleké volby nutí vládu, aby si zachovala co nejširší sympatie, a této snaze jest co děkovati, že předložila pro rok 1903—1904 rozpočet nejvýš příznivý, že snížila daň důchodovou nade vše očekávání o 4 pence, a že clo ze žita odstranila. Tyže důvody pak jsou podkladem zpráv, že v afrických osadách, při poslední válce zabraných, těší se opatření její nadšeným sympatiím, zejména ono, že ponechává ve školách a v úřadování nadvládu řeči hollandské, a že chystá se k opatřením, vyhovujícím odporu obyvatelstva proti přílivu židů. Aby pak jí nemohla býti vytýkána snaha po vyvolávání nových nákladných konfliktů, prohlašuje, že na dráze bagdadské, jež má býti podrobena kontrole německé, nehodlá se súčastniti. Než všechny tyto činy a úmysly nejsou s to, aby široké vrstvy anglické odradily od projektované organisace. Hnutí dělnictva nabývá vážných do budoucnosti důsledků politických; hodlá tože ve všech volebních okresích postaviti své kandidáty, a lze do budoucna vzhledem na dosavadní porážky vlády při volbách doplňovacích předpovídati, že vládu potká silný neúspěch. Qui vivra, vera! F.

*

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

OBCHOD A PRŮMYSL.

(Vliv naší podpůrné akce živnostenské na zahájení obdobné činnosti v cizině, najmě v Prusku. — Situace průmyslu strojnického v Čechách. — Příspěvek k otázce, má-li český národ při vyrovnání rakousko-uherském a celním tarifu zvláštní zájmy hospodářské.)

Rakouská *podpůrná akce živnostenská*, v jejímž rámci akce zemského výboru království Českého a českých komor obchodních, soustředěná v technologickém prům. museu obchodní a živn. komory pražské, vykazujícím ostatně také své zvláštní, originální podniky, zaujímá čelné místo, došla v Prusku uznání a zavedení. V r. 1902 podal v poslanecké sněmovně pruské poslanec Trimborn na základě zevrubného studia zdejších zařízení návrh na zahájení podpůrné akce živnostenské po vzoru rakouském, kterýž byl přikázán sněmovní komisi. Sněmovní komise ta usnesla se na resoluci, vrcholící v požadavku, aby královská pruská vláda dohodnuvši se s komorami řemeslnickými, svazy společenstevními a spolky živnostenskými zahájila podpůrnou akci živnostenskou v těchto oborech: a) Pořádání trvalých i občasných výstav maloživnostenských motorů, strojů a nástrojů v místech živnostensky vyvinutých, seznamování živnostictva s jich chodem, rozšiřování strojů zejména prostřednictvím společenstev a pomocí obcí, porady ve příčině výkonnosti, nákupu, ceny strojů a hmot; b) vyučování v osvědčených pracovních methodách a technických pokrocích, rozmnožení a prohloubení kursů mistrovských, doplnění jich kursy účetnickými, udílení stipendií k usnadnění návštěvy kursu a zodpovídání dotazů v dotyčný obor spadajících; c) Působení na výcvik učňů, pořádání souborných výstav vyznamenaných prací učňovských, vyznamenávání a odměňování mistrů o výchovu učňů zasloužilých, podpora zřizování útulků pro učně, vyvzdělávání mistrů za praktické učitele na školách pokračovacích a odborných; d) zvelebování živnostenského družstevnictví (zakládáním živnostenských družstev nákupních, prodejních, strojových a výrobních, rozmnožení odbytu jich výrobků, zejména zadáváním dodávek státních a obecních, kočovným vyučováním o družstevnictví a udílením rad v této příčině); e) zřízení ústředny pro zvelebení živností při ministerstvu obchodu, jakož i její odboček v provinciích; f) pravidelné zpravodajství o výsledcích státní akce podpůrné; g) sepsání pamětního spisu o stavu podpůrné akce živnostenské ve směrech naznačených; h) zařazení potřebných prostředků v budoucí rozpočet. Sněm pruský schválil v zasedání svém ze dne 4. června 1902 tyto návrhy. Při dotyčných poradách byla rakouská podpůrná akce živnostenská kladena za vzor zahajované akci pruské. Z uvedených usnesení vyplývá, že akce pruská přimyká se takměř úplně k zařízením,

jež se byla u odboru c. k. ministerstva obchodu pro zvelebování živností a technologického průmyslového musea pražského, jakožto střediska podpurné akce zemské a českých komor obchodních, již osvědčila. Počátkem května t. r. navštívili zástupci král. pruského ministerstva obchodu s tajným radou Simonem v čele na své studijní cestě po Rakousku také pražské technologické průmyslové museum, informovavše se zevrubně o činnosti ústavu.

Zajímavo je, že v Německu zařizuje si každý stát (Prusko, Virtenbersko, Badensko atd.) svou podpůrnou akci živnostenskou samostatně dle svých potřeb. Není-liž to zřejmým dokladem, že v Rakousku mnohem různotvárnějším má zemská akce živnostenská své hluboké věcné zdůvodnění a že by bylo velice potřebí, aby u nás říšská (státní) akce působila v souladné shodě s akcí zemského výboru a ostatních samosprávných těles? Rakouská a speciálně česká akce živnostenská učiní pravděpodobně ještě další krok do ciziny. *Na slovanské výstavě v Petrohradě* r. 1905 mají býti dle programu českého odboru výstavního předvedena zařízení a výsledky *české* podpůrné akce živnostenské a tím dán podnět k zahájení podpůrné akce živnostenské, přizpůsobené ovšem poměrům v zemích slovanských, po vzoru českém.

*

Pýchou země i říše jest starý *český průmysl strojnický*, jejž dlužno čítati mezi nejmohutnější větve rakouského průmyslu. Průmyslovou krisí byl nejvíce postižen, a jen dík své neobyčejné zdatnosti a síle stojí tu posud nezlomen. Byťať hlavní příčinou trvající krise průmyslové nadvýroba prostředků výrobních, a byly tedy postiženy v prvé řadě závody, tyto prostředky produkující. Přes třicet tisíc dělníků a zřízenců v rakouském průmyslu strojnickém a železářském bylo propuštěno, 5000 pouze ve strojírnách pražských, 2000 v brněnských. Sledujme výsledky některých akciových podniků v r. 1902. Škodovy plzeňské továrny, proslulé výrobou děl, zbraní a ocelárnou, vykazují ztrátu 984.449 korun. Kolben & Spol., vysočanská továrna elektrotechnická, vydělává pouze 71.176 K a neplatí žádné dividendy, a to vzdor tomu, že shledáváme se u tohoto podniku se zjevem ojedinělým: přírustkem objednávek! Leč přírůstek ten připadá kontu nelukrativního vývozu. První českomoravská strojírna, v plném slova toho smyslu náš podnik český, vydělává jen 125.086 korun a platí dividendu použivši neupotřebených zisku příznivějších let předchozích. Pražská akciová strojírna (Rustonka) platí sice 5%, leč jedině proto, že náleží k podnikům s bohatými reservami z let minulých, stejně jako strojírna Breitfeld, Daněk & Spol., která při akciovém kapitálu 7,000.000 korun vykazuje 1.487.385 reserv. Strojírny, jež dividendy platily, nebyly by je mohly platiti, kdyby byly odkázány toliko na výtěžek z r. 1902. Podíl na daních zůstává však, zvláště při podnicích akciových, naší soustavou daňovou systematicky umo-

rovaných, stále enormním. Tak bilance Škodovy společnosti při ztrátě téměř 1 mil. korun vykazuje 262.071 K daní, Kolbenova společnost při čistém zisku 71.000 K 24.643 K daní atd. Kromě toho zaplatily na př. Škodovy podniky na příspěvcích nemocenských a úrazových 120.448 K. Považíme-li, že výnosný vývoz jest jen tehdy možným, nemůže-li cizina vyhověti potřebě, shledáváme i po této stránce, že ventil uzavřen, krom vývozu snad stroju zemědělských a textilních. A k tomu přichází náš autonomní celní tarif s vysokými cly obilními, uzavření příznivých smluv obchodních s východními odbytišti znesnadňujícími, a Rusko, vděčné odbytiště našeho strojnického průmyslu, s projektem vysokých, takměř prohibičních cel na stroje!

Posavadní výkony českých strojíren byly znamenité. V oboru zařizování cukrovaru panovaly na tržišti světovém (odbyt domácí byl jim právě novým cukerním zákonem kontingentačním značně zredukován), podobně prosluly v zařizování lihovarů a ve výrobě stroju hospodářských, v oboru parních strojů, kotlů, pump, turbin, projevily znamenitou soutěživost, jsou však ohrožovány Německem a Švýcary, obor loďařský leží ladem, uherské odbytiště, kdysi tak vděčné, jest bez viny strojíren našich velice obmezeno. Jen tolik by bylo lze vytknouti, že posud nedostává se nanmoze domácí výroby malomotorů živnostenských, speciálních strojů obráběcích a pod., ač i v tomto směru všeobecné oddělení strojírny českomoravské a menší továrny některé v poslední době čileji si vedou. Vyhlídky zatím nejsou utěšené. Zhorší-li je vláda a sbory zákonodárné svou vinou, — a příležitosti k zhoršení, ale i k zlepšení poskytuje autonomní celní tarif, obchodní smlouvy, vyrovnání s Uhrami více než dosti — těžce se prohřeší nejen na vysoce poplatném průmyslu strojnickém, jenž statisíce dělníků, zřízenců a inženýrů zaměstnává a celkem dobře platí, jenž representuje obrovské, práci oplodňující kapitály milionové, než i na celém našem hospodářství národním.

*

Otázkou, zdali národ náš jako takový nebo jednotlivé jeho vrstvy mají *při vyrovnání rakouskouherském a celním tarifu zvláštní zájmy hospodářské*, tedy zájmy, které by byly zcela odlišné od hospodářských zájmů jiných národů v Předlitavsku usedlých, zabývá se dr. Hotowetz ve zvláštních otiscích své přednášky o rakousko-uherském vyrovnání po stránce průmyslové, právě v O. Nh. uveřejňované. Na danou otázku odpovídá rozhodným „ne". Zvláštní „české vyrovnací evangelium", jak bylo s některých stran tvrzeno, konstruovati nelze. Český průmysl, vyvozuje autor, pokud se jím rozumí průmysl v rukou českých podnikatelů se nalézající, má docela stejné zájmy na zachování odbytiště uherského jako průmysl německý. Samo sebou se rozumí, že některé jednotlivé závody (a to české stejně jako německé, polské atd.) mají z příčin své místní polohy, svého odbytiště a pod. své zájmy zvláštní, od zájmů celkových odlišné. Rovněž tak tomu

je u některých celých odvětví průmyslových, jako u mlynářství, opět ovšem bez rozdílu národnosti. I české zemědělství a jeho tlivá jeho odvětví mají v otázce té úplne stejné zájmy jako ostatní zemědělství rakouské. Národ český ani co do průmyslu, ani co do zemědělství nemá v otázce, o kterou jde, zájmu jiných, než i sami Němci, Poláci a jiní národové rakouští. I jeho tužby v detailech jsou skoro úplně stejny s tužbami na př. německého zemědělství, což dokazují totožne enunciace obou. Nemůže to také jinak býti, pokud stává jednotné rakousko-uherské neb i jen jednotné rakouské obchodní a celní území. Neboť uvnitř jednotného tohoto území jsou a musí býti státem dané podmínky výrobní i odbytové úplně stejné pro podnikatele všechny, ať kterékoliv národnosti. Při otázce rakousko-uherského vyrovnání a celního tarifu nejde pak o nic jiného, než o upravení výrobních a odbytových podmínek státem daných. Zvláštní zájmy před jinými národy rakouskými měli bychom jen tenkráte, kdybychom měli zvláštní území celní zemí koruny české (jež ovšem ani není hospodářsky žádoucno), ale i pak by zájmy naše byly totožnými se zájmy Němcu zde usedlých. Nemáme vubec zvláštního českého průmyslu, neboť není průmyslu, který by byl výlučně neb velkou většinou v rukou českých podnikatelu. Ani hospodářské průmysly, které tak rádi za české vydáváme nejsou (jen) českými. Autor dovozuje fakt, že nějakého exklusivně českého průmyslu nemáme, statisticky a krom toho svými vzácně bohatými zkušenostmi. Zvláštních zájmu českých v oboru celního tarifu jež dokonce není, neboť i celní tarif upravuje státem dané podmínky výrobní a odbytové, a ty jsou a musí býti pro celé území stejné. Jest patrno, že celní sazby, které uvalujeme na cizí dovoz k nám, nemohou vubec diferencovati podle různých národností, že veškeré celní výhody uzákoňují se jen všeobecně, ne pro závody určité národnosti, a také obchodními smlouvami nelze u Ruska, Německa atd. vymoci zvláštních slev celních pro výrobky české. Výčitka, že by nebyly obhájeny české zájmy při jednání o celním tarifu měla by tedy smysl pouze tehdy, kdyby se mohlo dokázati, *že bylo opomenuto chrániti zájmy nějakého průmyslu většinou v českých rukou se nacházejícího*, leč takovéhoto opomenutí se nestalo. Autor trvá tudíž na svém závěrku, že národ český na rozvoji průmyslu velice jest sice interesován, ale nějakého exklusivně českého průmyslu se speciálními zájmy na celním tarifu a vyrovnání s Uhrami že nemáme, a rozvíjí na konec svuj názor o tom, že podnikatel nemá se stotožňovati s průmyslem, nýbrž že vedle podnikatele, třebas německého, jsou tu namnoze závodní úředníci a dělníci čeští, kteříž každý pro sebe sice méně, celkem však všichni nepoměrně více jsou interesováni na existenci závodu a zdaru dotyčného odvětví průmyslového než sám podnikatel. *S.*

*

OTÁZKA SOCIALNÍ.

(Zasahání správy veřejné v úpravu lékárnictví; „sobecnění" lékáren a sestátnění služby lékařské. — Ozvuky stávky nizozemské. — Pomoc proti epidemii vystěhovalecké?)

Na bránu veřejné péče počínají klepati již i poměry vzdělaného proletariátu, a moc veřejná, třeba jim bránu tuto neotevírala, ba ani ne pootevírala, pohlíží aspoň špehýrkou, co to asi zase za nového příchozího. Tak bychom mohli asi illustrovati akci, která za příčinou lepšího postavení *pomocnictva lékárnického* i u nás probrala se na povrch sociálně politického snažení. Již na těchto místech*) zmínili jsme se krátce o opatřeních, která vláda rakouská podnikla, aby zjednala sobě vědomostí o osobních, pracovních, bytových a j. poměrech pomocnictva lékárnického a roku loňského ve zvláštním oběžníku snažila se nasbírati materiálu k polepšení existence pomocníků, kteří konečně státi se mají *samostatnými* lékárníky. Nejen ze středu pomocníků již do syta kondicinujících, nýbrž i z kruhů obyvatelstva bylo totiž na to poukazováno, že rozmnožování lékáren se vzrůstajícími potřebami obyvatelstva není v žádné shodě, poněvadž žádná pozornost nevěnuje se stálému přibývání obyvatelstva a vývoji poměrů dopravních i výdělkových. Jednání za příčinou zřízení lékárny z pravidla do nekonečna se protahuje. Aby tudíž oprávněným přáním a tužbám zejména letitých pomocníků lékárnických bylo vyhověno, má se na základě posledního sčítání lidu býti vyhlédnuto po těch místech, v nichž bylo by lze zříditi lékárnu, jež by jednak slušně existovati mohla, aniž by snad existenci okolních lékáren ohrožovala. K vůli zamezení zbytečného protahování při zřizování nových lékáren mají úřadové nižší veškeré rozhodné okolnosti hned předem náležitě zjistiti a vyšetřiti, aby tak dodatečná šetření mohla odpadnouti. V příčině pak udělování lékárnických koncesí připomíná se úřadům zemským starý dekret z roku 1833 pokud se týče bedlivější jeho zachovávání, při čemž ovšem volná úvaha při stejně kvalifikovaných petentech zůstává v plné platnosti dále.

Jest ostatně s podivením, jak mohou posud platné předpisy dvorských dekretu z r. 1803 a 1832, jež stanoví z pravidla jednu lékárnu na něco málo tisíc obyvatel, posud tak malé vážnosti správních úřadů se těšiti, ačkoli skutečné poměry obyvatelstva i potřeby jeho zdravotní tehdejší poměry, za nichž zmíněné dekrety byly vydány, již několikráte byly předstihly. Za těch okolností mohlo v příčině zřizování nových lékáren již dávno nastoupiti tempo poněkud rychlejší, což by bylo mělo v zápětí i menší nadbytek lékárnických sil kondicinujících. Když však jsou lékárny, v nichž zaměstnáno sil takových hned několik najednou, ne snad proto, že by sil těchto bylo nadbytek, nýbrž

*) Č. R. IV. str. 1336.

že poptávka po nich následkem velké agendy lékáren takových vzrůstá, dospěje na konec určité procento nesamostatných pomocníků lékárnických věku, v němž konečně zatouží nejen po samostatnosti, nýbrž i po lepší existenci pokud se týče po zaopatření na stará kolena. Menší lékárny — a i tu z pravidla dosti výnosné — obstará si lékárník sám, po případě s jediným provisorem, čímž nabídka sil kondicinujících se zmenší a není třeba, aby se i v této kategorii produktivních činitelů sáhalo ku *stávkám*, aby snad touto cestou moc veřejná byla donucena do upravení dotčených poměrů zasahovati.

Než upravení poměrů lékáren není žádoucím pouze v zájmu lékárníků a lékárnických sil pomocných samotných, nýbrž na náležité úpravě súčastněno jest i veškero obecenstvo. Monopolisovati lékárny a starati se pouze o dobré zaopatření těch, kdož šťastnou nahodou dosáhli výhody z posavadní praxe správní plynoucí, nebylo zajisté a není úmyslem správy veřejné, nýbrž ta musí hleděti k tomu, aby za slušné a přiměřené existence lékárníků bylo vyhověno i požadavkům, které na lékárny klade všeobecná moderní správa zdravotní. V této příčině zajímavým jest hlas, jenž ozval se letošního roku ze zemského sněmu virtemberského a jenž odporučoval zřizování *obecních* lékáren. Za důvod pro myšlenku tuto uváděno, že obce musejí nésti těžké břímě sociálního zákonodárství, čímž by se jim za *sobecnění* lékáren valně ulehčilo a prospělo by to i pokladnám nemocenským. Návrh tento, směřuje-li na všeobecné sobecnění lékáren, dýše zásadami socialistického státu budoucnosti a stěží dal by se provésti; při postupném jeho provádění vyrážel by se klín klínem, poněvadž by se tím nesamostatnému pomocnictvu lékárenskému valně nepomohlo a i jinak by ani toto zmonopolisování lékáren obecních pokud se týče snad i státních, zejména máme-li na mysli posud u nás existující lékárny reální, se asi nevyplatilo.

Zajímavým jest, že provádění úkolů sociálně-politických všeobecně daleko lépe se daří ve třídách nižších nežli ve třídách středních. Stejnoměrné a jednotvárnější poměry tříd nižších jsou toho zajisté příčinou; rovněž i snáze, starati se o třídu nesamostatnou, poněvadž majetkové a výdělkové poměry její jsou téměř vesměs stejné, příliš mnoho nediferující, kdežto při výrobních činitelích samostatných v poměrech poslednějších spatřovati lze značné rozdíly.

Úkaz poslední znamenati lze toho času při stavu *lékařském*, ne pouze u nás, nýbrž i jinde. U nás mluví se o *pozemštění* aspoň jednoho druhu stavu lékařů, lékařů obvodních, ve Švýcarsku a jinde zase o *sestátnění*. V malé této zemi, která v ohledech sociálně-politických předčila všecky kulturní státy evropské a všem jim dává světlý příklad podobného snažení, opět jednati se má o sestátnění služby lékařské, třeba podobný návrh švýcarským národem byl již jednou zamítnut. Tentokráte má býti dotčený zákon tak formulován,

že by každý kanton zařídil lékařskou službu dle svého volného uvážení. Při této příležitosti činěny ovšem návrhy, aby posavadní sociálně-politické vymoženosti z toho též měly jakýsi prospěch na př. pro nemocenské pokladny bezplatnou pomoc lékařskou i volné léky, nebo aby úřady spolkové připlácely každému kantonu po 2 francích na každého obyvatele, začež by se kantony zavázaly, postarati se o bezplatné lékařské ošetřování a svobodné léky pro své obyvatele, v první řadě ovšem pro obyvatele nemajetné. Potřebné větší vydání nesl by kanton. Kantony mohly by ustanoviti pevně placené lékaře anebo s praktickými lékaři uzavírati smlouvy nebo by svěřily lékařskou službu obcím a k cíli tomu přikázaly jim určité sumy peněžité.

Jinak pohlížejí nemocenské pokladny italské části švýcarské na sestátnění služby lékařské, při čemž k platnosti dochází věta shora námi uvedená. Od lékaře žádá se, aby s láskou a obětavostí uchyloval se k nemocnému. Od státního lékaře toho očekávati nelze. Ostatně švýcarští lékaři ve všeobecnosti jsou *proti sestátnění*, obávají se o svoji svobodu a nezamlouvá se jim postavení lékařů při nucených pokladnách v Německu a v zemích jiných, ačkoli celkem doznávají, že by se důchod velké části lékařů švýcarských sestátněním služby lékařské značně zvýšil. Než namítají, že instituce státního lékaře stojí v rozhodném odporu s duchem lékařského povolání, spočívajícího pouze a jedině na důvěře, kterou má chorý ku svému lékaři, a není-li volnosti, o důvěře nemůže býti řeči. — Otázka tato má svoji důležitost zajisté i pro poměry naše, třeba snad při pozemštění obvodních lékařů překážky by nebyly tak příkrými, poněvadž se jedná pouze o zvětšení důchodu a o zaopatření lékaře pokud se týče jeho rodiny pro případy stáří a vdovství, avšak otázka důvěry pacienta k lékaři u nás rovněž není bez významu, poněvadž i tou bylo již u nás hýbáno a zejména domáháno se toho, aby ústav pokladničních lékařů byl odstraněn a každému členu pokladny aby ponecháno bylo, obrátiti se o pomoc k tomu lékaři, k němuž má největší důvěru. Propagována tudíž i zde volná soutěž, která se sestátněním služby lékařské v tuhém jest rozporu.

Na doplněnou zprávy o poslední stávce *nizozemské* budiž podotknuto, že vládní osnova zákona proti stávkám převážnou většinou byla přijata se změnami pranepatrnými. Původcové stávky této mohou směle říci, nostra maxima culpa, neboť co se nepoštěstilo vládě po delším marném snažení, k tomu dopomohla jim poslední stávka sama. Byltě v kruzích poslaneckých ve prospěch zmíněné osnovy učiněn obrat právě stávkou touto, v níž illustrována byla skutečnost, že bojechtivost dělníků jest větší, nežli ohled na velkou hospodářskou škodu, která ustavičnými stávkami a trvalou nejistotou poměrů zemi se způsobuje. Okolnost tato měla za následek, že všecky nerozhodné živly přidaly se v záležitosti této ku straně vládní, čímž vymknut dělníkům

poslední bojovný prostředek, jímž sobě mohli své hospodářské postavení vlastní silou zlepšiti. Kdyby byli, opomenuvše neblahé stávky, vedení celé věci ponechali svým zástupcům v parlamentě, mohli míti oprávněnou naději, že vyřízení předlohy by vládní potáhne se delší dobu, v níž by se rozčeřené vlny vzájemného napětí byly poněkud ukonejšily, a předloha by buď sama zmizela s denního pořádku, anebo když by ji vláda ještě jednou byla předložila, mohla snadno nalézti se většina, která by ji byla zamítla. Stávkou byly všecky tyto naděje uvedeny v niveč, na čemž ovšem hlavní vinu nesou vůdcové radikálnějšího směru mezi dělnictvem holandským zastoupeného, avšak většinu umírněných dělníků i jich vůdců terrorisovavšího.

Kdežto v mnohých státech evropských, a bohužel i u nás, *epidemie vystěhovalecká* nabývá stále větších a větších rozměrů, dík ovšem neutěšeným poměrům výdělkovým i hospodářským, a moc veřejná přes důležitou otázku tuto ohrožující populaci i dostatek výrobních činitelů přechází k dennímu pořádku, nedbajíc varovných hlasů tu a tam ze súčastněných zemí se ozývajících, zastaly je prozatím spojené státy severoamerické, které právě usnesly se na zákoně na obmezení vystěhovalectví, lépe řečeno přistěhovalectví. Nejen že posavadní taxa za přistěhování zdvojnásobena, čímž tedy aspoň částečně položena mez značnějšímu přílivu vystěhovalcu, nýbrž legislace severoamerická jest dokonce i vybíravá co do přijímání vystěhovalců, třeba přicházeli i s dostatečnými prostředky hmotnými. Poslední silná stávková hnutí mezi americkými dělníky přiměla povolané kruhy k tomu opatření, aby vyloučeni byli z práva usaditi se na pevnině unie *dělníci*, kteří smlouvu pracovní posud řádně nezrušili anebo osoby, s nimiž v posledním roce před přistáním k novému světu jednáno bylo pro porušení smlouvy pracovní. Rovněž přistěhování se *anarchistů* jest nyní úplně znemožněno, zajisté z poučení, že ani hlavy států amerických nejsou jistými před „svobodnou" činností anarchistů. Rozumí se, že ani v Americe nestojí o osoby, pro něž ani u nás není místa v klidné domácnosti, nýbrž pro které musejí býti zřizovány zvláštní ústavy; vydán proto zákaz na přijímání takových vystěhovalců, kteří jsou na duchu choří, stiženi nakažlivými nemocemi, epilepsií ano i takových osob, které v posledních pěti letech doznaly nějakou poruchu duševní anebo vůbec po dvakráte dočasně na duchu byly chorými. Rovněž vyloučeny jsou z přistěhování osoby *nemajetné*, žebráci a *zločinci*. Kdo pak proti právu se přistěhoval, může na místě posavadního jednoho roku do tří let býti přinucen, aby se odebral tam, odkud přišel. Toto rozumné opatření států severoamerických mělo by vlastně správně vyvolati reakci u těch států, z nichž vedle takto vyloučených vystěhovalců opouštějí rodnou půdu i individua na těle i duchu zdravá a k výrobní činnosti, tudíž i k obohacení států severoamerických způsobilá a státové ti měli by se postarati o to, aby právě tito způsobilí činitelé na domácí

půdě setrvali a činností svojí *při nejmenším* aspoň paralysovali ony nepříznivé poměry, které vzniknou tím, že nezpůsobilé živly vystěhovalecké, byvše cizinou odmítnuty, zde musejí zůstati.

V Praze, 15. května 1903. *L.*

*

LITERATURA.

Jan Rokyta: **Za Kristem.** Nákladem Hejdy a Tučka v Praze 1903.

Již v prvních dvou básnických knihách pana J. Rokyty, vydaných před pěti lety *„Když se připozdívá"* i *„Světla a bludičky"* převládala sentimentální meditace pokorného křesťanského srdce a překvapovala svojí mdlou bezkrevností, svým chabým kvietismem v době, kdy vedle katolických orthodoxů, překládajících ztuhlá církevní dogmata i vzrušené náboženské nadšení do strof kolorovaných starou lithurgickou nádherou a mnohdy inspirovaných středověkou hymnologií usilovala i moderní básnická generace ztělesniti svůj zraňující a mučící problém Boha a víry novým slohem uměleckým. Vedle klidně věřících a sacerdotálně uctívajících kněží starých dogmat, jimž Bůh a jeho sociální symbol — církev — byl první a konečnou jistotou, a vedle pochybujících a ztroskotávajících se, vášnivých a zlomených duší moderních, jimž Bůh a intensivní akt víry byl poslední a nejbolestnější nejistotou, působil protestantský, skoro puritánský pan J. Rokyta zvláštním, nikoliv nezajímavým kontrastem. Dnes, kdy vydává šestou svou knihu *„Za Kristem"*, stojí s křesťanskými svými meditacemi osamocen a nezměněn. Katoličtí orthodoxové usnuli za šepotu starých žen a za polemického pokřiku žurnalistických svých druhů; moderní básnická generace přestala buď ochutnávati trpké ovoce se stromu, jehož tmavé koruny dotýká se lem pláště Božího, buď — v ojedinělém případě — povznesla se nad křesťanství do vyšší, čistší cely mystické spekulace.

V knize „Za Kristem", zahrnující i několik čísel ze starších sbírek páně J. Rokytových, jest typ jeho křesťanské meditace hotov, ucelen, vypracován; nyní vidí se jasně a zřetelně, že bylo úplně klamno a chybno hledati v tomto jednostranném chlorotickém lyriku, jenž jest jen *básníkem křesťanským, poetu vůbec náboženského.* Hybný i sensitivní nerv veškeré této poesie, není cit slastné hrůzy a mučivé lásky vůči nejvzdálenější a přece nejbližší bytosti Boží, cit úplné prostrace před nesměrným a nevyslovitelným Absolutnem, nýbrž cit humanitní a sociální. Jeho verše nejsou podmíněny vnitřním vášnivým processem v úzkostech a radostech současně se zmítajícího jednotlivce, krvavým bojem o vlastní srdce a jeho jistotu, nýbrž pokoušejí se, ač matně a chatrně, realisovati sociální programm nekritického chiliasty, mravní utopii smířlivého kollektivisty, naivní koncepci nové „Reipublicae Christianopolitanae". Jsou-li vlastní náboženští básníci

horoucí a nesmířliví individualisté, úplně hypnotisovaní jedinečnými svými citovými krisemi, jest pánè Rokytovo křesťanství všeobecný, lidový, davový programm, vypracovaný nikoliv citem, nýbrž vědomím. Všecka tato křesťanská lyrika nejde jen vedle náboženské poesie, jde proti ní: odstraňuje důsledně a zbaběle Boha a božství, poslední hádanku vesmíru, a nahražuje jej demokratickým, heslovým fantomem Krista, jenž jest u těchto modních Ebjonitu humanní agitator, lidový řečník, etnostný novinář. Žije-li pravá náboženská poesie právě tak ve třináctém jako v devatenáctém věku z kosmického kontrastu Božského moře, do něhož se vlévají všecky měnné a prchavé vody veškerenstva a nicotné kapky slz, jež sluje lidské bytí, vyrovnává pohodlné a snadné modní Arian rozdíl mezi Kristem a panem J. Rokytou. „Jak směl by Syn Boží přicházeti na oblacích nebeských," říkají si dnešní Kaifášové, roztrhujíce roucha svá, „když bychom my tomu nedovedli rozuměti? Jak by mohl býti vyšší podstaty než my?" A tak tito vyznavači Straussovi a čtenáři Renanova „Života Ježíšova" očima sociálně-demokratickýma, odmítají v křesťanství jeho vlastní a intimní smysl, jeho hodnotu náboženskou, spokojujíce se s jeho hypothetickým a pochybným posláním mravním a sociálním.

Pouze v tomto těsně a úzce vymezeném smyslu jest pan Jan Rokyta básníkem křesťanským; a právě tak i jeho zdánlivé důsledný protestantismus potřebuje klassifikujícího vymezení a určující restrikce. Jako protestantští církevníci parafrasuje pan Jan Rokyta trpělivě a vytrvale, únavně a rozvlekle parabole i příběhy evangelií, jimž jeho metaforické pleonasmy a verbalistické paralelismy odnímají čisté a klidné linie kladené bezpečně a pevně dětstvím lidstva a obdivované ve svém cudném primitivismu se steskem a vroucností věky raffinovanými (srovnej oddíl „Sny evangelické"). S neústupnými a hněvivými protestanty sdílí se pan Jan Rokyta o zavilý odpor ke vší historické a vývojové differenciaci křesťanství, o nesmířitelný hněv k jeho umělecké a kulturní tradici, k jeho organickému růstu v nových ústředích a pod novými souhvězdími; neguje pevně budované a trpělivě skládané dílo dvaceti věku, aby se mohl nadšeně pokloniti původní basi vznikové (viz hlavně „Legendu", „Za Kristem", „Pojďtež ke mně všichni.") Ryze protestantský, zasmušile germánský jest jeho důsledný mravní rigorismus, krajní nesnášelivý kult kategorického svědomí, výlučně ethické řešení světového problému, vubec co jeho knihu psanou lyrickými rozměry proměňuje hned v suchý independentský traktát, hned v sukovaté quakerské kázání a místy i v groteskní hudibrasovskou výpravu bezvadného puritánského rytíře (význačny v té příčině jsou zejména básně „Nejsem hoden", „Dobro a zlo" a „Blahoslavení, kteříž protivenství trpí"). Pan Jan Rokyta jest z rodu oněch slabých a zbabělých protestantů, již složí před bouřlivým divadlem světa svoji pobožnou tvář do tisíce starostlivých vrásek a plačtivých záhybu a mdlé oči zkroutí do

mrzutě směšné polohy, očekávající jen svého Hogartha — a tak není nikoho více vzdálen než oněch chrabrých protestantských reků, obohativších svět o mužnou víru a hrdinský čin, o ocelové přesvědčení a žulový vzdor, o statečně kutý hněv a nebezpečně kalenou nenávist, těch tvrdých germánských geniů od Luthera po Lessinga, od Knoxe po Kierkegaarda, od Cromwella po Carlylea; jeho protestantismus bez svalů, bez krve jest z oněch životních forem, jež ochuzují.

Utopistickým a chiliastickým sklonem myšlení páně J. Rokytova podmíněno jest těsné spojení tohoto typu protestantského se socialistními a humanitními tendencemi, opakujícími se od visionářského snění Joachima z Fiori až do našich dnů, kdy vážní a opravdoví myslitelé sociální důsledně ukazují k planosti těchto všeobecných a matných vidin. Ježíš jako apoštol dělníků, žebráků, nuzných, Kristus jako Vykupitel chudých duchem: ten nepříjemný refrain všech pokoutních kazatelů a obskurních lístků socialistických vrací se až k nechutenství i ve verších páně J. Rokytových, které nechtějí pochopit, že sílu a schopnost kterékoliv víry dlužno zkoumati na zkušebných deskách z diamantu a nikoliv na destičkách z křehkého skla neb kuchyňského uhlí. Evangelický pauperism a evangelické bratrství propaguje pan J. Rokyta po příkladě křesťansko-sociálních písálků nejen přímo, otevřeně, bezprostředně, nýbrž se zvláštní zálibou, hrubou a plebejskou antithesí, křiklavým a nápadným kontrastem. Překvapujícím způsobem podoben panu E. Holárkovi, jehož „Reflexe z katechismu" jsou oddílem přítomné knihy „Vykoupený svět" takřka parafrasovány, postaví pan J. Rokyta proti didaktickému textu evangelia tendenčně kreslenou, nepsychologicky zjednodušenou scénu dějinnou neb falešně karrikovaný genre z přítomnosti a pak argumentuje, vyčítá, napomíná v pose kazatele (srovnej na př. „Milujte i nepřátely své", „Auto da Fé" a „Bůh láska jest"). Všecky nápadné nedostatky takové hlučné sociální propagandy jsou tu sdruženy: složité vzájemně spjaté jevy jsou tu vytrženy z velikého komplexu příčin a účinů, zkreslující tužkou sociálního fanatika jsou zjednodušeny a osamoceny, podstínovány lživým mravním pathosem; kontrastující s nimi ethické maximy jsou obnaženy a podány jako všeobecně platná kategorická hesla nedotknutelná věky a osudy; výsledek této příkré antithese jest řezavý výkřik, divadelní protest. Lze se snad diviti, že knihy jako „Reflexe z katechismu" neb „Za Kristem" strhují na sebe davový zájem a vycházejí záhy v druhých vydáních?*)

*) Podobné davové úspěchy v Čechách mají od let svůj určitý a vždy stejný průběh, podmíněný neměnící se psychologií čtenářské massy. Autor jenž sám zatoužil po jejich pochybné slávě a jemuž se jí dostalo v svrchované míře, charakterisoval kdysi úspěchy ty právě tak rozmarně jako správně:

»Vyšla kniha přenesmírné váhy,
čtena, hltána ve shonu chvatném,
v druhém vydání se tiskla záhy,
a pak pro lid na papíře špatném.«

Tak kniha „Za Kristem" jest souborem irreligiosního křesťanství, uplakaného a ubledlého protestantismu a utopického socialismu na vratkých podkladech evangelia; kolísá mezi puritánskou filipikou, rigorostním moralisováním a tendenční kritikou sociální; neformuluje si slovem problém světa a Boha, víry a křesťanství básnicky ani umělecky. Pan Jan Rokyta nechce být umělcem, a není jím; zevrubný rozbor jeho stylu a jeho techniky potvrdil by tento odhad psychologický, jehož bezpečnost jeví se v každé knize více. Zdá se, že budoucnost páně J. Rokytova přesvědčí o něm i ty, kteří dnes omezují se na přátelské nadšení a nekritický obdiv. *Arne Novák.*

*

Slezské číslo: **Verše Petra Bezruče.** Knihovničky Času č. 35. V Praze 1903.

Verše Petra Bezruče nejsou příšerným a výstražným mementem jen našim politikům, kteří, zdá se, nevědí a nechtí věděti o smutném kraji pod Lysou Horou, kdež se problém češství žije a umírá bolestněji a intensivněji než kdekoliv jinde, nýbrž i našim básníkům. Tyto drsné a zasmušilé strofy, psané ohněm a krví, slzami a dýmem, tyto přerývané výkřiky a divoké hrozby, v nichž oživují proroctví a elegie Starého Zákona, učí důrazně a vždy znovu, přímo a bez jakýchkoliv koncessí, že uprostřed našich lidí, blízko našich zraků, jen několik hodin od našich žurnálů a našich knížek jsou ryzí, nedotknuté končiny čekající jen, aby se jich hrdinně zmocnil básník dobyvatel, a dokazují kovovým mužným hlasem, že ještě dnes jest poesie vlastenecká něco více než mrtvý konglomerát novinářských hesel, hluchý ohlas státoprávních meetingů, suchá parafrase politických úvodníků.

V době, kdy většina básníků — a nejsou mezi nimi jen minor poets — tráví a žije spokojeně z tradičního ceremonielu obrazů, metafor, epithet, kdy stačí lyrikům úplně, variují-li s vtipem a dovedností dané prvky poetické, kdy vedle několika stylistů vládnou v literárním umění hlavně stylisatoři, vrhá před nás Petr Bezruč své verše bez tropů, bez zdobných epithet, stavěné jako ponuré kyklopské zdi z netesaných balvanů a ostrohranných kamenů. Chytí několik prostých a původních krajinných rysů, pár divokých čar, několik barevných skvrn položených vedle sebe, nakreslí hrubou červenou hrudkou dvě, tři děsivé silhouetty kraje, vrhne na ně černý cár kouře a žluté niti chvějících se paprsků: a jest to scenerie hrozná a tragická (při básních „Návrat", „Paskovské rybníky" neb „Kdo na moje místo" nelze se ubrániti brutální takřka suggesci jejich obrazů). Neb odhalí zdánlivě triviální scénu z uhelného dolu, ze špinavého koutu hřbitova, z pusté cesty vydlážděné uhelnými struskami a hrubým popelem, zalidní trudné to místo bědným davem hladovícího lidu ztrhaných rysů a zkalených očí, neb vytrhne ze zástupu náhodně a domněle bezdůvodně kterousi figuru lidovou bez nápadné typičnosti, bez zajímavé

pittoreskności. Jinému básníku stačily by tyto náměty právě jen k bezvýraznému genru banálního realismu, a hle, Petru Bezručovi vznikají tu tragické obrazy života jednotlivců i celé rasy, takže theoretik literární mně vzpomíná na esthetickou maximu Milletovu, jež přesně synthetisuje hluboký význam všeho velkého umění realistického „il faut pouvoir faire servir le trivial à l'expression du sublime".*)

Petr Bezruč má zvláštní primitivní odvahu naházeti vedle sebe chumáč vlastních jmen míst, osad, okresů, stupňovati jimi dojem prostorové rozlehlosti a krajinné dálky; vypleniti topografické slovníky a parafrasovati údaje map, aniž by působil studenými jmény, nýbrž drtivými představami krajů a lidí (nejvýmluvnější v té příčině jsou piecy „Hučín" a „Já"). Rovněž operuje opětovaně arithmetickými hodnotami, illustruje číslicemi přesvědčivě zdrcující představu lidového davu a rodového zástupu. (Bolestná účinnost básně „70.000" zbudována jest na této suggestivní moci cifry.) Petr Bezruč nedbá a nemusí dbáti o to, že odumírající klassicism proměnil pregnantně heroické události dějin v otřelé básnické figury, v pohodlné prostředky paralelisující techniky poetické, že z hrdinů učinil chabé a papírové statisty divadelně zaranžovaných akcí: on jim vrátí jejich původní chrabrost, jejich válečnou sílu a udatenství a postaví je přímo vedle přítomných hrdin sociálních a národnostních bitev, reky vedle reků, hrdiny vedle hrdinů, ocel vedle ocele; kdož necítí, že v básních „Dědina nad Ostravicí", „Leonidas" a „Michalkovice" nabývá antická bronz zase svého původního a skvělého zvuku? Rovněž může básník tak ostrého daru postřehového jako jest Bezruč zůstati lhostejný k theoretickému požadavku knižních esthetiků t. zv. jednoty slohové, jež nepřipouští v realistickém dramatě hru fantomů, v naturalistické novelle báchorkovou visi, v moderní impressionistické lyrice pohádkový přelud: Petr Bezruč vidí nad továrními městy v mračnech nasycených dýmem a chemickými výpary kráčeti děsivý fantom lidového slezského reka osmnáctého století, polohistorického, pololegendárního mstitele, proměnivšího se posléze v symbol, a přece ve visionářské té básni („Ondráš") vládne železná nutnost a mocná náladová jednota.**)

---

*) Ve svých dennících vrací se Millet častěji k témuž thematu, jež proi mysliti a prožíti jest takřka mravní podmínka všeho realismu; tak mluví kdys jindy o »širokém, klidném obraze přirozeného šťastného života, jenž jest **dost každodenní, aby mohl působiti symbolicky.**«

**) Pročítaje znovu svou charakteristiku veršů Bezručových, konstatuji si dodatečně sám, že analogicky vymezil pan F. X. Šalda básnický tvůrčí čin Walt Whitmanův v essayi »Hrdinný zrak« (Volné Směry 1902. str. 73.) Cituji tu — spíše pro sebe než pro nečisté slídivé lovce reminiscencí — v úryvcích onen passus: »Do takové doby vchází sladký barbar Walt Whitman, — — položí vedle sebe zdánlivě bez ladu a skladu několik prostých, ostrých zrakových dojmů, několik slavných šírých obzorů, několik velkých krajinných panoramat — — —, pojmenuje všecko svým technickým jazykem — a ejhle

Tato ponurá a svérázná divadla poetická oživena jsou bolestne vznícenými, trpce zraněným citem národnostním, mnohem více sůženým a tím i intensivnějším, než jaký běžná vlastenecká poesie zná a toleruje. Petr Bezruč jest výlučný básník kmene sedmdesáti tisíců zavřených v tesné zajetí země nemilosrdné a nelaskavé, racy, již desetiletí smývala malebné znaky ethické, pitoreskní barvitost kroje, písně, zvyků, a již každý den více a více odplavuje její jazyk a národnost. Jeho zamlklý drsný kmen nevlichocuje se národopisnými malůvkami, nedobývá si přízně zraku a srdce svěží a radostnou barevností; tito horníci, kteří pro kletby zapomněli své písně, pro nebezpečenství osudu svou výtvarnou krásu, útočí na citovou sféru pouze věčnou bídou a jistotou umírání. Postavili-li filosofičtí a umělečtí hlasatelé kmenové differenciace na stálost a neměnnost ryzích kmenových znaků všecky své these, postavil Bezruč bolestnou, úzkostnou lásku k svému kmeni na neblahé vědomí nepretržité assimilace cizím živlům, věčně odstředivého pohybu od centra národního. Z této úzkosti, ostře leptající všecku víru a všecky naděje, otravující dnešky i zítřky, rodí se Bezručovy rhapsodie. Beznadějné vědomí životního vysilování a neodvratného zániku („pod Beskydem jedna bída, jedno dlouhé umírání") leží na dně všech a promítá se brzy tmavorudými plameny vzdoru a brzy dusnými dýmy zoufalství. Nikoliv široký, politický programm národní, ale úzké vědomí raçovní, zraňované a vyděšené blízkostí zhouby, podmiňuje tyto verše, k nimž jde tušim cesta od zkrvavených Nerudových „Zpěvů pátečních" přes hořkou Macharovu knihu „Tristium Vindobona".

Petr Bezruč již po prvním svazečku básní, ač jsou v něm i některá mělká čísla dílem konvenčně imitující lidovou píseň (na př. „Kyjov", „Koniklec"), dílem lacině rozředěné allegorisace (tak „Blendovice", „Bernard Žár", „Chycený drozd") jest dnes z nejzajímavějších básnických hlav. Daleko lyrických sensitivu a spekulujících ideologů v poesii, již dnes znamenají její poslední vývojové fase u nás, básník bez techniky, bez běžného uměleckého ritu, bez literární tradice a evropské kultury, divoký horal a poetivý barbar, přináší dar hořký a vzácný: srdce trpící za mnohé a pravdomluvné za všechny. *Arne Novák.*

---

báseň! A to bez gradace, bez pointy, bez anekdoty, bez všech komposičních pravidel a vtipů, bez sujetu, bez rýmu a zdánlivě i bez rythmu a formy, bez všeho malicherného a dráždivého koření literární kuchyně! A přece báseň! A jaká — síla, velikost, vysvobození.« Není sporu, že mezi Waltem Whitmanem a Bezručem jsou mnohé styčné body, jež ovšem nikdo nebude se pokoušeti vysvětlovati přímým působením amerického basníka na slezského improvisatora. Oba lhostejní, ba nepřátelští k tradičním poetickým systémům dobývají slovesnému umění nových smyslových hodnot, nových obrazů a postřehů, nových sdružením představ, oba přinášejí nový dynamický přízvuk, nové smělé pathos; ovšem pantheistická nekonečnost ideových dálek Walt Whitmanových a uzavřená stísněnost raçového cítění Bezručova nesmí se při této quasi-parallele přehlížeti.

UMĚNÍ.

ČINOHRA V NÁRODNÍM DIVADLE.

(*Poznámka ku pohostinským hrám. — Odchod paní O. Sklenářové-Malé. — Jiří Bittner. — Zimní pohádka.*)

Ku konci dubna vystupovala v Národním divadle pohostinsku srbská herečka slečna *Vela Nigrýnova*. Hrála ve hrách Sudermanna, Sardoua, Dumase a ukázala nám sebe — sebe i tím výběrem. Srbského neviděli jsme zhola nic.

Jezdí-li francouzské herečky po světě i se sestárlým francouzským repertoirem, může v tom býti smyslu. Ukazují-li nám však Slovanky až do omrzení „své" pojetí paní Lefèvrové, dovedlo by nás toho druhu dobré evropanství vrhnouti do náruče nejzuřivějšímu nacionalismu. Nechce-li nám Srbka ukázati něco srbského, zač bychom jí byli vděčni, a nevidí-li v cizích literaturách ničeho mimo „Domov" nebo Sardouův plod, nechť zůstane doma.

Herečka však nezaslouží jedině výtky. Kdyby naše správa nehleděla jen na lehké naplnění kasy a nebo na nějakou tu revanche, kdyby její pojetí divadla bylo hlubší: tož pojímala je jako místo interpretace literatury, pak by bylo jinak. Leč že by se kdy to stalo, o tom pochybujeme.

*

Dne 3. května rozloučila se paní *Ot. Sklenářová-Malá* s herectvím. Nedovedeme o ní jako herečce ničeho říci, neboť jsme ji neznali v době její mladosti a jejího vrcholu; litujeme obého. Dle dochovaných zpráv byla paní Sklenářová-Malá jistě význačným zjevem let sedmdesátých až poosmdesátých.

*

V noci ze dne 4. na 5. květen skonal pan *Jiří Bittner*. Z tří starších členů Národního divadla, v poslední době odešedších, nejvýznamnější, nejvzdělanější, nejsvéráznější. Osobně gentleman, herecky individualita. Říkalo se obecně jeho hře „bittnerovská manýra", a byť v tomto případu nechtělo to býti vyslovenou pohanou, neděceněním bylo to přec; Bittnerova osobitost, Bittnerova svéráznost, hle, toť to, co bývalo a čeho více neuvidíme.

Slušeli jí velmi světáci, sobecky silní a zištní; dovedla dáti padoušství démoničnost a hnilobu oditi elegancí; uměla učiniti svůdnou nejhrubší morálku a spodobovala s nevyrovnatelnou korektností všeho druhu konservatism. Znala býti společensky bezúhonná, čestná a při tom citově zvrhlá; prohloubila do tragiky slabošství a zbabělost; laškovala, světačila, vtipkařila s hodnotami srdce a dovedla distinguovaně krváceti pod povrchem; gentleman, osobní gentleman také někdy přišel k slovu; často velký svůdník; nejčastěji však dareba. A při tom byl Bittner milován — to našim lidem, kteří chtí hráti jen „sympatické" role — ceněn a obdivován; *pro schopnosti a pro výkon.*

Tato bittnerovská osobitost pak měla zvláštní mluvu, zvláštní gesto, zvláštní smysl pro maskování tváře. Ruce se nikdy nerozpřáhly, nohy nikdy nerozběhly, hlava nikdy nebyla přemaskována, ale oveem také nedomaskována. Jako jeho řeč byla úsečná, ostrá a divného spádu zvukového, tak jeho gesto bylo nejvýš ohraničené, ne ale v tom malé a liné, nýbrž intensivní, ostré, sečné. Přenesl je i do stylové tragedie, ale tam se mu nedařilo; neměl velikého dechu, velikých zdvihů, nebyl mu dán pathos duše. Ve hře soudobé, v konversasi, v dramatu, ve veselohře bude však neoželitelný.

Mám několik hezkých osobních vzpomínek na člověka. Měl malé milé chybičky, malé milé koketerie . . . Nechť odpočívá v pokoji, mrtvý muž i herec! V paměti těch, kdož jej poznali nejen snad z hlediště, ale i jako trochu koketně otcovského přítele, bude ještě dlouho žíti.

*

V plném jaře dostala se na scénu nově přeložená a vypravená *Zimní pohádka*. (Kdosi nás upozornil, že starý název „Pohádka zimního večera" byl poetičtější a hezčí než doslovný nový.) Přinesl ji odchod paní Sklenářové, pro další představení převzala roli Hermiony pí. Laudová.

V *Zimní pohádce* doburácel již dramatický genius Shakespearův. Jednou, jedinkrát se ještě zvedl v celé síle — ve scéně soudní — ale pak už se oddal *pohodlí a štěstí;* zapomněl na *symboliku*, která musí býti v pohádce a kterou má ku př. v Bouři. Vlastní exposice hry, ta slepá, žárlivá ukrutnost sicilského krále jest tak nepodmíněna, že jde hluše přes nás. Ale v těch šestnácti letech, jimž dal projíti od tragické události v královské rodině až do lásky Perditiny, v té „technické chybě" hry, *v tom nově, nevinně sobecky, soběcílné rašícím životu v době, kdy dázná tragika, která ho splodila, ještě se chvěje bolestí, v tom akcentování nepřetržitelnosti žití* jest tolik moudrosti bývalého dramatika, že podlehnete. A to jest jádro Zimní pohádky, toť její nepomíjitelná hodnota.

O režii svedena byla malá polemika, do níž i režisér zasáhl otevřeným listem. Mé mínění jest, že kulisovým vypravením každé z nespočetných scén hry pan Kvapil přestřelil. Nehledě k nudě, jíž vyvolávají dlouhá meziakti v Nár. divadle, tak příliš obléci Shakespeara a zejména Zimní pohádku, bych se neodvážil.

Bylo by stačilo, kdyby byl první a poslední scénu hry vypravil, ne sice k vůli jejich hodnotám, leč k vůli tomu, aby představení dostalo divadelní rámec. Pak, pro hodnotu jejich a pro nutnost výpravy, scénu soudní a Arkadii v Čechách asi tak plně, jak učinil. Však ostatní všecky scény hry, jichž jest ještě pěkný počet, mohl dáti klidně hráti v kostýmech před oponou, která by byla pro všecky stejna. Nejvýš nějaké to křeslo by se postavilo jednou v pravo, podruhé třeba v levo; pouhým kratičkým setměním mohlo se pak přejíti od výjevu k výjevu.

A slovo ještě o Shakespearu. Taková scéna, jakou je Národní divadlo, nesmí býti bez něho. Ale zdá se mně, že p. dramaturg Kvapil vlastního Shakespeara v poslední době obchází a že paběrkuje na obvodu. Kmen: pět, šest, třeba sedm, osm ještě plnou silou působících her, ty dobře nastudovat, udržet — a pak obrátit se také k jiným a hlavně novějším jednotkám. *J. Hilbert.*

*

PŘEDMĚSTSKÁ DIVADLA.

(*Švandova divadla na Smíchově. — Lidové divadlo „Urania" v VII. části Prahy.*)

Před několika týdny vydala správa smíchovských divadel krátkou, osmistránkovou brožuru pod názvem „Přehled činnosti smíchovského divadla v uplynulém šestiletí 1897—1903", v níž stručně vydává počet ze svého šestiletého vedení svěřeného ústavu. Tu a tam přestřeluje se snad poněkud frasemi „o dobojovaném zápase", „vybojovaném boji", „tiché práci", ale celkem podává zmíněný spisek přehled vývoje smíchovského divadla v konturách dosti ostrých.

Nynější správa, která uvázala se v řízení divadla toho za poměrů nanejvýš neutěšených, konstatuje sice s uspokojením, že nyní, po šesti letech, získala podniku sobě svěřenému značnou přízeň, že má nyní svoje kmenové obecenstvo a že jest „v Praze tou dobou nejoblíbenějším divadlem". Ale jest otázka, není-li právě toto kmenové obecenstvo, které po stránce hmotné zaručuje divadlu bezpečnou existenci, na druhé straně kamenem úrazu jeho rozvoji uměleckému. Není zajisté pochyby, že toto kmenové obecenstvo — které, mimochodem řečeno, dá se často dosti obhroublým extemporem herce s jeviště strhnouti k nadšenému potlesku při otevřené scéně — stalo se neobmezeným pánem divadla, které musí se podrobovati jeho libosti, nechce-li utrpěti materielní škodu. Tím právě lze, myslím, vyložiti, že smíchovské divadlo, které před šesti lety ocitlo se na nejlepší cestě státi se dobrým lidovým divadlem, zabředlo v posledních asi dvou létech v repertoir jakosti sotva prostřední. Vždyť v přehledu repertoiru, který jest připojen ke konci brožury, nalézáme jména velmi dobrého zvuku, nalézáme vynikající autory české i cizí čestně zastoupené, jenže provozování jich děl spadá právě jen do prvních dob nynější správy. Jest to úkaz pro divadlo neveselý a příčina jeho leží dle mého mínění právě v onom kmenovém obecenstvu, které chce se smát a jen smát. Jest na správě, aby v dalším svém působení se vší energií opět vrátila se k svým prvotním snahám — ovšem kasovní úspěchy klesly by snad o nějaké procento, ale myslím, že jen na tak dlouho, než by si obecenstvo odvyklo pohlížeti na smíchovské divadlo jako na scénu frašek a vaudevillů. —

Plného uznání zasluhuje ochota správy smíchovského divadla, s jakou vycházela a vychází vstříc mladým autorům často s dosti velkými obětmi, vypravujíc jejich práce k vůli jedné, neb dvěma

reprisám. Poslední takovou prací byla *Ludvíkova* hra: „*Ve starých stopách*", v níž ukázal mladičký autor slibný talent.

O cyklu frašky, který v poslední době rozčeřil hladinu smíchovského repertoiru, promluvím souhrnně až po jeho ukončení. Prozatím podotýkám jen, že všechny jeho večery vyznamenávají se švihem a vervou.

*

V *Uranii* zažili jsme několik velmi příjemných večerů při vypravení *Želenského Pohádky o Kryšpínkovi*, která dosáhla velkého úspěchu asi 20 repris, *Maryši* od bratří *Mrštíků* a lidové hry *Tajemství dětské hračky*, kterou pro české jeviště upravil (odkud?) *Schmidt-Beauchez*.

Méně uspokojovalo provedení *Šubrtova Jana Výravy* svou nehotovostí a nejméně vypravení bezcenné frašky *Venuše naší tržnice*, která mohla býti přece nahrazena něčím lepším toho druhu, neobejde-li se již malé divadlo bez frašek.

Z hercú uznání si zasluhují a stále v lepším světle se objevují svými výkony pí. Košnerová a p. Viesner, jenž, jak se proslýchá, má vstoupiti ve svazek Národního divadla. Není pochyby, že by první naše scena v něm získala sílu velmi dobrou. —*lan.*

*

OPERA.

(*Nové nastudování Meyerbeerových Hugenotů.*)

Před Smetanovým cyklem, o němž bude možno promluviti až ve příštím čísle, poněvadž většina v něm zahrnutých oper provedena bude po závěrce naší redakce, zaznamenati třeba jako závažnější událost jen nové nastudování *Meyerbeerových Hugenotů*. Učiněno vše, aby osvěžena působivost díla leckde přece již povadlého. Návrat k prvotnímu nezlehčenému znění partitury byl jedním záslužným krokem. Orchestrace Meyerbeerova nesevšedněla, vybroušená a zhusta s virtuosní dovedností orchestrálních hráčů počítající, dodnes. A co v ní jest banálního, dovede, stejně jako mnohou banálnost melodickou, shladit aneb aspoň zmírnit ruka jemného dirigenta. Náš orchestr překvapoval pod *Kozařovicovým* vedením podrobným, velice vkusným a přesným provedením obtížné partitury. Přiměřené obsazení ovšem na životnost díla též valný má vliv. Dostalo se ho Hugenottům ve hlavních úlohách Valentiny, Raoula a Neversa i pážete. Sl. *Slavíkova* zvlášť byla šťastna v úloze, která ji i polohou hlasovou i celou povahou svojí výborně leží i rovněž p. *Mařák* i p. *Benoni*, dobře disponovaní, byli zcela ve svém živlu ve plynných Meyerbeerových kantilénách, připouštějících přece dosti rhythmických volností a nevyžadujících subtilnější techniky hlasové. Sl. *Bobkova* s plným zdarem pokusila se opětně v subrettní úloze a v koloraturách pážete. Zápas s hlasovými prostředky jest ovšem nejnevděčnějším všech zápasů. Pí. *Koldovské* orgán slouží jen nespolehlivě, ač pěvecké její umění,

její dovednost koloraturní značně vzrostly. P. *Kliment* pro Marcella nemá případného hlasového rozsahu, zachraňuje postavu jen rázovitostí ve kresbě postavy a hrou. Ale tím postavy Meyerbeerovy právě nemohou žít. — Dalšími záslužnými kroky k oživení přece jen velikého, významného díla byla z části nová, případná a jak dnes u nás obvyklo, vkusná úprava a především nový překlad. Kapelník p. Picka přeložil libretto, většinou prosou, jen z části veršem a rýmem tak, že dobře se zpívá, pěkně se poslouchá a neruší jazykovými nevkusnostmi starého překladu. *K. Hoffmeister.*

*

KONCERTY.

(Čtvrtý večer české jednoty pro orchestrální hudbu. — Koncert spolku pro podporování domácích chudých. — Plzeňský kruh pěvců „Smetana".)

Vlastní saisonu uzavřel as poslední večer orchestrální jednoty s orchestrem *Filharmonie, Nedbalem* řízené. V čelo pořadu postavil Nedbal jak dosud vždy, dílo velikého, vzácného významu. *Alexandra Porfirjeviče Borodina* prvá symfonie ukazuje, jak staré amfory tolik již opotřebovaných symfonických forem plní se novým, silným, trpkým ale zdravým vínem, na veliké slovanské vinici vzrostlým. Borodin má všechny vlastnosti velikého symfonika. Drsná, mužná duše, myslí a cítí myšlenkami i citem svého lidu: invence jeho má tím jasně vytčený ráz a celek díla jímá proto jednotou svého velikého stylu. Při tom jest mistrem techniky: prostě a přec uměle vyjadřuje bez nejmenšího nevysloveného zbytku, bez nejmenší nejasnosti lapidární formou a pádnou větou a frasí, co vyslovit duše mu velí. Vedle ruského tohoto obra jen s těží obstála *Saint-Saensova* předehra k opeře „*Barbaři*". *Saint-Saënsova* invence, jež nebyla ostatně nikdy ani význačná ani bohatá, klesá v posledních dílech tímž poměrem, jímž stoupají raffinovanosti machy orchestrační a zvláště duchaplnosti harmonické. Ale konečně vtipné nápady a duchaplnost za každou cenu, třeba na chvíli oslnily, přece jen unaví a znudí. Pro dirigenta bylo podání všech těch finess Saint-Saënsovy partitury nesnadným sice, ale zajímavým a vděčným úkolem. Zajímavějším jistě a vděčnějším než nastudování druhého francouzského čísla pořadu: *Chabrièrovy* „Marche joyeuse", bombastické cirkusní bouchačky, nic lepší než byla před lety provedená „Espagna" téhož autora. Stařecká vysílenost dnešní hudební Francie tím okatěji vynikla vedle druhého slovanského čísla: *Dvořákova* jadrného, životem a svěžestí a radostností jen kypícího *Scherza* op. 66. Nedbalovu temperamentu pořad znamenitě odpovídal: proto jímalo provedení jeho svojí živostí a silou i vzletem. *Beethovenův* klavírní koncert z Es-dur měl ve sl. *Věře Maurinč* interpretku solidní techniky a pěkné hudebnosti. Zvláštním leskem však výkon se neskvěl, ani prudším ohněm neplál. Proto nechal vzdor svým ostatním přednostem chladným.

Virtuosa velmi sympatických vlastností poznali jsme v chudinském koncertě. Berlínský pianista, p. *A. Schnabel* hrál *Paderewského* klavírní koncert brillantní technikou, velmi temperamentně a rhytmicky rázně, co zas řada drobných sólových skladeb ukázala nám jej jako výborného interpreta jemné, prosté, zpěvné hudby intimní. Paderewského skladba poutala ostatně již o sobě. Jeť dílem plným půvabu, i v myšlenkách, polsky lehce zabarvených i v jich provedení, jemném, vkusném a účinném. Jako v pořadě předchozím čísla ruská a francouzská, tak stály zde další skladby orchestrální, česká, *Vítězslava Nováka* známé *Tatry* a německá. *Rud. svob. p. Procházky* symfonie *Beethoven*. Dovest vystihnout hudbou vše, čím nám Beethoven jest, značilo by, být mu kongeniálním. Tím ovšem p. Procházka není. Dílo jeho ostatně padá, nehledě k nesplnitelnosti svého programu, jednak nejednotností myšlenek, nesamostatných a zhusta plochých a především diletantskou nehotovostí práce, která nejeví stopy symfonické prohloubenosti a organičnosti. Symfonie ovšem psána již roku 1889. — Orchestr konservatoře, řízením řed. *Knittla*, výborně uplatnil všechny barvité a jemné půvaby průvodu v Paderevského koncertu a poeticky, vzletně a plasticky sehrál krásný symfonický obraz Novákův.

Bruselští a pařížští vítězi byli milými hosty Praze v koncertě, pořádaném akademiky Smíchovskými. Pěvci z kruhu „*Smetana*", p. *Benešem* vedení, skytají výkony dokonalé i vyrovnanou krásou naprosto jednotného a do nejrůznějších odstínu zabarvovaného zvuku i ryzí čistotu intonace; uchvacují poetičností a jemností a zas kde třeba říznou rázností podání a zajímají již i volbou pěkných, zřídka slýchaných, dobrých skladeb.

Jakýmsi velmi dlouhým dodatkem letošní saisony byla řada různých dobročinných koncertů. Některá známá jména tu byla, se známými, dávno oceněnými výkony; jiná neznámá, jichž ochota byla snad na prospěch zdaru koncertu, ale jež v bilanci umělecké váhy nemají, jako jí dobročinné podobné podniky obyčejně vůbec nemají.

K. Hoffmeister.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Vojtěch Hynais. Výběr prací z let 1891—1901. Text od *K. B. Mádla*. Reprodukce, tisk a náklad české grafické společnosti „Unie" v Praze 1903. Delikátní a elegantní umění Hynaisovo je dokonale representováno neobyčejně skvělou publikací, vydanou „Unií" a šťastně vystiženo pérem Mádlovým. Velké dílo foliové, obsahující 35 stran textu promíchaného hojnými reprodukcemi a šestadvacet velkých listu je knihou obdivuhodné práce a v řadě nákladných publikací, jimiž v poslední době stavíme na odiv bilanci českého umění výtvarného bude zaujímati přední místo. Manes, Aleš, Myslbek, Úprka, Marold, Brožík, byli vydáni v podobných znamenitých reprodukcích

a naší literatuře přibylo v krátké době několik děl, jež jsou vzácností i v cizině, a jimiž v tomto oboru závodíme s Německem i Francií. Hlavní zásluhu o úspěch těchto českých uměleckých publikací má překvapující vyspělost našeho reprodukčního a tiskařského umění. „V. Hynais" je novým dokladem zdatnosti grafického ústavu založeného Vilímem a převzatého „Unií". V dobrém výběru podává se nám tu dílo ušlechtilého malíře, reprodukované s nejsvědomitější věrností. Obrazy černé i barevné naplňují nás úžasem, ty fotogravury, barevné autotypie a světlotisky patří k nejlépe provedeným pracím toho druhu. Nikde není setřen pel originalu, harmonická barva i subtilní kresba mistrova jsou podány s naprostou věrností. Velké listy publikace jsou rozkošnými obrazy, jež v rámci by tvořily působivou dekoraci salonu neb budoaru. Hynais, jehož jméno proniklo za hranice české, jenž za svého pobytu v Paříži dosáhl lichotivého ocenění své práce ve francouzské veřejnosti, je dílem tímto případně representován před cizinou, kde zajisté dojde náležitého porozumění a povšimnutí. Hynais dospěl vrchole své činnosti. V jasném plodném poledni jeví se výsledky jeho neunavné a opatrné práce. Uzrálo jeho subtilní, něhyplné a graciesní umění, vzneslo se k výši dokonalosti i zmohutnělo. Hynais pokračuje důsledně přímou čarou svého vývoje. Zůstal tím sladkým poetou uklidněné, vyjasněné obraznosti, jímž byl od počátku své dráhy, kdy ve Francii šel ve stopách Baudryho. Též práce posledních deseti let, jak je uvedena v monografii Mádlově, nemění nic ve význačných rysech Hynaisovy umělecké fysiognomie, ukazuje ji však v uzralejší kráse a v neumdlévající svěžesti. Shrnujeme tu výsledky nejsvědomitější námahy a úzkostlivé činnosti umělce, jenž nikdy neimprovisoval a nikdy nejistě netápal. Tak dospěl Hynais k té jasné a chladné přesnosti, jež učinila jej dokonalým mistrem techniky malby i kresby. Hynais má mnoho příbuzného s těmi mistry pařížskými, kteří představují tradicionelní eleganci a korrektnost francouzské malby a může směle soupeřiti s Jeanem Lefebulirem, Bonnatem, Colinem. Svými portréty vyrostl v mistra prvního řádu. K. B. Mádl líčí umělecký vývoj Hynaisův ve své studii duchaplně a zajímavě. Zastavuje se u význačných obratů v dráze umělcově a u velkých děl jeho jako je opona v Národním divadle, Soud Parisův, malby v museu českém a Zima. K textu je připojena celá řada reprodukcí drobnějších obrazů a studií mistrových. Velké listy pak obsahují tyto práce: I. Pravda (1891), II. Návrh na titulní list (1891), III.—IV. Rej dětí pro vasu sevréskou (1891), V. Podobizna pí. Hynaisové (1891), VI. Studie k Parisovi, VII. Studie k Veruši, VIII. Studie k Minervě, IX. Studie k Heře, X. Parisův soud (1893), XI. Podobizna dcery umělcovy (1893), XII. Podobizna Jos. Hlávky (1894), XIII. Podob. knížete Jiřího z Lobkovic (1895), XIV.—XXV. malby pro Pantheon Musea král. českého, XXVI. Zima (1901). —*s.*—

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*Pražská nemocnice Milosrdných bratří. — Mezinárodní sjezd lékařský v Madridu.*)

Několik století vedeme již s menšinou německou v Čechách politický boj, o němž každý ví. Ale vedle tohoto národního boje, jenž má za účel dosažení rovnoprávnosti a tím i zajištění národní existence naší, vede se od let v klidu některých stavu i tichý boj, abych tak řekl, odborný, jenž má na př. v kruzích lékařských znalcům význačné zabarvení hospodářské. Boj ten však nebyl dosud dosti účinný, protože lékaři čeští neměli za sebou národně uvědomělé obecenstvo. Titíž lidé, kteří při každé veřejné příležitosti akcentují svoji národnost českou, jejichž dcerky vystupují v národních krojích na národních slavnostech, v rodinných potřebách volají lékaře německé nebo německo-židovské. Jen tak lze si vysvětliti počet a úspěchy německých lékařů v Praze, jichž je o málo méně, nežli českých, ačkoli populace německá v Praze representuje jen malý zlomek úhrnného počtu obyvatelstva.

Tento rozkvět lze si vysvětliti několika činiteli. Působením německé lékařské fakulty, jejíž učitelé jsou valnou většinou israelité, bohatstvím těchto lékařů, kteří vždy dovedou dlouho v Praze setrvati bez klientely, ba vydrželi by tu vůbec bez ní, protože mají z pravidla dosti prostředků existenčních, kdežto praxi počínající český lékař je velikou většinou nezámožný, zámožností německých a židovských kruhů pražských, kteří přispívají soukmenovcům a souvěrcům vydatně, považujíce to za národní povinnost svou — a celou řadou jiných činitelů podřízenějších lze si tento, nezasvěcenci nepochopitelný zjev vysvětliti.

Opírajíce se o pevnou basis hmotnou, a nenalézajíce v obecenstvu českém, národně nad míru vlažném, žádného odporu, naopak bezděčné podpory, němečtí lékaři pražští jsou stále na postupu. Německá universita podporuje dle sil snahy svých vychovanců, i těch nejmenších, nepozorovanými často cestami protekce a jiných utajených vlivů, kdežto v českém lékařstvu ponechává se každému jednotlivci boj na vlastní pěst, aby se probíjel k existenci jak může a jak dovede. Podaří-li se někomu z nás, ať už známostmi, výhodným sňatkem či zásluhami vědeckými nebo jinými domoci se vlivného místa, dopracovati se slušné existence, je nejvýš předmětem obecné závisti. A tak setkáváme se v táboře národních odpůrců se solidárností, vzájemnou ochotou a účinlivostí, nemluvě ani o vlivech vedlejších, v českých kruzích pak se lhostejností k lopotě a úsilí mladých, příslovnou závistí a dlouhou řadou jiných vlastností, jež v bratrstvu zápasícím nejsou právě včasny....

Jaký div, že zatím němečtí lékaři získávají půdu. Celá řada pokladen, abych začal u těch nejmenších, má lékaře německo-židovské,

ačkoli pokladenští nemocní jsou výhradně čeští dělníci, četné pojišťovny mají německé důvěrníky lékařské, ač pojištěnci jsou většinou Češi (— o této kapitole přineseme zajímavé zprávy v některém z příštích čísel —) a v ústavech veřejných i soukromých, jež se léčením nemocných zabývají, znamenáme také stálý postup prvku německého.

V čele pražské nemocnice Milosrdných Bratří stál od několika let, dosazen byv na to místo po síle české, jež zemřela, přes odpor české veřejnosti, prof. dr. Bayer, mimořádný profesor německé (vlastně židovské) lékařské fakulty pražské. Pochází z českých rodičů, všichni jeho sourozenci jsou Češi; sám prý za mladých let nosil čamaru a skládal německé básně. To je ovšem věc charakteru a nemá zatím s vědeckou kvalifikací řečeného primáře nic společného. S tohoto stanoviska byl ovšem prof. Bayer silou kvalifikovanou ačkoli není chirurgem prvního řádu, nýbrž odborníkem malého slohu, jehož vědecké práce nijak nevynikají nad obyčejnost. Prof. Bayer tenkráte nebyl národně prononsovaný; česky dokonale umí a tak se česká, vlastně pražská veřejnost, jejíž sodovkový temperament jest obecně známý, zase upokojila.

Uplynulo několik let v klidu. Letos však počal řečený primář vedle sebe kupiti síly německé, kdežto české lékaře, nabízející řádu odborné přispění i zdarma, řád buďto odmítal, nebo přijav, nátlakem prof. Bayera propouštěl; při tom němečtí, ba i židovští lékaři byli v nemocnici vítáni. Tato taktika stala se šíře zřejmou, když měl vedle prof. Bayera býti v nemocnici ustanoven bývalý assistent prof. Jaksche jako internista. Čeští, dobře kvalifikovaní lékaři ucházeli se u řádu o projektované místo, byli však odmítnuti s ujištěním, že řád nepomýšlí na systemisování takového místa. Když však přes to obsazeno bylo Němcem, rozpoutala se v českém lékařském světě bouře, podporovaná českými listy politickými a všechny české spolky lékařské uveřejnili v denních listech prohlášení ku čtenářům, v němž upozorněno na jednání řádu, a vyzváno, aby do té doby, pokud nezavládne ve správě řečené nemocnice spravedlivé stanovisko, byly řádu podpory z českých kruhů odpírány.*)

Po té prof. *Bayer* vzdal se úřadu svého, byl však řádem znova ustanoven. Němečtí lékaři pražští ve schůzi hojně obeslané z fakulty, usnesli se vyzvati lékařskou komoru, aby stíhala české lékaře, kteří prohlášení proti řádu a prof. Bayerovi v českých listech uskutečnili, a pro případ, že by se tak nestalo, žádali o naprosté oddělení obou

*) Milosrdní bratří je žebravý řád mnišský, založený Janem z Boha ve Španělsku. Pražský ústav náleží italsko-rakouské větvi řádu, který má v Čechách vedle pražského ještě dva kláštery. Bratří jsou převážnou většinou laiky. Nečetní členové řádu, kteří jsou kněžími, vedou duchovní správu řádu. Pražský klášter je podřízen t. zv. provinciálovi (ve Vídni sídlícímu), Němci. Zdejší členové řádu jsou převážnou většinou Češi. Stojí jim v čele převor (české národnosti). Nemocní také jsou ve veliké převaze Češi.

sekci komory lékařské pro království České ve dvě samostatné komory.*)

Pánové vystoupili velmi energicky a velmi sebevědomě. Zdá se však, že si přece jenom uškodili, neboť český lid bývá dlouho trpěliv, konečně však přece procitne ze své národní ospalosti a provede proti německým lékařům kroky, které pražskému lékařstvu německému a židovskému prospěchu nepřinesou.

Provolání, podepsané Spolkem českých lékařů, Ústřední jednotou českých lékařů, Spolkem zubních lékařů českých a Družstvem českých lázeňských lékařů, účinkovalo. Celá řada měst a míst českých prohlásila, že obvyklou podporu řádu Milosrdných Bratří potud odepře, pokud nebudou v obsazení míst lékařských v nemocnici poměry spravedlivé. Na druhé straně zase německá místa podpory řádu zvyšují. Zdá se však, že se přece rozhodující činitelé zalekli zdravé české reakce. Aspoň oznámil řád novinami před několika dny, že jmenoval dva české lékaře ordinujícími lékaři v nemocnici. Protože však obě místa obsazena byla mladými silami, jež nemají dosud jména vědeckého, kdežto rovnoprávnost by žádala, aby vedle osoby významu Bayerova postaven byl aspoň rovnocenný pracovník české národnosti, bude radno dříve pravý stav věci vyzkoumati.

Z aféry této může však český člověk čerpati mnohé poučení. Vyhledávaje v nemocnici, německými silami řízené, na německé klinice neb u německého profesora nebo lékaře (a zajisté i u židovského profesora a lékaře, jenž se hlásí k německé národnosti) jakoukoli pomoc, podporuje jenom a posiluje nepřátelskou družinu. Pojistiv se proti úrazu, na dožití atd. u ústavu německého nebo židovského,**) jenž zaměstnává výhradně úředníky lékařské německé neb židovské, činí rovněž tak. Nechť se nedají čeští lidé mýliti ryzí češtinou a domněnou obětavostí a vlídností lékařů židovských a německých, neboť čeští lékaři jsou také obětaví a sice *nelíčeně*, neboť s lidem svým cítí a neuspokojil-li někdy ten neb onen přetížený anebo chorobný a proto mrzutý lékař český v tom neb onom ohledu českou rodinu, není to

*) Stavovské záležitosti lékařské řídí — obdobné jako advokátní komory zanášejí se advokátními stavovskými problemy — t. zv. lékařské komory (vyřizují stížnosti lékaře na lékaře, stíhají členy komory, kteří se jakkoli provinili proti předpisům, t. zv. stavovské cti, ustanovují a schvalují sazby za lékařské výkony atd. Členem komory té které země je každý praksi lékařskou v zemi té provozující lékař. Lékařská komora pro království České má dvě sekce, českou a německou a společné českoněmecké představenstvo pro společné záležitosti, jehož předsedou je střídavě Čech a Němec. Nyní je předsedou lékařské komory a současně předsedou české sekce doc. dr. O. Frankenberger.

**) Více stesků z českých kruhů lékařských i z obecenstva proneseno bylo už proti Spolku průmyslníků ku pojištění proti tělesným nehodám, »Filiálka pro Čechy« (tak to stojí na tiskopisech spolkových! — spolek nezná království českého), jehož lékařský důvěrník, jakýsi dr. Jaroschy (dříve Jaiteles) český jazyk nemilosrdně láme, u českých nemocných léčených českými lékaři ustanovuje německé profesory za rozhodčí soudce atd.

ještě důvodem k naprostému odmítnutí české lékařské pomoci vůbec. Nechceme ubližovati israelitům českého smýšlení, ačkoli většinou tomuto smýšlení nevěříme. Jsouť židé národnosti, která vždycky druží se k silnější straně, ne-li zjevně, tož potají, což je nebezpečnější pro nás.

Ostatní kroky nechť si rozváží čtenář český sám. Nalezne všelicos ještě k sebeobraně.

*

V posledním témdni dubna konal se v Madridu *XIV. mezinárodní sjezd lékařský* za předsednictví Juliana Callejy, pod protektorátem krále španělského a královny vdovy. Zprávy dosud o něm v lékařských listech uveřejněné znějí tu s čirou indignací, tu se špatně zakrývanou nespokojeností. Španělé sami na mezinárodním kolbišti lékařském znamenají pramálo, kteréžto úsudek nemi zaviněn neznalostí španělské literatury, kterou referent sledoval léta. Ze současných vědců může významným nazván býti jediný Ramon y Cajal (starší z obou bratří toho jména), který našel některé důležité detaily u vláknění mozku. Literatura lékařská, v jejímž čele stojí řady listů odborných, časopisy „El siglo medico" (red. Cortezo) a „Gazeta de medicina i chirurgia practicas" (red. Ulecia), zřídka kdy přináší nějakou práci pozoruhodnější. Když na minulém mezinárodním sjezdu lékařském v Paříži vyslechli jsme zprávu, že za sídlo příštího sjezdu zvolen Madrid, byla volba ta vítána v tom očekávání, že národ ten postará se o to, aby účastníci neměli příčin ke stesku a že aspoň arrangement bude bezvadné, jako bylo v Moskvě.

Ale účastníci čeští (a nejen čeští) nezakrytě naříkají na nepořádek bezpříkladný. Ztratili sice mezinárodní lékařské sjezdy mnoho na významu vědeckém, neboť nové epochální objevy vědecké nejrychleji se rozšíří dnes tiskem (často předčasně a přeceňovány!) i netřeba k vůli nim jezditi na mezinárodní sjezd. Tak se v posledních letech staly sjezdy takové jen vítanou příležitostí k osobnímu seznamování se pracovníků téhož oboru a uplatňování menších národností, jakož i k publikování kritických úvah o aktuálních otázkách mediciny skrze vynikající představitele té které vědy. Ale poslední sjezd nebyl ani tím. Pro nás je pamětihodný, že český řečník nebyl na zahajovací schůzi připuštěn k slovu (prý působením rakouského zástupce, prof. Schroettera z Vídně); také polský a charvatský mluvčí národních komitétů umlčeni. Za to mluvil za Bosnu jakýs Kobler. Risum teneatis amici. Kdo je to Kobler? A kdo zná bosenskou vědu lékařskou? Co se v Bosně, najmě v Sarajevu vědeckého produkuje v oboru lékařském, je publikováno německy a pochází z per většinou židovských a nevyniká nad prostřednost. Zcela podle vládní logiky rakouské mluvili za Rakousko jeden Vídeňák, jeden Maďar a jeden zástupce okkupovaného území. Trefně táže se tu Przeglad lekarski u příležitosti tohoto fakta: Mnohomilionoví národové, Poláci a Češi, mající 2 akademie věd, 3 university a četné vědecké společnosti, ne-

mají takového práva na representaci, jaké se dostalo Bosně, která je v říši ducha dosud mlhavinou, bez krystallického jádra. Co i koho vlastně representuje takový představitel Bosny? Tolik chaosu máme v Rakousku, že je ho i na export."

Faktum toto je tak závažné, a je pro nenémecké národy rakouské tak drze urážlivé, že by mělo býti předmětem dotazu v delegacích.

Jinak minul sjezd bez vědeckého vzrušení. Účastníků bylo přes 7000, ve kterémžto počtu asi polovici zastoupeni jsou Španělé. Tito také obstarali nejvíce přednášek — početně vydatná to účast, kvalitativně však nepatrná.

Z Rakouska bylo účastníku přes pultřetího sta. Český Národní komitét, jemuž předsedal osvědčený prof. dr. J. Hlava, obeslal sjezd slušnou řadou účastníku, z nichž přednášeli prof. Hlava, dr. Záhoř, dr. Votruba, dr. Mixa, dr. Pelnář a dr. Vítek. Prof. Hlava a pražský fysik dr. Záhoř byli zvoleni čestnými předsedy příslušných sekcí.

Representační, zábavní (a turistická) stránka sjezdu byla snad lepší — v tom ohledu dlužno ještě vyčkati podrobnějších zpráv českých účastníku, — ačkoli obecný slyšíme stesk na vyděračství hotelů španělských, s nímž ruku v ruce kráčela jich nedostatečnost. Ze zahraničních zpráv libují si nejvíce Němci. (Prof. Posner v „Berliner klinische Wochenschrift" nemůže zapomenouti na utěšený „Bierabend", který německým kongresistům uspořádali madridští jich krajané — to je nad míru instruktivní.) Práci sjezdovou nebylo lze výrazněji kvalifikovati, než to učinil dr. Pelnář ve zprávě zaslané o sjezdu do Časopisu českých lékařů: „předseda, nahluchlý Španěl, neznající ani slova z cizích řečí, tajemníci dva, jejichž společnou vlastností bylo, že lámali francštinu a nic nevěděli."

Velkou cenu sjezdovou za nejlepší výzkum lékařský posledního období obdržel Vlach Grassi, za svoje zkoumání o malarii — po přesvědčení pisatelově neprávem, neboť zásluha v této otázce náleží *Laveranovi*. Tato úloha sjezdů mezinárodních měla by svěřena býti kommissi z předsedů národních komitétu se skládající, které by většinou hlasů rozhodovaly po zralém uvážení kandidátů několika. Udělení ceny, jak se praktikovalo naposled, míjí se s účelem tohoto vyznamenání.

Za příští sídlo sjezdu zvolen Lissabon — nápad nešťastný a nesmyslný. Mluvilo se o Budapešti a Tokiu — z obou těchto návrhů byl by vskutku nejrozumější prvý — pro nás Čechy byla by Budapešť jako sídlo mezinárodního sjezdu zajímava také z toho důvodu, že by se zase ukázaly rakouské poměry v ostrém světle.

Několik přednášek nevzbudí pozornost referenta, kterého hned tak něco nevzruší, neboť zkušenost poučila, že nejedna přednáška vynikající autority evropské, očekávaná obecně s napětím, neobsahuje pak leckdy nic nového. Pro širší kruhy poučny byly přednášky prof. *Pavlova* o psychologickém experimentu, Maraglianova, Koelikerova a jiných. —ý—.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Ohlasy z Francie.

(Kapitoly česko-francouzské.)

III.

Co jsou sympathie českofrancouzské? Sen idealistů, nabývající ponenáhlu z mlh citu přesnějších útvarů skutečnosti; přirozený důsledek našeho odporu ke všemu německému (neboť nebezpečí germanisace hrozí nám stále vnitř i zevnitř!); první snahy o získání širších styku mezinárodních po šťastně překonané době naprostého vyloučení z řad evropské společnosti národů a konečně i obdiv a sympathie národa, jenž, bohudík, nezapomněl dosud na slávu pokrokové doby husitské, vůči národu, jenž bravurně vnutil světu despotickému ideje své Veliké Revoluce a jenž za našich dnů tak energicky léčí svou hlízu mnišskou.

Germanisační bezohledné úsilí Němectva i vlád rakouských, jež cítily se povždy německými, vynášivé tvrzení tisku i politiků německých, že kultura česká není leč výronem a sazenicí osvěty germánské, vše to vyvolávalo odpor v živlu českém; jest pak zcela přirozeno, že čím více jsme proniknuti snahou, abychom setřásli s šíje své jho jazyka německého, tím více se přičiňujeme postupně i o rozšíření jazyka, vlivu a písemnictví francouzského. Nahražujíce ponenáhlu ve svých stycích mezinárodních, společenských, literárních, vědeckých i politických, němčinu francinou, konáme jen dílo vlastní své národní obrany a záchrany, kdežto Francie, ohrožená vzmáhajícím se nyní Němectvem i pokud jde o staré privilegium francziny jako jazyka diplomatického, nabyti může v zemích českých a slovanských vůbec nové, dosud nezískané půdy pro svou řeč a tudíž i nových tržišť pro své žurnály, knihy a výtvory umělecké. Známoť jest, že již sama znalost cizí řeči má za následek jisté styky obchodní! Určitý podíl civilisace, pokud jej musíme převzíti z ciziny a jejž by Němec české lebce nabídl rukou pánovitou a tvrdou, tento podíl civilisace poskytne nám snadno vzdělaná a ušlechtilá Francie. Na banketě, jejž uspořádalo dne 1. července 1901 poselstvo města Paříže v bílém sále hotelu u Černého koně v Praze na rozloučenou s Pražany, pronesl veliký náš Rieger plynnou literární francinou znamenitý přípitek, který vyjadřoval duchaplně a přece tak prostě, roztomile a přec tak hluboce pravdivě veškerý náš poměr k Němectvu. Rieger vystihl stručnými rysy světový pochod civilisace, která sbližuje národy, východ osvěty z Orientu a vítěznou její cestu přes Řecko, Řím, Italii, Španěly do Francie, jež dosud drží žezlo civilisace; sceptrum to marně snaží se jí vyrvati Anglie, vládnoucí v bohaté říši industrie, i Německo v poslední době takovým rozmachem moci a zřízení vojenského vyniknuvší. Neboť moc není vše — k moci musí se družiti též smysl pro právo a spravedlnost, a cností touto Němci nikdy nevynikali. Proto

nejsou Němci — pravil dr. Rieger, cituje ironicky výrok samého maršálka Moltke — nikde milováni a to zavdává podnět k přemýšlení. A Slované zejména nejsou zhýčkané děti Němců. Civilisace, aby byla civilisací pravou, má zapotřebí živlu mravních, lidumilnosti. Člověk, jenž jest opravdu lidský, humanní, jenž má v sobě dustojnost lidskou, vzbuzuje u jiných k sobě lásku. A této vlastnosti Němci nemají. Francie má tuto vlastnost. „Připíjím," končil Rieger nadšeně, jako by byl vzpomínal svých prvých cest do Francie a velkých svých ideálu, „připíjím slodé národuv opravdu civilisovaných a národu, kteří zasluhují, aby byli milováni!"*)

Civilisace francouzská! O ní praví hluboký *Nietzsche*: „Proti dnešní modě a přese všechnu pravděpodobnost dlužno hájiti pevné tvrzení, které ostatně jest prostou historickou pravdou, že vše, co Evropa ušlechtilého a vzneseného poznala, ušlechtilost citu, vkusu, mravu, krátce ušlechtiost ve všech směrech, jest dílem a vlastní tvorbou Francie!" A tak není jen sonorní frasí verš Victora Huga:

Jest dílnou Francie, kde stále buší
kladivo pokroku na kovadlinu světa . . .

„ . . . I po roce 1870. neustoupila Francie," praví p. *G. Hanotaux*, člen Akademie a bývalý ministr zahraničních věcí, „ani na jediné cestě civilisace. V oboru hudby Německo nezrodilo žádné slavné jméno od smrti Wagnerovy a Italie snadno by vyčetla dědice velkého jména Verdiova; naproti tomu nechť se vyčtou slavná hudební jména francouzská od Gounoda a Bizeta až k Saint-Saënsovi a B. Godardovi! V oboru filosofie Guyau, Ribot, Renouvier, Nourrisson snesou přirovnání s Hartmannem, Nietzschem a Spencerem. V oboru dějin jména Fustel de Coulanges ovládá druhou polovinou tohoto století: Taineové, Sorelové, Vandalové, Houssayové, Thureau-Danginové také nám dobyli trochu slávy. Naše dramatická škola má hojně mladých a smělých talentů. V umění výtvarném nikdo nám neupře palmu vítězství.**) Ve vědě sotva lze zastíniti jména jako Pasteur a Berthelot. Jazyk francouzský byl kdys takovým uměním ovládán jako Renanem, Anatolem, Francem a Jules Lemaitrem?"

Události politické, děsný rok 1870., připojení francouzského Lothrinska k Německu, utvoření trojspolku na posílení Germánstva a posléze aliance Francie s Ruskem***) — to vše jen sesílilo a na

*) Poněvadž nedávno v Rappelu objevil se absurdní výrok, že Rieger při banketě tomto bratřil se s reakcionáři pařížskými a útočil na republikánskou Francii, (kterýž výrok byl ostatně vyvrácen v Eclairu a j.) považoval jsem za vhodné, abych se zmínil obšírněji o této sympathické řeči našeho zesnulého státníka.

**) Jak zasloužilé a obětavé jsou pokusy spolku Manes učiniti Prahu výstavním městem umění cizího, zejména francouzského. Praha — slovanským Mnichovem!

***) Na tomto místě poukazujeme k lichotivému pozvání, jehož se dostalo Praze od městské rady petrohradské k osobní účasti při oslavě založení Petrohradu. Při této příležitosti bylo povinností Čechů, aby manifestovali důstojně své sympathie k Rusku i k Francii, neboť Petrohrad

půdu reálnosti přivésti mohlo všeobecné sympathie Čechů, nesoucí se k Francii a Rusku jako k živlu civilisačnímu v Evropě. Francie chce mír a rovnováhu v Evropě. My chceme mírné rozřešení státoprávní otázky české (jejíž význam pro Evropu jest dle mínění vynikajících mužů značný) i slovanské otázky Rakouské bez potlačení minority německé; chceme tudíž odstranění nespravedlivých řádů, jež Rakousko nyní oslabují, neb jsme přesvědčeni, že nynější slabost říše naší může jen dráždíti vítězné Německo, dne, kdy říše doléhající na naše hranice," napsal před časem p. *Pelletan,* nynější ministr francouzský, „pokročí z Met a z okolí Lunévillu již nebude pánem doma." Francie udržuje s Ruskem, osvoboditelem národů slovanských, rovnováhu Evropy. Souhlasíme plně s výrokem p. *Delcassé,* nynějšího ministra zahraničných věcí, jenž k dopisovateli listu Figaro (8. května 1903) vyjádřil se po návštěvě krále Eduarda v Paříži o politice své vlasti takto:

„ . . . cesta krále Eduarda do Francie dokázala nám opět, že spravedlivě se oceňuje v Evropě politika francouzská. Tato politika jest jasná a přímá. Jak jsem pravil před několika nedělemi ve sněmovně poslanecké, *spojení s Ruskem jest pro nás nezměnitelným základem, bodem, kolem něhož se otáčí každá akce zevnější. Jsouce silni touto aliancí, jež nám stačí,* můžeme jen tím více v Evropě podporovati sblížení zájmů a citů, jež tu vystupují. Jsme a chceme zůstati živlem hmotné a morální rovnováhy. A do služeb těchto idejí dáváme své národní síly."

Jako v Německu zří každý Slovan živel, jenž nejvíce by porušil rovnováhu Evropy, tak ve Francii zříme moc civilisace a míru. To nám stačí. Náš boj jest bojem za právo, jejž sami si vybojujeme; myšlenka ta nás sílí a u Francie najde vždy pochopení, aniž bychom se ho dožebrávali. Praví p. *E. Denis* v díle la Bohême: „Čechové nehájí jenom svou vlastní věc, nýbrž věc celého lidstva, a jejich porážka znamenala by urážlivý návrat ku barbarství. Kdyby podlehli, všichni ti, kdož touží po míru na základě práva a kdož vzpírají se myšlence, že by byli národové předurčení k věčné porobě, všichni ti byli by těžce zasaženi ve svých nadějích . . ." Kdo nízce se domnívá, že národ náš po tak dlouhém útisku, z něhož sám, bez aliance a bez ochrany cizí k životu byl se zrodil, spoléhá v boji svém jen v pomoc cizí a pohodlně u ohéňku čeká, až kdosi „kaštany autonomie z ohně mu vytáhne", ten se mýlí. Pomoci nikde se nedopro-šujeme, nepodceňujíce ovšem nikterak význam a vliv veřejného mínění a moci tiskové na vývoj a řešení otevřených otázek politických.

dne 26. května 1903 stal se dostaveníčkem zástupců Slovanstva a Francie zejména Paříž zřejmě projevila osobní účastí svou příchylnosť k veliké Rusi. Den 26. května byl dnem, kdy si měli podati ruce Slované s Francouzi, jako representanti ideje míru, civilisace a svobody národů. Praha, město slovanského kongresu, městó, z něhož bylo vyšlo poselstvo do Moskvy, slovanská Praha nemá scházeti ve významném okamžiku mezi bratrským národem ruským.

Kde vysoká a ušlechtilá duše nám sympatie své věnuje, tam dovedeme býti věrně vděčni. A proto sympathie naše k Republice Francouzské budou den ke dni hlubší a zjasněnější.

Em. vyt. z Čenkova.

*

Národopisné Museum Československé v nové budově.

Dne 15. května, den před národním svátkem Svatojanským, slavili jsme opravdový svátek otevření Musea Národopisného v půvabném, bílém zámečku v Kinské zahradě na Smíchově. Z okolí bank a kaváren, kde naše národopisné museum zcela se ztrácelo, přeneseno bylo do rámce svěží zelené, do nejkrásnějšího parku pražského.

Otevření odbylo se důstojně a slavnostně: v nové budově shromáždil se výkvět naší společnosti. Byli tu i nejvyšší zástupcové vlády. Otevření nového musea zahájil muž, jenž o celý podnik i o nové jeho umístění má zásluhy největší: F. A. Šubert.

Vznik musea národopisného datuje se od roku 1895, kdy s tak skvělým zdarem skončena byla Národopisná výstava československá. Vidouce neskonalé to bohatství předmětů vysoce cenných — po stránce národopisné, — zatoužili původci výstavy po tom, uchovati většinu z dočasně vystavených předmětů i pro budoucnost, i pokolením pozdějším. Tak vznikla myšlenka založiti *museum národopisné*, jež by ulehčilo úkol zemského musea království českého tím, že by péči o národopis československý vzalo na svá bedra.

F. A. Šubert vypracoval plán nového musea a s energií jemu vlastní jal se krásnou myšlenku tu propagovati v českém národě. Jemu po bok postavil se professor dr. Lubor Niederle, jehož neúnavné píli podařilo se udržeti nově zřízené museum na výši vědecké. *Šubert* a *Niederle* získali si svou nadobyčejnou horlivou činností o museum národopisné největších zásluh: prvý z nich účinnou propagandou a druhý uvedením ve skutek krásné myšlenky. Proto také činnost prvního správce musea národopisného, prof. Niederla zůstane navždy zářivým příkladem zanícení pro velké dílo, zachovati budoucnosti, co z československého národopisu zachovati ještě se dá.

Vzácnou munificencí *hraběte Sylvy-Tarouccy* dostalo se novému museu hned le přístřeší v starobylém paláci na Příkopě. Obětavost šlechetného hraběte zřekla se po celých 10 let značného příjmu z prostranných místností v nejživější ulici pražské. Tím vděčněji třeba obětavost tu za příklad vystaviti.

Je přirozeno, že museum nemohlo na vždy zůstati v paláci hr. Sylvy-Tarouccy: nemožno reflektovati na bezplatný útulek pro věčné časy a pak museum rostlo a potřebovalo se rozšiřovati.

Nastala potřeba vlastní budovy. A tu opět to byl F. A. Šubert, jenž měl šťastnou myšlenku upozorniti na rozkošný zámeček v zahradě hrabat Kinských. Nádherný park přešel koupí v majetek obce pražské a smíchovské. Stal se veřejným sadem a tím otázka umístění

musea v zahradě této přiblížila se značně ku svému uskutečnění. A tu zase byly to obě obce: Pražská a Smíchovská, jež objevily se co štědří podporovatelé snah národopisných. Rozhodnutím obou obcí byl zámeček v Kinské zahradě propůjčen Národopisnému museu.

Tak dostalo se toto důležité naše museum pod vlastní střechu.

Jakkoliv je ještě mnoho předmětů, jež pro nedostatek místa nemohly býti vystaveny, přece jen v celku nynější budova účelu svému zcela postačí. V jednopatrové budově zámečku dal se veškeren material musejní výhodněji umístiti, než v jediném patře paláce na Příkopě.

Museum celé dělí se ve tři hlavní skupiny:

Skupina A. I. Oddělení obydlí a staveb lidových.
II. „ lidových krojů a výšivek.
III. „ zaměstnání lidu.
IV. „ zvyků a obyčejů.
V. „ literatury lidové.
VI. „ hudby, písně a tance.
VII. „ sociologické.

Skupina B. I. Oddělení zeměpisné.
II. „ anthropologické a demografické.
III. „ jazykové.

Skupina C. Srovnávací oddělení slovanské.

V přízemí bude dle programu možno použíti 10, v prvním patře pak 11 síní.

Installace nového musea — jehož správcem je Ad. Černý — je vzorná, tak že nestojíme v ohledu tom nikterak za cizinou.

Správu musea vede *Společnost Národopisná* a *Rada Musejní*. Oběma korporacím stojí v čele nejlepší pracovníci v oboru národopisu československého („Společnosti" předsedou je prof. dr. Niederle, jednatelem pak čilý docent dr. V. Tille; „Radě" předsedá F. A. Šubert, maje po boku za jednatele dra. F. Jakubce), tak že po stránce vnitřní je zdar musea zabezpečen.

Na našem obecenstvu pak je, aby hojnou návštěvou podporovalo podnik tak velký a tak záslužný, jemuž do nové éry ze srdce přejeme plného zdaru! Dr. *Bož. Prusík.*

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ.

Otylie Sklenářová-Malá, vynikající člen činohry Národního divadla, opustila 3. května po 40tileté činnosti dráhu uměleckou.

Jiří Bittner, jeden z předních našich herců zemřel v noci ze 4. na 5. května. (Bližší viz v „Činohře Národ. divadla".)

Václav Vladivoj Tomek, professor české university Karlo-Ferdinandovy, proslulý dějepisec a spisovatel, slavil 23. května své 80. narozeniny.

Národopisné museum československé umístěno dne 15. května ve vlastní budově. (Bližší viz výše.)

OCHRANA DÍTĚTE V UHRÁCH.

MUDr. Jan Dvořák.

K zamezení možného nedorozumění budiž mi dovoleno odborné úvaze své předeslati připomenutí, že následovní črta studií mých, na místě samém konaných, má jedině za účel podati české veřejnosti se stanoviska ryze sociálně-politického stručný nástin vývoje, novověkých podnětů a nynějšího stavu sociálně-politických reform v oboru ochrany dítěte v Uhrách. S toho hlediska neuznal jsem za dobré na tomto místě pouštěti se do kritického posuzování a snad i rekriminací politických a národnostních motivů nynějších vůdčích kruhů vlády uherské a některých stinných stránek politického zákulisí této otázky.

Jako v jiných zemích evropských, byla i v Uhrách ochrana dítěte po celá století obmezena výhradně na dobročinnou působnosť církve, jejímž zdrojem byly jedině ohledy humanitní, nikoliv právní a paedagogické, a cílem jediným péče o nalezence a sirotky. Takměř v každém klášteře mnichů a jeptišek bylo vychováváno několik opuštěných dětí.

Širší veřejnost počala výchově opuštěných dětí věnovati pozornost podobně jako v Německu teprve počátkem doby reformace.

Od doby té datuje se v Uhrách vznik ochrany dítěte poskytováním podpory žactvu, v kterémžto ohledu přísluší zvláštní zásluha knížatům Sedmihradským, jichž podnětem zřizovány byly již v 17. století při každé větší škole zvláštní ošetřovací ústavy či opatrovny (Verpflegsanstalten), v nichž dostávalo se bezplatného zaopatření mnoha ti-

sícům chudých žáků. Současně s ústavy těmito vzniklo několik sirotčinců, jichž vývoj spadá ovšem teprve do vlády Marie Terezie.

Největší dílo doby této je zajisté sirotčinec v Nagy-Szebenu (Sibini), v němž dostalo se výchovy as 10.000 sirotků a nalezenců. Zanikší v nastalých na to dobách válečných horlivost v podpoře opuštěných dětí, vytryskla nadějně z nova ve druhé polovici předešlého století zejména podnětem dobročinných dámských spolků, jíž dostalo se záhy podpory různých úřadů a jiných korporací.

Na zřízení nalezinců po vzoru jiných zemí, zejména Italie, Francie, Švédska, Ruska, Belgie a Rakouska pomýšlelo se v Uhrách sice již v předešlém století, nedošlo však ni do posledních let k zřízení ani jediného. Nalezenci byli jednak prostřednictvím úřadů, jednak různých spolků výhradně v soukromých rodinách umísťováni. Leč četné případy nade vší pochybnost zjištěného zneužívání, jakož i truchlivý osud nalezenců a dětí opuštěných, a obzvláště neobyčejná úmrtnost městských dětí u venkovských kojných, o nichž se všeobecně říkalo, že dělají andělíčky, způsobily zejména ve vyšších kruzích náhlý obrat.

K zamezení vysoké úmrtnosti nemanželských dětí, k osvobození ze zbědovaného jich stavu a ku přiměřené jich výchově založen byl 1870 zásluhou hraběnky Štěp. a Clar. Károlyiové „První Budapěšťský spolek k zřizování zemských dětských asylů," který již r. 1872 zřídil zvláštní ústav, jenž v prvých počátcích primitivní správou nevyhovoval časovým požadavkům, a tím úmrtnosť 52% svěřených dětí vykazoval.

Teprve po provedení různých reform, záležejících zejména v zostřeném dozoru, v umísťování kojenců mimo ústav u kojných a j. v., nastaly lepší poměry, a úmrtnost klesla 1874 na 31%. Podnícen příznivými výsledky usnesl se týž spolek r. 1880 na zřízení ústavu pro další výchovu nalezenců, v němž by se jim po odbytí 6 tříd obecné školy dostalo praktické výchovy v zahradnictví, zemědělství a v odvětvích průmyslu souvisících se zemědělstvím.

Tak vznikl 1884 „Vzdělávací ústav pro řemeslníky a zahradníky" v Rákospaloté na Istvánteleku se 4třídní školou pro chlapce a tříroční školou zahradnickou.

Kromě toho zařízen byl pro zakrnělé, skrofulosní a rachitické, prsu již nepotřebující děti 1894 ve Fóthu „Filiální asyl", v němž na zdravém venkovském vzduchu dostává se stálého ošetření 20 takovým neduživcum ve stáří 3—6 roku pod dozorem šedých sester. R. 1895 vykazoval blahodárný spolek tento, poskytující zemi dobrodiní nalezince, po 25leté činnosti počet 4906 ošetřovaných dětí, z nichž bylo 806 nalezenců, a jichž úmrtnosť klesla na 6—12%.

Následkem značně rozvětvující se činnosti řečeného spolku staly se prostory budovy ústředního ústavu v Budapešti těsnými, vzhledem k čemuž usneseno, aby zřízen byl všem moderním požadavkům hygieny a techniky vyhovující ústřední ústav dle vzoru nalezince v Stockholmu, jenž zdál se účelům a požadavkům uherským nejspíše vyhovovati.

Ústav záležeti má ze dvou větších a ze dvou menších pavillonů.

Ve hlavní budově v ulici Svetenay má býti prostranné a pohodlné obydlí pro děti 3—6leté, v ústavu se nacházející, a obydelní prostory pro milosrdné sestry. Ve 2. pavilloně mají býti kromě prostor pro lékaře a správu obydlí pro umístění kojenců a kojných, jakož i prostory k dočasnému pobytu dětí přijatých a pro umístění na venku určených, a mimo to čekárny kojných a sály pro nemocné. V malém pavilloně má býti byt správcův a učitelův, a ve 4. pavillonu prostory pro dospívající dívky.

Následkem nedostatku hmotných prostředků jest dosud toliko jedna část celé ústřední budovy zřízena, a slouží za nynějších poměrů pro trvalý pobyt 50 dětí ve věku 3—6 let, a a několika nemocných kojenců.

Do roku 1899. obmezovala se činnosť spolku výhradně na hlavní město, od ledna 1899 vztahuje se však na celou zemi.

Ošetřovanci ústavu toho byli jednak z chudých rodin přijímání spolkem, jednak dodáváni úřady, z nichž bylo 30—40 nalezenců. Dvě třetiny přijatých dětí jsou kojenci, které se odevzdávají kojným do ošetřování, a toliko velice slabé a nemocné se nechávají v ústavu. Větší část kojenců přichází do rukou velkoměstských kojných. Děti, jimž netřeba více prsu, a jež nedosáhly ještě 3 roků věku, přichází vesměs na venkov do ošetřování k tak zvaným „suchým kojným", děti slabé tě-

lesné soustavy dopravovány vůbec na venkov. Hlavní požadavek při umísťování těchto je zdravý byt a bezdětnost rodiny, jež nesmí být v podnájmu. Dítě dospěvší do 3. roku přichází jen tehdy na venek, není-li v ústavu místa. V ústředním ústavu je 50, ve Fóthské filiálce 20 dětí od 3—6 let, jimž dostává se výchovy pomocí školních her.

Jakmile nastala povinnost návštěvy školní, t. j. v 7. roce, přichází část chlapců, zvlášť nalezenců do norm. školy v Istvánteleku, ostatní chlapci, kteří pro nedostatek místa nemohou býti přijati, jakož i holky umísťovány jsou v řádných rodinách.

Dle takové soustavy vychovává a ošetřuje spolek děti do 12. roku věku, v němž odbyly 6 tříd obecné školy. V tomto věku přestává povinnost péče úřadů o svěřené děti, načež umísťují se chlapci co učedníci u řemeslníků a holky musí co služky do služby, jež se jim prostřednictvím spolku v řádných rodinách pokud možno opatřuje a usnadňuje.

Roku 1898 ošetřováno bylo nákladem spolku 193, nákladem úřadů 531, tedy dohromady 724 dětí.

Denní průměr chovanců obnášel vždy nejméně 400.

Dozor na ošetřování dětí v ústavu i v rodinách je velice pečlivý a soustředěn jest v rukou spolkového lékaře — přednosty —, jemuž po boku stojí asistent a 7 šedých sester.

Asistent navštěvuje děti v bytech jednou měsíčně. Kojné musí vždy jednou za 14 dní přinésti dítě do ústavu k prohlídce.

Na venkově vede dozor obecní lékař a semotam i přednosta.

Plat kojným za kojence obnáší měsíčně 10 zl., za děti odstavené až do 2 roků 8 zl., za děti starší 6 zl.

Kromě toho platí spolek prádélko a šatstvo.

Počet úmrtí obnášel as 11% ročně ošetřovaných dětí. Více než polovice úmrtí připadá na první rok. Roku 1898 obnášela celková úmrtnost 6.35%.

Movité a nemovité jmění spolku obnášelo r. 1899 více než 1 mil. korun, roční výdej obnášel r. 1897 355.064 korun.

Roku 1899, kdy vstoupil nový zemský zákon ohledně péče o nemocné v život, dle něhož převzal stát péči o nalezence méně 7 let staré jakož i o děti opuštěné, propůjčil se spolek i ku péči těchto dětí, čímž rozšířil činnosť svou na celou zemi, kde bude dle organisace ústředního ústavu zařizovati filiální ústavy.

Následkem povinnosti vzešlé spolku zákonem rečeným, přijímati každé opuštěné dítě, vzroste počet ošetrovanců spolku zajisté na několik tisíc ročně.

Vedle „Prvního Budapešťského spolku k zřizování zemských dětských asylu" — vznikl 1885 z podobných intencí, aby se totiž zamezila hrozivá úmrtnost nemanželských dětí, páčící se v okolí hlavního města až na 90%, a aby zamezilo se další „dělání andělíčku" v osadách kolem Budapešti, jiný velice blahodárný spolek pod názvem „Spolek bílého kříže zemského nalezince" (Landes-Findelhaus-Verein „Weisses Kreuz"). Spolek tento získal 1889 vlastní jednopatrový dům a 1897 vystavěl za 240.000 korun novou zvláštní budovu z darů státu, hlavního města a jednotlivců, a stal se od té doby důležitým činitelem v řešení otázky nalezenecké v Uhrách.

Roku 1898 ošetřoval spolek 1357 matek a dětí nákladem 263.846 korun a rozmnožil svůj fond na 600.000 korun.

Ústřední ústav, v jehož dvoupatrové budově v IX. okresu, v ulici Tüzoltó čís. 6., umístěno bylo celkem v 13 sálech 80 postelí, má za účel přijímati nalezence a ošetřovati je dokud by nemohli býti dopraveni do stávajících kolonií, jakož i ošetřovati a léčiti děti nemocné z města a z kolonií. Jakmile nabyde nalezenec určité váhy, 3500—4000 gr., odevzdává se k další péči do kolonie, jichž bylo roku 1897 celkem 75.

Nyní má Budapešťský dětský asyl 167 kolonií, mezi tím je však 52 takých, jež čítají pouze 1—5 dětí, kteréžto kolonie, co nepřiměřené, k sousedním větším se druží. V čele každé kolonie je spolkem honorovaný lékař, jenž je nyní placen král. uherským státním dětským asylem a jehož úlohou jest, vyhledávati pěstounky, odesílati je do ústředního ústavu, dohlížeti na děti, a po případě je i léčiti. Je to větším dílem úřední neb okresní lékař. Plat lékaře takového záleží ročně z 6 korun za každé v jeho kolonii umístěné žijící dítě, čímž páčí se příjem koloniálního lékaře přibližně na 2000 korun ročně.

Přirozeným způsobem je snahou každého koloniálního lékaře, aby co nejvíce svěřencu na živu udržel, a aby dokonalým dozorem pečlivé ošetřování jim zabezpečil.

Kojence odevzdává ústav toliko takým matkám, jež vlastní děti odstranily, aneb jichž dítě zemřelo. Opatření toto, jež nelze

naprosto schvalovati, čelí k tomu, aby pěstounka mimo svěřené jí dítě žádné jiné nekojila.

Větší děti, jimž není déle třeba výživy prsem, odevzdává ústav jedině, ovšem pokud to je možno, zámožným selkám. Za měřítko zámožnosti považuje se majetek aspoň jedné dojnice.

Pro větší děti, zatím ovšem toliko pro holky, je v Tétény, obci ležící v okolí Budapešti, ústav, v němž pod dozorem ústředního ústavu vykonávají sestry péči o děti. Sem posílá ústav toliko obmezený počet malých děvčat, poněvadž má toliko 20 postelí pohotově.

Co se dětí přijíčných a slabostí stížených týče, řídí se ústav zásadou, že nesmí býti děti tyto svěřovány cizím kojným k výživě, a že je musí vlastní matka živiti, aneb aspoň co nejdéle opatrovati. K účeli tomu zřízena byla zvláštní kolonie pro děti přijíčné a slabě vyvinuté, do nichž posílány jsou s vlastními matkami a tam prsem živeny.

Takové kolonie byly dvě: ve městě Jászberény a v Laczháza pro 90 dětí.

Aby se ochrana dětí po celé zemi co nejvíce rozšířila a ujala, snaží se ústřední spolek v různých končinách zřizovati filiální spolky, jež ovšem z počátku měly toliko obmezený obor činnosti. Spolek uznává přísný dozor na pěstounky za velice účelný a nevyhnutelný, a proto provádí ústřední dozor na každé dítě vícekrát ročně prostřednictvím spolkového lékaře na místě samém. Dozorčí lékař má právo každou nepřístojnost ihned odstraniti, po případě špatně ošetřované dítě dosavádním pěstounům odejmouti a jiným pěstounům přidělití.

Spolek přijímá každé dítě větším dílem s matkou, vyjímaje děti stížené nakažlivou nemocí a děti cizozemské. Děti zůstávají v ústavu prve než dosáhnou způsobilosti, aby mohly býti odevzdány cizím kojným. Normální tělesní váha dětí do kolonií odesílaných obnáší průměrem 3500 gr. V předešlém roce obnášel pobyt dětí v ústavu po jich přijmutí průměrně 10 dní. Dne 31. prosince 1902 bylo 167 dětí (kojenců), t. j. 24% s matkami v koloniích. Snahou spolku je však, aby mohly býti odesílány do kolonií, pokud možno, děti s vlastní matkou a aby zůstaly při jejím prsu až do odstavení. Z finančních příčin musil ovšem spolek dávati zatím děti k cizím kojným. Kojenci odevzdávají se výhradně toliko kojným.

Náklad platily zámožné matky samy, méně zámožné částečně a za úplně chudé hradila náklad domovská obec. Spolek platil pěstounce v prvním roce měsíčně 7 zl., ve druhém roce 6 zl. na to pak 5 zl. Kromě toho poskytoval spolek zdarma oděv a lékařskou pomoc.

Spolek získal si působností svou, vrcholící v značně zmenšené dosavadní vysoké úmrtnosti dětí, velikou zásluhu.

Roku 1897 obnášela v Uhrách úmrtnost děti do 1 roku 22.22%, úmrtnost ošetřovanců spolku bílého kříže obnášela v témž věku a období toliko 15.43%, ač se v ústavu obmezuje číslo úmrtnosti toliko na státní děti, kdežto děti kojných vlastních matek nejsou do toho čítány. R. 1874 obnášela ještě úmrtnost dětí, svěřených spolku, v prvním roce 45.4%, 1894 22.7%, 1895 19.2%, 1896 24.1% a 1898 klesla na 13.6%, 1899 13.38%, 1900 obnášela 14.28%, 1901 13.45% a 1902 12.91%. Úmrtnost dětí v ústavu obnášela r. 1896 4.18%, 1897 3.79%, 1898 3.61%, 1899 3.08%, 1900 4.76%, 1901 3.64%, 1902 5.3%. Úmrtnost státních dětí v kolonii obnášela 1896 21.47%, 1897 15.36%, 1898 22.95%.

Z toho patrno, že vyjímaje Pařížský nalezinec, žádný jiný nemůže se vykázati tak příznivými zdravotnickými poměry jako spolek bílého kříže.

Uzákoněním čl. VIII. zákona z r. 1901 o státních asylech dětských nastala vládě povinnost zříditi v Budapešti hlavní ústřední státní dětský asyl. Pozemky pro ústav ten poskytlo město, a potřebný náklad čerpán bude ze Sandorské fundace. Ježto však není možno stavby ústředního ústavu tohoto tak rychle provésti, bude zatím dlužno spokojiti se se zatímním přechodním stavem. Za tím účelem pronajaty byly vládou do té doby, dokud nebude provedena stavba ústřední budovy, t. j. do roku 1905, prostory ústředního spolku bílého kříže.

Novým zákonem o státních asylech byl spolek „bílého kříže" ověřen k zřizování podobných ústavů, následkem čehož zřídil a zřizuje celou řadu ústavů, jež by se mohly vším právem zváti „sirotčince pro kojence".

Od roku 1891, kdy byl dán právní podklad k zákonité úpravě opatrování malých dětí v Uhrách, rozmnožil se počet těchto dětských opatroven velice značně, dosáhnuv čísla

as 3000, z nichž polovice je vychovatelnami a druhá polovice výhradně dětskými asyly, v kterých se malé děti nacházejí po celý den pod dozorem, a ve mnohých ústavech se jim dostává i stravy.

První opatrovnu pro malé dítky zřídila velkodušná hraběnka Terezie Brunsvikova, žačka Pestalozziho již roku 1828.

Zvláštní zmínky zasluhuje, že tři z dětských sirotčinců a sice v Budapešti, Koloszváru, Hódmezövásárhely jsou zároveň vzornými školami stávajících tamtéž ústavů vzdělávacích pro učitelky obecných škol a pro učitelky pro školní hry.

S ústavy těmi spřízněné ústavy, „jesle", vžily se však jedině v Budapešti, ač první ústav toho druhu byl již roku 1852 zřízen.

Dle posledních výkazů z r. 1900 bylo v Uhrách 105 chudobinců a sirotčinců (opatroven), v nichž dostalo se ošetřování celkem kolem 5000 dětem nákladem ročním více než 2 milliony korun.

Z ústavů těch je 31 vydržováno státem, komitáty a obcemi a 16 ústavů z úroků různých nadací.

Většina uherských sirotčinců spočívala dosud na základech konfessionelních, z nichž zaujímají prvé místo římsko-katolické, založené biskupy a jinými arciknězi, a nacházející se pod vedením sester.

Z ústavů těchto zasluhuje připomenutí: arcibiskupský dívčí sirotčinec v Esztergomu z r. 1890 a Simorův sirotčinec v Nagyszombatu z r. 1886 pro 100 chovanců. Kromě toho chlapecký a dívčí sirotčinec evangel. církevního okresu v Rozsnyó, zal. r. 1881 pro 29 chovanců, a protest. zem. sirotčinec v Budapešti z r. 1859 pro 150 chovanců. Na druhé místo vřaditi dlužno sirotčince israelitické, jichž ústavy náleží vším právem k nejlépe vedeným. Z těch uvésti dlužno zvláště: Pešťský israelitický dívčí sirotčinec z r. 1867 pro 55 chovanců, chlapecký sirotčinec israelitické obce z r. 1869 pro 150 chovanců s fondem 1 millionu zlatých.

Daleko skromnější úspěch vykazují sirotčince dámských spolků, z nichž většina zápasí s hmotným nedostatkem, a tím nachází se namnoze ve stavu velice primitivním.

Z ústavů zřízených dobročinnými spolky ze soukromých nadací jsou nejdůležitější: Fr. Mayera chlapecký sirotčinec v Budapešti od r. 1885 pro 85 chovanců, zemský spolek pro vzdělávání žen od 1868 pro 512 chovanek, dětský asyl Klotildy v Budapešti pro 59 chovanek, dívčí sirotčinec barona Hirsche v Budapešti pro 50 chovanek.

V poslední době bylo v Budapešti 11, v Pécsi (Pětikostelí) 4, v Pozsony (Prešpurku), Šoproni (Oedenburg), Debrecinu, Kolozsváru a Szatmár-Németi po 3 sirotčincích. Vubec je málo měst v Uhrách bez podobného ústavu.

U příležitosti tisícileté oslavy 1896 usneseno, aby bylo zřízeno množství nových sirotčincu, čímž se dosavádní jich počet značně zvýšil.

Zvláštního připomenutí zasluhuje, že uherské učitelstvo obecných škol, čítající 27.000, zřídilo již r. 1885 z výnosu sbírek zvláštní svůj sirotčinec. Od té doby byly ze zemského pensijního fondu učitelstva, obnášejícího 13 milionů zlatých, zařízeny další čtyry ústavy, sloužící výhradně pro sirotky, pozůstalé po učitelích, z nichž zvláště uvésti dlužno státní učitelský sirotčinec v Hódmezö-Vásárhely, jenž zřízen byl 1892 pro 7 dívek a 4 chlapce. V těchto ústavech učitelských umístěno je ročně více než 300 chlapců a dívek.

V počtu sirotčinců zařaděno je 114 nyní stávajících opatroven (Verpflegshäuser) v Uhrách. Ústavy ty nerůzní se valně od sebe, ač první opatrovna v Balatonfüredu byla r. 1870 dle vzoru švýcarských ochranoven (Rettunggshäuser) upravena výhradně ku záchraně spustlých dětí, při jichž výchově byla měřítkem *výchova rodinná* a zásada *přidržování chovanců ku práci*.

Dnešního dne přijaty byly obě zásady i od sirotčinců, ačkoliv byla toliko v malém počtu těchto ústavů *rodinná soustava* přísně provedena.

Původnímu účeli uherských opatroven vyhovují spíše *polepšovny* (Correctionsanstalten), jež byly r. 1878 ministrem spravedlnosti zejména ze soudních pokut zřizovány. Do polepšoven přijímají se kromě odsouzených mladých zločinců i spustlé děti počínaje 8. rokem věku, kde se vychovávají až do 20. roku.

Podobné ústavy byly r. 1900 tři pro chlapce a jeden pro holky, v nichž umístěno bylo celkem as 250 chovanců.

Příště má být počet ústavů těchto, vedených s vojenskou přesností, značně rozmnožen.

Zájmů dětí stižených vadami ústrojů smyslových počala se společnost (societa) uherská teprve v nejnovější době všímati. Jediný ústav pro slepce v Uhrách zřízen byl již 1825, první ústav pro hluchoněmé ještě dříve, 1802.

Oba tyto ústavy stojí, zvlášť následkem bohatých darů, v první řadě všech nejmohutnějších uherských humanitních ústavů. Veškeré ostatní ústavy pochází vesměs z nové doby. Ústavů pro hluchoněmé mají Uhry toliko šest a dva ústavy pro idioty.

Od té doby, co v ústavu pro hluchoněmé ve Váczi vzdělána byla celá řada učitelů k výchově hluchoněmých a koktavých, jeví se však na poli tomto veliká nečinnost.

V Uhrách je značný počet humanitních ústavů, spojených se školami, jako konvikty a alumnáty.

Zvlášť ve spojení s téměř všemi protestantskými středními školami jsou ústavy, v nichž dostává se nemajetným žákům bezplatně neb za nepatrnou odměnu (obnášející ročně 120—160 korun) bytu a zaopatření.

Zvláštní horlivostí v ohledu tomto vynikají v nové době železniční úředníci státních drah, kteří pro své sirotky a školní dítky založili již tři mohutné internáty.

Myšlenka internátů stala se v Uhrách vůbec velice populární, ač výchova v klášteřích, zvlášť chlapců, nabyla malého rozšíření. Naproti tomu jsou spolky, jež výchovu v internátech vůbec zavrhují a chovance výhradně v soukromých rodinách umísťují.

V tomto směru vyvíjely se až do nejnovější doby i poměry výchovy nalezenců.

Na místě tomto připomenouti dlužno, že uherská vláda koncem roku 1902 učinila opatření, týkající se i nalezenců do Uher příslušných, přišedších na svět ve Vídeňské porodnici, jichž počet obnášel v minulém desítiletí průměrem ročně něco málo přes 300.

Opatření toto záleží ve výpovědi smlouvy Vídeňskému nalezinci a v poukazování dětí ve Vídeňské porodnici zrozených

přímo do nového asylu ve Steinamangeru (Szombathel), a tím v převodu příslušných novorozenců uherských přímo do správy a evidence domácí.

Jiné, k ochraně dětí sloužící a v cizině již stávající ústavy nachází se jedině v Budapešti, z nichž však mnohé dosáhly velikého rozkvětu a všeobecné obliby. K těm náleží především spolek pro feriální kolonie, jenž zřídil již tři stálé kolonie ve zdravých, k ošetřování dětí zvlášť vhodných venkovských místech.

Mimo to „Spolek přátel dětí", jenž poděluje obědy ročně více, než jedenkrát sto tisíc chudých školních dětí velkoměstských obecných škol.

Podpora nemajetných dětí poskytováním knih a učebních pomůcek a zejména vánoční odívání školních dítek, je v celé zemi obvyklým, tak že se jím zabývá nesčíslný počet spolku a společností stolních. I na stipendia a na odměny jsou Uhry velmi bohaty, ač zamlčeti nelze, že se na různých místech při jich rozdělování nejedná dosti pečlivě a šetrně. Celkem možno říci, že se v uherské společnosti jeví více vůle a náklonnosti k příležitostné dobročinnosti, než k soustavné podpoře dítěte dle jistého plánu.

Již v zákonech prvního krále sv. Štěpána nachází se ustanovení, dle něhož vdovy a sirotci postaveni jsou pod zvláštní záštitu krále. Od té doby vydána byla celá řada dotyčných zákonitých ustanovení. Nehledě k tomu byla úprava otázky sirotčenské provedena teprve r. 1877, a ještě dnes nachází se šetření těchto ustanovení pod dozorem ne vždy dosti spolehlivým výhradně samosprávných místních úřadů.

Společnosť ujímá se, nehledě k jednotlivým vyjímkám, větším dílem toliko těch, již mohou se honositi protekcí a zvláštním doporučením.

Proti zneužívání právomoci rodičů není v Uhrách dosud zákonité ochrany. Nehledě k jakž takž dodržovanému ustanovení, že děti méně 12 roků věku nesmí býti do řemesel neb do továren přijímány, mohou nemilosrdní lidé pracovní sílu dítěte takměř bez dozoru vykořisťovati. Ano i povinnost návštěvy školní v Uhrách v četných případech se obchází.

K ochraně dětí se stanoviska právního, mravního a hygienického stalo se dosud bohužel poměrně velice málo.

A i větší část zákonitých ustanovení lze následkem mnohých nedostatků uherské správy jedině ve velkých městech aneb v krajinách, nacházejících se pod správou energických úředníků, náležitě prováděti.

Z nejdůležitějších uherských humanitních ústavů, sloužících k ochraně a ošetřování opuštěných, spustlých a tělesnými vadami stižených dětí, jež vydržovány jsou státem, krajskými a městskými úřady, zasluhují zvláštního připomenutí následující:

Zemský ústav pro slepce, založený 1826 v Budapešti a sestátněný 1873. Počet bezplatných míst v ústavu vzrostl znenáhla r. 1899 na 139 ročně, tak že od založení ústavu do 1900 bylo 4124 slepých dětí bezplatně ošetřováno a vychováno. V nové době vyučují se chovanci obzvláště v pletení košů, sesli a pokrývek, jakož i ve výrobě umělých květin tak dlouho, dokud nejsou s to samostatně chléb si vydělati. Ústavu dostává se vydatné podpory zemským spolkem ku podopoře slepců.

Státní škola pro hluchoněmé byla otevřena 1891 v Budíně k doplnění paedagogia, k tomu účeli, aby sloužila za vychovatelnu pro výchovu hluchoněmých. Náklad školy té kryje společně stát a hlavní město, jež poskytuje roční subvenci 10.400 korun. Nyní má škola ta s externátem v Pešti 5 tříd s 54 chovanci, kteří neplatí žádného školného, nýbrž toliko 20 korun na učební nářadí. Chudým rodinám i tento poplatek se odpouští.

Na základech konfessionelních zřízen byl r. 1877 israel. ústav pro hluchoněmé v Budapešti pro 107 chovanců.

Ústav pro hluchoněmé v Temešváru, založený 1883, záleží z 8 tříd a má vlastní dům v ceně 92.000 korun.

Ústav pro idioty v Budapešti. Péče o ošetřování idiotů byla v Uhrách dosud zůstavena soukromé iniciativě. První ústav zřízený 1875 přeložen byl 1877 do Budapešti a byl 1896 sestátněn. Ústav působí ve dvojím směru, jednak ve směru vzdělávacím učitelských sil, jednak výchovou idiotických a slabomyslných, vzdělání schopných dětí. V ústavě bylo již pět učitelů k výchově idiotů a slabomyslných odchováno.

Vyučování ručním pracím vztahuje se na cvičení dle soustavy Fröblové na práce pletařské, hrnčířské, šití a pod. Vy-

datným doplňkem vyučování jsou procházky, výlety a různá rozptylování ve volné přírodě.

V nové době zřízeno bylo v ústavu pro choromyslné na Leopoldifeldu zvláštní oddělení pro idioty.

Dělnický sirotčinec „Gisely" v Zólyom-Lipcse zřízen 1833, fond jeho vzrostl přes 1 million korun. Je v něm umístěno 100 dětí. Týž má výbornou 6třídní normální školu, 4 dílny a rozsáhlé hospodářství.

Městský dětský sirotčinec král. a sid. města Budapešti. Dřívější pracovna proměněna byla 1881 v dětský asyl, jenž počal činnost svou 1888 v domě zakoupeném za 140.000 korun. Účelem asylu je vychovávati opuštěné, nezrajetné a potulné chlapce, vyučovati je a zvykati práci, aby se stali užitečnými členy společnosti lidské.

Dosavadní pravidelný počet chovanců, totiž 50, zvýšen byl na 100. Zásada výchovy spočívá ve stálém zaměstnávání chovanců. K tomu účeli slouží vyučování školní, domácí práce, vyučování živnostenské a práce zahradní. Roční náklad ústavu obnáší 38.000 korun, fond asylu páčí se na 742.594 korun.

Městský sirotčinec „Gisely" v Temešváru pro 40 sirotků, zařízen 1897 nákladem 300.000 korun. Na 1 chovance připadá ročně náklad 266 korun.

Dívčí sirotčinec „Klotilda" v Marosvásárhely, zřízený 1872 pro 17 chovanců ročně, roční náklad obnáší 5000 až 6000 korun.

Chlapecký sirotčinec Háromszékerského komitátu, zřízený pro 17 chovanců 1893, náklad roční obnáší 8000 korun, a roční státní subvence v obnosu 2000 korun.

Sirotčinec Eisenburgerského komitátu v Szombathely, otevřený 1878 pro 78 chovanců s vlastní normální školou; roční náklad 20—24 tisíc korun; na 1 chovance připadá kolem 400 korun.

Sirotčinec Zólyomerského komitátu v Radvany založený z veřejných darů 1880 s 4 třídní normální školou pro 30 chovanců.

Sirotčinec Baranyaerského komitátu v Péczi, založený nákladem půl milionu korun 1890 pro 100 dětí moderním způsobem. Roční náklad obnáší 16000 korun.

Kromě toho zasluhuje zvláštní pozornosti „Dobrovolné sdružení pro péči o chudé a pro ochranu dítěte".

Vysoká úmrtnost dětí a kojenců v Uhrách i sousedních zemích, zvlášť okolnosť, že ročně přes 60.000 dětí stává se obětí smrti, aniž by ku léčení jich bylo používáno činitelů veřejné zdravotní služby, podnítily sl. Idu Fürstovu, aby učinila první kroky ku zavedení soustavné péče o děti a ku organisaci ošetřování dětí a chudých v Uhrách. Přičiněním jejím založeno bylo 1897 toto sdružení, jež vzalo si za úkol zřizovati instituce, po případě ústavy, v nichž by byli vzděláváni schopní orgánové pro péči o děti a pro veřejnou péči o chudé. Účelu toho nebylo však dosud při veškeré přízni širších kruhů v plné míře dosaženo, ježto stanovám nedostalo se do posledních dob vládního schválení.

Nehledě k tomu působilo však přece zvolené komité v celé zemi ku racionelní péči o děti a o chudinu, zavedlo s nejlepšími zdravotnickými výsledky feriální hostění nemajetné školní mládeže v zámožných venkovských rodinách, bezplatné ošetřování a léčení nemajetných a chudých dětí v domácích lázeňských místech: Lipiku (35), Trenčíně, Teplici (6), Tordě (4), Pišťanech (2), Árva-Podhoře (2), Darkově (2).

Kromě toho zřídilo komité přes 100 sběracích stanic pod řízením učitelů, duchovních a filantropů ku sbírání a zužitkování divoce rostoucích léčivých bylin za účelem zlepšení hmotných poměrů nemajetných dětí a ku práci neschopných osob. Dále dosaženy byly komitétem u vlády různé výhody cestovní na veřejných komunikacích pro nemajetné děti a jich průvodčí za účelem zotavení a používání lázní, poskytováním polovičních cestovných sazeb na drahách a lodích.

U finančního ministerstva zakročil komitét o poskytování denaturované soli k účelům lázeňským pro veškeré venkovské obce a pro dětské ošetřovací ústavy, aby se poskytováním laciných solných lázní čelilo proti stále šířícím se chorobám dětským a proti přibývající slabosti dorostu obyvatelstva. Za tím účelem přistoupil komitét na podnět a za hmotné pomoci sl. Idy Fürstové ku zřízení lázeňské stanice na alkalicko-jodovém prameni v Lipiku, která 1899 byla za-

řízena co dětské sanatorium s 24 postelemi a téhož roku veřejnosti odevzdána.

Péčí téže slečny Idy Fürstové dosaženy byly léčením přijičných, skrofulosních, rachitických, chudokrevných a slabých dětí nejpříznivější léčivé výsledky. Chudým chovancům a dětem nemajetných úředníků dostává se volného používání lázní a pramene, jakož i lékařského ošetřování. Ošetřovací sazba pro tuto kategorii chovanců je stanovena dvěma korunami za 5 jídel i s obsluhou. Zámožné děti platí 4 koruny a za lékařské ošetřování 10 korun.

K institucím, sloužícím k ochraně dítěte, zařaditi dlužno vším právem na konec i nynější dětské nemocnice v Uhrách.

K těmto náleží v první řadě „Budapešťská dětská nemocnice „Štěpánka", jež se datuje od r. 1839 a je původem svým čtvrtá v Evropě. Pověst svou vděčí ústav tento prof. Schöpfovi a Bókajovi st.

Druhé místo zaujímá „Adele Bródy dětská nemocnice Pešťské israelitické náboženské obce", zřízená 1896 nákladem as 750.000 korun.

Dále dětská nemocnice Františka Josefa v Prešpurku, městská Staroveszská nemocnice pro chudé děti v Nagy-Váradu, jakož i oddělení pro dětské nemoce v nové městské nemocnici sv. Jana v Budapešti, a dětské oddělení na Budapešťské poliklinice.

(Dokončení.)

K OPRAVĚ ZÁKONA O VÝROBNÍCH A HOSPODÁŘSKÝCH DRUŽSTVECH.

Uvažuje Dr. Petr C. Nesý.

Velikou zásluhu o rozvoj našeho hospodářského života získal si zvěčnělý František Šimáček, který první nabádal k zakládání záloženských spolků („záložních kas"). Vida, jak v Německu množí se a vzrůstají záloženské spolky, počal od r. 1857 v Poslu z Prahy vykládati podstatu záložen, jejich hospodářské výhody a poučovati o způsobu zakládání jich. Podle jeho poučení zřízena byla u nás r. 1858 první záložna ve Vlašimi, potom

r. 1860. v Písku a r. 1861. v Čáslavi. V roce 1863. mohl Šimáček uveřejniti v Poslu z Prahy výkazy o 47 záložnách.

O právní povahu záložen se z počátku u nás nikdo nestaral, — a bylo to snad dobře, neboť jakmile by se bylo počalo uvažovati, podle jakého zákona záložny zakládati se mají, bylo by zřizování záložen jistě uvázlo. Šimáček domníval se z počátku, že záložny posuzovati se mají podle regulativu o spořitelnách z r. 1844, aspoň v návrhu žádosti za úřední povolení k zřízení záložny odvolává se na tento regulativ. Netřeba však blíže vykládati, že tento regulativ na záložny se nehodil pro různou hospodářskou povahu spořitelen.

Praxe politických úřadů však posuzovala záložny podle spolkového zákona ze dne 26. listopadu 1852. Výhoda spočívala v tom, že záložny jako spolky osvobozeny byly od daní, což z počátku finanční úřady také uznávaly.

Nevýhoda však spočívala v tom, že záložny závisely od naprosté libovůle politických úřadů, kterážto libovůle tím větší rozsah míti mohla, že pro nedostatek zákonných předpisů politické úřady mohly záložny podle libosti povolovati, ale i zrušovati.

Zajímavo jest stopovati, jak přízeň politických úřadů k našim záložnám měnila se podle toho, v jakém poměru jsme stáli k vládě. Nepřízeň vlády v době oposice na př. šla tak daleko, že místodržitelství moravské nijak se neštítilo, když jsme byli v opposici, bez závažné příčiny zrušiti dvě velké záložny moravské.

Ve věci samé jest každému právníku patrno, že záložny a svépomocná družstva pro svou zvláštní hospodářskou a právní povahu nehodí se pod ustanovení spolkového zákona, že nejsou spolky. První, kdo upozornil u nás na nutnosť upravení právních poměrů záložen a kdo se počal zabývati právní povahou svépomocných družstev, byl prof. dr. rada Randa, on byl také původcem petice, která v r. 1866. podána byla k zemskému sněmu království Českého za účelem zákonného upravení záloženských spolků. Petice ta končila: „prosíme, aby slavný sněm ráčil se věci této chopiti a dle uznání svého učiniti všeliké potřebné kroky, aby záložnám našim dostalo se takého zvláštního zákona, na jehož základě mohly by požívati jistoty a bezpečnosti a vzkvétati ve

prospěch obyvatelstva". Petici tu podalo 28 českých záložen. Petiční komise podala v prosinci 1866. zprávu s návrhem, aby zvolena byla komise k vypracování zákona, ale ta navrhla opět, aby se uložilo zemskému výboru, aby přibrav znalce osnovu zákona k upravení právních poměrů občanských záložen v Čechách vypracoval a sněmu předložil.

Zemský výbor pak v červenci 1867. sestavil zvláštní komisi, a této předložena byla osnova zákona, jak ji vypracoval prof. Randa. Osnova ta uveřejněna byla také v Právníku z roku 1867. pod titulem „Návrh zákona o záložnách a podobných společnostech zakládajících se na vespolné činnosti členů.

Osnova tato byla sice komisí přijata, sněmu také jako osnova zákona předložena, ale práce tato byla marnou. Mezi tím změnily se politické poměry. Když naši poslanci podavše deklaraci opustili sněm, měli v něm většinu zůstavší tam Němci.

A poněvadž na záložny pohlíženo bylo tehdy jako na podniky eminentně české, nemůže překvapiti, že sněm osnovu tu nepřijal. Komisse, které osnova ta odevzdána byla, učinila návrh: „I. Slavný sněme račiž

1. uváživ, že návrh zákona výborem zemským o záložnách živnostenských a podobných společenstvech podaný upravuje poměry, jež jsou povahy práva soukromého a spolčovacího,
2. uváživ dále, že tento předmět zákonodárství dle zákona ústavního z 21. prosince 1867 § 11 ad e, h, k, l, do zákonodárství říše náleží,
3. uváživ dále, že podán jest již sl. říšské radě návrh zákona, který jedná o témže předmětu, totiž o právních poměrech výdělkových a hospodářských společenstev,
4. uváživ konečně, že zastupitelstvu zemskému nepřísluší raditi a usnášeti se o podaném návrhu zákona:

přejíti z návrhu zákona pro záložny živnostenské a podobná společenstva — k dennímu pořádku;

II. však sl. sněme račiž se též usnésti, sl. vláda budiž požádána, aby k tomu působila, aby zákonné upravení poměru právních záložen, výdělkových společenstev cestou ústavní co nejdříve se stalo."

V sezení 15. září 1868 tento návrh až na odstavec I. 2. byl přijat, — a tím práce našich záložen o upravení právních po-

měrů zákonodárstvím zemským zmařena. — Neblahý centralismus i na tomto čistě hospodářském poli zvítězil. Vláda skutečně tehdy předložila návrh zákona, který v roce 1872 opakovala. Návrh ten byl opsán ze severoněmeckého a bavorského zákona o výrobních družstvech.

V roce 1873 stal se návrh ten zákonem — a jest bohužel zákonem až do dneška.

Se stanoviska legislační techniky je to dílo nedokonalé, nepromyšlené, mechanicky podle cizího vzoru opsané bez nejmenšího zřetele k poměrům, jak se u nás vyvinuly.

Brzy po vydání tohoto zákona ozývaly se hlasy volající po opravě jeho, ale dosud marně.

Hlavně bylo poukazováno na tyto vady:

1. že není zavedena povinná revise jako u spořitelen,
2. že rejstříky členské nejsou vedeny u soudu,
3. že ustanovení zákona o řízení v případě konkursu jest nejen nedokonalé a sobě odporující, ale i pro členy drakonické.

Potřebě povinné revise bylo vyhověno letos přijetím zákona o obligatorní revisi, zbývají druhé dva body, které reformy nezbytně potřebují.

Vláda proti žádaným opravám uváděla, že připravila novou osnovu zákona o těchto družstvech, ale nežli bude takováto osnova projednána, vystřídá se u nás několik vlád, proto nelze tuto naléhavou opravu odkládati. Na doklad těchto slov lze uvésti, že v roce 1899 předložil poslanec Merunovič a soudruzi z polského klubu osnovu zákona o výrobních a hosp. společenstvech, a praví na odůvodnění svého návrhu: „Na základě více než třicetiletých zkušeností a podrobných odborných studií jest v interessovaných kruzích uznána nevyhnutelná nutnost reformovati zákon z 9. dubna 1873. č. 70. o výrobních a hospodářských družstvech za účelem zdárného rozvoje těchto pro všeobecné blaho tak důležitých ústavů. Od deseti let t. j. od r. 1889. nalézá se tento předmět z různých podnětů, — buď jako petice, buď jako návrhy poslanců, dvakrát jako vládní předlohy — na denním pořádku — aniž by k nějakému konečnému vyřízení dospěl.“ Proto podává vládní předlohu z r. 1897. jako samostatný návrh.

Volání po opravě zákona o svépomocných družstvech došlo u nás již výrazu v r. 1880. V roce tomto koncem října a počátkem listopadu odbýval se sjezd záložen českomoravských a tomuto sjezdu byla předložena a přijata mimo jiné následující resoluce:

I. Jest naléhavá potřeba, aby nynější způsob držení v patrnosti členstva a pohyb jeho doplněn byl tím směrem, aby také u soudu při rejstříku společenstev choval se seznam členů společenstva.

II. Jest naléhavá potřeba, aby rozvrhovací řízení v zákonu o společenstvech stanovené opraveno bylo v ten způsob, aby

1. ihned v počátcích řízení konkursního stalo se přibližné rozvrhnutí,
2. aby při tom členům uložiti se mohl podíl na jednoho každého vypadající jistý přeplatek, jímž uhradila by se passiva a podíly, jichž nebude lze dobýti, načež, aby
3. po uhražení veškerých passiv stalo se za účelem konečného vypořádání rozvrhnutí konečné.

Resoluce tato byla přijata, ale dále se nestalo nic.

Pokud jde o rejstříky členské ustanovuje čl. 14. tohoto zákona: „V sídle společenstva musí se vésti rejstřík, do kterého se zapisovati musí jméno a příjmení a stav každého člena, den vstoupení a vystoupení, počet podílů, jakož i výpověď podílů. Každému musí dovoleno býti nahlédnouti do tohoto rejstříku, jakož i smlouvy společenské.“

Dále ustanovuje § 87. a 89.: „Nesplnění předpisu v § 14. obsaženého má c. k. obchodní soud trestati na členech představenstva a dozorčí rady pokutami až do 100 zl., a jestliže vědomě falešné zápisy do tohoto rejstříku se staly, má toto vědomé falšování rejstříku jako přečin trestáno býti vězením až do 3 měsíců.“

Ale ani tyto pokuty a vězení nezabránily a nebrání tomu, že rejstříky členské vedeny jsou a byly nedbale nebo vůbec vedeny nebyly. A přece sluší uvážiti, jakou důležitost nejen pro členy, ale i pro věřitele tyto rejstříky mají.

Toto vedení rejstříku družstvem samotným odpykají draze a trpce ti členové sv. Václavské záložny, kteří výpověď dali, ale nekontrolovali, zdali výpověď zapsána byla do rejstříku. Tito členové ručí sice jen za závazky vzešlé až do doby výpovědi, ale

celým svým jměním a to po dva roky od toho okamžiku, kdy se dodatečně výpověď zapíše, — předpokládaje, že toto promlčení dvouleté se nepřeruší.

Toto ustanovení jest hrozné ve svých důsledcích! A tyto hrozné následky jen tím jsou způsobeny, že vedení rejstříku členského svěřeno je podle zákona družstvům samotným.

Ať kterákoli záložna u nás upadla v konkurs, vždy nastala řada sporů ohledně členství.

Věřiteli na tom záleží, kolik členů a s kolika podíly má družstvo, záleží mu na tom věděti, kdo jsou členy, aby mohl posouditi jejich majetkovou bonitu a podle toho úvěruhodnosť celého družstva. Jestli pak představenstvo nebo úředník nezapisuje správně členy, nebo výpovědi jich, jeví se věřiteli stav společenstva docela jinak, než jaký jest. Důležitosť rejstříku členského pro členy objeví se však v případě konkursu. Kdo jsou zapsáni v rejstříku jako členové v době ohlášení konkursu, ručí věřitelům, jde-li o družstvo s ručením neobmezeným, třeba by byli již dávno dali výpověď, celým svým jměním. Tedy nedbalostí nebo nesvědomitostí úředníka nebo představenstva může bývalý člen přijíti o celé své jmění. Dále ustanovuje § 60. t. z., když v konkursu družstva s ručením neobmezeným přihlášená pohledávka jest uznána, může věřitel po skončení konkursu pro tuto pohledávku vésti přímo exekuci na člena. I může se státi, že někdo, jehož jméno omylem se dostalo do rejstříku, obdrží neočekávaně návštěvu soudního vykonávatele, který jde vykonat exekuci pro některého nebo pro více věřitelů družstva.

Jest s podivem, proč zákon náš, který byl opsán z návrhu zákona německého a bavorského, v tomto směru odchýlil se od svého vzoru. Severoněmecký zákon o svépomocných družstvech měl výslovné ustanovení, že rejstříky členské vedeny býti musí u soudu a toto důležité ustanovení do našeho zákona pojato nebylo. V motivech ku vládní osnově a ve zprávách komisí není nejmenšího odůvodnění pro tuto změnu. Zajímavo jest, že také v osnově zákona, kterou vypracoval prof. Randa v r. 1866, bylo ustanoveno, že rejstříky členské vésti se mají u soudu. Článek 7. této osnovy ustanovil: „Přednosta má ku konci každého pololetí soudu písemně oznámiti, kdo za člena přistoupil a má každoročně v měsíci lednu podati seznam veškerých členů v abecedním pořádku. Seznamy tyto buďte k seznamu rej-

stříkovému přiloženy, jeden exemplář stanov vložených, jakož i seznam dočasných představených vyloží se v místnosti jednatelské, po případě u přednosty.

Článek 8. Soud má představenstvo společenstva k splnění této povinnosti pokutami 5—100 zl. přidržovati.“ A v odůvodnění své osnovy praví prof. Randa: „Ohled na věřitele vyžaduje, aby se seznam veškerých členů soudu rejstřík vedoucímu odevzdal a tam schoval a aby se přistoupení a vystoupení jednotlivého člena témuž soudu periodicky oznamovalo, neboť členové takových spolků mění se každou chvíli a věřiteli musí se tedy poskytnouti možnosť, aby seznal, které osoby z dluhu společenských právy jsou. Při akciových společnostech toho ovšem potřebí není, poněvadž akcionáři z dluhů společnosti osobně právi nejsou“.

Zajímavo jest také, že když v letech 80. žádáno bylo, aby rejstříky členské u soudu vedeny byly, pražský obchodní soud z vlastní iniciativy vyzval záložny, aby mu předložily rejstříky členské, ale záložny samy proti tomuto vyzvání si stěžovaly a vyšší instance toto vyzvání zrušily.

Také osnova nového zákona o společenstvech předložená vládou a později poslancem Mejunowiczem v říšské radě obsahuje ustanovení, že rejstříky vésti se musí u soudu.

Článek 57. této osnovy ustanovuje: „Po ohlášení stanov do rejstříku společenského potřebí jest k nabytí členství podepsaného bezpodmínečného prohlášení o přístupu. Toto prohlášení podá se u představenstva společenstva a toto předloží jej za účelem zápisu do listiny členů k obchodnímu soudu. V prohlášení přístupném musí uvedeno býti jméno, příjmení, povolání člena a počet podílů. Soud, není-li překážky, má přistoupení v listině členů neprodleně provésti a přístupné prohlášení do uschování přijati. Teprvé zápisem přístupu do listiny členů povstává členství.“

Podobné ustanovení má německý zákon o výrobních a hospodářských společenstvech z r. 1889 v čl. 15. a ustanovuje ještě německý zákon, že o zápise do listiny členů má soud vyrozuměti jednotlivého člena i představenstvo.

Rovněž i v literatuře se všeobecně uznává nutnosť, aby tak důležitý dokument, jako jest seznam členů společenstva, veden byl u soudu a nikoliv u společenstva samého.

II. Pokud jde o opravu zákona ohledně řízení konkursního a repartičního, tu předem uvésti sluší nynější ustanovení zákona, které rozlišuje mezi společenstvem s ručením neobmezeným a společenstevm s ručením obmezeným. Pro družstvo s ručením neobmezeným, jako na př. jest Sv. Václavská záložna a veškeré Reiffeisenovy záložny, ustanovuje zákon (čl. 53.): „Členové družstva s ručením neobmezeným ručí za všecky závazky družstva, pokud ku krytí těchto v případě likvidace neb konkursu jmění družstva nestačí, solidárně a celým majetkem. (Čl. 60.) Jakmile konkurs jest skončen, jsou věřitelé oprávněni nedoplatek svých pohledávek, které ke konkursu přihlášeny a na jisto postaveny byly, na solidárně ručících členech družstva vymáhati. Jestli takovéto pohledávky v konkursu od představenstva resp. likvidátorů nebyly popřeny, může věřitel pro nedoplatek bez zavedení nového řízení přímo exekuci na člena družstva vésti.

(Čl. 61.) Jestliže konkursní řízení již tak daleko dospělo, že konečné rozdělení massy jest upraveno, má představenstvo (tedy ne správce konkursní podstaty) povinnost sestaviti výpočet příspěvků, z něhož jest vidno, kolik každý člen podle ustanovení smlouvy společenské k zaplacení věřitelů pro nedoplatky v konkurse utrpěné přispěti má. Jestliže členové se zaplacením těchto příspěvků prodlévají, má představenstvo výpočet příspěvků předložiti konkursnímu soudu za účelem soudního potvrzení. (Čl. 62.) Konkursní komisař má všem členům zvláštní zprávou a vyvěšením u soudu oznámiti, že do výpočtu příspěvků u něho neb u představenstva nahlédnouti mohou, a že proti tomuto výpočtu při stání činiti mohou případné námitky. (Čl. 63.) Činí-li při stání některý člen námitky, má se faktický stav a právní poměr tak vysvětliti, pokud ku předběžnému posouzení závažnosti námitek jest třeba. Soud má výpočet příspěvků po rozhodnutí o případných námitkách a event. po opravě potvrditi. Proti potvrzenému výpočtu nelze podati stížnost. Takto soudně potvrzený výpočet příspěvků jest po 14 dnech ode dne vyvěšení potvrzovacího výměru vykonatelný. (Čl. 66.) Každý člen jest oprávněn potvrzený výpočet příspěvků, pokud se jeho dotýká, vzíti žalobou v odpor. Žalobou

tou však exekuce se nezadržuje. Jestliže příspěvky od jednotlivých členu z části neb úplně se jeví nedobytnými, má představenstvo ohledně tohoto schodku nové vypočtení příspěvku sestaviti a tímtéž způsobem pokračovati, jak již uvedeno. Ustanovení tato platí i tehdy, když jmění společenstva ku zaplacení věřitelů nestačí, ale přes to konkurs otevřen býti nemůže, poněvadž je zde jeden věřitel, aneb zde není ani tolik jmění, aby útraty konkursu byly hrazeny. V takovémto případě musí se pak provésti likvidace."

Článek 72. konečně ustanovuje: „Tímto řízením, které zde vylíčeno bylo, nemá býti věřitelům společenstva překáženo, aby práva svá za solidárního ručení členů proti těmto samostatně pro nedoplatky svých pohledávek k platnosti přiváděli."

Ohledně společenstev s ručením obmezeným ustanovuje čl. 85., je-li prohlášen konkurs na družstvo s ručením obmezeným, jest na správci konkursní podstaty, sestaviti výpočet příspěvků, které jednotliví členové dluhují a za které ručí. Zdráhají-li se členové tyto příspěvky zaplatiti, má správce konkursní podstaty výpočet ten předložiti konkursnímu soudu k schválení. Na základě schváleného výkazu příspěvků lze pak vésti exekuci. Ohledně družstev s ručením obmezeným nedává tedy zákon v ě ř i t e l ů m právo, aby přímo nastoupili na členy pro nedoplatky svých pohledávek, zde tedy jest zavedeno jen řízení repartiční a výsledek jeho musí věřitelé vyčkati. Někteří sice tvrdili, že také zde mohou věřitelé přímo na členy nastoupiti, ale náhled tento není správný. Při obmezeném ručení nemá věřitel přímého práva na členy a jen společenstvo, pokud se týče správce konkursní jest oprávněn repartované příspěvky na členech vymáhati. Tak také v nové době nejvyšší soud rozhodl. P r á v o v ě ř i t e l ů n a s t o u p i t i p ř í m o n a č l e n y d r u ž s t v a j e s t t e d y j e n u r u č e n í n e o b m e z e n é h o.

Repartiční řízení zavedeno bylo nejprve v Německu po návrhu Schulze Dellitsche, jest to řízení, které má za účel, aby v případě konkursu schodek společenstva rozvržen byl stejnoměrně na všecky členy a od těchto složen.

Řízením tím mají býti členové ušetřeni četných žalob od různých věřitelů a má se zameziti podávání nesčetných žalob regressních, kterými by jednotliví členové, kteří více zaplatili, žádali náhrady od jiných členů, kteří tolik nezaplatili. Kdyby bylo ponecháno jen věřitelům, aby na členech pak vymáhali si

nedoplatky svých pohledávek, nastal by hrozný chaos, boj věřitelů proti členům aneb členů proti sobě.

Náš zákon přijal repartiční řízení podle vzoru severoněmeckého zákona, ale stylisace a úprava nebyla promyšlena.

Ten, kdo zákon spisoval chtěl na jedné straně přijati toto repartiční řízení, ale na druhé straně chtěl zachovati věřitelům přece právo, aby přímo na členech vymáhali své nedoplatky, ale spojení těchto obou institucí stalo se nepromyšleně a nebylo důsledně provedeno.

Článek 61. a následující upravuje řízení repartiční, jak jsem byl již uvedl, kteréžto řízení by bylo úplně stačilo k upokojení věřitelů.

Však vedle tohoto repartičního řízení ponechává zákon při neobmezeném ručení věřitelům v čl. 60. a 72. ještě právo, aby sami nastoupili na členy pro nedoplatky svých pohledávek a toto ustanovení zákona jest nutno zrušiti a zrušení tohoto ustanovení jest právě nyní naléhavě nutné, neboť kdyby nastal konkurs Sv. Václavské záložny, pak mělo by toto ustanovení, předpokádaje, že by konkurs proveden byl do poslední litery, hrozné následky pro členy, kteří by den ze dne mohli očekávati soudního vykonávatele a nové a nové exekuce a žaloby. Vykonáváním tohoto práva musilo by býti nejen materielně, ale i fysicky a duševně zničeno na sta a sta existencí.

Ochrana věřitelů nevyžaduje vůbec ponechávání tohoto ustanovení v platnosti, neboť provedenou reparticí a vymáháním repartičních obnosů sežene představenstvo od členů tolik, co se vůbec sehnati dá a nelze mysliti, že by se věřiteli podařilo více vymoci, než-li se podaří představenstvu.

Toto právo věřitelů nastupovati přímo na členy není ani dosti praktické, poněvadž jest sporno, kdy mohou věřitelé na členy nastupovati.

Článek 60. praví: „jakmile jest konkurs skončen, jsou věřitelé oprávněni nedoplatky svých pohledávek vymáhati od členů solidárně ručících". Ale není patrno ze zákona, kdy pokládá konkurs v tomto případě za skončený.

Jest tedy otázka, kdy jest konkurs skončen, jest skončen až po provedeném repartičním řízení neb před zahájením repartičního řízení? Jinými slovy: patří repartiční řízení do řízení konkursního neb má-li soud formálně dříve konkurs

prohlásiti za skončený, než li se přistoupí k repartičnímu řízení? O tuto otázku hádají se učenci od počátku vydání tohoto zákona. Obě strany mají pro sebe důvody v znění zákona, poněvadž právě zákon v této části není promyšlen a důsledně proveden.*)

Je-li správný náhled, že repartiční řízení patří do řízení konkursního a že tedy konkurs jest skončen až po provedení repartičního řízení, pak by vůbec toto právo věřitelů nastoupiti na členy, n e m ě l o p r a ž á d n é c e n y, neboť buď by v řízení repartičním složili členové potřebné nedoplatky a všecky dluhy konkursu by byly vyrovnány, anebo by repartiční řízení provedeno bylo do všech důsledků, tedy do úplného hmotného zničení všech členů a pak by věřitelé neměli na kom nedoplatky své vymáhati.

Je-li správný náhled, že řízení repartiční nepatří do řízení konkursního a že před řízením repartičním má konkurs formálně za skončený prohlášen býti, pak opět by celé řízení repartiční nedosáhlo účelu, pro který zavedeno bylo.

P ř e d s t a v m e s i j e n d ů s l e d k y, které by nastaly, kdyby věřitelé mohli vedle řízení repartičního nastoupiti na

---

*) Ti kdo tvrdí, že po rozdělení massy konkursní má se prohlásiti konkurs za skončený a teprve potom má se provésti repartice, odvolávají se především na to, že repartiční řízení není svěřeno správci konkursní podstaty, nýbrž představenstvu, resp. likvidatorům, což prý by nebylo odůvodněno, kdyby repartice do řízení konkursního patřila, v kterémžto případě by spíše byl k tomu povolán správce konkursní podstaty. Dále se odvolávají na ustanovení § 72 podle kterého řízení repartiční nemá brániti věřitelům, aby nedoplatky svých pohledávek vymáhali na členech, — a poněvač výkon tohoto práva podle § 60. předpokládá skončený konkurs, tedy repartiční řízení nastává po skončeném konkursu.

Ti, kdo tvrdí, že repartiční řízení spadá ještě do konkursního řízení a že tedy konkurs teprve po provedené repartici za skončený se má prohlásiti, odvolávají se na znění § 61. »když řízení konkursní tak pokročilo, že návrh na rozdělení massy jest pevně stanoven, jest povinností představenstva sestaviti výpočet příspěvků«, z čehož vyvozují, že repartice jest jen dalším stadiem konkursu. Dále se odvolávají na to, že zákon i během repartičního řízení mluví o konkursním soudě (§ 61, 65, 69) a o konkursním komisaři (§ 62, 63), kdyby však byl konkurs skončen, nemohlo by býti řeči ani o konkursním soudě ani o konkursním komisaři Z motivů zákona nedá se ani pro jeden ani pro druhý náhled nic podstatného uvésti. Polemika právnických spisovatelů vyvolána byla hlavně rozhodnutím vídeňského vrchního soudu. Vídeňský zemský soud jakožto soud konkursní prohlásil, když v konkursu družstva s ručením neobmezeným konkursní massa rozdělena byla, konkurs za skončený a nařídil likvidatorům, aby podle § 61. sestavili výpočet příspěvků. Vrchní soud zrušil toto usnesení, nařídil sejmutí ediktu konkurs zrušujícího, a uložil likvidatorům, aby příspěvky od členů složené a vybrané odevzdali správci konkursní podstaty. Toto rozhodnutí II. instance vešlo v moc práva.

členy. Tu by někteří členové, zejména zámožní členové, byli zasypáváni žalobami a exekucemi, útraty by rostly do nekonečna a takoví členové byli by uštváni. A vedle toho by ještě představenstvo na takovém členu vymáhalo repartiční příspěvky. Ovšem mohli by takoví členové, kteří by více platili, regressem hojiti se na jiných členech, ale kam by to pro bůh vedlo!

A l e i p o d m í n k y, za kterých věřitel toto právo vykonávati může, jsou dosti složité, takže často není pro věřitele toto právo praktickým. Zákon totiž ustanovuje, že věřitel může nastupovati na člena pro nedoplatek své pohledávky, pakli tato byla ke konkursu přihlášena a správnosť její na jisto postavena, — a dodává zákon — jestli proti této pohledávce v konkursu od představenstva nebyly činěny námitky, může věřitel zakročiti hned o exekuci proti členovi. Tedy jen v tom případě, když představenstvo správnosť pohledávky uzná, může pak věřitel přímo o exekuci proti členovi zakročiti; činilo-li představenstvo proti přihlášené pohledávce námitky, třeba byla pak správnosť její na jisto postavena, může věřitel pouze žalobou na člena nastupovati. Již toto rozlišování není praktické, a může vésti k zbytečným útratám, ale v konkretním případě bude mnohdy věřiteli obtížno opatřiti si doklady pro žádosť exekuční. Věřitel, který chce přímo o exekuci zakročiti, musí dokázati (a to listinami), že pohledávku svou ke konkursu přihlásil, že správnosť její byla na jisto postavena a že představenstvo proti ní nečinilo námitek, kolik obnáší nedoplatek jeho pohledávky, že konkurs jest skončen a že exekut jest členem družstva v konkurs upadšího. Zejména pro tuto poslední okolnosť bude často těžko opatřiti si listinný důkaz.*)

*) Věřitel žádal po skončeném konkursu o exekuci proti členovi na základě ověřeného výpisu ze členského rejstříku, kde při osobě exekuta scházel den kdy do společenstva vstoupil. Nejvyšší soud zamítl tuto žádost o exekuci s následujícím odůvodněním: »K průkazu, že exekut jest členem družstva, stačí důkaz o zápisu jeho do rejstříku. Tento rejstřík však musí přesně veden býti podle předpisu § 14. zák. o spol., musí tedy z rejstříku vidno býti, kdy do družstva člen vstoupil. Poněvač ale z výpisu předloženého není vidět den vstoupení, a exekut popírá svoje členství, musí rejstřík zkoumán býti. V rejstříku samotném není rovněž udán den vstoupení do společenstva. Pro tento nedostatek nemůže rejstřík pokládán býti za dostatečný průkaz členství.« (Rozhodnutí z 1. března 1894 Links 3687). V jiném případě povolil nejvyšší soud exekuci na základě úředního vysvědčení c. k. okres. hejtmanství o tom, že exekut sám na hejtmanství doznal, že jest členem. (Rozhodnutí z 24 srpna 1878 Adler Clemens 797.)

Ale nestačí k vedení exekuce prosté dukaz, že exekut je členem fallitního družstva, nýbrž musí z listinného dokladu o členství vycházeti, že exekut byl členem ještě, když pohledávka povstala. (Rozhodnutí nejvyššího soudu z 8. července r. 1884 a z 25. září 1883. Adler Clemens 1157 a 1103.) Exekut, není-li členem, může se sice proti exekuci brániti, a podal-li věřitel žalobu, může se proti žalobě hájiti, ale námitky proti exekvované pohledávce činiti nemůže, pakli při konkursu představenstvo proti ní námitek nečinilo. Mimo to jest tato ochrana domnělého člena příliš nepatrna proti nebezpečí, které mu exekucemi a žalobami hrozí.

Z uvedeného vychází, že toto právo věřitelů nastupovati po skončeném konkursu přímo na členy, nemá v některých případech pro věřitele praktické ceny, na druhé straně však je způsobilé zničiti množství hospodářských existencí.

V literatuře právnické uznává se všeobecně potřeba opravy společenstevního zákona v tomto směru.*)

Nový návrh společenstevního zákona také nepřipouští, aby věřitelé přímo na členy nastupovati mohli, ustanovuje v § 3.: „Bezprostřední ručení členů naproti věřitelům družstva nemá místa ani při neobmezeném ani při obmezeném ručení."

Zrušením tohoto ustanovení dosavádního zákona neutrpěla by tedy ochrana věřitelů, ale na druhé straně odstraněna by byla veliká nejistota právní, ve které nyní nalézají se členové družstev s ručením neobmezeným. Ostatně vláda sama uznává nutnosť opraviti společenstevní zákon v tomto směru. Poukazuji na slova, která pronesl odb. přednosta Dr. Klein ve sněmovně při jednání o zákoně upravujícím revisi družstev

*) Stross, das oest. Genossenschaftsrecht, pag. 264 »Allerdings ist diese gesetzliche Bestimmung, durch welche es ermöglicht wird, dass ein Genossenschafter für denselben Ausfall zu gleichen Zeiten von zwei Seiten exequirt wird, die härteste und abänderungsbedürftigste des ganzen Gesetzes«.

Randa, Obchodní právo, str. 276: »De lege ferenda doporučovati dlužno, aby toto právo věřitelů, nastupovati přímo na jednotlivé členy společenstva, obmezeno bylo na případ ten, když repartice do jisté doby nebyla realisována.«

Baudiss, Mitteilungen des d. Juristenvereines Prag 1884. p. 69. »Vor Allem möchten wir das im Schlussatze des § 60 G. G. für den Concursfall eingeraumte, auf schwanker — dem Richter oft genug fehlender — Grundlage aufgebaute Executiv-verfahren beseitigt und den § 51 des deutschen Gesetzes restituirt, noch lieber aber Goldschmied's Vorschlag auf alleinige Durchführung der Repartitionshaft ausgeführt sehen. Dann würde jede Incongruenz in der Stellung der Gläubiger im Concursfalle und ausserhalb desselben schwinden und die vorzeitige Zwangsvollstreckung wegfallen«.

svépomocných. Pravilť mezi jiným: „Neleží nedostatek práva společenstevního v otázce revisní, nýbrž v nešťastném systému repartičním, které jako lavina na několik k placení schopných členů družstva tíhu veškerých dluhů družstva svaluje, a je ničí."

Ještě v jiných směrech potřebuje dosud platný zákon oprav, jménovitě na př. aby připuštěna byla zákonem možnosť změnu ručení neobmezeného v ručení obmezené provésti změnou stanov, avšak opravy ty nepokládám za tak akutní, jako ony dvě, o kterých v úvaze této se jedná.

VÁLKA BUDOUCNOSTI SE STANOVISKA NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO.

Pod tlakem francouzské myšlenky odvetné a z ní plynoucích politických komplikací vzrůstá příliv branných prostředků všech evropských států v míře před tím nikdy netušené.

Zkrácením aktivní služby vojenské, za to však prodloužením povinnosti záložní, dociluje se ohromných zásob vycvičeného mužstva, nehledě na nepřehledné řady doplňovací zálohy a domobrany, obsahující všechny vrstvy od jinošského mládí do krajních skoro mezí mužných sil.

V Německu nastupuje ročně činnou službu 224.000, v Rusku 319.000, ve Francii 207.000, v Rakousko-Uhersku 148.000, v Italii 96.000 mužů. Tolikéž asi odchází jich ročně do zálohy, což činí, odečteme-li 25% úbytek úmrtím, vystěhováním, neschopností atd. v Německu při 25leté službě (7 let v stálém vojsku činně i záložně, 12 let v země- a 6 let v domobraně) 4,200.000 mužů, v Rusku při 22leté službě (3 až 5 let v činné, 14 v záloze, 3 v opolčení) 5,200.000, ve Francii při 25leté službě (3 leta činně, 10 v záloze, 6 v territoriálním vojsku a 6 let v záloze tohoto) 3,900.000, v Rakousko-Uhersku při 21leté službě 2,400.000, v Italii při 19leté službě (8 let v stálém vojsku činně i záložně, 4 leta v mobilní milici, 7 let v territoriánlí milici) 1,368.000 vycvičeného mužstva bez doplňovací zálohy, jenom částečně vycvičené.

Jak mizivými zdají se nám Xerxovy*) voje, srážka národů

*) Ostatně podle nejnovějšího bádání Dehlbrückova činila branná moc Peršanů při překročení Helespontu jenom asi 50.000 mužů — a ne 800.000, jak asi Řekové k větší své gloriole přibásnili. Kdo poznal blíže ohromné obtíže spojené s postupem velkých armád, nevěří ihned této a mnohým jiným číselným báchorkám.

na katalaunských polích ba i Napoleonovuv útok na Rusko proti těmto zástupům. Chmurná perspektiva budoucnosti!

Což divu, že vůči těmto ohromným číslicím ptá se národní hospodář nedůvěřivě, zda bude možno tyto milliony vyzbrojiti, a stane-li se tak, jak bude možno uživiti je po dobu operací, co zatím pozadí těchto armád — všichni ti doma zůstalí: ženy, děti, starci — zbaveno je většiny živitelů. Je vubec finančně možno uvésti tento kolosální stroj válečný v pohyb a udržeti jej v drtícím jeho chodu?

K zodpovězení těchto otázek dlužno předem zjistiti výlohy některých novodobých válek, abychom z nich přibližně vyvoditi mohli příští útraty.

Nejdražší všech válek 19. století a snad světa byl čtyřletý odboj otrokářské konfederace proti Unii severoamerické v letech 1862—1865. Severní Státy zaplatily vítězství své 3000 milliony dolarů (15.000 mil. korun). Ovšem padá obnos ten na účet dlouhé doby válečné, jež zaviněna byla opět kvapnými improvisacemi a diletantismem tak mnohých občanů generálů, nehledě k úžasným, v pravdě amerikánským podvodům, v jichž kalné vodě vznikla embrya několika dnešních trustových veličin.

Válka r. 1866. na českomoravské půdě stála Prusko 26 mil. pruských dolarů (asi 80 mil. korun), čili denně za 1 hlavu asi 7 korun, počítáme-li pruskou armádu i s doplňky 320.000 mužu a dobu války 35 dnů.

Vyšší poměr vykazují válečné útraty Německa r. 1870—71. Válka ta trvala 6 měsíců a 9 dnů a vyžadovala 1800 mil. marek (circa 2100 mil. korun) pro 1,150.000 mužu čítající massy německé, jež překročily skutečně francouzské hranice, což činí denně za 1 hlavu asi 9½ koruny.

Rusko-tureckou válku r. 1877—78 dlužno považovati pro náš účel za abnormální. Bylať vedena v kritické době finančního rozvratu Ruska. Mobilisací provedenou půl roku před vypuknutím nepřátelství a neslýchanými podvody neuniformovaných i uniformovaných šejdířů od proslulého židovského konsorcia Greger, Horwitz a Kohan a od nejvyšších intendančních úředníků až k velitelům setnin, baterií a švadron vzrostly výlohy její na 900 mil. rublů (asi 2300 mil. korun) co zatím ubohý voják umíral před Plevnem a na Šipce hlady a zimou. A přece naň připadal denně obnos 14 korun, tedy mno-

hem více než na dobře živeného německého vojáka r. 1870—71. Ovšem, že tu padá na váhu i chudoba severního Bulharska vůči bohaté Francii, a mimo to i šetrné chování se Rusů k osvobozeným Bulharům oproti bezohlednému rekvisičnímu systému Němců.

Rovněž tak vymykají se našim vývodům války následující epochy a sice dílem proto, že vedeny byly finančně chabými státy: srbsko-bulharská a řecko-turecká, dílem pro mimořádné výlohy, zvláště dopravní útraty: japonsko-čínská, španělsko-americká, jihoafrická válka a expedice čínská. Tak obnášela ku př. doprava jednoho muže z Marseilu do Taku r. 1900 355 až 420 franků, z Hamburku do Taku 400 marek.

Transvaal zaplatila Velká Britanie 205 milliony liber sterlinků (asi 4750 mil. korun), což činí za dobu od 11. listopadu 1899 do 1. května 1902 a za 448.435 mužů vkročivších na horkou tu půdu 12 korun za den a osobu, k čemuž však nutno přiraziti ještě 12 korun vyplývajících na muže z ročního řádného rozpočtu vojenského, jenž upotřeben byl cele pro jižní Afriku, neboť Anglie sama byla koncem války skoro úplně bez vojska. Mimo to započteny jsou v úhrnném počtu mužů i oddíly indické 13.200 mužů a 16.979 mužů z různých kolonií, jichž vypravení jistě neslo císařství indické neb dotyčná kolonie.

Dosud probrali jsme jen výlohy vítěze.

Válečné útraty poražených jsou daleko komplikovanější. K výlohám za vlastní armádu přistupují ještě jiné, někdy neodhadné. S postupující invasí rostou requisice, kontribuce, tresty, škody na polích, ničení staveb a komunikací, ztráta válečného materiálu a dosahují útraty ty vrchole ve válečné pokutě, ztrátě území, ba dokonce i ztrátě svobody.

Francii stálo vydržování vlastních armád r. 1870—71. 1875 mil. franků, kontribucí a trestů zaplatily její obce a okresy 1000 mil. franků, ztráta Elsaska a Lotrinska odhaduje se kapitálem 1750 mil. franků. Válečná pokuta obnášela 5000 mil. franků, ztráta kursu při státních výpůjčkách a úroky z ní 2000 millionů franků, jiné ztráty 1400 mil. franků. Úhrnem zaplatila Francie porážku svou reelními 13.000 mil. franků.

Jak vysoko však dlužno ceniti škodu způsobenou hrůzami komuny — jako neodvratného zla předcházejících porážek a změn politických? Jakou cenu representuje zatlačení Francie s předního místa kontinentálního obchodu na místo druhé —

taktéž výsledek všeobecného zmalátnění? Mnoho-li obnášely by úroky z úroků, kdyby oněch 5 miliard bývalo investováno v domácím průmyslu?!

Mimochodem řečeno označil Bismarck v jedné své parlamentní řeči r. 1887 tuto válku za pouhou dětskou hru vůči příští srážce.

K výpočtu finančního napětí států při srážce dvou velmocí neb jich skupin slouží nám početní výsledek z války německo-francouzské, jež byla, smíme-li tak říci, vzorem pravidelných evropských střetů.

Počítáme-li na muže denně okrouhle 10 korun výloh, obdržíme při válečné hotovosti armády 3 milionu mužů na dobu 200 dnů (děj války r. 1870—71) sumu 6 miliard korun.

K čemu je úžasného obnosu toho zapotřebí?

Všecky kontinentální velmoci překonávají se takřka rok co rok ve výši řádných i mimořádných vojenských rozpočtů. Každá hromadí mrtvý válečný materiál — zbraně, střelivo, oděv, výstroj, technické pomůcky, železné zásoby potravní, zdravotní prostředky atd. — pro celý předvídaný stav válečný již v čase míru. A přece presentuje válečná pokladna v případě mobilisace výše uvedený požadavek státnímu pokladu částečně k okamžitému, částečně k brzkému vyplacení. Nákup koní (stav mírový: Italie 45.000, Rakousko 78.000, Francie 145.000, Německo 103.000, Rusko 140.000 — stav válečný dotyčně 190.000, 250.000, 450.000, 450.000, 500.000), zásobování mobilisovaných mass za strategického soustřeďování, výplaty zvýšené válečné mzdy vojákům, naplnění sborových pokladen tvoří první otázku peněžní, vymykající se zvyklostem míru; shromažďování dalších zásob potravních v zásobištích a na bodech etapních k zajištění nepřetržitých dodávek bojující armádě, sesílená výroba k doplnění válečného materiálu, vyrovnávání účtů dopravních atd. druhou.

S theoretického stanoviska vzato, není státu potřebí zvláštních prostředků peněžních k vedení války — neboť v případě nebezpečí předchází právo státní všem právům soukromým. Každý občan povinen bojovati zdarma vůči cizímu nájezdu, každý sedlák povinen odevzdati přebytek svých zásob k celkovému upotřebení, každý dělník má obětovati práci rukou svých k výrobě ochranných zbraní, tak jako každý bankéř povinen nabídnouti pokladny své k disposici státních pokladen. Byl-li by

ideální takovýto stát úplně neodvislým od ciziny, t. j. vyráběl-li by si všecky válečné prostředky od bořících ocelových nosů největších řadových lodí až do cvočků pěšáka v domácích průmyslových závodech, měl-li by s dostatek koní, a hlavně skýtá-li půda dostatečné množství cerealií k výživě vlastního obyvatelstva — tedy také zlomku jeho — operující armádě, pak nebylo by mu k vedení války zapotřebí ani haléře.

Tisíciletí setřela nám epigonům obraz Tyru i Karthaga.

Moderní stát s protínajícími se spletitými zájmy tříd, stran, koterií a jednotlivců vylučuje nejen souběžný postup jeho milionů, ale činí i donucovací právo jeho ilusorním, ba i nebezpečným. Nejvýše ještě, že užije se zákonného násilí v čase války k omezení nemravné spekulace ku př. zákonným určením maximálních cen za potravní předměty a p., jakž obzvláště v Německu pro případ války až do podrobností propracováno. Jinak chápe se však správa státu vždy jen universálního prostředku vyrovnávajícího — peněz, aby svobodnou koupí získala potřeb pro operující armádu.

Způsoby opatřování peněz jsou: přirážky válečné, půjčky dobrovolné neb nucené, vydání většího množství papírových peněz než možno krýti kovem.

První způsob, ač nejracionelnější, nehodí se prakticky k rychlému sehnání peněz, jak nejlépe dokazují vlekoucí se daňové důchody již v čase míru, nadtož pak ve válce, když převážná většina živností zbavena je pracovních sil i hospodářů.

Půjčkami lze krýti zvláště finančně silnému ústrojí státnímu poměrně v krátkém čase spotřebu peněžní, a při dnešním nad míru vyvinutém úvěru za prostřednictví bank, a jiných ústavů peněžních lze opatřiti si nadbytek platebních prostředků, zvláště při vzníceném enthusiasmu všech kruhů občanských. Důkazem sloužiž urychlené ve 2 letech provedené zaplacení 5 milliard ve zlatě Francií po míru Frankfurtském r. 1871. Ochotu kapitálu dosvědčují i v novější době půjčky velmocenské. Tak na př. deficitní půjčka německá 290 mil. marek uzavřená v dubnu t. r. byla přepsána 47krát, což znamená obnos 13 milliard — ovšem ne veskrze volného kapitálu, nýbrž většinou schopného vybavení teprvé postupnými vzájemnými převody.

I nucené výpůjčky slibují zdar při dnešním spořivém směru velkého publika, považíme-li, že vklady do různých bank,

spořitelen, založen atd. obnášejí jen v Praze, Budapešti a Vídni asi 2600 mil. korun, ovšem většinou investovaných, tak že lze počítati jen s obnosy portefeuilli, i to však ještě slušnými několika sty milionů.

Nehledíme-li však k této poslední, takřka jen chvilkové výpomoci, a vezmeme-li na zřetel i státy finančně slabé, závislé výpůjčkami na cizině, aneb i takové s indifferentním občanstvem, zapínajícím při hrozícím nebezpečí válečném rychle kapsy, tu shledáváme, že nutno finančním vůdcům takových států sáhnouti k jinému vydatnějšímu prostředku okamžité odpomoci. A tím jest způsob poslední: zvýšený výdej platebního surrogatu — papírových peněz.

Již z počátku osmnáctého století těšil se lis bankovní obzvláštní oblibě ve Francii, kde již r. 1720 skončilo vydání bankovek na podporu Missisipské akciové společnosti založené Skotem Lawem úpadkem, poněvadž postrádaly kovového podkladu.

Znovu sáhla Francie za velké revoluce k slabě fundovaným emissím assignatu a territoriálních mandátů r. 1790, aby si získala peněz k vedení války. Výsledek byl ještě „skvělejší". Roku 1796 kolovalo 45.578 milionů franku v těchto papírech, ovšem že skoro úplně bezcenných. Za 1 Louisd'or (asi 20 franků ve zlatě) obdrželo se 7200 franků v papírech, a vzdor tomu, že hrůzovládou určen trest 6- až 20letý na galejích, za nepřijetí assignatů al pari, nucen byl konvent r. 1797. ohlásiti státní bankrot. I v Rakousku pracoval v následujícím na to období protinapoleonských válek r. 1797—1810 tiskový lis se zimničnou horlivostí, tak že v r. 1811 rovnal se 1 zlatý stříbra 18 zlatým v papírech.

Ostatně sáhá způsob určovati zákonně libovolnou hodnotu peněz a sice s právě takovým fiaskem až do starověku. Tak dekretoval senát římský v druhé punské válce při tehdejší neznalosti papírových peněz, stříbrnému denáru dvojnásobnou cenu, ovšem že pro soukromý oběh marně.

Nehledě k těmto finančním kataklysmům, disponují moderní státy svými cedulovými bankami při opatrném užití tiskových lisů dostatečným okamžitým počtem milionů, aby vůči dodávkám vlastních producentů náležitě zabezpečily první i následující výdeje válečné. Že nejpohodlnějším způsobem tímto

kombinují i finančně spořádané státy, leží na snadě. Při tom není jim ani překročiti zákonitou míru emissí.

Rakousko-Uherská banka vykazuje z 5. května t. r. kovový poklad 1475·8 mil. korun, bankovek obíhá 1562·5 millionů, jelikož kovový poklad může zákonně jako u všech evropských bank cedulových, překročen býti 60 percenty, tož zbývají k volnému vydání ještě 1521·4 milliony korun, jež v případě válečného nebezpečí nabízejí se státu k volnému použití.

Německá říšská banka vydala dne 30. dubna t. r. 1260·1 mil. marek v oběh při kovovém pokladu 874·7 mil. marek, takže zbývá k volnému vydání 926·7 mil. marek (1084·2 mil. korun). Mimo tuto banku disponují některé spolkové státy ještě vlastními cedulovými bankami, ovšem s podřízenějším významem.

Banka Francie, nejbohatší to peněžní ústav světa s kovovým pokladem 3646·1 mil. franků udržovala ke dni 7. května t. r. v cirkulaci za 3014·6 mil. franků bankovek (+ 836·7 mil. ve vlastním portefeuilli) a mohla by tedy zákonitou emissí doručiti státu 6100·6 mil. franků (5812 mil. korun) k použití.

Rusko úzkostlivě střádá a střeží říšskou bankou zlaté poklady, aby buď provedlo projektovanou zlatou měnu, aneb aspoň do toho času vládlo účinnou peněžní reservou pro případ vážných zápletek. Dle výkazu finančního ministra z 1. ledna 1902 obnáší zlatý poklad říšského banku 830·1 mil. rublů (2098 mil. korun), jejž lze až do zavedení zlaté měny považovati takořka za fond válečný. V oběhu nacházelo se mimo to v uvedeném čase 694·9 mil. rublů ve zlatě (1756·3 mil. korun).

Ze všech států evropských vládne jediné Německo mimoobvyklými prostředky k zajištění prvních potřeb válečných. Již z dob posledního kurfiřta z konce 18. století uchovává tradicionelně Prusko a nyní adoptivně Německo nedotknutelný válečný poklad ve Špandavě. Dnešní obnáší 120 mil. marek ve zlatě a byl oddělen z francouzské náhrady válečné. Z této byl rovněž zřízen invalidní fond 400 mil. marek v cenných papírech, jenž mimo svůj vlastní účel taktéž jest určen k naplnění válečných pokladen při nastalém času belli. Fond tento se však časem vyčerpá, jelikož k úhradě podpor invalidních nutno ubírati i kapitálu. Je-li nezůročitelné uchovávání výše dotčených 120 millionů při dnešním vyvinutém úvěrním systému racionelní, zůstává otázkou, zvláště považíme-li, že hraje obnos ten při ohromné spotřebě peněz celkem malou roli, a že by dnes

byl vliv jeho daleko vážnější, kdyby předán byv před 30 lety volnému oběhu, byl vzrostl na 400 až 500 milionů marek.

Jak z dosavádních vývodů patrno, zdá se býti válka i s dnešními ohromnými zástupy bojovníku aspoň prvním obdobím operací finančně zajištěna, a sice nejpusobivéji rozumnou kombinací uvedených zpusobu. A přece je tomu tak jenom z části. K objasnění slouž několik konkretních příkladu:

Dnešní Německo, industrielně a obchodně vudčí stát kontinentu evropského, se svou mohutnou, nejmoderněji vyzbrojenou a vycvičenou armádou, nemá daleko té vnitřní úporné síly jako v r. 1870—71. Tehdy bylo mladé Německo státem agrikulturním, s průmyslem dostačujícím hlavně vlastním potřebám. Dnes vidíme pravý opak toho. Z 56,367.778 čítajícího obyvatelstva připadá stavu agrárnímu necelých 20 milionů*) osob. Nehledě k větší neb menší vojenské zdatnosti selského neb továrního mužstva, o níž se nejnověji němečtí vojenští spisovatelé široce rozepisují, kotví slabost Německa ve stále vzrůstající jeho závislosti na cizině v dovozu výživných cereálií. Při průměrné roční sklizni 24 mil. q pšenice a 58 mil. q žita, činí průměrný dovoz, nutný k nasycení obyvatelstva 21 mil. q pšenice a 9 mil. q žita, kterýžto poměr vzrůstá nejen s počtem obyvatelstva, ale i se snahou zvětšovati plochu osevnou na úkor chlebových obilnin průmyslovými rostlinami. Na dovozu účastní se v prvé řadě Rusko, pak sev. Amerika, Argentina, Rakousko-Uhersko a Kanada.

V míru platí Německo svými výrobky průmyslovými, docilujíc ještě při tom obchodem svým slušné saldo v platební bilanci.

Při válce s Ruskem a Francií, nejen že ruský dovoz okamžitě přestane, nýbrž blokádou, křižáky a lapáky zamezí spojená loďstva francouzská a ruská, ovšem po přemožení válečného loďstva německého, veškeren přímý dovoz zámořský. Představíme-li si i Rakousko-Uhersko a Rumunsko neutrálními a hotovými hranice své vývozu a průvozu do Německa otevříti, čím zaplatí Německo dovoz ten při hladových cenách a úplném odmlčení se průmyslu, jehož pracovní síly plní řady bojujících armád?

Nejmenší cenou bude zmizení zlata za hranice a úplná finanční derouta, jež změní se však při déle trvající válce, za

*) Hübners Tabellen.

finanční nemožnosti dalšího nákupu a úbytku pracovních sil pro obdělávání vlastních rolí (ku př. prodloužila-li by se válka přes žně, aneb práce jarní) v hlad se všemi příšernými průvodčími. Že nejkritičtější dobou v tomto směru jest vypuknutí války na jaře, leží na bílední.

Koalice s Rakousko-Uherskem nemění na věci ničeho. Neboť i tu bude dovoz zámořský do Rakouských přístavů nejspíše úplně přerušen. Rakousko-Uhersko, jež při dnešním stavu sotva právě kryje svou výživu z vlastní půdy, nemůže v tomto směru ničeho přenechati, aniž by se samo vydalo v nebezpečí vyhladovění.

Sleduje-li junkerství severoněmecké svými ochranářskými cly vysoký cíl neodvislosti Německa, pak obrátiti má ostří jich k boji za postupné odstranění celého hospodářského průmyslu a věnování půdy nezbytným rostlinám výživným. Z tendence cel těch vysvítá však, že jedná se mu jen o vlastní kapsy a důsledky že jsou mu lhostejnými. Při dnešním stavu německého hospodářství značila by zamýšlená prohibitivní cla vystěhování se 16 millionů lidí, a tím i početné oslabení brannosti Německa. Podle devise Caprivi-ho, že „Německo chce exportovati zboží a ne lidi", setrvá však Německo nepochybně na staré dráze průmyslového a obchodního rozkvětu a tím i další odvislosti agrární až do příštího evropského rozhodnutí zbraní.

K reelnějšímu cíli tíhne námořní politika nynějšího panovníka německého. Jedině v rozmnožení a přesile válečného loďstva kyne Německu možnost zajistiti si při pevninné válce volnou dopravu potřebného zámořského obilí. Při nynějších chronických deficitech státního rozpočtu a odporu parlamentu, sotva však vyšvihne se loďstvo německé ze svého čtvrtého místa do popředí, zvláště kdy Rusko i Francie nelení a nešetří ve stavbě nových a nových lodí, o Anglii ani nemluvě.

Chmurou leží otázka zásobovací za času války na vedoucích kruzích anglických. Dle výkladů lorda Stuarta Murraye v „Royal United Service Institution" r. 1901 obnáší v Anglii zásoby chlebného zrna po žních 12,500.000 kvarterů (36½ mil. hektolitrů) z toho 7 mil. vlastní úrody, 2½ mil. na zásobách v přístavech, 1½ mil. na zásobách u mlynářů, 1 mil. u pekařů, 1 mil. v prodeji. Množství toto vystačí při obmezené měsíční spotřebě 2 mil. kvarterů, na 6¼ měsíce (normální spotřeba 2½ milionu). Vypukla-li by v době této válka, a podařilo-li by se

protivníkům zameziti dovoz do Anglie, pak byl by hrdý Albion po půl roce pokořen hlady. Že k účeli tomu není potřebí snad plného ovládnutí mořem, byl by dokázal již veliký Korsičan, kdyby nebyla katastrofa Moskevská ztroskotala jeho systém kontinentální uzavírky.

Dnes dostačí náhodná koalice Ruska se Sev. Amerikou, při chlubivém „skvělém osamocení" Velké Britanie vždy možná, aby zastavením obilných dodávek vehnala Anglii v náruč hladu, při čemž ještě zbývá spekulaci jich volné pole skoupiti zásoby argentinských a jiných podřízenějších trhů, a tím obmeziti dovoz anglický na jedinou Indii. A to pustili jsme se zřetele úplně podniky válečných lodí a lapáků, jimž by tak mnohý náklad lodní propadl kotrabantem.

U vědomí slabé té stránky vydáno heslo „Two Power Standard", dle něhož válečné loďstvo anglické má býti vždy silnějším než floty dvou nejmocnějších po Anglii námořních velmocí. Ve skutečnosti převyšuje dosud anglické loďstvo ještě i tento požadavek, zbývá však otázkou budoucnosti, budou-li anglické loděnice, jež sice r. 1900 odevzdaly plavbě ještě 71% parníků celého světa, ve stavbě válečných lodí však nepokračují stejným tempem, s to dostáti tomuto úkolu. Zvláště dere se tu v popředí Severní Amerika s imperialistickým rysem své politiky, podepřena nejnověji ohromným loďařským trustem Morganovým.

Než i při své přesile nemohlo by loďstvo anglické ani proti spolku rusko-francouzskému zachovati dovoz potravin nedotknutelným. Při obrovském rozsahu kolonií tříští se i jejich námořní obrana, a koncentrovaným útokem spojenců zvláště pak bezohlednou drobnou námořní válkou trpěl by pravidelný dovoz ten, a tím stoupaly by ceny aspoň pro massy tříd dělnických do nedostižna.

Proto i přes ty hrdé poukazy na panství oceánu — to rojení se spolků pro obranu a návrhů soustřeďujících se většinou v požadavcích včasných státních skladišť obilních, se železnými zásobami pro čas války.

Z těchto dvou příkladů zřejmo, že ani silné finance, vyhnané do výše obchodem a průmyslem, ba ani silná armáda a velmocné loďstvo netvoří jádro síly při světových převratech.

Snad namítne se, že příští válka při dnešních zbraních rozhodne se v krátkém období časovém. Právě tyto zbraně, prospívající více obranci než útočníku, jak dokázaly boje jiho-

africké a millionové reservoiry vycvičených sil znovu vyplňující mezery poražených armád prodloužiti mohou obranu do nekonečna.

Kdyby r. 1870—71. po katastrofách Sedanské a Metské bývala republika mohla postaviti v pole vycvičené mužstvo místo nedisciplinovaných ad hoc sebraných statisíců národních gard Chanzy-ho a Trochu-ho, zda nebyl by se odpor její prodloužil se 6 měsíců dvoj- až trojnásobně, zatím co by krise národohospodářská, jež tehdá již již chvěla novým císařstvím, byla shroutila i vítěze při tehdá skoro stejných ve svém vlivu na válku zemědělských podmínkách Francie a Německa.

V příští srážce, při dnešní jinak stejné úrovni zůstane vítězem i přes první porážky jen ten stát, jehož půda i po úbytku rukou zápolících zbraní, dovede uživiti veškero jeho obyvatelstvo i bez cizí výpomoci, neboť jen tomuto státu jest možno, aby prodloužil odpor a tím vyčerpal protivníka finančně, čímž ovšem ochábne i úporná síla jeho armády nedostatečně zásobované.

Jest železným zákonem dějin, že s massou národa zemědělského spojeny jsou chudoba a jednoduchosť, hraničící někdy až na nevědomosť, že ale dříme v něm živelní síla tvořící záruku jeho příští moci.

Selské manipule podmanily Italii, ztroskotaly Karthago a založily světové panství římské. Najaté kohorty zvrhlých bankéřů, kupců a úředníků římských tyjících na útraty zemědělských provincií podlehly Barbarům a s nimi i světový Řím. ⊙

ELEKTRICKÁ DOPRAVA.

Napsal Ing. Vladimír List.

(Pokračování.)

Velká investiční vydání jsou při elektrické tramwayi způsobena hlavně upravením jízdné dráhy a položením kolejí. Bez nich může se obejíti omnibus hnaný elektrickým motorem po obyčejné cestě a řízený řidičem rejdováním předními koly.

Elektrické omnibusy vezoucí si zásobu proudu v akkumulatorové batterii jsou již delší dobu v užívání, trpí ovšem všemi vadami akkumulatorového pohonu. Nabíjení děje se buď v centrále aneb na projížděné trati; v tomto případě užívá se rychlého

nabíjení.[1]) Celková dráha takovýchto omnibusů, bývá poměrně malá, as 20 km při 9 km rychlosti.

Jiný způsob zlevňující zřizovací náklad tramwayi jest elektrický omnibus přijímající proud s vrchního vedení[2]) a pohybující se jinak volně na jízdné dráze. Přívodné ústrojí trusí ovšem dovolovati omnibusu vyhýbání na cestě. Toho docilnje firma Siemens & Halske dlouhou přívodnou tyčí volně otáčivou a opatřenou místo kladky žlábkovým smykadlem; Lombard-Gérin a po něm jiní užívají však pro přívod malého vozíčku pohybujícího se po trolleyových drátech. Vozíček jest opatřen malým elektrickým motorkem a spojen ohebným kabelem s omnibusem. Kabelem přivádí se s vedení omnibusu proud. Vozíček motorkem poháněný jede po vedení před omnibusem a napíná stále kabel. Prvým způsobem jsou zařízeny trati v Bielathal v Sasku a Crewenbrück ve Westfálsku, systémem druhým opatřena trať ve Vincennes u Paříže a v Eberswalde, rychlosť těchto omnibusu činí asi 12 km při dopravě osob, 6 km při dopravě nákladů.

Pro srovnání uvádím, že stojí 1 km takové omnibusové trati 8 až 20. 000 korun.

Toto levné zařízení slibuje elektrickým omnibusům velký rozvoj všude tam, kde elektrická tramway by byla příliš nákladnou, tedy hlavně pro spojení venkovských měst, prodloužení tramwayových tratí velkých měst do širšího okolí a pro pravidelnou dopravu nákladů týmž směrem.

Elektřiny nahromaděné v batterii akkumulátorové užívá se i k pohonu automobil, jak osobních tak i nákladních. Prvé nedošly značnějšího rozšíření, vzdor různým svým výhodám, jako jsou jemný, tichý chod, snadné řízení, žádný zápach a konečně i pěkný vzhled. Širšímu obecenstvu činí udržování batterií obtíže; s lepším zdarem užívají elektrických automobil povozní podnikatelstva, neboť se ve velkém obsluha zlevňuje tak, že možno i s koňskými povozy trvale konkurrovati, jak ukazují úspěchy podobné společnosti v Kolíně n. R. Rychlost osobních elektrických automobil dosahuje až 20—25 km při zásobě proudu pro 60—80 km. Další vývoj osobních automobil závisí na zlepšení a zlehčení akkumulátoru. Výhodnější je užití

[1]) Ges. für Verkehrsunternehmungen, Berlín.

[2]) Zde není možno užíti k zpětnému vedení proudu kolejí, jako při tramwayi, proto třeba drátů dvou pro přívod i odvod.

akkumulátoru pro povozy nákladní, přirozeně těžší než osobní automobily. Po dobrých dnes docílených výsledcích lze očekávati další rychlý rozvoj; i zde se hodí elektřina pro větší podnikatelstva, která mohou vozbu provozovati ve velkém.

Zvláštní druh automobil jsou automobily dráhové. Jsou to železniční wagony vystrojené elektrickými motory poháněnými akkumulátorovou batterií na voze uloženou. Těmito dráhovými automobilami provozuje se vozba na několika würtenbergských tratích pro účele místní, a provozovaly se firmou F. Křižík r. 1898 pokusy na lokálce Nusle—Modřany. Vadou jest velký náklad na udržování batterie, proti kterému pohon parní jest levnější. Zlepšení akkumulátorů by zvýšilo význam této dopravy.

Odstraniti akkumulátory pomýšlí právě nyní pražské ředitelství c. k. státních drah tím, že by se vyráběl na motorovém voze proud pomocí benzínového motoru a dynama; proud pak napájí hnací motory. Řešení je výhodné tím, že vzdor komplikaci, jest také motorový vůz značně lehčí parní lokomotivy, poněvadž možno užíti velmi rychle se otáčejících a tím lehkých benzinových motorů. Zařízení provádí Elektrická akc. společnost dříve Kolben a spol.

Povzbuzeni úspěchy elektrických tramwayí pokoušeli se brzo američtí i evropští konstrukteři o provozování velké dopravy elektřinou. Lákavým polem působnosti byly četné zvýšené městské dráhy „elevated" amerických měst. První pokusy konal Sprague r. 1887 na newyorkské elevated. Elektrický pohon ukázal se býti znamenitým i po stránce finanční, takže zřízena r. 1890 londýnská tunelová podzemní dráha „City and South London" na pohon elektrický, a rychle po té následovaly zvýšené dráhy v Liverpoolu, Chicagu, Broklynu a New-Yorku. Na evropské pevnině otevřena r. 1896 krátká podzemní městská trať v Pešti, a po četných různých projektech r. 1900 „métropolitain' 'pařížská, „Central Railway" londýnská a roku 1902 zvýšená a podzemní dráha berlínská. Současně užito elektřiny i pro pohon různých pokusných tratí drah visutých[3]), jakož

[3]) Městské dráhy obyčejného způsobu o dvou kolejnicích jsou uloženy buď v tunelu (podzemní dráha) buď v otevřeném korytě pod dlažbou (snížená dráha) aneb konečně na zvláštní železné konstrukci ve výši 5—7 m nad dlažbou (zvýšená dráha). Drahá železná konstrukce této nutila studovati levnější systémy. Jedním z nejlepších jest Langenova dráha visutá, při které visí vůz pomocí kol na střeše připevněných na jediné kolejnici nešené železnými oblouky.

i pro dnešní největší městskou visutou dráhu systému Langenova mezi Barmen—Elberfeld—Wohwinkl. R. 1900 konány také pokusy s elektrickým pohonem na vídeňské městské dráze.

Pro městské dráhy osvědčila se elektřina znamenitě, umožňuje rychlou dopravu, krátké rozjíždění, tím úsporu na čase, přes četné zastávky, dovoluje vypravení četných krátkých vlaků při pohodlné obsluze, úsporném pohonu, konečně neobtěžuje kouřem, co hlavně při podzemních drahách jest důležité. Doprava provozuje se podobně jako na tramwayích motorovými vozy, které se však spolu s obyčejnými wagony skládají v jeden krátký vlak. Tak na berlínské zvýšené dráze jest mezi dvěma motorovými vozy jeden vůz obyčejný, vlak má celkem 212 míst, střední dopravní rychlost obnáší as 30 km, maximální 50 km za hodinu. Celkové vydání s vozy i elektrárnou činí v Berlíně asi 3·5 mil. K na 1 km.

Přivádění proudu na těchto drahách, jichž trať jest obecenstvu nepřístupna, děje se obyčejně třetí kolejnicí. Ta jest lehounká, železná kolejnice, nešená isolatory a uložena po straně hlavních kolejí. Vůz opatřen jest silným špalíkovým smykadlem a sbírá jím s přívodné kolejnice proud. Zpětnému vedení proudu slouží jedna z hlavních kolejnic. Motory těchto drah jsou již ovšem daleko silnější obyčejných motoru tramwayových, dosahují až 120 HP.

Všechny dosud popsané druhy elektrické dopravy přesahují zřídka vzdálenost 30 km a provozují se, až na ojedinělé výjimky, proudem stejnosměrným, jak s počátku popsáno. Pro delší trati elektrických drah počíná se nejnověji užívati proudů střídavých.[4]) Proudy tyto možno snadno vyrobiti o vysokém

---

[4]) Dovolím si analogií vysvětliti proud střídavý a objasniti některé jeho pro náš účel důležité vlastnosti.

Proudí-li elektřina vodičem jedním směrem jako voda potrubím, mluvíme o proudu stejnosměrném; představíme li si však, že vodou naplněné potrubí se připojuje k válci s pístem pohybovaným nahoru a dolů, poznáme, že voda proudí potrubím střídavě do válce a z válce. To jest hrubá analogie jednoduchého střídavého proudu. Proud ten mění svůj směr pravidelně a rychle tak na př. proud pražské elektrárny 98 krát za sekundu, čili má 49 period. Přenášení práce proudem střídavým si analogicky znázorníme, představíme-li si, že jest ke zmíněnému potrubí na některém místě připojen menší válec s pístem. Tu seznáme, že bude menší píst sledovati pohyby vody a tím, že může i práci konati.

Přestavíme-li si nyní místo jednoho hnacího válce, dva, se samostanými písty i potrubími, a dále písty tak se pohybující, že jeden klesá stoupá-li druhý, poznáme, že máme v síti dva opačné proudy střídavě o stejném počtu period. To jest analogie proudu dvoufázového, podobně vzniká i proud

napietí, a užíti pak k vedení daleko slabšího drátu při stejných ztrátách odporem.[5]) Ku hnaní motorů slouží pak buď transformovaný proud střídavý o nízkém napietí, aneb v nejnovější době přímo proud o vysokém napietí. Dosud užívalo se výhradně v takových případech proudu třífásového, vyžadujícího k vedení tří drátů, a k přivedení do motorového vozu aspoň dvou drátů při vrchním vedení, slouží-li jedna kolejnice k vedení třetí fásy. V nejnovější době však užito k pohonu motorů dráhových proudu jednofásového, vyžadujícího pouze jediného přívodného drátu podobně jako obyčejná tramway. Pohonem takovým zařízena Westinghouse Co. na trati Washington—Baltimore.

Rozšířením elektrických tramwayí mimo vlastní město vznikaly pozvolným vývojem e l e k t r i c k é d r á h y l o k á l n í, vyhovující místním potřebám.[6]) Dráhy ty jsou rozšířeny v Severní Americe, razí si velmi rychle cestu v Belgii, Francii, Švýcařích, Německu a Uhrách. Jsou to trati nejvýš 60 km dlouhé s mnohými stanicemi, buď zcela samostatné aneb podél silnice vedené,[7]) dopravující podobně jako parní dráhy lokální

---

třífásový, a jmenujeme obdobně jednoduchý proud střídavý proudem j e d n o f á s o v ý m.

Střídavé proudy vyrábíme elektromagnetickou indukcí v generatorech, t. zv. a l t e r n a t o r e c h, poháněných v elektrárně parními neb jinými motory.

Střídavé proudy hodí se znamenitě pro přenos energie do velké dálky. Čím větší jest vzdálenost mezi elektrárnou a místem spotřeby, tím vyššího napětí jest nutno užíti, podobně jako ve vodárně jest potřebí vyššího tlaku. Jednotku elektrického tlaku jmenujeme volt V, podobně jako jednotku mechanického tlaku atmosferu. V Praze užívá se na př. 3000 V, k zásobení San Francisca na vzdálenost 270 km 60000 V.

Takového vysokého napětí se přímo zřídka užívá, obyčejně přeměňuje se t. zv. t r a n s f o r m a t o r e m na napětí nižší (v Praze na 120 V) Transformator sestává ze dvou cívek z isolovaného měděného drátu navinutých na železné jádro. Jedna cívka má velký počet závitů slabého drátu, druhá malý počet silného drátu. Jeli počet závitů oné k počtu závitů této v poměru 3000: 120, přemění transformator slabý proud střídavý o 3000 V procházející prvou cívkou (primérní) na silný proud o 120 V v cívce druhé (sekunderní).

Proudu střídavého možno použíti na místě spotřeby k osvětlování nebo hnaní motorů, podobně jako proudu stejnosměrného.

[5]) Uvedené zásobování San Francisca energií 15000 HP na 270 km děje sa třemi dráty měděnými 9·3 mm v průměru, a měď užitá k vedení stojí asi 1·1 mil. K, užilo-li by se k témuž přenosu energie proudu stejnosměrného o 500 V napětí stála by měď užitá k vedení as 175 mil. K při 2 »drátech« o průměru 118 mm.

[6]) V tuto skupinu zahrnuji i dráhy předměstské s živou sice frekvencí, přece však jen významu místního.

[7]) Rakouské železniční zákonodárství nedovoluje stavbu silničních drah a dusí tím úplně rozvoj levných lokálek.

s poměrně malou rychlostí 20—40 km osoby a malé náklady. Doprava provozuje se krátkými vlaky složenými z jediného motorového vozu[8]) a 2 neb 3 vozů osobních neb nákladních. Proti parním lokálkám jsou elektrické levnější stavbou i provozováním. Tratí přimykají se lépe terrainu, neboť motorový vůz překonává snáze stoupání nežli parní lokomotiva a i celá stavba jest vzhledem k lehkému motorovému vozu lehčí. Poskytují pak proti parnímu pohonu té výhody, že dovolují vypravení krátkých, ale častějších vlaků, čímž dopravu značně podporují. Elektrické zařízení motorových vozů podobá se zařízení tramwayí. Proud přivádí se vesměs levným vrchním vedením. Užívá se při nich jak proudu stejnosměrného, tak i třífásového.

Tento měsíc byla právě otevřena prvá rakouská elektrická lokální dráha Tábor—Bechyně 23·8 km dlouhá a zřízená firmou F. Křižík. Dráha užívá stejnosměrného proudu o 1400 V. napětí, a jest pro naše poměry tím zajímava, že dodává také proud k osvětlení Tábora, aby se tak prodejem světla hradila nutná passivnost lokálky.

Přirozeným vývojem došlo se až k užití elektřiny pro dopravu i na drahách hlavních. Podmínky dopravní jsou zde však zcela jiné. Pro dopravu osob potřebí totiž vlaků o velkých rychlostech, pro dopravu nákladních vlaků, velká rychlost by však byla zbytečná.

Značných dopravních rychlostí as 100 km možno elektřinou docíliti snadno. Provozování dopravy takové neliší se nijak od zařízení drah městských, leč tím, že motorový vůz, přeměněný vlastně na lokomotivní vůz, jest opatřen silnými motory, obyčejně 4mi o 200—300 HP, takže stačí k vlečení celé řady osobních wagonů.

Pro dopravu nákladní bylo však nutno zříditi elektrické lokomotivy. Přes to, že elektrická lokomotivka byla počátkem elektrické dopravy, bylo provedení silných elektrických lokomotiv, které by se mohly měřiti s výkony lokomotiv parních, provázeno nesčetnými nezdary a obtížemi. Amerika i Evropa pracovala pilně na tomto problému, ohromné americké kapitály daly však dříve příležitost k definitivnímu řešení.

[8]) Ojediněle užívá se na nich také lehčích elektrických lokomotiv, ale ne s výhodou.

Elektrická lokomotiva napájena jest proudem podobně jako motorový vůz, a nese na silném rámu 4 a i více os, které všechny dostávají pohyb silnými elektromotory, působícími zde často přímo bez ozubeného převodu. Rám lokomotivy jest zatížen tak, aby se vyvinulo dostatečné tření. Uprostřed nalézá se vyvýšená kabina pro řídiče s příslušnými řídicími a brzdicími přístroji. Pro objasnění uvedu tato data největší dosud elektrické lokomotivy zhotovené General Elektric Co. Lokomotiva má za účel provléci osobní vlaky o 500 t s rychlostí 56 km, nebo nákladní o 1200 t s rychlostí 25 km i s jejich parními lokomotivami tunelem asi 5 km dlouhým vedeným pod Baltimore. Lokomotiva váží 90 t, má 4 osy s motorem o 360 HP na každé, vyvinuje tah 18.000 kg normálně a 27.000 kg maximálně. Napájena jest stejnosměrným proudem o 600 V napětí. Znamenité osvědčení se této lokomotivy ukázalo, že problém jest již cele řešen.

Elektrické lokomotivy daleko menší slouží na mnohých nádražích k seřaďování vlaků, neobtěžujíce tak okolí kouřem. Takové jsou v Potsdamu, Pešti, Sarajevu a jinde. Podobně jsou i různé tovární odbočky hlavních drah obsluhovány takými lokomotivami.

Hlavní dráhy s elektrickým pohonem jsou aktuelním problémem jak hospodářským tak i technickým. Zde totiž rovněž užití stejnosměrného proudu jest omezeno velkou délkou tratí.

V Americe, kde jest více hlavních drah až i 170 km dlouhých, drží se dosud mimo uvedený případ proudu stejnosměrného. Neobvčejný zájem pro pohon hlavních drah elektřinou jeví se v Italii, nemající skoro žádného uhlí, oplývající však četnými znamenitými a stálými vodními silami. R. 1901 otevřena tam hlavní dráha o délce 59 km Milán—Gallarete—Ceresio na proud stejnosměrný, a rok na to trať Leeco—Sondrio—Chiavema o celkové délce 100·6 km na proud třífásový o 3000 V. Trať tato zřízená pešťskou firmou Ganz & Co. jest neobyčejné důležitosti pro další rozvoj. Lokomotivní vozy pojíždí na ní s 5—7 osobními wagony s rychlostí 65 km, nákladní lokomotiva při tahu 5000 kg s rychlostí 30 km. Obě trati dostávají elektrický proud z generatorů poháněných vodními turbinami, prvá má k disposici 11.000 HP z Ticina, druhá 8000 HP z Addy. Úspory, kterých bylo docíleno, jsou značné: vydání na 1 vlak a km obnáší v Anglii při parním pohonu asi

0·80 K, v Italii asi 1·25 K, při pohonu elektrickém a vodní síle však jen 0·74 K.

Zatím pracuje se v Italii na projektech na nové 3 hlavní dráhy: Řím—Neapol, Janov—Piacenza a Bergamo—San Giovanni—Bianco.

V Rakousku zařízena loni za podpory ministerstva války firmou Ganz & Co. krátká trať 1·1 km v Dolních Rakousích mezi Schneebergem a Völlersdorfem; zařízena jest zcela jako trať Lecco—Sondrio. Minulý měsíc vypsán byl pak ministerstvem železnic konkurs pro zařízení elektrického pohonu Arlberským tunelem.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

15. *května až* 15. *června.*

(*Zbahnělost politických poměrů nynějších. — Jednání sněmovní o chorvatských nepokojích a dusledky jeho pro poměr stran. — Utužení styku mezi Čechy a Jihoslovany. — Jednání kvotové deputace. — Přijetí dosavadní kvoty na dobu příštích šesti let. — Bruselská komisse o cukerním kontingentu rakousko-uherském. — Stav jednání výborového v otázce rakousko-uherského vyrovnání. — Nesnáze vlády ohledně čl. IX. smlouvy obchodní s Uhrami. — Rozpočtové provisorium pro druhou polovici t. r. — Postavení české delegace vůči projednání provisoria. — Blízkost rozhodnutí. — Německé projevy o potřebě dohody česko-německé. — Činnost výborů: tiskového, cukerního, vyrovnávacího a celního. — Otázka úpravy adjut státních zřízenců.*)

Pokud jde o *povšechný stav* vnitřní politiky rakouské v měsíci právě uplynulém, nelze mnoho nového uvésti k tomu, co bylo v článku předešlém vyznačeno. Politická situace nynější podobá se na dále hustému bahnu, z něhož sice bídně vypučí tu a tam nějaká travina, nebo v němž utvoří se někdy nějaká bublina, která však jinak zůstává nehybnou massou, ve které nejen každý život jest nemožným, nýbrž i veškeren rychlejší a živější pohyb jest zdržován a v níž kolesa státní správy čím dále, tím hlouběji zapadají.

Ni měsíc předešlý nepřinesl ještě potřebného výsluní, kterým by močál onen byl přirozeně vysušen a pevná puda pro cestu politickou získána, ani nenašel prozíravého státníka, který by se odhodlal v zájmu říše svésti vody, močál i bahno ono tvořící, jakými jest nespokojenost národů, najmě národa českého, a upraviti tak kolej pro nerušený, přesný a cíle vědomý chod politiky rakouské.

Ba naopak zdá se, že události měsíce právě minulého jen ještě více nových svedly vod v rozsáhlé baženiště politické, a že ještě více rozmělnily pudu jeho a tím připravily hlubokou tuň, v níž se konečně kára vládní, močálem tím se břednoucí, nadobro potopí.

K událostem těm patří v první řadě *jednání o chorvatských nepokojích,* přivedené do sněmovny poslanecké.

Odmítavé stanovisko, které zaujal ministerský předseda dr. šl. Körber vuči požadavku delegátů a poslanců chorvatských z Rakouska, domáhajících se audience u svého krále, aby jemu mohli tlumočiti své stesky na útisk svých spolubratrů chorvatských, přidělených ku koruně svatoštěpánské, i spůsob, jakým odpověděl na interpellaci v příčině té na něho v říšské radě podanou, ze kterého mohli Chorvaté právem vyčísti netoliko naprosté bagatelisování pocitů národních i okázalé pohrdání celým národem, nýbrž i plné obhajování hruzovlády bána chorvatského, daly podnět k podání pilného návrhu, kterým záležitost tato opětně na přetřes ve sněmovně byla uvedena.

V debatě o pilném návrhu tomto dne 5. června t. r. na denní pořádek přišlém, jímž žádáno bylo, aby ministerský předseda 1. vyložil skutečné a pravé důvody, proč zasadil se v kabinetní kanceláři o to, aby Chorvatum o audienci žádajícím nebylo vyhověno; 2. vyšetřiti dal přesně výtržnosti ze dne 24. na 25. května v Lublani sběhlé, při kterých i z revolveru bylo do okna německého kasina střeleno a výsledky se sněmovnou sdělil, a 3. učinil příslušné opatření proti porušování listovního tajemství dopisů z Chorvatských zemí uherských do této polovice říše zasýlaných, byla znovu celá činnost bána Khuen-Hedervary-ho břitké kritice podrobena.

Pan dr. šl. Körber ujav se v této debatě slova, užil již mnohem mírnějších slov a výrazů mnohem slabších, než jak učinil odpovídaje na první interpellaci chorvatskou. Přesvědčiť se snad že ani předsedovi ministerstva není možno ignorovati city celého národa, snad účinkoval i poněkud na něho fakt, že v otázce této postavil se celý český klub solidárně na stranu utištěných Slovanů jižních, a že i svého řečníka do debaty vyslal, aby v zájmu jejich promluvil.

Při hlasování sněmovny byla ovšem pilnost přiznána jen nejméně významnému odstavci druhému a jen tento odstavec také pak in merito přijat, však přec i projednávání této záležitosti nezůstalo bez jakéhosi reflexu na politickou situaci rakouskou.

Rozšířilo ještě více propast, která se mezi nynější vládou i národy jihoslovanskými, Charvaty a Slovinci, otevřela a utužilo pásky mezi

klubem českým v odboji proti vládě stojícím i poslanci menovaných národu jihoslovanských. Ochota, se kterou přichvátali Čeští k pomoci Jihoslovanům ve věci jejich, nezůstane zajisté bez uznání v zápasech, které Čeští pro společné zájmy slovanské na půdě politiky říšské sváději.

Pevnější sevření opozičních stran se strany jedné, přerváni všech nitek mezi vládou a svazy poslanců jihoslovanských se strany druhé, nepřispělo však také nikterak k nápravě nynějších neutěšených poměrů, nýbrž značně ještě zmatky zvýšilo.

Druhou, nikoli bezvýznamnou událostí politickou v měsíci právě minulém jest dosavadní výsledek *jednání deputace kvotové*. Dne 4. června b. r. usnesla se totiž komisse kvotová většinou proti návrhu referentovu, prodloužiti nynější kvotu, nikoli jak toho vláda rakouská, vyhovujíc přáním uherským, žádala, na celou dobu *tolikerá* platnosti uzavřených smluv vyrovnacích, nýbrž jen na *jediný* rok.

Ovšem nezůstalo usnesení toto jako definitivní v platnosti. Kvotová deputace uherská ve svém renuncii setrvala na stanovisku, že nynější stav má býti prodlouzen na dalších celých *deset* let. O této odpovědi jednala komisse rakouská dne 10. června. Tato zamítla sice požadavek Uhru a s ním i požadavek vlády, aby podržena byla kvota nynější po celých 10 nových let, nýbrž většinou získanou jen dirimujícím hlasem předsedy hraběte Schönborna povolila k prodloužení trvání kvoty nynější 65.6 : 34.4 do roku 1909.

Deputace kvotové jsou sice naprosto autonomními a vyřizují si záležitosti jim přikázané samostatně, bez initiativy vládní.

Však přihlíží-li se k tomu, že vzhledem k složení deputací kvotových vláda vždy vykonávala na jednání jejich rozhodný vliv, možno obě zmíněná usnesení, která nikterak nevyhovují intencím vlády, jež přála si co největší stability poměru kvotového, pokládati přece za nový doklad rozháranosti poměru i neudržitelnosti nynějšího regimu vládního, který stát chce říditi bez pevné a konsolidované většiny parlamentní, i nutno v usneseních oněch zříti nový důkaz nemožnosti trvalé vlády úředního ministerstva, které na všech stranách veškeré pozbývá půdy.

Další důležitou událostí, kterou v oboru politiky rakouské zaznamenati sluší, jest *výsledek bruselského jednání s ohledu kontingentačního cukerního zákona rakouskouherského*.

Všichni delegáti cizích států v Bruselu shromáždění vyslovili jednosvorně svůj náhled v ten rozum, že kontingentování cukerní výroby pro domácí konsum, tak jak je Rakousko současně s přijetím bruselské konvence dne 31. ledna b. r. provedlo, znamená *porušení konvence této* a jest povolením tajné premie, která v zápětí míti má uložení trestního cla na cukr z Rakouska vyváženého.

Ačkoliv dosud z ohledu na Rakousko formelního usnesení komisse bruselská neučinila, jest přece jen jisto, že vláda rakouská,

která při projednávání zákona kontingentačního dala ujištění, že ustanovení tohoto zákona bruselské konvenci neodporují, dopustila se chyby, která netoliko u nás, nýbrž i za hranicemi ji ve zvláštní staví světlo.

Nechceme o této otázce předčasně se ještě zmiňovati a předbíhati událostem; však to zdá se býti skoro nepochybno, že vláda rakouská stanoviska svého vůči ostatním státům na bruselské konvenci súčastněným neuhájí, nýbrž naopak, že bude nucena nastoupiti ne příliš čestný ústup, který i na industrii cukerní v Rakousku i na otázku výroby řepní nezůstane bez účinku.

Zda i ve věci této neukazuje se opět nedostatečnost nynější vlády?

Ne lépe se daří vládě při projednávání *rakousko-uherského narovnání.*

Výbor vyrovnací po několikanedělní práci probral konečně osnovu zákona o obchodní a celní smlouvě s Uhrami až na čl. IX., který jako nejspornější prozatím odložil a na konec svého jednání o této předloze posunul.

Poukazovalo-li neobyčejně zdlouhavé tempo dosavadního jednání výborového, jakož i tajný souhlas většiny stran s protahovací taktikou z české strany nastoupenou k tomu, že není většina pro předložené narovnání nikterak vládě zajištěna, dokazuje to ještě jasněji rokování o tomto článku, pojednávajícím o tarifech dopravních na drahách státních.

V příčině tohoto článku hotoví se opustiti prapor vládní i strany německé a nechati tak vládu, která jen pomocí jejich hlasů většiny zjednati si doufala, naprosto na holičkách.

Ministerský předseda dr. šl. Körber uchyluje se opět k starému svému prostředku. Vyjednává se stranami a etabluje ono pověstné luogo di traffico, jímž pomáhá si obyčejně z nesnází.

Aby si získal pro jednání toto dostatek času, nastoupiti musily v jednání výborovém příslušné pausy (tak na př. dne 10. června odročena schůze výborová až ke dni 16. června), ba sešlo i se studijní cesty parlamentární, kterou rozpočtový a železniční výbor ke dni 19. června do Terstu měl připravenou.

Dá se ovšem předpokládati, že jako doposud vždycky, tak i nyní strikující strany německé dají se za příslušnou cenu koupiti a upustí od svého odporu proti proposicím vládním.

Však zda tento způsob vlády jest na trvalo možný? Zda může Rakousko tato cesta vyvésti z nynějšího bezradostného stavu? O tom by měli rozhodující a zodpovědní státníci rakouští vážně přemýšleti!

Za této situace připravuje se pro nejbližší dobu rozhodnutí pro politické poměry důležité a významné, t. j. *rozhodnutí* o otázce, zda se podaří dru. Körbrovi, jenž již sám dávno myšlenky na vyřízení *řádného* rozpočtu pro r. 1903 se vzdal, alespoň parlamentárního *povolení provisoria rozpočtového pro tento rok* docíliti.

Provisorium rozpočtové, které následkem odporu českého klubu byla vláda koncem předešlého roku nucena §em 14. si povoliti, koná dnem 30. června b. r. a nutno tudíž do konce června míti povolení nové.

Vláda předložila již dne 26. května parlamentu nové rozpočtové provisorium, platné pro druhou polovici běžného roku a předseda sněmovny vyhovuje přání vlády, položil je týž den na denní pořádek sněmovny hned jako předmět druhý po nedělním klidu právě v parlamentu projednávaném.

Český klub opřel se proti tomuto opatření předsedy sněmovny a navrhoval, aby rozpočtové provisorium bylo na denní pořádek položeno až na konec celého programmu, sněmovnou dne 28. dubna t. r. usneseného.

Návrh tento sice většiny ve sněmovně nenašel, však přece podařilo se české delegaci alespoň toho dosíci, že před rozpočtové provisorium vsunuta byla předloha o lokálních drahách, tak že prozatímný budget dostal dne 26. května 1903 v pořadu denního pořádku teprvé místo třetí.

Předložením rozpočtového provisoria vyvolána byla otázka nejen všecky parlamentární strany, nýbrž i zvláště vládu zajímající, zda podaří se vládě *z času*, t. j. do konce června parlamentárního vyřízení této předlohy dosíci, či zda bude nucena použíti opět známého východu z nouze §em 14. jí daného a tím doznati znovu, že chtíc uba její o uzdravení poměrů rakouských jest klamem.

Rozhodnutí této otázky leží v rukou českého klubu, který nikterak není ochoten připuštěním řádného projednání a vyřízení rozpočtového provisoria poskytnouti *vládě této*, která proti všem českým požadavkům, i těm nejoprávněnějším, docela odmítavě se staví, objekt, který by jí sloužil za doklad jejího státnického umění i její zvláštní spůsobilosti a schopnosti parlamentární, politické poměry rakouské uzdraviti.

V té příčině zdá se, že nebudou účinkovati na delegaci českou pranice, ani hrozby, které vláda do světa vysýlá, že neobdrží-li, parlamentárního projednání rozpočtového provisoria, bude nucena škrtnouti z něho četné položky pro království České svědčící, ani nelze za to míti, že se česká delegace dá získati k propuštění provisoria rozpočtového pouhými sliby vlády, aniž by jí byla dána garancie, že spravedlivým požadavkům jejím bude vyhověno.

Delegace česká nemá chuti přispěti k udržení nynějšího vládního směru, jehož působnost manifestuje se — jak již shora vzpomenuto — naprostým rozkladem všech poměrů a celého života politického.

Že tím situace se silně přiostřila, jest na bíledni.

Otázkou, všecky strany v parlamentě zabývající jest, sáhne-li klub český, aby prosadil svoji vůli, k obstrukčním zbraním, či nikoli.

Otázka tato nebyla dosud klubem definitivně rozřešena. Snad nebude ani třeba příliš obstrukci provozovati. Vždyť projednání pilného návrhu chorvatského i pilného návrhu o poměrech makedonských vyplnilo dvě plenární schuze, předmět právě projednávaný o nedělním klidu nebyl do polovice června dokončen a zbývá tudíž do konce měsíce, do kterého se rozpočet parlamentárně projednati má, jen několik málo schůzí, z nichž některé ještě budou vyplněny jednáním o nedělním klidu a o lokálních drahách na denní pořádek před rozpočtové provisorium daných. Rozhodnutí tudíž musí nastati ve dnech *nejbližších* příštích. Strany parlamentární již po většině žijí v přesvědčení, že dojde koncem června k opětnému použití §u 14. a projevují málo ochoty lámati odpor český.

Naopak zdá se, že i na stranách německých zdá se kličiti alespoň z části přesvědčení, že i zájem říše i zájem jejich vlastní vyžaduje konečného vyřízení sporu českoněmeckého.

Poukázati lze jen k nedávné řeči dra. Eppingera v Mimi, dne 7. června, ve které kladl důraz na to, že česko-německá shoda jest nutností, rovněž nelze nezmíniti se o projevu poslance Beurleho vůči panovníku v Linci učiněnému, že náprava poměrů jen dohodnutím mezi Čechy a Němci docílena býti může, kterémužto projevu také panovník přisvědčil.

Nechceme přeceňovati tyto výroky co do jejich významu, však snad přece lze v nich spatřovati alespoň svítání lepšího poznání na straně dosud nesmířlivých a požadavky naše odmítajících Němců.

Co do ostatní práce parlamentárních sborů, jest uvésti následující:

Subkomité *tiskového* výboru ukončilo dne 10. června své práce úpravou poslední redakce tiskového zákona i předkládá svůj elaborát plenu výborovému.

Vzhledem na blízké již ukončení zasedání sněmovny nelze zajisté očekávati, že by nový tiskový zákon ještě v tomto období parlamentárním byl vyřízen.

Výbor *cukerní* vyřídil kvapem dosti nečekaným osnovu zákona o zákazu rayonu. Však i projednávání tohoto předmětu jest vzhledem k situaci v parlamentu, který jinými přemětý jest zaujat, i vzhledem k stanovisku vlády, která neprojevila svůj plný souhlas s návrhy výborovými, zavádějícími trestnost rayonových smluv k majetkově újmě třetích interessentů čelících, jakož i vzhledem k novým poměrům ve věcech cukerních, událostmi brusselskými nastalým, v nynější kampani sněmovní dosti pochybno.

Výbor *vyrovnávací* nedodělal — jak již podotčeno — dosud ani první z vyrovnávacích předloh a *výbor celní* není taktéž ani s nespornými položkami celního tarifu hotov.

V panské sněmovně byla vzata na přetřes úprava adjut auskultantů, praktikantů, assistentů a elevů a v odporu s usnesením posla-

necké sněmovny, která jen pro auskultanty navrhovala adjutum 1000 korun hned po jmenování a 2000 K po dvouleté službě, usneseno zavésti pro všecky konceptní obory státní služby, které jsou na adjutum poukázány, vedle dosavadních dvou stupňů adjuta ještě stupeň třetí, který by po tříleté službě státní a odbyté příslušné zkoušce praktické dán byl oněm, jichž způsobilost služební jest zjištěna. Otázka tato bude zabývati ještě poslaneckou sněmovnu, kde rychlé předložení dotčené zprávy výborové bylo již se strany českého klubu urgováno. *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(*Květen — červen.*)

(*Srbsko*: *Královražda a její příčiny. Král Petr I. Karadorděvič. Meditace o budoucnu.* — *Makedonie*: *V stálém neklidu. Nejasněnost stavů. Počet tureckého vojska v poli. Objevené zásoby zbraní. Hrozné prostředky povstalcův.* — *Bulharsko*: *Praktiky Radévovy. Demisse ministerstva. Nový kabinet a jeho program. Přístav v Burgasu. Neklid knížete.* — *Rumunsko*: *Porážka opposice. Proti židům.* — *Rusko*: *Následky kišiněvské řeži. Revoluční hnutí a nepokoje. Přípravy Japanska.* — *Německo*: *Vypovídání Slovanův. „Vřesenský komitét". Organisace stavovské k volbám. Evangelíci proti vatikanismu Vilémovu. Pastýřský list kard. Koppa.* — *Italie*: *Protirakouské demonstrace. Anarchistické spiknutí proti králi. Král do Paříže.* — *Francie*: *Další fáse boje kulturního. Klerikální tábory. Kartusiáné do Anglie.* — *Španěly*: *Trůnní řeč. Předseda sněmovny. Politika zahraniční.* — *Portugalsko*: *Snahy republikánské.* — *Anglie*: *Kanadský konflikt s Německem. Chamberlainova politika hospodářská. Zastanci svobodného obchodu.*)

Le roi est mort, vive le roi! Král mrtev, ať žije král! — Neporušená životní síla okřídleného slova v té noci s 10. na 11. červen 1903 znova a cele se uplatnila na hruzu a strnutí vší civilisované Evropy. Zavražděn král, zavražděna královna, vražděno v massách té noci v *srbském* Bělehradě, a ještě nedoschla krev prolitá, již světem neslo se „živio" novému králi. Po Alexandru Obrenoviči královský purpur obléká a na trůn srbský vystupuje Petr Karadorděvič. Le roi est mort, vive le roi! Převrat je dokonán, po chvílích, omámených novostí poměruv a prudkým jich příchodem, po chvílích, v nichž projev tiché bolesti přehlušoval řevný jásot vítězův, přicházeji chvíle klidné, chvíle vystřízlivění a poctivých úvah. Zabit byl král! Srdce davuv po vší oblasti světa zajásalo; nebylo by ani srdcem lidským, naplněným, ne-li nenávistí, aspoň nechutí k velikým a mocným, a pád každého z nich pro ně potěchou, dokud se nedostaví rozum a ne-

vyvolá zodpovídání otázek po důvodech a oprávněnosti následku, jaké došly. Odpovědi uspokojiti nedovedou, neboť byť i byly příčiny k nespokojenosti, k *vraždě*, k massakru důvodů nebylo. Jak slabých nohou odkazování na fakt, že Alexandr pod vlivem Draginým suspendoval ústavu a národu vnutiti chtěl švakra Nikodema Luněvicu za následníka svého, a uvádění fakta toho za důvod opravňující k vraždě! A dvojnásob jak slabých nohou motiv ten, že udáván jest původci vraždy, kteří měli v rukou všechnu moc vojenskou. Náčelníci vojska, ozbrojeni po uši, neznají jiné cesty k prosadění převratu, než zákeřný útok na — bezbranné. Ejhle hrdinové meče! Za noci přepadají konak, vraždí a vraždí, a národ za dne — kliden přijímá zprávy o jejich činu! Tak se aspoň tvrdí, aniž by se vysvětlovalo, proč vojenské hlídky procházejí městem, proč zavedena nejostřejší ostražitost, aby všude byl zachován klid. Hudby hrají — lid se veselí? Ano, hrají *vojenské* hudby a lid *musí* se veseliti; neboť kdo má moc, má také právo, a moc má — vojsko, vlastně jeho velitelé. Z lidu neslyšeti dosud žalob a steskú na zavražděné manžely královské, kdo si stýskal, byli ti právě, o něž vládcové světa opírají své panování: nejvyšší v kastě vojenské, na něž také spoléhal srbský Alexandr. Nebyli nikdy jinými, historie to dokazuje. Římští praetoriané, ruští strelicové, různí ti tajní vyslanci, donášeyší sultánům hedvábnou šňůru nebo břitce nabroušené nůžky: všichni starší bratři původců převratu srbského. Král nevyhovoval — nikoli národu, ale: svému důstojnictvu, královna byla démonem Srbska — nikoli v očích širokých vrstev, ale v kruhu privilegované kasty; proto musili být odstraněni a s nimi vše, co by mohlo pravdu povědětí otevřeně a upřímně. Kralovražda srbská a ji následující převrat nejsou založeny nutností státní, spočívají pouze a výhradně v domnělém odstrkování těch, kdož nejen v Srbsku, ale všude se považují a považovati dávají — ať s právem, ať proti právu — za nejprvnější z rodu lidského. Uražená samolibost a domýšlivost řady zahořela po odvetě, k docílení její přivedla osobní pomstychtivost. Plukovník Mašín měl co súčtovávati se svou švakrovou, a osobní zájem se zájmem kasty spojil a činem uplatnil. Málo slavně, neboť není-li hrdinstvím, vojáka důstojným, přepadnouti bezbranného, sotva hrdinstvím lze zváti zabití jeho — od zadu!! . . . Než čin dokonán a předmět nenávisti kasty, týž, jenž byl předmětem úcty a lásky národa právě s ohledem na původ králové, z lidu vyšedší, odstraněn. Minulost známe, neznáme však budoucnosti. Prozatímní vláda s Avakumovičem v čele ujala se řízení osudů státních a v nich osudů národa. Sok Obrenovičův a z dávna praetendent na trůn srbský, Karadorděvičové, Petrem I., skupštinou jednohlasně za krále zvoleným, ujímají se panství nad Srbskem za restituce ústavy z roku 1888. Nový král, odkojený západní kulturou, zjemnělých a ušlechtilých povah, zeť Nikoly černohorského, vstupuje v Bělehrad, z něhož dosud zápach krve nemohl vyvětrati a nového pána musí uvítat. Může král, znaje,

co se stalo, míti důvěru ke královrahům a o ně vládu a panování svoje opříti? Otázka, kterou dovede zodpověděti jen pořada srdce s rozumem. Ti, kdož dovedli předchůdce zabiti, stěží jsou spolehlivými podporami trůnu nástupci. Nechť tedy cizina dnes hlásá, že do vnitřních záležitostí Srbska a úpravy příštích jeho poměrů nikomu za hranicemi jeho nic není, nepřímé, ale příliš jasné pokyny Ruska a Rakouska, uznavších nového krále, pokud jde o původce převratu, vytyčují jemu cesty, kterými by měl se bráti aby zabezpečil nejen sobě trůn, ale i národu jej povolavšímu, nitrný řád. Krev prolitá volá k Hospodinu o pomstu!!...

Bělehradská tragedie podala celé Evropě nejlepší důkazy, jak o východě svém málo správně jest informována. Důkaz ten sluší podržeti v paměti pro všechny případy, kde se bude jednati o „churavého" muže ve Stambulu či o balkánskou otázku. Stejně abnormální výbuch jako onen bělehradský může nás překvapiti v Makedonii nebo Bulharsku. Stále živené a rozdmychované povstání *makedonské* přese všechny zprávy o porážkách povstalců a zavádění reforem ukazuje k jiným než klidným koncům, a potvrzují to také potírající se zprávy o jedné a téže věci. Dnes se praví, že odpor Albancův proti reformám je zlomen dobytím Ipeku se strany Turků, že Albanci kmenů Reka a Hasí se jim podrobují, a zítra se oznamuje trvání neklidu v stejném rozsahu jako dosud, a důkaz o něm provádí údajem, že proti povstalcům vysláno do pole kolem 140.000 mužův vojska tureckého. Vedle toho v Soluni, stižené stanným právem, a okresu její i okresu kosovském při prohlídkách domovních nalezeny zásoby zbraní, patron, bomb a dynamitu. Makedonci prý také chovají v uzavřených nádobách bacilly indického dýmějového moru s úmyslem, nezakročí-li Evropa konečně o urychlené rozluštění sporu, že je rozbijí v Soluni a Cařihradě, aby ji k zakročení takovému donutili a sultana z Evropy vyhnali.

V *Bulharsku* došlo se k zajímavým objevům v příčině povstání makedonského. Ministr spravedlnosti Radév stál s povstalci ve spojení a prozrazoval jim všechna usnesení vládní, jich se dotýkající, z příma ukazuje na knížete, že nemá dostatečný interess na vývoji věcí tamních. Následek byla srážka mezi oběma, a v důsledcích její demisse celého kabinetu Daněvova. Poměry nabyly té příkrosti, že vznikly obavy před převratem státním a komandována v Sofii vojenská hotovost. Daněva vystřídal generál Petrov, prohlašuje, že energicky zakročí, aby přehmatům hnutí makedonského byla položena mez. Program kabinetu jeho vedle jiného, zejména silný důraz kladl na přátelství Ruska. Při otevírání nového přístavu v Burgasu lichotil kníže národu, jenž, ač prý neveliký, přece jest pokrokovým a z míry uvědomělým. Není ovšem jisto, je-li to právě ono národní uvědomění, co Ferdinanda naplňuje neklidem a nutí k stálým výjižďkám do ciziny, a po tragedii bělehradské sotva se uklidní.

V *Rumunsku*, jakkoli jsou v nejbližším sousedství pohnutých událostí balkánských, nejsou jimi nikterak rozčileni, a mohlo-li co klidný chod státu posíliti, jest to porážka opposice při volbách do krajských rad. Humanity ovšem až dosud ve správě státní nelze nalézti, naopak; neboť vláda předložila osnovu nového zákona, vylučujícího nepřímo židy jako cizince ze zaměstnání v podnicích průmyslových, státem podporovaných, a ze všech odborných škol továren, v nichž pracují. Národ, podobný synu rodu jeho, Ahasveru, takto znova vydává se ve psí nehumanně a netollerantně.

Netollerantnost ta, třeba nekrvavých následků, o nic není menší než ona *ruského* lidu v Kišiněvě. Pravda, bouře protižidovské a krvavou řež tamní odpykal kišiněvský guvernér, Raben, suspensí s úřadu, ale jaké to zadostiučinění za nelidské činy, v místě jeho spáchané! Než nejsou to jen židé v Rusku, již by vyvolávali vzpoury lidové; celý systém vládní jest trvalým předmětem nespokojenosti, jež se ohlašuje v hnutí revolučním i ve vojenských kruzích. Za systém ovšem trpí osoby, tak lze jedině definovati zavraždění Bogdanoviče, guvernéra v Ufě. Mezitím pak co na severozápadní hranici Rusko vypovídáním intelligence z Finska si snaží upevniti posici nadobro, východ ukazuje mu znova hrozivou tváři. Mezi zemědělci v okresu saratovském propukají bouře, a nepokoj se šíří v Tiflisu. K tomu všemu přistupuje potajmá akce Japonska, tiše se připravujícího k válce s Ruskem. Toto, nabyvši o tom povědomosti, mobilisuje válečné své loďstvo ve Vladivostoku a vodách okolních, aby jimi zásobní lodice japonské lapalo, kdykoli by náklad svůj ve vyhlédnutých úkrytech na ruském území se snažily vyložiti.

Německo pokračuje v národnostní své politice, analogicky od něho Ruskem, pokud jde o Finsko, převzaté, bez přitrže, nic se neohlížejíc na to, zda vypovídáním cizích (správně rakouských) příslušníků kdo z domácích bude poškozen. Důkaz toho podán vypověděním haličských dělníků z pruské Královy Huti, přes odpor jejich německých zaměstnavatelův. Stihání Polákův doneslo nově persekuci „vřesenského komitétu", ustavivšího se s účelem pracovati o zmírnění bídy těch, kdož pověstným vřesenským processem byli postiženi. Následek persekuce té jest, že komitét se rozešel. Co takto státní správa měří Slovanům, jakoby odvetou z vlastních řad dostává projevy povah, životu státnímu daleko více nebezpečných než práce Slovanův o zachování národnosti. Stavovská otázka hlásí se vždy silněji k slovu a v ní porucha dosavadní celkové zájmovosti. Nadcházející volby říšské vynášejí k veřejnosti proklamace, odporující dosavadním poměrům, komandovaným berlínským suverénem. Po sociálních demokratech volá po semknutí stavovských řad rolnický svaz, tak aby ve volbách zemědělci „vlastní silou přivodili ozdravění svých poměrů". A vedle této nespokojenosti se stavy hospodářskými ostře na Berlín doráží nespokojenost evangelíků s chováním Vilémovým ve Vati-

káně, prý každou míru nejvyšší slušnosti převyšujícím, a v patách projevu tomu přichází vrchní evangelická rada církevní s peticí k císaři o zachování §u 2. zákona o jesuitech „z důvodu míru náboženského". Vatikánská politika pruského veličenstva přichází tím ve skřipec a pastýřský list kardinála Koppa k volbám, pro politiku Vilémovu mluvící a proti Polákům — díky láskám instituce svaté církve římské! — štvoucí slabou jest náhradou za bolest utrpěnou.

Litovati dlužno, že návštěva Vilémova v Římě nepadla do doby pozdější. Mohl se přesvědčiti, jak *Italie* výborným a spolehlivým jest spojencem, pokud jde o třetího člena trojspolku, Rakousko, diplomatické kruhy mohly nabýti o důvod více k vysvětlování, proč za návštěvy jeho římské se tak tajuplně o Rakousku mlčelo. Protirakouské demonstrace, zachvátivší intelligenci vlašskou a strhnuvší k souhlasným projevům davy, nejkrásněji jsou způsobily dokumentovati „přirozenost" poměru, uzavřeného na výboj a odboj. Pes — kočka — myš: trojspolek spojenců, z míry se — milujících! Rakousko odpírá — naprosto neodůvodněně — svým Vlachům vysoké učiliště, a v italských městech proti němu pro jeho *vnitřní* opatření bouří, v Římě insultují vyslanectví a konsulát, takže vláda italská jest nucena budovy jejich dáti střežiti vojskem. V parlamentě krásnými slovy ovšem se demonstrace odsuzují s ohledem na „přátelské" poměry mezi Italií a Rakouskem, ale slova nejsou té síly, které činy, a také ne té poctivosti, které tyto. Král chystá se na návštěvu dvorů evropských, mimo jiné též Paříže, a aby se nemusil ničeho obávati, odkryli v Paříži ještě dlouho před návštěvou anarchistické spiknutí proti němu a účastníky odstranili; vzduch tedy bude čist!

Za návštěvy *Francie* jistě se potěší král italský. Spor státu s církví, urputný ten, od měsíců trvající boj jeho proti vlivům klerikální propagandy, tak povahou svojí příbuzný boji svedenému mezi rodem jeho a Vatikánem, nebere konce, naopak vykazuje vždy ostřejší formy. Dochází k potyčkám a zápasům už nejen při vyklizení řádů a na ulicích ale i v kostelích a chrámech. Svědectví vydati mohou Toulon a zvláště Paříž a chrámy její v Bellevue, Notre Dame de Plaisance a St. Jean Baptiste. Svobodní myslitelé utkávají se s řadami nacionalně-klerikálními, podporujícími faráře, kteří proti zákonnému zákazu dopouštějí v chrámech svých kázání členů neautorisovaných řeholí. Při debatě o boji tomto, který vynesl dotyčným farářům zastavení platů, vyslovuje se Combes, že konkordátu sluší zachovávati oběma stranám, a nečiní-li tak církev, sama že rozkol a následky jeho vyvolává. V kostelích při kázáních nešetří se zákonů. Politika biskupů je v zřejmém rozporu s konkordátem. Hlasováním o pořadu jednacím, po projevu Combesově předsevzatým, sněmovna projevuje vládě důvěru. Klerikální poslanci, aby úspěch vlády oslabili, pořádají protivládní tábory v Havru, Amiensu a Troyes. Z řádů, nedošedších auto-

risace, Kartusiané se přestěhují do Anglie na ostrov Jonu, jehož nabyli koupí od vévody Argyllského.

Co takto rozpor mezi Francií a Vatikánem roste, v sousedství Francie, za Pyrenejemi, král *španělský*, zustávaje věren klerikálním tradicím svého domu, v trunní řeči při zahajování nové sněmovny vedle apellace na pomoc parlamentu, aby v státě mohly býti dobré poměry restituovány, kladl důraz na srdečné styky s cizími mocnostmi a z míry silný důraz na přátelství Vatikánu, čímž proklamuje, že stojí na polu, diametrálně se rozcházejícím s onim, na němž stojí většina národa a jenž jest protiklerikální. Předsedou sněmovny zvolen Villaverde. Vláda zrušuje úřad námořních zástupců při svých vyslanectvích u cizích mocí, jež — vedle vyjádření ministra zahraničních záležitostí, Abarzuzy, vesměs jsou se Španělskem ve znamenitých stycích, a třeba by se o Marokko zajímaly, přece práva Španělska uznávají, což také obzvláště platí o Anglii. Cesta zahraniční politiky španělské jde za tendencí zachovati statum quo.

Setká-li se snaha taková s výsledkem, ministr pověděti neumí, nebo nechce. V rozporu s jeho optimistickým nazíráním nalézají se projevy lidu na poloostrově pyrenejském — španělského i *portugalského* — vedle nichž, jak se za návštěvy portugalských studentů v Madridě znova ukázalo, mysli všech naplněny jsou touhami po zřízení — republiky. Status quo by byl tedy již tímto v nejbližším sousedství Španěl a navzájem v nejbližším sousedství Portugal znamenitě ohrožen.

Pochvalují-li si ve Španělsku *Anglii* za dobrého souseda, Anglie o jiném sousedu svém — Německu — nejmenší chvály nezpívá. Působíc na celní poměry v Kanadě, Německo vměšuje se tak do úpravy vnitřních poměrů Velké Britanie k její osadám, což přirozeně anglické kruhy nemůže nechávati lhostejnými. Chamberlain — jehož hvězda slávy se nachyluje pomalu, ale znatelně k úpadu — toto jednání německé na voličské schůzi v Birminghamu co nejostřeji potírá, při tom však na druhé straně zabíhá tím, že zavrhuje nauku o svobodném obchodě a snahy jeho stigmatisuje jako průkopnika pracujícího o rozpadnutí se dosud jednotné říše anglické v řadu států samostatných. Tím proklamován jest otevřeně rozpor mezi ním a Balfourem, rozhodně zavrhujícím všechnu imperialistickou ochrannou politiku celní; pokud jde o vměšování se cizích mocí v poměry anglické, jest ovšem Balfour mínění s onim Chamberlainovým totožného a volá po ochraně branou mocí! Vedle Balfoura vystupuje proti celní a berní politice Chamberlainově také Roseberry, vedle něhož — má-li berní soustava býti podrobena změnám dalekosáhlých následků — třeba svobodný obchod vzíti v úvahu na místě nejpřednějším, a nejinak vyslovuje se proti Chamberlainovi i Asquit; v parlamentě samém při debatě celní vedle Hicks-Beacha, bývalého kancléře stát-

ního pokladu, odsuzuje Chamberlainovu celní politiku i jeho kollega, nynější kancléř pokladu toho, Ritchie, a vítěz africký stroskotává takto u Kanady. ř

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Nová nauka o státě. Ant. Menger. (Jena 1903.)

Za tímto názvem podává známý autor*) z valné části něco jiného a — lze říci — cennějšího, než název slibuje. Spis nedávno vyšlý vyšetřuje sice také *dnešní* stát jakožto sociální útvar, ale v tomto směru není nanmoze naukou *novou,* neboť shrnuje a registruje ponejvíce výsledky starších i nejvějších, v prvé řadě socialistických doktrin. Nejvlastnější jádro knihy jest však nauka o *novém* (socialistickém) státě, na níž navazuje se hrubý sice, avšak celkem určitý obrys *právního řádu* tohoto nového státu. A toto poslední je skutečně a zajímavé novum. Co kromě toho kniha obsahuje, jest jakýsi praktický program, ukazující cesty a prostředky, jimiž lze dnešní „individualistický stát nocenský" *povlovně* přetvořiti ve stát socialistický, zejména v autoruv „lidový stát práce". Autor sám naznačuje úkol svého díla v ten rozum, že shrnuje v jednotný obraz *praktické* návrhy socialismu, má „připravovati povlovné odstranění sociálních nedostatku". Socialismus, jehož směr byl dosud hlavně kritický, negativní, postaven je zde tedy před úkol positivní, organisační. Konečným cílem jest autorovi úplný obrod individualistického státu ve stát socialistický, v jehož příští pevně věří, ač úplné a definitivní dosažení cíle tohoto klade teprve za staletý vývoj připravný a přetvorný. *Které cesty* to jsou, jež autor socialistickému proudění vykazuje, nelze naznačiti lépe, než jeho vlastními slovy: kniha uznává *jen* takové hybné síly lidského konání, které již dnes jsou působivé, navazuje všude na tradiční názory o státu a právu a doporučuje k politickému a sociálnímu přetvoření státu jen takové prostředky, jichž v dějinné praxi již bylo užíváno. S velikým důvtipem shledává autor ke každému přetvornému processu, jímž mají dosavadní řády býti socialisovány, obdoby v dějinách, snaže se dokázati, že mnohé převraty dějinné byly nejen násilnější, nýbrž mnohdy i pronikavější. Pro nové řády právní vyhledává s nemenším důvtipem zárodky již ve dnešní organisaci společenské a politické a rozvíjí zárodky tyto ve fundamenty organisace budoucí.

---

*) Právník a sociální politik, bratr národního hospodáře Karla Mengra a známého německého politika Maxe Mengra. Z právnických spisů jeho vznikl systém rak. práva trestního, za sociálně-politických hlavně: Das Recht auf den vollen Arbeitsertrag, a kritika osnovy německého obč. zákonníka: Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Volksklassen.

Blížiti se s kritickou sondou k dílu tohoto druhu, založenému tak hluboce, opřenému o dlouholetá bádání a svrchovanou znalost literatury, je vyhraženo jen svrchovaně povolané ruce. Nám jde jen o to, abychom na dílo upozornili a vytkli nejdůležitější jeho body.

V prvé části vyšetřuje autor povahu a úkoly dnešního státu, proti němuž staví se doktrin socialistických a kommunistických, jakož i nauky anarchistické. Dnešní individualistický stát — der individualistische Machtstaat — hoví jen zájmům mocenským, maje za úkol zachování moci úzkých kruhů; co vydává se za zájem veřejný, jest v pravdě jen zájem panovníka a oněch úzkých kruhů. Moderní stát, jak autor obrazně praví, je rozsáhlá budova s mnohými věžičkami, arkýři, chodbami; v prvém patře budovy bydlí šlechta, duchovenstvo, vojsko a úřednictvo, v druhém patře ti, kdož řídí obchod, průmysl a zemědělství, v třetím patře duševní vůdcové lidu, učenci a umělci; velké massy lidu odkázány jsou na podkrovní světničky. Zachování a podporování existence individua a spořádané rozmnožování se individuí prohlašuje dnešní stát za zájmy soukromé, ač jsou to vlastně nejdůležitější a nejvšeobecnější úkoly životní. Splnění úkolů *těchto* jest socialistickému státu nejvlastnějším cílem: životní cíl všech jest jeho essenční úkol. Aby tento úkol mohl býti státem splněn, je nezbytno, aby přešla na něj (neb na svazy jemu podřaděné) veškera práva, jichž jest třeba k ukojení onoho všeobecného cíle životního. Bude tedy nutno, aby jednak přešla na stát práva majetková, zejména vlastnictví k prostředkům výrobním, jednak aby *rozdělování* zuživatelných, bezprostřednímu úkoji životních potřeb sloužících statků přešlo do rukou státu neb svazů jemu podřadených.

Příděl statků těchto měl by — a v době přechodné musil by — díti se měrou nestejnou, a to vzhledem k postavení, jaké jednotlivec v státním a pracovním zřízení zaujímá, a vzhledem k práci, kterou vykonává. Toto postátnění výroby a distribuce statků podmíněno jest ovšem úplnou proměnou dosavadních právních řádů. O těchto přetvořených právních řádech jedná druhá a třetí část díla; druhá o právních řádech dnešního práva soukromého, třetí o vládě a správě státní. Dříve však vyšetřuje autor ještě kromě jiného též poměr socialistického zřízení k myšlence svobody a rovnosti. Svobody politické neubude, ona naopak vzroste (zmírněním neb odstraněním povinnosti vojenské, zmírněním tlaku policejního), svoboda hospodářská arci dozná značného obmezení, avšak jen u bohatých a hospodářsky neodvislých; velké massy lidu za to získají, neboť sluší pokládati za rozmnožení jejich hospodářské svobody, bude-li jim příležitost k výdělku přikazována dle určitého plánu orgány státními, kdežto nyní nalézají příležitost k výdělku jen náhodou, neb je jim vnucována nouzí.

Rovnost nemůže v sociálním státě býti nikdy úplná: již organisace státu, nepochybně hierarchická, podmiňuje rozdíl mezi těmi, kdo stát řídí, a těmi, jimž náleží podrobiti se nařízením orgánů správních; dále působí nerovnost vzdělání a vědomosti, neboť i v socialistickém státě bude nezbytno pěstovati vědy jako povolání, protože již zachování hustého obyvatelstva kulturních států evropských bude vyžadovati pokroku věd technických i duchových. Konečně i různá kvalita a různé množství práce vykonané jednotlivými občany bude zdrojem nerovnosti. V souvislosti s tím doporučuje autor, jak svrchu podotčeno, příděl úkojných statků nestejnou měrou. Nerovnost nesměla by však být příliš značná. Ze *soukromoprávních* řádu nejvíce ronikavější změny musí doznati *právo vlastnické*, práva věcná a právo dědické. Právo manželské a rodinné je sociálním převratem daleko méně ohroženo. Jeť vlastnictví zdrojem nejpřikřejších protiv ve dnešním sociálním řádu. Avšak hospodářská povaha věcí je různá: jen věci uživatelné a hlavně prostředky výrobní zakládají hospodářskou převahu těch, kdo jsou vlastníky jejich. Proto může i v socialistickém státě zůstati v podstatě v platnosti soukromé vlastnictví k věcem zuživatelným, t. j. těm, jichž podstata se uživáním stravuje (potraviny, oděv a pod.). Věci uživatelné, jichž podstata uživáním se podstatně neruší (obydlí, nábytek, knihy, šperky, pak parky, ulice a pod.), byly by ve vlastnictví státu, pokud však mohou býti užívány jen výlučně, propůjčoval by stát jednotlivcům zvláštní práva užívací (jako rodinné byty, nábytek), jež zapisovala by se v rejstříky, obdobné našim pozemkovým knihám. Prostředky výrobní (pozemky zemědělské, závody průmyslové, prostředky dopravní a pod.) musily by bezvýjimečně přejíti do vlastnictví státu neb svazu jemu podřaděných, a byly by vůči jednotlivci z právního obchodu vyloučeny.

Obligační právo, jež v dnešním zřízení právním poskytuje hospodářsky silnějším proti slabším tolik moci (smlouva námezdní, vykořisťování lichvou a pod.), bude v „lidovém státě dělném" míti málo půdy; práce bude organisována veřejně a bude tudíž poměr dlužnický možným jen mezi občanem a státem, nikdy mezi občany. Smluvní právo bude následkem svrchu vyličeného obmezení práva věcného zaujímati jen velmi skromné postavení (darování, směna spotřebních věcí a pod.). Smlouva úvěrní (zápůjčka a pod.) byla by naprosto vyloučena, poněvadž zakládá závazek dlužníkův pro budoucnost. Rovněž závazky k náhradě škody pozbyly by velice významu, poněvadž postátněním většiny majetku a veřejnou organisací práce nebylo by pohnutek k poškozování cizího majetku.

Právo *dědické* obmezilo by se důsledně na věci uživatelné, čítajíc v to i pohledávky zůstavitele vůči státu (za vykonanou práci). Pokud by i takto pozůstalost příliš vzrostla, slušelo by uvaliti na ni vysokou daň dědickou.

Právo *manželské* není třeba podstatně měniti; autor staví se proti volné lásce a proti společnému manželství mezi členy užších kruhu a dokazuje, že nejen není potřeby dnešní manželství nahražovati jiným, nýbrž že by se tak řešení sociálního problému zbytečně stěžovalo. Postavení manželky vůči manželu ovšem bylo by samostatnější, poněvadž by ona měla vůči státu své samostatné právo na existenci, vykoupené arci povinností práce.

Poměr rodičů k dětem představuje si autor tak, že by rodiče měli povinnost nésti náklad na výživu a výchovu dětí, bez ohledu na to, zda byly by děti vychovávány ve veřejných ústavech, či v rodině. Důvodem jest mu Malthusova poučka, kterou pro většinu kulturních zemí pokládá za správnou, že totiž obyvatelstvo určitého území vždy má snahu rozmnožovati se hojněji, než pokud stačí potraviny v území tom vytěžené. Náklad tento mohl by se uhraditi zvýšením povinnosti pracovní neb snížením požitku. Povinnosti *nemanželského* otce značně by se zostřily.

Trestnímu právu by částečně ubylo, částečně přibylo půdy. Ubylo, poněvadž majetkové delikty odpadnutím pohnutek (právo na existenci) velmi by se ztenčily, přibylo, poněvadž všeobecnou pracovní povinností byla by dána možnost nového pojmu deliktu, t. j. vyhýbání se povinné práci. Delikty proti bezpečnosti osoby ovšem by zůstaly trestnými, rovněž delikty proti právnímu řádu (proti státu a jeho právům) a delikty proti právům rodinným (cizoložství, únos). Při mnohých deliktech odpadly by však pohnutky, takže statisticky lze očekávati ubývání. Tresty deliktů proti státu bylo by lze, až socialistický řád se upevní, vyměřovati velmi mírně.

Formy *práva processního* z velké části pozbudou významu, neboť následkem postátnění soukromoprávného řádu promění se právo soukromé v právo správní, pročež orgány státní budou o šetření práv pečovati z povinnosti úřední. Lze však formy processní zachovati pro obor trestní a pro ten případ, když žádá někdo přezkoumání úředního rozhodnutí hospodářských úřadů o otázkách majetkových neb rodinných.

Organisace lidového státu dělného lišila by se značně od zřízení nynějších. Stát vzal by na sebe podobu podniku kulturního, povahy především hospodářské.

Souverenita státu, kterou autor pojímá jako nejvyšší faktickou moc, doznala by seslabení, hlavně v tom směru, že nový stát nebude směti zadržovati ve svém svazu velké massy obyvatelstva, mající faktickou způsobilost založiti stát nový anebo chtějící se připojiti k státu jinému.

Pojem socialistického státu nevylučuje dle náhledu autora monarchie; ano, on přímo očekává, že aspoň u germánských národů

bude pretvoření nynějšího státu v lidový stát dělný provedeno bez rozboření politických forem státu dosavadního.

Zákonodárnou moc sluselo by svěřiti dvěma komorám, z nichž jedna vzešla by z volby provedené dle všeobecného (i ženám příslušejícího) hlasovacího práva, druhá by představovala intelligenci státu (nejvyšší úředníky státní, aktivní i odstouplé, zástupce vědy, umění a literatury). Parlamentární zodpovědnosti byly by podrobeny jen ony nejvyšší orgány státní, jichž působnost by záležela v udržování mocenských poměrů; úředníci hospodářské správy musili by však státi stranou parlamentního boje, jsouce ovšem vhodným způsobem podřízeni zodpovědným ministrům.

Výkonná moc byla by jednak v rukou *pořádkových* úřadů, jimž by příslušelo udržovati zevní pořádek a pokoj (úkol dnešních soudu a úřadů správních), jednak v rukou *hospodářských* úřadu, jichž úkolem by bylo organisovati výrobu, distribuci a konsumpci. Okrsky oněch mohly by býti větší, okrsky těchto musily by býti menší a mohly by spadati v jedno s obvodem obcí. Autor vůbec pokládá za nejvhodnější pravidelnou nositelku vlastnictví a hospodaření nikoli stát, nýbrž o b e c a spatřuje v dnešním municipálním socialismu důležitý zárodek budoucí socialistické obce. Hospodářská činnost, jež vyžaduje dle své povahy větších území, byla by ovšem přikázána okresu, provincii neb státu. Výměna vyrobených statku a služeb mezi jednotlivými obcemi dála by se pod dohledem vyšších úřadů hospodářských. Pro velká města navrhuje autor zřízení *skupin dělníku* téhož povolání. Skupiny tyto měly by veřejnoprávní povahu, a představení jejich, jmenovaní obcí, byli by opatřeni značnou disciplinární mocí. Teprve později, až by se nové zřízení vžilo, bylo by lze skupiny tyto zdemokratisovati.

Co se tkne *náboženství*, nepřikládá mu autor té váhy jako empirickému názoru světovému, jemuž věští konečné vítězství. Nicméně má za to, že socialistický stát jest povinnen náboženským společnostem přikázati statky a služby ke kultu potřebné, že však s druhé strany má právo společnosti tyto organisovati a vykonávati na ně vliv.

Úkolem státu jest též podati svým občanum *vzdělání* a to nejen školské, nýbrž poskytnouti jim vzdělávací prostředky po celý život, ježto nárok na vzdělanost jest výronem práva na existenci.

Práci vědeckou lze ponechati v dosavadních formách.

Ve čtvrté části spisu vyšetřuje autor hybné páky moderního sociálního hnutí (časté revoluce a státní převraty v posledních dvou stoletích, úpadek náb. ženského přesvědčení u mass, mezinárodní ráz sociálního hnutí, faktická moc nemajetných tříd a úzké sblížení se mass v továrnách a pod., duševní rozvoj lidu, takže může si osvojiti sociální teorii). Dále uvažuje o zásadách, jichž bude nutno dbáti při zavádění lidového dělného státu, a jako prvý krok k socialisaci ozna

čuje postátnění všeho velkého majetku (pozemkového, průmyslového, cenných papírů atd.) v ten způsob, že majitelům poskytne se doživotní mírná renta. Majetku takto získaného sluší pak užíti ke zřízení socialistických obcí, takže by celý stát byl prostoupen útvary socialistickými, což vedlo by povlovně i k socialisaci majetku drobného.

Suchá tato kostra ovšem nepodává ani zlomek plnosti myšlenek uložených v knize nepříliš sice objemné, obsahu však velmi zhuštěného. Přes všechen obdiv, který vnucuje konstruktivní důmysl a důvtipná argumentace, nelze se však ubrániti pochybnostem. Již dosažení konečného cíle — založení lidového dělného státu — ale ještě více udržení jeho — autorův Beharrungszustand — jest příliš mnohonásobně podmíněno; a garancie, že autorův lidový dělný stát, jehož řídící orgánové zjevně musí svou duševní převahou vyčnívati nad velikou massu, nezvrátí se opět v tu či onu formu státu „mocenského" jsou v podstatě minimální a rozbíhají se na konec jen v autorovo „Volksüberzeugung" a „Einsicht der Massen", což jest veličina rovněž velmi podmíněná a pohyblivá. Dr. *H.*

*

Rozluka státu soudcovského a státního zastupitelství.

Podnikavý státník, řídící toho času správu ministerstva spravedlnosti, J. E. p. ministerský předseda dr. Koerber, pronesl v měsíci březnu t. r. v debatě rozpočtové významnou tužbu: odděliti status soudcův od stavu státního zastupitelství a utvořiti z obou kategorií samostatná tělesa, jež by se navzájem neprostupovala. Až posud bývají totiž, jak známo, substituty státního zástupce (v VIII. třídě hodnostní) jmenováni soudní adjunkti (IX. tř.), a sice z té jednoduché příčiny, že ve statu státních zastupitelstev není konceptních úředníku nižších tříd a tudíž nutno status ten doplňovati silami z řad soudcovských. Ježto pak počet úředníkův u státního zastupitelství jest přirozeně velice malý [v Čechách na př. máme vedle 1 vrchního státního zástupce (v V. tř. hodnostní) 8 státních zástupců v VI. a 7 státních zástupců v VII. třídě hodnostní, dále 2 substituty v VII. a 31 substituta v VIII. třídě hodnostní], vracela se dosud po čase většina těch, kdož do řad návladnických vstoupili, zase na své původní působiště na roli soudcovské, ovšem z pravidla v hodnosti rady zemského nebo vrchního zemského soudu (VII. nebo VI. tř. hodn.). Výše zmíněná místa státních zástupců v VI. třídě hodnostní a substitutů v VII. třídě hodnostní zřízena byla totiž teprve před dobou poměrně krátkou, takže nelze ještě ani spolehlivě posouditi, jaký asi význam míti budou pro žádoucí ustálenost osobního stavu u státního zastupitelstva.

Takovéto „přebíhání" z tábora do tábora sledované bylo již odedávna v kruzích soudcovských s malým potěšením a to z důvodů jednak věcných, jednak osobních. Věcně vytýkají tomuto zařízení, za dosavadních poměrů ovšem nezbytnému, nejen soudcovští úředníci, ale vůbec všecka interessovaná veřejnost, že ti, kdož několik let ztrávili ve službě u státního zastupitelství — jehož jediným úkolem jest hájiti ve vykázaném oboru působnosti *zájmy státu* — žijí dlouho ještě po svém návratu do úřadu soudcovského v utkvělých tradicích veřejného žalobce, nehledě k tomu, že za víceleté výhradně praxe trestní neměli příležitosti ani času, aby přiměřenou péči věnovali také výcviku a zdokonalení svému v oboru soudnictví civilního, v němž přirozeně připadají si pak jako živel cizí . . .

A s hlediska osobního právem se poukazuje k tomu, že následkem zakořeněné zvyklosti jmenují se substituty státního zástupce z pravidla nikoli nejstarší adjunkti, nýbrž naopak co do služebních let velmi mladí kollegové jejich, kteří by jinak při obyčejném postupu dostali se do VIII. třídy hodnostní (jako okresní soudcové nebo soudní tajemníci) teprv o 6 až 8 let později.

Z obou uvedených příčin je pochopitelno, že zmínka nejvyššího representanta justiční správy o žádoucí rozluce státu soudcu a státních zastupitelstev nalezla všady v kruzích soudcovských i mimo ně vřelého ohlasu a že nejen časopisy odborné, ale i čelné listy denní vítají projev ministerského předsedy velice sympaticky.

Ovšem není nikoho, kdo jen poněkud do poměrů je zasvěcen, tajno, že od přání sebe upřímnějšího bude v tomto případě ke splnění ještě tuze — tuze daleko.

Hlavní překážkou jest otázka postupu, která by se ovšem po rozluce stala velmi choulostivou. Není pochyby, že by se při nepatrném počtu konceptního úřednictva stát. zastupitelstev v jednotlivých obvodech vyhlídky jeho na postup u porovnání s *dosavadním* stavem zhoršily, ale na druhé straně uvážiti sluší, že nynější postupové poměry u stát. návladnictva jsou mimořádné, t. j. naproti postupu u soudcovských úředníků uměle zlepšené, že favorisováním tomu věcně ničím odůvodněno není, takže by úředníci stát. návladnictva neměli vlastně příčiny ku speciální stížnosti, kdyby postup jejich po rozluce odpovídal postupu úředníku soudcovských (*čímž ovšem není řečeno, že* justiční úředníci v království Českém vůbec *nemají důvodu žalovati na své právoplatné poměry postupové**).

Nelze také přehlédnouti, že kariéra soudcu končí se dnes pravidelně v VII. tř. hodnostní (rada zem. soudu) — na radu vrchního soudu zemského u sborového soudu I. nebo II. stolice nebo výše ještě

*) Odpovídalo by teprve jen přibližně poměrům v jiných korunních zemích, kdyby v Čechách postup všeho úřednictva soudcovského byl aspoň takový, jaký dnes mají u nás úředníci stát. zastupitelstev.

přivede to jen nepatrné procento a týž poměr dostavil by se dojista také v *samostatném* statu návladnickém, jak zkušenost ukazuje při jiných podobně obmezených statech osobních.

A konečně mohla by, jak se také navrhuje, služba u návladnictva spojena býti s některým jiným odvětvím služby státní, stejně výjimečné postavení zaujímajícím, k čemuž by se po našem soudu nejlépe hodila finanční prokuratura, orgán to, jehož úkol v oboru civilního práva nanmoze podobá se funkci návladnictva v řízení trestním, čímž by nejen dána byla možnost, poměry postupové řádně upraviti, ale zmizela by také jednostrannost praxe těchto dvou sborů — na zřejmý prospěch obu. Tímto spojením byla by odstraněna také námitka nedostatku personálu nižších tříd hodnostních, kteréž u finanční prokuratury existuje, tak že by bylo pouze třeba, přiměřeně jej rozmnožiti.

Buď však, jak buď — uspokojivé rozřešení otázky této není dojista žádnou nevystižitelnou záhadou — potřebí toliko opravdové vůle u rozhodujících činitelů a přání vyslovené stane se skutkem.

B.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘSTVÍ A OTÁZKA SOCIÁLNÍ.

PŘEHLED HOSPODÁŘSTVÍ SVĚTOVÉHO.

(*Obrat obchodní politiky anglické? — Trochu retrospektivy. — Chamberlain. — Jeho plány a vyhlídky. — Spor kanadsko-německý. — Kolonie anglické. — Německo. — Středoevropský celní spolek. — Rakousko. — Bagdadská dráha. — Rusko a jeho slabá posice.*)

B. Jak často se historie opakuje! Před sto lety stejně jako nyní šly liberální směry anglické za heslem: „Žádná cla na potraviny!" A boj vedený koncem osmnáctého a v celé prvé polovině devatenáctého století začíná znovu, boj o otázku svobodné tržby. „Všim úsilím nutno k tomu pracovati, aby se stala Anglie svobodným přístavem, aby nečinila obtíží svobodné tržbě, aby odstraněna byla veškerá cla, akcisy a poplatky, při čemž stát musí se ohlížeti po jiné úhradě svých potřeb, a tak aby dosaženo bylo úplně svobodné výměny tovarů se všemi národy a co do veškerého zboží! Když psal A. Smith tato svá slova, která se stala heslem generací následujících, stála Anglie na kraji obratu v zemi průmyslovou. Její obchod se rozvíjel, prorážel do celého světa a vlivem tohoto obchodu sílil a zdokonaloval se technický průmysl. A právě obchod a průmysl provedl vítězně boj o překonání staré celní ochrany a starého šlechticko-výsadního rázu ústavy. R. 1820 žádají londýnští obchodníci, aby s cizími státy byly sjednány obchodní smlouvy, a pro případ potřeby jednostranně snížena

byla dovozní cla. A brzy po te vstupuje v ministerstvo přesvědčený stoupenec svobodného obchodu, Hudskisson, zatím co řada literátů působí pro novou ideu. Ale ještě stála celá tradice státoprávní proti ní, ještě bránila ji celá ústava. Ještě musili dříve Cobden a John Bright vybojovati svůj slavný boj proti obilním clům, ještě musila se dovršiti historie proslulé Ligy proti obilním clům. V zápasech oněch let, v bojích, jež vedeny o rozšíření práv politických, založeno ono neochvějné přesvědčení anglického národa, že jeho budoucno tkví pouze a výhradně ve svobodné tržbě a svobodné ústavě. A když Robert Peel, připravuje sám sobě pád, ale jsa příliš poctivý, než aby neuznal pravdu názorů svých protivníků, zrušil konečně pohyblivou skalu obilní, byla doba svobodné tržby plně zahájena. Tak hluboce srostly liberální názory s celou politikou anglickou v druhé polovině minulého století, že Earl Grey prakticky provedl je i co do *koloniální politiky*, že uvolnil poměr jich k mateřské zemi, uznávaje jich právo k sebeurčování a povinnost k samostatnému hražení nákladu samosprávy této. Následovala reforma daňová, rozšiřování volebního práva, odstraňování posledních cel, zatím co překonáván úvodní manchesterský názor na politiku sociální.

A nyní nastává obrat. V dobách rozmachu idejí svobodné tržby rostla i posice Anglie na světovém trhu. Neměla zde odpůrce a jejími rukami procházely tovary určené do celého světa. Leč mezi tím konala na evropském kontinentě národnostní idea své poslání. Prvé kroky k sjednocení Německa, vyjádřené celním spolkem německým v létech třicátých, dovršeny u Král. Hradce a Sedanu a Německo šlo vstříc silnému rozmachu průmyslovému a obchodnímu, který připravil vážnou soutěž absolutní moci anglické. A s Německem šla ruku v ruce rostoucí potence Spojených Států severoamerických a v nové útvary budoucna svítily prvé záblesky kontinentální světové politiky ruské. Tyto nové faktory mocenské otřásly starou anglickou devisou, že volná soutěž jest nejbezpečnější oporou úspěchu. Mladé, jaré síly se ohlásily k zápasu, přihlásily se soutěžníci znamenitě organisovaní a podporovaní výhodnými podmínkami výrobními. Ideám svobodné tržby odpovídající instituce anglické i koloniální otevíraly jim volnou cestu na trhy, na nichž se domníval anglický průmysl míti přirozený primát, zatím co neodvislost kolonií jen rostla. A jak bude dále? Nevzniknou z Australie nějaké nové Spojené státy? Jak silny jsou tam podobné tendence! A mimo to: v uvolněné jižní Africe snadno prorazí ve správu věcí veřejných živel neanglický — k čemu tedy prolita krev? Jak zajistiti mocné imperium ostrovní říše v budoucnu? Síla jiných národů a států upamatovávala k upevnění vlasti. A tak přišel Chamberlain. Jeho imperialism, který není jeho duševním dílem, vyjadřuje jen obavy uvedené, jest výrazem snah skonsolidovati světovou anglickou říši a pojistiti její budoucno. Jest jasno na prvý pohled, že tento program má v Anglii velikou a značnou budoucnost.

Jako dokazovala škola svobodné tržby v polovině minulého století proti zastancům celní ochrany, že ochrana tato není dogmatem nezvratitelným, nýbrž pouze dočasným prostředkem, který ztrácí s účelností svou i své oprávnění, tak děje se nyní proti heslům svobodné tržby. Jde o to, aby pojištěna byla moc Anglie a tomuto velikému cíli nutno podříditi osobní a stavovské zájmy.

Chamberlainova cesta vede utužením hospodářských styků Anglie s koloniemi. Tohoto cíle ale možno dle jeho názoru dosíci jen a pouze ochranou produktů koloniálních na anglickém a anglických na koloniálních trzích. Není sporu, že by tato ochrana pro praesens vyžadovala určité oběti, ale tyto oběti byly by budoucnem dle názoru jeho mnohokráte vyváženy. A tak znamená politika Chamberlainova pronikavé odklonění se od dosavadních obchodně-politických tradicí Anglie, jež tak hluboce srostly s dějí posledního století a k nimž se pne celý boj za svobodu lidu

Za tohoto stavu věcí jest patrno, že se proti Chamberlainovi ozývá silný odpor. Projevil se v liberální straně hned po té, co Chamberlain pronesl v anglickém parlamentu svoji řeč, která vyvolala tak velikou sensaci a která nepokrytě odhalovala z úředního místa Chamberlainova jeho plány v budoucnost. Že Chamberlain volil již nyní vstoupiti v boj, k tomu podnětem byl *spor německokanadský*. Kanada, vázaná s Německem obchodní smlouvou, povolila anglickým tovarům řadu celních výhod, jež německým odepřela. Za konfliktu takto vzniknuvšího pronesl Chamberlain svá ostrá slova pro Kanadu a doplnil je pak svou řečí parlamentní, ve které sáhl smělou rukou v zásady dosavadní anglické politiky obchodní. Ochranné clo, obepínající britskou říši i s koloniemi a tvořící z něho pevně uzavřený celek, stálo v popředí jeho programu. Žádal plebiscit o něm a dokazoval, že jím podmíněna jednotnost říše. Nežádal cla pro státní finance: jeho výnos měl prospěti širokým třídám dělnickým, měl býti základem velkolepé sociální politiky. Co řekl po Chamberlainovi ministerský předseda Balfour, bylo plno nerozhodnosti a nejasnosti. V duši své kolísavý stoupenec svobodné tržby nemohl prémier jen tak zhola desauovati svého nejtypičtějšího ministra, který dovršil sen Rhodesův a kterému děje jihoafrické přinesly tak velikou popularitu, nechtěl vystoupiti proti tomuto muži, který jest jedněm velikým dobrodruhem se zámysly krajně zištnými a druhým nadějí budoucna.

Při výbojnosti Chamberlainově jest jisto, že ministr osad má pevný válečný plán. Proti heslu „Žádná cla na potraviny" staví heslo o budoucnosti říše anglické a důkaz, že netřeba se báti zhoršení životních poměrů anglického dělníka. Co jemu po tom, že rozbíjí starou jednotu konservativní strany? Jde mu o soustředění imperialistů všech stran. Dělnictvo zdaří se mu však sotva získati. Trades Unions, které Chamberlain lákal slibem, že výnosu cla bude užito ku starob-

nímu pojištění dělnickému, vyslovují se proti plánum imperialismu Chamberlainova, obávajíce se snížení životní úrovně dělnikovy. A dělnický poslanec Keir Hardie stručně praví: „I skryté ochranné clo jest zlem pro dělníka, protože je oporou vysokých nájmů a trustu, zvyšuje ceny potravin a demoralisuje průmysl.“ Crooks, rovněž dělnický poslanec, doplňuje ho tak: „Ochranné clo přináší bídu.“ Liberálům značí plány Chamberlainovy konec anglické moci a tím konec říše. A i mezi konservativci tvoří se silné skupiny proti plánum ministra osad. Ale mezi průmyslníky a obchodníky má Chamberlain mocné spojence. Oni nejlépe cítí vliv soutěže americké a německé, opřené o domácí ochranu, a jim jde v prvé řadě o ochranu domácích trhů. „Times“ jest již nyní jich orgánem a rozpor kanadsko-německý vhodným prostředkem.

Jak se postaví kolonie k Chamberlainovu plánu, jest dosud nejasno. Kdyby došlo k jeho provedení, získaly by nepopiratelně celní ochranou na potraviny, stávajíce se takto privilegovaným dodavatelem britského trhu, nepopiratelně by však trpěl jich průmysl, který se nalézá v počátcích vývoje a který by jen stěží pokračoval při pronikavé volné konkurenci silně vyvinutého průmyslu mateřské země. Bude tedy nutno i v koloniích vybojovati zápas o novou obchodní politiku, která znamená zásadní obrat, protože dosud postupovaly kolonie co do své obchodní politiky úplně autonomně. Za to ovšem kyne jim zastoupení v parlamentu anglickém.

Ostatně není ani jednoty názorové v ministerstvu samém. Premiér Balfour není na odpor plánum Chamberlainovým, a jak se zdá, mlčí se zatím o této otázce v ministerských poradách. Teprve vývoj událostí mimo parlament a vyhlídky Chamberlainovy v lidu mlčení toto protrhnou.

Děje Anglie nezustávají přirozeně bez vlivu na Německo, které v posledních létech hlavně na útraty anglické soutěže postupovalo. I ono má své imperialistní touhy a sny: středoevropský celní spolek pod hegemonií říše Hohenzollernu. Když proveden byl v Německu známý zápas o lodní předlohu, staly se poprvé tyto snahy officielním důvodem německé říšské vlády. Od té doby se úřadně o cílech těchto opětně mlčelo, ale agitace pro ně nezmlkla. Naopak sílí a roste. Bylo by chybou podceňovati ji, protože ideje budoucna nikdy nejsou rázem majetkem širokých mass. Neseny především inteligencí, přizpůsobeny potřebám a silám doby, pronikají v lid, který jim dodává pozadí nadšených a bojovných mass, účinnou stafáž a dobrou taktickou posilu. A že středoevropský celní spolek německé inteligenci mocnou ideou budoucna jest, toho snesen v poslední době důkazů značně. Na rozdíl od Anglie jsou však německé kruhy průmyslové v říši z většiny proti projektu tomu. Německý průmysl učinil v posledních létech obrovské pokroky, celé zákonodárství správa a doprava při-

způsobeny jim, proč vstupovati v celní jednotu s méně vyvinutým průmyslem, který by — tak se uvažuje — rozšířením působiště sesílil a zmohutněl a tím jen škodil dosavadnímu beztoho zle stísněnému německému podnikání. Nebylo by lépe ponechati věci in statu quo, v němž německý průmysl nevázán ohledy může volně uplatňovati svoji moc? Za to ale má idea celního spolku středoevropského vřelé vyznavače v kruzích politických a akademických, jež prosty jednostranného egoismu, z něhož se nevyzulo ani dělnictvo, bojíc se soutěže dělnictva rakouského s menšími požadavky, jež možno nyní posýlati klidně za hranice, mají na mysli jen budoucí vůdčí světové poslání své vlasti. Jim není dílo nové obrody vlasti ještě skončeno, při rozvratu národů románských a slabosti slovanských věří ve vítězství železné výbojnosti Německa a bojují za světovládu Němců. *Spolek věnovaný propagaci středoevropské celní jednoty* (vlastně zatím jen, jako stadia přechodního, středoevropského hospodářského spolku, zaručujícího každému členu jistou samostatnost a volnost co do hospodářské politiky), jemuž v čele se postavil vratislavský profesor dr. Wolf, jest pouze východiskem a počátkem práce těchto živlů.

Wolfův spolek usiluje především o hospodářské spojenectví rakousko-německé. Jest zajímavo, že jeho propagace a jeho úspěchy u nás rostou rovnoměrně s odstředivými snahami uherskými. Jest na prvý pohled patrno, že pro politickou stránku plánů Wolfových by bylo daleko výhodnějším jakési předlitavsko-německé celní spojenectví, protože by neněmeckých silných elementů v něm bylo méně a scházel by hlavní: Maďaři, kteří tak úzkostlivě střehou svou hospodářskou a politickou samostatnost. Hlavním střediskem agitace pro plány Wolfovy jest také Vídeň. Opět — jako v Německu — akademická a politická Vídeň, majíc však po své straně i řadu průmyslů, jimž by tato hospodářská politika budoucna nebyla nesympatickou.

Zatím co u nás postupuje se zdánlivě jen agitací akademickou (naše hospodářská závislost na Německu jest mocenským faktorem, se kterým se u nás nedosti ještě počítá), jde Německo na Balkáně a Malé Asii sebevědomě a úspěšně za svými cíly. Že s trhů balkánských až na Srbsko jsme ustoupili přesile německé, jest stará historie, však v posledních dnech dosáhlo Německo nového úspěchu. V otázce *bagdadské dráhy*. Byly okamžiky, kdy se mělo za to, že plán maloasijských německých drah stroskotal a s ním i snahy o to, učiniti z Malé Asie účinnou a soustavnou kolonisací jakousi hospodářskou dependenci Německa. Poslední události dokázaly opět, jak houževnatě Německo jde za svými plány. Otázka bagdadských drah řešena tím způsobem, že 40 proc. akciového kapitálu podrží Německo, 40 proc. převezme Francie, 10 proc. Švýcarsko a 10 proc. Rakousko. Správní rada bude míti za členy 3 Francouze a 3 Němce. Z Petrohradu byla Francie varována před tímto účastenstvím, protože tam správně cení mocenskou prevalenci Německa i při tomto řešení. Ale petrohradská

výstraha vyzněla na prázdno. Faktem jest, že Němci budou míti mezi akcionáři většinu. Tomuto faktu se pak správní rada uzavírati nemuze. Není to přece jen možno.

Za těchto úspěchů zahraničních dovršuje doma Německo starou ideu jednotného dopravnictví národního a skonsolidováno chystá se k obnově obchodních smluv. S Ruskem jednání již zahájeno. V náš neprospěch, protože výsledky ujednání německo-ruských budou faktem, se kterým bude nutno počítati při jednání o smlouvu německo-rakouskou i rakousko-ruskou. Všechna slova o vyjednávání, které by alespoň z části dalo možnost rozvití zlepšených hospodářských styku rakousko-ruských, zůstanou asi slovy. Zcela dle programu a přání německého.

Ale ostatně ani *Rusko* není při vyjednávání činitelem nejpevnějším. V Rusku to vře a všeobecná nespokojenost s daným regimem proniká, kde jen možno. Že regime ale sám není pevným, patrno *z jeho financí* nejlépe. Rusko vytklo si veliké úkoly světové. Ale k tém je zapotřebí při státu bureaukraticko-vojenském úžasných peněz. Dokud bylo možno zvyšovati daně, šlo to jakž takž. Ale nyní ocitlo se Rusko ve stadiu, kde další zvyšování daní jest nemožným a kdy nutno rovnováhu rozpočtovou zachovati — úsporami. Při tom nemá Rusko ani upraveného školství, ani pevné justice, ani úplné správy hospodářské, za to ale lid selský neuvědomělý a na nízkém stupni hospodářském. Ministr Witte, tento optimista v křesle ministra financí, tento stav doznal ve svém exposé ruské státní rady letos v lednu zcela otevřeně. „Zatížení obyvatelstva přímými i nepřímými daněmi dosáhlo krajní hranice intensity. Další napjetí sil zdaňovacích bylo by opatřením, které by bylo nejen bezúčelným, ale i v daných hospodářských poměrech nepřípustným. Nyní musí rozumná politika finanční o to usilovati, aby nalezla prostředky k zmenšení břemene zdaňovacího.“ Je ovšem přímo neudává, praví jen, že možno se naditi vyšších příjmů z daní jen a pouze z přirozeného přírůstku obyvatelstva a ze vzrůstu jeho blahobytu. Ale jak trudnou a dlouhou jest tato dráha, o které Witte mluvil, proti úžasnému vzrůstu potřeb dosavadní ruské politiky! Jen malý doklad. R. 1896 vynášely ruské dráhy (užívám opět dat Wittových) 11.3 mil. r. Když dokončeny některé tratě sibiřské dráhy, klesl tento zisk r. 1898 na 8.8 mil. r. R. 1900 změnil se ale výnos v passivum 2.6 mil. r., jež dosáhlo rok na to 32.9 mil. r. R. 1902 vzrostlo toto passivum na 45 a r. 1903 odhaduje se 51 mil. r. Přičte-li se k této sumě státní příspěvek východočínské dráze, jeví se deficit na r. 1903 sumou 60 mil. r. R. 1904 se uvedený příspěvek státní zdvojnásobí, v r. 1905, kdy bude zahájena doprava na dráze sedlecko-bologojské a orenbursko-taškentské, bude stát vázán novými příspěvky 8.2 a 7.3 mil. r. Dle toho dostoupí deficit drah r. 1905 84.5 mil. r. Vyhlídky na zlepšení není, protože

se staví v poslední době výhradně téměř dráhy politické a strategické, které nejsou vyvolány potřebami hospodářskými. Při tom nestaví se následkem nedostatku peněz dráhy hospodářsky prospěšné, pravým opakem k názoru Wittovu, že vzrust berní zdatnosti nadále podmíněn jen vzrustem blahobytu tedy hospodářské síly ruské. Státní rada pak se ve svém dobrém zdání naprosto netají názorem, „že slevení břímě zdaňovacího by bylo nejlepší zárukou hospodářského, finančního i politického blahobytu státu," a dále, že bude nutno, aby se stát vzdal řady příjmů ve prospěch místní samosprávy (zemstev), v níž zří státní rada základní pilíře budoucího rozvoje ústavního. V daném poměru rostou výdaje rychleji než příjmy, nutno tedy začíti s úsporami, při nichž ale nutno ukájeti kulturní a hospodářské potřeby lidu. To je střízlivá a hodně výmluvná bilance!

*

LITERATURA.

Jiří Meredith: **Zkouška Richarda Feverela**. Historie otce a syna. Román. Přel. dr. Bořivoj Prusík. Anglická knihovna, řada II. Praha, J. Otto.

Kniha filosofického problému a pokusu, román především myslitelského zájmu je *Zkouška Richarda Feverela*. A tím kniha, která svého autora uvádí a ukazuje výrazně a úplně, právě po stránkách vlastních, jedinečných, ryze osobitých i racovních. Problémem i způsobem, jak je řešen, dějovým i stylistickým zpracováním dává pevný, spolehlivý, zorný úhel na personalitu Jiřího Meredithe, hlavu myslitele v první řadě, myslitele více než umělce, jak ukazuje celý její ráz a typ.

Ta rozměrná, složitá, a přece zase zcela chudá a nenová románová stavba je viditelně sorganisována kolem jedné ústřední otázky ethické, soustředěna na její prozkoumání a rozřešení vší mocí spekulativní schopnosti autorovy. Problém „otců a dětí" řekl bych, kdybych měl vystihnouti a shrnouti Meredithovu myšlenku co nejstručněji. S výhradou arci, v níž uzavírám právě racovní typ románu: že je myšlenka ta autorem pojata podstatně jinak, než ji najdete na př. ve skandinavském románě, v jehož vítězném vývojovém období tvořila jako problém generací stálou složku, takřka schema a předzjednaný plán zkoumání psychologického a sociálního nebo u Turgeněva, jenž ji nadhodil první v ruské prose, a jehož dílo připomíná pojmenováním, které jí dávám. Zde byl problém širší a hlubší: byla to otázka sounáležitosti generací, ideového a psychologického rozštěpení společenského tělesa na dvě půle a dva tábory „mladých a starých", mezi nimiž se v souboji názoru a snah rozhodovalo o podobu a směr národního života; otázka kulturně-historická a sociálně-psychologická,

předvedená typickými představiteli a rozhodnými fasemi svého rozvoje. Jinak u Meredítha. V jeho románě jde o individuelní případ, rodinnou událost, o „historii otce a syna", jak naznačuje hned podtitul. Nijak se tu neodráží střetnutí vývojově odlišených a proti sobě postavených, k boji předurčených světů, jen moment pravidelného, ustáleného životního běhu a rozvoje, jeden z těch nesčíslněkrát se opakujících konfliktů a soukromých, na jedince omezených dramat, která se přes to nejvíce nabízejí za thema filosofické spekulaci. Opakuji, v tom je jeden z racovních znaků knihy. Takové *zatížení běžného individuelního případu složitou stavbou odvozených úvah a myšlenek* předpokládá prostředí ustáleného tvaru, s hotovými, běžnými typy, v nichž se zračí nejstálejší a nejdůležitější vlastnosti celé společnosti, nejstálejší a nejdůležitější zvyky a případy její životní praxe, tak že v nich každý poznává a uznává představitele a chápe širší, objektivní dedukce, jejichž jsou předmětem. Tím má raison d'être filosofické prohloubení této „historie otce a syna", drama, v němž se nebezpečně střetnou předzjednaná, vykonstruovaná pravidla s prostou, elementární, všem neovládatelným tlakům a primitivním vzpruhám vydanou živou silou a vůlí, system s živelností, theoretik s bytostí pudovou a vášnivou. Zde je základ Meredithova románu. Sleduje tento spor na klikatě vinuté rozvojové dráze, na stanicích i výhybkách až po vyústění konečným přelomem a pádem.

Odtud lze přehlédnouti bezpečně jeho organisaci a vytknouti její hlavní moment: převahu intellektuálního zájmu, ráz abstraktní, ideologické stavby. Zvlášť význačně nese jeho známky psychologie autorova. Hledali byste v knize marně stopy duševní sondace, příznaky nejistoty a zvědavosti, jež budí temné, skryté, osudové složky lidské bytosti. Psychologicky je zde vše dáno, vyloženo, jisto. Meredithovi lidé jsou jednoduché a homogenní jednotky. Od té chvíle co je autor uvede na scénu podrobným karakterisujícím kommentářem, víc anekdotickým než prolínavým, nic se v nich nemění, nepřevrací, nelomí, jejich osudy jsou jako zrcadla, zachycující pod různými úhly obrazy jednoho neživého předmětu. Cítíte, že v ideologické rovnici Meredithově nejsou neznámými, o jejichž vyřešení jde, ale danými známými veličinami, kterých užívá k odvozeným myšlenkovým výpočtům a konstrukcím. Převaha a převládnutí myšlitelského zájmu vede Meredítha k jakési *abstraktní typisaci*, t. j. k tomu, že si vytváří v románových figurách typické nositele té které vlastnosti, toho kterého sklonu, jehož funkci zkoumá a soudí. Je to druh psychologické kasuistiky; autor zjednodušuje, přistřihuje, přizpůsobuje si lidskou fysi pro potřeby logické dedukce a z takových hodně neživých, hodně odvozených postav sestavuje obraz života, který má, připouštím, na první pohled všecky známky pravdy a jasnosti, ale na konec přece jen prozradí povahu konstruktivní, odvozenou. Čtěte na

př. hned první stránky knihy, kde se osoby románu jedna za druhou představují, nebo některé paralelní místo: autorovi se takřka pod rukou proměňuje lidská fyse a bytost v odvozenou, symbolickou entitu, v pouhou značku lidského já, utuhlého, nehybného, mrtvého. Touto cestou vytvořil několik dobře rytých podobizen ve vedlejších hercích románového děje v těch, kteří v průběhu a rozvoji jeho nepřicházejí vůbec do pohybu ani do ohně a tudíž nepodstupují zkoušku životnosti. Ale na postavách hlavních, zaujatých, hybných, shledáte v rozvoji knihy citelně, že to jsou vykonstruovaní lidé, oživené pomysly, představitelé abstrakt, kteří před vámi sehrávají jako předzjednané figury dramatu, jinak dobře inscenovaného, divadla, demonstrativní, filosoficky účelná, děje úmyslně sestrojené a připravené, aby podpíraly a vykládaly monology autorových úvah. Myslil jsem při tomto divadle mnoho na básníka „Lidské komedie" a na jeho přímo protikladnou methodu psychologickou: Balzac je psychologický výzkumce a objevitel par excellence; hledá v lidské duši, s napětím soucitu a neklidu ji vyšetřuje a prozkoumává jako neznámou zemi, plnou překvapení a náhod; proto také jeho sondace vyznívá vždy otázkou, pocitem tmy a nejistoty, živějším sevřením zvědavosti. Meredithovi je člověk individuelně i sociálně dán a rozluštěn z předu; život nedává mu než látku k názorným pokusům . . . Zná anglické prostředí, z něhož vytvořil rámec svých spekulací a vidí a vystihuje je ostrými skly pozorování chladného a intelligentního, jasně, podrobně. Ale nevzrušuje se tajemstvím jeho mechanismu, neptá se zvědavě na zákonitost, organisaci jeho života; zůstává při apriorních psychologických vzorcích duší a osudů. Odtud banálnost sujetu a nedostatek i jen jediného nového, neopotřebovaného postřehu, které tak ztěžují lekturu jeho románu. Odtud nedostatek jemného rozlišení, stejnoměrné, studené světlo, rozložené nad tragikou a krisí jako nad posledním průvodním detailem, vyzdvihující a sesilující vše náhodné, episodické, vedlejší, změlčující a seslabující momenty osudné, těžké, rozhodující. — Za příklad uvedu jen, jak zůstal nevytěžen tak důležitý, mocný detail, jako nalezení Richardovy matky, co naopak celé odstavce vykládají životopis tak podružné, statické figury, jako je pí. Berryová.

Stejně karakterisuje Mereditha rozdělení světla a stíny sympathie a pozornosti, jeho osobní poměr k životnímu dramatu, které si obral za sujet, a k jeho hercům. Jako tak mnozí — a všichni angličtí — románopisci filosofického názoru a ethické kritiky má Meredith sklon k ironické karakteristice svých reku a jejich životní praxe, ke kritickému sarkasmu, jímž připravuje a naznačuje z předu své závěry. Na první pohled se zdá, jako by v něm byla ožila tradice prosy Dickensovy nebo Thakerayovy, tak je *Zkouška Richarda Feverela* proseta detaily, z nichž cítit satyrického pozorovatele a jimiž se karakteristika posouvá až na hranici karikatury (Harley, Hippias, Tom

a j.). Jen že je tento sarkasmus geneticky jinak podmíněn a určen. Má těžší, tvrdší, závažnější přízvuk, protože vyvěrá z filosoficky účelného usuzování a vyslovuje srovnání s vlastnostmi a požadavky živého, kladného, k jehož objasnění a obraně se na konec, v posledních důsledcích, svažují Meredithovy úvahy. Sarkasmem Meredith z předu soudí „systém", jehož negativní kritikou román vyznívá. „Systém" — t. j. sevření živých sil lidského já apriorní úpravou, potlačení instinktu, násilné svádění živých vod lidské fyse do uměle vyhloubených, theoreticky vymyšlených a vyměřených řečišť. — Jako zase s druhé strany vyznává Meredith celou tendenci své filosofie mocnost a hodnotu instinktu, prosté živé síly, elementárního citu na nejsilnějších, poeticky zvlněných, ryze vyznívajících místech knihy. A zde jsem u ideového jádra románu. Měl, pokud rozumím, vystihnouti tragedii „děti pudu" (výraz, jejž čtu na stránce krásného lyrického vznětu), jejichž ryzí, prudká sensibilita podléhá násilnému tlaku abstraktní paedagogické diktatury. V tom se mi zauzluje filosofická struktura knihy a luští její problém.

A vše to vede mne zpět k první definici Meredithovy literární osobnosti: je myslitel, počtář odvozených idejí, jemuž je to, co tvoří živoucí tok a hyb umění, jen prostředkem, jen rámem abstraktní spekulace. Těžiště jeho románu leží vlastně v dlouhých monolozích, které se táhnou knihou, ironicky nebo lyricky odstíněny, ale vždy s příznačným přízvukem, který dokazuje, že se právě v tom soustředí autorův vlastní zájem.

Ale vidím zde také proton pseudos díla. Meredithova plastická síla je rozdvojena, láme se na rozhraní dvou možností: je zaklet v rozmezí epické skladby románové, výtvarné a poetické především, a spekulativní filosofické úvahy, jež by sledovala k posledním vláknum hluboko zapuštěné kořeny problému. Při nedostatku té aktuelní svůdnosti a súčastněnosti osobní, jež vytvořila filosofický román na př. skandinavský, nebo toho psychického sjednocení zájmu mozku a nervů, jež nalézáte ve francouzských románech à thèse a pro které anglosaská kultura nemá existenčních podmínek*) — je Meredithův román nutně roztříštěn ve dvé a ničí jej umělecký vnitřní spor, jímž jsou zkráceny obě možnosti. Plastika díla se shlazuje a splošuje zatížením úvah a kritických glos, jeho filosofie, rozdělena na velkou, unavující plochu, a podávána jaksi v nesouvislých kusech, zní jen jako slabý ohlas těch velkých myslitelů anglických, s nimiž má společny některé hlavní předpoklady a k nimž se hlásí krystalně přibroušeným, bohatým a mocným stylem, Carlylea a Emersona na př. *M.*

*) Proto tuším není v Anglii téměř moderního románu ve smyslu, v jakém toho slova užíváme o dílech posledního půlstoletí: jenž by řešil na vypjatých případech naše bolesti a krise spojenou optickou mocí sensivisity a filosofie — nýbrž jen zábavná literatura románová, chudá a bezkrevná. Připomínám, že je Meredithovo dílo nejcennější publikací Anglické knihovny, místo níž by sbírka překladů anglických essayistů byla daleko úrodnějším činem.

Karolina Světlá: **Romanetta z Ještěda.** Díl I. a II. Sebraných spisů Karoliny Světlé sv. XVII. a XX. Nákl. J. Otty v Praze 1902.

Ve dvou svazcích „Romanett z Ještěda" — titul knihy jest právě tak nový jako její seřadění — jest zhuštěno a soustředěno, někdy vyhnáno s bezohlednou důsledností i do karrikatury, všecko nazírání a cítění, ideové pojetí i stylová expresse vesnických prací Karoliny Světlé. Těchto pět povídek různého data a tím i různé literární techniky stojí mezi velikými románovými skladbami autorčinými, jež předvádějí v širokém rámci prudké mravní krise a pohnuté dějové konflikty společenských skupin a rodových tlumů a mezi úsečnými novellistickými pracemi, které směřují výlučně k individuelní kresbě ojedinělých charakterů, k monografickému podání výjimečných postav. V „Romanettech z Ještěda" jest autorka upřímnější a bezprostřednější než v mnohých knihách hodnotně jim nadřazených; odhaluje tu chvílemi sám tvůrčí process a kompositční pochod; seskupuje tu své nejpříznačnější situace, nejcharakterističtější scenerie a nejoblíbenější své postavy; jest to slovem kniha pro Karolinu Světlou typická. Stačí pečlivě pročísti a promysliti „Romanetta z Ještěda", kriticky je rozebrat a psychologicky vymezit, aby byl podán výklad vesnických genrů K. Světlé vůbec; studují-li se po té její rozměrné romány „Kříž u potoka", „Vesnický román" a „Nemodlenec", neb její svěží sbírky povahopisných studií „Prostá mysl" a „Kresby z Ještědí", stačí v jádře jen aplikovat s několika klassifikačními výhradami. Činím-li v přítomné úvaze rozbor „Romanett z Ještěda" — dotud kritikou namnoze míjených — východiskem všeobecných pozorování o vesnických románech a novellách Karoliny Světlé, není to tedy pouze hra rozmaru a náhody.

Karolina Světlá jest v první řadě básnířka lidových karakterů, ethnických typů, vnější a vnitřní fysiognomiky, blížíc se tímto sklonem básnického naturellu umělcům kmenu germánských, jejichž velké umění od renaissančního dramatu anglického po ideovou dynamiku her Ibsenových, od mravoličného románu XVIII. věku až k zpěněnému humoru velikých anglických a německých novellistů minulého století vyrůstá organicky ze studia a kresby charakterů a mravních typů. Charakter — neb mluveno řečí vrstevníků K. Světlé: rázovitá postava — zajímá básnířku jen výjimečnými rysy, jimiž ruší a láme společenskou úhrnnost, výlučnými znaky, jimiž se osamocuje a takměř vyjímá z tělesa sociálního, pro jehož hromadný život K. Světlá jeví právě tak málo porozumění, jako všichni protisociální a krajně individualističtí romantikové. Její charaktery jsou vždy výjimky, odchylky; autorka jest jimi zaujata tím vroucněji, čím jsou to odchylky bizarnější, výjimky dobrodružnější. Tak zalidňuje K. Světlá na př. s nápadnou zálibou své povídky a romány balladickými postavami

zavilých rouhačů, blouznivých deistů, umíněných rozkolníků, šalných čaroděju a pronikavých hadačů, ojedinělých to charakterů, jež pochybnostmi, nevěrou, vzdorem neb alespoň výstřední interpretací protestují proti běžnému a vžilému výkladu hádanky světa a Boha. (To jest v přítomné knize, nehledíc k sotva naznačené postavě starého Javornického v povídce „U sedmi javorů", zasmušilý podivín, venkovský alchymista Kosmas z „Černé divizny", více fantasmagorie než charakter; pro poznání romantické intensity K. Světlé jest však tento dusledný kouzelník, jenž byronovská slova o „padlích andělích" vzal doslovně, neobyčejně pozoruhodný.)

Všecky postavy K. Světlou ze společenské celistvosti vytržené a individualisticky ojedinělé jsou násilně vystupňovány, dynamicky upřílišeny, vždy zachváceny chronickou hypertrofií vůle neb citovosti, energie neb obětavosti. Jedny — a to jsou většinou muži neb ony ženské postavy, jichž koncepce byla determinována romantickými sny první ženské emancipace — rozvíjejí do zámezí svoji činorodou energii, rozpínají bezohledně svoji sílu a moc, bortí zvýšeným individualistickým životem mravní a zvykové tradice svého okolí, realisují na světě znovu odvěkou vinu a z ní plynoucí zhoubu, v které namnoze podléhají samy. (Dlužno srovnati v přítomné knize ze ženských postav frivolní Špulinku — „V Hložinách" — výbušnou a nespoutanou Julinu — v „Cikánce" — a uvědoměle neodvislou Renatu — „U sedmi javorů"; — z mužských charakterů vedle zmíněného Kosmase dva povrchní, plané muže Kiliana — „V Hložinách" — a Jiříka — „U sedmi javorů".) Druhé postavy — namnoze ženy, za nimiž stojí a jimiž mluví sama autorka — stlačují svoji bytost až k popření života, ujařmují svoji vůli až k sebezničení, pokořují se až k němému otročení, a uskutečnění „království boží na zemi". (Ve dvou postavách přítomné knihy jest konstruován ten typ paradigmaticky a namnoze schematicky: v Monice — „V Hložinách" — a v Borince — „Černá divizna" —, i falešně sentimentální a chlorotický přecitlivělá Cili — „Vypravování staré žebračky" druží se sem, ač není než upřílišenou parodističností.) —

Dle koncepce Karoliny Světlé jest život dusledinou soustavou srážek a rozporu těchto dvou typu, jejich vzájemné vyrovnávání se jest jeho mravní smysl a programm, který provádí se velkým a hieraticky vznešeným aktem vykoupení jedněch, podmíněného obětí druhých. Aby realisován byl ethický řád světový, aby zachována byla kosmická rovnováha, nutno podstoupiti nepřetržitou řadu obětí, jejichž světlý řetěz obkličuje lidstvo jako souběžně obepíná je temný řetěz vin a hříchů. Uskutečnění oběti vysvobozující a očišťující, snímající kletby s jednotlivců i rodu věky zatížených, jest vlastním ohniskem všech prací Karoliny Světlé; nikdy není její styl sacerdotálnější, nikdy není přednes vznešenější a pathetičtější, její prosa

rhythmičtější a barvy její palety světlejší, než v passážích, parafrasujících plodný a významný moment provedené oběti. Tento dramatický nerv chvěje se v celém životním díle Karoliny Světlé, jeho prudké napětí jest cítiti právě tak z ryzích novell „Skalák" a „Krejčíkova Anežka" jako z románových komposicí „Kříž u potoka" a „Vesnický román"; jest utajen někdy za spletí dějovou a episodní a jindy úplně odhalen a obnažen, nejzřetelněji snad v romanettu přítomného svazku „V Hložinách". Metafysické drama vykoupení, přenesené K. Světlou do sféry morální, splétá motivy křesťanské theologie s hegelovskou ideji o vyrovnaném sporu, sdružuje populární dualismus mravní s romantickou myšlenkou o svrchované ceně oběti, a zbarvuje se posléze ve většině prací Světlé thesovým, schematisujícím feminismem, dosti naivní koncepce. Dle pojetí Světlé jest onen světlý řetězec, obepínající vesmír, skut na bezpečných kovadlinách hrdinských ženských srdcí, přetaven v plamenech ženiny lásky, kalen v proudech ženiných slz, svrchovaný akt vykoupení jest podmíněn láskou, čistotou, sebezapřením a pokorou ženy, jak v povídce „V Hložinách" s moralisující tendencí a s kazatelskou dukladností vykládá za autorku Monika větami často citovanými: „Má-li svět potrvati, tož nutno, aby přebývala v ženách stálost, dobrota, smířlivost. Ony jsou základy jeho. Pakli by ony povolovaly, rozpukají se a vše, co stojí, s nimi se zboří a propadne. Uložil Bůh srdci ženinu, aby vše snášelo a překonalo pro ty, které lásce její svěřil. Jí jest svět ten vykoupiti ode všeho zlého svou trpělivostí a jej upevniti svou ctností." Messianism ženiny oběti jest poslední ideologický smysl knih K. Světlé.

Karolina Světlá nepodložila složitému a různotvárnému divadlu světa jen tuto základní metafysickou ideu, jež zdála se jejím současníkům grandiosní, a jež ani dnes, třeba cítíme dobře její prostotu a jakousi naivitu, nepřestala býti obdivuhodnou, nýbrž vnesla do něho množství partikulárních idcí časových, mnoho společenských a mravních thesí, rozvířených dnem a denníkem, vyložených pochybnou logikou brožurky a appercipovaných chvilkovým nadšením náladovým: od povrchně chápaného problému volné lásky („V Hložinách") po požadavek majetkové svéprávnosti ženiny, který tak obtížně se dal neinformované autorce srovnati s majetkovými poměry agrárního života („U sedmi javorů") a odtud do jakéhosi zženštilého pessimismu kosmického („Z vypravování staré žebračky"), mluveno jen příklady přítomné knihy. Toto neorganické vnášení thesí do venkovského života cítila jako základní chybu děl K. Světlé nejen její doba, upozorněná na analogický postup, již ze Sandové a z Auerbacha, ale cítila i autorka sama, jež v předmluvách a doslovech vracela se k závažnému tomu thematu. Pozorovala-li nutnost ospravedlňovati ty „kteří tvrdí, že co krouží v hlavách vzdělanců, mnohdy již dříve, aniž má o tom svět tušení, zcela na zapřenou zaplakalo v srdcích lidu"

(„Z vypravování staré žebračky"), ospravedlňovala se sama a vinila se tím ovšem; dnes, kdy jsou její všecky these lhostejné, její mravní postuláty všeobecné až k všednosti, netřeba viniti ji znovu. K. Světlá ne sama, ale se vší svou dobou vycházela z význačného stanoviska k realitě: věřila, že ji nutno překomponovat, opravit, doplnit; úplně transsubstancionovat imaginací, vybrat z ní jednotlivé znaky a proměnit je, vytrhat reálním postavám ojedinělé rysy a použít jich jako pitoreskní dekorace k fiktivní charakteristice. V dílech, kde transsubstancionovala jen neumírněnou, barvitou imaginací, kde malovala horská panoramata Ještěda v osvětlení hořečné vise a blouznivého snu, se strhanou atmosferou, plnou blesku a ssinalých par, strhují ještě dnes díla její zvláštní romantickou silou, a lze je ještě dnes milovati jako fantastické feerie; kde však transsubstancionovala svojí společenskou kritikou, svým mravním apoštolstvím, jsou její knihy umělecky nepravdivé a pro vždy mrtvé.

Práce Karoliny Světlé nejsou však tím, zač byly považovány valnou částí kritiky: hluboce pravdivými obrazy lidu a hor. Vyhýbajíce se vždy jednak široké celistvosti života, nekonečně rozčleněného a přece nepřetržitě souvislého, pomíjejíce na druhé straně mystickou takměř součinnost přírody a lidu, životního ústředí a člověka, vnějších příčin a vnitřních krisí, zůstaly ovšem vzdáleny tendencí realistického umění obráceného k venkovu jako k jedinému neporušenému dějišti původních a základních processu životních. Podceňujíce hluboký smysl skutečnosti, nehledíce k věčné a bezpečné zákonnosti jejích zdánlivě všedních dějů, užívaly knihy K. Světlé reality jako libovolné suroviny: živých charakterů ostře a chvílemi mistrně vypozorovaných jako pouhých karyatid vyšších i nižších idejí a ideíček; ethnografických a krajinných detailů jako vhodné, ježto malebné a barvité scenerie.

Nic není dnešnímu literárnímu umění více cizí než tato čarodějná kuchyně, v jejíž začernalých a mohutných kotlích vře upřílišená fantastičnost, rozpoutané blouznilství, ideový zápal pospolu se skrovnými kaňkami reality. Jest však nespravedlivo očekávat od romantické, čarodějné kuchyně čirá a dokonale kvašená vína země. Ten, jenž vyčítavě srovnává tyto různorodé nápoje a jest nespokojen, že v čarodějné kuchyni našel jen pěnivý smolný var, není méně bláhový než ten, komu vřelý a kypivý mok ostré romantické vuně připomíná hned chuť nektaru. Myslím však, že vše to nebrání, abychom vstupovali časem do této kouzelné kuchyně: silný a podivný nápoj, jenž tu vře v kotlících, požíván po kapkách, omlazuje duše.

Arne Novák.

*

Václav Hladík: **Vášeň a síla**. Román. Nákladem J. R. Vilímka 1902.

Ženě vítězící je věnována celá tato kniha. Hned v první kapitole vykládá malíř Havelka: „... celá naše kultura je zženštilá. Žena se vymanila z otroctví, ale nechce rovnost s námi, chce víc, chce moc, a má ji. — Žena panuje v naší vyžilé, úpadkové době. Vyhrála svůj proces s námi pomocí šikovných advokátů Stuarta Milla, Dumasa syna a Ibsena."

A dlouhá, truchlivá historie lásky Mixovy ke krásné paní Vilímové, „bílé, jemné, plavé bestii", má sloužit k potvrzení hrozné, vítězné moci ženiny nad mužem. Ale historie je bezkrevná, konstruovaná; sebe vášnivější slova jí neoživí, žádný šumivý lyrismus jí nezahřeje, všechna mnohomluvnost vyzní na konec v planou, předem pečlivě přistřihnutou morálku.

A básník takto moralisující je úzce spřízněn s filistrem už nezbytností, sevšeobecniti svůj případ, vzíti mu kouzlo ojedinělosti, zploštiti ho tak, aby přiléhal na sta jiných a získával tím půdu jeho morálce. To je poměr šosáka ke každé myšlénce, ke každému činu přesahujícímu meze nejběžnějších názorů. Cítí nebezpečí každé výjimky strachem, že by se mohla státi všeobecnou. A strach před nebezpečím, zbabělost dobrého bydla je jednou z neklamných známek šosácké duše. Rozkoš odvahy, vzpružení celé bytosti, uvědomování a poznání vlastní síly, jež provází boj s jakýmkoli nebezpečím, zůstanou jí navždy nepochopitelné.

Mixův poměr k paní Vilímové je od prvního okamžiku takový. Cítí její převahu jen jako obtížný, drtivý chlad, nikdy jako vzpružinu. Láska není mu štěstím, není ani velikou událostí jeho života, nemá pro něho osudnosti, kterou autor chtěl vyznačiti, protože v jeho chudácké duši není ničeho, co mohlo býti probuzeno, ani ničeho, co mohlo býti zlomeno. Je rozmazleným třicetiletým chlapcem, ne snad dětský srdcem, ale dětinský celým poměrem k životu. Nedělá nic, nestará se o nic, sní pouze o závratné kariéře a velkých příjmech. Chce „imponovat celému světu", a není dostojnosti ani hodnosti, na kterou by si netroufal. Je domýšlivý blouznílek s gesty Rastignaca a necítí ani svojí směšnosti.

Mixa je dávno ztracený, než se setká s paní Vilímovou. Jí se mu dostalo vlastně největšího štěstí, že může potkat slabochy: našel někoho, na koho může svést svůj zkrachovaný život.

Proč tedy žena vítězící?

A její poměr s Havelkou, tímto vlastním hrdinou románu, jenž representuje nejen všechnu mužnost, sílu a zdatnost, ale vykládá i široce všechny své společenské i umělecké názory?

Havelka se bojí ženy jako nejhoršího zla, které by mohlo v něm zničit umělce. Bojuje s ní jako muž, vítězí jako silný umělec. Potřebuje její krásy pro svůj obraz i bere ji; nepotřebuje její lásky, od-

hazuje ji. Pár lesklých frází, které ji dává nahradou, působí brutálněji než všechny jeho dřívější ostré výpady.

A ženě vítězící zůstává zoufalá prázdnota života, zbudovaného na lži.

Tento bombastický, vnitřně nepravdivý boj s něčím, co se na konec rozpadává, má v románě zajímavý pendant, výmluvnější než všechny rozbory. Vášnivě a ironicky, dravě a výbojně ohrazuje se malíř Havelka proti nařčení „z francouzských vlivů". Až když vyplývá všechna silná slova, přiznává se dobrovolně ke svým „loupežnickým výpravám". „Je prends mon bien où je le trouve", prohlašuje klidně. Snad. Ale k čemu potom tolik, tolik zbytečných slov?

B. B.

*

Marie z Ebner-Eschenbachu: **Na zámku a ve vsi.** Přeložila Anna Řeháková. Světové knihovny č. 320—321.

Malá knížečka, pouhý ojediněle zachycený paprsek z bohaté, celý lidský věk vyplňující činnosti slavné spisovatelky, musí projíti srdcem vnímavého čtenáře, má-li vzbuditi představu tepla a světla, jež bylo mu zdrojem. Ale pak ožívají její prosté povídky diskretně ukrytým vnitřním bohatstvím a každá z jasných, přiléhavých vět dovoluje nahlédnout do srdce veliké ryzí laskavosti a zjasněného poznáním prostých, hlubokých pravd.

Paní z Ebner-Eschenbachu začala velice brzy psáti. S usměvavou sdílností, s jakou jedině lze mluvit o blažově naivních pošetilostech prvního mládí, vyložila o sobě, jak, sotva třináctiletá, zatoužila po slávě spisovatelské a jak ohromné byly tenkrát její plány; o dlouhé cestě, kterou prošla s tichým, skrytým nadšením poctivých pracovníků, mluvily její knihy.

První z nich vyšla o třicet let později hotova a nenápadná. Boj tvořící se umělecké individuality s vlastní mučivou pochybností, jeho kolísání a horký dech, jež činí zajímavými i prostřední práce poctivých začátečníků, nevzbouřil nikdy její knihy a zůstal utajen veřejnosti. Nebyla nikdy mladou umělkyní ve smyslu vývoje, ani nevyhraněné touhy. Nerozkládá život v tisíce zvířených záchvěvů, nezná ani horečné snahy zachytit okamžik, procítit všechen jeho obsah rozkoš neb bolest bez vzpomínky na minulost, bez ohledu na chvíli příští. Není raffinovaným, rozechvělým umělcem, okoušejícím první slast svých poznání a opojeným jeho sladkým, stále proměnlivým kouzlem. Její životní dílo nemá závratných srázů ani markantních, pyšně vypjatých linií. Něco z uklidňující, monotonní krásy zdislavických lánů vane z jejích tichých knih.

A přece ani na moderního čtenáře uvyklého věřit bohatství vlastní duše sensitivností básníka, očekávat od něho nejen vyslovení, ale

i osvobozující rozřešení skrytých neb jen tušením cítěných dojmů a záhad srdce i duše, nepůsobí její knihy studeně neb chudě.

Veliká, vytrvalá láska, jež tiše a vroucně mluví již z jejího hrdinného zápasu o umění, posvětila všechny její práce, dala ji chápající, pronikavou znalost života poznáním jednotnosti jeho hybných sil a vedla ji, aristokratku rodem i cítěním, k duším lidí ponížených a nejponíženějších.

Těm věnovala dobrou polovici své práce. Vedle románů a novell ze života šlechty, zajímavých líčením ovzduší zachyceného s celou bezprostředností domova, i bezohledným sarkasmem, jehož vychovávací tendence tak žalostně a interessantně kontrastuje s pyšnou, hladkou indifferentností různých jejích komtes a barones, a více ještě sotva naznačenou a přece stále probleskující tesklivou láskou k tomuto starému světu uzavřené, odumírající kultury, která dává tušit dlouhý proces překonávání, jímž prošla autorka postaviv̌ši se nad něj, napsala dlouhou řadu vesnických povídek.

Nejsou naturalistické a nejsou sentimentální. Od obého uchránil je distanční poměr velké dámy, v něm tkví také veliká část jejich půvabu. Její vesnice je skutečná vesnice všedního dne, a na lidi v ní snaží se pohlížet zrakem objektivního pozorovatele. Snaží se. Ale jemný osobní parfum, jež provází spisovatelku na jejích cestách do statků, chalup i pastoušek, zůstává už v jejím ovzduší a proniká i nejrealističtější líčení jejich obyvatelů.

A její soucit není sentimentální almužnou rozdávanou k upokojení vlastního svědomí, ani pečlivě rozdělenou spolkovou dobročinností, zlo a dobro obdarovaných přísně vážící. Je v něm velké gesto dobrotivé královny, která rozdává plnýma rukama a nepátrá příliš, komu. Pro ni zmizely malé rozdíly lidí, cítí jen jejich bídu hmotnou i mravní a rozdává pomoc, soucit i vlídná slova povzbuzení a napomenutí.

Má reformační touhu všech velkých idealistů i jejich důvěru ve zdar své práce.

Je jednou z nečetné řady umělců utěšujících.

Její knihy jsou vyznáním víry v budoucnost. *B. B.*

*

L. Jakobowski: **A Satan se smál...** Překlad Ant. Ondráčka. Praha, Hejda a Tuček. 1902.

Titul nápadný, vyzývavý jako plakát. Vzbuzuje očekávání nerozluštěných konfliktů, posledních, nezodpovědených otázek lidského srdce. A zatím je kniha p. Jakobowského sbírkou drobných, lehkých povídek a pečlivě pointovaných anekdot bez jakékoliv hlubší souvislosti.

Satan se směje, jakmile poznává, „že jeho je žena a tím i země". Obával se, že stvořením člověka ztratí vládu, lekal se Adama, ale první setkání s Evou jej utěšuje. Poznává rázem její lest i falš a směje se u vědomí své moci nad ní.

Po této úvodní povídce hledala jsem v knize potvrzení hořkého poznání. Marně. Ženy, které autor líčí, nespolčují se se Satanem, ani nelhou. Vždyť i v „Parfumu", nejobsažnější skizze celé knihy, zbije muž-plebejec aristokratickou ženu jen proto, že se nedovedla přetvařovat. Ona se ani nepokouší o lež a „esthetická povaha", jež prolnula celou její bytost, duši i tělo tak, že vítězí nad rozumem i nad láskou, je svou organickou poctivostí stokrát sympatičtější než sentimentální „uznání" plavovlasé komtesy i než ješitné očekávání muže-pracovníka a výbuch jeho sklamání. A něžné, utrpením prozářené ženy, které vidí autor v těžkém snu minulosti (více ovšem malíře než spisovatele) nejsou přece dcerami matky, jež sotva stvořena, lže a hřeší.

I pohádkově zbarvené piecy knihy mně připadaly jako sklíčka v panoramatu: obraz jimi viděný je plastický, ale strašně mrtvý. A z celého božího světa nevidět jimi nic jiného, než pár isolovaných čar. *B. B.*

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA V NÁRODNÍM DIVADLE.

(*Hilbertův „Falkenštejn". — Ljerka šl. Šramová.*)

Zřídka bývá u nás očekávána premiéra s takovým napětím, jakého jsme byli svědky před provozováním p. Hilbertova „Falkenštejna". Přirozeně. Jednalo se tu totiž o autora, z jehož prací byl vlivem vnějších okolností, uveden na scénu toliko vítězný debut „*Vina*". Druhé dvě, „*O Boha*" a „*Psanci*" jsou známy jen v knižním vydání a kritika nevěděla jasně co myslit o jejich divadelní působivosti. „Falkenštejn" měl tudíž být zkušebním kamenem: je mluvené slovo p. Hilbertovo dramaticky účinno? tázali se ti, kteří znali dílo toliko z četby, a na nejedné tváři se zračila nejistota.

Než při provozování samém objevil se fakt, neobyčejně zajímavý pro ty, již uvažují o vztazích divadelní hry v knize a na jevišti. Premiera totiž ukázala, že autor vycítil svoji „force" správněji než jeho kritikové; že to, co se posledním zdálo v knize neživým, oživlo jako zázrakem na divadelních prknech.

Pan Hilbert bitvu vyhrál. A to je vzácným vítězstvím uměleckého ducha, nedavšího se ani staženými brvami, ani varovným napomenutím svésti s cesty, kterou mu poručila již jeho individualita.

Dnes kdy tolik skalpelů Falkenštejna rozpitvalo, nepřipadá mi ani z daleka, abych se tu pokoušel o analysi p. Hilbertovy hry; omezím se proto na několik pouhých poznámek:

Někteří vytýkali p. Hilbertovi jeho styl; je na tom něco pravdy. Tak na př. když jsme ve třetím aktu slyšeli kněžici Kunhuttu varovat královnu před abatyší slovy: „tato hrozná jest svatá", zdálo se nám, že se tu herečka přeřekla na místě: „tato svatá je hrozná". Teprvé při nahlédnutí v text jsem shledal, že tu nelze mluviti o pochybení a že nedorozumění (jemuž ostatně nebylo nesnadno se vyhnout vsunutím substantiva za adjektivum „hrozná"), nutno přičísti autorovi. Daly by se citovati jiné podobné příklady. Ale naproti tomu je dikce pána Hilbertova ve svém celkovém zabarvení rázná, výstižná, spádná, tak jak samo drama toho vyžaduje. Všimněte si na př. monologu královny v I. dějství, kdy líčí mrtvého Otokara; jaká to ekonomie slov, jak každý výraz nejen vyvolává, ale takřka vnucuje představu krvavého divadla. Nebo Janovicova apostrofa večera ve III. aktu, těch několik odstavců plných hudby a vůně, jež, tuším, možno zařadit mezi nejlepší, co u nás v prose bylo napsáno. Ještě jiná věc sem spadá: že p. Hilbert dává svým osobám užívati cizích slov, jež jsou běžnými v dnešní češtině. Poslouchal jsem „Falkenštejna" pozorně, nikdy však ani jediný z oněch výrazů nedotekl se mne nepříjemně. A co má být dramatickému autoru direktivou, než aby neporušil posluchačovy illuse?

„Falkenštejn" není jednou z těch papírových tragédií, kde se jeviště plní stíny, přicházejícími, aniž víte proč, a odcházejícími, jen proto, aby učinili místo jiným. Naopak. Je v něm silný, horoucí tep krve, strhující dramatické tempo, a odtud také zájem, který vrcholil v potlesku po třetím dějství. Všimněte si jen hned v prvém aktu, jak tu několika tahy je oživen Záviš, jak pevně je vystižena Kunhutina cizoložná láska, muka, kterými ji pronásleduje až za hrob mrtvý Otokar. Zastavte se také u postavy biskupa Dobše. Namítalo se proti ní, že její ideje jsou historickým anachronismem. Co na tom? Postačí, že se p. Hilbertovi podařilo tak mohutnými tahy vysymbolisovati v jednu z postav myšlenku naší národní úzkosti, a, zdá se mi, že nikde neťal tak odvážně do živého, jako právě zde. A kralevic Václav ve II. dějství! Stojí tu před vámi, nervosní, vznětlivý, ctižádostivý tak jak bývají děti, jimž pozlátko je aureolou, chlapec, loutka a král v jedné osobě, bytost s tělem ne dosti silným, aby snesło velké vášně, jež zdědilo po slavných předcích. A zvláště pak zasnubní scéna IV. dějství, s postavou spoutaného Falkenštejna, velikého tou chvíli svým mlčením a despektem. Až potud hra je plna zájmu a napětí. Kdosi mi řekl: „Zde by měl Falkenštejn končit!" A tato slova nejsou bezvýznamna. To co následuje: rozhovor královských dětí, žalářní výjev a scéna pod hradem, jsou sice p. Hilbertovi látkou, aby dokreslil jednotlivé povahy své hry, Kunhuty, kralevice, biskupa a Janovice,

aby dodal reliefu ideové koncepce díla, ale spád děje zadržují a tříští. Když Záviš odchází od královny, spoután, jste si plně vědomi jeho osudu; nic nového vám o něm V. dějství nepoví. A rozhovor Václava s kněžicí Kunhutou? Jím vzniká nové drama, drama královské bezmocnosti, souvisící jen zcela slabě se Závišem.

„Vina“, „O Boha“, „Psanci“, „Falkenštejn“! Sledujte autora po stupních těchto děl.. První, s dikcí plynnou, jasnou, v níž vše směruje ku dramatickému účinu, jenž se mu také plně podařil. Ale odtud se klidná hladina čeří, víry se rozevírají. Bolestné problémy znepokojují jeho duši. Dramatický účin je postaven do pozadí. Vše obrací se toliko ku zodpovědění jisté záhady. Všechno, co je pouze realistickým a vnějškovým, činí místo psychickému. A po prvých třech pojednou skok do historie. Skok však pouze zdánlivý. Kdo pročítá pozorně prvá tři díla, shledá, že tu nejde o přerušení logického vývinu, nýbrž naopak o jeho dokonání a vyvrcholení. Je tu stále týž autor, postupující od vnějšího k vnitřnímu, zodpovídající si ve svém nitru, po otázkách erotiky otázky stále těžší a všeobecnější, až konečně stanul u filosofie dějin vlastního národa . . . Evoluce zajímavá i po stránce ryze umělecké: značí, že jistým duchům přesytila se plochost moderního jeviště, ten stále stejný okruh promrskávaných postav a intrik; že potřebují rozpětí a rozletu; že, poněvadž ho nemohou nalézt v současnosti, spasili se minulostí. Jinými slovy, že se i u nás zvoní umíráčkem tomu, co po dobu více let bylo propagováno pod názvem „intimního divadla“. —

Jeden z nejšťastnějších večerů měl p. Vojan. Osladil sice poněkud Záviše z Falkenštejna, vzal mu něco z jeho hořkosti, obrousil jeho tvrdé hrany, učinil z něho tak trochu Lovelace. Než přes to je postava, jak on ji pojal, živá, propracovaná s diskretním uměleckým taktem, nekolísající ani při nejtragičtějších rozvratech. Sestoupil-li p. Vojan hodně do duše Závišovy, dostala se pí. Laudová při Kunhutě, až na některé scény, nemnoho pod povrch. Tam, kde její role měla dekorativní povahu, byla Kunhuta výborná. Za to však v 2. dějství, které, více než ostatní, vyžadovalo hry sevřené a z duše vycházející, nesplnila očekávání. Sl. Grégrové vznikla nesnadná úloha v kralevici Václavu; zahrála-li ji šťastně, je to jen novým důkazem její tvůrčí síly. Pí. Danzerová vyvolávala jen chvílemi ovzduší osudové tragiky, jež tvoří tak podstatnou složku kněžny Anežky. Za to sl. Dostalová nalezla vše, čeho je nutno ku vytvoření kněžice Kunhuty: něhu, akcenty hrůzy i sesterské lásky. P. Želenského bisku Dobeš byl sehrán pěkně a jeho maska patří mezi nejoriginelnější, které jsme na Národním divadle viděli. Z ostatních jmenujeme ještě p. Matějovského jako Janovice. Výprava hry pokulhávala. Vzpomínám na př. s hrůzou na královskou síň v I. dějství, jíž scházely toliko skalpy, aby vzbudila v člověku domnění, že se ocitl uprostřed wigwamu.

Národní divadlo hostí po dvakrát paní *Ljerku šl. Šramovou*. Příjemný zjev, a v jistých úlohách herecký temperament, tak asi by se dalo definovat umění chorvatského hostě. Tam, kde se jí dostalo příležitosti, aby uplatnila vlastní vervu, kde se vybíjí dialog ráz na ráz, kde je na jevišti vše pohybem a vzrušením, tam se ocitá pí. Šramová ve svém živlu. Jindy opět tvoří postavy žen zamilovaných anebo se zamilovávajících, jichž kouzlo spočívá v jejich roztomilé rozmarnosti. Takovou úlohou, jakoby pro ni psanou, jsou poslední dvě jednání Sardouovy „Cyprienny". Za to mnohem chladněji působila jako Mona Vanna. Co je na této postavě vnitřního, proměnila pí. Šramová ve více méně zdařilou dekoraci, tak že prvé dva akty minuly bez náležitého úspěchu. Teprve ve třetím, dramatičtějším a vzrušenějším, dovedla nalézti tony nenávisti a lásky, které otřásly hledištěm. *O. Theer.*

*

OPERA.

(*Smetanův cyklus.*)

Občasné cyklické provozování Smetanových děl jest jistě nepopíratelného významu. Třeba že většina v cyklu zahrnutých děl byla vlastně operami repertoirními: cyklus představí nám jako plynulou, velice výraznou čáru, co takto zvykli jsme zříti jako ojedinělé fase mistrova tvoření; jím uvědomíme si jasně poměr svůj k mistrovi, poměr, jenž se přec pozvolna mění s plynoucími léty; jím konečně sesiluje se zájem o opery, které ojediněle prováděny, nedovedly dosud plně a pevně v oblibě obecenstva se uchytit. Všechny ty zřetele vedou ovšem k požadavkům jednak provedení úplného a jednak co možno dokonalého.

K úplnosti chyběla v cyklu z neznámých příčin vypuštěná *Čertova stěna;* tedy dílo, jehož pevné uvedení na scénu by se právě opětnými reprodukcemi při znamenitých jeho hudebních kvalitách snad přece dalo docílit. Za to učiněn slibný pokus, pomoci *Braniborům*, zabezpečit jim trvalejší život na scéně. Pravda: v základě libretto, nepříliš silné a logické, nemohlo být znovu přestavěno. Ale vhodným seskupením některých scén a především důkladnou opravou předpotopní dikce zakryl *Novotný* vady nejvíce do očí bijící, vady i širšímu obecenstvu povážlivé. Aby docílil lepšího spádu v ději málo hybném, zasáhl některými škrty v mistrovu partituru. Padly některé části, jichž jest opravdu pro jich absolutní hudební krásy škoda. Ale zde konečně možno provést po případě částečnou restituci. Celkem Novotného úpravou opera nepopíratelně získala. — Dokonalosti v reprodukci docíleno po jedné stránce téměř při všech představeních cyklu. Partie orchestrální podána řízením *Kovařovicovým* tak, že sotva který požadavek zůstal nesplněn. Orchestr náš vyznamenává se vůbec

při podání děl nové studovaných dokonalou zvukovou zřetelností, krásou a plností; při velmi pečlivém a do nejzazších mezí jemného odstiňování dynamickém se Kovařovicovi zvuk ani v *pp* netratí, ani ve *ff* nestává drsným. Něžná a sladká vroucí melodika Smetanových partitur jak temperamentu našeho chefa zvlášť odpovídá.

Méně uspokojivým jevilo se provedení oper co pěvcu se týče. Některé partie obsazeny znovu. Tím jistota provedení ovšem nestoupla; Dalibor především nedostí přesným zapadáním čtyř nových sil v jindy tak pevný celek, velice utrpěl. A nestoupla tím bohužel ani jinak jakost jednotlivých výkonů. Umělci, jako pí. *Maturová*, p. *Viktorin* a též p. *Benoni* i p. *Pták* jsou v jistých úlohách Smetanova díla tak plně na místě, splňují tak naši představu dotyčných postav, že nebylo právě nejnaléhavější nutnosti, úloh těch právě při cyklickém provedení je zbavovat. Hosté budou na naší scéně jistě vždy vítáni, zejména umělci té erudice pěvecké, jaká vlastní jest p. *Kroupovi*. Ale v úlohách Přemysla a Vladislava jsou naši umělci přece nepoměrně lepší — zde byla výpomoc hosta zbytečnou. Slečna *Bobkova* ujala se ruzně dosud a ne vždy nejšťastněji obsazovaných úloh Barče a Blaženky. Bohdá, že podrží je trvale: má pro ně i svěží, měkký hlas i vroucí a prostý cit i milou naivnost a prostodušnost hry. Ona jediná přinesla nové a dobré. Že výkony umělců, podrževších své partie, byly na obvyklé výši, rozumí se samo sebou. Jest dnes zbytečno vyzvedat výtečnou Libuši pí. *Maturové* či Karolinu sl. *Slavíkové* a pannu Rozu pí. *Klánové* právě tak, jako jmenovati s úlohami takměř srostlé představitele mužských některých postav Smetanových. V celku jeví se silné plémě ve provádění díla mistrova ovšem daleko slabším.

Očekávané výsledky cyklu, co tkne se totiž oživení některých děl, jako třeba Braniborů, bohužel očekáváme nadále: snad konečně přejdou doby těch nápadných, chronických churavostí a odříkání, znemožňujících všeliký důslednější plán repertoiru. Tento vrávoral poslední dobou divnými, náhodnými cestami! —

K. Hoffmeister.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Umění reprodukční.

(*Kus retrospektivy. — Hesla a poměry. — V. Hynaisuv „Paridův soud“. — Publikace „Moravě“. — Na scestí. — „Obrazárna pro českou školu i rodinu.“ — „Umění pro turisty“: V. Jansovo „Pražské album“. J. Novopackého „Obrazy z Alp“. Al. Kalvodovo „Česko-saské Švýcarsko“.*)

Není nevděčen takový retrospektivní pohled po české reprodukci výtvarnické. Skok nějakých třicet — čtyřicet roku zpět do let šede-

sátých minulého století k Paseckově „Praze", Hálkovým „Květům", starému „Světozoru", těmto repraesentantům tehdejšího života uměleckého u nás, a odtud vzhůru k Ottově „Zlaté Praze" a vrcholku ryze odborné reprodukce díla výtvarného „Volným Směrům": což vynáší motivů k uvažování, srovnávání a oceňování!

Cesta, kterou se vývoj reprodukčního umění našeho bral, jest velmi příbuzna oné, po níž šlo výtvarné umění samo. Vždy silněji a silněji ozývá se tu ton snah o docílení reprodukce díla, jež by podávala nejen obrysy, linie a barvy originální, ale také všechen ten životní ruch a všechnu náladu celou, nezkrácenou krásou a silou, jak vyvírá z originálu sama.

Doba s obrovitým pokrokem věleckým vytlačuje vždy víc a víc práci ruční, nahražuje zdatnost osobní zdatností přírodní síly a výsledku laboratorního zkoumání, dřevoryt, krásný ten a poctivý výkon umělecky vycvičené ruky a oka, živě dovedoucího vystihovati pravdu uměleckou, ustupuje do pozadí. Mizí z titulů reprodukcí stará slavná jména českých dřevorytců, jakými byli Richter, Mára, Jass — tento ještě že tak tak pichá výhradně pro cestopisná díla arcivévody Ludvíka Salvatora Toskánského — a za nimi mizí i jména jejich žáků Šimáně a Vilíma, aby nabyla — jako právě ono poslední — nového zvuku na jiném terrainu reprodukčním, onom, který objevy fysikálními stal se umělecké reprodukci dostupným a umožnil na ráz epochální její rozkvět a s ním i dokonalost práce i zlevnění výrobku. Od nákladné reprodukce jednobarevné, černé, k dnešní reprodukci mnohobarevné, vystihující obsah originálu nejen po fabuli, ale i po barvě ve všech její valeurech a s dokonalostí všestrannou podávající ve snímku dílo samo do minuciesnosti: jaký to pochod velkolepý! Za vítězství reprodukční techniky bylo považováno, když v letech osmdesátých objevovati se počaly v illustrovaných listech našich reprodukce s barevným podkladem, zvyšujícím i výraz i náladu reprodukovaného: ve vzpomínce živě se hlásí tehdejší pocit radostný, ale není již té síly obdivující, dnešní výkon náležitě dovede jej seslabiti.

Tomuto vývoji reprodukčního umění má co děkovati svou existenci heslo *zlidovělí umění*; neboť v něm právě nachází prostředníka, umožňujícího nejširším vrstvám přisednouti k hodu jeho a trvale z něho se živiti. Díla ojedinělých krás, nalézající se v místech více méně přístupných neb docela nepřístupných, v statisících reprodukována, rozlétají se v lid a obracejí jeho mysl k požitkům zlepšeným, nasyceným ušlechtilostí, od hmotného k ideálnímu. Ovšem vyžaduje sprostředkování takových styků mezi reelním životem a krásou, z něho vyčerpanou, obětí, na obou stranách obětí, u producenta jako u konsumenta. Producent, pod ostruhou svědomí a povinnosti, má-li rozšířiti dílo umělecké v reprodukci vzorné, musí se odhodlati k nákladům z míry značným a riskovati úspěch — konsument, žádá-li si reprodukce dokonalé (a jiné by žádáno býti ne-

mělo nikdy a nikým), musí znáti povinnosti svou, aby za ni zaplatil cenu vyšší; jen za takové harmonie mezi producentem a konsumentem lze se nadíti, že v lid sejde pravé umění v celé své veliké zářivé kráse a podmaňující všemohoucnosti.

Výrazem tohoto stanoviska se strany producentovy nejnověji reprodukce *V. Hynajsova* „Paridova soudu", nádherný dodatek k dílu „V. Hynajs, výbor prací",*) vydaná, jako toto, rovněž „Unií". Velkolepé to dílo Hynajsovo námětem jest nám ovšem vzdáleno. Kus té mythologické historie řecké, tvořící příčinu výpravy trojské, lákal umělce výtvarné všech dob a národů. Shledáte se s jeho spodobením na starých antických vásách a malbách nástěnných, Giulio Romano vyzdobuje zobrazením jeho knížecí palác mantovský, Thorwaldsen používá ho k nádherným reliefům, Cornelius k freskám v mnichovské glyptothece, a v nové a nejnovější době znova a znova k fabuli té se sáhá. Tak v posledních dvou desítiletích z blízkých nám použil jí Klinger (1887) a Lebiedzki (1902); dílo Hynajsovo však stojí výše i Klingerova, plného theatrálních pos, i Lebiedzkiho, v němž vliv Hynajsův z míry jest patrný, a je tu tedy Hynajs s výtvorem svým bez současného konkurenta. Nádherné quality práce jsou v reprodukci podány se vší delikatesou a jemným odstiňováním. Mistrovství autorovo nalézá i v reprodukci celý důraz.

Podobně silně zachována individualita umělcova v díle „*Moravě*", vydaném moravskými výtvarníky ve prospěch Národního divadla v Brně. Osmnáct listů vybraných. Od Švabinského přes Kalvodu a Lolka až po Obrovského vesměs podány práce povah, vykazujících žhavé intence umělecké. Švabinského slavný „Stav" a kresba selského typu, Kalvodovy tři krajiny: Ryze realistická „Píseň jara" a dvě další — „Vzpomínka na macechu" a „Kresba" — stylisované, Lolkova nádherná, za loňské výstavy rudolfinské nedoceněná „Měsíční noc", prosycená zářivým kouzlem teplé nálady noci letní, dvě studie Jože Úprkovy, dekorativní kresby Alf. Muchy, skvostné podobizny od Fr. Ondrúška a Zdenky Vorlovy, slabší, ale vždy ještě umělecky cenná podobizna dívčí od J. Koudelky, B. Jaroňkovy akvarelky, bohužel v jednobarevné reprodukci pozbývající příliš mnoho ze svého půvabu, J. Šírova výborná „Nálada": tvoří obsah daru toho, obsah nejvýš cenný daru pohnutek nejčistších.

Důvod vydání těchto reprodukcí: týž, který vedl k publikaci Manesova „Orloje", Chitussiho „Polem a lesem", Pirnerova „Démona — lásky", Kalvodova „Hradu Buchlova" — vesměs děl qualit po výtce uměleckých odpovídá tedy plně postulátu hesla „zlidovět umění"; neboť co publikacemi těmi mezi lid se přivádí, je *opravdu umění*. Ale jako každé heslo, i toto má vedle světlé, stránku svoji

*) Viz str. 757 sequ. tohoto ročníku.

stinnou, upadnuvši v zajetí obchodnické kalkulace, jež, nedbajíc uměleckého poslání, vrhá v lid reprodukce qualit malých nebo pochybných. Takovému počínání nemůže býti omluvou láce produktu; neboť jí nevyváží se škoda, kterou utrpí smysl, od skutečného umění takto sváděný na scestí, kde se i produkty mizivé hodnoty a ceny vykřikují za výtvory epochálního významu a rázu.

Činitelem tohoto druhu jest *„Obrazárna pro českou školu a rodinu“*, v níž vydány dosud až na malé výjimky věci, které naprosto nejsou způsobily vykonati úkol, pod jehož vlajkou podnik ten do světa produkty své kolportuje, úkol „umělecké výchovy“, zlidovění umění podmiňující. Z celého dosud vydaného obsahu „Obrazárny“ je patrno, že jí schází pořadatel o pravém pochopení a cítění uměleckém, který by dovedl šťastnou rukou výbor pořídit.

Obchodnická kalkulace nepůsobí jen takto o zlidovění „umění“, heslo vykořistěno ještě hlouběji, a tak docházíme k reprodukcím umění *„pro turisty“*. Zůstanete překvapeni snad, ale je to pravda. Hrdé umění je tu sníženo na saisonní artikl. Takovým uměním pro turisty jest „pražské album“ *V. Jansovo*, zlomek jeho „Staré Prahy“, qualit dávno již oceněných, takovým „uměním pro turisty“ jest publikace prací *J. Nowopackého* „Obrazy z Alp“, takovým „uměním pro turisty“ jest *Al. Kalvodovo* „Česko-saské Švýcarsko“.

J. Nowopackého glossator katalogu jeho souborné výstavy vykřičel za umělce prvého řádu *proti* vší pravdě. Dílo Nowopackého je nevelikých aspirací a malého, v sebe zatuleného umění o sujetech, vesměs nás vzdálených. Reprodukce díla toho nedovedou qualit jeho skutečných zvýšiti, a nemístno proto, vyhlašuje-li se — buďsi to z kterékoli strany a z jakýchkoli důvodů — publikace „Obrazy z Alp“ za čin, hověti mající účelům a cílům uměleckým.

„Česko-saské Švýcarsko“ Al. Kalvodovo není produktem malířským, opírajícím se bezprostředně o přírodu; podklad jeho tvoří fotografie, jejíž tvrdosti a neživotnosti stopy rázovitost širokého tonu techniky, Kalvodovi vlastní, sice valně dovedla zmírniti, ale nikoli úplně vymýtiti. Kalvoda v tomto případě na novo ukázal i vytříbenost uměleckého vidění — vzhledem na vybrané pohledy — i technickou svoji vyspělost, pomocí jíž těm kterým kusům propůjčena zdravá barvitost přírodní a značná dávka nálady, s dobou korrespondující.

Z těchto stavů vidno, že obrovitý pokrok v umělecké reprodukci díla výtvarného vedle propagace činů krásných, nad všednost života a úmyslů povýšených, umožňuje uplatňovati akce, od hesel velikých a zdravých, diametrálně se rozcházející. Škoda! *Tejřov.*

*

Výstava umělých výšivek a krajků v Plzni.

Výstava otevřena byla v průmyslovém muzeu Františko-Josefinu v Plzni dne 31. května 1903 o druhém svátku letnic, právě za sjezdu slovanských žurnalistů v Plzni a potrvá tu až do 19. července b. r. Z výstav toho druhu v poslední době pořádaných, nevyjímaje ani petrohradskou a pařížskou, jest plzeňská skoro nejrozsáhlejší, neboť neobsahuje jen ukázky slovanského lidového vyšívání, nýbrž ukázky výšivek téměř všech kulturních národů Starého světa (kromě románských), pokud pro lidový průmysl význam mají. Zásluha o uspořádání výstavy náleží řediteli musea Škorpilovi.

V prvním sále výstavním umístěny ukázky výšivek dob nejstarších, jež sestávají většinou ze součástek oděvu bohoslužebních a paramentu církevních, v druhém ukázky lidového vyšívání národu slovanských, hlavně balkánských, ve třetím sále vyšívání národu československých, jež jsou spojeny s menšími ukázkami vyšívání švýcarského, německého, anglického a konečně vrcholí v ukázkách výšivek čínských a japonských.

Výšivkám věnuje se v moderní době větší pozornost teprve od let šedesátých minulého století, když shledána v nich důležitá součást uměleckého průmyslu, který s úpadkem výtvarného umění koncem století XVIII. byl stejně macešsky jako toto odstrkován. Vynikající jednotlivci, jako J. Ruskin, W. Crane, Viollet le Duc, v Němcích G. Semper, v základě svých obsáhlých studií umění dob předcházejících pochopili konečně, že výšivky a domácí průmysl textilní chovají v sobě motivy první ornamentiky i staveb příbytku lidských; propagace těchto názorů měla za následek větší prohloubení vědomostí o podstatě lidového umění, kterému konečně teprve poslední doba začíná vykazovati místo v uměleckém průmyslu dávno zasloužené.

K úplnému ocenění zvláštností a karakteru výšivek a krajků lidových ovšem schází ještě tuze mnoho, a proto ani tato, v poslední době skoro nejrozsáhlejší výstava lidového umění, pro zvláštnosti jednotlivých národních celků a větví více méně kmenově spolu sdružených tak důležitá, nemůže míti jiného významu, než že jest na ten čas jednou z nejpozoruhodnějších snůšek a pomůcek k ocenění tohoto nepřebraného bohatství vší ornamentiky, jejíž aplikací na potřeby uměleckého luxu teprve kyne pravá doba modernímu umění, zvláště národnímu, kterému dle všeho jedině budoucnost náleží.

Jisto jest, že ukázkám vyšívání všech národů od nejstarších dob až do dneška jisté motivy ozdobné jsou společné, pouze tvar, zbarvení a rozdělení plochy, dotyčné umístění ornamentu liší jeden kmenový celek od druhého; proto nelze ani tolik váhy přikládati společným znakům slovanského vyšívání, jako jablíčku, kohoutkům, orlům, jelin-

kum atd., poněvadž původ jich dlužno klásti po případě až do Indie, matky to všeliké symboliky prvotní, kde pro křížení různých vlivů ornamentiky východní i západní jež v předhistorických dobách byla, jest i teď půda nejzpůsobilejší, jako spíše na ony zvláštní způsoby užití ornamentu a spracování jeho. Dokladů o tom podává výstava plzeňská hojnost.

Příkladem jsou právě československé výšivky, většinou stehem křížkovým, stonkovým neb kroužkovaným provedené; pro všechny výšivky tyto jest karakteristické: mírná veselost, docilená základní barvou bílou, neb bílou a červenou (pleny plzeňské, loktuše), někdy žlutou neb hnědou, pak žlutou a modrou, s úzkými proužky jiných barev přechodních (slovácké čepce, úvodnice atd.).

Nejbližší českým výšivkám jsou výšivky slovinské, hlavně pleny s bílým kroužkováním a ajourovými ozdobami (z lublaňského musea prostřednictvím pí. Tavčarové zapůjčené).

Povahu naprosté ohnivosti v barvách s převládající vysokou červení vedle černě mají ukázky lidového vyšívání chorvatského a dalmatského, k nimž se druží výšivky srbské (též černohorské), rumunské a bulharské (výb. křížkované), jež v ornamentice nezaprou nikterak vliv byzantský, kdežto srbské výšivky mohamedánské, najmě bosenské a hercegovské (většinou křížkované) prozrazují volbou motivů (listy, větvičky, ptačí motivy atd.) a neobyčejnou pestrostí barev vliv turecký a vládu arabesky.

Naproti tomu, jako by tu ani nebylo jedné kmenové příbuznosti, má u Srbů katolíků z údolí římského oblibu prostý přímočarý ornament černý neb červený na bílé půdě, na čepcích žen, místy ornament hnědý; byť tento byl neobyčejně souladně přibarven, nelze upříti, že jednoduchost tato jako by byla projevem smutku křesťanské ráje naproti moslemským utlačovatelům. Na výstavě shledati lze také části občanského úboru černohorského, který bílými plochami svrchního šatu, do nichž zlatý ornament do rohu jen jako by zastříknut jest, a střídáním látky rudé s černým hedvábím při všem kontrastu sytých barev těchto působí elegantně.

Výšivky ruské v 2. sále, neobyčejně bohatě zastoupené, zvláště krajkami a zlatými kokošníky, jeví rovněž místy v přímočaré ornamentice vliv byzantský; pestré, byť pouze poněkud tlumenými barvami, jsou též maloruské a polské, na něž styk s východem nezůstal bez účinku.

Zajímavé jsou ukázky staročeského vyšívání, místy i podkládaného na křížích z kasulí a ornátů z Plzně a Rokycan, ze 14. a 15. století; ukázky ty nezdají se býti prací lidovou, avšak významné jsou svým realismem kresby a malby lidské postavy, která se shoduje s malbami karlotýnskými; některé ukázky na bohoslužebních

rouších z průmyslového musea v Praze jeví užití lidového ornamentu, jablka i květin, způsobem renaissance ze 16. století.

Přechod mezi lidovým a umělým vyšíváním jest vyšívání švýcarské z doby rokoka.

Smyslu pro barvitost postrádají výšivky německé a anglické; jsou buď monotonní neb kriklavy a ornament beze vší okrouhlosti v kontuře.

O čínských a japonských výšivkách nelze se s účinkem zmíniti bez barevné reprodukce výkresu. Vliv čínský ovládal ornament evropský v 17., japonský v 19. století. Je-li znakem ornamentu evropského umělé stylisování, symetrie, rozdělení plochy, vše to jako by Japoncům a Číňanům scházelo — za to docilují effektů daleko větších přirozeností, vzdušností a rovnováhou místo symetrie. Je-li Japonec reelní, jeví se Číňan zobrazováním báječných draků fantastikem. Oba národy však jsou v pravém slova smyslu malíři na plátně, atlasu a hedvábí, a jako takoví učiteli Evropy a mistry nepřekonanými. Ovšem nová doba působí na vkus japonský právě tak rušivě, jako Japonci svého času blahodárně zasahovali v umění evropské; také ukázky tohoto moderního úpadku přináší výstava.

Materiál výstavní nelze vyčerpati jen prostou zprávou; vyžadovala by vlastně důkladné studie. Daleko lépe než obsáhlá studie působí vlastní názor, k němuž návštěvou výstavy, tak bohaté látkou, jako jest plzeňská, nelze dost nabádati. *Frant. L. Tichý.*

*

ŠKOLSTVÍ.

Školství obecné a měšťanské.

(*Školská politika v král. Českém.*)

Dubnový „Vládní věstník" přinesl ve zvláštní příloze „Výroční zprávu o stavu národního školství v království Českém", kterou vydala zemská školní rada „pro Čechy". Již zpředu podotýkáme, že dříve vydával tuto zprávu zemský výbor a to důkladnější a potřebnější, též moravská zpráva jest lepší. — Ve školním roce 1901—2 měli jsme u nás 453 *měšťanských škol* a to 268 českých (158 chlapeckých a 110 dívčích) a 185 německých (104 chlap. a 81 dívčích). Školství toto je zajisté výborně opatřeno, neboť pro 37.3 proc. německých obyvatel vydržuje země 40.84 proc., tedy o 3.53 proc. škol měšťanských v í c e nežli jest nutno dle zalidnění země, kdežto pro 62.69 proc. českého obyvatelstva 59.16 proc. těchto škol z celkového počtu je zřízeno. Béreme-li za základ měšťanské školy německé,

schází českému školství 42 měšťanských škol. To se děje vinou školního referenta zemského výboru, který za každou českou těžce a svízelně dobytou povoluje ihned v zápětí velmi lehce německou školu měšťanskou. Tedy zase smutně pověstný dvojí loket, či lépe — nemáme v rukách svých nejvyšší rozhodovací instance školní. V tomto oddíle zprávy schází počet žáku a tříd (celkově i jednotlivých škol), počet učitelstva (celkově i dle hodnosti) a zástupců inspektorů, chybí projednání o vnitřním zařízení škol měšťanských a znalecké posudky o jednotlivých předmětech. Taktéž neudávají se povolání, kterým se absolventi této důležité školy věnují. Nedávná anketa *o reformě škol měšťanských*, vídeňská, mohla již z předešlých výročních zpráv v tomto ohledu mnoho vytěžiti. Nebylo by bývalo na škodu, vyložiti i trudné poměry měšťanských škol měst. se značnou populací (Praha, předměstí, Plzeň, Náchod a j. průmyslová), které zápasí jednak s normálním fondem vědomostí žáků do I. třídy vstupujících, jednak s početností žáků v jedné třídě (až 80), jednak s množstvím hodin (až 25) vyučovacích, jež připadají na učitele na měšťanských školách chlapeckých. Zdatnost absolventů měšťanských škol záleží zajisté na zlepšení těchto poměrů v době dohledné. Odklady trpí nejen věc školní, ale i *česká*.

Škol obecných bylo v tomže roce 5179 a to 2980 českých a 2199 německých. Byly jednotřídní až sedmitřídní. A zase nutno žalovati, že pro 37.31 proc. německých obyvatelů království jest 42.5 proc. všech škol obecných, kdežto pro 62.69 proc. Čechů jen 57.5 proc. tedy o 5.19 proc. m é n ě škol obecných jest aktivováno. Zde tedy přicházíme ještě na horší poměr nežli dříve. Máme-li však na mysli německé obecné školy za základ, shledáme, že se národu českému nedostává proti našim krajanům druhého jazyka 716 obecných škol, tedy ještě j e d n a č t v r t i n a již nyní zřízených. Jest tedy vidno, že o kulturní vývoj náš jest znamenitě (??) postaráno; jsme stále v nevýhodě a tlačeni, ať se na kterémkoli poli ocitíme.

Školy měly celkem 17.900 tříd (10.828 pro české — o 1060 tříd méně nežli má býti — 7072 pro německé děti); průměrně čítáno tedy na třídu 61 dětí (na českou 63, na německou 59). Průměrný počet dětí v německých školních okresích nepřevyšuje nikde číslo 70, v 5 českých však číslo 70 přestupuje (okres klatovský, krumlovský, písecký, prachatický, slánský). Do veřejných škol chodilo 1,106.343 dětí (prvé národnost neudána, známo), po dokonaném 14. roce 5835; vidno, jak nutný je *čtvrtý ročník školy měšťanské*. Soukromé školy navštěvovalo 24.262 dětí (národnost neudává se). — Na školách obecných i měšťanských působilo celkem 25.693 učitelských sil, z toho bylo 8160 českých učitelů, 1796 učitelek, 2052 učitelů náboženství (380 katechetů), 120 výpomocných, 2204 industriálních učitelek. Není bez zajímavosti, že definitivně ustanovených ind. učitelek bylo 438

německých a jen 271 (38 proc.) českých!! Kolik na kazde kategorii škol se nedozvíme z této zprávy, ač bylo by to nutno i pro obecné školy níže organisované. — Veřejných ústavů pro vzdělání učitelstva máme s Němci stejné, t. j. po 9, ač je nás 3.930.093 proti 2.337.913 Němců. Nemůžeme při této příležitosti zamlčeti, že učitelstvo přeje si aspoň reorganisaci paedagogií (když nelze je zrušiti) v tom smyslu, aby vědeckým obsahem předmětů rovnaly se vyšší střední škole bez přítěže mrtvých jazyků, a aby maturita z nich opravňovala k dobrovolnému vstupu na vysoké školy. Není-li heslo „Osvětou k svobodě" planým zvukem, měly by se rozhodující kruhy nad pranim tim zamysliti a jemu vyhověti, poněvadž zde takrka t. zv. finančního cíle není. — Náklad na školství obecné vystoupil celkem na 35.440.644.18 korun, z něhož samotná Praha uhradila 1.158.194.75 K. Školné 120 okresu školních vyneslo 3.042.831 K. Jest proti tomu zvláštním zjevem, že země alpské a jiné, t. zv. pasivní, které nevyznačují se takovým vzděláním všeobecným jako jest u nás, zrušily záhy školní plat, aby usnadnily lidu vzdělání. Ovšem i u nás řada pokročilých obcí zrušila školné, ale všeobecná úleva v této věci chudým lidem nenastala, ač návrhy podobné na sněm se dostaly. Důvody sociálně-politické, paedagogické i ekonomické nutí již k tomu, aby nucené vyučování i u nás bezplatným se stalo. Školní plat jest zrušen již v Bukovině, Haliči, Gorici a Gradišce, Dolních a Horních Rakousích, Solnohradsku, Štýrsku a Vorarlbersku, částečně v Korutanech a Kraňsku.

Akce pro zrušení coelibátu učitelek. Hnutí pro zrušení coelibátu učitelek českých vyjadřuje se dosud trojím proudem. Jedna část jest pro zrušení úplné s ponecháním *místa*, vdá-li se učitelka. Druhá část je pro ponechání coelibátu, ale s právem na příslušnou *pensi*, provdá-li se učitelka. Přívrženci nynějšího zřízení jsou také. Coelibát učitelek je sociálně nespravedlivý, neboť odnímá ženě právo na práci, jehož si před tím, než poslechla svého vnitřního přirozeného hlasu, úsilím svým dobyla. Jest na povolaných školních činitelích, aby s duchem času jdouce, rozhodli i tuto záležitost na prospěch školství. —

Výstava pro uměleckou výchovu pořádá se na Horách Kutných určité od 26. července do 10. srpna t. r. péčí Budče Kutnohorské. Vykazuje 9 oddělení: I. Kutnohorská síň ukáže umělecký vkus dřevního měšťana slavných Hor. II. Síň kutnohorského umění zahrne umělecká díla zde narozených nebo působících umělců. III. Umění ve škole a v dětské světnici ukáže na umělecké potřeby domácí i cizí (obrazy, knihy, hudba, hračky). IV. Umění v našich domácnostech předvede vkusně upravený moderní pokoj pro občanskou rodinu s náležitou výzdobou. V. Dětské umění bude vlastně výstava dětských kreseb a plastik a — volného slohu. VI. Výstava kreslířská podá pře-

hled moderních method kreslířských s patřičnými výsledky. VII. Výstava uměleckých ženských ručních prací ukáže v bohatém výběru vyšívání lidové, umělé, starožitné a moderní. VIII. Výstava Alšova — hold umění národního umělce — poskytne příležitost shlédnouti úplnou sbírku reprodukcí prací Alšových. IX. Literatura a umění spojená s čítárnou, podá přístupnou literaturu o umění jednající. Starožitné město s obnovenými památkami přivábí zajisté hojnost interessentů touto zajímavou výstavou.

Učitelské sjezdy. O prázdninách letošních promluví manifestačním způsobem zase jednou české učitelstvo obecných škol v srpnu v Praze, učitelstvo měšťanských škol v srpnu v Pardubicích, a české učitelky 28. září v Praze. Reforma školy obecné i měšťanské, vzdělání stavu učitelského, aby hovělo požadavkům doby a potřebám škol, právní postavení učitelstva a j. nutnosti tlukou intensivně na dveře dosavadních zařízení často zastaralých, a jest zajisté jen otázkou cti a povinnosti učitelstva, aby k nim zaujalo své stanovisko a projevilo své pokrokové požadavky do budoucnosti české školy národní.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Dvoustoletí založení Petrohradu.

V květnu t. r. za přítomnosti ruského dvora, zástupců ruské veřejnosti, za přítomnosti zástupců hlavních evropských měst (a za nevysvětlené dostatečně nepřítomnosti zástupců Prahy!) oslavena byla památka dvoustaletého trvání Petrohradu.

U příležitosti této velké národní slavnosti vyrojila se celá literatura věnovaná caru Petru Velikému, životu prvních měšťanů Petrohradu a dějinám stále více zkvétajícího města.

Zajímavou je otázka: co přimělo cara Petra velikého, by opustil kvetoucí metropoli Moskvu a zakládal nové sídelní město na pustém severu? K otázce té velmi správně odpovídá Engelhardt ve svém pojednání »Двухсотлытие Петербурга«: příčiny musíme hledati v povaze velkého vládce i v potřebách politických oné doby.

Car Petr byl stejně vášnivým námořníkem, jako car Alexěj Michajlovič byl vášnivým sokolníkem. Je známo, že sám v cizině se obeznamoval se stavbou lodí a s námořnictvím vůbec. Vrátiv se na Rus, hledal moře, na němž mohl by své velké plány námořní uskutečniti.

Bílé moře bylo prvním zkušebním polem, ale hnedle zdálo se caru Petru „úzkým, smutným a neúčelným". Na to opanoval Petr Azovské moře — dobyv Azova. Nastalo váhání mezi Černým a Severním mořem. Černé moře hnedle opustil, poněvadž klíč k němu měli v rukou Turci. Politické poměry rozhodly ve prospěch zcela jiného moře: Baltického. Výboj proti Švédům, tehdy právě aktuální, přiměl cara Petra, aby novou stolici carskou založil na břehu moře ovládaného až posud Švédy.

Ale jen námořní vášeň nebyla by postačila k tomu, aby opustil město oplývající bohatstvím, město výstavné, střed ruského obchodu a průmyslu, pokladnici starožitných památek, drahých srdci ruskému. Moskva velice se asi zprotivila caru Petru, že z ní přehal na sever, do nezdravé, bažinaté krajiny.

Kreml tehdy krátce za sebou postižen byl dvojím požárem. Drahocenné stavby lehly popelem, nádhera a lesk staroruského sídla zmizel. To byl jeden moment.

Druhým pak bylo vzbouření střelců r. 1699 a krvavý trest, jakého car Petr proti spiklencům použil. Krev tekla tehdy po Moskvě potoky, velký car — v němž proudila krev Ivana Hrozného — vystoupil tvrdě, krutě a bezohledně. Mučil, vyslýchal a katoval. A ty nemilé vzpomínky, to stavění se na oči oběti jeho krutosti, učinily mu Moskvu nepříjemným sídlem. Jeho duch přímo se rval do nového kraje, neposkvrněného zradou a krví a s učasně vyhovujícího i jeho osobní choutce námořnické i politickým potřebám Ruska. A těmi byl tehdy mocný výboj na sever. Švédové už od XIII. století drali se od severu na jih do Ruska. R. 1293 založili na břehu Baltického moře město Vyborg, r. 1300 při ústí Něvy založili tvrz Landskrona. Od té doby nepřetržitě trvaly boje Rusům proti víc a více vtírajícím se Švédům. Za času cara Petra Velikého dospěly boje ty stadia nejostřejšího.

V bojích proti Švédům dospěl Petr k řece, již Finové zvali už tehdy Něva, což znamená „močál". Zde na místě bývalé švédské Landskrony bylo nejvhodnější místo založiti novou stolici carskou. Na místě tom tehdy stálo městečko švédské Nienschanz.

Bylo to přívětivé obchodní městečko, zprostředkující obchod mezi Ruskem, Švédskem, Německem a Hollandem. Město to za času Petra Velikého bylo opravdu sídlem bohatých obchodníků. Blahobyt obyvatelů dokazuje na př. jen to, že jeden z kupců nienschanzských, Fritzius, poskytoval půjčkou králi Karlu XII. obrovské summy na útraty válečné, začež byl povýšen na šlechtice.

Vedle toho kolem Nienschanzu bylo na rozloze dnešního Petrohradu několik vesniček švédských, po většině rybářských. Oby-

vatelé těchto míst znali vedle své mateřštiny skoro všichni i ruštinu. Naučila je tomu potřeba obchodní.

Car Petr Veliký poznal Nienschanz a jeho okolí na jaře, kdy celý kraj byl svěží a příjemný. Milý vánek dul v tu dobu od moře, všude byla svěží vůně sosen, bystrá Něva s čistou namodralou vodou činila kraj oživeným. Proto není divu, že neznaje klimatu ostatních devíti měsíců — byl tak tím místem nadšen. S veškerou energií svého pružného ducha uchopil se díla a vybudoval tu počátky města, dnes světového.

*

Je to otázka, který den je vlastně dnem založení Petrohradu? Obyčejně udává se den 16. května r. 1703, jinde 1. května, jinde pak 29. června.

1. května dobyl car Petr Veliký tvrze Nienschanz; ruské vojsko vešlo do ní, Švédům povolen odchod do Vyborgu. Tím nabyl Petr Veliký místa, na němž rozkládá se nyní Petrohrad.

Na den 16. května kladou založení Petrohradu prameny nespolehlivé.

Nejsprávnějším je počítati založení Petrohradu ode dne 29. června 1703, ode dne totiž, kdy car Petr Veliký založil Petropavlovskou pevnost a kostel u ní a dal tak základ k vlastnímu Petrohradu.

První úkaz cara Petra Velikého datovaný výslovně „v Sankt Petěrburgě" je ze dne 1. července 1703.

Takové byly počátky smělého díla velkého cara Petra Alexějeviče, takový byl základ dnešní ruské metropole!

Dr. *B. Prusík.*

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

BILANCE SOUKROMÝCH DRAH ZA ROK 1902 A AKCE POSTÁTŇOVACÍ.

Nemůže býti nikterak divné, že aktuelní, v roušku tajemného protahování zahalená akce postátnění celé řady soukromých drah (severní dráhy císaře Ferdinanda, společnosti státní dráhy, severozápadní dráhy, polabské dráhy, jiho-severoněmecké spojovací dráhy) přirozeně vede k nejrozmanitějším úvahám, které tu a tam mají za sebou vážná a pozoruhodná pozadí. Nehodláme se rozepisovati o nutnosti a oprávněnosti s naší strany ohledně rychlého a nevyhnutelného sestátnění celé řady těchto výnosných soukromých podniků dopravních, z nichž velká část vede pokročilými a průmyslovými kraji zemí našeho království a naplňuje z velké části tučnými dividendami kapsy svých akcionářů, které snad nejméně lze hledati mezi českými kapitalisty, nýbrž hodláme si povšímnouti více finanční stránky akce postátňovací a výše uvedených společností dopravních, které nalézají se právě před provedením akce postátňovací a zvláště pak uveřejněných nedávno a valnými hromadami přijatých bilancí za rok 1902 a jich významu při sestátnění těchto podniku. Bilance tyto nelze nikterak podceňovati, neboť ony při převzetí a výkupu jmenovaných drah budou hráti jednu z nejdůležitějších úloh a to právě proto, že jich čistý zisk zajisté bude se nalézati v kalkulaci při vypočítávání sedmiletého čistého výnosu za vyloučení dvou let nejnepříznivějších, dle kterého má vláda jedině snad právo jednotlivé dráhy tyto kapitalisováním uvedené kvoty sestátňovací do své správy dle koncessních smluv převziti.

Veškeré podniky dopravní své výsledky v roce 1902 docílené již uveřejnily a téměř skoro u všech možno zaznamenati tentýž zjev: buď žádné neb pouze nepatrné zmenšení a v jednotlivých případech dokonce i zvýšení příjmů za dopravu, přes velkou depressi hospodářskou, která panovala po celý rok 1902, naproti tomu však valné klesnutí výdajů, které najmě u společnosti státní dráhy jest velmi pozoruhodné.

Bilance tyto mají se zřetelem k vytrvalému naléhání kruhů parlamentních a směrodatných korporací donutiti vládu k pokračování v akci postátňovací daleko větší význam, než v prvním okamžiku uveřejnění cifer dividendových všeobecně se za to mělo, neboť dlužno je posuzovati nejenom se stanoviska rentability akcií vzhledem k nynějšímu jich kursu, nýbrž ony slouží také co podklad k stanovení eventuelní kvoty sestátňovací a dávají tudíž ministru železnic stručnou odpověď na jeho ještě před nedávnem pronesené vývody, že nynější okamžik není obzvláště způsobilým ku pokračování v akci postátňovací, jelikož se dá očekávati další deprese dopravní, takže výkup dotyčných drah, zejména však severní dráhy císaře Ferdinanda v budoucnu levněji proveden býti může, než v době nynější. Uveřejněná bilance za rok 1902 severní dráhy císaře Ferdinanda však nijakž nepotvrzuje tento názor. Čistý zisk oněch tratí, které mají býti postátněny — což pro rok hospodářské stagnace, jakým je právě uplynulý, dlužno nazvati příznivým výsledkem, který oprávňuje k naději, že v roce i jen poněkud patrnějšího zlepšení hospodářských poměrů doznati musí dopravní příjmy značného zvýšení. Prvé pololetí letošního roku vykazuje oproti prvému semestru roku minulého velmi značné stoupnutí příjmů za dopravu. Šest letošních měsíců, mezi kterými jsou čtyři provisorními a pouze dva jen definitivními s provedenými příznivými rektifikacemi, vykazuje pozoruhodné stoupnutí příjmu za dopravu o 1·18 milionu korun. Uváží-li se ještě, že tato cifra velmi snadno stoupnouti ještě může, ježto pravidelně s příznivým výsledkem prováděné rektifikace u dvou třetin vykázaných měsíců dosud schází, může nejbližší příští bilance severní dráhy císaře Ferdinanda, která v letošním semestrálním období docílila největší cifry příjmů za dopravu (39·8 millionů korun) ministra železnic prapodivně překvapiti.

Vedle příznivě se utvářujících poměrů dopravních, možno však potěšitelným způsobem pozorovati také i jiné symptomy,

které nasvědčují tomu, že pozornáhla počíná se dostavovati zlepšení všeobecné hospodářské situace. Stavební ruch, pozoruhodné měřítko v tomto ohledu, ukazuje známky patrného oživení a již po nějaký čas trvající poptávka na peněžním trhu svědčí také o zlepšení dosavadních poměru našeho obchodu a průmyslu.

Spekulace ministra železnic, že v sedmiletém průměru výnosu posledních let s vyloučením dvou nejméně příznivých budou následovati nepříznivá léta, stává se tedy již nyní značně problematickou, ba naopak, veškeré známky nasvědčují tomu, že vývin dopravy, jmenovitě u velkých drah k severu směřujících, následkem překonání hospodářské krise v Německu učiní nyní rychle další pokroky, tak že dosavadní politika ministra železnic v otázce postátnění soukromých drah jest těžko odůvodnitelná, ježto jeví známky prospěšnější akcionářům, proti kterým snad politika tato měla býti namířena, než-li státu, který politikou touto má vyzískati. Podzimní měsíce dopravní, jedny z nejdůležitějších měsíců celého roku v dopravě drah vůbec, mohou nemálo pozměniti výkazy dopravních příjmů mnohých drah, a to zvláště proto, že v nich pravidelně setkáváme se s příjmy, které bezprostředně spojeny bývají s bohatou úrodou různých krajů, se stoupající dopravou obilí, různých plodin a pod.

Pokud se týče společnosti státní dráhy, poskytuje poslední bilance tohoto podniku, nehledě k tomu, že dividenda se nezvýšila, se stanoviska postátnění pro akcionáře dosti příznivý obraz. Co jest směrodatné při stanovení výkupní ceny, kterou stát povinen jest zaplatiti za dráhu, již postátniti míní a zejména u této dráhy? Nemohou to přece býti výnosy těch objektů, které nejsou předmětem postátnění! Již při prvém pohledu na bilanci společnosti státní dráhy možno pozorovati, že by bylo bývalo možno stanoviti dividendu o 2—3 franky výše, než v roce předešlém, kdyby společnost neměla vedle tratí železničních také podniky montanní a domény. Dopravní příjmy společnosti dosáhly v roce 1901 nejvyšší cifry po celou dobu jejího trvání a roku 1902 udržely se vzdor hospodářské depressi, až na poměrně nepatrný obnos 150.000 korun, na téže výši, což s dostatek svědčí o velké pružnosti dopravy této dráhy. Jelikož však v roce minulém bylo docíleno značných úspor na výdajích, vykazuje čistý zisk železničních tratí společnosti státní

dráhy za minulý rok pozoruhodné plus 1,600.000 korun oproti roku předešlému.

Prozkoumáme-li tedy blíže bilanci společnosti státní dráhy, přijdeme k výsledku, že bilancí touto doznala kvota sestátňovací patrného zvýšení. Dividenda za rok minulý nemohla stoupnouti pro nepříznivou železářskou konjunkturu, jakož i pro neustálé boje v kartelu železářském, což nejlépe charakterisuje menší výnos montanních podniků této společnosti v Uhrách o 800.000 korun. Mimo to mělo zlepšení příjmů doplňovacích tratí za následek zmenšení garančního příplatku státu o 357.000 korun oproti roku předešlému, čímž celkové příjmy společnosti státní dráhy nedoznaly oproti roku předešlému žádného zvýšení. Nicméně situace státní dráhy se bilancí touto valně zlepšila a posice její oproti postátnění stala se ještě pevnější, než bezprostředně před tím. Příjmy v letošním roce svědčí opět o dalším příznivém vývinu dopravy, neboť uvážíme-li veškeré okolnosti již u severní dráhy císaře Ferdinanda uvedené, nemůže pranepatrné klesnutí příjmů o necelých 25.000 korun za prvých šest měsíců, z nichž pouze dva jsou snad již definitivně rektifikovány, padati na váhu, poněvadž možno očekávati, že toto minus, nebude-li další rektifikací přeměněno v plus, tedy asi jistě se ztratí. Při tom možno poukázati na pozoruhodnou rektifikaci za letošní měsíc únor. Více než u kteréhoko-li jiného podniku dopravního záležeti bude pokud se příjmů za dopravu týče u společnosti státní dráhy na měsících podzimních, neboť společnost státní dráhy jest v tomto směru jedním z nejelastičtějších dopravních podniků u nás vůbec.

Nedají-li se dle uvedeného vývody ministra železnic odůvodniti u společnosti státní dráhy a severní dráhy císaře Ferdinanda, možno tím méně je vztahovati na dráhu severozápadní a polabskou, u kterých na počátku uvedený zjev jest nejmarkantnější. Severozápadní dráha (garantované trati) vykazuje příjem za dopravu v roce 1902 o 250.000 korun větší, nežli roku předešlého. Z garancie státní — ke kterémužto účelu zařaděn v státním rozpočtu obnos K 1,000.000.—, použito pouze 117.000 korun, oproti 990.000 korun roku předešlého. Dráha polabská (tratí doplňovací) vykazuje větší příjem za dopravu v roce 1902 o 240.000 korun oproti příjmu v roce předešlém. Jest tudíž stav tento u dráhy severozápadní a dráhy polabské

ještě příznivější a nelze jej proto nijak podceňovati, zvláště pak, uvážíme-li, že úsporou na výdajích (u dráhy severozápadní roku loňského vydáno oproti roku předešlému méně o 630.000 korun a u dráhy polabské klesly výdaje o 150.000 korun oproti předešlým) vyplývá u těchto drah plus celkem 780.000 korun a připočteme-li pak ještě plus příjmu 490.000 korun, musíme konstatovati přes všechny důvody ministra železnic, že tyto dráhy docílily roku loňského oproti roku předešlému většího čistého zisku o 1,270.000 korun. Byť by se dividenda obou těchto drah jinak nezměnila, přece bilance loňská vzata v úvahu při akci sestátňovací podává velmi příznivý obraz a opět názor ministra financí nikterak nepotvrzuje.

Pro všechny ostatní případy mají poslední bilance uvedených drah hlavně potud velký význam, že vyvrátily mylný názor zakořeněný v ministerstvu železnic a daly úplně za pravdu prozíravosti kruhů parlamentních, jmenovitě českým poslancům, úsilovně se zasazujícím o rychlé provedení celé akce postátňovací. V tomto ohledu dlužno poukázati k podané nedávno zprávě železničního výboru poslanecké sněmovně o návrzích posl. Kaftana a spol. na postátnění společnosti státní dráhy, rakouské severozápadní, jihoseveroněmecké spojovací a severní dráhy císaře Ferdinanda. Zpráva tato resumuje stručně veškerá jednání a resoluce železničního výboru a podotýká dále, že subkomité nikterak nenalehalo na brzké vyřízení ve výboru železničním, aby tím získala vláda dosti času k zahájení akce postátňovací. Zpráva rekapituluje prohlášení, která podal železniční ministr ve výboru, mimo to uvádí, že průmyslová i státní železniční rada, jakož i většina obchodních komor i parlament vyslovily se důrazně proti smíšenému železničnímu systému a pro jednotný státní tarifní systém železniční. Ostatně nespočívá nejtěžší bod akce postátňovací v otázce tarifní, nýbrž organisační, neboť největších výhod docíleno by bylo především řádnou organisací dosavádní státní železniční správy. O výsledcích drah státních jest zajisté již dosti známo, že jsou nepříznivé a některé trati, že jsou vůbec velmi pasivní a pasivita tato, že převyšuje daleko výnos všech ostatních drah státních. Vzdor tomu ještě ministr železnic s akcí sestátňovací stále otálí a důležité a výnosné trati dopravní, kterým na mnoze ještě roční výnos garantuje, ponechává v rukou soukromých společností

a akci, jejíž výsledky jedině bude možno nejlépe každoročně v pokladně státní zaznamenávati, zařaďuje mezi české požadavky, za jejíž provedení vyžaduje předem pro vládu četné jiné koncesse s naší strany. —*a.*

OCHRANA DÍTĚTE V UHRÁCH.

MUDr. Jan Dvořák.

(Dokončení.)

Pokusiv se nastíniti stručně vývoj a nynější stav institucí k ochraně dítěte v Uhrách, vynasnažím se v povšechných rysech podati ještě přehled důležité fáze závažných převratů a reform, podniknutých vládou uherskou v posledních letech.

Do posledních let neměla veškerá akce v oboru ochrany dítěte, prováděná jak jednotlivci, tak spolky, různými korporacemi a úřady v Uhrách, žádné jednotné soustavy a jevila následkem naprosté nesouvislosti veliké mezery.

Novou velice důležitou epochou v důležitém tomto sociálně-politickém oboru znamená po přípravě, zaujímající celé poslední desítiletí, nepopíratelně zákonodárné schválení VII. článku zákona uherského z r. 1901 o státních asylech dětských, a doplňujícího jej XXI. článku zákona z r. 1901, týkajícího se ošetřování dětí výše 7 let věku, odkázaných na veřejnou podporu.

Tvůrčím duchem obou těchto zákonů je bývalý uherský ministrpresident Szell, jenž vtělil v nich základní své zásady a vůdčí myšlenky.

Vším právem mohl se reformátor tento za přítomnosti mé za účelem studií nových sociálně-politických institucí v Budapešti jak v soukromé rozmluvě se mnou tak i v anketě konané právě v dnech 17., 18., 19. a 20. března 1903, honositi, že jeho vláda je ve všech kulturních státech evropských první, která v otázce ochrany dítěte podnikla tak radikální reformy a celou agendu i správu vzala do svých rukou.

První z uvedených zákonů ustanovuje, že budou v Uhrách zřizovány na příště k ochraně dětí opuštěných a nalezených ve věku až do 7 roků v hlavním městě Budapešti i na venkově sou-

stavně dětské asyly po způsobu nalezinců a sirotčinců.

Druhým zákonem stanoví se zaopatrování dětí opuštěných od 7 do 15 roku dle potřeby buď v ústavu neb v rodinách na útraty domovských obcí.

V obou řečených osnovách zákona vytčeny jsou úkoly řečené ve všeobecných základních ustanoveních.

Oběma těmi zákony dáno bylo vládě splnomocnění:

a) k reorganisaci státních dětských asylů,

b) k vypracování normativu (či prováděcích pravidel) ohledně přijímání, péče, ošetřování a j. v. dětí za opuštěné prohlášených, po případě k organisaci celé této záležitosti,

c) k zabezpečení vzájemného harmonického vývoje a součinnosti akce státní se sociální.

Tyto tři cíle tanuly vládě na mysli, když roku 1901 vydala k uvedeným zákonům zevrubný normativ, obsahující V dílu s 80 paragrafy.

I. díl obsahuje všeobecná ustanovení a sice: v 1. kapitole pojem opuštěného dítěte, vyznívající v důležitou zásadu, že za „opuštěné“ dlužno považovati každé dítě, které nemohou vydržovati oni, jež jsou dle § 11 čl. zák. XX. z 1877 ku vydržování povinni. Ve 2. kapitole přenesení práva, prohlásiti dítě za opuštěné, na sirotčí úřady.

II. díl týká se organisace státní ochrany dítěte.

III. díl pojednává v pěti kapitolách o přijetí, ošetřování, péči, výchově a dozoru dětí a o nákladech péče.

IV. díl jedná ve 4 kapitolách o spojení státní, společenské a autonomní činnosti.

V. díl o ochraně zahraničných dětí do 15. roku věku.

VI. díl o státním inspektorovi dětských asylů.

Normativ tento, obsahující podrobná prováděcí pravidla k zákonum shora uvedeným, je ovšem dosud zatím pouhou vládní osnovou, jež dosud neprošla cestou zákonodárnou.

Za účelem vytříbení názoru a ku přípravě půdy projednání parlamentnímu svolána byla ku dni 17. března b. r. předsedou ministerstva Szellem anketa, záležející kromě repraesentantů sboru zákonodárných a vládních, ze zástupců samosprávných, a delegátů různých filantropických korporací a společností, so-

ciologů a j. v., mezi nimiž se nacházely i dámské representantky. Byly zastoupeny pečlivě veškeré vrstvy národa, nevyjímaje i kruhy dělnictva povolanými zástupci sociální demokracie.

Jednání ankety, k níž dostalo se i mně právě v Budapešti meškajícímu velice lichotivého pozvání předsedou ministerstva Szellem, poskytovalo netoliko pro domácí, nýbrž zejména pro cizozemské interessenty celou řadu nejzajímavějších momentů, a podalo zvlášť jasný obraz jednotlivých fází vývoje otázky ochrany dítěte v Uhách.

Pokusím se k doplnění předchozího líčení dosavádního vývoje opatření k ochraně dítěte v Uhrách podati v stručném přehledu malý obraz o názorech a podnětech pronešených v anketě vynikajícími odborníky a povolanými representanty uherskými, jakož i o celém novověkém filantropickém hnutí v Uhrách, čímž bude si moci čtenář učiniti i jasný názor o nynějším stavu otázky ochrany dítěte v státu uherském.

Nejvýznačnějším momentem pro celý veliký a závažný komplex otázky ochrany dítěte jest zajisté výrok Kolomana Szella, jímž v zahajovací řeči ankety prohlásil neohroženě a určitě zásadu, že jest **povinností** státu, aby každému dítěti, jemuž nedostává se mravného, hmotného neb jinak dostatečného zaopatření, poskytl potřebnou ochranu.

Zásada ta ozářila, nehledě k nacionálně-radikálnímu chauvinismu jistých politických kruhů v Uhrách, zářivým svitem meteoru závažnou tuto otázku v její velikosti a síle a v jejím rozsahu a dosahu, a bude míti ohlas daleko za hranicemi státu uherského.

Jak již z jednání ankety bylo patrno, narazí ovšem prohlášení práva každého dítěte, jež nemohou rodiče neb příbuzní vydržovati, bez výjimky na ochranu státní ve smyslu normativu, na nemalý odpor. Zejména někteří církevní a šlechtičtí hodnostáři poukazovali, že příliš daleko sáhající zásada tato, prohlašující přímo a nepokrytě právo každého dítěte na státní ochranu, vésti musí ve svých důsledcích k úplnému rozvratu rodiny, jakož i k nedozírnému zneužívání ochrany státní. Ano vyslovena byla i obava, že státní poručenství, používané v příliš rozsáhlé míře, povede ke kommunismu státnímu, že povede

přes hranice oprávněného socialismu k zásadnímu požadavku na bezplatné zaopatření a ke kollektivismu.

Proti tomuto ustanovení osnovy vládní žádáno bylo z více stran, aby byly případy, kdy má býti poskytována státní ochrana, v zákoně taxativně vypočteny.

Proti námitkám a pochybnostem, vysloveným z různých stran, hájil předseda ministerstva s železnou neústupností a nezvratností zásadu vládní osnovy, poukazuje, že zásada tato znamená provedení důležitého sociálně-politického problému, že nikde nestává a v žádném autentickém zákonodárství není zásady významnější a i v zájmu národním účelnější.

Koloman Szell věnuje myšlence této zvláštní svůj zájem, a zánět celé své duše proto, že ochrana dítěte je netoliko otázka filantropická a charitativní, nýbrž za našich poměru i opravdově vážná, sociálně-politická, při jejímž řešení sleduje se v Uhrách získáváním duší jiných národností, — jak bylo doznáno, — i cíl národní.

Ve smyslu zákona stává se každé opuštěné dítě účastným ochrany státu. Dítě má právo ochranu tuto požadovati a stát má povinnost jemu ochranu poskytovati. Námitku, že bude možno ochrany státní zneužívati, vyvrátil Kol. Szell poukázáním, že je stanovami o to postaráno, aby se dle možnosti každé zneužívání zamezilo, jelikož z jedné strany poskytnuto bude dotyčným jednotlivcům právo odvolání, z druhé strany obecenstvu právo dozoru.

Následkem toho, že budou míti napříště obce povinnost, na ošetřování dětí po sedmém roce jich věku nésti náklad, bude přirozeně v jejich vlastním zájmu, aby byl na šetření zákonitých předpisů veden přiměřený dozor.

Dalším důležitým momentem jest, že normativ — rozcházeje se s minulostí — odnímá kompetenci policejních úřadů dosavadní právo a možnost prohlásiti dítě za „opuštěné" a rozhodovati o povinnosti vydržování dítěte takového. Právo to přenáší normativ v budoucnosti na sirotčí úřady či na „sirotčí stolice" (Waisenstühle), jichž zákonně předepsanou povinností bude chrániti a podporovati duševní a hmotné zájmy dětí nezletilých.

Jelikož však sirotčí úřady za dosavádní jich centralisace a při obvyklém pořadu schůzí povolněji pracují, bude poskyt-

nuta možnost, aby tam, kde toho potřeba ochrany dítěte bude vyžadovati, mohl dáti nařízení ku přijetí dítěte do asylu v okresu vrchní stoliční soudce, v městě měšťanosta, v hlavním městě Budapešti přednosta o'resní a kromě toho i ředitel každého asylu.

K zamezení vlekoucího se administrativního jednání na úkor dítěte ukládá normativ veškerým starostům obcí za povinnost, aby přijímali děti odkázané na ochranu státní a jevící se opuštěnými bez všeho ohledu na možnost či nemožnost ochrany a péče.

Rovněž poskytnuta jest v normativu obcím záruka, že dostane se jim náhrady nákladů za zatímné zaopatření dítěte v tom případě, když by zatímně do ochrany vzaté dítě mělo býti později přijato do státního asylu.

Tímto způsobem umožní se poskytnutí zatímné ochrany dítěti obecním starostou, ježto dosud byla otázka nákladu hlavní překážkou, která zdržovala správu mnohé obce od vydatnějšího poskytování ochrany dítěti opuštěnému.

Normativ ustanovuje v ohledu tom, že veškeren náklad na ochranu dětí opuštěných do 7. roku věku, pokud by nebyl hražen jinými příspěvky, nese stát, náklad na ochranu dětí po 7. až do 15. roku věku obec. Ustanovení ohledně opatření po 15. roce věku náleží do oboru chudinství.

Druhý díl normativu jedná o organisaci státních dětských asylů.

Co se organisace státní týče, zamýšlí vláda, dle sdělení předsedy ministerstva, do konce r. 1904 provésti kromě ústředního ústavu v Budapešti zařízení 15—20 asylů a odevzdati je svému účelu. Koncem 1. pololetí 1903 obnášel počet státních asylů, zřízených dle nového zákona 10 a sice v městech: Aradu, Gyula, Kassa, Nagyszölös, Nagyvarád, Rimaszombas, Szabadka, Szeged, Szombashely a Temesvar. Kolonie zřizují se každým dětským asylem zvlášť dle potřeby v obcích nejbližšího okolí.

Vláda má k účeli tomu k disposici 3½ mil. korun, jichž použije již příští rok, a domnívá se, že suma tato as zatím dostačí, ježto se chce říditi zásadou, aby byly venkovské asyly zřizovány se vší možnou úsporou a co nejlaciněji, při tom však aby vyhovovaly potřebám praktického života.

Dle názoru předsedy ministerstva nejedná se o stavby nádherné a monumentální, nýbrž o ústavy laciné, dobře zařízené, světlé, praktické a zdravé. Pro ústavy ty zhotoveny byly tři typy, dle nichž obnášeti má náklad dle rozsahu 235.000, 180.000 či 150.000 korun.

Zařízení asylů bude místně provedeno tak, že bude země se stanoviska ochrany dítěte rozdělena v okresy, pokud možno proporcionální.

Při zřizování asylů bude přednost dávána městům, která jsou důležitým uzlem drah a komunikací, kde zdravotní poměry prokáží zřízení žádoucím, a kde společenská a filantropická činnost připravila již půdu.

V jednotlivých obvodech asylu zřízeny budou v přiměřeném počtu dle potřeby státní dětské kolonie.

V Budapešťské kolonii je 450, ve venkovských koloniích 5—300 dětí. Nejvyšší číslo 300 je toliko v jediné kolonii, totiž v Jaszberény.

Průměrně bylo nyní 59 dětí v kolonii.

Doplňující instituci dětských asylů tvořiti budou za účelem odborného vzdělání a přísnější výchovy zařízené internáty pro děti, jevící vyšší schopnosti, a dětská sanatoria pro děti nemocné, leč zhojitelné. Vláda zamýšlí zříditi zatím dvě dětská sanatoria, jedno na Balatonu a druhé v Palicsi.

Jak ohledně zřízení internátů, tak sanatorií koná již vláda pilné přípravy a šetření, jež provázeno jest neobyčejným nadšením a zájmem.

Komitát Bács-Bodrog nabízí 433.502 korun na hotovosti a pozemek ve výměře as 10 jiter, město Kesmark pozemek a 50.000 K, komitát Nyitra 125.000 K, komitát Szeps pozemek i budovu v Löcse a 49.000 K, komitát Komárau 200.000 K, biskup baron Hornig veliký pozemek, obec Voglár 20 jiter pozemku.

I co se týče řízení a správy ústavů těchto pomýšlí vláda postupovati co možno prakticky a spořivě.

Celkem má býti toliko jediný ředitel a sice v hlavním městě Budapešti, jinak mají býti všude asyly řízeny toliko řídícími vrchními lékaři (dirigirende Oberärzte) co přednosty ústavu, a

na mnohých místech pouze sekundárním lékařem s přiměřeným honorářem.

Peněžní správa svěřena bude jedinému byrokratu — totiž správci (Oekonom).

Aby se administrace stala lacinější, a aby nebyla byrokraticky centralisována, má normativ na zřeteli instituci „důvěrníků", kteří by nebyli úředníky a kteří by konali agendu úřední za jistou odměnu.

Kdozoru na administraci, jakož i na jednotnou činnost státních dětských asylu a institucí, spojených s asyly na místě samém, bylo systemisováno místo zemského inspektora.

Přijímání dětí do asylů koná se pravidelně v ústavu samém. Jedině tam, kde by různé poměry na př. přílišná vzdálenost, povětrnost, zdravotní stav dítěte neb jiné okolnosti, byly dopravě dítěte na závadu, může býti dítě přijato a umístěno v kolonii ústavu.

Přijetí do asylu může se též státi bez nároku na veřejný náklad, na základě opatření sirotčího úřadu aneb na žádost některého spolku. Dětem těmto, jichž přijetí do ústavu prokázáno je zvláštními okolnostmi, dostane se — i když jsou v asylu na náklad vlastní neb některého spolku — stejného ošetření jako dětem opuštěným.

Článek 70. normativu ustanovuje, že nemanželské děti, jichž matky si přejí, aby upuštěno bylo od pátrání po majetkových poměrech a po příslušnosti, pojaty byly na náklad ústavů a spolků do asylů. Ustanovení toto narazilo však v anketě na veliký odpor, zejména zástupců sociální demokracie, kteří nepokrytě prohlásili, že odstavec tento slouží toliko dámám vyšších stavů k zakrytí jich poklesků, že však přímo vylučuje ženy proletářů.

Dle názorů některých dámských representantek, jež ovšem zachovaly při jednání ankety úplné mlčení, chová bod tento v textu a v možnosti interpretace nejnápadnější slabost celé osnovy. Prozrazuje totiž, aniž by to bylo přímo vyjádřeno, že má býti zatajování původu dítěte ve mnohých kruzích podporováno. Přáním referenta ankety bylo, aby se vzhledem k choulostivé povaze bodu tohoto a z ohledu na přítomnost dám upustilo od diskuse o článku tomto, a přítomné dámy uznaly ohledy

tyto zcela v pořádku, ač musily si býti dobře toho vědomy, že — byť i bylo snad časem zatajení porodu dítěte v zájmu matky, — přece utajení to zřídka kdy se podaří ženě, za to však tím častěji muži, jenž tímto způsobem veškeré tíže zodpovědnosti snadno uniká. Předseda ministerstva uznal, že v odstavci tom vyslovená idea je sice humanní, že však dle jeho domnění opatření toto nepatří do normativu, nýbrž že mělo by se spíše pojmouti do stanov dotyčných spolků.

Soustava ošetřování dětí je dle normativu tím způsobem organisována, že se děti · státních dětských kolonií odevzdávají pěstounům.

Veškerá v normativu obsažená opatření a nařízení ohledně ošetření a zaopatření chovanců jsou velice pokroková a moderní.

Na základě zkušeností učiněných v cizině rozhodnuto bylo pro soustavu vydržování dětí (Haltekindersystem).

Asyly mají býti administrativními stanicemi takých krajin, jež jsou způsobilé k zakládání dětských kolonií.

V asylu má býti dítě ošetřováno toliko dotud, dokud neučiní se opatření pro další jeho zaopatření. Toliko nemocné, slabě vyvinuté a zvláštní péče a lékařského dozoru vyžadující děti mají býti v asylech chovány. Všecky ostatní děti přicházejí do rukou pěstounů.

Kojenci mají býti výhradně vyživováni prsem, pokud není lékařským nařízením přímo přikázána umělá výživa. Kojenci mohou býti i matce odevzdáni a této může se — nachází-li se s dítětem v asylu a musí-li mimo kojence vydržovati ještě děti a muže neb k výdělku nezpůsobilé rodiče — dostati i peněžní podpory.

Do svazku asylu přijatý kojenec může v době, v niž potřebuje mateřského prsu, a mimo to jeden měsíc po odstavení zůstati v ošetřování matky. Kromě toho může dítě s matkou umístěno býti v způsobilé rodině. V takových případech platí ústav rodinám takým za vydržování kojící matky stanovený poplatek. Matka podléhá disciplině hlavy rodiny a může býti v malé míře i ku práci přidržována, leč jedině potud, pokud by to nebylo na úkor výživě a ošetřování dítěte.

Jedna rodina může převzíti nejvýš tři chovance.

Při dětech starších, od 7— 15 let, dbá se, aby byly umísťovány u rolníků neb u živnostníků.

Kolonie mohou býti zřizovány toliko tam, kde se nejméně 30 vhodných rodin ku převzetí chovanců přihlásí. Zvláštní soustavou umístění dítěte je tak zvaná soustava „rodinných kolonií", které se zřizují na vhodných místech pod vedením způsobilých osobností, a jež slučují nejvýš 10 dětí v stáří od 7 do 15 let.

Děti v rodinných koloniích umístěné zaměstnávají se zemědělskými pracemi a v zimě domácím průmyslem. Děti mají býti co nejvíce dle stáří a nevyhnutelně dle pohlaví roztříděny.

Dosavádní zkušenosti v koloniích vykazují velice příznivé výsledky. Poukazováno bylo jedině mimo jiné na nedostatek a obtíže přiměřeného zaměstnání pro kojící mladé matky, jichž nezaměstnanost bývá semotam i na úkor mravního jich života.

Ohledně výchovy dětí stanoví normativ zásadu, že mají býti děti vychovávány v takových poměrech životních, v jakých se vší pravděpodobností budou tráviti celý svůj život.

U dětí dospělejších má směřovati výchova hlavně k tomu, aby si zvykaly vytrvalé práci, a aby jim práce a dosažený stupeň vzdělání zabezpečily možnost, by si mohli v budoucnosti vydělati chleba.

Nemocné, leč zhojitelnými neduhy stížené děti mají se umísťovati v sanatoriích, jež se k tomu účelu zřídí.

Normativ předpisuje i pro děti, stížené nezhojitelnými neduhy a duševními neb tělesnými vadami, aby byly umísťovány ve státních ústavech. Leč při jednání o tomto článku v anketě přišlo na jevo, že takových státních ústavů v Uhrách dosud ani není.

Vždyť z vypočteného počtu as 20.000 blbých, hluchoněmých, a jinými nezhojitelnými neduhy stížených dětí mohlo býti sotva několik set ubožáků zaopatřeno v stávajících ústavech.

Že za takových poměrů je zřizování podobných ústavů nevyhnutelnou potřebou, není třeba zvlášť dokazovati.

Na jiném místě stanoví normativ dále, že zůstane opuštěné dítě do 15. roku ve svazku se státním asylem dětským. Prve než však dítě dosáhne tohoto věku má býti povinností ředitele asylu, aby všemi možnými prostředky působil k tomu, aby dítěti po dosažení 15. roku věku zabezpečeno bylo bezpečné ži-

votní postavení v nějaké rodině neb hospodářství, aneb v nějakém průmyslovém neb obchodním závodě. Proti tomuto ustanovení vyslovena byla v anketě zajisté ne neodůvodněná námitka, že nehledě ku velikým obtížím praktického provádění tohoto předpisu má se dávati zvláštní přednost státním chráněncům před dětmi svobodně v manželských rodinách vychovanými, jež mají býti před prvými odstrkovány.

Děti obdařené zvláštním nadáním mají býti dle normativu přijímány do různých bezplatných internátů státních vyučovacích ústavů.

Hlavní váhu klade vláda na vydatnou součinnost se společenskými činiteli a se stávajícími spolky, zřízenými ku ochraně dítěte, poněvadž ze součinnosti této čerpá sílu netoliko společnost, nýbrž i stát. Z té příčiny směřuje čtvrtý odstavec normativu k tomu, aby státní a společenská součinnost uvedena byla v organickou souvislost s autonomní správou.

A sice organisuje normativ souvislost tuto jak v kolonii, tak i v sídle asylu a upravuje též vzájemný poměr a styk jednotlivých asylů mezi sebou a se zemí.

Vždyť na celé čáře má býti zamezeno převládání byrokratismu, jenž již tak často znesnadnil společnosti lidské konání filantropie a dobročinnosti. Kromě toho má však i činnosti samosprávných orgánů býti poskytnuta možnost, aby nejkrásnějšímu úkolu samosprávy, totiž úpravě chudinství a ochraně dítěte, mohly zasvětiti své působení. Vždyť naše století bude povoláno, aby utvořilo i mezinárodní právo chudinské.

I zásadě této razí normativ dráhu stanovením, že zahraničným opuštěným dětem do 15 roku věku, žijícím v uherském území, dostati se má ohledně ochrany dětské stejného ošetření jako dětem do Uher příslušným, a že mají býti přijímány ony rovněž do státních asylů jako děti domácí. Ustanovení toto mohlo by dle názoru Kol. Szella tvořiti základní kámen k mezinárodnímu právu dítěte.

Ze zajímavého jednání ankety vytrysklo kromě toho, co již shora bylo uvedeno, několik návrhů a podnětů, jež pro jich význam nemožno pominouti mlčením, a jež zaslouhují zvláštní pozornosti.

Potěšitelným zjevem jest, jak vlídného přijetí a takměř jednomyslného souhlasu delegátů ankety a i předsedy ministerstva

dostalo se podnětu danému zástupcem sociální demokracie, totiž, aby vypuštěn byl úplně 3. článek normativu, jenž připouští, aby bylo používáno dětí do 12. rok věku k službám čeledním neb učednickým, a jenž jest v zjevném odporu s humanitou a se správnou soustavou živnostenskou.

Naproti tomu dán byl z jiné strany podnět, aby se stát staral netoliko o péči o děti do 14. roku věku, nýbrž i o návštěvu aspoň čtyř středních škol aneb školy živnostenské.

Ač do normativu pojato jest ustanovení, aby děti, jichž zneužívá se k žebrotě, byly nuceným způsobem pojaty v obor státní ochrany, a aby tímto způsobem čelilo se děsnému zneužívání, jaké provádí se žebrotou a nočním potulným obchodem dětí, přece navržen byl ku zvýšení zákonité záruky dodatek k § 1., aby byly za opuštěné prohlášeny i děti, jež přidržovány jsou rodiči neb jinými osobami k žebrotě, aneb z jichž výdělku se dotyčné osoby živí.

V plném souhlasu předsedy ministerstva s pokyny danými přijat byl anketou návrh na vypuštění § 3.

Zvláštní pozornosti zasluhuje vyjádření přednosty ministerstva, že uznává taktéž potřebu řešení otázky práce dětí buď pomocí revise živnostenského řádu neb řádu čeledního, či zvláštní osnovou, a že bude k tomu působiti, aby práce dětí byla do věku co možno nejvyššího úplně zakázána.

Vzhledem k tomu, že pojem opuštěného dítěte a hranice pojmu toho nezdály se členům ankety býti dosti jasnými, poukazováno bylo z mnohých stran na potřebu taxativního vypočtení případů ochrany dítěte buď obmezením neb rozšířením pojmu toho.

Za tím účelem navrženy byly různé změny § 1., čelící jednak k tomu účeli, aby do kategorie dětí opuštěných byly výslovně pojati i nalezenci, jednak aby se dětem nemanželským neposkytovala výhradní podpora.

Z vysvětlení, daných předsedou ministerstva, vysvítá, že nalezenci musí býti pojati nevyhnutelně do kategorie dětí opuštěných, ježto i zákon o nich mluví, a že dle výslovného znění osnovy mohou ochrany státní býti výjimečně účastnými i děti takých rodičů, jež z mravních neb z jiných příčin jsou v postavení, které spadá mimo rámec základního tohoto pojmu.

Vzhledem ku vysoké úmrtnosti dětí v prvním věku života poukazováno bylo z mnohých stran na potřebu, aby zákon o státní ochraně dětí vrcholil v péči o kojence, jakož i na potřebu vyučování dětské hygieně o přirozené výživě kojence, na potřebu úpravy ústavů k umísťování téchže, na potřebu přirozené výživy kojenců prsem, na potřebu zřizování jeslí a j. v. Při té příležitosti doporučováno zavedení francouzské soustavy, dle níž ponechávají se děti u matky, které dostává se státní podpory, i po ukončené době kojení. Velikou výhodou instituce této jest, že se tím upevní svazky rodinné mezi matkou a dítětem, a že v četných případech takové nemanželské děti dodatečným sňatkem bývají legitimovány.

Žádána výslovně i pronikavá odpomoc proti stále více a více šířící se bídě dětí poskytováním vhodného útulku, jakož i poskytováním ošetřování a event. přiměřené výchovy dětem stiženým různými nezhojitelnými chorobami a vadami tělesnými i smyslovými. Toho dosíci lze zřizováním ústavů státních k ošetřování nezhojitelných nemocí dětských, zřizováním mořských léčebných ústavů či hospicu pro děti skrofulosní, ústavů pro hluchoněmé, slepé, epileptické, idioty a mrzáky vůbec.

Dále dán byl podnět k tomu, aby dle vzoru francouzského spojena byla s asyly instituce poskytování mléka zdarma pro děti chudiny. Při tom poukazováno bylo některými delegáty ankety, že v Uhrách není dosud ni jediného ústavu státního k ošetřování nezhojitelných neduhů dětských, a že dosud účeli tomu slouží toliko malý soukromý ústav pro 75 dětí, jakož i že je v Uhrách 15.940 idiotů, z nichž většina postrádá asylu.

Konečně bylo poukázáno, že nedoporučuje se umísťování dětí do káznic, nýbrž spíše do pracoven po vzoru anglickém, kde je zásadou, že nejlepší a nejosvědčenější prostředek vychovávací je práce, kterou se dítě přivádí do postavení, že se může samostatně vydržovati. Bylo též poukazováno na potřebu výchovy dostatečného ošetřovatelského personálu pro asyly a na zaměstnání co nejvíce žen v asylech.

Povšimnutí zasluhuje též návrh, aby k uhražení nákladů osnovou touto vzešlých byla dle analogie vojenské taxy zave-

dena zvláštní daň pro mládence a aby propagovala se idea ochrany dítěte, podobně jako v jiných státech evropských, různými konferencemi, poradami, časopisy a kalendáři.

Utěšený vývoj závažné této sociálně-politické, humánní i národohospodářské otázky ve svobodném státě uherském podává nezvratný důkaz, kam může dospěti samospráva i národa, nemohoucího se řaditi ku nejstarším kulturním národům.

Rovněž patrno jest i nade vší pochybnost, kam byl by dospěl za tu dobu kulturně vysoce postavený národ český ve snahách humanitních a sociálně-politických, kdyby, tak jako národ uherský, vybaven býval z úzkoprsého, vše dusivého centralismu vládní soustavy rakouské, a kdyby používati mohl podobného práva sebeurčení, a jak politické tak i kulturní a osvětové svobody!

ELEKTRICKÁ DOPRAVA.

Napsal Ing. Vladimír List.

(Dokončení.)

Z týchž příčin jako Italie zajímají se o elektrickou dopravu na hlavních drahách i Švýcary a Švédsko. Ve Švýcařích experimentuje právě strojírna Oerlikon se systémem W. Léonard, určeným specielně pro pohon dlouhých hlavních tratí. Elektrické lokomotivě přivádí se jednofásový proud vysokého napětí 15000 V a pohání se jím elektromotor. Tento otáčí generátorem vyrábějícím stejnosměrný proud o 600 V, kterým se teprve napájejí motory, ženoucí lokomotivu.

Sestrojena lokomotiva váží 44 t a vyvine 5000 kg tahu při 40 km rychlosti. Tento systém spojuje výhodně snadné přenášení energie na značné vzdálenosti proudem střídavým, se snadným regulováním a znamenitými vlastnostmi motorů stejnosměrným.

Ve Spojených státech užito poprvé na právě dokončované trati 75 km dlouhé, Washington-Baltimore-Annapolis, proudu jednofásového přímo k pohonu hnacích motorů pro rychlost 64 km za hodinu.

Nutno dosud vyčkati výsledku obou těchto pokusů, ale rozhodně mají oba tyto systémy velké naděje do budoucnosti, omezujíce se, podobně jako systémy s proudem jednosměrným, na jediný přívodný drát.

Od drah hlavních počínají se pozvolna odlišovati tratí pro velkou rychlost. Zvolně, však stále stoupající rychlost expressních vlaků dostoupila asi v letech devadesátých krajní meze, která byla dána spodní stavbou normálních hlavních drah a tehdejší konstrukcí parní lokomotivy. Shledalo se, že spodní stavbu nutno pro rychlosti vyšší 80 km za hodinu sesíliti, a že lokomotivou dvouválcovou nelze mez tuto překročiti. Elektrotechnikové pokoušeli se brzo užíti i pro tyto vysoké rychlosti elektromotoru, jsouce k tomu pobádáni jeho znamenitými vlastnostmi, hlavně velkou rychlostí otáčecí bez střídavých rázů, způsobených hmotami semotamo chodícími, jak tomu jest u lokomotivy parní.

Tak experimentuje r. 1893—95 ve Francii Compagnie des Chemins de fer de l'Ouest s elektrickou lokomotivou Heilmannovou; lokomotiva tato jest vlastně pojezdná elektrárna, neboť nese na silném rámu parní kotel, ženoucí parní stroj. S ním jsou spojeny dva generátory, vyrábějící stejnosměrný proud pro 8 hnacích motorů po 125 HP. Lokomotiva byla sice znamenitě konstruována, geniálně promyšlena po stránce technické, byla však nesmírně drahá; docíleno s ní 100 km za hodinu.

R. 1895 zaveden na trati Nantasket-Beach u New-Yorku pohon lokomotivním vozem o 128 km rychlosti s plným úspěchem.

Tři léta na to zkouší druhá velká železniční společnost francouzská Compagnie Paris-Lyon-Mediterranée čistě elektrickou lokomotivu akkumulatorovou a docílí opět jen 105 km za hodinu.

Zatím však vyvinula se konstrukce parních lokomotiv znamenitým způsobem, tak že rychlosti 120 km jsou moderním lokomotivám čtyřválcovým dobře možny. Tak docílila rychlíková lokomotiva vystavěná Českomoravskou strojírnou r. 1901 pro c. k. rakouské státní dráhy maximální rychlosti 140 km za hodinu.

Tento vývoj parní lokomotivy nutil elektrotechniky ještě k vyšším rychlostem. R. 1899 experimentovala firma Siemens & Halske v Gross-Lichterfelde u Berlína s elektrickou lokomo-

tivou na proud třífásový o 10000 V napětí a 60 km rychlosti. Neobyčejně příznivé výsledky vedly v Berlíně k založení Studien-Gesellschaft für elektrische Schnellbahnen, mající za účel dosáhnouti elektrickým pohonem rychlosti až 200 km za 1 hodinu. Společnost dostala vojenskou trať Zossen-Marienfelde v délce 23 km k disposici a zkoušela r. 1901 dva motorové vozy provedené firmami Siemens & Halske a Allgemeine Eelektricitaetsgesellschaft. Vozy pro 50 osob měly 4 motory po 250 HP na proud třífásový o 1150—1880 V napětí. Proud ten byl přeměněn transformatorem, uloženým na motorovém voze z třífásového proudu o 10.000 V napětí přiváděného postranním vedením do vozu. Při zkouškách docíleno trvale rychlosti 160 km za 1 hodinu — dnešního maxima[1]); dále jíti nedovolovala spodní stavba dráhy. Pro zajímavost uvádím, že při této rychlosti přemožení odporu vzduchu vyžadovalo 630 HP, přemožení tření 320 HP. Zkušenosti nabyté těmito pokusy vedly firmu Siemens & Halske k sestrojení lokomotivy pro rychlost 105 kilometrů za 1 hodinu užívající přímo vysokého napětí 10.000 V na motorech; mrtvá váha značně zmenšena vyloučením transformátorů.

To jsou poslední výsledky, kterých docíleno při rychlé dopravě elektřinou, daleko četnější jsou však projekty různých dráh o velké rychlosti. Tak vypracoval r. 1891 pešťský prof. Ziepernowski projekt na spojení Vídně a Pešti elektrickou železnicí s motorovými vozy o 200 km rychlosti, podobné projekty jsou pro spojení New-Yorku s Philadelphií, Berlína s Hamburkem a Paříží s Brusselem.

Mezi Manchestrem a Liverpoolem se dokončuje trať na rychlost 140 km, a loni ukončila Société Cockeril projekt na spojení Brusselu s Antwerpami visutou dráhou systému Langen o 150 km rychlosti.

Není celkem v tomto oboru dosud žádného definitivního řešení, ale stojíme již přímo před ním; výsledky uvedených pokusů jsou mnohoslibné, obtíže uskutečnění také dráhy jsou dnes již spíše finanční, nežli technické.

---

[1]) Rychlostní rekord po krátkou dobu má však dosud parní lokomotiva č. 999 z dílen Baldwinových ve Spojených Státech; docílila 163 km za hod., ovšem jen na krátko a ve výminečném případě.

Definitivně však opanovala elektřina dráhy horské jak adhesní tak ozubnicové[2]). Možno totiž dociliti elektřinou poměrně nejlehčích vozidel s jednoduchým mechanismem o velmi malých rozměrech; mimo to dovoluje elektromotor využiti přirozeného spádu při jízdě dolu: elektromotory horské dráhy se při sestupování otáčí váhou klesajícího vozu a mohou pracovati jako generatory, vyráběti elektrický proud a vraceti ho přívodným ústrojím do sítě. Pomáhá tak sestupující vozy elektrárně vytahovati vozy stoupající; klesající vůz se zároveň touto prací motorů brzdí. Toto využití spádu jmenuje se rekuperace.

Prostou adhesí možno motorovým vozem překonati stoupání až 100‰. Takové trati jsou k. př. ve Francii Fayet—Chamonix pod Mont-Blanc: vozy mají po dvou 50 HP motorech a jezdí ve stoupání 90‰ rychlostí 10—11 km; podobně jsou zařízeny trati Türkheim—Drei Aehren v Elssasku a jinde.

Při drahách ozubnicových o stoupání až 480‰[3]) otáčí jeden neb dva silné motory pomocí dvojitého zubového převodu ozubeným kolem zapadajícím do ozubnicové tyče uložené uprostřed dráhy. Pro delší trati užívá se zde s prospěchem proudu třífázového a rekuperace při sestupování. První trať toho druhu byla v Pittsburgu r. 1887, po ní následovaly r. 1892 trať na Salève u Ženevy a r. 1894 trať v Barmen v Německu, ona o stoupání 250‰, tato o 185‰, obě jsou na proud stejnosměrný. Všechny novější užívají proudu třífázového, tak trať Zehmatt—Gorner Grat a četné jiné ve Švýcařích, Americe a Anglii. Nejzajímavější dráha toho druhu se právě dokončuje: trať Scheidegg—temeno Panny, 12.3 km dlouhá, stoupající ze 2064 m na 4093 m; z celé trati jest 10.4 km vedeno tunelem, by se chránila před lavinami a sněhem. Na konci trati zdvihá turisty vytahovadlo 73 m vysoké na temeno Panny 4466 m nad mořem. Doprava se provozuje na trati o průměrném stoupání 250‰ při střední rychlosti 8·5 km za 1 hodinu lokomotivami o dvou 125 HP motorech. Třífázový proud vyrábí se

[2]) Mechanickou dopravu umožňuje tření mezi hnacími koly a kolejnicí je-li přirozeně drsná, mluvíme o dráze adhesní (přilnavost), je-li opatřena zuby o dráze ozubnicové. Tření větší se tlakem, tím i tah adhesí umožněný; proto se hnací kola zatěžují neb umisťují tak, aby přenášela největší díl váhy vozu neb lokomotivy.

[3]) Dráha na Pilát ve Švýcařích.

vodními turbinami v Lauterbrunnen a rozvádí napětím 7000 V podél celé trati. Elektrické zařízení provedly švýcarské strojírny Oerlikon a Brown, Boveri &Cie.

Mimo horské dráhy jsou i četné krátké lanové dráhy švýcarské a jiné poháněny elektřinou. Pohon proveden tak, že se lanový kotouč, přes který jde lano spojující oba vozy, otáčí elektromotorem.[4]) Letošního roku přeměněna i pražská lanová dráha na Letnou firmou F. Křižík na pohon elektrický. Při této užito zcela nového principu tím, že hnací motory (2 po 14 HP) dány přímo na vozy. Tak odpadne obsluha motoru u lanového kotouče. Při jízdě pracují motory vozu stoupajícího a vytahují následkem zavěšení na lanovém kotouči pouze převahu. Krátká tato trať — 105 m délky, 36 m výšky, 340‰ stř. stoupání — jest zajímavá, že při ní užito též proudu třífázového o 150 V napětí z pražské elektrárny.

Elektřina razila si ve formě elektrické lokomotivy vítězně dráhu i na loděnice, do různých velkozávodů, hutí a dolů. V těchto pomalu mizí idylličtí důlní koně, tradicionelně slepí, a jsou nahražováni silnými až 100 HP elektrickými lokomotivami vlekoucími celé vlaky huntů.[5])

V článek o elektrické dopravě spadala by i doprava směrem vertikálním, jaká se děje různými elektricky hnanými zdvihadly, jeřáby, těžnými stroji a paternostery, jakož i rudní a nákladní dráhy, trottoirs roulants, elektrické systémy à la pneumatická pošta, než pomíjím zúmyslně těchto užití, pro jich příliš odborný význam.

Nemohu však nepřipomenouti, že se počalo elektřiny užívati i pro vlek lodní na kanálech a kanalisovaných řekách, že pojíždí již mnoho akkumulatorových člunků na nejrůznějších vodách, a že první vědecky propracovaný řiditelný balon Renarda a Krebse obletěl r. 1888 Dôme des Invalides poháněn jsa elektromotorem.

Ku konci ještě několik závěrečných úvah.

Mohutný rozmach elektrické dopravy vyjádří nejlépe tabulka udávající pro různé země délku veřejných tratí elektricky poháněných[6]) a počet motorových vozů neb lokomotiv.

[4]) Na př. Loschwitz u Drážďan.

[5]) Elektrických lokomotiv užívá se na Kladně v dolech Společnosti Stát. drah a Pražské montaní společnosti.

[6]) Tramwaye a všeho druhu dráhy kolejnicové.

Roku 1902 bylo

ve Spojených Státech	36400 km	s 53151	motor. vozy	
v Německu	3099·4 »	s 7290	»	»
ve Francii	1486·4 »	—	—	—
v Anglii	1330·0 »	—	—	—
v Rakousku	412·8 »	—	—	—
v Uhersku	191·1 »	—	—	—

V zemích koruny České jsou letos tyto trati v obecném užívání:

Bílsko—Zigeunerwald	tram.	4·84 km
Brno	»	18·61 »
Jablonec	»	21·90 »
Liberec	»	6·19 »
Marianské Lázně	»	2·31 »
Most	»	12·90 »
Olomouc	»	5·35 »
Plzeň	»	10·60 »
Praha (městské)	»	43·17 »
Praha—Libeň—Vysočany	»	7·51 »
Praha—lanová dráha	»	0·11 »
Přívoz—Mor. Ostrava—Vítkovice	»	10·00 »
Tábor—Bechyně	míst. dr.	23·80 »
Teplice—Eichwald	tram.	10·51 »
Ústí n. L.	»	7·15 »
		184·95 km

Elektrická tramway rozšířila se dnes do všech končin světa, užívá se jí v hlavních městech koloniálních i domorodných, jako k. př. na Korei v Soelu, v Japanu a jinde.

Na poli tramvaye, drobných drah a městských drah, tedy celkem drah s hustou dopravou a častými zastávkami, zvítězila elektřina úplně. Poskytuje zde levnou, rychlou, spolehlivou a pohodlnou dopravu plnou měrou a v nejrůznějším provedení od levného omnibusu až do rychlého salonního vozu pařížského métropolitain.

Za to podléhá dosud v samostatné vozbě automobile poháněné tepelným motorem, připravuje se však k zápasu s parní lokomotivou u dráhy hlavní. Výsledek zápasu toho nelze přesně předvídati, a nebude ani všude stejný, jsa závislý od lokálních poměrů.

Jisto jest tolik, že se elektrická doprava — lokomotivou — nehodí pro dlouhé nákladní vlaky s malou rychlostí, zde jest

parní lokomotiva úplně na místě pracujíc technicky i administrativně oekonomicky.

I pro vyšší rychlosti do 100 km jest dnes moderní parní lokomotiva znamenitě propracována, pracuje technicky skoro stejně oekonomicky[7]) jako lokomotiva elektrická, vyžaduje pouze poněkud větší obsluhy a vyšších nákladů na udržování, má však výhodu naprosté neodvislosti.

Elektická lokomotiva jsouc jednodušší potřebuje pouze jednu osobu k obsluze, vyžaduje menšího udržování, nepotřebuje uhlí k zatápění a udržování tlaku ve stanicích, neobtěžuje kouřem, jest daleko klidnějšího chodu, a umožňuje rekuperaci.

Proti tomu jsou však velká vydání investiční způsobená elektrárnami a vedením; pokud se jich amortisace vyváží tím, že pracuje stationérní parní kotel výhodněji nežli kotel lokomotivy[8]), že možno při onom užiti levnějšího paliva, jakož i že ve velké elektrárně o mnoha 1000 HP se pracuje vůbec úsporněji nežli na mnoha lokomotivách, není dosud určitě rozhodnuto. Jisto ovšem je, že by se takové elektrárny zásobováním obcí podél trati elektřinou k osvětlování a pohonu motorů dopracovaly ještě lepších finančních výsledků.

V zemích nemajících vlastního uhlí za to však dobré vodní síly, jest elektrická doprava rozhodně výhodna a jistě se rychle v nich rozvine. Švýcary spotřebovaly na př. r. 1899 353.000 t uhlí z ciziny pro své dráhy, proto vypracován projekt pro pohon všech švýcarských drah elektřinou. Po stránce finanční není nezajímavý:

elektrárny . . . . . 51 mil. franků,
vedení . . . . . 70 „ „
motorové vozy a lokomotivy 40 „ „

Proti čistě elektrické dopravě na drahách hlavních vzpírají se také kruhy vojenské, neboť doprava na celé trati závisí jednak od elektrárny, jednak od vedení. Poškozením oné nebo tohoto může nepřítel zničiti dopravu v celém kraji.

Úplně však zvítězila elektřina na drahách speciálních a horských, dráhy rychlé pak jistě se budou elektricky provozovati.

---

[7]) Z tepelné energie v parním válci využije pro užitečnou dopravu parní rychlíková lokomotiva asi 0·52, z energie v parním válci v elektrárně užije elektrická lokomotiva k dopravě asi 0·54.

[8]) V stationérním kotli vyvine průměrně 1 kg uhlí 7·65—7·95 kg páry v lokomotivním 5·46 – 6·81.

Jest totiž parní lokomotiva pro velké rychlosti příliš drahá, nepracuje ekonomicky, pomalu se rozjíždí a příliš mnoho trpí prudkými střídavými rázy.

Nastane tedy asi v dopravě na drahách hlavních jakési roztřídění, třídní vývoj.

Končím výrokem F. J. Sprague-a, tvůrce elektrické dopravy: „Nikdo snad nebyl činně zaujat elektrickou dopravou více než já a nemá v její budoucnost větší víru moji. Budoucnost tato nespočívá však v hromadném zničení velkých stávajících systému, ale ve vyvinutí vlastního tvůrčího pole, o přesných mezích, ale veliké rozlohy. Elektřina vyplní toto pole skoro výlučně: nahradí parní lokomotivu na hlavních tratích předměstských a lokálních, zmocní se většiny tramwayí a drah městských nad zemí i pod zemí; bude užitečnou pomocnicí na drahách hlavních; bude výlučně užívána na drahách horských; bude konečně rychle spojovati velká centra, ale nezvolí nerářkem parní lokomotivě, podobně jako elektromotor neodzvonil parnímu stroji. Obě mají své vlastní a oprávněné úkoly pro ukojení potřeb naší civilisace.“

ROZHLEDY.

POLITIKA A VEŘEJNÁ SPRÁVA.

POLITIKA VNITŘNÍ.

15. červen až 15. červenec.

Zvratnost poměrů došla vrcholu. — Letošní kampagne parlamentární vykazuje jako výsledek positivní jen přijetí zákona o nedělním klidu a lokálních drahách. Jinak jest úplně sterilní. — Zákon o kontingentu cukerním a nový branný zákon staly se bezcennými. — Výbory vyrovnávací a celní práce své nedokončily. — Parlamentární projednání rozpočtového provisoria českou obstrukcí zmařeno. — Zahájení obstrukce technické, jeho příčiny a důsledky. — Volby do delegací. — Odročení říšské rady. — Použití § 14. — Vrchol krise politické. — Demisse ministra dr. Rezka a kabinetu Körberova. — Odmítnutí demisse dra. šl. Körbera a ostatních ressortních ministrů, přijetí demisse Rezkovy. — Krise politická trvá. — Postavení české

delegace vůči změněným poměrům. — Otázka zákazu rayonů a úpravy platů auskultantských.)

Měsíc předchozí přinesl konce letního zasedání parlamentu rakouského za poměrů dojista pramálo utěšených. Vláda, která si za svůj princip položila: *„vládnouti bez parlamentu"*, a která nedbajíc ústavnosti hleděla zničiti nebo alespoň stížiti každou formaci, jež by vedla k utvoření nějaké pevné majority sněmovní, klidila ovoce této své neblahé setby.

Zbahnělost poměrů politických, jež vylíčena byla v článcích minulých, došla v druhé polovici měsíce června svého vrcholu. Z positivních prací parlamentem od nového roku provedených, možno uvésti jen projednání *zákona o nedělním klidu ve 2. a 3. čtení a probrání zprávy výborové o drahách lokálních*, která po návrhu českých poslanců se na denní pořádek před provisorium rozpočtové dostala a s urychlením v pravdě uznání hodným, zásluhou českého klubu, ve dvou schůzích dne 17. a 19. června ve druhém i třetím čtení odhlasována.

Jinak však honosí se celé letošní zasedání *parlamentu* neobyčejnou *sterilností a prázdnotou*. Zejména z t. zv. státních nezbytností neprosadila vláda ani jedné. Vždyť i oba předměty v lednu a v únoru projednané, jimž byla nemalá cena přikládána, totiž *zákon o kontingentaci cukerní výroby i nový zákon branný* pozbyly událostmi pozdějšími úplně své hodnoty, tak že ani tyto dva zákony nemohla vláda jako vymoženosti své položiti si na konto aktivní, nýbrž naopak seznala k své žalosti, že zatěžují její passiva.

Pokud jde o *zákon kontingentační*, poškodilo silně prestiž Rakouska a málo povzneslo reputaci naší vlády jak za hranicemi, tak i doma faktum, že bylo stanovisko, které vláda zastávala a pro něž se nemálo exponovala, přes všecko její úsilí účastníky komisse brusselské, jednomyslně uznáno za nesprávné a protismluvné. Faktem tím netoliko pozbyla ceny vymoženost zjednaná zákonem kontingentačním, nýbrž naopak postižen nemálo rakouský průmysl cukerní i export cukerní, který počítaje s povolenou kontingentací své disposice učinil, a nyní úplně ve všech svých výpočtech byl sklamán vinou vlády, na jejíž určité prohlášení spoléhal. Vláda bude dle všeho donucena učiniti opatření, aby zákon kontingentační byl annulován, načež zbude asi cukrovarům samým, aby *svépomocí* chránily se proti následkum brusselské konvence, proti nimž je vláda ochrániti nedovedla.

Rovněž stala se, alespoň pro přítomnost, bezpředmětnou vymoženost vlády rakouské v otázce *nového branného zákona*, ježto v Uhrách boj zahájený proti žádanému zvýšení počtu nováčků, který vedl k demissi kabinetu Szellova, skončil úplným vítězstvím obstrukce

a naprostou kapitulací nového kabinetu Khuen Hedervaryho, jenž brannou předlohu vzal prozatím z denního pořádku sněmu uherského.

Tím přichází k praktické platnosti dodatek v rakouský zákon branný pojatý, dle něhož i v Rakousku zaručení povoleného *většího* počtu mužstva prozatím státi se nesmí, následkem čehož nový zákon branný oběma sněmovnami rakouskými přijatý a korunou sankcionovaný, má posud jen cenu theoretickou.

Co do ostatních „nezbytností státních" nepodařilo se vládě rakouské za celou více než pětiměsíční kampagne ani k tomu dospěti, aby příslušné jednání meritorní o aktuelních státních potřebách bylo ve sněmovně zahájeno.

Pokud jde především o otázku: *rakousko-uherského vyrovnání*, nedokončily dosud výbory svých prací.

Výbor vyrovnávací probral v četných schůzích toliko osnovu smlouvy obchodní a vyrovnávací s Uhrami, aniž by se byl ujal rokování o ostatních předlohách s vyrovnáním souvisejících a s osnovou zmíněnou současně předložených. Výbor tento přijal sice osnovu onu ve znění vládním, zejména odhlasoval na konec (dne 24. června b. r.) i velesporný článek IX., vztahující se k úpravě tarifu na drahách, však průběh toho jednání mohl vládu, ač výsledek jeho na konec pro ni příznivě vyzněl, přece snad dostatečně poučiti o labilnosti jejího postavení i o nesnázích, se kterými musí zápasiti kabinet, o žádnou konsolidovanou většinu se neopírající.

Poučení toho se jí dostalo obzvláště malým intermezzem, které se odehrálo při jednání tohoto výboru dne 6. června, když přes odpor ministra železnic i přes prudké námitky dra. Körbera bylo valnou většinou odhlasováno, že vláda musí předložiti výboru akta o dohodnutí, jež se ohledně výkladu odstavce 1., 2. a 6. čl. IX. mezi ní i vládou uherskou stalo.

Vzhledem k značné většině výborové, která tu proti vládě vystoupila a jí porážku způsobila, byla vláda donucena k ústupu a sděliti s výborem ve schůzi nejbližší, dne 18. června odbývané, výklady žádané.

Taktéž i *výbor celní* nemohl dokončiti úplně úkol svůj. Probral sice všecky *nesporné položky celního tarifu*, ba odhlasoval i zákon, který tarif tento provází, však nechal nevyřízeny všecky ony položky, jichž odklad pro spornost byl usnesen. V poslední své schůzi dne 25. června odbývané, vykonal přehlídku těchto odstavených položek a provedl — abychom tak řekli — uzávěrku svých účtů.

Bilance činnosti jeho jest, uváží-li se, že právě k projednání zbývají ony položky, které k debatě zavdávají podnětu, a při kterých lze s pravděpodobnosti očekávati návrhů na změny, pro vládu zajisté ne zvláště potěšitelnou. Vládě nastává nyní úloha o všech položkách odstavených zavésti ve směru výborem naznačeném jednání s vládou

uherskou, jehož výsledky budou opět předloženy výboru celnímu, aby o nich učinil svá definitivní usnesení.

Nepodařilo-li se vládě v těchto otázkách dojíti kýženého cíle, potkala se s *naprostým nezdarem*, pokud jde o projednání *rozpočtového provisoria na druhou polovici běžného roku.*

Rozpočtové provisorium, na denní pořádek sněmovny dané, mělo pravidelným pořadem dospěti k jednání dne 23. června b. r., když byly nedělní klid a dráhy lokální, usnesením sněmovny dne 26. května před rozpočet vřaděné, skončovány. Však český klub spatřuje v parlamentárním projednání rozpočtového provisoria jednak projev důvěry k vládě, jednak upevnění jí v jejím optimismu a mínění, že lze postupovati ku předu bez rozřešení otázky české, rozhodl se projednání toto nepřipustiti.

K cíli tomu hotovil se sáhnouti k obvyklému prostředku obstrukčnímu, t. j. *k projednávání pilných návrhů*, jimž zbývající doba do konce měsíce června měla býti vyplněna a proto podal ke starým svým pilným návrhům v lednu odloženým, některé pilné návrhy nové, aktuelních záležitostí se týkající. Navrhl zejména jednak pilné projednání zprávy výborové o sestátnění drah a o zrušení § 14. st. z. z., jednak urychlené usnesení sněmovny, že mají práce výborové vyrovnání s Uhry se týkající dotud býti zastaveny, dokud nebude rozřešena krise v Uhrách, kde byl právě po marném pokusu Tiszově, sestaviti kabinet, pověřen Khuen-Hedervary úkolem, otěži vlády se ujati.

Pozoruhodným bylo zjevem, že proti této taktice české pod heslem ochrany zájmů a potřeb státu vystoupila strana, která jinak pramálo o rakouský stát se stará, totiž Všeněmci. Ti položili si za úkol pracovati k tomu, aby rozpočet státní *parlamentárně* byl projednán a proto navrhli, aby rozpočtové provisorium bylo před ostatními pilnými návrhy jako pilný předmět projednáno. Návrh tento na konci sezení sněmovního, dne 19. června učiněný, byl předsedou sněmovny s poukazem na § 42. jedn. ř., jenž prý nedopouští, aby předměty na pořad denní dané, byly jako „*pilné*" k jednání přivedeny, odmítnut a týž výrok učinil i předseda sněmovny o obou českých návrzích, vztahujících se na sestátnění drah a zrušení §u 14., týž den podaných, poněvadž oba tyto předměty v upraveném denním pořádku se již nacházely.

Z české strany nebylo proti tomuto výkladu presidentovu, jenž patrně byl proti Všeněmcům namířen, ničeho namítáno. Za to však nehodlali se Všeněmci s tímto rozhodnutím spokojiti a chystali pro schuzi příští, na den 23. června položenou proti tomu příslušnou akci.

Poněvadž při pochopitelném rozechvění, jaké právě v rozhodné době této ve sněmovně panovalo i při horečné snaze vlády, přece jen parlamentárního vyřízení rozpočtového provisoria dosíci, nebylo lze

bezpečně počítati na to, že by sněmovna, kdyby jí otázka ta byla předložena k rozhodnutí, výklad předsedův schválila, usnesl se český klub energickým vystoupením svým překaziti každou jakoukoli akci směřující k tomu, aby pod kteroukoli záminkou nebo v jakékoli formě rozpočtové provisorium k jednání mohlo býti přivedeno. Proto zahájil hned v nejbližší schůzi, dne 23. června otevřenou, technickou obstrukci návrhem, aby byly čteny všecky interpellace podané, čímž zabrán několikahodinný čas, aniž mohlo býti přistoupeno k jednání meritornímu.

Tento akt českého klubu podal všem stranám sněmovním doklad o nezměnitelném odhodlání poslanců českých, *vládě Körbrově*, která jen trochou povolností mohla obstrukci českou odvrátiti, která však nemajíc buď dosti vule nebo dosti moci, ze zajetí německých stran Čechům všecka práva odpírajících se vyprostiti a o požadavcích českých spravedlivě rozhodnouti, ničeho pro uspokojení Čechů neučinila, *za žádnou cenu provisorium rozpočtové nepovoliti*. Proto také nebyl ani odnikud učiněn pokus Čechy od obstrukce jejich odvrátiti, nebo obstrukci jejich zlomiti. Naopak podán byl hned při prvním tomto obstrukčním dnu, sotva ze vyžádané čtení interpellací bylo skončeno, ze středu německých katolíků návrh na konec schůze, kterýžto návrh za velikého odporu Všeněmců, jimž tím byla odňata možnost akci proti presidentovi sněmovny chystanou, uskutečniti byl přijat, a schůze skončena.

Schůze tato byla v letním zasedání *řádnou schůzí poslední*. Na druhý den večer svolána byla jen mimořádná schůze *k volbě delegací*, načež dne 25. června říšská rada odročena, aby ještě koncem měsíce mohl předseda ministerstva použiti § 14. k povolení rozpočtového provisoria na zbývající dobu roční.

Říšská rada ustala sice ve své nečinné činnosti, vláda byla zase svobodnou, a měla dokořán otevřeny dveře k §u 14., jehož také k vydání rozpočtu použila, *však poměry politické tím nikterak nebyly zlepšeny*. Naopak všeobecné přesvědčení o neudržitelnosti nynějšího stavu znamenaného četnějšími neúspěchy vlády, jak v cizině, tak i doma na straně jedné, průběh i konec krise v Uhrách, kde autorita státní kapitulovala před stranou obstrukční, na straně druhé, všecko to nemohlo ani při vládě rakouské, ač tato osvědčila se býti dosti otrlou, zůstati bez dojmů a následku. K přivodění následku těch přispěl ovšem nemálo i ministr dr. Rezek, pro něhož pobyt v kabinetu dra. Körbera, jenž ani těm nejskrovnějším a nejspravedlivějším požadavkům českým nechtěl vyhověti, nýbrž jen Němcům nadržoval, stával se čím dále tím nesnesitelnějším.

Události z dnů posledních přiměly ministra dra. Rezka k tomu, že podal svoji demissi, což bylo podnětem dru Körbrovi, aby i on

sám s celým svým ostatním kabinetem rovněž úřad svůj panovníku k disposici dal.

Na venek byly příčiny demisse Körberovy časopisectvem vládě blízkým různě vykládány. Nebylo doznáno, že důvodem tohoto kroku vlády jest důrazné vystoupení českého klubu a souvisící s tím i demisse ministra Rezka, nýbrž usilovně namlouváno veřejnosti, že kabinet rakouský resignuje jen k vůli událostem uherským, jimiž dosavadní spojenství a jednota říše rakousko-uherské, které prý v kabinetu Körberově měly svého nejlepšího zastance, jsou otřeseny. Zprávami těmito měl býti eventuelní odchod Körberův vylíčen jako hrdinná smrt státníka, padlého v boji za zájmy říše a dynastie.

Však pravdou jest a zůstane, že as jednou z nejmocnějších pohnutek demisse Körberovy bylo poznání, že politika jeho „vášně prosté vytrvalosti" skončila bídným fiaskem, a že zavedla říši v poměry, z nichž ji těžko bude lze vyvésti. Obstrukce česká z jedné a poměry uherské ze strany druhé zdály se skýtati vhodnou záminku k čestnému ústupu z politického jeviště.

Než panovník demissi ministerstva Körbrova nepřijal, nýbrž po 12 dnech, za kterých celá německá žurnalistika rakouská chvěla se obavou před budoucností, resignaci kabinetu vlastnoručním dopisem ze dne 7. července odmítl a dru. šl. Körberovi, *„jehož dalších služeb vzhledem k velice důležitým záležitostem, jež v nejbližší době třeba vyříditi, a jež osvědčeným silám musí býti svěřeny, potřebuje,* ujištění své důvěry vyslovil."

Za to však byla dne 10. července b. r. demisse ministra dra. Rezka mocnářem přijata.

Ač nad vyřízením „krise ministerské" časopisectvo německé nezměrně zajásalo, přece zdá se, že historie krise této jim příliš mnoho důvodu k radosti neskýtá. Vždyť již neobyčejně vleklý průběh krise této vzbuzuje domnění ne pravděnepodobné, že setrvání Körbra při vládě není tak následkem nezbytnosti jeho v dosavadním úřadě, jako spíše následkem toho, že nepodařilo se koruně nalézti muže, který by dědictví po nynějším chefu vlády chtěl převzíti. Také i vlastnoruční list císařův, jenž zbaven příslušných epithet, mluví *„o záležitostech, jež třeba silami dosavadními vyříditi"*, zdá se býti jen vzletnou paraphrasí prostého úsloví, že „co si kdo nadrobil, má si sníst".

Také ani listy vládě blízké nemohly se ubrániti dojmu jakéhosi sklamání nad tím, že vlastnoruční list císařův o udávané pohnutky demisse ministerstva, t. j. o jeho postavení vůči Uhrám ani slůvkem nezavadil, nýbrž jen o obtížích vnitřních mluví.

A obtíže tyto jsou do opravdy i po této krisi právě tak velké, jako byly dříve. Ba skutečnost, že z Körbrova kabinetu odešel ministrem Rezkem jediný jeho člen, který styk mezi poselstvem českým i vládou sprostředkoval, a že kabinet ten po odchodu dra Rezka, jenž

vždy — což k jeho cti a památce budiž konstatováno — pokud síly jeho stačily, zájmů svého národa úsilovně hájil, se nyní i formálně, jako vláda levice presentuje, bude nepochybně příčinou, že choroba Rakouska, které zmítáno vášní národnostních bojů, jen o existenci svoji zápasí, se netoliko nezlepší, nýbrž v plném svém dosahu a celé své vážnosti při nejbližší příležitosti ještě s větším durazem *objeví*.

Zda dr. Körber, vida, že dosavadní jeho cesta, kterou mu ukazovali panství chtiví Němci, vede až k nutnosti ne příliš slavné demisse, nastoupí cestu jinou, cestu rovného práva všem, cestu vedoucí k uzdravění říše náležitým vyhovením spravedlivým českým požadavkům?

Strany německé ovšem činí všecky možné přípravy, aby dra. šl. Körbera ve svém zajetí podržely, a tím změnu nynějšího směru vládního překazily. K účelu tomu sloužiti má z brusu nové spojenectví německých stran, které k návrhu dra. Derschatty bylo ke konci zasedání parlamentárního utvořeno, a jež zvolilo si i svůj výkonný orgán, jehož úkolem jest, ve Vídni záležitosti Němců kontrolovati a obstarávati.

Také i Poláci nechtěli zůstati pozadu a usnesli se a prohlásili, že vstoupí s každou stranou ve spojenectví, která jest ochotna *věcně* v parlamentě na základě změněného jednacího řádu pracovati.

Zdali a pokud usnesení toto má praktickou cenu či učiněno bylo jen z důvodů taktických, nebo z ohledů na voliče, nelze dnes ještě dobře postřehnouti. Na všechen způsob dá se však předpokládati, že doba parlamentních ferií nebude dobou prázdně politické, nýbrž že stanou se všecky možné přípravy pro zasedání podzimní i pro vyřízení oněch velkých úkolů, o nichž se vlastnoruční list císařův, na dra. Körbera řízený, zmiňuje.

Stanovisko poselstva českého vůči všem těmto poměrům jest jasné a nezměněné. Součinnosti nebo alespoň nebránění v akcích vlády může se vláda od české delegace nadíti jen tehdáž, když i ona ukáže se vůči českému národu objektivní a spravedlivou posuzovatelkou jeho potřeb a svědomitou zachovávatelkou zákonů. Jinak najde vláda poslance české v téže posici, v jaké byli v době právě minulé.

Co do jednotlivých aktuelních otázek v kompetenci říšské rady spadajících, nutno dotknouti se zejména dvou předmětů a to: *zákazu rayonu řepního a úpravy platů auskultantských.*

Zpráva výboru cukerního o osnově zákona zakazující rayon řepní byla sněmovně poslanecké rozdána v posledních dnech parlamentárního zasedání. Dne 19. června byl ze strany české učiněn návrh, aby předmět tento byl před rozpočtové provisirium na denní pořádek dán a tudíž jako první v projednávání vzat. Návrh tento však sněmovnou přijat nebyl. Návrh, který potom ze strany německé po-

dán byl, aby předmět tento byl projednán *hned po* rozpočtovém provisoriu, byl také a to hlavně hlasy poslanců českých zamítnut. Poslanci čeští hlasovali proti tomuto návrhu, poněvadž jednak věděli, že k provisoriu rozpočtovému nedojde, jednak chtěli tento předmět jako „*pilný*" ihned k jednání privésti, což by dle výkladu předsedy sněmovny v týž den učiněnému — o němž se bylo shora zmíněno — nebylo možno, když by již předmět onen v upravený denní pořádek byl postaven.

Pilný návrh, který ještě týž den od českých poslanců byl podán, však již k jednání nedospěl, ježto jak výše vyličeno, jediná řádná schůze, která se potom ještě odbývala, formálním čtením interpellací byla vyplněna.

Otázkou *úpravy platů auskultantských* i adjut praktikantů a ostatních státních zřízenců na adjuta odkázaných zabýval se výbor justiční dne 18. června. Ačkoli ministr financí prohlásil, že nemůže z důvodů zásadných k tomu přistoupiti, aby činěn byl v úpravě služebních příjmů rozdíl mezi auskultanty z jedné a zřízenci jiných odvětví konceptní služby státní ze strany druhé, přece usnesl se výbor většinou téměř jednohlasnou na tom, že adjuta ve všech oborech služby státní, vyjma konceptní službu justiční mají býti upravena dle návrhu sněmovny panské, kdežto v příčině auskultantů žádal, aby vzhledem k povinnosti předběžné právní praxe, nutnosti 3leté služby přípravné, jakož i nedostatku třídy X. byla auskultantům náhrada v tom poskytnuta, že by hned po svém jmenování adjuta 1400 K došli, které by stoupalo po dvouleté na 1800 K a po odbyté tříleté službě a vykonané zkoušce soudcovské 2000 K dosáhlo.

Však k projednání této zprávy justičního výboru v zasedání právě uplynulém již také nedošlo. *P.*

*

POLITIKA ZAHRANIČNÍ.

(Červen—červenec.)

(Srbsko: Uznání nového krále. Finanční potíže. Králova popularita. Rozpuštění skupštiny. — Bulharsko: Nespokojenost s knížetem. Lid pro válku. Spiknutí plevenské. Odsouzení ministři. — Makedonie: Vystěhovalci. Neúspěšné chování Porty. Srážky povstalců s vojskem. K zavraždění Ščerbinovu. Chování Rakouska a Ruska. — Rusko: Hnutí na východní hranici. Židovské výtržnosti v Lodži. Nový úkaz carský o trestech tělesných. Americké ultimatum za Kišiněv. — Řecko: Hrozinkové povstání. Demisse ministerstva. Ralli. — Německo: Říšské volby. Zvýšení vojska. Proti Koppovi. Návštěva amerického loďstva. — Anglie: Odpor k Německu. Chamberlain osamocen. Loubet v Londýně. Kombinace návštěvní. — Francie: Konec sněmovní kampaně. Trvání kulturního boje. Dvouletá služba ve

vojště. Rozpočet pro 1901. Náklad návštěvy londýnské. Podezřelé znamení. — Italie: Zlořády ve správě námořní. Krise. Prozatímní rozpočet. K cestě královy do Paříže. — Vatikán: Úmrtí papežovo. Kdo bude nástupcem?)

Jsou národové slabí tak, že sami sobě vládnouti nedovedou, a odstranili-li pána a vládce jednoho, dnem i nocí pilí, nového si opatřit. *V Srbsku* jako jinde kdekoli. Stopy po krvavém činu vymyty nebo osinivou dekorací zakryty, a Bělehrad ničím neupomínal při korunovaci na nedávnou minulost než právě — tou korunovací, při níž pomazán k řádnému konání úkolu, jednohlasnou volbou skupštiny na bedra jeho vzneseného, Petar I. král. Var, kterým vzkypělo smýšlení a city celé civilisované Evropy po krvavé noci bělehradské, ponalu opadl, svět je spokojen; neboť je spokojena diplomacie. Vlády vyslovily nad činem svou ošklivost a panovníci — aby podali důkaz, z kterých hloubek projev ten vyšel, novému králi poslali bratrské listy blahopřejné, a poměry vešly v staré koleje. Srbsko dnes znova přijímáno jest u dvorů jako bývalo za Alexandra a Dragy. Tu a tam ovšem ještě při příležitosti se udá výstupek proti „královrahům", při němž — jako v Petrohradě — důstojníci srbské národnosti jsou předmětem prudkých insultů, ale: Minima non curat praetor! Jen když celku se začíná dařit! To doposud říci by se o Srbsku nedalo. Král nepřišel zrovna v situaci nejrůžovější: finance srbské jsou z míry rozháraný a po krásných dnech slavnostních jitra nadešla a nadcházejí, v nichž třeba pracovat a počítat a se starat. Král Petar úkol ten si valně dovede ulehčiti; neboť obliba v lidu jest činitelem, který umí spolupůsobiti, by oblíbenci v tváři chmury starostí trvale nesedly, a král obliby takové již si získal svým prostým, dobromyslným vystupováním a osobními styky s lidem. Ovšem byzantinci domácí a zahraniční i v tomto směru přestřelují, a tak se ocitáte na hranicích ne-li dokonce v samé říši — anekdot o popularitě nového krále, a nadsázky ty jen jsou způsobily, ve vzpomínkách vyvolati doby, kdy nebylo milovanější a zbožňovanější královny ve světě širém nad královnu — Dragu! Transit gloria mundi! Přízeň lidu živel nestálý. Po ceremoniích korunovačních a slavnostních řečech, kdy král prohlásil, že stotožňuje se s národem a všechny city a tužby tohoto že za své považuje, skupština byla rozpuštěna. Nové volby konány budou v září, do kdy král ve všech směrech se státními záležitostmi se seznámí.

Srbsko nového panovníka má, a *Bulharsko* míti touží: kníže Ferdinand chováním svým v otázce makedonské pozbývá sympatií vrstev nejen lidových ale i úředních. Bulhaři přejí sobě vytrhnout proti Turecku do pole, a kníže jim zhatí plán, dorozuměv se za intervence velmocí s Cařihradem o odklizení napjetí, jež mezi oběma

státy zavládlo. Po krvavé noci bělehradské také z Bulharska zvěděl svět, že spiknutí bylo hotovo, ale prozrazeno. Bývalý ministr Ludskanov hlavou jeho stál, a doba stanovena k slavnostem plevenským, a Ferdinand, kdyby — podobně Alexandrovi — anonymnímu listu nebyl dal víry, předchůdcem by se byl stal, stiženým stejným jako on osudem. O neurovnanosti poměrů vedle uvedených jasně mluví i odsouzení bývalých ministrů Rudloslavova, Jončeva a Tončeva pro přečiny proti ministerské zodpovědnosti do žaláře a k ztrátě všech občanských a politických práv na vždy. Kde takto přední z národu trestat třeba, tam málo pořádku a víry v klidný vývoj lze hledati. Snad opatřen klid na týden, na měsíc, ale po měsíci? —

Makedonské povstání stojí tu jako význačný činitel s existencí, podepřenou právě o Bulharsko. Bulhaři to jsou, kdož v Makedonii pracují o podlomení moci turecké, a ti, kdož se stěhují z ní do Bulharska, zase jsou jen činitelé, jimiž řady nespokojených na půdě jeho rostou. Porta je živá negace všeho, co k její úhoně se vynese. Popírá, že Arnauté vraždí nelidsky dál — ač jsou toho dány důkazy, stlačuje počet vystěhovalců na desítky — ač jsou dokázána sta, činitelů bezpečnostních chrání — ač zjištěno, že přestupují moc, jim danou a se dopouštějí násilí, které vyvolává přirozeně odpor. Srážky povstalců s tureckým vojskem jsou četny, a zřířeckost tohoto bez kterékoli uzdy. S dobou vynášejí se k známosti podrobnosti zavraždění konsula Ščerbiny a mezi nimi důkaz, že účast na vraždě té měla katolická propaganda, podporovaná diplomacií — rakouskou! Tato přes to zcela klidně stále se staví vedle Ruska, tváříc se stejně jako ono pečovati o nápravu poměrův a stejně s ním ponechávajíc Turecku, aby požadované reformy — neprovádělo. Nevystoupí-li od někud jiný činitel — a hromadění vojska Portou na hranici bulharské mohlo by v brzku jej vyvolati — nelze v dohledné době očekávati, že na Balkáně se uklidní a vyjasní.

Rusku jako by ta neurovnanost přicházela vhod. Dvě železa v ohni míti — zdá se — touží: Jedno zde a druhé na východě. Velmoci evropské, tam engagované, a silněji než na věcech balkánských, nemohou míti všude stejně pilný pozor a může tak dojíti k rozluštění těchto za značné jejich nepozornosti a sotva jim k užitku. Věci vypadají tak nevinně na oko, však vnitřní povaha jinakou. Rusko tu stojí jako hráč na dvou šachovnicích, přichystáno vyvoditi důsledky ze zkřížení zbraní bulharských s tureckými, a současně na východě nedopustiti podlomení svého vlivu. Není to přátelské pobesedování, za kterým tak nápadně rychle se sjela válečná loďstva ruské, anglické, japonské a severoamerické Unie v zálivu pečilském. Výstřel z děla lodního tam na dálném východě je zcela schopen nalézti následky v evropském zákoutí. Z toho napjatého sledování života kolem hranic Rusko vyrušiti výtržnosti, tu a tam se udavší,

nejposléze židovskou omladinou v Lodzi, a krvavě končivší s to nejsou. Samodržavný car má příliš mnoho ozbrojených paží, jež dovedou v čas svrchovanost jeho obhájit, i kdyby se mu myslí nenaklonily za to, že, pokračuje v započatém díle, zrušil tělesné tresty potupného holení hlavy s polovice a přikovávání při nucené práci a obmezil bastonádu.

Dovede-li pouhý excess v říši té rozlehlosti jako Rusko vzbuditi pozornost světa takovou, že až severoamerická Unie chystá ultimatum, jako po řeži kišiněvské, zplanutí celého národa v státě malém, *Řecku*, zájmu takového nevzbudí. Předmětem, pro který se Řekové bouří, nepatrná — hrozinka, zvaná „Korintka." Pěstitelé hrozinek žádají si — v zájmu hmotném — monopolu na tento zemědělský výrobek, nehledíce k tomu, že monopol takový je v rozporu s obchodními smlouvami, a že tak Řecko se vhání v konflikt s velmocemi. Ministerstvo Theotokisovo stavělo se proti požadavku takovému, a následek toho bouře protivládní a demisse Theotokisova kabinetu. Sestavení kabinetu nového ujal se Ralli, přijav za svůj hospodářský a vojenský program Delyanisův, čímž nabyl také ve sněmovně podpory jeho skupiny.

Ovšem, ne všude tak dokonale se provedou plány vládní, jako v *Německu* s novým volebním řádem. Kancléři nestačoval dosavadní spůsob, při němž se dalo působiti vlivy s hůry na voliče, přál si v duchu Vilémově sesílení podpory imperialistické politiky tohoto, a novým volebním řádem docílil — opaku. Výsledek voleb do říšského sněmu německého je nejhroznější porážkou, již prostředkem vlády utržilo jeho pruské veličenstvo. Volby konány za neobyčejné účasti. V továrnách, bankách, bursách a úřadech se nepracovalo. Lidové voličstvo šlo volit náležitě sdisciplinováno, a volbou dalo již předem ujištění marnosti námahy těm, kdož počali usilovati o sloučení všech „národních" živlů německých v jednu moderní stranu občanskou s ostřím proti barvě černo-rudé. Socialním demokratům přibylo k dosavadním 58 nových 23 mandátů, takže jsou po centru o 106 poslancích nejsilnější stranou parlamentní. Tím dána víc než mohutná odpověď na výpady pruského imperatora i jeho následníka proti nim. Vyhlášení voleb mělo následkem srážky vítězstvím opojeného lidu s policií, zarmoucenou nad porážkou serenissimovou. Obě strany vyměnily si přátelské pozdravy. Ona kamením — tato střelbou z revolveru. Tímto výsledkem volebním nabyli socialní demokraté nároku na místo v presidiu sněmovním a budou se ho také domáhati. Jak za takové formace parlamentní pochodí projektovaná předloha o zvýšení počtu vojska o 8400 mužů prostých a 51 důstojníků, dlužno s oprávněnou zvědavostí čekati. Pro imperialistickou politiku Vilémovu a vedle toho štvavě proti Polákům vydal pastýřský list arcibiskup Kopp. Poláci při schůzi v Lauřině Huti dali odpověď.

na kterou ani on ani ti, kdož věc jeho učinili svojí, nezapomenou. Řež, která zde se strhla, zůstane historicky památna i důvodem, proč k ní došlo, i tím, že k útěku donuceni ve své vlastní říši — Němci! Tak Berlín stihá nehoda za nehodou, a když z domácích ji nikdo nepřivolá, zahraniční činitel se přihlásí: Americké loďstvo. Tolik si návštěvy jeho Vilém vyprošoval, a když po mnohém usilování jí dosáhl, nová mrzutá zvěst: Americké loďstvo z návštěvy v Kielu pojede na návštěvu přímo — do Anglie na rejdu spitheadskou! A s Angličany v poslední době Berlín není docela nic spokojen!

Správně pověděno: *Anglie* začíná již býti z míry netrpěliva, vidouc, že Německo bezohledně se vměšuje v záležitosti její osad; spor kanadský jí stále příliš tlačí na srdci, a třeba se neschvaloval oznámený již plán Chamberlainův na obmezení svobodného obchodu, třeba i byl prudce zejména Harcourem v Malwoodu a méně prudce v parlamentě potírán, přece jen devisa retorse anglické proti Německu žije, a jakmile se najde jiný než onen Chamberlainův způsob, ji uplatniti, k uplatnění jistě dojde, a Chamberlainovo stanovisko odvety zvítězí, třeba on již nebyl v ministerské radě, kde tou dobou je skoro osamocen. Osten odvetného mínění lidu anglického vycítiti musil Berlín při návštěvě praesidenta francouzské republiky v Londýně. Způsob, kterým byl uvítán všemi vrstvami a přijat rozhodujícími kruhy, zřetelně mluvil o směru, kterým se sympatie britské od Německa odchýlily. Ovšem kupecká duše sleduje i tu ještě jiné cíle, jedná se o otázku egyptsko-marockou a její vyřízení na výhodu anglickou. Snílkové političtí jdou však ještě dále: Vidí v návštěvě Londýna Loubetem embryo nové formace allianční, proti trojspolku dosavadnímu, trojspolku nového, anglo-rusko-francouzského, k čemuž ovšem s ohledem na málo přátelský poměr mezi Ruskem a Anglií třeba zachovati stanovisko hodně skeptické.

Ve Francii zatím zakončena sněmovní kampaň, nesoucí výnačný charakter kampaně protiklerikální, za které vláda Combesova v každém případě vyšla jako vítěz ze zápasu, jenž dovedl již k tomu, že dosazen výbor k prozkoumání návrhu na výpověď konkordátu a odluku státu od církve. Kulturní boj přenesený na ulici při uzavírání klerikálních útulků řeholních, s ulice nyní neodchází; slavnosti božího těla v Dunkerku, Montpellieru a Havru zakončily krvavými rvačkami. V důsledcích toho vláda průvody církevní v neděli po božím těle zakázala. Na 22. červenec svolána jest nejvyšší školní rada, aby se poradila o způsobu, jímž by bylo lze účinně čeliti úskokům vyučovacích řeholí, jimiž se snaží v rukou svých udržeti výchovu mládeže. Vedle této akce, vedené na potření všeho, co pod vlajkou výchovy náboženské vede k duchovnímu oblupování, vyvíjela se paralelně akce politiky ostatní. Senát se usnesl na zavedení dvouleté služby vojen-

ské, předložen rozpočet na rok 1904 o vydáních v sumě 3,571,810.000 franku a příjmech v sumě 3,513,700.000 franku, tedy s deficitem sumou 58,110.000 franku, na cestu Loubetovu do Anglie za posilnění na dobrý poměr mezi ní a Francií vládnoucí, povolena suma 600.000 franku. Vítězila-li vláda za minulého období sněmovního, nelze do budoucna stejného prorokovati. V řadě vůdce progressistův, proslulého politika Mélina v departementu Vosgesském a nacionalisty Oudina v Paříži, při nichž kandidáti radikální a vládní podlehli, označují se za znamení budoucnosti vlády Combesovy nepříznivá; tedy vyhlídka na případnou krisi a změnu ministerstva a v ní snad i změnu dosavadní politiky.

V evropských státech — vyjímajíc houževnatě svého dra Körbera držící Rakousko — na takové častější střídání ministerstev jsou zvykli; vedle drobných států pobalkánských zvláště Španělsko a Italie si libují heslo „variatio delectat". V Italii došlo ku krisi následkem prudkého vystoupení opposice proti zlořádům, páchaným ve správě námořní, a požadování její, by se zlořády ty vyšetřily. Po chabé obraně s lavic ministerských došlo k hlasování, při němž docílila vláda úspěchu pranepatrnou většinou. Nové ministerstvo sestavil Zanardelli, jemuž se podařilo na tajné schůzi sněmovny dosíci schválení prozatímního rozpočtu. Projektovanou cestu do Paříže podnikne s králem za sněmovních prázdnin větší počet vlašských poslanců, aby se s francouzskými pobratřili. Cesta ovšem následkem ochuravění papežova a obav před možnými výtržnostmi v Římě odložena na dobu po ozdravění nebo smrti jeho.

Vatikán dnes halí se ve smutek; neboť 20. července 1903 došlo k druhé z eventualit: Úmrtí Lva XIII. Tímto pontifikem maximem odchází se stolce papežského kněz-humanista, básník-filosof a politik, jakých papežství málo vykázati může. Bylo u něho pochopení pro potřeby a tužby nejen církevní, ale i lidové a národní. Se zelotismem, v dobách dávno i méně dávno minulých z Vatikánu v svět prýštícím, vláda Lva XIII. neměla nic společného. V tradicích povýšenosti nad spory knížat a státu světských stál na vrcholi objektivity, nestraně žádnému z nich a nabádaje vrstvy a třídy, v tom kterém se sporující, k smíru a poslušnosti zákona, i když zákon ten nesl ostří proticírkevní . . . Kdo bude nástupcem? Či vliv při volbě nového náměstka Kristova na zemi rozhodne? Dosedne na osiřelý stolec vatikánský vybroušený diplomat Rampolla a vejde s ním pod střechu v politice církevní směr franko-ruský? Pozdraví volání: „Habemus papam!" — Gottiho, učeného toho generála řádu karmelitánského? Či snad kandidát trojspolku: Vannutelli? — Svampa-Sarto nebo Agliardi bude konklavem nalezen dostojným, aby hlavu ozdobil tiarou? . . . Ze žalozpěvů, přednášených na účtu odešedšího, za vuně kadidla a

čoudu voskových svící pomalu vyrůstá touha pozdraviti nástupce. V říši církevní nejinak než v státech světských: „Le roi est mort — vive le roi!“ — — — ρ

*

VEŘEJNÁ SPRÁVA.

Obligatorní mistrovské nemocenské pokladny.

JUDr. *K. Polák.*

Jeden ze starých požadavků malého živnostnictva v příčině přípustnosti obligatorního nemocenského pojištění členů společenstev živnostenských splněn byl ustanoveními § 115a tak zvané malé novelly z roku 1897.

Mnohý z pozorovatelů hnutí živnostenského by se byl domníval, že po uzákonění zmíněného požadavku porostou jako houby po dešti nové ústavy pojišťovací a tak také na věc pohlížely na příklad i komory lékařské, které se postavily také v obranou posici proti přípustnému zákonem pojištění lékařské pomoci způsobem povinným. Pokud toto hnutí lékařské výsledku se dodělalo, budiž později vyznačeno.

Jak od zevnějšího hnutí maloživnostenského k positivní práci je daleko, přesvědčil jsem se jako nově jmenovaný instruktor, prohlížeje rejstřík při c. místodržitelství a vida, že koncem roku 1899 nebyla ani jediná česká mistrovská obligatorní nemocenská pokladna registrována.

Ovšem nutno předem připomenouti, že příčinou tohoto stavu byla jistě také neobyčejně obtížná forma § 115a živ. řádu, jejíž dosažení v některých případech téměř znemožněno bylo posavadním stavem společenstev živnostenských samotných a panující praxí.

Také pojem pojistné povinnosti nebyl a není posud ve kruzích interessovaných jasným a nepotřebuje výkladu, proč značné části živnostnictva jest nesympatickým.

Bylo tudíž hlavní povinností věc dle možnosti objasniti a aspoň vzory opatřiti. Úkol tento vykonala první česká obligatorní mistrovská nemocenská pokladna při společenstvu oděvním v Lounech a byla to značná škoda, že právě tento první český ústav pro obligatorní nemocenské a pohřební pojištění mistrů pro formální vadu při jeho zařízení vzniklou, nemohl býti, ač dobře prosperoval, zachován.

Zjednati novým těmto myšlenkám půdy, bylo tím obtížnější, poněvadž organisované živnostnictvo se zemskou jednotou řemeslných a živnostenských společenstev v království Českém v čele postavilo se proti zřizování obligatorních mistrovských nemocenských pokladen. Podobně jednala Jednota gremiální.

Obrat přiveden byl teprvé prvním sjezdem slovanských řemeslníků a živnostníků v soustátí rakouském dne 28. a 29. září roku 1900 v Praze konaném, kde se mimo jiné obligatorní pojišťování nemocenské odporučovalo usnesenou resolucí.

Pro budoucnost považoval jsem za nejdůležitější rozřešení otázky správy nových pokladen a pokud možno též opatření uhrazení nákladů správních a tím zajištění netto prémií.

Otázka první zejména jevila se mi nesmírně důležitou, poněvadž za všeobecné nedůvěry, s níž jsem se potkával, bylo třeba učiniti opatření, které by i stín možnosti nepořádku ve správě vyloučilo.

V tomto směru dodělal jsem se zatím velmi uspokojujících výsledků pomocí českých sborů autonomních, z nichž mnohé správu svými orgány opatřiti slíbily. Co posud bylo dosaženo, objasňuje dole připojený výpočet; na mnohých jiných místech se nadějně pracuje.

Tato součinnost sborů autonomních, nehledě na nutnost rozšíření jich činnosti také v oboru sociálním, zdála se mi tím odůvodněnější, poněvadž změněné poměry práva domovského přímo nutkaly ku preventivním opatřením a poněvadž zejména obce mají na tom také hmotný zájem, aby příslušníci jich byli pojištěni.

Mnohé sbory autonomní skutečně slíbily nejen administraci, ale i dokonce fundovaly hmotně nové pokladny. Co netto prémie znamená pro pojištěnce, co hmotný základ znamená pro nový ústav, nepotřebuje výkladu a jsem toho soudu, že činnost sborů autonomních v tomto směru teprvé v budoucnosti náležitého dojde ocenění. Priorita v této věci patří okresnímu starostovi a zemskému poslanci panu Jindřichu Doležalovi v Novém Bydžově.

Na věc samu upozorněno bylo živnostnictvo české ovšem již dříve a to hlavně cirkuláři pražské obchodní a průmyslové komory ze dne 20. dubna 1897 č. 4.819 a ze dne 31. března 1898 č. 1.060.

Za přispění úřadů živnostenských, za součinnosti a velmi často i na podnět výborů okresních vykonáno bylo po Čechách mnoho přednášek a výsledek společné práce nejlépe vyznačen je faktem, že v české části království Českého v posledních dvou letech založeno bylo poměrně více obligatorních mistrovských nemocenských pokladen, než v ostatních královstvích a zemích na říšské radě zastoupených.

Porozumění v řadách malého živnostnictva stouplo tou měrou, že v přítomné době téměř ve všech krajinách se na založení obligatorních nemocenských pokladen pracuje a již dnes byla by řada pokladen mnohem značnější, kdyby obtíže formální rychlejšímu postupu nepřekážely.

Dle mého soudu nutno především rozhodujícím činitelům i de lege ferenda i v praxi správní na tu nepopiratelnou okolnost vzíti přiměřený zřetel, že sama správa společenstev živnostenských posud

není tak pokročilá, aby v každém případě vyhověno býti mohlo všem podmínkám § 115a živ. řádu.

Uvažme jenom, že posud mnohá společenstva neznají ani správný počet členů svých a doznejme, že to není ani v každém případě jejich vinou, že se zejména před malou novellou o mnohém oznámení živnosti ani nedověděla, nemluvě ani o vzdání se živnosti aneb o faktickém ukončení provozování jiným způsobem vzniklém, o němž se velmi často ani sám živnostenský úřad nedozví v čas.

Na mnohé podobné a jiné vady v dnešní povaze společenstev živnostenských vězící ani osobní intervence a součinnost instruktorů nevystačí.

Otázka schválení usnesení příslušné valné hromady společenstva živnostenského dle § 115a úřadem živnostenským, volným uvážením se řídící, stává se ovšem ve mnohém podobném případě poněkud obtížnou.

Přesně vzato tvoří ovšem schvalovací doložka dle § 115a živ. řádu pro úřad druhé stolice, který po rozumu zákona o zapsaných pokladnách pomocných pokladnu registruje, s ostatními náležitostmi z. o z. p. p. pro obor práva živnostenského úplný doklad a není žádné příčiny dotčené vyřízení úřadu první stolice přezkoumati. Po této stránce je praxe posud neustálena. Bylo by ovšem velikou chybou, kdyby při obligatorních pokladnách mistrovských opakována býti měla stará chyba, která následky svými dnes těžce doléhá na pomocnické společenstevní pokladny. Je to nesmírná roztříštěnost a z ní vyplývající poměrná drahost a namnoze i nesprávnost administrace.

Aby se podobné nebezpečí nestalo akutním, navrhoval jsem hned na počátku, aby v každém okresu soudním, pokud se týče samosprávném, zřízena byla pouze jedním společenstvem obligatorní mistrovská nemocenská pokladna a k této pokladně aby po rozumu § 115a živ. řádu ostatní společenstva okresu přistoupila.

Jaký by to mělo v oboru pojišťovací techniky význam a jaké by tu povstaly mohutné ústavy, zejména kdyby správa jejich byla obstarána pod autoritou orgánů samosprávných, nepotřebuje výkladu. Na příklad v Praze existuje velmi dobře situovaná obligatorní mistrovská nemocenská pokladna při měšťanském společenstvu výčepníků.*) Jaký by tu byl efekt, kdyby veškerá ostatní společenstva pražská k ní přistoupila. Při jisté příležitosti pronesl náměstek starosty královského hlavního města Prahy, pan JUDr. Frič zajímavou myšlenku o jakémsi přičlenění k pojišťovně městské. Myšlenka tato zajisté by zasloužila všestranné úvahy.

Po té stránce autonomní podpory jeví se již dnes v české části království Českého jistý rozvoj a sluší jenom zmíniti se o známých

*) Ve společenstvu je proud tuto pokladnu zrušiti.

snahách okresních výborů v Novém Bydžově, Velvarech, Českém Brodě a v Nymburce. Také jiné výbory okresní a města některá podporou podobných snah, zejména v Pardubicích, Hořicích a Sedlčanech, se zabývají. Není tu nedostatku vůle na straně autonomních na příklad městské rady král. města Plzně, že podobné akce nejsou posud ukončeny.

Bylo by velmi výhodným rozvoj obligatorních mistrovských nemocenských pokladen před roztříštěním de lege ferenda chrániti a společenstva určitých obvodu u nás nejvhodněji okresu ku společné práci přiměti, respektive, pokud v určitém okresu již pokladna stává, zřízení jiné vyloučiti.

Aby usnadněny byly formální obtíže, vydal jsem svého času blahovolným nákladem zemského výboru království Českého spisek „Pojišťování živnostnictva", který byl společenstvům prostřednictvím okresních výborů rozdán.

Při veškerých obtížích hmotných, formálních a ještě za ne dosud úplného pochopení věci, je to velmi potěšitelné, že za poslední dvé léta založena byla u nás v české části království Českého celá řada obligatorních mistrovských nemocenských pokladen, a má toto faktum tím větší cenu, poněvadž neznamená jenom vytvoření vzorů, ale zároveň také pro zákonodárství opatření potřebných zkušeností. Celkem založeno bylo 19 obligatorních mistrovských nemocenských pokladen, z nichž jedna byla zrušena a 4 nevstoupily dosud v život.

Působí obligatorní mistrovské nemocenské pokladny na Zbraslavi, Novém Bydžově, Smíchově, Praze, Rokycanech, v Košířích, Českém Brodě, Jičíně, Hluboké, České Třebové, Litomyšli a Táboře. Tento čas právě v život vstoupí pokladny ve Velvarech a Budějovicích. Pokladna nymburská jest právě registrována.

Jedním z nejdůležitějších požadavku bude nyní již opatřiti potřebnou revisi. Za tím účelem byl učiněn návrh, aby ze stávajících pokladen po rozumu § 14. zákona o zapsaných pokladnách pomocných zřízena byla jednota, jejíž agendu by obstarávalo ředitelství zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I.

Jest litovati, že návrh tento posud realisován býti nemohl.

První pokladnou, která scentralisovala celý soudní okres, jest vlivem pana vrchního ingenieura Jana Sedláčka obligatorní mistrovská nemocenská pokladna na Hluboké, ke které všech pět živnostenských společenstev dotčeného okresu již přistoupilo. Jest zajímavo, že podobného výsledku posud v ostatních královstvích a zemích na říšské radě zastoupených docíleno nebylo.

Existence všech posud stávajících pokladen nedává nám posud pro krátkost svého působení vysloviti konečného úsudku, ale jisto jest, že posavadní výsledky sluší označiti velmi slibnými.

Z kruhů interesovaných volá se po svolání ankety, která by ještě před jednáním o novelle k živnostenskému řádu posavadní zkušenosti sebrala a přání interesentů uvážila.

Sluší připomenouti, že přemnohé, posud vyslovované požadavky nejeví se nikterak sociálním pokrokem.

Je velmi zajímavo při této příležitosti připomenouti, že vládní návrh novelly k řádu živnostenskému omezuje, jak z povahy věci důsledně plyne, povinné pojišťování v rámci společenstev živnostenských jenom na pojišťování nemocenské a že pomoc lékařskou vůbec vylučuje.

Nové obligatorní mistrovské nemocenské pokladny, které také při společenstevních jednotách zřizovány býti mohou, jeví se dle tohoto návrhu v důsledném vybudování svém jako čisté poboční ústavy společenstevní.

Pro obor pojišťování dobrovolného byla posavadní volnost ještě dále a to podstatně rozšířena.

Uvážíme-li parlamentární i jiné popudy k subvencování obligatorního nemocenského pojišťování mistrů směřující, můžeme tvrditi vším právem, že tu nastává značný obrat, ke kterému také rozvoj myšlenky pojišťovací v království Českém podstatně přispěl.

*

UMĚNÍ.

ČINOHRA V NÁRODNÍM DIVADLE.

(*Jiráskův „Jan Žižka“ — Paullův „Nový člověk“.*)

Zdá se mi, že se p. Jirásek neukázal dosud nikdy tak mohutným... románopiscem, jako ve své poslední dramatické hře. Vytvořil jí celý tlum rázovitých postav; podložil jí dobově věrné pozadí; poskytl nám po několik hodin příležitost dýchat skutečnou historickou atmosféru; jeho hrdina, může-li se vůbec při „Janu Žižkovi“ mluvit o ústředním hrdinovi, je odlišný od pojetí starších autorů a také nekonečně pravdivější; několik pěkných scén je rozeseto p. Jiráskovou hrou; zkrátka všechny podmínky k zdařilému románu.

Než „Jan Žižka“ nechce být románem, nýbrž dramatem, či, jak ho autor nazval, „historickou hrou“. A tímto faktem se podmínky mění. První dva akty jsou výborné. Mají v sobě mnoho života, vervy, dramatické hybnosti. Podávají exposici, nastiňují ovzduší tragedie; dvě velké myšlenky začínají v nich svůj zápas: brutální imperialism Sigmundův a idea národní očisty representovaná Žižkou.

Ptáte se: jak provede autor tento spor, jak ho vystupňuje, k jakým dramatickým konfliktům přivede představitele dvou idejí. Jste napjati, plni očekávání. A zatím ani prvý ani druhý obraz třetího dějství nedává vám odpovědi. A nedávají vám ji ani obrazy

ve čtvrtém a pátém, posledním aktu. Všechna ta tři dějství pr měnila se v řadu historických scén, v nichž vůdčí myšlenka začátku hry: zápas Sigmunda s Žižkou, ztratila se jako se trati potok v písčité rovině. Má-li teď hra nějakou osnovu, pak může jí být nanejvýš nesvornost Pražanů.

V tom vězí základní rozpor p. Jiráskova kusu. Nad dramatikem z prvých dvou aktů zvítězil v konečných třech jednáních románopisec, zájem dramatický mění se v zájem psychologický. Mohutná stavba začátku se v polovici kácí a její trosky zakrývá neúplné několik historických obrazů.

Mohu tento rozpor dokumentovati samotnou komposicí kusu. Všimněte si prvých dvou aktů: již svojí sceleností, celou svojí jednotnou strukturou jsou dukazem, že autorovi tanulo prvotně na mysli drama. Naproti tomu, jak další tři jednání jsou neucelena, rozťata jednotlivými obrazy, založena spíše epicky než dramaticky.

Opomenu zde dějové stránky hry, dosti známé z denních časopisů. Řekl jsem několik poznámek o celkové povaze p. Jiráskovy hry. Zbývá nyní přihlédnouti ku kresbě jednotlivých postav.

Tu objevuje se vlastní cena „Jana Žižky". Najdete v něm zachyceny, ne sice všechny ty osoby, které uvádí divadelní návěstí, než přece jen několik z nich, zachyceny pérem tak zajímavým a lidsky vroucím, že vám zůstanou dlouho v paměti.

Vzít historii purpurové pláště, pathetická gesta a velká slova, kterými ji rádi přiodívají filistři dějepisu, navrátit ji ten prostý šat, jejž nosila, nechat ji mluvit a jednat tak, jak sama jednala a mluvila — jedním slovem nalézt v ní tóny ryzí lidskosti, to bylo vždy přednostní p. Jiráskova umění. Velký realistický duch vane jeho dílem. Odtud také životnost některých figur jeho hry.

Předně Žižka sám: Jihočeský zeman, přišlý ke dvoru, který ho odpudil svojí mravní neopravdovostí, válečník a kazatel v jedné osobě, bojovník za pravdu boží, u něhož národnostní cit, třeba že nevstoupil na prvé místo, přece jen zůstává jakoby podložen všem jeho činům, člověk středověký, s prvými tužbami našich cílů — takový je p. Jiráskův hrdina; nemáme lepšího portretu nad tento; sám p. Jirásek nevykreslil Žižku nikdy lépe než ve své hře.

Podobně živý je král Sigmund, jehož autor vystihl několika větami prvého dějství. Z tlumu ostatních figur se odráží kumánský kapitán v pěkné masce p. Innemannově, zemský hetman Vilém z Pernštejna, hraný temperamentně p. Šmahou a konečně svojí psychologií zajímavý zjev sestry Martina kněze Maří, jejíž visionářskou a apokalyptickou povahu oživila s porozuměním sl. Dostálová.

Úloha Žižky připadla p. Vojanovi. Nová historická role a nový triumf. Zdá se mi, že teprve historické hry ukazují plně ten vzácný herecký temperament, kterého se p. Vojanem Národnímu divadlu

dostalo. V úlohách moderního repertoiru přisvojil si jisté schéma jak hry tak i masky, které jako by mu bránilo, aby nad ně vytvořil cosi nového. Všichni známe ty jeho moderní milence, nervosní a chvějící se při každém polibku, ty vypjaté posy, ten jejich bolestný tah kolem úst. Viděli jste ho v řadě podobných úloh, „Vinou" počínaje, a poněvadž hra byla skoro vždy táž, přestaly vám tyto postavy sděliti silné dramatické vzrušení. Dnes je mi jasna tato monotonnost: p. Vojanovi se v moderním repertoiru špatně dýchalo; potřeboval širšího obzoru a rozsáhlejšího prostoru, kde by mohl silněji vykřiknout a učiniti volnější gesto. Tu se naskytl „Král Harlekýn"; a všichni jste s úžasem pozorovali p. Vojanův umělecky takořka definitivní výkon. Pak, opomíjejíce méně zajímavé úlohy, viděli jste ho ve „Falkenštejnu"; diplomat, dvořenín, fantasta, člověk raffinovaný — to všechno dovedl p. Vojan spojit ve své roli. Ale jeho Žižka překvapil ještě více. Zde jakoby herec odhodil veškerou manýrovanost a s obdivuhodnou intuicí dovedl vniknouti v duši táborského vůdce. Ano, jeho Žižka je skutečně ten válečník, slepý fysicky ale vidoucí duševně, drsný a něžný zároveň, bojující ve jménu božím — zkrátka malý zázrak hereckého umění.

Pokud se týče ostatních rolí, byly většinou obsazeny silami, které během večera objevily se na jevišti ve třech i čtyřech maskách. Měly příležitost ukázat se virtuosy v proměnách a obecenstvo nalezlo snad jisté zalíbení na těchto garderobních závodech. Ti však, kteří jsou poněkud seznámeni s fysiognomiemi našich herců, jež vzdor nejlepší masce, vypadly přece jen vždy stejně, byli tuším, tolikо přivedeni z nálady.

Režie p. Kvapilova , třeba že hra skytala značné obtíže, byla zdařilá.

*

Poněvadž dal majitel hostince kam dochází kapitán Jack svému psíku jméno Jack, poněvadž zmíněný pes Jack se rozstůně a na radu zmíněného kapitána Jacka je hozen do moře, poněvadž lord Cyrill Garston, zamilovaný hypochondrický floutek se dostane do hádky s milencem sestry své snoubenky, předem řečeným Jackem (kapitánem!) a hodí ho do moře, poněvadž pak v něm vznikne domnění že se dopustil vraždy na tomto Jacku, v čemž ho — na jeho a všech posluchačů této duchaplné komedie neštěstí — utvrdí jakýsi clown Tom Backer... proto zmíněný lord Cyrill Garston dá s bohem dobře vychované společnosti a stane se clownem v kočujícím cirku odkud na konci třetího aktu s boží pomocí vyvázne. Takový je obsah J. M. Paullova „Nového clowna". Herecům připadl nesnadný úkol provést něco z ničeho. Zaznamenávám výkony sl. Grégrovy a Dostálovy a pp. Kafky a Matějovského.

* *O. Theer.*

MĚSTSKÉ DIVADLO V PLZNI.

Divadlo ukončilo právě prvý rok své činnosti. Že se potkávalo s posudky různými, nemůže býti s podivem, uváží-li se, že toto umění kritisovati vidí se každý povolaným. Plzeňské divadlo bylo však předmětem posudků právě opačných: kdežto jedněmi bylo chváleno téměř bezpodmínečně, byl jinými vyhlašován přímo umělecký úpadek jeho.

Nyní, po ukončení prvého roku, možno klidně přihlédnouti ku výsledku činnosti jeho.

Předem dlužno míti na zřeteli, že Plzeňské divadlo jest divadlem v městě jediným. Tím jest samo sebou co do volby kusu nuceno vyhověti také vkusu vrstev širších a pěstovati tedy částečně též lehčí genre: operettu, frašku, senzační a výpravné hry. Zvláště to — tentokráte se stránky finanční — platí o sezóně letní. Tak činí i divadla jiná, měst větších, která mají v tomto směru stanovisko nekonečně příznivější, mohouce pravidlem počítati na to, že mají s dostatek obecenstva seriosního, aby naplnilo dům, kdežto ostatek soustřeďuje se v divadlech a arenách předměstských.

Marci nesmí toto stanovisko repertoir ovládati na úkor stanoviska uměleckého. Že v tomto směru plzeňskému divadlu výtek činiti nelze, ano že lehčí genre pěstován jest mnohem méně, nežli by se poměry ospravedlniti dalo, pozorovati lze nejlépe z přehledu repertoiru, z něhož také na jevo vychází, pokud byl brán zřetel ke kusům českým. Operních představení bylo celkem 165, z toho 119 operních, 46 operettních. Činoherních představení bylo celkem 171. Oper bylo provozováno 10 českých, 9 cizích: operett 7. Činoher bylo provozováno 35 českých, 42 cizích. Na české (a slovanské) opery připadá provozování 66, na cizí 53. Na české činohry připadá provozování 57, na cizí 114 (výpravné v to čítajíc). Provozovány byly: 11krát Prodaná nevěsta, 10krát Faust a Markéta, 9krát Lohengrin, Hoffmannovy povídky, Popelka, 8krát Carmen, Oněgin, 7krát Libuše, Lešetínský kovář, 6krát Zakletý princ, Dalibor, Židovka, 5krát Psohlavci, Tannhäuser, 4krát V studni, 3krát Hubička, Trouba-lour, 2krát Maskarní pies, 1nou Hernani. Z operett byla provozována Loutka 11krát, Gejša 9krát, Michnovic dceruška a Pasť na muže 6krát, Netopýr a Krásná Bearňanka 5krát, Ubohý Jonathan 3krát.

Z původních českých činoher provozovány byly 3krát: Noc na Karlštejně, Strakonický dudák, Princezna Pampeliška, Marnušek; 2krát Syn člověka, Jiříkovo vidění, Mlsáníčko, Mravenci, Svět malých lidí, Rabinská moudrost, Na Trnavské pile, Achillova pata, Mořská pana, Smavý rek, Paní ministrová, Maryša a Zvíkovský rarášek; 1krát: Světa pán v županu, Jan Výrava, Soud lásky, Slepý mládenec, Třetí zvonění, Jedenácté přikázání, Pražský žid, Jiříkovo vidění, Kříž u potoka, Naši furianti, Vina, Vojnarka, Doňa Sanča, Hadrián z Římsu, Čekanky, Drama čtyř chudých stěn, Jan Hus, Gazdina roľba.

Z cizích provozovány: 5krát Cyrano de Bergerac, U bílého koníčka, 4krát Monna Vanna, Don Juan Tenorio, Potopený zvon, Sen v noci Svatojanské, 3krát Miss Hobbs, Měšťáci, Majitel hutí, Zkrocení zlé ženy, Vlast, Bratr Martin; 2 krát: Svatojanské ohně, Mlynář a jeho dítě, Sklenice vody, Pro dceru zločincem, Svědomí dítěte, Malí velikáni, Othello, Blížeňka, Mnoho přátel naše škoda, Macbeth, Štětka a Kolářík, Soudce dobrák, Břinkalovy trampoty; 1nou: Romeo a Julie, Zlatý pavouk, Richard III., Dressované duše, Režná košile, Udatný krejčíček, Tchán a zeť, Fedora, Domov, Červený talár, Forman Henčl, Cirkusáci. Mimo to dávány výpravné hry: Paní Venuše 14krát, Ve znamení kříže 8krát, Bláznivá noc 5krát a 1nou (o Sylvestru) Lumpácivagabundus.

Pozorujeme-li tato data podrobně, shledáme, že náležitý poměr zachován mezi operou a činohrou, mezi uměním českým a cizím a mezi seriosním uměním a kusy kasovními, a že repertoir takto může úplně čestně obstáti v porovnání s repertoirem divadel mnohem větších.

Nemohou nepadnouti při tom do oka poměrně časté reprisy oper proti činohře, jež — nehledíc k výjimečným případům, hrám výpravným a sensačním — vykazuje nejvýše 5, u českých her dokonce nejvýše 3 představení, kdežto seriosní opery poskytly až 11 představení. Že obecenstva navštěvujícího opery je více nežli navštěvujícího činohry, není v Plzni úkazem ojedinělým; všude první důvod leží v tom, že průměrnému obecenstvu, požadujícímu zábavu, nekonečně milejší je opera, zvláště výpravná; čím více smyslů je zaměstnáno, tím lépe. V Plzni mimo to také obecenstvo druhé národnosti dosti četně navštěvuje operu, kde jazyk je přece jen věcí vedlejší. Na místě tomto nemůžeme potlačiti poznámku, že „Libuše" učiněna operou repertoirní; vysvětlení sluší sice najíti v tom, že byla k otevření divadla nastudována, a že vykonané práce chtělo býti použito, přes to však odporuje to vysloveným intencím skladatelovým, který vším právem určil ji k účelům pouze slavnostním.

Druhá věc je umělecká kvalita divadla. V tomto směru dotknouti se chceme předem obsazení. Opera zaměstnává 10 solistů, sbor mužský 16, ženský 17 sil. Orkestr obsahuje 35 sil (4 prvé, 4 druhé housle, 2 violy, 2 cella, 2 kontrabassy, 2 fléty, 2 oboe, 2 klarinetty, 2 fagoty, 4 corni, 3 tromby, 2 tromboni, 1 tympany, 1 harfu, 1 velký a 1 malý buben). Činohra o sobě zaměstnává 12 pánů, 6 dam, ballet (mimo cvičitelky) 2 sólové tanečnice a 20 žákyň. Pokud se výkonů týče, jest posudek ovšem mnohem obtížnějším, neboť nemůže se opírati o fakta. Nechceme v tomto směru dotýkati se schopnosti a výkonů jednotlivců — to vybíhá z rámce této statě, — nýbrž pouze dojmu celkového. Jisto jest, že čítá divadlo síly přímo výborné a že i síly druhého řádu činí svoji povinnost. Minulý rok činnosti vykazuje představení přímo vzorná, za něž žádné velké divadlo by se nemuselo styděti.

Tím nebudiz řečeno, že by nebylo leckaečho, čemu bylo lze výtku učiniti, jak v opeře, tak v činohře, tak konečně — zejména z počátku — po stránce technické. Dlužno ovšem při tom spravedlivě míti na zřeteli, že celý ensemble musel počíti úplně od nuly. Vystavení opery není věcí snadnou, bylo však podporováno okolností shora vzpomenutou, že možnost častějšího opakování dala příležitost pečlivějšímu nastudování. Že mělo divadlo také svoji tenorovou otázku, rozumí se samo sobou. Činohra naproti tomu byla rozhodně přetížena studováním stále nových a nových kusů, což nemohlo jinak, nežli souhře býti na újmu. Také tu byla však patrna píle a dobrá vůle. Uváží-li se k tomu, že divadlo více méně musí vydržovati samo sebe, dlužno k prvému roku činnosti divadla přihlížeti ne-li s pýchou, tedy zajisté s uspokojením. Úlohou kritiky bude, upozorňovati na nedostatky, kde se snad vyskytnou, taktně sice, ale rozhodně. Každý, a umělec sám v prvé řadě, dobře vycítí, kde neběží o pouhé osobní, nevražité stanovisko, jež číší mezi řádkami, nýbrž o dobrou vůli, a s dobrou vůlí se kritice podrobí, věda, že na druhé straně uznání její má jak pro obecenstvo, tak pro něho samého skutečný význam a cenu. Nevíme, jak dopadne finanční bilance prvého roku divadla: přejeme sobě, aby nezůstala za uměleckou.

Dr. *Heřman Šikl.*

*

Otakar Theer:

PAŘÍŽSKÁ DIVADLA.

(Zima 1902 — jaro 1903.)

Dříve než provedu čtenáře jednotlivými divadly, na něž je metropole nad Seinou tak bohata, chci mu ukázat některé odlišnosti, jež se cizinci zdají zvláště nápadnými.

Počneme vnějškem:

Divadelní budovy nejsou svojí vnější úpravou v žádném poměru s představami fantastické nádhery, která se vybavuje v mysli toho, kdo dosud Paříže nespatřil. Ba ani o bohaté dekorativní výzdobě nemůže při nich být řeči. Mimo „*Operu*", která sama činí dojem malého města a jejíž průčelí svítí zlatem a mramorem, mají ostatní divadla zevnějšek střízlivý, příliš střízlivý, tak že není od něho daleko k chudobě. „Comédie Française" se svými řadami oken, těsně vedle sebe sestavených, bez jediné architektonické výzdoby, podobá se z dálky ohromnému činžáku. „*Odéon*" je velká stavební kostka, začoudlá, střízlivá, opatřená podloubími, v nichž bouquinisti vyložili sklady knih. A ostatní? „*Vaudeville*" neliší se nikterak od ostatních domů na boulevardu des Capucines. „*Renaissance*" má vzhled magasinu. Při „*divadle Sary Berhardtové*" je vám toliko nápadna jeho dlouhá fronta, strmící

nad nábřežím des Gesvres. A nebýt nápisu na divadle „*Porte St. Martin*“ minuli byste je bez pozornosti.

Co by řekly naše bezpečnostní orgány, kdyby shlédly tyto Thaliiny stánky! Nejsou osamoceny, jak se toho žádá u nás, není v nich ani památky po obnivzdorných zdech, které by je oddělovaly od ostatních budov. Jsou často vklíněny mezi obyčejné nájemné domy a, jak vidíme na př. při divadlech „*Renaissance*“ a „*Porte St. Martin*“, stojí těsně vedle sebe, spojena navzájem jednou a touž zdí.

A podobný despekt ku bezpečnostním předpisům najdete i uvnitř: úzká schodiště, kudy v případě požáru neunikne ani myš. Ohromné půlkruhovité gallerie, s prkennými lavicemi, buď holými, nebo vyčalouněnými povlaky, z nichž však vylézají žíně jako v „*Théâtre du Châtelet*“ nebo „*Porte St. Martin*“. Cukrárny a ochutnavárny, zřízené s přepychem pro obecenstvo v přízemí a na balkonech, mění se ve vyšších poschodích ve veliké „bary“, kde se odhazují slupky pomerančů klidně na podlahu a bezstarostně pokuřuje, jako v „*divadle Sary Bernhardtové*“. Při největší zimě nevadí Pařížanu, aby nezotvíral kde jaké okno, a tak na korridorech může cizinec obléknout kožich. Zatím co se na jevišti hraje, doléhá k vám z chodby rozhovor některé „ouvreuse“ a strážníka, konajícího službu, kteří se ani tolik nenamáhají, aby přivřeli dvéře.

Tento obraz je již značně odlišný od toho, jejž lze vytvořit z pražských divadelních zkušeností.

Což teprve povšimnete-li si života proudícího pařížským hledištěm! Je nutno podotknouti, že se začíná hrát ne jako u nás v sedm hodin, nýbrž v osm, někdy ve tři čtvrti na devět. Poněvadž pak se obyčejně vlastní hře předešle nějaká jednoaktovka, nevalné ceny, patří k „chicu“ objevit se v divadle o půl desáté. Než to platí toliko pro ty, kterým je lhostejno, koupí-li si již napřed a o polovici dráže svá místa v „Bureaux de location“. Ostatní vystávají u pokladny hodinu i půldruhé před započetím hry. Tu třeba uznati výchovu tamnějšího obecenstva: není žádné tlačenice, žádného zmatku v tom, často více sethlavovém zástupu; později přišlí staví se klidně do řady za těmi, kteří tu byli již dříve, tvoří tak zv. „queue“ a zatím co „cameloti“ přicházejí s večerním vydáním novin, vyčkávají doby, kdy je policista připustí ku kasse.

A než se vysune opona co tu ruchu v parteru, co hluku na galleriích! Přichází prodavač divadelních programů i textů a vyvolává je. Přichází prodavačka pomerančů a vyvolává je. Přichází hoch s cukrovím a vyvolává je. Jejich ostré hlasy nesou se zpěvavě hledištěm. Diváci — parterre a balkony ve fracích, s cylindry na hlavě a hůlkami vruce, gallerie v pestré směsici klobouků a plášťů, které přemnozí neodkládají, aby ušetřili — baví se nelméně nenuceně. A konečně ze sceny, zakryté oponou, ozývá se k vám hluk kulisy upravujícího personálu a režiserovy povely.

Trojnásobný úder; opona jde vzhuru, a tou chvíli stává se z diváctvem změna tak náhlá a podivná, že se podobá zázraku. Celé to publikum, jehož štěbetavost a neposednost jsme se pokusili vylíčit, ztichne na ráz, zkamení skoro na svých sedadlech a naslouchá hře s náboženou a zanícenou úctou. Hovory zmlkly; všichni proměnili se v zrak a sluch. Taková je umělecká disciplina pařížského publika.

Pokud se týče hry samé, či spíše způsobu, jakým je hrána, není pro cizince bez zajímavosti navštívit některý kus, ať klassický či moderní, napsaný veršem. Dostane se mu tak příležitosti, aby seznal, co značí „mluvit" na divadelních prknech země, která měla Racina, Corneille a Molièra. Pařížský herec navykl si pronášet verš jistým polozpěvavým způsobem, na první poslechnutí poněkud patheticky a nepřirozeně; na první poslechnutí, neboť navyknete-li sluch poněkud na tuto formu mluvy, zmizí prvotní rušivý dojem, aby učinil místo pocitu neobyčejné libému a esthetickému. Český verš zní na jevišti tvrdě a monotonně. Naproti tomu francouzský, se svými častými němými „e", kterými herci dovedou do nekonečna prodlužovat konečný spád rýmu, je skutečnou hudbou a v ústech i prostředně talentovaného se stává kouzelnou musikální emocí. Což teprve slyšíte-li recitovat herce jako Coquelin v „Cyranu de Bergerac"! Kolik tu jemnosti a raffinementu, jaká odstíněnost hlasu, jaká krása gesta.

Nebo hry konversační: užasnete, jak lehce a přirozeně plyne při nich rozhovor, jak otázka s odpovědí se střídá ráz na ráz, bez vzývání napovědovy budky. Veliká konkurence a kulturní vytříbenost diváctva způsobily, že pařížský herec ovládá technickou stránku řemesla s dokonalostí, o niž si nelze tak hned učinit správné představy. Nejen přeřeknutí, ale jediný falešný přízvuk, a herec by urazil posvátných publika.

Buďme však spravedliví! Tento vysoký stupeň umělecké výchovy nespadá tolik na vrub schopností těch, kteří recitují. Jsou podporováni ještě i zvláštními podmínkami při úpravě repertoiru. Pařížský divadelní ředitel kupuje totiž od autora spolu se hrou i právo, provozovat jeho kus (ovšem s patřičným zvýšením tantiém) po celý rok, který uplynul od premiéry, výlučně na svých vlastních prknech. A tak se stává, že v každém z tamnějších divadel (mimo „Comédie française", kde repertoir je pestřejší) vystřídá se za rok jen několik málo kusů. Zkoušek k nim se počítá často na tucty, a pak, po celé měsíce, hraje se večer co večer táž komedie nebo tetéž drama. Není třeba vykládati, že se tím uleví herecově paměti.

Než nezapomínejme také, že tu stojíme na půdě, kde umět se vyjadřovat s gracií je společenským „sine qua non" právě tak jako mít čistý kabát, kde „éloquence" je zvláštním vyučovacím předmětem jak na gymnasiích tak i na universitě, kde novíny píší o „duchaplném causeuru" skoro s takovým nadšením, jako u nás o člověku,

který věnoval sto korun vlasteneckému účeli, kde dříve než se někdo stane poslancem béře hodiny u dobrého recitátora, aby mu vycepoval jazyk a provedl massáž hlasivek.

Přirozeno, že to vše je českým lidem, kteří na shromážděních, při nichž se řeční, vidí za předsednickým stolkem osoby, které gestikulují jako Siuxové a mluví češtinou, podobající se řeči Mašukulumbů, že to vše je u nás skoro nepochopitelné. Pokládám však za důležito upozornit čtenáře na zemi, v níž tyto „nicotnosti" mají důležitost soli, vody a vzduchu.

Vrátíme se teď do hlediště: Dlouhé, neobyčejně dlouhé přestávky protáhnou kus do půlnoci. A když zazněla s jeviště poslední slova, vyproudí všechen ten stohlavý zástup na chodníky, na přeplněné chodníky boulevardů, na nichž je tou dobou živo jako nikdy za dne. Světelné nápisy na střechách divadel, jež oznamovaly název hraného kusu, hasnou jeden po druhém. V dozářivších oknech korridorů nastává tma. A nekonečnými třídami ujíždí proud kočárů, v nepřetržitém řetěze, povoz za povozem, svítilna za svítilnou, jako nesmírné processí světel.

Paříž se rozchází na lože, do barů a do restaurantů . . .

*

Moderní francouzské divadlo stojí (opomenu-li tendenčního Bricuxe) ve znamení čtyř jmen, jež jsou zároveň ukazately čtyř různých divadelních technik, čtyř odlišných uměleckých snah: Donnay, Hervieu, Capus a Rostand.

Maurice Donnay, autor „Milenců" a sociálního dramatu „La Clairière" (společně s L. Descavesem), je v této čtveřici vedle Rostanda tím, jenž nejryzeji ovládá řeč; nejlepší znatel jeviště a zároveň jemná a pohyblivá umělecká duše, tvůrce několika typických figur pařížského divadla, vtipný, duchaplný, plný života. Postavy, které uvádí na prkna, jsou, jak zní francouzský termín, „prises au vif", takořka vyňaty z toku života, při tom však neseny velkou, poetickou silou, jež je Donnayovi vlastní. Proto také jeho premiery patří mezi „nejpařížštější": celá Paříž si při nich dává dostaveníčko, aby se pobavila jeho espritem, nápady a bonmoty.

Paul Hervieu, je Donnay, ale s menší pohyblivostí, hlubší, mnohem více psycholog než dramatik. Nemá toho barvitého těkavého půvabu Donnayova temperamentu; hledá ze života především jeho mohutně tragickou stránku. Jeho duch, živý a kultivovaný, zjemnělý všemi raffinementy moderní esthetiky, analisuje bolestné konflikty lidského srdce a z těch buduje svá dramata.

Oba výše uvedené autory spojuje jedna stránka jejich tvorby: pokud se divadelní techniky týče, setrvali oba — a ne na úkor svého umění — při traditionelním pojetí divadelní hry. Jejich díla mají svoji zápletku a svoje logické rozuzlení; děj otáčí se kolem určité

osnovy, ne anekdotického, ale skutečně lidského významu, je vyvrcholený a v kresbě postav objeví se vždy několik zajímavých psychologických postřehů. To vše zmizelo takořka docela u třetího representanta pařížského jeviště: Alfreda Capuse. Zmizelo aspoň u Capuse dnešního, neboť Capus, autor „La Veine", provozované před nějakými 4—5 léty, stál ještě na stejné půdě jako Donnay a Hervieu. Ale stalo se něco, co „božského Alfreda" zavedlo na jiné umění méně příznivé cesty: přišel totiž úspěch, úspěch nevysvětlitelně náhlý, který souvisí s reakcí proti pesimismu současného divadla, jenž se jeví v dnešním pařížském obecenstvu. Publiku se zachtělo smíchu, veselé anebo aspoň bezstarostné nálady; právě si vidět život v růžových barvách. A tu již byl pohotově ten, kdo, nemohl-li učiniti takovým sám život, vytvořil aspoň „théâtre rose". Tím někým byl Capus. Přišel v čas. Podává divákům limonádu, jednou jablečnou, po druhé citronovou, po třetí malinovou, ale vždy limonádu více či méně nasládlou. Podobných osvěžujících a neškodných nápojů fabrikuje několik do roka, čímž se stane, že se někdy octne na divadelní ceduli až i čtvero Capusových novinek. Ale za jakou cenu docíluje tento král pařížského jeviště takových výsledků? Tím, že rozbil konstrukci divadelní hry, že z ní učinil řadu dialogů, že svým dobráckým a úsměvným humorem zamaskoval slabiny svých prací. Jsme přesvědčeni, že, až mine moda „růžového divadla", poleví se kritika i obecenstvo, jak bylo možno jásat nad tou zdramatisovanou odnoží boulevardního espritu, jak by se ještě nejspíše daly poslední Capusovy hry definovat.

O Edmondu Rostandovi psalo se mnoho. Zprvu s nadšením, později s nevolí. Dvou věcí nedovede mu však nikdo oddisputovat: že je velkým básníkem a velkým dramatikem. Jeho verš, zvučný a plastický, má v sobě něco z Hugova koloritu a Villonovy lehkosti. Jeho dramatická komposice zaujme umělecky u prohloubením postav, jemným a ekonomickým vystupňováním divadelního účinku. Nesmíme se však zapomenouti na jednu z příčin Rostandovy popularity: vzkřísil opět tradici francouzské historické hry, vlil ji do žil novou krev, které měla tolik zapotřebí. Tím — ani ne tak po stránce obsahové jako formové — stal se národním.

*

Všechny divadelní novinky, jež jsme viděli v Paříži v uplynulé saisoně, prozrazují na sobě vliv některého z jmenovaných autorů. Povšimněme si nejprve jich vlastních prací.

Pochybuji, že P. Hervieu napíše kdy krásnějšího díla než jeho „La course du Flambeau", titul zvolený v analogii s antickým pochodňovým závodem, kdy účastníci si podávali z ruky do ruky zapálenou smolnici, s níž měli doběhnouti k cíli aniž by uhasla. Paní Sabina Fevelová je takovou spojkou, která nese na svých bedrech

všechnu trýzeň těch, kteří závodí v areně lidského života, a padnou před cílem, aniž by poznali radosti vítězství. Obětovala se: aby mohla ošetřovat starou matku a dceru Marii-Jeannu, odmítla nabídku k sňatku s bohatým Američanem. Dcera se provdá, ale po nedlouhé době hrozí mladému manželství katastrofa. Muž Marie-Jeanny je na pokraji úpadku. A tu, aby odvrátila neštěstí, odhodlá se paní Sabina psát o pomoc bývalému milenci a nabídnout se mu za ženu; příliš pozdě, neboť Američan se zatím oženil. Ale sám poskytne záchranu mladým manželům tím, že muži Marie-Jeanny nabídne výhodné místo ve svém americkém závodě. A dcera odjíždí, plna sobectví mládí zanechává matku s babičkou, která v brzku také umírá, poslední drahá bytost, již pí. Fevelové zůstala věrnou... Postava pí. Fevelové je jedna z nejryzejí a nejbolestněji koncipovaných, již spatříte na moderním jevišti. Autor jakoby v ní chtěl symbolisovati utrpení mateřské lásky, oddané a obětující se s trpělivým úsměvem na rtech.

Jiná, drobnější práce Hervieuova, je aktovka „L'Énigme", důmyslná kombinace plná psychologického interessu: Na kterémsi zámečku přebývají dva bratři se svými manželkami; přijde k nim také na návštěvu jeden jejich vzájemný přítel. Je noc. Bratři strojí se jít na lov. A v tu chvíli jeden z nich, kráčeje salonem, jímž se vychází z vily na verandu, zpozoruje, že kdosi vyskočil z chodby, kde se nalézají ložnice dvou žen, a že snaží se spasiti útěkem na verandu. Než nadarmo: dveře jsou zavřeny. Druhý bratr přinese světlo a tu v onom ubíhajícím stínu je poznán: přítel. Věc je patrna: jedna z obou žen dopouští se nevěry. Ale která? Milenec, nemoha popříti fakt sám, neodpovídá, když na něm chtějí vynutiti přiznání o spoluvinici. Zbývá vyslechnout manželky. Než obě popírají se stejnou houževnatostí. Záhada... V tom však záletník použiv chvíle nepozornosti, vytratí se ze salonu, vezme sebou loveckou pušku jednoho z bratrů. Myslivec, který právě vešel, oznamuje, že ho zahlédl běžet do parku. Chvíle napjatého očekávání. Výstřel zahoukne nocí. V saloně ozve se výkřik: jedna z naříčených zasténala a napolo v mdlobě skácela se k zemi. Výkřikem, kterým se ozvala v bolesti nad milencovou smrtí, prozradila záhadu. Ona je to, která cizoloží.

Letos zkusil se náš autor i v historickém dramatě velkého stylu. Tragedie měla být událostí celé saisony, a Sarah Bernhardtová, která ji vypravila na svém divadle, rozvířila kolem autora i hry celou bouři reklamy. „Théroigne de Méricourt" (tak je název kusu) sklamala očekávání, jež se jí neslo vstříc. Hervieuovi šlo o dramatické zachycení doby, v níž se vybíjí velké vášně a mohutné city. Pokud se toho týče, nelze si zvoliti vhodnější doby než chvíli tak pohnutou jako francouzská revoluce. Také vše, co se v Hervieuově hře vztahuje ku celkové atmosféře, ku psychologii rozvášněných davů, proudění pouličního

zástupu je velice dobré. Za to vlastní páka tragedie: dramatičnost její postavy nemá dosti potřebné síly, aby uchvátila diváka. Povahy nejsou kresleny originelními tahy, a nic z jejích života, odehrávajícího se před námi, nezaujme nějakým novým osvětlením lidského srdce. Dějově je hra rozvedena asi tak: Théroigne z Méricourtu je jednou z těch exotických agitátorek, na něž francouzská revoluce byla tak bohata. Ale bojuje-li za myšlenku svobody a proti myšlence královské, není to jen politická sympathie. Royalistická idea symbolisuje se pro ni ve tak postavě Ludvíka XVI. jako jeho přívržence, žurnalistou Sulcauem; proto kuje pikle, proto štve do boje všechny své přívržence. A když konečně způsobí smrt svého nepřítele, když se nasytí jeho krve, tu jako by jí padal z očí závoj: ohlíží se kolem a vidí že revoluce sama nabyla podoby jiné, než jakou si o ní učinila ona ve svých utopických snech: že svrhli sice krále, ale zároveň nastolili nového, neméně krutého, který se jmenuje Tyranství politických vůdců. A tou chvílí jako by se stala živým svědomím celé Francie, která zoufá nad svým vlastním dílem. Poslední akt je již pouze jakýmsi resumujícím doslovem celé hry: Théroigne, šílená a internovaná v blázinci, vidí před sebou defilovat stíny všech těch, kteří vedli Revoluci; a každý stín má hrdlo znamenáno krvavou stopou, památku to po guillotině. Ne neprávem našla kritika při tomto posledním aktu reminiscence na Rostandova „Orlíka".

Donnayův kus „L'Autre Danger", hraný v „Comédie Française" přinesl autorovi plné úspěch, kterého zasluhuje. Je to živá a barevná kresba bohatého pařížského prostředí, jemuž, aby jeho přepych tím více vynikl, je proloženo několik postav venkovské buržoasie. Hra samá otáčí se kolem manželské nevěry. Ta Claire Jadainová, jemná, krásná bytost, podlehla záletným úkladům bývalého přítele z mládí, svůdného advokáta Frydièresa. Don Juan neměl mnoho práce, neboť Klářin manžel, — prostřední a prospěchářský člověček, z jehož úst hrnou se toliko kletby proti osudu, který, jak se mu zdá, nebyl mu tak příznivý, jak by si toho zasluhoval— je individuum, takřka nabádající k nevěře. Čtyři léta lásky upíjnula mezi advokátem a Klárou, aniž se kdo odvážil vysloviti nějaké podezření. Zatím dcera, Madeleine Jadainová, vyrostla v šestnáctiletou osůbku, jejíž srdce dopustí se té neprozřetelnosti, že cítí k advokátovi zájem podobající se na vlas lásce. A i ve Frydièresovi se děje převrat: děvče mu vyvolává představu té, kterou miloval již za mladických let. Brání se sice krystallisaci této nové lásky, ale zápasit je těžko. V té rozhodné chvíli se přihodí, že na kterémsi večírku, zaslechne Madeleine rozmluvu dvou cizích hostů. „Vidíte tamhle paní Jadainovou?" „A kdo je ten, s kterým mluví?" táže se druhý, upíraje zrak na advokáta. „Její milenec" zní odpověď. Dvě pouhá slova, ale Madeleině byla jako dvě rány přímo do srdce. Její matka má milence téhož,

koho ona by si přála mít za manžela. V nitru mladé dívky zuří krutý boj; chce se zapřít, chce se odříci své lásky; ale bolest je příliš mučivá, přemáhá její slabé tělo. Madeleine se rozstůně. Nadarmo snaží se matka na ní vylákat tajemství; až deník, který se jí dostal do rukou, ukáže pravou příčinu choroby. A aby Madeleinu učinila šťastnou, popře poměr s advokátem, a ku dovršení oběti, zaslíbí mu ji za manželku. — Ve hře, neobyčejně dramaticky účinné, líbí se nám především postava advokátova, pak pana Jadaina a Madeleiny. První a třetí akt stojí v popředí: první kouzlem své nálady, třetí scenou, kdy Madeleine přesvědčivši se, že jí matka dala uzmout deník, obořf se na ni, ne již jako dcera, ale jako žárlivá milenka, která ztratila vědomí příbuzenského vztahu.

Při Capusovi máme hned dvě novinky; ale v tom málo nového. Omezíme se proto na, co možno nejstručnější, seznámení čtenáře s obsahem. Prvá „Les deux écoles" se hrála v divadle „Renaissance". Žena, která se přesvědčí, že každý muž je nevěrníkem vyvodí z toho důsledek, že, má-li být podváděna, je lépe, aby jí podváděl její vlastní muž, taková je dvěma slovy osa „Les deux écoles". Henriette Maubrunové dostane se totiž důkazů o nevěře jejího muže; dá se s ním tedy rozvést a chce pojmout za choť státního radu Le Hautboise. V době, kdy se vyjednává o rozvod, setkají se v jistém restaurantu Eduard Maubrun, jeho maitressa, státní rada, Henrietta a její matka. Tam dojde ku sblížení dvou manželů, ale jen na okamžik, neboť Henrietta chce si zůstat důslednou. Ale jaké je její překvapení když den na to, přicházejíc ku svému nastávajícímu manželu, zastihne u ní Eduardovu milou. Rozvod je zastaven a manželé se smiřují... „La Chatelaine" má přece jen o něco více než ten prostě anekdotický zájem, jímž se jedině vyznačuje první kus Capusův: Thérèse de Rive, odloučená od svého zhýralého choti setká se s bohatým Andrée Ossanem, jejž její příbuzná určila za manžela své dceři. Přes všechny plány a výpočty zamilují se Thérèse a Andrée do sebe, překonají veškeré překážky stavící se jim do cesty v postavách intrikánské příbuzné a Gastona de Rive a vkročí spolu do manželského ráje. — Již z toho co bylo uvedeno v obsahu dvou her pozná asi čtenář, jak čistě vnější a náhodnou logikou jsou řízeny Capusovy kusy. Tam kde učinil náběh ku postavě hlouběji kreslené jako v rozmařilém Gastonu, vynasnaží se již v příští chvíli, aby figuru odvedl s jeviště, v obavě, že by dovedla rozladit diváka. A všechno vám pan Capus připustí až na to, aby divák byl rozladěn. Jen pro boha nic, co by se jen z dálky mohlo podobat Ibsenovi. Jen žádné otevřené rány, žádná duševní muka, žádné konflikty svědomí. Slzy... nu nezbude-li nic jiného, dovolí svým hrdinkám, aby si i zaplakaly, ale pod jedinou podmínkou: neuškodí-li to jejich pleti. Takový je princip „růžového divadla".

Vedle vyjmenovaných protagonistů současného francouzského divadla, je nutno si povšimnouti několika jiných autorů; neprorazili sice dosud s takovým zdarem jako předešlí; než doba slávy je prý blízko, jak se zdá, toliko otázkou času.

Je to předně pan *de Porto-Riche*, mohutný tvůrčí temperament, s formou stejně uměleckou a propracovanou jako jsme shledali u Donnaye, strhující, lyrický, plný velkých vášní. Jisté žhavé erotické zabarvení je vlastní všem jeho kusům. Zvláštní je schopnost, s jakou vytváří své ženské postavy, vzaté ze současného života a živené mohutným srdečním žárem. Porto-Riche mohl by být nazván lyrikem moderní francouzské scény. Vyzná se nejen dokonale v divadelní technice, je však také skutečným čarodějem nálady. Jeho hra „Minulost" („Le passé") hraná letos v „Comédie Française", nese na sobě všechny znaky jeho umění.

Neobyčejně zajímavým dramatickým zjevem je *Albert Guinon*, autor „Jha" („Le Joug") *). Guinon napsal tré nebo čtvero her, kterými dosáhl značného úspěchu. Ukazuje se v nich dramatikem stejně vervním jako pozorovatelem moderního života. Ale na dně všech těch komedií leží malé, zcela malé zrnko ironie, která je jednou ze základních vlastností jeho individuality. Je to ironie podobná Molierově, stejně kousavá a někdy hořčí, tak jako „Jho" bylo porovnáno k Molierově „École des femmes". Skutečně také podařilo se málokomu vytvořiti tak životnou figuru staroměděneckého bonvivanta, osvětliti zmatky, jež se odehrávají v takovém všemi rozkošemi prošlém srdci. Henry Courtial jmenuje se jeho hrdina, zamilovavší se s celou prudkostí člověka, který stojí na pokraji stáří do dcery své bývalé maitresy, Julietty. Ta vynutí na něm sňatek, přivede do své domácnosti všechno své nízké a špatné příbuzenstvo, stane se mu před jeho vlastníma očima nevěrnou s jedním z jeho přátel a Henry vše to snese, neboť je již zotročen a spoután jhem lásky.

Stejně ironický ale drsnější a brutalnější je, i u nás některými svými prosaickými pracemi známý, *Octave Mirbeau*. Je to revolucionář, duše jsoucí neustále v rozporu se společností, která překáží jejímu volnému rozletu. Odnikud nevyšly na soudobou společnost šípy tak ostré jako z rukou Mirbeauových. Jeho ironie mění se chvílemi v satyru, divokou a bezohlednou; na př. jeho jednoaktovka „L'Épidemie". Jindy je to básník utlačených a chudých, jenž několika mohutnými scenami zachycuje celou tragedii současné sociální bídy. Myslím při tom na jeho pětiaktovou hru „Les Mauvais Bergers". Letos hrála se od něho v „Comédie Française" komedie „Les

*) Spolu s pí. Marniovou.

Affaires sont les Affaires",, dílo plné satyrické vervy, v němž kreslí krutými tahy korrupci obchodních kruhů.

Mezi vaudevillisty vydobyl si zvláštního postavení autor „Le Secret du Polichinelle" p. *Wolf*. Jeho hry z měšťáckého prostředí mají v sobě mnoho dobromyslného humoru a jímavé něhy zároveň.

*

Pokusím se ještě načrtnouti několika zběžnými rysy umělecké profily pařížských herců a hereček, kteří jsou dnes nejznámějšími u divadelního publika.

Sarah Bernhardtová je poslední zástupkyní romantického hereckého stylu. Dnes, ve srovnání s jinými tragédkami, zdá se její hra silně umělůstkářská a zastaralá. Zbylo jí jediné: její krásný hlas, zvláštní, vzrušující, jejž však dnes kazí přílišným fistulováním. Známé jsou její herecké triumfy v „Lorencazziu", v „L'Aiglonu", „Dámě s kameliemi" a „Fedoře".

Réjanová. Vytvořila v Guinonových a Hervieuových hrách podobně jako v Daudetově „Sapho" několik postav velkých milovnic. Svojí neobyčejnou inteligencí a ohnivým hereckým temperamentem dohnala se jednoho z předních míst na pařížském jevišti.

Bartetová. Svým čistým hlasem, propracovanou dikcí, jistou a uhlazenou hrou křísí milovnice klassického repertoiru (Racinova „Berénice").

Jeanne Hadingová, raffinovaná ve výběru uměleckých prostředků, tragédka velkého stylu, poněkud přejemněná ale nikdy banalní (Capusova „Châtelaine", Daudetova „Sapho").

Reichembergová působí semitským půvabem svého zjevu. Nejlepší v úlohách naivek („Le monde ou l' on s' ennuie", „L'Ami-Fritz").

Jeanne Granierová známá svým talentem v komických rolích, plná vtipu a vervy, miláček pařížského elegantního světa (v Lavedanových a Capusových kusech).

Suzanne Després, žačka herce Antoinea, o němž bude ještě řeč. Od svého učitele si přinesla svoji přirozenou intelligentní a realistickou hru, již upoutala na sebe pozornost („Poil de Carotte", „Remplaçautes").

Moreno a *Brandésová,* první výborná jako recitátorka, druhá znamenitá v rolích, kde může ukázati svůj vášnivý temperament.

Mezi herci:

Mounet Sully, romantik, ale strhující síly. Jako „Oedipe" „Ruy-Blas" nebo „Hernani" je nezapomenutelný. Třeba že se často protestuje proti přílišné pathetičnosti jeho hry dovede přece jen u diváka vzbudit silné vzrušení.

Starší Coquelin, francouzský komik v nejvlastnějším smyslu slova. Vysměvačný, živočilní a něžný a při tom obdivuhodný jako recitator („Figaro" a „Cyrano de Bergerac").

Antoine jedna z nejzajímavějších pařížských individualit. Založil divadlo, z něhož se razila cesta skandinavskému a německému dramatu. Bývalý advokát. Ze svého dřívějšího povolání si přinesl svůj řečnický talent. Velký herec-realista.

Le Bargy má elegantní hru a svůdný hlas. V „Comédie Française vytvořil několik postav moderního Don Juana.

Guitry hraje nevyrovnatelné měšťáky a lidi, kteří se chybili cílem. (V Donnayových, Capusových a Lavedanových komediích).

Brasseur, výtečný komik. Vedle nich *Silvain*, z „Comédie Française", *Huguenet, de Feraudy, Dubocs, Duménу*...

*

PŘEDMĚSTSKÁ DIVADLA.

(*Lidové divadlo „Uranie" v VII. části Prahy. — Svandovo divadlo na Smíchově.*)

Jest tomu šest měsíců, co se vedení *Uranie* ujala nová správa, jež vytkla si programem učiniti z holešovického divadla scenu lidovou. Půlletní doba jest zajisté příliš krátká, než aby se mohlo určiti, zda Uranie blíží se bezpečně svému cíli, aneb tvrditi, že se svým programem kapitulovala. Jisto jest, že za ředitelování nezapomenutelného Vojty Slukova učiněn mnohoslibný počátek, který jeho úmrtím mnoho utrpěl, neboť těžko nalézti náhradu equivalentní zesnulému umělci. Bylo by arci nespravedlivo říci, že za regimu nynějšího ředitele, p. Seiferta, nastalo klesnutí, ale jisté ochabnutí a úchylky od směru původně nastoupeného znamenati lze přece. Jest to několik více méně obscoenních frašek, objevivších se v poslední době na jevišti Uranie, jež silně distonují s ostatním repertoirem. Nevíme, má-li se věc ta počítati na vrub letního období, jež si neúprosně vymáhá ústupky i na velkých scenách, či dlužno-li ji přičísti odchylnosti názoru nynějšího ředitele od snahy Slukovovy, který by byl asi sotva připustil na jeviště „Venuši naši tržnice", „Krásnou Kleo" atd. (Vždyť víme, jak neraduváděl „Pražany v Pekingu" a to jen na výslovnou mnohostrannou žádost obecenstva.) — S druhé strany ovšem velmi příznivým faktem je pieta s jakou pěstována jest v Uranii od počátku nové správy stále stejnou, ba spíše stoupající měrou, původní česká produkce dramatická; za dobu posledních asi dvou měsíců zařaděno v repertoir celkem 11 her českých, počet to zajisté velmi uspokojivý.

Celkový posudek lze si nejlépe učiniti ze stručného přehledu premier, jichž za právě minulé období napočítali jsme 17 a jež jsou

následující: *Štechova* „Ohnivá země", *Bozděchův* „Baron Goertz", *Tylův* „Jan za chrta dán", „Paní Marjánka" a „Jan Hus", *Císlerovi* „Dřevorubci", lidová hra „Režná košile", *Sardouova* „Madame Sans-Gêne", *Stroupežnického* „Zvíkovský rarášek" a „Paní mincmistrová", *Lopez de Vega* „Sedlák svým pánem", *Jeřábkův* „Syn člověka", *Dejmkova* veselohra „Liliputanské duše" a *Kollárova* „Magelona". K těmto vesměs cenným věcem ovšem špatně se druží frašky „Krásná Kleo" a „Taky jeden takový" a slabá francouzská komedie „Perla", o nichž vysloven úsudek svrchu.

Jak patrno, věnováno ze starších českých autorů nejvíce péče dosud Tylovi, a to právem. U příležitosti Husových slavností vypravené a pečlivě scenované i výborně sehrané drama „Jan Hus", zajímavé i svým z mrtvých vstáním z hrobu censurního, těšilo se právem velikému úspěchu. Z ostatních českých her nejvíce zajímaly dvě původní novinky, „Dřevorubci" a „Liliputanské duše". Autor oněch zasáhl účinně do života malých a nejmenších lidí, kdežto v druhé novince s úspěchem vykořistěno směšnosti maloměstského šosáctví a „duševního liliputánství."

Pokud se týče interpretace, tu dlužno konstatovati značný pokrok v sehranosti celého ensemblu, který utrpěv dosud jedinou citelnou ztrátu v p. Viesnerovi, jest stále účinně doplňován. Tak přibyly doň dámy Baláková a Zöllnerová, které dosud ve všech vystoupeních úplně uspokojily; dobrého komika získala Uranie náhradou za p. Viesnera v p. Zöllnerovi. —

*

Řadě středečních repris, po případě premier novinek běžného letního repertoiru *smíchovské arény* dán byl název *cyklu frašky*. Neprávem! Není řada ta ani cyklem, netvoříc v žádném směru jednotného celku, ani cyklem frašky, neboť z dosavadních 12 večerů frašce věnovány jen tři („Ve jménu zákona", „Family-Hôtel" a „Charleyovo dítě"), ostatní vyplněny operettami („Bandité", „Růženka spanilá voňavkářka", „Trebizondská princezna" a „Boccaccio") a vaudevilly („Miss Nickol Nick", „Reservistka" a „Dámy z Trouvillu").

Nejlépe uspokojily staré, nově nastudované operetty, k nimž přináší ensemble smíchovský souhru a komiku, jimiž nahražuje hodně pokulhávající stránku hudební, zejména zpěvní. Z frašek Bissonova „Ve jménu zákona" může se zdáti výbornou tomu, kdo nezná téhož autora „Kontrolora spacích vagonů".

Ale naprostým odporem musí naplniti každého poněkud intelligentního diváka podobné zboží, jakým jsou Dámy z Trouvillu a Family-Hôtel, kteréžto hry nutno odsouditi nejen pro jejich až za meze slušnosti jdoucí frivolnost, ale zejména pro nejapnost, hraničící na nesmysl a naprosto kazící vkus divákův. Smíchovské divadlo za cenu co možná největšího zisku ubíjí tím naprosto svou kvalitu a pověst

uměleckou, které do nedávna požívalo. A při tom jest velmi smutným zjevem, že dochází v tom podpory od většiny nesvědomité kritiky denních listů, která se neodvažuje ukázati přímo na toto pomalé upadání smíchovské scény, zapomínajíc, že povinností kritiky jest říci pravdu i za cenu přízně. —

I na Smíchově k Husovým slavnostem bylo vypraveno a velmi dobře sehráno Tylovo drama Jan Hus v předvečer položení základního kamene k pomníku kostnického mučedníka. Dožilo se však pouze jedné reprisy, neboť musilo ustoupiti zase veselé „Muse“, jež jest na Smíchově domovem. —*lan.*

Dne 14. července 1903.

*

VÝTVARNÉ UMĚNÍ.

Kapitola o Umělecké Besedě.

Umělecká Beseda má kus čestné historie, své tradice a široce rozvětvené kořeny v četném svém členstvu pražském i venkovském. Čtyřicet let činnosti, skoro čtyři tisíce členů — to zaručuje již místo v popředí našich národně-kulturních spolků. A řadu pěkných činů dovede Vám Umělecká Beseda vypočísti z historie své. Než, bývá vlastností podobných korporací, že žijí po letech rády z tradice své práce a svých výsledků. Běží pak dále ve svém setrvačném pohybu, žijí ve vědomí své ceny i svých zásluh, až přijde chvíle, která přináší otázku: kudy dále? K této chvíli, zdá se, že blíží se i Umělecká Beseda.

Také Umělecká Beseda žila za poslední doby ve svých dobrých tradicích. Jest *dle stanov* spolkem umělců a literátů i umění milovného obecenstva. Spolek pro umění i pro jeho obecenstvo — myšlenka to theoreticky pěkná, skoro ideální. Pravíme: Beseda jest takovým spolkem „dle stanov“. Průběhem let, průběhem onoho setrvačného běhu Besedy odpadal kus po kuse Besedě jeden z těchto činitelů — umění. Výtvarníci provedli kdysi zřejmou secessi. „Svatoborci“, „rušitelé svornosti a míru“, tak soudilo se po jistý čas o původcích této secesse a mluvilo se o ráně vedené umělci proti českému umění. Výtvarníci zřídili si svá střediska a hle tato kvetou a působí čestně. Výstavy a jiné podniky Manesa a Jednoty výtvarných umělců doma i mimo domov ukazují, že umělci dovedou *sami mezi sebou* působiti snad lépe, než ve velké korporaci s těžkopádnou přítěží laiků. Krok za krokem etablovali se pro sebe i literati-belletristé v několik kruhů spisovatelských i v nakladatelské družstvo, pozvolna vymyká a pro sebe organisuje se i hudba. Secesse hotova: Umělci vystěhovali se z Umělecké Besedy. Jen *formelně* ti neb oni zůstali členy. Tedy *Umělecká* Beseda *bez umělců*: může tato korporace dále působiti? — Odpovídáme zřejmě. *ano*, ovšem v jiném duchu, jinými cestami!

*

Umělecká Beseda — jak zdá se — až dosud zcela nevystihla změněné situace, alespoň nevyvodila z toho dosud pravých důsledků. Umělecká Beseda chce provozovati umění dále — bez umělců. Zbyly jí sice trosky bývalého uměleckého sboru a s těmi chce v setrvačném pohybu svém spěti dále. Ale dnes jde jinak než dříve — jde *s troskami* své umělecké armády a jde proti proudu. Umělecká Beseda pokládá se dále býti povolána „provozovati umění" *svými členy*, reprodukovati věci *svých členů*, vystavovati obrazy *svých členů* a jich přátel atd., ač těžiště umění samého či vlastní tábor umělecký leží dnes mimo Besedu. A tak — nechceme býti nevlídnými kritiky její dobré snahy a vůle — tak stává se, že Beseda přináší na př. členstvu svému album reprodukcí obrazů nejrůznější, ale také z části dosti pochybné ceny — avšak obrazů svých členů! —, že pořádá ku podpoře umění, ale proti vůli a mysli většiny umělců své vánoční výstavní trhy umělecké, které svou uměleckou výší stojí na úrovni vánoční výkladní skříně obchodníka s obrazy. Nechceme stopovati dále ten neb onen méně zdařilý krok Besedy — vyšeť ten i onen zajisté z dobré vůle, ale z nepravého směru.

Jak tedy vlastně dále? Umělecká Beseda ztratila vlastní umělecké kruhy, se zbytečkem svých věrných nemůže již udržeti skutečnou uměleckou obec. Bylo by též přímo neloyalním od Umělecké Besedy, aby nadále vnucovala pod svou autorisací a pečetí několik „svých" umělců, kteří očividně jdou nesolidárně proti ostatní obci umělecké. Tedy na umělecký kádr svůj sotva může Uměleská Beseda počítati. Ale Beseda má ještě jednoho činitele ve svém členstvu — toť veliký onen kádr „uměnímilovného" obecenstva, či střízlivěji řečeno, obecenstva, které není-li vesměs *uvědoměle* příznivo umění, ukazuje alespoň dobrou vůli takým se státi.

A tu právě leží veliké pole působnosti pro korporaci rázu Umělecké Besedy: buditi pochopení pro umění ve velikém publiku a raziti umění krok za krokem cestu do nejširších vrstev, činiti umění nezbytným průvodcem člověka, součástí jeho života, jeho domácnosti atd.

Zakladatelé Besedy přáli si patrně upevniti v Besedě styk *umělců* s jich obecenstvem; tento osobní styk v Besedě samotné jest přetržen. Obecenstvo, které rádo hraje si na umění milovné, které rádo koketuje svými styky s umělci a literáty, snad tohoto osobního styku nerado postrádá. Ale v tomto styku *s osobami umělců* není vždy jádro pravého poměru obecenstva *k umění*. Poměr k umění může býti v obecenstvu stejně úzký a přátelský, i když vzdá se pěstování kultu osob.

Náš názor o působnosti Umělecké Besedy na tomto poli jest pak tento: Beseda nechť vzdá se svých aspirací a vlivů vůči umělcům samým, či spíše nechť vzdá se *přímého* vlivu na umělecké tvoření a nechť jde tím více hotové již dílo umění šířit, *popularisovat*. Úkolem Besedy, která skládá se *z obecenstva* umění příznivého nebudiž tedy vnášeti vkus svého členstva do uměleckého tvoření a nápodobiti v jiném vy-

dání bohatce-šosáka, který udává si barvy a tony pro objednaný obraz, nýbrž pečovati o to, aby umělecká tvorba stávala se majetkem celého národa a přispívala tak k jeho duševní potěše a zušlechtění. Když tento úkol *rozumně a důsledně* Beseda bude plniti, více prospěje než *hraje-li si* separatisticky se zbytkem svých umělců na umění, co zatím umění *skutečné* béře se zcela jinudy velkým, silným proudem.

*

Beseda již úkol tento snad plnila a plní. Pravda. Jiná však věc, jak? Rozhlédněme se tedy po dnešní činnosti besední.

Beseda plní své umělecké poslání ve třech odborech: literárním, výtvarném a hudebním. V odboru hudebním přiblížila se snad nejvíce popularisačnímu úkolu, hlavně svými „populárními koncerty". Přes leckteré výtky lze věc nazvati přec šťastným náběhem — ale náběhem zůstává již po léta. Postrádáme tu jistou soustavnost popularisace, nevidíme účelnou snahu získávati postupně *širší a širší* vrstvy pro umění hudební. Záslužným byl i náběh ku vydávání levných, opravdu populárních vydání Smetanových a jiných českých oper.

Avšak co to vše na Uměleckou Besedu? Vzpomínáme jen mimochodem našeho filharmonického orkestru — zdaž ten i v dobách největší hmotné tísně neplnil mnohem intensivněji popularisační poslání na poli hudby české doma i v cizině, než Beseda se svou finanční oporou v tisících svého členstva?

A podobně jako v hudbě — má se věc i v obou ostatních oborech působnosti Umělecké Besedy. V umění výtvarném jest to několik reprodukcí uměleckých děl určených za výroční premie, které z činnosti Besedy zasluhují zmínky: výběr těchto děl byl za dřívějších dob snad případnějším, v poslední době však nelze jej vždy nazvati šťastným. Zejména nelze shledávati nějakého systému ve volbě uměleckých děl, které určeny jsouce za zdobu obydlí měly býti jaksi quintessencí českého umění — malou uměleckou sbírkou pro českou domácnost. A zatím co umělecká Beseda takto dosti náhodně vybírala tu i onde předměty pro své výroční reprodukční premie, *soukromí* nakladatelé bez podpory veřejné přerostli Uměleckou Besedu o řadu hlav a předložili české veřejnosti — nejmenujeme-li jiných prací — souborná vydání Manesa, Myslbeka, Marolda, Úprky atd. To podnikali — a jak ujišťuje se, se zdarem — soukromí nakladatelé bez kádru předem zajištěného a stálého odběratelstva, kdežto na př. touž dobu Uměl. Beseda sbírala pro své loňské reprodukční album poruzné studie několika malířů, svých členů, a vydávala je pro své členy nákladem téměř 8.000 korun. Což Manesové, Úprkové atd. třeba nebyli neb nejsou snad členy Besedy, nejsou přec jen více v umění než ti neb oni malíři, kteří členy Besedy jsou? A což souborná vydání Čermáka, Maixnera. Alše neb našich starých malířů a jiných našich uměleckých velikánů nebylo by vděčnějším a čestnějším úkolem pro Uměleckou Besedu, než publikace

řečeného alba neb obdarování členstva méně zdařilou reprodukcí třebas i dobrého reliefku v železné litině?

A jaký význam má dnes Beseda v literatuře? Střediskem literátu — byla-li jím kdy opravdu vůbec — dnes není. Může-li z dnešní činnosti poukázati v té příčině na něco, jest to snad vydržování a doplňování knihovny pro členstvo. Kusem náběhu v poslední době bylo převzetí Obzoru literárního a uměleckého v náklad Besedy, než vlastně byl to jen akt piety ku skonávajícímu podniku, jejž Beseda jen dochovala ku hrobu.

Abychom nebyli nespravedlivi, nesmíme opomenouti ještě jedné formy činnosti Besedy —: slosování uměleckých a literárních předmětů pro členstvo. Beseda věnuje na účel ten ročně as 5.000 korun a zakupuje pro slosování „umělecká" díla, najmě obrazy, reprodukce, pak belletristické a hudební publikace. O výběru (nákupu) uměleckých předmětů pro slosování jest známo, že v prvé řadě rozhoduje tu členství umělce v Umělecké Besedě. Jest to jen několik málo „malířů-členů Besedy", od nichž pravidelně se kupuje. Deset korun ročního příspěvku a jistý stupeň oddanosti ku Besedě jest tedy základní podmínkou kvalifikace pro nákup ku slosování. Proto též rok co rok slosuje Beseda členům svým originály pp. L., Kl., atd, kdežto jména převážné většiny našich dobrých výtvarníků Besedě jsou neznámou pevninou.*) Ostatně kromě této jedné podmínky nese povaha slosování Umělecké Besedy sama sebou další podmínku, jíž umělecké dílo pro slosování volené nezbytně musí vyhověti: musí cenou svou setrvati v mezích as 60—150 K. Na umění v jiných cenách z pravidla se nereflektuje. Řekli bychom, že to jistý typ umění, jakostí i cenou vymezeného, které bychom nazvali „lacinářské umění", a jemuž i jistý typ umělců náleží. K rozmnožení počtu cen Beseda dává do výhry — jak již řečeno — též knihy, hudebniny a umělecké reprodukce. Toto zařízení jest zbytkem tradic, se kterými vstupovaly v život nejen Beseda, nýbrž i jiné spolky „umělecké" u nás i v cizině. Zachovala si je i Krasoumná jednota a pěstuje je podobně jako Beseda. Mělo-li zařízení toto dříve jistý význam, soudím přec, že dnes již se přežilo, že míjí se se svým účelem i kdyby provozováno bylo lépe než se dnes Besedou provozuje. Je to vůbec podpora umění neb literatury? A pakliže přece, jest to důstojná forma podpory? Sotva: uvažuji-li, vidím ve slosování jen spolkovou reklamu pro získávání členů, tombolu s uměleckým nátěrem, která sice pohltí slušné peníze, ale kde za peníze jedněch druzí vyhrávají něco, co se jim nelíbí, neb co se jim nehodí.**)

*) Výtvarný odbor Besedy — jak vidno z výroční zprávy — neodebírá a nevykládá v besední čítárně umělecké publikace »Volné směry« vydávané spolkem »Manes«. A Manes existuje a publikuje dále své Volné směry přes to, že Umělecká beseda nepopřála mu svého pomazání. Pozoruhodno jest, že Beseda od loňska odbírá a vykládá n. př. umělecký list ruský »Mir iskustva«, dále anglický »Studio« a jiné stejně »moderní« listy cizí, český však nikoli.

**) Kritika tato netýká se jen Umělecké Besedy; platí stejně n. př.

Zmínky zasluhuje, že Beseda snažila se a z části též dovedla v umělecké své stagnaci umělce oživiti působnost svoji mimoradními prostředky. Byly to přátelské schůzky širších kruhů členstva na domácích zábavách, jež beseda od několika let občas pořádá. Myšlenka to zdravého jádra, ale i tu chytila zas Beseda za nepravý konec. Kdežto bylo lze souditi, že Beseda schůzek těch použije ku popularisování umění neb literatury, vyzněly mnohé ze schůzek oněch v humoristické večery, bez jakékoli vyšší aspirace — večery, které tu i tam snažily se snad soutěžiti s moderním „Ueberbrettlen". —

*

„Nuž tedy, jak zařiditi má Beseda svoji činnost, aby přiblížila se co nejvíce svému poslání?" — ta otázka bude nám předložena těmi, kteří od kritiky žádávají hned positivní návrhy. Vedlo by nás příliš daleko, rozvíjeti pro další budoucnost program zdravé činnosti Besedy. Ale *směr* takové zdravé činnosti jsme napověděli. Řekli jsme, že Beseda, která není dnes již střediskem literátu, výtvarníku a hudebních umělců, musí vyprostiti se z illuse, že jest jejím posláním umění samo říditi, státi v jeho čele, udávati mu směr. Tento obor jest Besedě definitivně odňat a proto — pravili jsme — nechť Beseda jakožto sbor umění milovného obecenstva jde za řadami umělců a založí uměleckému tvoření pevnou basis v širokých vrstvách národa. Národ intelligentní nesmí jen koketovati s uměním, nýbrž musí co nejvíce přiblížiti se umění samému, musí je chápati, v ně se vnořiti, učiniti je svou životní potřebou. Národ, který sám umění nechápe, k němu nelne, není umění hoden a nedovede trvale si ho udržeti. Umění nesmí zůstati oasou oddělenou ostře od ostatních vrstev národa, nýbrž musí ho pronikati, v něm žíti, kolovati takřka jeho žilami. Nuže — podporovati tento process prosycení národa uměleckým živlem, to bylo by čestným úkolem Besedy. Pochopí-li Beseda tento úkol, pak najde i prostředky.

Omezujeme se na to, ukázati toliko příkladmo na některé z nich.

V prvé řadě klademe požadavek, by Umělecká Beseda šla s činností svou ven za zdi spolkových místností a pracovala pro celou veřejnost, ne pouze pro svoje členstvo. Jsme přesvědčeni, že členstvo Besedy nemá onoho egoismu, kterýž úzkostlivě bděl by na tom, aby zájmy Besedy obráceny byly jen na členské premie a slosování, že rádo svolí k tomu, by Beseda věnovala svou činnost i účelům, které přímo členstva se nedotýkají.

---

o Krasoumné jednotě, která podobně vede si při »uměleckém« slosování svém. Minulá podzimní výstava věcí ku slosování určených podala až na malé výjimky zdrcující důkaz. O nevhodnosti slosování nalezli bychom ve výkazu výher přímo komické doklady: bohatě nadaná spořitelna plzeňská vyhrává 2 knížky básní, jiná záložna sádrový kříž, knihkupec T. sbírku básní, farář D. Husovy náboženské spisky a t. d.

Sáhněme do oboru literatury. Kdo bdí dnes na př. nad volbou lidové četby? Namnoze vykonává tu vliv nakladatel, knihkupecká výkladní skříň a „literární" zprávy denních a místních listů, které začasté kotví ve vlastní reklamě nakladatelově. Ceteris paribus rozhoduje pak láce knihy. Kalendář, románová příloha denníků, absorbují právě proto stále ještě mnoho čtenářstva z našich lidových vrstev. Není tu veliké pole působení pro korporaci rázu Umělecké Besedy? A učinila Beseda dosti tomuto poslání, slosuje-li ročně padesát neb sto knížek svým členům? Myslíme, že by Beseda mohla tu hluboko zasáhnouti, kdyby na př. pokusila se o dobře upravená, skutečně populární a zcela laciná vydání spisů belletristických pro širší vrstvy stvořených. Máme-li již opravdově populární vydání nejvybranějších věcí z Nerudy, Čecha a jiných autorů, které bychom předložit mohli lidu za zdravou vzornou četbu? Pečuje se o vzorný výběr překladové literatury pro lid? A pokud se týče láce, lze zralé lidové četbě soutěžiti s cenou četby kalendářní neb s cenou „přílohových románů" časopiseckých? A to, co zdánlivě za levné se vydává, totiž sešitová vydání, jest často ve skutečnosti dražší než vydání knihová, ano tu i tam hříšně drahé.

Jak měla by tu Beseda zasáhnouti? Nemíníme ani z daleka, že by Beseda měla pustiti se v soutěž s nakladateli, aneb státi se dokonce sama nakladatelem ex professo — nikoli. Leč Beseda mohla by literární věci již osvědčené popularisovati péčí o levná, populární vydání. Forma činnosti té může býti různá, uvádíme jen jeden příklad. Spisovatel X. Y. vydal u soukromého nakladatele belletristickou práci — teprvé po kratší neb delší době věc bude plně oceněna a sezná se, že jest prací výbornou a zvláště pro lid se hodící. Nakladatel, jenž zakoupil na trvale právo autorské, po tomto proniknutí díla chystá se využitkovati ho kupecky, jak náleží. Krása a kupecký interess: krása, která určena je všem a kupecký majetek, který stoupá v ceně, čím více jde na odbyt. Tyto dva různorodé zájmy stojí tu proti sobě; dnes plně vítězí interess kupcův. A v tento rozpor zájmů zasáhnouti by měla korporace rázu Umělecké Besedy. Vykoupiti soukromá autorská práva literárních a v pravdě lidových arciděl a odevzdati je k použití veškerenstvu, aby kochati se mohlo bez značného tributu jejich krásami. Tedy kus vyvlastnění literárních krás ze soukromohospodářské sféry kupců-nakladatelů a umožnění snažšího, resp. levnějšího požitku literárních krás co majetku veškerenstva. Tak mohla by krok za krokem raziti se cesta ku žádoucímu kompromissu mezi hmotnými interessy autorskými a hlavně mezi soukromohospodářským podnikatelským stanoviskem nakladatele a mezi sociálním nárokem na neobmezené požívání krásna. A soudíme, že by postup takový nejen vhodně doplňoval snahy po zřizování dokonalých lidových knihoven, nýbrž že by dokonce u valné části našeho publika byl vítanějším než pouhé šíření četby knihovnami, neboť veliká část obe-

censtva čte nejraději knihu *svoji* a ráda též k dobré knize se vrací, i když ji přečetla.

Uznáváme, že akce taková nemohla by se týkati literatury vůbec — nýbrž jen literatury, která látkou i jakostí se hodí k popularisování v nejširších vrstvách: pro čtenáře vyškolenější, neb čtenáře gourmandy nelze valně měniti na poměrech dosavadních — pro ty netřeba též budovati mosty od literatury ku čtenáři.

Obdobný postup jako při popularisaci literárních prací mohli bychom si představiti i při produkci prací dramatických a hudebních. Kdyby provozovací právo pro dobré lidové práce dramatické a pro hudební skladby takové jakosti bylo zlevněno na minimum neb dokonce pro produkce skutečně lidové zcela bezplatno, nezustala by okolnost tato bez vlivu na repertoiry divadelní (ochotnické, neb venkovských společností) neb na programy hudebních produkcí. Na pořádání neb podporu lidových koncertů, které by sledovaly zdravou paedagogiku ve výchově lidového vkusu, kladli bychom ovšem důraz v řadě první.

Přecházíme příkladmo k oborům jiným. V oboru výtvarnictví naznačili jsme již výše své hledisko. Kdyby Beseda místo zcela *náhodného* určování svých premií sledovala jako cíl svůj *soustavně* dle pevného plánu popularisovati předáky našeho umění v těchto oborech, mohla by snad již týmiž prostředky, jakými dnes pracuje, docíliti mnohem uspokojivějších výsledků, když již soukromí nakladatelé skonfiskovali pro sebe Manesa, Myslbeka a j., zbyla by přec Besedě řada jiných umělců, kteří by zasluhovali, aby otevřela se jim cesta do lidu (Čermák atd.)*)

A což by činiti mohlo podobné opravdové popularisační středisko umělecké pro „domácí umění“ našeho venkova kat'exochén: pro uplatnění umělecké stránky na venkovských stavbách budov a na domácím nábytku a nářadí. Právě tak jako hřeje nás jemný umělecký instinkt našeho venkovského lidu, jejž vyciťujeme při pohledu na zbytky lidových obydlí venkovských a lidový nábytek, tak odrážejí nás dnešní novostavby hlavně selských budov a nové zařízení venkovských domácností. Pravda — od venkova nemuže se očekávati mimořádných obětí v zájmu umělecké výzdoby obydlí; než tolik lze dosíci, aby alespoň *za stejné peníze*, které dávají se na stavby a na zařízení naprosto nevkusná, opatřily se věci vkus neurážející, ano i vkusu lahodící. Náš venkov může a má míti svůj vkus, třeba byl to vkus prostoty. Zde je místo, kde by opětně zasáhnouti mohla korporace rázu Umělecké Besedy. Pravda, v tomto oboru zde i onde se pracovalo a dosud s malým úspěchem. Zdá se však, že neúspěch nebyl bez své příčiny. Našemu venkovu mělo za každou cenu, namnoze i pod hesly

*) Větší publikace mohly by se rozděliti za premie na více let neb mohl by žádán býti doplatek a pod.

vlasteneckými vnucováno býti vrácení k starým typům staveb, nábytku, kroje, atd., aneb vnucovaly se mu věci doměle v národním slohu komponované, na nichž národní element zcela falešně křiklavou pestrostí a jinými výstřednostmi přiváděn byl k platnosti, avšak ve skutečnosti právě tím byl diskreditován. Dobrá vůle šla v nesprávných cestách. Novodobý, nerekneme-li již moderní, sedlák se změněnými životními potřebami svými měl býti v národním zájmu připoután ku retrospektivním, ne vždy praktickým budovám, měl býti obklopen museálním nábytkem, zatím co městští vlastenci stěhovali se ze starých, typických, ale nepraktických měšťanských budov a obklopovali se v nových, pohodlných bytech moderním, neřku-li secessním nábytkem. Všim tím venkov náš spíše byl od dobré věci odvrácen, než pro ni získán. Úkol a hledisko umění zní tedy pro náš venkov jinak, než kopírovati staré, nepraktické, třeba umělecky zajímavé stavby, nářadí, kroje atd., nýbrž hledati pro novodobého venkovana, hlavně sedláka, vhodné formy staveb, nábytku, případně i kroje a různých potřeb, které by se pojily ku změněným potřebám a poměrům životním s jedné strany, ale dle možnosti navazovaly na dosavadní směry vývoje lidového vkusu. Soudíme, že vážné pokusy v tomto oboru podnikané, všech výstředností se střežící a praktické potřebě neodporující, nezůstaly by bez výsledku.

Nuž tedy, vracíme se k věci samé: zdaž by Umělecká Beseda nemohla opatřiti opětovnými soutěžemi vzory vkusných, třeba i praktických selských budov, vkusného, třebas i laciného a praktického nábytku a pod. Nemohla by tu a tam raziti cestu myšlence výstavami a snad i podporami pro vzorné novostavby, vzorná zařízení bytů selských novomanželů a jinými prostředky povzbuzujícími?*)

Nelze ovšem činností spolku na venek pomíjeti i působení jeho pro členstvo samé. Schůzky odborů literárního, hudebního a výtvarného, kdež by pěstován byl ne pouhý styk členstva s literáty a umělci, nýbrž styk s literaturou a uměním, kde by bez koketerie s uměním aneb osobního kultu pěstil a vedl se vkus členstva-publika, doporučovati lze co nejvíce. Ale tu žádati nutno soustavné vedení vkusu, stránky to u nás značně zanedbané. Upozorňuji zejména na pravou zmatenost v názoru obecenstva v oboru výtvarnictví: jest přímo žalostné sledovati vkus obecenstva našeho i z intelligentních tříd, které dospěly již v literatuře neb hudbě k jistému vyzrálejšímu úsudku, pakliže vrstvy tyto posuzují výtvory umění výtvarného.**) A přec

*) Četli jsme loňského roku konkurs na vkusné vzory z c e l a l a c i n é h o lidového nábytku, jenž vypsán byl uměleckým nakladatelstvím Kochovým v Darmstatě.

**) Jest malou útěchou ale útěchou přec, sledujeme-li stanovisko a vyspělost uměleckého vkusu jiných kulturních národů a pozorujeme-li, jak nízký jest namnoze stupeň vkusu Böcklinových krajanů a v jakém žánru uměleckém libují si širší jejich vrstvy; německé illustrované Familienbläter jsou výmluvným dokladem o tomto vkusu.

jest obecenstvo jedním z činitelů umělecké tvorby, neboť také umělci jsou v tvorbě své jeho vkusem vedeni, resp. omezeni. Lazeme-li se, zda-li Beseda v oboru tom s úspěchem působila, nemůžeme přes značnou shovívavost úsudku k otázce této přisvědčiti. Publikace Besedy nejeví žádné soustavné snahy o výchovu uměleckého vkusu obecenstva ve výtvarnictví, nemají vniterné souvislosti a mají spíše za účel opatřiti levné bytové obrazy, než působiti přímo na vývoj vkusu. A ještě méně pečují o to výstavy Besedy, jež jsme již co do jakosti ocenili a které obmezují se vystavovati tržní výrobky *atelierů* (nikoli výtvory *umění*). Kdyby byla Beseda šla soustavně za výchovou vkusu uměleckého, jak snadno mohla každoročně publikacemi (na místo praemií v dnešní formě vydávaných) dáti do rukou členstvu i širšímu obecenstvu kriticky upravené (pro širší vrstvy intelligence se hodící), illustrované monografie našich výtvarných umělců a tak místo rozmanitých „alb", železných odlitků aneb literárních pokusů velmi smíšené ceny („Slovensko") a pod. mohlo míti členstvo i širší obecenstvo české v rukou řadu cenných publikací, které by byly do dnes mohly vykonati již vydatný kus výchovné práce. A podobně má se to s výstavami Umělecké Besedy. Dnes výstavy tyto jsou snůškou věcí dobrých, ale hlavně i prostředních a slabých; výstavy ty nejen nesnesou vážné kritiky, nýbrž nemohou míti výchovného poslání žádného, ač-li spíše nepůsobí rázem svým a svou uměleckou úrovní zmatek ve vkusu obecenstva. Kdyby Umělecká Beseda místo svých výstavních „trhů", aneb alespoň *vedle* nich, pořádala soustavně a kriticky uspořádané umělecké výstavy, zejména souborné výstavy jednotlivých mistrů, neb i směrů, které by umožnily vniknouti v umělecké individuality skutečných mistrů umění, pak mohly by výstavy takové býti školou obecenstva a mostem, vedoucím od umění k obecenstvu. býti školou obecenstva a mostem, vedoucím od umění k obecenstvu. sedy dalo by se pak i bez těchto výstavních trhů jinými prostředky i snad mnohem účinněji organisovati.

*

Tím, co jsem zde načrtl, „nadhodil" jsem jen řadu myšlenek a podnětů pro působnost Besedy, aniž bych z daleka ještě věc samu vyčerpal. Zjevno, že při činnosti toho druhu, jak jsem ji jen povšechně nastínil, nemusila by Beseda zůstati odkázána na síly vlastní, ať již běží o práci samu, či o stránku finanční. V tom i onom směru mohla by Beseda pro působnost svou takového dosahu i rázu nadíti se jednak součinnosti korporací uměleckých, literárních a pod., a podpory veřejné. Sdružení *publika* skutečně umění milovného a umění přátelského, representant tohoto vážného *součinitele* každého uměleckého rozvoje, pakliže by přihlásilo se ku skutečné programové práci, mohlo by právem podpory se dožadovati. Samy umělecké vrstvy musily by sdružení takové, které by kotvilo ve sku-

tečném umění a šlo za jeho stopami, jen vítati, neboť ono připravovalo by úrodnou půdu pro sám umělecký rozvoj; právě tak, jako příroda žádá pro požehnání své připravenou půdu, chce míti umění své obecenstvo, které je miluje a chápe. Umění potřebuje své prostředí, svého nositele — své obecenstvo; ono je povznáší a zušlechťuje, ale roste též s ním.

Na tuto vzájemnost umění s obecenstvem kladu váhu a to zejména v našich poměrech českých.

Umělci naši buď mimoděk, avšak po většině uvědoměle, konají vedle uměleckého poslání svého i krásné poslání národní. Co svět mimočeský — ani t. zv. spřátelené národy naše nevyjímaje — nechce neb nesnaží se rozuměti našemu slovu mluvenému a psanému, co věda a belletrie v českém slově uložená jest pro ostatní svět po většině ztracena, co pro politické zápasy naše jen tu a tam probudí se chvilkový a ještě špatně pochopený zájem v cizině, umění naše mluví za nás řeči světovou a tam, kde nedovedou nám rozuměti v naší řeči, v našich národních snahách a politických zápasech, tam pozvolna chápou nás ve světovém výrazu našich umělců v jejich umělecké řeči, která jest všelidská sice, ale má svůj národní český přízvuk. Tak staví nám umění most poznání a ocenění, po němž budeme i v dalších aspiracích svých stoupati dále na stupeň, který nám ve světové soutěži kulturní náleží.

Cítíme, že tento význam umění u nás ještě málo se oceňuje vůbec a zejména též samou Uměleckou Besedou. Kdyby Beseda význam ten plně ocenila, pak nemohla by — zatím, co umění naše chystá se na své daleké a světové poslání — hráti si doma uprostřed malého hloučku *svých* umělců a diletantů s barevnými střípky a uměleckými drobečky, nýbrž musila by jíti přímo k samému velkému, čerstvému zdroji umění a z tohoto vččně svěžího zdroje podávati národu nápoj ušlechtilé svěžesti.

Umělecká Beseda, ač ztratila řadu let, neztratila ještě možnosti vrátiti se na dobrou, pravou dráhu. Beseda má stále svůj silný kmen členstva, má dosud sympatie a důvěru širokých vrstev, zbývá nyní, aby vybavila se z úzkého, malicherného hlediska a aby jen *chtěla* najíti si cestu k pravému živému zdroji umění, bez ohledu na osoby a strany. Pak naleznou se jistě prostředky, jimiž by vnukla nejširším vrstvám lidu potřebu kochati se uměním, jež bude těšiti a šlechtiti jeho srdce. Soustředí-li tam Beseda svoji činnost, bude jí jednou vděčiti umění, totéž umění, které dnes ve svém velkém celku Besedě jest tak vzdáleno. Umění dnes žije a žije dobře bez Umělecké Besedy, protože nechtělo a nemohlo žíti *pod* Besedou. Snad bude možno, aby Beseda žila z umění neb i s uměním. Tam mohly by Besedu vésti zkušenosti posledního období.

Záleží nám na zdaru našeho umění — jak řekli jsme — z příčin nejen v umění samém ležících, nýbrž i z příčin národnostních;

proto musíme si přáti, aby tím hlouběji u nás zakotvilo, čím užší jsou vrstvy malého národa, na které umění může čítati. Soudím proto, že jest na čase, aby Umělecká Beseda pochopila svůj úkol, ač nemá-li podobně jako přestala býti střediskem umělců, ztratiti svůj význam jako středisko umění milovného obecenstva. Bylo by věru škoda, kdyby Umělecká Beseda v době, kdy umění svému klademe velké úkoly doma i v cizině, stala se na konec koncu zábavním spolkem neb dokonce „vlasteneckou" besedou.

Vý.

*

Výtvarnické glossy.

(Malá pohádka. — „Podpory" umění. — K umělecké výchově: „Význačné listy grafického umění XV.—XVIII. věku." Podnik hamburských. L'atelier d'art. — Umění dekorativní. — Hugo Steinerova výzdoba Leppinovy knihy veršů „Glocken, die im Dunkeln rufen.")

Napadlo mne vypravovat *pohádku*. Vím, že to málo místno v revui, pohřižující se cele v úvahy otázek vážných, ale jsou někdy pohádky, jež svým pozadím vynucují, aby k nim toho druhu úvaha upjala svůj zor. Přepadl jsem přítele redaktora zákeřnou výmluvností, vychrlivší tisíc důvodů. Podlehl, mám volnost a vypravuji. Poslyšte:

Byl jednou jeden malíř — byl-li opravdu, kdy a kde, na tom nezáleží — mladý malíř, bohatý uměleckým cítěním a zdravou tvůrčí silou, za to statky hmotnými nadaný asi jako kostelní myš. Bývali dnové, kdy duše, nasycena appercipovanými krásami přírody, hýřila a jásala, a žaludek o hladu chodil spat.

Takové stavy nejsou ovšem docela nic pohádkové; negace dostatku v životě uměleckém známý host a těžko zbavitelný druh. V mé pohádce však mladý malíř, nedovedl-li se ho zbaviti, aspoň jej pracovní energií spoutal a učinil neškodným. Vzlyky a nářek nechávaly jej hluchým, a na obrovitém plátně za nich vyrůstal obraz — čarovný, nádherný obraz a s ním v nejhlubším koutku umělcova srdce modrý květ naděje v dny budoucí s opojující perspektivou, že obtížný druh bude donucen se poroučet. Exposice „přátel umění" měla — tak umělec snil — dopomoci květu vyspět a uzrát v plod, a slavnostní ten hymnus západu, barevná ta báseň, dýšící pravdou, urvanou přírodě, a citem, trysknuvším ze srdce autorova, z podkroví ateliéru stěhovala se v rozlehlé dvorany výstavné, aby připoutávala zraky, rozněcovala mysli, nadšením a krásou plnila hruď. „Výstavní zlatý hřeb!" — „To je český Millet!" — „Srovnávejte s Dettmannem . . .!" a po srovnání v sousední síni, kam se za Dettmannem odskočilo: „Lepší Dettmanna!! . . . Mistr!! Dokonalý, vyspělý umělec!!!"

Hlahol pochval a potlesku ozýval se před obrazem, hlahol pochval a potlesku ozýval se v kritikách: jednou vyzníval notou: Dílo umělecké!

„Přátelé umění", kteří měli sice dostatek peněz, ale pro pokrok a individualitu v umění málo smyslu, kroutili povážlivě nad tím vším hlavou: „Povídá-li to tolik lidí, musí přece něco na tom být. Ať se jde komisse podívat!"

Komisse šla, ohledala rám a usoudila, že je dubový, změřila plátno a konstatovala dobrou jeho jakkost, odhadla množství a cenu barev spotřebovaných, a urozený předseda komisse prohlásil, že pro mladého toho umělce třeba něco učinit.

„Obraz koupit!" přichvátl si s projevem mínění kustod sbírek.

Urozené zraky s výše nadřízenosti jej drtivě přeměřily: „Ne, obrazu nekoupíme, ale — doufám, pánové, že budete souhlasit! — poskytneme umělci morální podporu — nadějí, až bude starší, že něco od něho zakoupíme. Může namalovat lepší věci. Neukvapme se!" Urozený pán promluvil a komisse uctivě souhlasila . . .

Mladý umělec teď v podkroví, sedaje před vráceným z výstavy „českým Milletem", sytí se nadějí, že „přátelé umění" od něho koupí jednou, až bude — starší, ač-li při malé výživnosti naděje vůbec nějakého stáří se dožije, a dnové jsou, kdy duše, nasycena krásami, zase hýří a jásá, a žaludek znovu o hladu chodí spat. — — —

Pohádka s ryze nepohádkovým koncem. Rytíř nepřemohl draka a nedobyl si princezny; nad sílu jeho mocnějšími byly nepochopení a nedostatek zájmu pro umění *skutečné* kvalit velikých.

Nebudiž tento nedostatek zaměňován s *podporou*, výtvarnictví skýtanou. U nás, bohudíky, z míry podporujeme *výrobu obrazův a obrázkův*, ty nám také zcela stačují, aniž by kdo se ptal po umělecké jejich hodnotě. „Měšťanská beseda v Praze", sdružení smetánky naší společnosti, si pořídí podobiznu F. L. Riegrovu od — *fotografa*, ale co na tom? Jen když je to obraz „malovaný na plátně olejovými barvami."

Zapadl jsem před nedávnem do nepatrné hospůdky v nádraží v Českém Brodě a zatrnul tam milým překvapením: Prostě zařízená místnost hostinská byla vyzdobena obrazem Riegrovým od talentovaného *malíře Jože Kondelky*, portrétem hodnoty i ceny díla uměleckého . . .

Je tu dána matematikům úloha, aby vypočetli, o kolik v nazírání na povinnosti českého člověka k umění stojí onen prostý venkovský hostinský výše nad velkoměstskou korporací, hrdě se vystavující za sbor přední české intelligence! — — —

Pokrčíte mrzutě rameny, zatahaté se nervosně za knír a řeknete: „Nedostatek *umělecké výchovy!*" Dobře jste děli, třeba ne pravdu novou a celou; neboť ten prostý venkovan důkazem, že již i v nej-

širších, zvláštními kursy neudchovaných radách jedinci jsou, již z vnitřního pudu po dík uměleckém touží. Aby však stejnému s ním účiněny byly massy, treba — pravdu máte! — umělecké výchovy.

U nás věc v plenkách, hnutí více slovné než účinné. Zmiňuje se o reprodukčním umění našem z posledních právě dnů, uvázl jsem, jak akce za zlidověním umění, k čemuž přirozeně třeba předem výchovy, zachází na scestí. Jak jinými cestami se jde v otázce této za hranicemi! Kolik péče a přísnosti při výběru prostředku, jimiž má krása díla výtvarného sejíti v duši davův a jednou pro vždy zakotviti!

Soukromý podnikatel*) před nedávnem vydal „Význačné listy grafického umění XV.—XVIII. století" v dokonalé reprodukci za peníz nepatrný. Dřevoryty a mědirytiny od Behama přes Burkmaira ku Cranachovi, Dürerovi a Holbeinovi, od Berghema přes van Dycka a Waterloo k Rembrandtovi, Potterovi, van Ostadovi, od Carse k de St. Aubinovi, Morreau-ovi ml. a Chodowieckimu — kusy vesměs, jež jsou těch sil, že dovedou zkypřiti pudu smyslu pro vzrust zájmů a chápání činu uměleckého i jeho významu. Výchova umělecká se tu staví na pevný podklad, z něhož vyrostlo umění nové, a jenž umožňuje náležité průpravy k cenění tohoto.

K starým germánským mistrum sáhá společnost hamburských přátel umění, aby v dokonalých reprodukcích facsimilových dala školám pomucku pro uměleckou činnost výchovnou a láci jednoho každého listu umožňuje, aby si je opatřil kterýkoli i nevelkými hmotnými prostředky nadaný interessent a činitel. Sbližování s uměním starým pro potřeby umění přítomného děje se dveřmi i okny.

Ve Francii, kde výchova umělecká — dík vlivu anglickému! — pokročila, atelier d'art se přičiňuje, seznámiti nejširší kanting vrstevníku s krásami umění současného i nedávno minulého ne snad pouhými ledabylými reprodukcemi, ale nádherně provedenými leptanými rytinami buď původními nebo dle děl nejslavnějších mistru z Louvru, Luxemburku i sbírek soukromých. Corot, Millet, Manet a Monet, Whistler a Degas, Daumier a Gavarni ze starých, Boutet a Guignebault z mladých vstupují tak mezi lid a za nimi přijdou jiní a jiní, aby byli přijímáni, poznáváni a ceněni. Moderní grafická technika — opakuji — činitelem při výchovné práci té a takové nedocenitelným.

A od obrazu pomalu ale bezpečně sestupuje se k výzdobě dekorativní. Umění, sepjaté sponami ve staré missaly, modlitební knihy a kancionaly probouzí se k novému životu, aby stejně prostředkovalo mezi umělcem a lidem. Ovšem není dosud těch kvalit, aby bylo lze mluviti o souřadnosti obsahu slovného a výzdoby. Žádáme si, aby výzdoba splývala s listem v celek, aby linie její povlovně se

*) Fischer & Franke v Berlíně.

ztrácely, nezanechávajíce po sobě tvrdých a ostrých omezení, jež celek plochy vyzdobované rozsekávají v části, tak právě jak v starých knihách se vykazuje, kde spleť linií a čar po listu od miniaturního obrázku se rozbíhá, rozbíhá a nenápadně mizí.

V Muchových výzdobách knižních příbuzenství blízké tomu umění starému. Také v Nerudově čísle „Volných Směrů" nalézti lze výborné ukázky výzdoby takové, ale to jsou jen pořídké zjevy; v největším počtu případů zůstává při starém; nanejvýš obruba neb rohy stran se opatří dekorativní linkou.

Tak vyzdobena sbírka veršů pražského básníka, Paul Leppina: „Glocken, die im Dunkeln rufen" pražským německým, tou dobou v Mnichově usedlým malířem *Hugonem Steinerem*. Výborný tento radér provází verše ty výzdobou ornamentální i obrazovou, a právě tato jest, která plochy listů ostrým ohraničováním rozsekává. Kdekoli setrval při pouhé prosté dekorativní linii, třeba z ní vykomponoval obrázek („Rosenhistorie"), dekorativní požadavek splněn; všude jinde proti němu hřešeno. Byť myšlenkově obsah verše ve výzdobě byl vystižen, technicky a stylisticky je výzdoba s ním v rozporu. Verše Leppinovy jsou zvláštní nadýchanosti, takové přejemné zachycování citů a nálad — výzdoba Steinerova naproti tomu hoví těžkým stylisacím, jež nad to z míry silně vyvolávají dojmy, které jste si odnesli ze stylisací širokých rozmachů leistikoffsko-kalvodovských.

Tejřov.

*

ZDRAVOTNICTVÍ.

(*Nalezinec a nalezenci. — Postátnění stavu lékařského. — III. mezinárodní sjezd lékařů pojišťoven.*)

Mezi tím, co účinnými návrhy reformními burcuje nevšímavost české veřejnosti známý politik-hygienik dr. J. Dvořák, přijde snad čtenářstvi českému vhod výtah z *Výroční zprávy královského českého zemského porodince a nalezince v Praze*, za r. 1898, kterou nedávno uveřejnil zemský výbor. Širší kruhy, i když by se jim zpráva tato dostala do rukou, sotva ji přečtou, neboť podobné publikace odpuzují spoustou číslic. A také vyžaduje podobný spis, má-li se mu rozuměti, jistou zásobu představ, které u průměrného intelligenta, jenž nepochází z kruhů lékařských, nelze předpokládati. Sám jsem hovory se známými vícekráte se přesvědčil, že instituce nalezenců je jim španělskou vesnicí a nejeden dobrý občan si myslí, že v nalezencích se pěstují děti nalezené, t. j. odložené, jako za romantických dob dřívějších, konservovaných ještě tu a tam v některé povídce, dle nichž dítko, které nemělo otce, ukládáno bývalo ke klášterním veřejím, kde se ho milosrdné ženy ujaly.

Dnes jest ovšem instituce ta proti těmto idyllickým stadiím vývoje nesmírně pokročilá. Ženy, zpravidla svobodné dívky, které v porodinci slehly, přicházejí do nalezince i se svým dítkem, odkudž jednak propuštěny se za jistý poplatek za kojné (při čemž kojence jich jiná, podobným osudem stižená žena koji), nebo zde nějaký čas vázány jsouce pobýti, pak zase se propouštějí, mezi tím co dítky přicházejí zpravidla k pěstounům, venkovským to rodinám, které dítě za jistý poplatek až do jistého stáří vychovávají. Takový je v nejhrubších liniích postup z porodince do nalezince a vztah obou ústavů k sobě. Ostatek — světlé a stinné stránky této instituce — vysvitnou z údajů našich, po jichž přečtení s porozuměním mnohem lepším bude čtenář moci obírati se záslužnými reformními návrhy, které u nás i v cizině ve věci nalezenců byly učiněny.

Ředitelem porodnice pražské je prof. *Rubeška*. V ústavu tomto jsou dvě kliniky pro lékaře, česká a německá. Onu vede prof. dr. *Pavelík*, tuto vedl r. 1898, kterého se naše zpráva týká, prof. ryt. *Rosthorn*, po němž stal se přednostou prof. *Saenger* a po jeho smrti prof. r. *Franqué*, povolaný sem z Würzburku, slova českého neznalý, jehož assistent, Žid, onehdy jistou úřední listinu odmítl vyříditi, poznamenav, že je tu t. j. na něm. klinice čeština jazykem neobvyklým — t. j. cizím. Pak je tu porodnická klinika pro babičky (přednosta prof. *Rubeška*) a t. zv. platební oddělení (přednosta prof. *Pavelík*).

V nalezinci jsou dvě oddělení, české a německé. Českého přednostou je prof. *Schwing*, německého prof. *Epstein*. Vedle jich assistentů a sekundářů působí zde dva t. zv. dozorci nalezenců (doktoři lékařství) a každé oddělení má po jedné dozorkyni (porodní babiče).

Z lékařského personálu nalezince jsou oba profesoři jako primární lékaři oddělení ve službách zemských, současně však jako universitní profesoři a přednostové klinik ve službách státních. Assistenti jsou státní instituce, sekundáři, dozorci a dozorkyně, jakož i úředníci správní a zřízenci jsou *jen* ve službách zemských.

Pouštějíce porodince na tomto místě se zřetele, povšimněme si zpráv z nalezince. Rozeznávati sluší 1. pražský ústav nalezince, 2. karlínskou filiálku a 3. péči o nalezence u pěstounů.

1. *V pražském ústavu* bylo r. 1898 ošetřováno 2862 kojných. Ubylo jich během roku 2711. Z těch propuštěno domů za „výkupní taxu“ 30, s dětmi propuštěno (po případě jako nepotřebné a přebytečné) 2218, do nemocnice přeneseno 50, za soukromé kojné vydáno za taxu 378 a výměnou 29. *Uprchlo jich* 6. Průměrně bylo v nalezinci denně kojných 167 (nejvýše 213, nejméně 115). Jedné kojné přidělováno bývá jedno dítě, jen výjimečně dvě.

R. 1898 přibylo postelí zřízením pavillonu C.

Následkem přeplnění ústavu musívaly se vydávati pěstounům i dítky slabé, kterým by se bylo lépe dařilo ještě nějaký čas v ústavě.

Tomu nedostatku částečně odpomoženo novým tímto pavillonem, který toho roku zaujalo české oddělení nalezince.*)

Toho roku bylo v nalezinci ošetřováno 3664 dětí. Z porodnice jich přijato 2763, z venčí 130 a vrácených z venkovské péče bylo 589. Z ubylých 3507 vydáno v ošetřování 2887, zemřelo 242 a za vlastní převzato 361. Toho roku čísla, vykazující dítky vydané za dvoutřetinovou podporu na vychování vlastním matkám nebo mateřským ascendentům a čísla dětí za vlastní převzatých jsou větší, než jiná léta — zjev to pochopitelně potěšující.

Jedno dítě ošetřováno v nalezinci průměrně $17^{2}/_{3}$ dne. Absolutně nejvíce dětí v nalezinci bylo jednoho červencového dne (229 dětí); nejméně dětí bylo jednou v září (125).

2. V Karlíně (ve filiálce) ošetřováno 241 pražských nalezenců, průměrně 8—9 dětí denně.

3. U pěstounů ošetřováno toho roku celkem 10647 dětí. Ubylo jich z té péče 2963 (vráceno do nalezince 589, do Karlína 226, za vlastní vydáno 365, *zemřelo* 1214 atd.)

Z dětí příslušelo přes 98 proc. do Čech.

Hrozné jsou poměry úmrtnosti — *a k této kapitole voláme pozornost lidumilů.* Úmrtnost v domě obnáší 6.6 proc., u pěstounů 11.4 proc. Celková úmrtnost nalezenců obnáší 13.43 proc. Úmrtnost dětí těch v prvním roce stáří obnáší dokonce 38.13 proc. *Toto veliké číslo jest zaviněno strašlivou úmrtností dětí mladších 1 roku a vydaných přímo cizím pěstounům. Obnášela toho roku* 35.56 *proc.*

Poměry ty hledí se zlepšiti udělováním odměn kojným za pečlivé ošetřování a pěstounkám. (Odměny pěstounkám zavedl „Ústřední spolek českých žen" — humanní a vši úcty hodné to dílo.) Ale instituce ty přece málo zdolaly. *Pokud nebudou mladí muži méně lehkomyslní a mladé dívky méně důvěřivy, pokud in puncto sexus nebude mládež rozumně a přísně vychována, zlo toto málo dá se zlepšiti.* Třeba při každé příležitosti probouzeti svědomí mladých osob. Jak vděčné a záslužné thema bylo by to pro venkovské i velkoměstské kazatele.

Ještě povážlivější budou se jeviti věci tyto, připojíme-li z administrativní části zprávy naší *čísla o nákladu na nalezence.*

Co se týče nákladu na nalezence *v péči venkovské*, vydávají se dítky:

I. cizím pěstounům za plný plat do normálního věku. Tu dostávají pěstouni všeobecné ošetřovné (v 1. roce dítka 12 K měsíčně, v 2. roce 8 K a ve 3—6. roce 6 K), a vedlejší zvláštní poplatky (cestné pěstounkám přejímajícím dítky mladší jednoho roku dle zvláštní

*) Protože byl nedostatek i pěstounek vhodných, bylo nezbytno svěřovati je i méně způsobilým pěstounkám — zlo, jehož dosah posouditi mohou jen lékaři.

sazby, odměna za odkojení [odstavné] per 8 K 60 h a příspěvek na rakev zemřelých nalezenců [1 K]);

II. vlastním matkám nebo příbuzným za $^{1}/_{3}$ platu nahoru nebo a na $^{2}/_{3}$ obvyklé normální ošetřování t. j. do konce 4. roku.

Ještě po dosažení normálního věku zůstávají dítky někdy u pěstounů pro nezjištěnou příslušnost nebo trvalý neduh (za plný neb i zvýšený plat). Dále sem patří nalezenci učňové u mistra a jiné děti nadnormálního věku z bývalého tajného oddělení, pokud mají dle zákona domovského nárok na podporu zemskou.

Průměrný náklad na jedno dítko u pěstounů činil toho roku ročně 69 K 48 h a denně K 26.34 h. Celkový náklad za tyto děti obnášel toho roku 739.514 K 77 h.

Povšimněme si ke konci ještě *úhrnného nákladu na všecky pražské nalezince vůbec.* Ten činil r. 1898 celkem 940.298 K 74 h. A připadá z toho na nalezence v Karlíně 0.33 proc., u pěstounů 78.15 proc., v domě nalezince 21.52. Dle toho *obnášel průměrný úhrnný náklad na jednoho nalezence pražského celoročně 87 K 28 h a denně asi na* $32^{1}/_{2}$ h. Z celého nákladu nesl stát (náhradou paušální ze studijního fondu) jen 200 K.

Z dalších účtů vysvítá, že země je při nalezinci passivní obnosem 877.076 K 71 h.

Po této průpravě můžeme se čtenářem otázku nalezinectví dále sledovati, jak nám literatura a veřejný život vůbec k tomu poskytne příležitost.

*

Otázka *postátnění stavu lékařského* znova vzbudila pozornost české veřejnosti, když v posledních dnech přinesly noviny zprávu, že se o provedení této vícekráte již doporučované instituce jednalo v Holandsku a ve Švýcarech. Také Č. Revue, všímajíc si pečlivě všeho, co veřejný život současný politický, umělecký atd. přináší, registrovala tento zjev a uvažila jej v minulém sešitu. Pisatel dotyčné zprávy není však lékařem a nebude snad za zbytečné pokládáno, ozve-li se v této otázce také lékařský spolupracovník Č. Revue. Nemyslíme, že mezi lékaři je soud o otázce postátnění lékařského stavu jednomyslný. Tolik však lze s bezpečností konstatovati, že většina lékařů, zvláště lékaři hledaní, nepřeje novotě. Z pochopitelných důvodů. Myslí, že příjmy jejich by se valně stenčily, neboť by postátnění lékaři byli placeni státem a to všichni stejně nebo přibližně stejně. Uváží-li se, že nejvíce hledanými lékaři nejsou vždy ti nejlepší, není status quo ovšem ideální.

Nepředjímajíc, nikterak utilitaristické stanovisko pisatelovo v této otázce je však jiné. V podstatě jest asi toto:

Kdyby stát, postátniv lékarství, honoroval lékaře dle jich práce, tedy zaměstnanějšího lékaře vyšším platem, podle počtu klientů a závažnosti výkonu, méně zaměstnané pak jistým existenčním minimem

(ovšem slušným, lepším než u jiných stavů, vzhledem k bezoddyšnosti toho zaměstnání), bylo by postaráno i o nejmenší a nejslabší a nikterak by nebylo ubliženo zaměstnanějším. Námitka, že by se upadalo ve stinnou stránku instituce nemocenských pokladen, kde nemocný je nucen hledati pomoc u lékaře, jemuž pokladniční nemocní jsou svěřeni, tudíž třebas u toho, k němuž nemá žádné důvěry a jehož pokládá za špatného, odpadla by rázem, kdyby nová instituce státních lékařů nezavazovala nemocného, aby hledal pomoc u určitého lékaře, nýbrž ponechala mu volnou („svobodnou") volbu lékaře, za jakou silný proud v lékařstvu v době právě minulé zasazoval se i v praxi nemocenských pokladen.

Namítne se nám: Pak by ovšem každý vyhledával pomoc u nejslavnějšího profesora, který by byl prací přetížen a jiní lékaři neměli by co dělat.

Není nic snažšího, nežli tuto námitku vyvrátiti: Profesoři a někteří lékaři starší a zvláště oblíbení tu pro svoji svědomitost, tu pro dobrotivost a obětavost, tu zase pro některé jiné kvality („umí s nemocným", říká se o takových příslušnících stavu lékařského) jsou beztoho přetíženi už za nynějších poměrů, nejednou tak, že se divím, jak lze na př. denně v několika málo ordinačních hodinách svědomitě vyšetřiti 50 i více nemocných a poraditi jim (ovšem routinovaný lékař dříve se dopracuje diagnosy, nežli začátečník neb málo schopný kollega, leč i tu je jistá mez a nelze popříti, že veliký počet nemocných nemůže jeden jediný lékař správně zastati). Tací velice zaměstnaní lékaři nebyli by pak o nic více zaměstnáni, nežli jsou. Přirozený důsledek stavu věcí byl by jen ten, že nemocný, který by nemohl čekati, hledal by, až by nalezl lékaře nezaměstnaného právě v tu chvíli a hledal by, vybíraje z těch, kteří jsou mu dle jména známi jako dobří lékaři. Tím by volnost volby jeho nebyla obmezena. Kdyby bylo pomoci potřebí hned — v naléhavém nebezpečí života — ovšem by byl nucen bez dlouhého hledání a rozmýšlení přivolati nejbližšího — právě tak, jako se to děje nyní.

Jen jedinou závažnou stinnou stránku mohla by míti nová instituce. Zámožní lidé, chtějíce rázem domoci se přístupu ke hledanému vynikajícímu lékaři snažili by se zjednati si slyšení — penězy. Úplatkem nelze to nazvati a také by nebylo možno spatřovati v takovém plutokratickém systému něco pro lékaře nebo nemocné zahanbujícího. Vždyť de facto existuje tato instituce už nyní. Jak k tomu přijdou chudí, že nemajíce prostředků, jsou nuceni tlačiti se na primitivních chodbách nemocnic třeba 3—4 hodiny, až na ně dojde řada, aby se pak dali vyšetřiti nějakým mladým, nedávno promovaným lékařem, když bohatý může si slavného znalce objednati do svého bytu a je tudíž opatřen nepoměrně lépe a nepoměrně pohodlněji? To je tedy „vis major", která je, byla a nejspíš bude až do skonání světa.

Jednu dobrou vlastnost měla by však nová instituce: nemocní by neplatili za služby jim prokázané lékaři, jako neplatí soudci za vykonávání spravedlnosti. A po druhé: měly by ještě tu výhodu, že by si mohli voliti, nebyli by odkázáni na lékaře jediného, třeba jim naprosto nesympatického, k němuž nemají důvěry (— a k té přece nelze nikoho vázati ani nutiti!).

Dále by postátnění stavu lékařského vyvozovalo v lékařích ušlechtilou snahu vyniknouti, býti hledaným, což je vždy pro odborníka stav svůj milujícího lichotivé, ba povznášející. Snaha tato by nebyla zištná, když by se neplatilo za služby lékařské nemocným, nýbrž státem, ale byla by k prospěchu nemocných. Rozkvétala by instituce specialistů, což by také nemálo užitku přinášelo nemocným, kteří by byli obsloužení znalci odbornými. Kontrola mladších staršími nebyla by vyloučena, jako se děje při různých stupních soudu ve světě právním.

Nepřítel postátnění namítne, že nalézáme v novém směru jen samé dobré stránky, žádných stinných. I stinné vidíme, odpovídám. A jedna z nich je velmi stinná, má však význam jen pro Rakousko. Je pak ta, že by vlády celý jeden stav dostaly pod svoji moc, stav, který dosud nejsa na státu závislý, jednal vždy v ohledu politickém zcela samostatně. V pravdě jsou ve mnohých krajích lékaři skoro jedinými volnými činiteli politickými, na které vláda nemá žádného ani přímého ani nepřímého vlivu a nemůže na ně činiti nátlaku. Ale i ta námitka padá, když uvážíme, že politicky činných lékařů není mnoho. Zaměstnaný lékař nemá ani času na vedlejší pole činnosti, jeho povolání absorbuje jej celého a působí-li některý přece politicky, činí tak vlastně ke své škodě, neboť činnost parlamentní, spolková a jiná připravuje jej o všechen čas, který by mu po obstarání jeho klientely zbýval, ba skracuje časem citelně i jeho lékařskou činnost.

I jiné námitky vynořují se v mysli a mnohé by se vyskytly teprve po zavedení nové instituce, i takové, na které nyní nikdo nepomýšlí. Ale jako každá nová instituce teprve praxí stává se lepší a dokonalou, nalezli by se i v této cesty a prostředky, jak vady odstraniti a docíliti ideálního stavu, totiž *bezplatné všeobecné a dokonalé pomoci lékařské, spojené se spravedlivým zaopatřením těch, kdož ji z povinnosti poskytují* a kteří dnes v případě invalidity nemají ničeho, a jichž vdovy a sirotci, když živitel jich padl dříve, nežli mohl pro ně ušetřiti, kolik potřebují, vydáni jsou v šanc nejhorší bídě, čehož nesledáváme u žádného stavu, ani u takového, k jehož dosažení nebylo třeba žádných zvláštních studií. A přece provozování lékařské praxe předpokládá studie dlouhé a nákladné, nejdelší a nejnákladnější ze všech, zkoušky mnohé a obtížné, nejčetnější a nejobtížnější ze všech, a je povoláním, které dává v šanc nejen pohodlí odpočinku, kterého si neodepře po vykonané práci nikdo na světě, ale i zdraví a život.

Pro stav lékařský musí nezbytně stát v nejbližší době něco učiniti, neboť co proň učiní, učiní pro sebe, pojímá-li stát správně svůj význam jako stělesnění občanstva.

*

Koncem května odbýval se v Paříži III. sjezd lékařů pojišťoven za předsednictví vynikajícího znalce, bývalého děkana lékařské fakulty pařížské, prof. *Brouardela*. Za ministerstvo obchodu dostavil se G. Poulet, ředitel instituce Assistence et prevoyance sociale*) v řečeném ministerstvu. Dosavadní sjezdy toho druhu**), zvláště prvý, těšily se obecné pozornosti odborníků i širších kruhů vším právem, neboť běží o problemy jak pro lékaře, tak pro laika důležité. Lékaři pojišťoven jsouce ve službách těchto ústavů, které mají (resp. mají míti, aspoň u nás, kde jsou tak často židovskými podniky obchodními) účel lidumilný, chrániti pojištěním rodiny před bídou, které by neušly, kdyby úraz neb choroba připravila je o živitele, neb opatřiti invalidní a choré pojištěnce proti bídě v době, kdy nemohou pracovati — lékaři těchto ústavů jsou nuceni jednati v zájmu pojišťoven, při tom však nesmějí pustiti se zřetele ani prospěch veřejného dobra a spravedlivé právo těch, kteří se chtí pojistiti. Postavení jich je těžké a co krok přicházejí do situace, kde jejich srdce a jejich rozum upadají v kollisi, nemluvě o sporných případech, kde nerozluštěná ještě otázka vědecká nedovoluje jim rozhodovati se ve prospěch pojištěnce v případech, kde by třeba jiný lékař určitě a s přesvědčením pojištěnce přijal. Je ještě mnoho nevyjasněného v různých prakticky důležitých (aspoň pro pojišťovny) otázkách medicinských i je tudíž zcela vhodno, scházejí-li se lékaři tací občas ke sjezdům, aby porokovali o těchto svých problemech, jichž řešení mělo by býti sledováno pozorností nejširších kruhů. Byl to sjezd mezinárodní. Z Čech ovšem nesúčastnil se sjezdu nikdo. Mají pánové dle všeho jasné prostředky a cíle.

Význam vleklých zánětů žil pro pojišťování (se zvláštním zřetelem ku haemorrhoidům) probíral dr. *Moritz* (z Petrohradu). V rozpravě došly povšimnutí také t. zv. stržené žíly, o nichž jeden řečník dokazoval, že jsou překážkou pojištění. Názory referenta (Moritze) prohlašovány většinou za příliš optimistické.

Důležitý předmět obral si dr. *Lereboullet*: Dna se stanoviska pojišťovacího. S toho hlediska nejevil se mu prudký záchvat dny považlivým, za to však dnavé případy se záchvaty od útrob pokládá za nezpůsobilé k pojištění. *James Maicle* tvrdil, že dna zkracuje život o celou třetinu. Následuje zvláště živá debatta.

Pak přišel na řadu hostec kloubní. Úmrtnost na tuto nemoc stává se dle dra. *Grosse* (Lipsko) poslední dobou menší. Ovšem kon-

*) Česky bychom vyjadřili řečenou instituci »Úřad veřejného lidumilství a sociální ochrany«.

**) První pořádán v Brusselu, druhý v Amsterdamu.

plikace činí chorobu tu závažnější. Náchylnost k pravidelnému bolestnému kloubnímu šanse na dlouhý život umenšuje. Přes to lze osoby nezatížené, které hostce jen jednou přestály, pojistiti bez obavy, nestrpí-li změnami systému krevního. Kde bylo více recidiv, dlužno počkati s pojištěním nějaký rok po poslední recidivě a stavěti podmínky přísnější.

Mahillon (Brusel) pojednal o závěrce se stanoviska pojišťovacího. Protože lidé chorobou tou stižení zřídka dožijí se vysokého věku, nerady ústavy přijímají takové nemocné. Autor míní, že netřeba odmítati tyto osoby, leč za jistých podmínek, a radí u každého nemocného zjistiti, je-li dědičně zatížen čili nic, jaký je stav jeho zdraví přítomného, jaké choroby přestál, pokud ruší záchvaty asthmatu volné dýchání, jsou-li plíce a srdce zdravé a jaké je povolání pojištěnce — po uvážení všech těchto faktorů lze pak rozhodnouti tak anebo tak. V závěrech svých řečník stanoví, jak si počínati. Mladé ještě osoby s řídkými záchvaty, nevyhazující, bez zkomatění tepen, bez tuberkulosních změn v plicích možno připustiti. Také tato otázka sledována byla živou výměnou náhledů.

E. Hirtz pojednal o rozedmě plic s hlediska pojišťovacího, *Bourcy* mluvil o osobách, které přestály zánět pohrudnice, *Snellen* o jistých měřeních hrudníka při tuberkulose a o jich významu pro pojišťování, *Poëls* o tuberkulose kostí a kloubů, *Rockwell* o přípustnosti osob dědičně zatížených k pojištění. Ve Skandinavii vedena přesná statistika osob od pojišťoven odmítnutých (*Sven Palme*). Bylo jich roku 1893 celkem 10.231. Úmrtnost jich srovnávána s mortalitou rozmanitých skupin (dle věku zařaděných) osob pojištěných u 17 anglických společností a příslušnými kalkulacemi vypracována tabulka, dle které se stanoví poplatky pro osoby zatížené. Nyní se dle zvláštního klíče přijímají u skandinavských pojišťoven i osoby zatížené. Každého experta musí zajímati poučné zkušenosti *Florschützovy* o úmrtnosti pojištěných, ze kterých vysvítá, že prvních 7 let po pojištění jest úmrtnost pojištěnců průměrně lepší, nežli úmrtnost obyvatelstva vůbec; po 7. roce se úmrtnost pojištěnců asi rovná celkové úmrtnosti. (Do podrobností nelze tu zacházeti.) Vedle toho probírána dlouhá řada themat pro experty nejvýše důležitých.

Sjezd expertů pojišťoven byl v suchoparu a prázdnotě sjezdů posledních dob významný zjev, a účastníci jistě opouštěli jeho sezení prospěšně obohaceni diskussemi o otázkách, které jsou pro pojišťovny životním interessem a pro experty denním chlebem. Tím více třeba litovati, že sjezd nebyl z Čech nikým obeslán. Takhle nestanou se důmyslnými experty zvláště mladší znalci zdejších ústavů, při jichž volbě rozhoduje někdy více protekce, než kvalifikace. Že tím trpí zájem ústavu, má-li místo znalce ignoranta*), jehož celá

*) České ústavy jsou celkem dobrými znalci opatřeny, což nelze vždy říci o německých a židovských, jež také v českých kruzích obchodují.

snaha záleží v tom, aby se s pojištěnými smlouval o dny choroby, t. j. o počet dnů, za něž má ústav platit (— jiného činiti nemůže, protože věci málo rozumí —), je na bílednì. Vypravuje se v kruzích lékařských o jednom (německo-židovském) expertovi, že nerozezná zánět plic od kuřího oka. —ý—.

*

ZE SLOVENSKA.

O československé vzájemnosti literární.

Rozlétla se rázem po vlastech československých zpráva, že Heřmanův Městec hodlá v prvních dnech srpnových oslaviti památku rodáka svého, prvního ideálního pěstitele československé vzájemnosti, Rudolfa Pokorného. Dle rozeslaných prospektů chce zastupitelstvo Heřmanoměstecké, aby slavnost byla velkolepou manifestací obou sbratřených a přece roztržených, bratrských a přece si cizích národů. Do rodiště prvního pěstitele vzájemnosti má přijíti Čech i Slovák, aby si stiskli ruku, povzbudili se k vzájemné lásce, osvěžili styky české veřejnosti se Slovenskem. Tak volá v předběžném oznámení slavnostní výbor. Přátelům Slovenska nezbývá než přáti si, aby v Heřmanově Městci stalo se vše to skutkem.

Jaká má býti naše *československá* vzájemnost?

Slovensko nebylo nikdy samostatným útvarem politickým, ani geografickým. Ani v době velkomoravské nebylo samostatno. Jen básník Ján Hollý ve své ódě na Bernoláka dovolával se doby Nitranského knížetství jako jediné autonomní aery slovenské. Idealista Hollý tomu věřil, ale po něm sotva kdo. Mají-li Čechové Čechy, Moravané Moravu, mají-li Čechové své historické vzpomínky na doby, kdy se Čechům nikdo ve střední Evropě nevyrovnal, mohou-li Čechové dovolávati se svého historického samostatného státního práva, mohou-li domáhati se politické autonomie a činiti nároky na federalistické postavení k Vídni podobné postavení Uher, jsou Slováci chudi. Nebyli nikdy samostatnou politickou jednička, nemají nijakého státního práva, byť neuznávaného, nemohou vyzouti se z naprostého otroctví maďarským Uhrám. Vyčítalo se slovenským předákům, že napsali do „Národních Novin" martinských, že Čechové žijí ve státě pro Slováky cizím. Ale Slováci nelhali a s české strany jim proto činěné výtky byly neoprávněny. Slovensko je pojem čistě ethnografický. Odtud také pochodí slovenská politika i kulturní otročina.

Pojem slovanské vzájemnosti stvořil Jan Kollár. Jeho vzájemnost měla býti jen literární, kulturní. Bylo v ní leccos básnického, a bylo v ní také mnoho pravdy. Byly-li slovanské styky před Kollárem, byly jen nahodilé, účelnosti dodal jim teprve Kollár. O vzájemnosti mezi Čechy a Slováky Kollár nepřemýšlel, neboť chtěl,

aby zachráněna byla literární jednota mezi Čechy a Slovany. Kde je jednota, nemůže býti vzájemnosti. Ale od Kollára změnily se doby, změnily se poměry, jednoty není, proto musila nastoupiti vzájemnost. Jest ovšem otázka, jaká má býti československá vzájemnost, aby z ní měli prospěch Čechové i Slováci.

Politická vzájemnost je nemožná právě tak, jako je nemožná politická jednota. Uvažujme! Žijeme skutečně v různých ústavních tělesech, která navzájem konkurují a která by, pokud Uhru se týče, se co nejraději v nejbližší době sobě odcizila. Uhři necítí k nám žádných povinností, protože rakousko-uherským vyrovnáním v roku 1867 většina společných povinností svalila se na nás. Rakušané, ano také my Čechové specielně, nemůžeme nijak vplývati na politický život uherský, tedy také nikoli na slovenský. Je známo, že nemaďarské národnosti jsou v Uhrách pronásledovány. Rakousku Němci ujali se v parlamentě vídeňském uherských Němců. Následek byl zostřené pronásledování Němců v Uhřích. Když německé listy vídeňské jásaly nad zakročením svých poslanců proti vládě uherské ve prospěch Němců uherských, ozvaly se v lokálních a krajových listech (ponejvíce moravských) výtky slovanským poslancům, hlavně českým, že nezakročili také pro uherské pronásledované Slovany. Ale výtky tyto mohly plynouti pouze z neznalosti poměrův anebo ze záliby ve výčitkách, ať již oprávněných nebo neoprávněných. Naši cislajtánští Němci neprospěli Němcům translajtánským svými parlamentními interpelacemi nic a jsou přece u nás miláčky vlády, ba málem sami vládou. Naši poslanci, kteří musí sami o každou maličkost, o sebe menší ústupky vésti veliké půtky s cislajtánskou vládou, byli by snad Slovákům, Rusínům, Srbům a ostatním nemaďarským národům uherským prospěli? Nikterak. Jest na Slovensku strana čechofilská. Nepreje si literární jednoty: té si na Slovensku nikdo nepreje. Čechofilská strana slovenská podporuje českou kulturu na Slovensku a Maďaři nejen že všem Slovákům bez rozdílu vytýkají panslavismus, nýbrž dokonce odstředivé snahy proti Uhrám, spiknutí proti uherskému státu. Čeští poslanci svým vystoupením byli by zapříčinili tím tužší persekuci. Politické vzájemnosti však stojí na závadě nejen Maďaři, nýbrž i různost zájmů obou polovin naší říše. Uherské země jsou ve výhodě oproti zemím zastoupeným na říšské radě. Poslanci cislajtánští neustále domáhají se rovnocenného postavení obou částí monarchie. Politické běhy sledující Slováci nepřivolí, aby uherská polovice pozbyla svých výhod získaných r. 1867. O tuto okolnost rozbila by se každá vzájemnost politická.

Kollár však měl na mysli výhradně vzájemnost kulturní, pokud se Slováků týče však jen *jednotu* kulturní, která dle jeho názoru podmíněna byla jednotou knižní řeči, čili jednotou literární. Dokud byla v zemích českých a na Slovensku knižní řeč jednotna, nebylo potřebí snah vzájemnostních, které jednota vlastně hned

a priori vylučuje. Až do vystoupení Bernolákova byla jednota, ale již před Bernolákem slovenští rodáci česky píšící prolamovali formy spisovné češtiny, dávajíce ve spisech svých tu častěji tu řídčeji proskočiti některému slovu nebo formě svého podřečí, nebo ukazujíce, že nedovedou správně vládnouti českým *ř* a českými úzkými (přehlasovanými) samohláskami. Bernolákem vykonána byla částečná roztržka, která zárodek smrti měla již ve své kolébce. Spisy pak, které zplodila škola Bernolákova, byly duchem české, vyšlé z osvícenských snah vládnoucích v době josefinismu v Čechách i na Slovensku. Také největší bernolákovský básník slovenský Ján Hollý tkví kořeny svými v českém písemnictví. Hollým zanikla bernoláčina. Štúr Ľudevít však umínil si postaviti slovenské samostatné písemnictví na vědečtější a způsobilejší základy jazykové. Proti Štúrovi a jeho škole, Hurbanovi, Hodžovi a jiným, hájil Kollár, sám Slovák, své zásady jednoty. Ale neuhájil ji. Od té doby, co se Hattalou upravená slovenčina Štúrova ujala a přinesla literární plody, začíná potřeba vzájemnosti tím větší, čím větší je persekuce, která stíhá Slováky pod Tatrami.

Jaká má býti vzájemnost československá?

U nás pravidelně jen jednotlivci pěstují družné styky s ostatními národy slovanskými. Zemřelý Jelínek pro polskou, Černý pro lužickou, Holeček pro černohorskou, Kálal pro slovenskou, kněz Vrzal (A. G. Stín) a celá řada jiných pro ruskou, Chorvat Radič pro chorvatsko-srbskou, Řehoř pro rusínskou vzájemnost s Čechy mnoho vykonali a bohdá žijící z nich ještě mnoho vykonají. Chybou velkou však jest, že vzájemnost se Slováky pěstuje se u nás v téže míře, jako vzájemnost s ostatním slovanským světem.

Několik odborníkův a několik diletantů zajímá se o věci slovenské, široká veřejnost o nich neví nic, nebo málo jen, nebo dokonce žehrá na Slováky rukou společnou a nerozdílnou, protože literárně se osamostatnili, nepřemýšlejíc nikterak o příčinách k roztržce přivedších, ani o nynějších našich povinnostech oproti Slovensku a Slovákům.

Vyložme si nejdříve stručně, jak se u nás soudí o tak zvané otázce slovenské.

Slováci zhřešili, založivše si samostatné písemnictví. Neposlechli varovných hlasů s české strany a tím zbavili se práva činiti nároky na naši pomoc, na naše přispění. Druzí míní, že hřích ten dá se odčiniti a že proto přece bychom jakési povinnosti oproti Slovensku míti mohli. Chtějí pomoci Slovensku, ale jen za cenu jeho literární samostatnosti. Kulturní jednota mezi Čechy a Slováky nebyla zničena, nýbrž jen jednota literární. Našim pěstitelům zájmů československých však nestačí kulturní jednota, mermomoci chtějí dosíci také jednoty literární. Někteří ovšem mírně a pomalu chtějí k bývalé jednotě dojíti. Jsou však mezi námi jiní, kteří se domnívají, že dá

se vše přelmouti o koleno, že jednoho krásného rána budou všichni Slováci psáti a mluviti správně česky. Někteří chtějí prozatím dosíci jen kulturní jednoty; domáhajíce se této, chtějí neustále na zřeteli míti, aby výsledkem jejich snah a docílené jednoty kulturní byla jednota jazyka knižního.

Málo jest u nás znalcův a přátel Slováku, kteří by cítili potřebu zachovati nynější stav, totiž zachovati samostatnost slovenčiny a přece ochotným srdcem pomáhati Slovákům v jich utištění, v jich bídě.

Máme různé důvody pro jednotu. Spisovatelé a vydavatelé „Hlasův o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky, vydaných r. 1846., největší váhu kladli na důvody historické a filologické. Tablic, Palacký, Šafařík a Kollár dovolávali se tisícletého spojení Čechův se Slováky v ohledu literárním. Šafařík a Kollár nemalou váhu kladli na to, že slovenčina je jen podřečím češtiny. Vydavatelé sborníku „Slovensko" (praemie „Umělecké Besedy" na r. 1901), hlavně dr. Pastrnek, kladli důraz na to, že Morava se svými dialekty tvoří pouze most spojující Slovensko s Čechy jazykově, takže slovenčina stojí v takovém poměru k češtině, v jakém nářečí chodské nebo krkonošské v Čechách, slovácké nebo valašské atd. na Moravě. Přátelé české kultury na Slovensku, dr. Šrobár, dr. Blaho a Bielek, totiž družina seskupená kolem slovenského „Hlasu" a „L'udových Novin" dovolávají se jednoty ethnografické, ačkoli nepřejí si jednoty jazykové. Neznámý Slovák, pisatel brošury „Co hatí Slováky" (v Hodoníně 1901), který povědél Slovákům mnohou trpkou pravdu, ač mnohde také dokonale přestřelil, vyslovil se pro naprostou bývalou jednotu literární z důvodů jazykové jednoty a národního prospěchu.

Dnešní doby jen ruský slavista Florinskij háji tvrzení, že slovenčina jest jazykem samostatným, prvorozenou dcerou řeči praslovanské.

A ovšem slovenští vůdcové z Turč. sv. Martina s nemalou nedůvěrou pohlížejí na toho, kdo by tomu věřiti nechtěl, kdo by tomu odpíral. Není snad známo širší naší veřejnosti, že profesor Florinskij jen proto odsoudil „Slovensko" Umělecké Besedy že sborník odporoval jeho předpokladu o samostatnosti slovenské řeči.

Uvádím pouze fakta a nerad bych, aby z několika předchozích odstavců se uzavíralo, ke které straně kloním se svým míněním.

Příčiny vedoucí k roztržce byly různé a namnoze dosud platí jako důvody pro slovenskou samostatnost. Slováci ani při prvním schismatu Bernolákově ani při druhém Štúrově neuměli česky. S úřady dopisovali si a mluvili latinsky, nebo maďarsky, mezi sebou mluvili slovensky a nikoli česky. Českých škol lidových nebylo, střední školy byly latinské, tak že ani intelligence neuměla správně česky psáti. Ale ani živé řeči české neovládali, neboť

mnohá česká slova byla jim cizí, nesrozumitelná. České knihy nevnikaly do lidu, nemohly proto lidu zušlechtiti a vzdělati. Mluva českých knih bohoslužebných, tak zvaná bibličina, byla již za Bernoláka daleko protichůdná živé mluvě české. Vláda pronásledovala s Čechy jazykově spojené Slováky, vytýkajíc jim, že gravitují do Čech, do cizí říše, že jsou nebezpečni jednotě koruny svatoštěpánské. Proto Slováci doufajíce znúrniti své útisky a lepšího a snažšího vývoje svého nadějíce se, založili si vlastní literaturu na podkladě své slovenčiny. Ale ovšem svého slovanství v sobě zapříti nedovedli a nedovedou, se slovanskou myšlenkou sympatisovati musí a proto maďarská vláda znova i více a usilovněji je pronásleduje. Ve svém národním a politickém postavení si tedy Slováci literárním schismatem neprospěli, ale ovšem také nezhoršili. Slovenští zemani, nižší šlechta, měli býti připoutáni k Slovákům. Dokud byla na Slovensku knižní čeština, katolické zemanstvo tíhlo k latině, oddalujíc se slovenského ruchu a považujíc češtinu za řeč husitskou, kacířskou. Skutečně také na počátku slovenské samostatnosti postavila se větší část slovenských zemanů ke kolébce rodící se právě slovenčiny, neboť poznala, že jest slovenská. Ale také v tomto směru vymožený úspěch za nedlouho se zvrátil. Uherská vláda poskytujíc šlechtě i nejnižší značných výhod a práv, připoutala si ji a slovenští zemané pomaďařili se chtějíce rovni býti bohatým maďarským magnatům. Dnešního dne na Slovensku nejvíce utiskují vlastenecké hnutí slovenské vláda, židé a šlechtici. A přece nejednomu zemanovi a zemánkovi dá se dokázati, že předkové jeho byli na čas nadšenými vlastenci slovenskými. A od šlechty přece Slováci mnoho očekávali.

Naši pěstitelé československých styků, uvažujíce, že roztržkou se Slovensku mnoho neprospělo, chtějí šmahem imputovati Slovákům zase češtinu. Zapomínají při tom, že hlavní záměr roztržky, totiž povznesení lidu na základě řeči mu známé, je tu. Ať nikdo neříká, že češtinou více bylo by se dokázalo. Lid byl by musil češtině učiti se právě tak, jako se učil slovenčině. A konečně střední slovenčina, nynější spisovná, byť nebyla panující po celém Slovensku, přece není v žádném kraji, ani v Trenčíně, ani v Šáryši, tak cizí, jako čeština. Dokud měli Slováci své střední školy, gymnasia v Martině, v kláštore pod Zniovom, v Revúci, dokud vyučovalo se slovenštině v Prešpurku, Ostřehomě a Trnavě na školách, řekl bych utrakvistických, kvetl národní život na Slovensku velmi zdárně. Slovenská literatura sice nikdy nevyrovnala se české co do množství, slovenská literární produkce zůstávala vždy za českou, ale v tom nesmíme hledati příčinu k zavržení spisovné slovenčiny. Musíme považiti, že na Slovensku nebylo a není dáno podmínek k zdárnému literárnímu vývoji. Slovenský národ je menší českého, má méně producentů, menší a užší vrstvy čtenářské, duševní obzor čtenářů (hlavně z lidu) je úzký, čtenářstvo chudé; slovenský národ

je utlačován maďarskou vládou, pronásledován každým, od arcibiskupa primasa do posledního kaplana, od ministra presidenta až po služné a od služných do posledního soudního sluhy nebo berního exekutora.

Slováky pronásledují a denuncují sami obecní notáři (obecní tajemníci), které Slováci živí. Slovenský národ nemá žádné politické moci ani politického významu, nemůže se nijak hájiti proti svým utiskovatelům a proti útisku. A maďarská persekuce má značný vliv na vývin a jakost literární tvorby slovenské. Kdybychom konečně byli se Slováky literárně jednotni, žádali bychom od nich, aby svou hřivnou platně přispívali k obohacení našeho písemnictví. A pochybuji, že by mohli pro nás konati více, než konají nyní pro sebe. —

Není příčiny, aby se slovenčina a priori zavrhovala. Uvažujme ještě, že bývalá jednota nedá se zavésti přes noc. Není možno, aby Slováci hned naučili se česky. Dnes na Slovensku umějí česky jenom ti, kteří studovali v Praze, kteří vyšli z pokrokových idei pražských. Ostatní intelligence česky umí tolik asi, jako naše intelligence slovensky. Čte totiž české knihy, ale ty připadají jí cizími, nezvyklými. Lid češtině vůbec málo rozumí. Nejlépe ještě známa je čeština ve stolicích západních, Trenčíně, Požúně, Nitře. Kdyby tedy všickni předáci slovenští do jednoho usnesli se vrátiti se k češtině, musila by čeština zavésti se nejprvé do lidových či elementárních škol, pokud se v nich vyučuje slovensky, tedy do škol konfessijních, které si vydržují náboženské obce bez přispění vlády. Na Slovensku není však češtiny mocných učitelů, proto musili by přijíti učitelé z Čech a z Moravy. Ale těch nepřijme a do Uher nevpustí uherská vláda. Češtiny znalými kněžími musily by se obsaditi fary — ale k tomu také vláda nesvolí. Na Slovensku musila by se rázem přetvořiti žurnalistika, celý nynější národní život a národnostní pohyb musil by se zreformovati, ba dokonce revolučně náhle převrátiti. To uznávají mírnější příznivci jednoty a míní, aby se Slovákům ponechala prozatím spisovná slovenčina, ale aby veškery snahy vzájemnostní tak byly řízeny, aby konečným cílem byla přece jen literární jednota. Ale tu naskýtá se otázka: Může-li Čechům i Slovákům aspoň prozatímně vyhovovati literární samostatnost slovenská, proč nemohla by vyhověti pro veškeru budoucnost, proč nemohly by veškery vzájemnostní snahy české k tomu cíli směřovati, aby Slováci v mravním i materielním ohledu prospívali i jsouce od nás odtrženi? Vždyť to záleží jenom na nás a nikoli na Slovácích. Proč my hrajeme o slovenskou, těžce vydobytou, poměrům odpovídající a na tyto časy nezrušitelnou samostatnost, sami v oběť nic přinésti nechtějíce?

Ani na Slovensku není jednotného názoru na češtinu a na československou vzájemnost. Jsou lidé, kteří žádají si úplného a na-

prostého odloučení od Čechův, a to jak jazykově a kulturně, tak i obchodně, průmyslově i konečně náboženský. Jsou lidé, kteří chtejí každé české slovo ze slovenčiny vyloučiti, kteří skrz prsty dívají se na slovenské evangelíky, užívající českých knih bohoslužebných a české bible. Tento směr je zastoupen v Pešti lidmi placenými vládou. V čele jich stojí sekretář ministerský dr. Samuel Czambel, známý svým nedávným rozborem československé otázky a svými vědeckými i grammatikálními pracemi slovenskými. Jemu po bok čestně řadí se redakce „Slovenských Novin", vydávaných vládou z peněz, které zkonfiskovány byly někdejší „Matici Slovenské". Nemýlíme se, tvrdíme-li, že boj, který přede dvěma roky veden byl v Janoškových „Církevních Listech" o zásadu, má-li se protestantská bible přeložiti do slovenčiny, či má-li se na Slovensku nadále užívati české bible králické, způsobili tito lidé, v Pešti vůbec zvaní „tóty" (t. j. Slováky). Těmto lidem nejedná se o česko-slovenskou vzájemnost, ani o slovenskou národní a literární osobitnosť, nýbrž o čím rychlejší maďarisaci Slováků, které vzájemnostní snahy a vědomí kmenové souvislosti stojí v cestě. Uznáme-li ethnickou jednotu Čechův a Slováků, vzpomeneme si zajisté, že své doby dálo se cosi podobného také na Moravě, kde moravským Čechům Němci horlivě dokazovali, že nejsou Čechy, nýbrž Moravci, že s Čechy nemají nic společného.

Vůdčí kruhy slovenské bojují taktéž za národní a tím také jazykovou osobitnost Slovenska, ale z důvodů naprosto jiných. Vůdčími kruhy rozumíme Turčiansky Sväty Martin a redakci i konsortium vydávající „Národnie Noviny". Jejich důvody jsou tytéž, které výše označili jsme za důvody Štúrovy pro samostatnost: totiž snaha hlouběji a rozhodněji působiti na slovenský lid, účinněji zasévati mezi lidem kulturu i lásku vlasteneckou. Martinští vedeni jsou poctivým přesvědčením, pešťští vládním grošem.

Konečně jest na Slovensku strana mladých, o níž bylo již zmíněno. Ta uznává národopisnou i kulturní jednotu, vědoma si toho také, že politicky byli Slováci od Čechův odtrženi sice roku 1031, ale že ještě dlouhou dobu po té hlásili se jazykově k Čechům ne jako k sousedům a slovanským příbuzným, ale jako k celku, jehož byli částí. Politické jednoty a vzájemnosti nemohou si hleděti ani tito, ba jednotného spisovného jazyka také si nepřejí, ač uznávají, že mohli Slováci býti dále, kdyby se byli neodtrhli (Meakulpinský a jiní, kteří z obav před břitkou dotrací kritikou nenesou svého názoru před veřejnost). Že takové smýšlení na Slovensku panuje, dokazuje také nedávný slovenský dopis o vzájemnosti, uveřejněný v realistickém dr. Tobolkově týdenníku „Přehledě".*) Slovenští pří-

*) Vytýkati musíme, že tiskárna »Přehledu« nedala si ani tolik práce, aby velmi úhledným čitelným písmem psaný příspěvek slovenský byla otiskla správně po slovensku, bez chyb. Rukopis měl autor tohoto pojednání v rukou.

telé jednoty kulturní jsou si dobře vědomi, že přijetí spisovné češtiny znamenalo by umlčení největší částky slovenských spisovatelů, mezi nimiž jsou někteří velmi nadaní, jako Vajanský, Hviezdoslav, Kukučín; z mladších Tajovský, Tichomír, Sladkovičov, ať nevzpomínáme celé řady. Slovenský lid také by byl zase ve svém vývoji zdržen, neboť již úplně navykl si na tištěné slovenské slovo a naprosto skorem odvykl knize české. Odtud pochodí jednohlasné přizvukování spisovné slovenštině. Důvody ty musíme konečně uznati také my.

Abychom se mohli orientovati v této směsi názorův a náhledů, abychom sami mohli dospěti k vlastnímu názoru a kredu, musíme snažiti se poznati zevrubně poměry slovenské. Abychom však utvořili si správný zorný úhel, musíme k otázce slovenské přistoupiti bez předsudku, ba musíme nám různými zivly podvratnými inputované předsudky v sobě potlačiti.

Až se správně seznámíme s poměry slovenskými, poznáme, že musíme podporovati národní i literární hnutí slovenské tak, jak se postupem časův nyní ustálilo, jak uzrálo ze společných snah obou vlasteneckých stran slovenských, mladší a starší, skalické a martinské. To neznamená, že musíme schvalovati vše, co podniká Martin, ani odsuzovati vše, co koná mládež pokroková, že nesmíme odsuzovati Martina a priori a naprosto ani odsuzovati „hlasistu".

Naší povinností jest tedy nejprvé Slovensko poznati. K tomu přispěti musí naše žurnalistika. Nesmíme ovšem zamlčeti, že některé české listy přály si informačních článkův o Slovensku, nabízely slušný honorář, ale zřídka kdy našly korrespondenty. Odborníků do otázky slovenské zasvěcených je jen několik, diletanti pak nepojímají úkolu tohoto vážně. Hledati korrespondentu na vlastním Slovensku by asi nejvíce prospělo, ale ti unisono žádají, aby články jejich otiskovaly se slovensky a také od doby, kdy slovensky psané příspěvky pro sborník „Slovensko" byly v Praze přeloženy do češtiny, pozbyli důvěry v upřímnost českých snah, obávajíce se, že hraje se o jejich literární samostatnost. Nemálo prospěl by proto výhradně vzájemnosti věnovaný list, přinášející články české i slovenské, ale redigovaný rozumným znalcem, který by Slováku neurážel. Poněvadž však u nás pro takový list našlo by se málo jen abonentů, musí nejdříve úkol tento převzíti žurnalistika, která věci jen prospěje, bude-li slovenské články otiskovati slovensky. Při tom však musíme podporovati slovenskou lidovou či prostonárodní literaturu, musíme předplácetí slovenské knihy, které musí u nás nalézti vydatný odbyt, ba větší ještě, než mají na Slovensku. Bude-li slovenská kniha horlivě kupována, zvětší se tím přirozeně slovenská knižní produktivnost, neboť spisovatelé budou lépe honorováni, budou míti více chuti do práce, slovenská kniha ještě více

zlacini (ač jest již nyní lacina) a stane se tak i nemajetným Slovákům přístupnou. Potom naprosto zmizí výčitka, že za 30 zl. ročně můžeme skoupiti celoroční literární produkci i s kalendáři a egyptskými snáři, kterou rádi a se sžíravou ironií metáme Slovákům ve tvář. Odporučují se také dary českých knih slovenským spolkům a knihovnám. Ale dávati se mají vždy s podmínkou, že spolky a knihovny budou stejně horlivě podporovati písemnictví domácí, slovenské. Dary knih a novin jednotlivcům se neodporučují, protože tím činí se konkurence knižnímu trhu slovenskému: nač by zajisté obdarovaní kupovali knihy a noviny slovenské, mají-li české zdarma? A tržní konkurence přece nemůže býti cílem vzájemnostních snah. Na Slovensku není odborných knih hospodářských, ale není pro ně zatím u lidu ani porozumění, neboť lid sám nedbá zlepšení svých poměrů hospodářských. Ale našli by se hospodářští spisovatelé i na Slovensku, kdyby již předem zaručen byl odbyt jejich spisů. A ten musíme umožniti my! Na Slovensku je až do dnes u vlastenců vzácná obětavost; jsem proto jist, že kdyby odběratelé z Čech a Moravy uhradili náklad hospodářských knih slovenských, mohly by se mezi lid slovenský tytéž rozdávati a jistě by prospěly. Byl by to s naší strany, pravda, jakýsi dar. Ale ten přinesl by nám zase v jiném směru prospěch. České spisy sociální rozšířily by svůj rámec, všímaly by si sociálních poměrů slovenských, a našly by zase hojně odběratelů na Slovensku. Vědecká literatura slovenská je neustále v kolébce, intelligence je odkázána na spisy české, nelze se ani nadíti, aby kdy budova podtatranského vědeckého písemnictví byla úplná, ale naší podporou dalo by se mnoho vykonati také na tomto poli. Slovenskou povinností zase jest, aby si hledělo knih českých, aby tyto vytlačily knihy německé a maďarské, kterých je na Slovensku mnoho rozšířeno. Ale tu musil by se zjednodušiti literární obchod se Slováky. Český nakladatel až dosud neposílá slovenskému knihkupci českých knih jinak, než obdržev dříve peníze, nebo dobírkou. Musilo by se založiti v horních Uhrách knihkupectví, které by mělo úkolem vzájemnost realisovati. Mohla by je zříditi snad pražská „Unie“ nebo martinská akciová tiskárna. Čeští knihkupci zřídili by si na Slovensku tím způsobem kommissionářství a naopak slovenští zřídili by kommissionářství v Praze. Zdá se nám, že v tomto směru až dosud jeví se jakýsi nedostatek obchodního ducha na obou stranách.

Ale i v jiných směrech a odborech je mnoho ještě potřebí, aby se vyplnil veliký vzájemnostní sen básníka Rudolfa Pokorného.

Ve Val. Klobúcích na Moravě, dne 12. června 1903.

Fraut. Václ. Peřinka.

*

DOMOVEM A CIZINOU.

Slavnosti Husovy.

Od několika let dává období 6. července, období hrozné strohověké popravy mistra Jana Husa podnět k organisovaným akcím, jichž objektivním účelem je renovace postavy Husovy ve stavbě dějin a relace jeho individuality k dějům současným.

Otázku, má-li se v našich dobách a v našich poměrech Husova památka oživovati a uvědoměle oslavovati vše dobré, co jeho jméno pro národ náš znamená, dlužno pokládati na ten čas za vyřízenu ve smyslu kladném. Souhlas, dávaný zde na jevo ze všech vrstev lidových, rovná se národnímu plebiscitu. Odpor, vyšedší z uzavřené společnosti hierarchie a kruhů jí blízkých, byl chabý, minul se veškerého účinku a dosud zanikal takořka beze stopy.

Generálním manifestačním projevem národní české úcty k manům Husovým byla letošní slavnost položení základního kamene pro pomník mistra Jana z Husince na velkém náměstí staroměstském. Slavnost uspořádal Spolek pro postavení pomníku mistra Jana Husi dne 5. července za officielní účasti vynikajících činitelu officielního světa českého, správu zeměpanskou ovšem vyjímaje, a za opravdového jásotu obrovských tisícu českého lidu. Průběh její byl tak skvělý, že uchvacujícím vděkem naplnil mysl klidných jinak, ba i reservovaných lidí českých, a že získal také neličené uznání ciziny, přímo neinteressované. Slavnost měla ráz výlučně národní, momenty obsahu dogmatického nebo konfessijního vůbec se neobjevily. Nejlepší to doklad, že všecek český svět naplněn a ovládán je otázkami a problémy národními, nacionalistickými i jinými, jenom ne náboženskými a konfessijními. Pokusy, vočkovati do ruchu Husovského otázku náboženskou jako jednu ze základních a vůdčích národních idejí také nynějšího češství, pokusy, které nejsou nežli doktrinářským produktem spěšně probrané historie a nolens volens jedním z příznaků úpadku nynějšího státního řádu rakouského, — pokusy ty zůstaly obmezeny na úzkou realistickou společnost, ze které vyšly. Při pražské oslavě Husové nebylo po nich ani stopy. Tuto manifestaci věnoval lid český sám sobě tak úplně, že i obavy o její správně policejní stránku, na pražském místodržitelství prý chované, objevily se docela zbytečnými.

Mimo slavnost pražskou konaly se oslavy památky mistra Jana Husi po celých Čechách, skutečně po celých Čechách, ve městech, městečkách i obcích vesnických. Jsou to dosud membra disjecta, ale tu — snad právě proto — vedle objektivního vyvěrá již také subjektivní jich účel, od objektivního namnoze zcela patrně se lišící. Nemůže býti sporu o to, čeho všichni jsme svědky: že v naší české obci jsou kruhy, které tam skrytě, tu otevřeně snaží se vměstnati do oslav památky Husovy svoje speciální tendence, nejinak než jakoby

Hus měl se v moderní době státi předchůdcem českého realismu nebo národního socialismu nebo pokrokového radikalismu nebo příbuzným soc. demokracie. Z nenadání uvedeny v souvislost s oslavami Husovými také snahy o založení českého „Pryč od Říma". Kdyby akce tato vyvinouti se měla v konkretní skutky, znamenala by konflikty dosahu nyní nedozírného. Na jedné straně ohrožovala by ty všečeské snahy politické, jež za nejpřednější nyní a za nejnutnější cíl politické činnosti veřejné pokládají to zajištění existence národa českého jako uceleného a státně organisovaného národa, které nám dosud chybí, na druhé straně by vyvolala krisi ve stavu dosavadního poměru moderního člověka k církvi, ale nejen to, nýbrž i k fundamentální theologii i k dogmatice. Z obou stran vznikl by pak proti nám protitlak, opřený o nepřátelskou nám výkonnou moc státní, a tím by dosavadní české úsilí o státní zajištění našeho národa, nám dosud se nedostávající, bylo křižováno nejnebezpečněji. Proto každý, kdo uznává nezbytnost další práce v celkovém politicko-národním směru dosavadním, nemůže nežli uvědoměle trvati na tom, aby konflikty víry, konfessijní převraty a krise církevní administrativy nebyly nyní vnášeny do pracovního programu českého.

Jestliže není vyloučena eventualita, že by každoroční oslavy Husovy, v naší národní společnosti sympaticky přijímané a že snahy o národní pokrok dále tradované měly se státi nepředpokládaným předchůdcem pro zamýšlenou instalaci českého „Pryč od Říma", pak je třeba utvořiti náležitě skloubenou organisaci pro oslavy Husovy v rámci dosavadního českého pracovního programu národního. Dalo se již loni očekávati, že česká veřejnost organisace takové nabude: komitétem pro pořádání oslav mistra Jana Husi, který loni za vedení městké rady pražské a za účasti zástupců měst s Prahou souvisících se konstituoval a sestával ze zástupců městských rad i nejdůležitějších pražských korporací dobrovolných. Komitét ten sestavil si velký program, při němž byla vyhražena samostatná účast zvláště české akademii pro vědy, slovesnost a umění.

Letos nebyl bohužel komitét ten ještě svolán, jistě ne ku prospěchu věci, k vůli níž byl loni založen. Snad se tak ještě stane; nebylo by příznakem pro aktuelní české záležitosti příznivým, kdyby komitét měl býti pokládán již neexistentním, a kdyby tím způsobem měl padnouti také obsáhlý, pro české kulturní snažení opravdu vysoce významný jeho program. —ý.

V Praze, dne 14. července.

*

KALENDÁŘ KULTURNÍCH UDÁLOSTÍ.

Ve dnech 4. a 5. července konaly se v Praze **slavnosti položení základního kamene k pomníku M. Jana Husi,** které byly zahájeny premiérou nového velkého historického dramatu *Al. Jiráska*: *Jan Žižka.*

Zodpovědný redaktor: Dr. K. Viškovský. — Tiskem a nákladem E. Beauforta v Praze.

AP
52
C38
roč.6
pt.2

Česká revue

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY